T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ

DOKTORA TEZİ

Şeyma CEBECİ BİNGÖL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

MAYIS 2024

ÖNSÖZ

Okumakta olduğunuz bu çalışma, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı'nda doktora tezi olarak savunulup oybirliğiyle başarılı bulunmuştur. Tezin bu aşamaya gelmesinde çok büyük emeği olan tez danışmanım Prof. Dr. Vesile Sonay Evik, sürecin başından sonuna kadar her görüşmemizde beni yüreklendirdi ve her soruma çözüm üretti. Kendi içinde zor bir süreç olan doktorayı sabrıyla ve anlayışıyla kolaylaştıran Sayın Hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez izleme komitemde yer alan Sayın Hocalarım Prof. Dr. Pınar Kartal ve Prof. Dr. Güçlü Akyürek de tezi bölüm bölüm inceleyip sorularıma cevap oldular, beni desteklediler ve katkıları sayesinde bütünlüklü bir metin ortaya çıktı. Tez jürimde yer alan Sayın Hocalarım Prof. Dr. Ayşe Nuhoğlu ve Prof. Dr. Ümit Kocasakal'a, katkılarıyla tezin perspektifini genişletmemi sağladıkları için teşekkür ederim.

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığım günden bu yana bana iyi bir akademisyenin taşıması gereken özellikleri ve beraberce çalışmanın önemini gösteren; daha donanımlı olmam için emek harcayan Sayın Hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Asuman Aytekin İnceoğlu'na, Dr. Öğr. Üyesi Mualla Buket Soygüt'e ve Dr. Öğretim Üyesi Öznur Sevdiren'e şükran borçluyum. Aynı kürsüde çalışmaya başladığımız andan itibaren akademiye ve ceza hukukuna dair bilgisini içtenlikle benimle paylaşan, her konuşmamızda ufkumu genişleten kıymetli meslektaşım Dr. Öğr. Üyesi Aras Türay'a teşekkür ederim. Kürsü arkadaşlarım Arş. Gör. Yalım Yarkın Özbalcı ve Simru Rengin Yılmaz'a beraber çalışmayı ve üretmeyi keyifli hale getirdikleri için minnettarım.

Varlıkları sebebiyle kendimi çok şanslı hissettiğim sevgili arkadaşlarım ve meslektaşlarım Arca Alpan, Başak Ekinci, Kadir Eryılmaz, Irmak Kepenek ve Hilal Nur Şarbak ile birbirimizin akademik çalışmalarını uzun zamandır büyük bir özveriyle inceleyip tartışıyoruz. Yazdığım her şeyi olduğu gibi doktora tezimi de bin bir yoğunluklarına rağmen sayfa sayfa okuyup eleştiren ve akademinin insanı kimi zaman umutsuzluğa sürükleyen ortamında başka türlü bir akademinin de mümkün olduğunu gösteren arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Doktora öğrencisi olarak beni ve tezimi 2211-A yurt içi genel doktora bursuyla ve 2214-A yurt dışı doktora sırası araştırma bursuyla destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) teşekkür ederim. Bu sayede, Eberhard Karls Universitaet Tübingen'de yaklaşık bir yıl süreyle tezimle ilgili araştırma yaptım ve Prof. Dr. Bernd Heinrich ile tez konum hakkında tartışma fırsatı bularak çalışmayı zenginleştirebildim.

Hayatımın tüm aşamasında olduğu gibi doktora sürecimde de beni yalnız bırakmayan annem Hülya Cebeci'ye ve babam Yahya Cebeci'ye şükranlarımı sunuyorum. Aynı anda doktora tezi yazmanın zorluğunu da kolaylığını da beraber yaşadığımız sevgili eşim Doğukan Bingöl'e, desteği ve anlayışı için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR TABLOSU ..... **ix**
RÉSUMÉ ..... **xi**
ABSTRACT ..... **xvii**
ÖZET ..... **xxiii**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **7**
TANIK BEYANININ CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUMUZDAKİ YERİ: İSPAT SİSTEMİ VE DELİL TÜRLERİ YÖNÜNDEN BİR DEĞERLENDİRME **7**
I. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN AMACI 10
II. İSPAT 11
III. DELİL 13
A. Delilin Özellikleri 14
B. Hukuka Uygun Delil 14
1. Hukuka Aykırı Delillere İlişkin Olarak Mevzuatımızın Benimsediği Sistem 15
2. Delil Yasakları 19
C. Delillerin Sınıflandırılması 22
IV. CEZA MUHAKEMESİNDE İSPATIN TEMEL İLKELERİ 24
A. Delillerin Re'sen Araştırılması 25
B. Delillerin Doğrudan Doğruya İncelenmesi 26
C. Hâkimin Delilleri Vicdani Kanaatlerine Göre Serbestçe Değerlendirmesi İlkesi 31
D. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi 35
E. Delillerin Kolektifliği 37
F. Silahların Eşitliği İlkesi 38
G. Çelişmeli Yargılama İlkesi 40

H. Kimsenin Kendisini veya Yakınlarını Suçlayıcı Beyanda Bulunmaya Zorlanamaması (Nemo Tenetur) İlkesi 42
İKİNCİ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ VE ADLİ PSİKOLOJİ 45
I. TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL ENDİŞELER 46
II. TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİNİ ADLİ PSİKOLOJİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK 47
A. Tanık Beyanının Güvenilirliğine İlişkin Adli Psikoloji Alanında Yürütülen Çalışmaların Tarihçesi 48
B. Tanık Beyanının Güvenilirliğini Etkileyen Nedenler 50
1. Tanığın Hatalı Olarak Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunması 50
a. Bellek Süreçlerinden Kaynaklanan Hata 50
aa. Kayıt Aşamasından Kaynaklanan Hata 51
bb. Saklama Aşamasından Kaynaklanan Hata 53
aaa. Zamanın Etkisi 53
bbb. Olay Sonrası Yanlış Bilgi Etkisi 54
ccc. Bellek Boşluklarından Kaynaklanan Hata 60
cc. Geri Çağırma Aşamasından Kaynaklanan Hata 60
dd. Beyan Aşamasından Kaynaklanan Hata 63
b. Tanık Beyanını Etkileyen Değişkenler 66
aa. Tahmini Değişkenler 66
aaa. Tanığa İlişkin Tahmini Değişkenler 66
bbb. Olaya İlişkin Tahmini Değişkenler 68
ccc. Beyana İlişkin Tahmini Değişkenler 69
ddd. Beyanı Değerlendirenlerin Doğru ve Yanlış Tanık Beyanını Birbirinden Ayırt Etme Yetenekleri 70
bb. Sistem Değişkenleri 70
aaa. Teşhis İşlemiyle Bağlantılı Sistem Değişkenleri 71
aaaa. Teşhiste Benimsenen Yöntem 71
bbbb. Teşhis Öncesi Tanığa Verilen Talimatlar 73
cccc. Teşhisteki Dizilimin İçeriği 73
dddd. Teşhis İşlemini Yöneten Kişilerin Etkisi 74
eeee. Teşhis İşleminde Bulunan Tanık Sayısı 74

bbb. Teşhise İlişkin Olanlar Dışında Diğer Sistem Değişkenleri. 75
2. Tanığın Kasten Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunması 76
C. Hukuk Uygulayıcılarının Tanık Beyanını Değerlendirirken Adli Psikolojiden Faydalanmaları 82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ KAPSAMINDA TANIĞIN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ 87
I. TANIĞIN YÜKÜMLÜLÜKLERİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER..... 87
A. Çağrıldığı Zaman Hazır Bulunmak 87
B. Beyanda Bulunmak 90
C. Yemin Etmek 91
1. Tanığın Yemin Etme Zorunluluğu 91
2. Yemin Etme Zorunluluğunun İstisnaları 93
a. Yemin Verilmesi Yasak Olan Tanıklar 93
b. Yeminden Çekinme Hakkı Tanınan Kimseler 95
D. Doğruyu Söylemek 100
1. Tanığın Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları 100
2. Yalan Tanıklık Suçu..... 102
3. Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu 109
4. Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs 112
II. TANIĞIN HAKLARINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER..... 114
A. Tanıklıktan Çekinme..... 114
1. Şüpheli veya Sanığa Yakınlık Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme .. 115
a. Yakınlık Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme Hakkına Sahip Olan Tanık Grupları..... 116
b. Tanığın Çekinme Hakkı Konusunda Bilgilendirilmesi..... 120
2. Meslek ve Sürekli Uğraşıları Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme 123
3. Kendisi veya Yakınları Aleyhine Tanıklıktan Çekinme Hakkı ... 129
B. Korunma Hakkı..... 131
1. Tehlike Altındaki Tanıkların Korunmasına İlişkin Mevzuatımızdaki Düzenlemeler 134
2. Gizli Tanık 137
a. Gizli Tanığa İlişkin Mevzuatımızdaki Düzenlemeler..... 137

b. Gizli Tanık Tedbirinin Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi 142
c. Gizli Tanık Beyanının Tek Başına Hükme Esas Alınamaması 146
C. Masraflarını İsteme ve Tazminat Hakkı 148
D. Haklarını Öğrenme Hakkı 149
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ KAPSAMINDA TANIĞIN ÇAĞRILMASINA, DİNLENMESİNE, BEYANININ TARTIŞILMASINA VE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER 155
I. TANIKLARIN ÇAĞRILMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER 156
II. TANIĞIN DİNLENMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER 158
A. Tanığın Soruşturma Evresinde Dinlenmesi 159
B. Tanığın Kovuşturma Evresinde Dinlenmesi 161
1. Tanığın Davaya Bakan Hâkim veya Mahkeme Huzurunda Dinlenmesi 161
2. Tanığın Naip Hâkim veya İstinabe Yoluyla Dinlenmesi 173
C. Tanığın SEGBİS Yoluyla Dinlenmesi 175
D. Özel Tanık Gruplarının Dinlenmesi 178
1. Çocuk Tanıkların Dinlenmesi 179
2. Mağdurun, Şikâyetçinin ve Katılanın Tanık Olarak Dinlenmesi . 182
3. Kırılgan Tanıkların/Mağdurların Dinlenmesinde Gözetilecek Hususlar 188
a. Kırılgan Mağdur ve Kırılgan Tanık Kavramları 190
b. Mağdur Çocukların ve İşlenen Suçun Etkisiyle Psikolojisi Bozulmuş Mağdurların Dinlenmesi 192
c. Nitelikli Cinsel İstismar ve Cinsel Saldırı Suçu Mağdurlarının Dinlenmesi 203
d. AİHM'in Al-Khawaja Testi Karşısında Kırılgan Tanığın Beyanı . 208
4. Suç Ortağının Tanık Olarak Dinlenmesi 212
5. Akıl Hastalarının Tanık Olarak Dinlenmesi 215
6. Sağır ve Dilsizlerin Tanık Olarak Dinlenmeleri 216
7. Türkçe Bilmeyen Tanıkların Dinlenmesi 216
8. Hâkimin Tanık Olarak Dinlenmesi 217
9. Cumhuriyet Savcısının Tanık Olarak Dinlenmesi 218

10. Kolluğun Tanık Olarak Dinlenmesi 219
11. Müdafinin ve Katılan Vekilinin Tanık Olarak Dinlenmesi..... 221
12. Bilirkişinin Tanık Olarak Dinlenmesi 222
13. Zabıt Kâtibinin Tanık Olarak Dinlenmesi..... 223
14. Cumhurbaşkanının Tanık Olarak Dinlenmesi..... 224
15. Milletvekili, Bakan ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Tanık Olarak Dinlenmesi 224
E. Teşhis 225
1. Teşhise Genel Bir Bakış..... 225
2. Teşhis İşleminin İcra Edilebilmesi İçin Bulunması Gereken Koşullar 226
3. Teşhis İşleminin İcrası 228
a. Teşhis Diziliminde Yer Alacak Kişilerin Belirlenmesi 228
b. Teşhis Diziliminde Yer Alacak Kişilerin Sayısı 230
c. Teşhis Eden ve Edilenin Birbirlerini Görmemelerinin Sağlanması 231
d. Teşhis İşleminin Tekrarlanması 232
e. Teşhisin Tutanağa Bağlanması 232
f. Teşhis İşlemi Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar..... 234
g. Fotoğraflı Teşhis 236
III. DELİLLERİN TARTIŞILMASI BAĞLAMINDA TANIĞA SORU SORULMASI..... 237
A. Delillerin Tartışılması 237
B. Tanığa Doğrudan Soru Sorulması..... 238
1. Tanığa Doğrudan Soru Sorulması ve Çapraz Sorgu Arasındaki Fark 238
2. Tanığa Doğrudan Soru Sorulmasına İlişkin CMK'daki Düzenlemeler 240
3. Sanığın Tanığa Soru Sorma Hakkı ve Tanık Dinlenmesinde Fırsat Eşitliği Bağlamında Tanığa Doğrudan Soru Sorulması..... 246
4. Tanığa Doğrudan Soru Sorulmasının Sınırlandırıldığı Hâller 253
a. Bazı Belgelerin Duruşmada Okunmasıyla Yetinilebileceğine İlişkin Düzenleme..... 253
b. Devlet Sırrına İlişkin Tanıklık 255

IV. DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ BAĞLAMINDA TANIK BEYANININ DEĞERLENDİRİLMESİ 261
A. Delillerin Değerlendirilmesi 261
B. Tanık Beyanının Değerlendirilmesi 261
1. Tanığın Beyanının Önceki Beyanıyla Çelişmesi Hâlinde Değerlendirilmesi 263
2. Tanığın Beyanının Diğer Delillerle Çelişmesi Hâlinde Değerlendirilmesi 264
3. Tanığın Beyanı Değerlendirilirken Bilirkişiden Yararlanılması 266
SONUÇ 268
KAYNAKÇA 274
Kitap ve Makaleler 274
Online Kaynaklar 303
Yargı Kararları 304
ÖZGEÇMİŞ 316

KISALTMALAR TABLOSU

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AGO : Adli Görüşme Odası
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AndHD : Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AYM : Anayasa Mahkemesi
BAUHFD : Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
bkz. : bakınız
C. : Cilt
CD : Ceza Dairesi
CEDH : La Cour Européenne des Droits de l'Homme
CGK : Ceza Genel Kurulu
CHD : Ceza Hukuku Dergisi
CHKD : Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi
CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK : Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev. : Çeviren
ÇİM : Çocuk İzlem Merkezi
ÇKM : Çocuk Koruma Merkezi
DEÜHFD : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E. : Esas numarası
Ed. : Editör
ECtHR : The European Court of Human Rights
ERÜHFD : Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E. T. : Erişim Tarihi
EÜHFD : Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

GSÜHFD : Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

İKÜHFD : İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

K. : Karar numarası

kn. : kenar numarası

LHD : Legal Hukuk Dergisi

m. : madde

MÜHF-HAD : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi

para. : paragraf

PVSK : Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

S. : Sayı

s. : sayfa

ss. : sayfalar

§ : Paragraphenzeichen

SEGBİS : Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi TKK: Tanık Koruma Kanunu

StGB : Strafgesetzbuch

StPO : Strafprozessordnung

SÜHFD : Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

T. : Tarih

TAAD : Türkiye Adalet Akademisi Dergisi

TAÜHFD : Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

TBB : Türkiye Barolar Birliği

vb. : ve benzeri

YBHD : Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

YÜHFD : Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

RÉSUMÉ

Cette étude vise à se concentrer sur la fiabilité des déclarations de témoins en droit de la procédure pénale. Bien que la déclaration de témoin, en tant que type de preuve dans le droit de la procédure pénale, soit généralement considérée comme controversée en raison de la possibilité de témoignages faux ou erronés, elle est couramment utilisée parce que, dans de nombreux cas, les déclarations de témoins sont la seule preuve ou la preuve décisive. Face à l'impossibilité d'abandonner ce type de preuve dans la procédure pénale, augmenter sa crédibilité apparaît comme la seule solution. Ainsi, cette thèse de doctorat vise à trouver des solutions juridiques pour accroître la fiabilité des déclarations de témoins. Ces dernières années, de nombreux pays ont tenté de réformer les réglementations relatives aux déclarations de témoins afin d'obtenir des déclarations plus fiables. Dans la littérature turque sur le droit de la procédure pénale, il existe peu d'études qui discutent des moyens d'accroître la fiabilité de ce type de preuve. La thèse que vous lisez vise à remédier à ce problème.

Bien qu'il soit impératif d'augmenter la fiabilité des déclarations de témoins, augmenter cette fiabilité à tout prix n'est pas acceptable, car cela peut conduire à la violation de certains principes du droit de la procédure pénale. C'est pourquoi, dans le premier chapitre de l'étude, les principes de la preuve et les types de preuves qui sont liés à la déclaration de témoin sont examinés afin de mieux déterminer la place de la déclaration de témoin dans le droit de la procédure pénale. Ainsi, des principes tels que la légalité de la preuve, la discussion de la preuve devant le tribunal, l'égalité des armes et le principe du contradictoire sont examinés dans le contexte des déclarations de témoins.

Il n'est pas possible de réfléchir aux moyens d'accroître la fiabilité des témoignages sans comprendre en premier lieu ce qui les rend peu fiables. Pour cette raison, la deuxième partie de l'étude est consacrée à l'exploration de la recherche sur

le témoignage dans le domaine de la psychologie légale et les études actuelles dans ce domaine sont résumées. Cette partie est divisée en deux sous-sections: Les déclarations de témoins qui est basées sur de faux souvenirs et les déclarations de témoins fabriquées. Le processus de mémorisation, qui comprend les étapes d'encodage, de stockage et de récupération, est l'une des causes potentielles d'une déclaration basée sur un faux souvenir. Les problèmes qui peuvent survenir à chacune de ces étapes peuvent entraîner des changements dans la connaissance qu'a le témoin de l'événement dont il a été témoin. C'est pourquoi le processus de mémorisation, les problèmes qu'il peut provoquer et les moyens de les éviter sont expliqués dans le deuxième chapitre.

En psychologie légale, les raisons qui conduisent à des déclarations inexactes des témoins sont également classées en tant que variables d'estimation et variables de système. Par conséquent, les variables d'estimation et les variables de système ont également été examinées en tant que variables affectant la déclaration, conformément aux classifications actuelles en psychologie légale. Les variables d'estimation sont les facteurs qui ne peuvent pas être contrôlés par le système judiciaire, mais elle (peuvent) néanmoins influencer la déclaration. Dans ce contexte, toutes les variables d'estimation telles que l'âge et la race du témoin, la présence d'une arme dans l'incident (effet de l'arme) et l'heure de l'incident ont été examinées.

Les variables de système sont les variables que le système judiciaire peut contrôler, comme l'intervalle entre l'incident et la durée pendant laquelle le témoin est interrogé. Les juges sont plus à même de distinguer les déclarations exactes des fausses s'ils connaissent les variables de l'estimateur. Toutefois, il est possible d'éviter complètement les fausses déclarations en connaissant les variables du système et en concevant la procédure pénale en conséquence. Dans ce contexte, il a été observé qu'il existe un grand nombre de recherches dont l'objectif particulier est de fournir la déclaration de témoin la plus exacte possible. Ces études ont été notées afin qu'elles puissent être évaluées ultérieurement dans les troisième et quatrième chapitres, en ce qui concerne leur compatibilité avec les règles du droit de procédure pénale turque relatives à la déclaration du témoin.

Outre les raisons de la fausse déclaration, les raisons de la déclaration fabriquée sont également examinées, ainsi que les moyens d'identifier le parjure dans le

deuxième chapitre. Dans ce contexte, l'analyse de crédibilité selon la méthode CBCA (*Criteria Based Content Analysis*), qui est considérée comme la plus fiable parmi les études menées dans ce contexte et qui se concentre sur les différences en termes de contenu et de qualité de la déclaration entre la fausse et la vraie déclaration, est examinée. La question de savoir dans quelle mesure les connaissances en psychologie légale sont utilisées par les praticiens du droit pour évaluer les déclarations de témoins est également étudiée dans le deuxième chapitre.

Dans les troisième et quatrième chapitres les réglementations existantes visant à garantir la fiabilité des déclarations des témoins et les lacunes réglementaires sont discutées. Le troisième chapitre se concentre sur les droits et les obligations du témoin. Dans ce contexte, les obligations légales des témoins cités à comparaître par un procureur ou par un tribunal, de faire une déclaration, de prêter serment et de dire la vérité sont examinées. Le témoignage est considéré comme un devoir public, car elle constitue la seule preuve ou la preuve décisive dans de nombreux cas. Par conséquent, le témoin est tenu de faire une déclaration et de dire la vérité sur l'événement dont il a été témoin. Afin d'encourager le témoin à dire la vérité, le faux témoignage est criminalisé par le Code Pénal et en règle générale, les témoins doivent prêter serment avant de faire une déclaration. Le témoignage étant un type de preuve important, le fait de faire pression sur un témoin pour qu'il fasse une fausse déclaration est réglementé dans le code de procédure pénale comme une raison pouvant conduire à l'arrestation du suspect ou de l'accusé. En outre, le fait de tenter d'influencer un témoin est également considéré comme une infraction distincte dans le Code Pénal.

Dans la deuxième partie du troisième chapitre, les droits du témoin de s'abstenir de témoigner, de réclamer une indemnisation et des frais, de connaître ses droits et d'être protégé sont abordés. Étant donné que les possibilités pour la défense de tester la véracité des déclarations du témoin sont limitées, le témoin anonyme est considéré comme la mesure la plus controversé parmi les mesures des témoins à être protégés. Dans cette étude, la fiabilité de la déclaration confidentielle d'un témoin est examinée de manière approfondie et la question de savoir si un verdict peut être fondé sur la déclaration d'un témoin anonyme est expliquée sur la base de la jurisprudence récente de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (CEDH). Le droit du témoin de s'abstenir de témoigner en raison de sa relation familiale ou professionnelle avec le

suspect ou l'accusé est évalué en mettant l'accent sur la fiabilité de la déclaration. La question de savoir si le témoin peut bénéficier de l'assistance d'un avocat afin de mieux connaître ses droits est également examinée dans cette section.

Le quatrième chapitre examine les dispositions de notre législation relatives à la convocation et à l'audition des témoins ainsi qu'à l'évaluation de leurs témoignages. À cet égard, le droit de poser des questions directes au témoin, qui fait partie intégrante du droit de la défense, est évalué et les différences entre l'interrogatoire direct et le contre-interrogatoire utilisé dans le système juridique Anglo-Saxon sont analysées. La question de savoir si les méthodes d'audition des témoins adoptées dans le cadre du contre-interrogatoire sont adaptées à notre système juridique est évaluée. Il est également examiné si les dispositions protégeant ce droit dans nos législations et la pratique de la Cour Constitutionnelle sont conformes à la jurisprudence de la CEDH.

Ensuite, les règles relatives à l'audition de groupes de témoins particuliers (tels que les enfants, les malades mentaux, les complices) ont été analysées. Même si la question de savoir si la déclaration de la victime peut être considérée comme une déclaration de témoin est controversée dans la doctrine du droit de la procédure pénale en Turquie, les règles relatives à l'audition des victimes, en particulier des victimes vulnérables, sont également incluses dans cette étude puisque la CEDH reconnaît la victime comme un témoin. Dans ce contexte, l'article 236 du Code de Procédure Pénale Turque (CPPT) est analysé dans toutes ses dimensions. Il est évalué si les réglementations et la jurisprudence sont conformes à la recherche scientifique qui est discutée dans le deuxième chapitre de cette étude.

En outre, les suggestions visant à améliorer la fiabilité des déclarations des témoins sont étudiées et les différentes solutions du droit de procédure pénale allemand sont comparées afin de trouver les réglementations appropriées pour combler les lacunes réglementaires du droit de procédure pénale turc. Comme on le sait, le CPPT a été adopté en 1929 à partir du code de procédure pénale allemand, et la doctrine allemande a eu un impact substantiel sur la promulgation du CPPT. Bien que des changements aient été apportés au CPPT en 2005, il reste largement similaire au code de procédure pénale allemand.

Le quatrième chapitre traite également de la manière dont le tribunal doit évaluer le témoignage d'un témoin lorsque celui-ci se contredit ou contredit d'autres éléments de preuve. Des méthodes telles que la lecture de la déclaration précédente du témoin ou la confrontation des témoins sont discutées. Bien qu'il soit nécessaire pour les praticiens du droit d'avoir des connaissances en psychologie légale, dans certains cas, il peut être important de bénéficier des connaissances des psychologues légistes. Dans ce cas, les évaluations concernant la consultation de psychologues légistes en tant qu'experts sont incluses dans la dernière partie de l'étude.

En conséquence, il apparaît que notre législation en matière de procédure pénale comporte de nombreuses dispositions visant à rendre la déclaration du témoin plus fiable. D'autre part, il est possible de parvenir à une déclaration de témoin plus fiable en bénéficiant des recherches menées dans le domaine de la psychologie légale concernant ce type de preuve. Bien qu'il existe dans notre législation de nombreuses règles visant à atteindre cet objectif, il est entendu que leur mise en œuvre est insuffisante. Par exemple, des pratiques telles que l'audition du témoin en tant que témoin anonyme avant que les conditions requises pour que le témoin soit entendu en tant que témoin anonyme ne soient remplies, l'enregistrement des déclarations de victimes vulnérables qui sont entendues en tant que témoins sans respecter les règles de la législation d'une manière qui les traumatisera à nouveau, le fait que les personnes dans la file d'attente pour l'identification soient composées de personnes qui ne correspondent pas à la description du témoin, et le fait que le témoin soit manipulé au cours du processus d'identification montrent que les règles dans ce domaine ne sont pas respectées.

Outre les règles existantes, la base comprend également des propositions visant à garantir que le témoin fournisse une déclaration plus véridique. Par exemple, il est suggéré que l'agent de police qui détermine les personnes qui participeront à la séance d'identification et l'agent qui procède à l'identification ne soient pas la même personne. Un autre arrangement possible consiste à mettre au point un système garantissant que les témoins ne puissent pas entendre leurs déclarations respectives dans les tribunaux. En outre, un règlement devrait être adopté pour permettre de recueillir les déclarations des groupes de témoins vulnérables dans un cadre privé, au même titre que les déclarations des victimes vulnérables. De cette manière, les déclarations des témoins

mineurs ou des témoins dont la psychologie s'est détériorée en raison du crime dont ils ont été témoins peuvent être recueillies en tenant compte de leurs besoins.

Outre les nouvelles réglementations, cette étude recommande également de modifier certaines réglementations qui ne suffisent pas à garantir la fiabilité des témoignages. Par exemple, la disposition relative à l'audition des témoins concernant les secrets d'État viole le droit à un procès équitable car elle ne permet pas l'examen des déclarations des témoins. La disposition devrait être modifiée afin que la défense puisse poser des questions au témoin. En outre, la disposition stipulant que les complices peuvent être entendus en tant que témoins est contradictoire. On ne peut attendre de ces personnes qu'elles témoignent objectivement. Il conviendrait donc de supprimer cette disposition du texte de la loi.

Outre les lacunes de la législation, cette étude examine également les stratégies pour une application plus poussée de la psychologie légale dans la procédure pénale. Dans ce contexte, il est recommandé que les praticiens du droit soient informés des techniques d'entretien médico-légal et des études actuelles sur les témoins dans le domaine de la psychologie médico-légale. En fin de compte, l'une des contributions attendues de cette thèse à la littérature sur la procédure pénale est d'examiner la psychologie des témoins, la mémoire et les réglementations de procédure pénale sur le témoignage dans le contexte de la fiabilité du témoignage.

ABSTRACT

This study aims to focus on the reliability of witness statement in criminal procedure law. Even though, the witness statement, as a type of evidence in criminal procedure law is generally considered to be controversial due to the possibility of false or mistaken testimonies, it is used commonly because in many cases witness statements are the sole or the decisive evidence. In the face of impossibility of giving up this type of evidence in criminal procedure, increasing its credibility appears as the only solution. Thus, this doctoral thesis aims to find legal solutions to increase the reliability of witness statement. In recent years, there have been attempts in many countries to reform the regulations concerning witness statement to obtain the statement in a more reliable way. In Turkish criminal procedure law literature, there are few studies which discuss the ways to increase the reliability of this type of evidence. The thesis that you are reading aims to remedy this issue.

Although it is imperative to increase the reliability of witness statement, increasing its reliability against all costs is not acceptable, for it may lead to the violation of certain principles of the criminal procedure law. Hence, in the first chapter of the study, the principles of proof and types of evidence which are related to witness statement are examined to better determine the place of witness statement in criminal procedure law. Therefore, principles such as the legality of the evidence, the discussion of the evidence before the court, equality of arms, and adversarial principle are discussed in the context of witness statements.

It is not possible to think about the ways to increase the reliability of witness testimony without understanding what makes it unreliable in the first place. For this reason, the second part of the study is dedicated to the exploration of the research on witness testimony in the field of forensic psychology and the current studies in this field are summarized. This is done in two sub-sections: Witness statement which is

based on false memory and fabricated witness statement. The memory process which consists of encoding, storage and retrieval stages, is one of the potential causes of the statement which is based on false memory. Problems that may arise in each of these stages may lead to changes in the witness's knowledge of the event he/she has witnessed. For this reason, the memory process, the problems it may cause and the ways to prevent these are explained in the second chapter.

In forensic psychology, the reasons that lead to inaccurate witness statements are also classified as estimator variables and system variables. Therefore, estimator variables and system variables were also reviewed as variables affecting statement, in accordance with the current classifications in forensic psychology. Estimator variables are the factors that cannot be controlled by judicial system, but they (can) nevertheless influence the statement. In this context, all the estimator variables such as the age and race of the witness, the presence of a weapon in the incident (weapon effect) and the time of the incident were examined.

System variables are the variables that the judicial system can control, such as the interval between the incident and the duration in which the witness is questioned. Judges are more likely to be able to distinguish accurate statements from false ones if they are aware of the estimator variables. However, it is possible to avoid false statement altogether by being aware of system variables and designing the criminal procedure accordingly. In this context, it was observed that there is an extensive amount of research with the particular aim to provide the most accurate witness statement possible. These studies were noted so that they can be evaluated later in the third and fourth chapters, with regards to their compatibility with the regulations in the Turkish criminal procedure law concerning the witness statement.

Besides of the reasons of false statement, the reasons of the fabricated statement are also examined together with the ways of identifying perjury in the second chapter. In this context, the Criteria-Based Content Analysis, which is considered to be the most reliable among the studies conducted in this context and which focuses on the differences with regards to the content and the quality of the statement between the false and the true statement, is examined. The question of to what extent the knowledge

of forensic psychology is employed by legal practitioners to evaluate witness statements is also investigated in the second chapter.

In its third and fourth chapter, the existing regulations that aim to safeguard the reliability of witness statement and the regulative deficiencies concerning the issue are discussed. The third chapter focuses on the rights and obligations of the witness. In this context, legal duties of witnesses summoned to give testimony by a public prosecutor or by a court to appear, to make a statement, to take an oath and to tell the truth are examined. Witness testimony is considered as a public duty as it is the sole or decisive evidence in many cases. Therefore, the witness is obliged to make a statement and tell the truth about the event he/she has witnessed. In order to encourage the witness to tell the truth, false testimony is criminalized under the Turkish Penal Code (TPC) and, as a rule, witnesses must take an oath before making a statement. Since witness testimony is an important type of evidence, putting pressure on a witness to give an untrue statement is regulated in the Criminal Procedure Code as a reason that may lead to the arrest of the suspect or defendant. Furthermore, attempting to influence a witness is also regulated as a separate offense under the TPC.

In the second part of the third chapter, the rights of the witness to refrain from testifying, to claim compensation and expenses, to learn about his/her rights and to be protected are discussed. Since the defence's opportunities to test the veracity of the witness' statements are limited, the anonymous witness is considered to be the most controversial one among the rights of witnesses to be protected. In this study, the reliability of the confidential witness statement is examined comprehensively and whether a verdict can be based on the anonymous witness statement is explained on the basis of recent ECtHR case law. The right of the witness to refrain from testifying due to his/her familial or professional relationship with the suspect or the accused is evaluated by emphasizing the reliability of the statement. Whether the witness can benefit from the assistance of a lawyer in order to learn his/her rights more comprehensively is also examined in this section.

In the fourth chapter, the regulations in our legislation regarding the summoning and hearing of the witnesses and evaluating their testimonies are examined. In this regard, the right to ask direct questions to the witness, which is an integral part of the

right of defence, is assessed and the differences between direct questioning and cross-examination which is employed in the Anglo-Saxon legal system are analysed. Whether the witness hearing methods adopted in cross-examination are suitable for our legal system is evaluated. It is also examined whether the provisions safeguarding this right in our legislations and the practice of the Constitutional Court are consistent with the European Court of Human Rights' (ECtHR) case law.

Subsequently, the rules for interviewing particular witness groups (such as children, mentally ill people, accomplices) were analysed. Even though it is controversial in the criminal procedure law doctrine in Turkey whether the victims' statement can be considered as a witness statement, the regulations regarding the hearing of victims, especially of vulnerable victims are also included in this study since the ECtHR recognizes the victim as a witness. In this context, Article 236 of the Turkish Criminal Procedure Code (TCPC) is analysed in all its dimensions. It is evaluated whether the regulations and case law are in line with the scientific research which is discussed in the second chapter of this study.

Furthermore, suggestions about improving the reliability of witness statement are studied and different solutions from German criminal procedure law are compared to find the appropriate regulations for the regulative deficiencies of Turkish criminal procedure law. As it is known, the TCPC was adopted in 1929 from the German Code of Criminal Procedure, and the German doctrine had a substantial impact on the enactment of the TCPC. Although changes were made in the TCPC in 2005, it remains largely similar to German Code of Criminal Procedure.

The fourth chapter also addresses how the court should evaluate witness testimony when the testimony contradicts itself or other evidence. Methods such as reading the witness's previous statement or making witnesses to confront each other are discussed. Although it is necessary for law practitioners to have knowledge of forensic psychology, in some cases it may be important to benefit from the knowledge of forensic psychologists. In such cases, evaluations regarding the consultation of forensic psychologists as experts are included in the last part of the study.

As a result, it is seen that there are many regulations in our criminal procedure legislation aiming to make the witness statement more reliable. On the other hand, it is possible to reach a more reliable witness statement by benefitting from the researches conducted in the field of forensic psychology regarding this type of evidence. Although there are many regulations in our legislation aiming to achieve this, it is understood that the implementation is insufficient. For example, practices such as hearing the witness as an anonymous witness before the conditions that require the witness to be heard as an anonymous witness are met, taking the statements of vulnerable victims who are heard as witnesses without complying with the regulations in the legislation in a way that will re-traumatize them, the fact that the people in the identification line-up are composed of people who do not fit the description of the witness, and the witness being manipulated during the identification process show that the regulations in this field are not complied with.

In addition to the existing regulations, the basis also includes proposals to ensure that the witness provides a more truthful statement. For example, it is suggested that the police officer who determines the people who will take part in the identification lineup and the officer who performs the identification should not be the same person. Another possible arrangement is to develop a system to ensure that witnesses cannot hear each other's statements in the courthouses. Furthermore, a regulation should be made to allow the statements of vulnerable witness groups to be taken in a private setting, just as the statements of vulnerable victims. In this way, the statement of child witnesses or witnesses whose psychology has deteriorated due to the crime they have witnessed can be taken in consideration of their needs.

In addition to new regulations, this study also recommends that some regulations that are insufficient to ensure the reliability of witness testimony should be changed. For example, the provision on the hearing of witnesses regarding state secrets violates the right to a fair trial as it does not allow for the examination of witness statements. The provision should be amended so that the defence can ask questions to the witness. Furthermore, the provision stating that accomplices can be heard as witnesses is contradictory. These persons cannot be expected to testify objectively. Therefore, it would be appropriate to remove the provision from the text of the Code.

In addition to the deficiencies in legislation, this study also discusses strategies for the further application of forensic psychology in criminal procedure. In this context, it is recommended that legal practitioners should be informed about forensic interview techniques and current witness studies in the field of forensic psychology. After all, one of the expected contributions of this dissertation to the criminal procedure literature is to examine witness psychology, memory and criminal procedure regulations on witness testimony in the context of the reliability of witness testimony.

ÖZET

Bu çalışma, ceza muhakemesi hukukunda tanık beyanının güvenilirliğine odaklanmaktadır. Ceza muhakemesi hukukunda tanık beyanı, tanığın olayı yanlış hatırlama ya da yalan beyanda bulunma ihtimali nedeniyle tartışmalı bir delil türü olsa da tanık beyanı pek çok olayda tek ya da belirleyici delil olarak karşımıza çıkması nedeniyle yaygın olarak başvurulan bir delil türüdür. O hâlde bu delil türünden vazgeçmek mümkün olmadığına göre, güvenilirliğini artırmak tek çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu doktora tezi, tanık beyanının güvenilirliğini artırmaya yönelik hukuki çözüm önerileri getirmeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda tanık beyanının güvenilirliğini artırmaya yönelik olarak pek çok ülkede çalışmalar yapılmaktadır; fakat Türk ceza muhakemesi hukukunda bu delil türünün güvenilirliğini artırmaya yönelen çalışma sayısı oldukça azdır. Okumakta olduğunuz bu tez, söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Tanık beyanının güvenilirliğini artırmak bir zorunluluksa da bunun ceza muhakemesi hukukunun temel prensipleri ile çelişki oluşturmayacak bir yöntem belirlenerek yapılması gerekir. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde ceza muhakemesi hukukunda delillere hâkim olan ilkeler ve delil türleri ele alınmakta, böylece tanık beyanının ceza muhakemesi hukukundaki yeri tespit edilmektedir. Dolayısıyla, delillerin hukuka uygun olması, hükmü kuracak olan mahkeme huzurunda tartışılması, silahların eşitliği, çelişmeli yargılama gibi ilkeler tanık beyanı bağlamında ele alınmaktadır.

Tanık beyanının güvenilir olmamasının nedenlerini anlamadan bu delil türünün güvenilirliğini artırmanın yolları üzerinde düşünebilmek mümkün değildir. Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümü tanık beyanıyla ilgili adli psikoloji alanında yürütülen araştırmalara özgülenmekte ve bu alanda yapılan güncel çalışmalar özetlenmektedir. Bu, iki alt bölüm hâlinde yapılmıştır: bellek hatasına dayalı tanık

beyanı ve yalan tanık beyanı. Kaydetme, depolama ve geri çağırma aşamalarından oluşan bellek süreci, hatalı belleğe dayalı beyanın potansiyel nedenlerinden biridir. Bu aşamaların her birinde ortaya çıkabilecek problemler, tanığın şahitlik ettiği olaya ilişkin bilgisinin değişmesine yol açabilmektedir. Bu nedenle, bellek süreci, yol açabilecekleri problemler ve bunları engellemenin yollarıyla beraber ikinci bölümde açıklanmaktadır.

Adli psikolojide tanık beyanının hatalı olmasına yol açan nedenler, tahmini değişkenler ve sistem değişkenleri olarak da sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla, adli psikolojideki güncel sınıflandırmalara uygun olarak, tahmini değişkenler ve sistem değişkenlerine de beyanı etkileyen değişkenler olarak ikinci bölümde yer verilmiştir. Tahmini değişkenler, adli sistem tarafından kontrol edilemeyen ancak yine de beyanı etkileye(bile)n faktörlerdir. Bu bağlamda, tanığın yaşı ve ırkı, olayda silah bulunması (silah etkisi) ve olayın gerçekleştiği zamanı gibi tahmini değişkenlerin tamamı incelenmiştir.

Sistem değişkenleri, olay ile tanığın beyanının alınması arasında geçen süre gibi yargı sisteminin kontrol edebileceği değişkenlerdir. Hakimlerin, tahmini değişkenlerin farkında olmaları hâlinde doğru beyanı yanlış olanlardan ayırt etme ihtimali daha yüksektir. Ancak, hatalı beyanı tümüyle engelleyebilmek sistem değişkenlerinin farkında olmak ve ceza usulünü buna göre tasarlamakla mümkündür. Bu bağlamda, özellikle de mümkün olan en doğru tanık beyanını elde etmeyi amaçlayan çok sayıda araştırma olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar, daha sonra üçüncü ve dördüncü bölümlerde, tanık beyanına ilişkin Türk ceza muhakemesi hukukundaki düzenlemelerle uyumlulukları açısından değerlendirilebilmeleri için not edilmiştir.

Beyanın hatalı olmasının yanında, yalan beyanın nedenleri de ikinci bölümde ele alınmaktadır. Bu kapsamda, yapılan çalışmalar arasında en güvenilir olduğu düşünülen ve yalan beyan ile doğru beyan arasındaki içerik ve ifadenin niteliği açısından farklılıklara odaklanan Kriter Bazlı İçerik Analizi incelenmektedir. Adli psikoloji bilgisinin hukukçular tarafından tanık beyanlarının değerlendirilmesinde ne ölçüde kullanıldığı da ikinci bölümde araştırılmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü bölümde, tanık beyanının güvenilirliğini sağlamaya yönelik olarak ceza muhakemesi mevzuatımızda getirilen güvenceler ele alınmakta ve bunların zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Üçüncü bölüm, tanığın hak ve yükümlülüklerine özgülenmektedir. Bu bağlamda, tanık Cumhuriyet savıcısı ya da mahkeme tarafından beyanda bulunmak üzere çağrıldığı zaman hazır bulunma, beyanda bulunma, yemin etme ve doğruyu söyleme yükümlülükleri incelenmektedir. Tanık beyanı, pek çok durumda tek ya da belirleyici delil konumunda olduğu için tanıklık kamusal bir görev olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle tanık, şahitlik ettiği olayla ilgili beyanda bulunmak ve doğruyu söylemek zorundadır. Tanığı doğruyu söylemeye teşvik etmek için yalan tanıklık Türk Ceza Kanunu (TCK)'da suç olarak düzenlenmiştir ve kural olarak tanıklar beyanda bulunmadan önce yemin etmek zorundadır. Tanık beyanı önemli bir delil türü olduğu için tanık üzerinde gerçek dışı beyanda bulunması için baskı oluşturmak şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına yol açabilecek bir neden olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) hüküm altına alınmıştır. Ayrıca, tanığı etkilemeye teşebbüs etmek de ayrı bir suç olarak TCK'da düzenlenmektedir.

Üçüncü bölümün devamında, tanığın tanıklıktan çekinme, tazminat ve masraflarını isteme, haklarını öğrenme ve korunma hakları ele alınmaktadır. Gizli tanık, savunma makamının tanığın beyanlarının doğruluğunu sınama imkânının kısıtlı olması nedeniyle tanık koruma tedbirleri arasında güvenilirliği en tartışmalı olandır. Bu çalışmada gizli tanık beyanının güvenilirliği kapsamlı olarak incelenmekte ve gizli tanık beyanına dayanılarak hüküm kurulup kurulamayacağı, güncel AİHM içtihadına dayanılarak açıklanmaktadır. Tanığın, şüpheli veya sanıkla olan akrabalık ilişkisi ya da mesleği dolayısıyla öğrendiği bilgiler nedeniyle tanıklıktan çekinme hakkı, beyanın güvenilirliği boyutu öne çıkarılarak değerlendirilmektedir. Tanığın haklarını daha kapsamlı bir şekilde öğrenebilmesi için avukat yardımından faydalanıp faydalanamayacağı da yine bu bölümde incelenmektedir.

Dördüncü bölümde, tanıkların çağrılması, dinlenmesi ve beyanlarının değerlendirilmesine ilişkin mevzuatımızda yer alan düzenlemeler incelenmektedir. Bu kapsamda, savunma hakkının ayrılmaz bir parçası olan tanığa doğrudan soru sorma hakkı değerlendirilmekte ve doğrudan soru sorma ile Anglo-Sakson hukuk sisteminde uygulanan çapraz sorgu arasındaki farklar analiz edilmektedir. Ayrıca, çapraz

sorgulamada benimsenen tanık dinleme yöntemlerinin hukuk sistemimize uygun olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun yanında, mevzuatımızda ve Anayasa Mahkemesi uygulamasında bu hakkı güvence altına alan hükümlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadıyla uyumlu olup olmadığı da incelenmektedir.

Daha sonra, belirli tanık gruplarının (çocuklar, akıl hastaları, suç ortakları gibi) beyanlarının alınmasına ilişkin kurallar analiz edilmiştir. Türk doktrininde mağdurun tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceği tartışmalı olmasına rağmen, AİHM'in mağduru da tanık olarak kabul etmesi nedeniyle özellikle kırılgan mağdurların beyanlarının alınmasına ilişkin düzenlemelere de bu çalışmada yer verilmektedir. Bu kapsamda CMK'nın 236. maddesi tüm boyutlarıyla analiz edilmiştir. Düzenlemelerin ve içtihatların, bu çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan bilimsel araştırmalarla uyumlu olup olmadığı da değerlendirilmiştir.

Ayrıca, tanık beyanının güvenilirliğine ilişkin düzenlemelerdeki zayıf yönleri güçlendirmek ve tanık beyanının güvenilirliğini artırmak amacıyla özellikle Alman ceza muhakemesi hukukunun bu konuda geliştirdiği farklı çözümlerden Türk ceza muhakemesi hukukuna katkı sağlayabilecek olanları incelenmekte ve tanık beyanının güvenilirliğini artırmaya yönelik çözüm önerileri sunulmaktadır. Bilindiği üzere 1929 yılında yürürlüğe giren 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'muz (CMUK), Alman Ceza Muhakemesi Kanunu (StPO) esas alınarak hazırlanmıştır ve Alman doktrininin, CMUK'nın hazırlanmasında önemli bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar ceza muhakemesi mevzuatımız 2005 yılında değişikliğe uğrasa da StPO ile halen önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.

Dördüncü bölümde ayıca, tanık beyanının kendi içinde ya da diğer delillerle çelişmesi hâlinde mahkemenin nasıl bir değerlendirme yapması gerektiğine değinilmektedir. Tanığın daha önce alınan beyanının okunması veya tanıkların birbirleriyle yüzleştirilmesi gibi yöntemler ele alınmaktadır. Her ne kadar hukuk uygulayıcılarının adli psikoloji bilgisine sahip olmaları gerekli olsa da kimi durumlarda yargılamada adli psikologların bilgi birikiminden faydalanmak önemli olabilir. Bu gibi durumlarda adli psikologlara bilirkişi olarak başvurulmasına ilişkin değerlendirmelere de çalışmanın son bölümünde yer verilmektedir.

Sonuç olarak, ceza muhakemesi mevzuatımızda tanık beyanını daha güvenilir kılmayı amaçlayan pek çok düzenlemenin yer aldığı görülmektedir. Öte yandan, bu delil türüne ilişkin olarak adli psikoloji alanında yürütülen araştırmalardan faydalanılarak daha güvenilir bir tanık beyanına ulaşmak mümkündür. Mevzuatımızda bunu amaçlayan pek çok düzenleme yer alsa da uygulamanın yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, tanığın gizli tanık olarak dinlenmesini gerektiren koşular oluşmadan bu yola başvurulması, tanık sıfatıyla dinlenen kırılgan mağdurların beyanlarının onları yeniden travmatize edecek şekilde ve mevzuattaki düzenlemelere uyulmadan alınması, teşhis diziliminde yer alan kişilerin tanığın tarifine uymaması, teşhis işlemi sırasında tanığın yönlendirilmesi gibi uygulamalar bu alandaki düzenlemelere uyulmadığını göstermektedir.

Mevcut düzenlemelere ek olarak, tanığın gerçeğe daha uygun beyanda bulunmasını sağlayacak düzenleme önerilerine de yer verilmektedir. Örneğin, teşhis diziliminde yer alacak kişileri belirleyen kolluk görevlisi ile teşhis işlemini gerçekleştiren kolluk görevlisinin aynı kişi olmamasına ilişkin bir düzenleme yapılması önerilmektedir. Yapılabilecek bir diğer düzenleme de tanıkların adliyelerde birbirlerinin beyanlarını duymamalarını sağlayacak bir sistem geliştirilmesine ilişkindir. Ayrıca, kırılgan tanık gruplarının beyanlarının, tıpkı kırılgan mağdurlar gibi özel ortamda alınmasına izin veren bir düzenleme yapılmalıdır. Bu sayede çocuk tanıkların ya da psikolojisi şahitlik ettiği suç nedeniyle bozulan tanıkların beyanları onların ihtiyaçları gözetilerek alınabilecektir.

Yeni düzenlemelerin yanında, tanık beyanının güvenilirliğini sağlamak bakımından yetersiz olan kimi düzenlemelerin değiştirilmesi de bu çalışmada önerilmektedir. Örneğin devlet sırrı içeren bilgilerle ilgili tanık dinlenmesine ilişkin hükmün beyanının sınanmasına imkân tanımaması adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir. Düzenleme, savunma makamı tanığa soru sorabilecek şekilde değiştirilmelidir. Ayrıca, suç ortaklarının tanık olarak dinlenebileceklerini ifade eden hüküm de çelişkilidir. Bu kişilerin objektif bir biçimde tanıklık etmeleri kendilerinden beklenemez. Bu nedenle hükmün Kanun metninden çıkarılması isabetli olacaktır.

Eksikliklerin yanında, adli psikolojinin ceza muhakemesinde daha çok uygulanmasına ilişkin stratejiler de bu çalışmada tartışılmaktadır. Bu bağlamda, hukuk

uygulayıcılarının adli görüşme teknikleri ve adli psikoloji alanındaki güncel tanıklık çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmalarının sağlanması önerilmektedir. Nitekim okumakta olduğunuz doktora tezinin ceza muhakemesi literatürüne sağlaması umulan katkılardan biri, tanık psikolojisini, belleğini ve tanıklığa ilişkin ceza muhakemesi düzenlemelerini tanık beyanının güvenilirliği bağlamında ele almaktır.

GİRİŞ

Bir kurumu ele alan uzun soluklu çalışmalar, genellikle o kurumun geçmişten günümüze katettiği yolu açıklamakla işe başlar. Bu çalışmanın konusunu oluşturan tanığın tarihçesini ele almak ise pek de kolay değildir. Çünkü ceza hukukunda tanığın tarihinin, suçun tarihi kadar eski olduğunu söylemek herhalde abartı olmaz. Örneğin, tanık beyanı Roma hukukunda en önemli delil olduğu için[1] yalan tanıklık XII Levha Kanunu'nda, karşılığında ağır cezalar öngörülen bir suç olarak düzenlenmiş;[2] M.S. 29'a gelindiğinde, tanık üzerinde yalan beyanda bulunması için baskı kurmak da cezalandırılmaya başlanmıştır.[3] Ceza yargılamasında tanık beyanına bir delil olarak her zaman başvurulmuşsa da Aydınlanma Çağı'na dek, sanığın çoğunlukla işkenceyle elde edilen ikrarının yanında tanık beyanı ikincil nitelikte bir delil olarak kalmıştır.[4] Aydınlanma Çağı'nda gelişen düşüncenin etkisiyle devletin insan bedenine mutlak şekilde müdahale edebileceği varsayımı giderek azalmış; başka bir deyişle bedensel cezalar ve bu kapsamda işkence de, yavaş yavaş ortadan kalkmıştır.[5] Böylece, Aydınlanma Çağı'na kadar ceza yargılamasında en önemli delil kabul edilen ikrar önemini yitirmeye, tanık beyanının delil olarak önemi ise artmaya başlamıştır.[6]

Tanıklığın mazisi kadim olsa da tanık beyanı üzerine yapılan çalışmaların tarihi, birkaç yüzyıl önceye dayanır. Sosyal bilimler alanında hukukla ilgili yürütülen çalışmalar içinde neredeyse en geniş yeri kaplayan tanık beyanının[7] popülerliği, güvenilirliğinin şaibeli olmasına dayanır. Gerçi, tanık beyanının her zaman

---

[1] Buse Aksaray Erkman, **Roma Hukukunda Tanıklık**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 80.
[2] Bülent Tahiroğlu, Belgin Erdoğmuş, **Roma Hukuku Dersleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2010, s. 49; Aksaray Erkman, **Roma Hukukunda Tanıklık**, s. 65.
[3] Aksaray Erkman, **Roma Hukukunda Tanıklık,** s. 68.
[4] Anja Hofmann, **Personenidentifizierung durch Zeugen im Strafverfahren**, 1. Bası, Berlin: Duncker & Humblot, 2013, s. 26
[5] Thomas Vormbaum, **Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte**, 3. Bası, Berlin; Springer, 2016, s. 102.
[6] Hofmann, **Personenidentifizierung durch Zeugen…**, s. 26.
[7] Karen A. Newirth, Barry C. Scheck, "Eyewitness Identification Evidence", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, s. 1518.

"güvenilmez" addedildiği; fakat 20. yüzyılda tanıklık kurumuna yükselen ilginin, güvenilirliği konusundaki şüphelerin daha büyük yankı uyandırmasına yol açtığı söylenebilir.[8]

Bunca teknolojik gelişmeye rağmen, tanık beyanının ceza yargılamalarındaki öneminin umulduğu kadar azalmadığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, bu delil türünün güvenilirliğini artırmanın yolları üzerinde düşünülmeye devam edilmektedir. Hem yalan tanıklık hem de tanığı etkilemeye çalışmak bugün hâlâ suç teşkil eden eylemlerdir; ancak tanık beyanını güvenilir kılmak için modern ceza muhakemesi hukukunun başvurduğu tek yol, beyanın güvenilirliğine gölge düşüren eylemleri suç hâline getirmek değildir. Daha etkili yollar bulmak için tanıklık psikolojisine daha yakından bakmak elzemdir.

Tanık beyanını, ister istemez, tanığın belleği ile birlikte düşünürüz. Kişinin hafızası ne kadar kuvvetliyse beyanının da o oranda güvenilir olacağını varsayarız. Belleği ise göremediğimiz, ona dokunamadığımız için kafamızda somutlaşsın diye genellikle "bir şeylere" benzetiriz: Örneğin, içi konularına göre kategorize edilmiş dosyalarla dolu bir arşiv odasına, bir bilgisayara veya kameraya. Ancak eksiksiz bir biçimde kaydetmeyi ve olduğu gibi muhafaza etmeyi temsil eden tüm bu metaforlar kulağa mantıklı gelse de bellek, aslında tümüyle unutma ediminin kontrolü altındadır.[9] Bunun farkına varınca, tanığın neleri unuttuğundan endişe etmek de kaçınılmaz olur.

Tanık beyanının güvenilirliği konusundaki bu endişeleri somutlaştıran ve tüm dünyada ses getiren çalışmalardan biri, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), Cardozo Hukuk Fakültesi'ne bağlı olarak yürütülen ve bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan Masumiyet Projesi (*Innocence Project*)'dir. Görece güncel bir metot olan DNA testleri yoluyla ABD'deki hatalı mahkûmiyetleri ortaya çıkarmayı amaçlayan Masumiyet Projesi, 1989'dan bu yana 375 kişinin haksız yere mahkûm edildiğini ve bu mahkûmiyetlerin %69'unun hatalı tanık beyanından kaynakladığını tespit etmiştir.[10] Proje kapsamında yürütülen araştırmalara göre tanıklar tarafından gerçekleştirilen hatalı teşhis, hatalı mahkûmiyet nedenleri arasında oransal olarak ilk

[8] Michal Givoni, **The Care of the Witness: A Contemporary History of Testimony in Crises**, 1. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, s. 5.
[9] Douwe Draaisma, **Unutmanın Kitabı**, Çev. Dilman Muradoğlu, 3. Bası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021, s. 10.
[10] https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/

sırada yer almaktadır.[11] Öte yandan, takdir edilecektir ki, teşhis işleminin tek ya da belirleyici delil olduğu yargılamaların ancak çok azı DNA testi yoluyla teşhisin denetlenmesine imkân tanıyacak olaylardır.[12] Teşhisin bu yolla denetlenebilmesine imkân bulunmayan diğer hâller bakımından, tanık beyanının güvenilirliğini değerlendiren çalışmaların arşiv araştırması ya da saha çalışmaları gibi başka bilgi kaynaklarına yönelmesi gerekmiştir.[13] Bu arşiv araştırmaları kapsamında, canlı ya da fotoğraflı teşhise dayanan kapanan dosyalar incelenmiştir. Bu çalışmaların sonuçları daha çarpıcıdır; zira yaklaşık her beş teşhisten birinin hatalı olduğu ve tanıkların dizilimde yer almakla beraber aslında şüpheli olmayan (*line-up filler*) kişileri failmiş gibi teşhis ettikleri anlaşılmıştır.[14] Saha çalışmaları da bu oranla tutarlı bir şekilde teşhisin hatalı olabildiğini ortaya koymaktadır.

Bugün, hatalı mahkûmiyetlerin en büyük sebeplerinden birinin, gerçeği yansıtmayan tanık beyanları olduğu bilinmektedir. Oysa bugün ulaştığımız bu sonuç, sosyal bilimcilerin 19. yüzyılın sonlarından itibaren tanığın bellek hatalarının kaynaklarına ilişkin yaptıkları araştırmalarla ortaya çıkmıştır. O zamandan bu yana sosyal bilimcilerin, elde ettikleri bulgularla ceza muhakemesinin uyumlu hâle getirilmesi için hukuk uygulayıcılarını "ikna" etmeye çalıştıkları söylenebilir.[15] Yargı ise çoğunlukla laboratuvar ortamında gerçekleştirilen deneylerin "gerçek hayatla ilgisinin olmadığından" yola çıkarak uzun yıllar boyunca tanık psikolojisi alanındaki araştırmaların sonuçlarına ilgi göstermemiştir.[16]

Günümüzde sosyal bilimcilerin çabalarının sonuç verdiğini ve ceza muhakemesi hukukunda tanık beyanının güvenilirliğini ilgilendiren düzenlemelerin, adli psikoloji alanında yürütülen çalışmaların sonuçlarıyla uyumlu hâle getirilmekte olduğunu görmekteyiz. İşte bu sayede, yalan tanıklığı ve tanığı etkilemeye teşebbüsü cezalandırmanın yanında, tanık beyanının güvenilirliğini artırmayı amaçlayan başka düzenlemelere de sahibiz. Ceza muhakemesi mevzuatımızda yer alan ve tanıkların birbirlerinin beyanlarından etkilenmemeleri için tek tek dinlenmelerini temin eden

[11] https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/
[12] Jennifer Dysart, Victoria Z. Lawson, "Eyewitness Research", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, s. 1530.
[13] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1530.
[14] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1530.
[15] James M. Doyle, "Eyewitness Evidence: Historical Backround", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, s. 1509.
[16] Gabriele Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, 3. Bası, Heidelberg: C. F. Müller, 2022, kn. 19.

mütevazı düzenlemelerden tutun da şahit olduklarını anlatmasının kendisinin veya yakınlarının hayatına mâl olacağından endişe eden tanıkların korunmasına ilişkin daha karmaşık düzenlemelere kadar pek çok hüküm, bu ortak amacın etrafında kümelenen örneklerdir.

Bununla beraber, yürütülen yoğun araştırmalar, mevcut hukuki çerçevenin tanık beyanının güvenilirliğini denetlemek bakımından hâlâ yetersiz olduğunu göstermektedir.[17] Örneğin, CMK m. 52'nin devlet sırrı içeren bilgilerle ilgili dinlenecek olan tanıklara savunma ve iddia makamlarının herhangi bir şekilde soru sormasına imkân tanımaması, bu tanıkların beyanlarının sınanamamasına ve beyanlarının güvenilirliğinden yeterince emin olunamamasına yol açmaktadır.

Hukuki çerçevenin eksikliğinin yanında, uygulamadan kaynaklanan sorunlar da tanık beyanının güvenilirliğine gölge düşürmekte ve doğrudan ya da dolaylı olarak adil yargılanma hakkı ihlallerine sebebiyet vermektedir. Örneğin, gizli tanığın savunma makamına haber verilmeksizin celse arasında dinlenmesi gibi uygulamalar, gizli tanığın beyanının sınanabilmesine engel olmakla hem güvenilirliğini ortadan kaldırmakta hem hukuka aykırı bir delil yaratmakta hem de sanığın tanığı sınama hakkını ihlal etmektedir.

Hukuki çerçevenin eksikliği ve uygulama hataları sorun teşkil etse de belki de en büyük sorun, tanık beyanını daha güvenilir kılmak için yapılan düzenlemelerin hukuk uygulayıcıları arasında dirençle karşılanmasıdır. Örneğin, kırılgan mağdurların[18] özel ortamda dinlenmesine ilişkin emredici kuralları, ceza muhakemesi hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle uygulamaktan imtina eden yaklaşım, düzenlemelerin amacını görmezden gelmektedir. Benzer bir yaklaşımı, tanığa haklarının hatırlatılmasını öngören düzenlemelere riayet etmeye direnen tutumda da görmek mümkündür. Kimi zaman tümüyle kimi zaman kısmi biçimde tanıklıktan çekinme hakkı olduğunu, ağır bir tehlike söz konusu olduğunda korunma hakkıyla donatıldığını, bazı hâllerde yeminden kaçınabileceğini, tanıklık etmekten kaynaklanan harcamalarının tazmin edileceğini bilmek de tanığın haklarındandır. Başka bir deyişle, bu haklarından haberdar olmanın kendisi, tanığın bir başka hakkıdır.

---

[17] Newirth, Scheck, **Eyewitness Identification Evidence**, s. 1518.

[18] CMK m. 236'da mağdurun tanık olarak dinlenmesinden söz edildiği için mağdurun beyanının alınmasına ilişkin hükümlere de bu çalışmanın kapsamıyla örtüştükleri oranda yer verilmiştir.

Tanık, gerçeğe uygun beyanda bulunabilecekken hakları gereği gibi hatırlatılmadığında ve bunların içeriği konusunda aydınlatılmadığında, yararlanabileceği imkânlardan haberdar olmadığı için içsel ya da dışsal baskılar nedeniyle doğruyu söylemeyebilir.

Tüm bu eksikliklere ve hatalara rağmen adli psikoloji alanında on yıllardır süregelen araştırmaların sonuçları ile ceza hukukunun temas hâlinde olabilmesinin kolay olmadığını belirtmek gerekir. Düşününce, hukuk en iyisini her zaman kendisinin bildiğine inandığı için dışarıdan kimse ulaşamasın diye etrafına duvarlar örmekte mahirdir. Hukukun bu erişilmez duvarlarından içeri sızabilmek ve onu başka alanların bilgi birikimiyle beslemek büyük bir çaba ve bundan daha büyük bir sabır gerektirir. Ne var ki bunun başarılabilmesi, ceza muhakemesine katılan süjeler bakımından hayatidir. Bugün ceza muhakemesinin yalnızca sanığın kamu adına yargılanmasından ibaret olmadığını, sanık hakları kadar mağdur ve tanık haklarının da var olduğunu biliyoruz. Ceza muhakemesi hukukundaki geleneksel anlayış, tanığın çekinme hakkı ve masraflarını talep etme hakkı gibi oldukça sınırlı haklara sahip olduğu yönündeyken; modern gelişmeler, tanığın fiziksel bütünlüğünün ve kişiliğinin korunması hakkına sahip olduğunun göz önünde bulundurulmasını sağlamıştır.[19]

Sanık haklarına kıyasla yeni gelişmelerden olan tanık haklarının daha iyi bir zemine oturtulabilmesi, tanık beyanının güvenilirliğini de artıracaktır. Bu alandaki ilerlemenin durmaması için adli psikoloji üzerinden ulaşacağımız araştırma sonuçlarına duyduğumuz ihtiyaç arttığına göre ceza muhakemesi hukuku ile adli psikolojiyi yakınlaştıran çalışmaların da artması gerekir. Her iki alanda çalışanların birbirlerinin üretimlerini anlamaya gayret etmesi, bunların üzerine ekleyerek ilerlemek için şarttır. Okumakta olduğunuz bu çalışma böyle bir gayretin ürünüdür.

Böyle bir gayret içinde, tanık beyanının bir delil türü olarak ceza muhakemesi sistemimizdeki konumunu daha iyi aktarabilmek için çalışmanın ilk bölümünde ispat, delil türleri ve ispatın temel ilkeleri ele alınacaktır. Ardından, adli psikoloji alanında tanık beyanının güvenilirliğini sorgulayan ve beyanı daha güvenilir hâle getirmeyi amaçlayan güncel araştırmalara, çalışmanın ikinci bölümünde yer verilecektir. Adli

[19] Claus Roxin, Bernd Schünemann, **Strafverfahrensrecht – Ein Studienbuch**, 30. Bası, Münih: C. H. Beck, 2022, § 26, kn. 66.

psikoloji alanında yürütülen bu araştırmaların ulaştığı sonuçların, çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümleri bakımından yol gösterici olması umulmaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümleri, ceza muhakemesi mevzuatımızın tanık beyanını ilgilendiren hükümlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde tanığın hak ve yükümlülüklerini ortaya koyan düzenlemeler, dördüncü bölümde ise tanığın çağrılmasından beyanının hüküm kurulmadan evvel hâkim veya mahkeme tarafından değerlendirilmesine kadar geçen süreçte ucu tanığa dokunan düzenlemeler incelenecektir. Belirtmek gerekir ki çalışmanın amacı tanığı ilgilendiren tüm hükümlerin tek tek yorumlanması olmadığı için kimi hükümlerle ilgili genel bir çerçeve çizilmekle yetinilecek, daha ziyade beyanın güvenilirliğini ilgilendiren düzenlemelere ya da eksikliklere odaklanılacaktır. Bu değerlendirme sırasında çalışmanın ikinci bölümünde ulaşılan sonuçlardan mümkün mertebe faydalanılacaktır. Burada ulaşılmak istenen hedef tanık beyanına ilişkin geleneksel uygulamayı yerle bir etmeye çalışmak değil, mümkünse, yerine daha iyi bir şey tasarlamak ve bunun yolları üzerinde düşünmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TANIK BEYANININ CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUMUZDAKİ YERİ: İSPAT SİSTEMİ VE DELİL TÜRLERİ YÖNÜNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Tanık beyanının güvenilirliği üzerine düşünmek için öncelikle tanıklık kurumunu tüm boyutlarıyla anlamak gerekir. Çalışmanın ilk bölümünde, bu amaç gözetilerek tanık beyanının Türkiye'de benimsenen ispat sistemi ve delil türleri içindeki yeri ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Böylece, sonraki bölümlerde faydalanmak üzere bir çerçeve çizilecektir.

Türkiye'nin de dâhil olduğu Kıta Avrupası hukuk sisteminde tanık, beş duyusuyla edindiği bilgiyi kendisine karşı yürütülmeyen bir ceza muhakemesinde beyanlarıyla ifade eden kişidir.[20] Tanık, olayı doğrudan algılamış olabileceği gibi olayı başkalarından duyan bir kimse de olabilir.[21] Gerçekten de Türkiye'nin de içinde yer aldığı Kıta Avrupası hukuk sisteminde, Anglo-Amerikan hukuk sisteminde benimsenen "*hear-say rule*" benzeri bir kurala yer verilmemektedir.[22] Bu kurala göre, bir olaya şahit olan kişinin kendisinin ceza muhakemesinde sözlü olarak dinlenmesi gerekir; bu orijinal kaynaktan duyduklarını aktaran kişilerin beyanı ise tanık beyanı olarak nitelenemez.[23] Tanığın başkasından duyduğunu aktarmasını yasaklayan *hear-say* kuralı sistemimizde bulunmadığına göre, tanığın, yalnızca doğrudan algıladığı hususları değil; duyduklarını da aktarmak yoluyla dolaylı tanıklıkta bulunması mümkündür.[24] Öte yandan bu imkân, doğrudan tanığın dinlenmesi mümkünken

[20] Stefan Trechsel, **Human Rights in Criminal Proceedings**, 1. Bası, New York: Oxford University Press, 2005, s. 302; Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2022, s. 279.
[21] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 279; Yener Ünver, Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s. 266.
[22] Eberhard Knittel, Dietmar Seiler, "The Merits of Trial By Jury", **Cambridge Law Journal**, C. 30, S. 2, 1972, s. 318.
[23] J. R. Spencer, "The English System", **European Criminal Procedures**, Ed. Mireille Delmas-Marty, J. R. Spencer, 3. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 162.
[24] Muhammed Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Muhakemeye Katılan Süjelerin Tanık Olup Olamayacakları Sorunu", **AndHD**, C. 8, S. 1, 2022, s. 5; Cumhur Şahin, **Ceza**

yalnızca dolaylı tanığın beyanına başvurulabileceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Aksi bir tutum, ceza muhakemesi hukukunda maddi gerçeğin araştırılması yükümlülüğüyle bağdaşmaz.[25]

Tanık beyanının değeri, olayı temsil edici niteliğiyle doğru orantılı olduğu için duyduğunu aktaran tanığın beyanına ihtiyatla yaklaşılması ve bu beyanın başka delillerle desteklenmesi gerekir.[26] Kaldı ki, duyduğunu aktaran tanık, edindiği bilginin gerçeği yansıtıp yansıtmadığından kendisi de emin olamaz ve kulaktan kulağa aktarılırken bilginin değişikliğe uğramış olması ihtimal dâhilindedir.[27] Bu kapsamda, Kıta Avrupası hukuk sisteminde doğrudan tanıkla mahkeme arasına girenlerin sayısı arttıkça beyanın güvenilirliğinin şüpheli hâle geldiği kabul edilmektedir.[28] Ancak dolaylı yoldan bilgi edinen tanıkların beyanlarının doğrudan bilgi edinen tanıklara kıyasla gerçeği daha az yansıttığını peşinen kabul etmek hem her zaman mümkün değildir[29] hem de deliller arasında bir derecelendirme yaratır.[30] Böyle bir kabul yerine, dolaylı tanıklığa ilişkin beyanları doğru değerlendirebilmek için uyuşmazlık hakkında karar vermeye yetkili makamların bu beyanları destekleyen başka deliller bulunup bulunmadığını re'sen araştırmaları elzemdir.[31] Bu bağlamda, dolaylı tanığın, edindiği bilginin kaynağını gösterebilmesi, kimden öğrendiğine işaret edebilmesi beyanın güvenilirliğini değerlendiren makam bakımından önemlidir.[32] Bilginin kaynağına

---

Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğruyalığı İlkesi), 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2001, s. 112, 113. Aksi yönde bkz. Feridun Yenisey, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı Soru ve Çapraz Sorgu", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru ve Çapraz Sorgu Sempozyumu Tebliğler Kitabı**, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2017, s. 44; Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 27, kn. 28.

[25] Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat…**, s. 113.

[26] Cumhur Şahin, Neslihan Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 418; Doğan Gedik, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması**, 5. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022, s. 94; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 266.

[27] Cumhur Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 609.

[28] Friedrich – Christian Schroeder, "Ceza Muhakemesinde Dürüst Yargılama İlkesi", Çev. Cumhur Şahin, **SÜHFD**, C. 5, S. 1–2, 1996, s. 279; Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 5. Benzer yönde bkz. Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 166, 167.

[29] Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: US-A Yayıncılık, 1996, s. 386.

[30] Benzer yönde bkz. Volkan Maviş, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Dolaylı Tanık", **Suç ve Ceza Dergisi**, C. 15, S. 2, 2022, s. 279, 280. Dolaylı tanıklığın "belirti" kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 609.

[31] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 386. Benzer yönde bkz. Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat…**, s. 109; Klaus Volk, Armin Englaender, **Grundkurs StPO**, 10. Bası, Münih: C. H. Beck, 2021, § 27, kn. 28.

[32] Maviş, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 278.

ulaşılması hâlinde bu kişinin de tanık olarak dinlenmesi;[33] kaynağın belli olmaması hâlinde, dolaylı tanığın anlatımlarına daha büyük bir ihtiyatla yaklaşılması gerekir.[34]

Tanıklık yapmanın suçun aydınlatılmasındaki önemi dolayısıyla, toplumsal bir ödev olduğu kabul edilmektedir.[35] Bu nedenle kural olarak, tanıklık yapmak mecburidir. Gerçekten de pek çok yargılamada tanık beyanı, davanın sonucunu belirleyen bir delil olarak karşımıza çıkar. Öyle ki, kesin hükümle sonuçlanmış bir davada yemin verilerek dinlenen tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek şekilde, hükümlü aleyhine kasten veya ihmalle gerçek dışı beyanda bulunması, bir olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın yenilenmesinin nedenlerinden biri olarak CMK m. 311/1-b'de gösterilmektedir.

Tanığın görevi, algıladıklarını ifade etmek olduğu için algılama ve bunları aktarabilme yeteneğine sahip olan herkesin (bu kapsamda, çocukların ve akıl hastalarının da) tanık olabileceği ifade edilmektedir.[36] O hâlde, kişinin ehliyet durumu, tanıklık yapıp yapamaması bakımından değil;[37] beyanının ispat gücü bakımından önem arz eder.[38]

Ceza muhakemesi hukukunda tanıklığa ilişkin düzenlemeler 5271 sayılı CMK'nın 43. ve devamı maddelerinde; 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nda (TKK), 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nda, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda, 4959 sayılı Topluma Kazandırma Kanunu'nda, 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu'nda ve başka pek çok düzenlemede yer almaktadır. Tanık beyanının ceza muhakemesi hukukumuzda ifade ettiği anlam kısaca ortaya konduktan aşağıda ceza muhakemesi hukukunda ispat ve delil, tanık beyanına temas eden yönlerinin altı

---

[33] Maviş, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 280.
[34] Maviş, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 278.
[35] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285.
[36] Arthur Hartmann, Rolf Schmidt, **Strafprozessrecht**, 7. Bası, Bremen: Rolf Schmidt Verlag, 2018, kn. 246; Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar, Esra Alan, Özden Özaydın, Efser Erden Tütüncü, Mehmet Can Tok, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 17. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 303; Ulrich Eisenberg, **Beweisrecht der StPO**, 10. Bası, Münih: C. H. Beck, 2017, kn. 1000.
[37] Werner Beulke, Sabine Swoboda, **Strafprozessrecht**, 15. Bası, Heidelberg: C.F. Müller, 2020, kn. 286.
[38] Mehmet Faruk Koçak, "Bir Ceza Yargılamasına Eleştirel Bakış: Yalan Tanıklık Suçu İncelemesi", **Hacettepe HFD**, C. 9, S. 1, 2019, s. 8; Yargıtay'ın çocukların ya da akıl hastalarının tanıklığına başvurulacağı durumlarda, Adli Tıp Kurumu'ndan tanığın beyanlarına itibar edilip edilmeyeceği konusunda rapor alınması gerektiğini belirttiği kararları mevcuttur. Bkz. Yargıtay CGK E. 2013/251, K. 2013/454, T. 12.11.2013, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

çizilerek, genel hatlarıyla değerlendirilecektir. Ardından, sonraki bölümlerde yukarıda sayılan mevzuatta yer alan tanık beyanının güvenilirliğini ilgilendiren düzenlemeler, CMK ve TKK'ya ağırlık verilerek incelenecektir.

I. CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNUN AMACI

Modern ceza muhakemesi hukukunun temel amacı, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Maddi gerçek, yaşanmış bir olayın deliller aracılığıyla günümüze yansıyan hâlini ifade eder.[39] O hâlde maddi gerçek, aksinin kabulü hiçbir şekilde mümkün olmayan mutlak gerçek değil; geçmişte yaşanan olayın deliller aracılığıyla yeniden canlandırılması sonucunda ulaşılan gerçektir, çünkü geçmişin ancak yaklaşık olarak canlandırılabilmesi mümkündür.[40] Bu nedenle, ceza muhakemesi kanunlarında olağanüstü kanun yollarının düzenlendiği görülmekte,[41] kesin hükmün verilmesiyle dahi mutlak gerçeğe ulaşılmadığı kabul edilmektedir.

Maddi gerçeğe, ne pahasına olursa olsun anlayışıyla, ceza muhakemesi süjelerinin temel hak ve özgürlükleri göz ardı edilerek ulaşılması düşünülemez.[42] Başka bir deyişle, kimi zaman maddi gerçeğin araştırılmasının önünde duran ve fakat yine de bir hukuk devleti olmanın gereği olarak korunması elzem olan menfaatler vardır.[43] O hâlde maddi gerçeğe, adil yargılanma hakkına ve ispata ilişkin güvencelere riayet edilerek ulaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda örneğin, kanuna aykırı yöntemlerle elde edilen delillerin yargılamada kullanılamayacağı CMK m. 206'da açıkça ifade edilmiştir. O hâlde ceza muhakemesi hukukunun maddi gerçeğe ulaşma amacı, ancak usul hukuku kurallarına ve temel hak ve özgürlüklere uygun bir yargılama yapılması hâlinde meşru olacaktır.[44]

---

[39] Hakan Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti**, 1. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016, s. 16.
[40] Metin Feyzioğlu, Fahri Gökçen Taner, **Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat**, 2. Bası, İstanbul: Islık Yayınları, 2015, s. 115.
[41] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 117.
[42] Feyzioğlu, Taner, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 96; Can Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunun Amacı Objektif Gerçeğin Keşfi Mi? Yargısal (Kazai) Bir Gerçeklik İnşa Etmek mi?", **ERÜHFD**, C. 25, S. 2, 2020, s. 472; Cengiz Apaydın, "Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 166, 2020, s. 1214.
[43] Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 3, kn. 1.
[44] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunun…", s. 484.

Delilleri hukuka uygun olmasının yanında, söz konusu delillere başvurulma şeklinin de maddi gerçeğe ulaşma amacıyla çelişki yaratmaması gerekir. Örneğin, bir olayın hem doğrudan hem de dolaylı tanıklarının bulunması hâlinde, doğrudan tanıkların beyanına hiç başvurmadan yalnızca dolaylı tanıkların bilgisine başvurmak, maddi gerçeği araştırmanın mantığıyla bağdaşmaz.[45] Olması gereken hem doğrudan hem de dolaylı tanıkların dinlenmesidir.

Maddi gerçeğe, ispat vasıtası olan deliller aracılığıyla ulaşılacağı için delillerden birinin dahi gerçeğe aykırı olması, maddi gerçeğin ortaya çıkmasına engel olabilir.[46] Bu nedenle, yargılamalarda sıklıkla başvurulan bir delil türü olan tanık beyanının tanığın yalan söylemesi veya hatalı olarak yanlış beyanda bulunması hâllerinde gerçeği yansıtmaması da adaletin gerçekleşmemesi sonucuna yol açabilecektir.

Maddi gerçeğe ulaşılmasının yanında ceza muhakemesi hukukunun adaleti sağlama ve hukuki barışı koruma amacının da olduğu söylenebilir.[47] Ceza muhakemesi hukukunun adaleti sağlama amacı, sadece muhakemenin hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesini değil; aynı zamanda uyuşmazlığın hukuk kurallarına göre doğru şekilde çözümlenmesi gerekliliğini de ifade eder.[48] Hukuki barışın korunması ise maddi gerçeğin sonsuza dek aranamayacağını, kesin hükme tanınan önleyici etki sayesinde uyuşmazlığın bir noktada kesilip atılması suretiyle toplumun hukuka duyduğu güvenin korunması gerektiğini belirtir.[49]

II. İSPAT

Ceza muhakemesinde öncelikle maddi uyuşmazlık, ardından hukuki uyuşmazlık çözülür.[50] Maddi uyuşmazlığın çözülmesi sırasında fiilin gerçekten icra edilip edilmediği, icra edilmişse kim tarafından ve nasıl icra edildiği sorularına cevap

[45] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 610.
[46] Batuhan Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **YÜHFD**, C. 27, Özel Sayı, 2020, s. 4.
[47] Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi…**, s.15; Apaydın, "Ceza Muhakemesi Hukukunun…", s. 1215.
[48] Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi…**, s. 18, 19.
[49] Karakehya, **Ceza Muhakemesinde Maddi…**, s. 24.
[50] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 109.

aranır.[51] Hukuki uyuşmazlık ise fiilin ihlal ettiği hukuk normunun ve fail(lerin) sorumluluğunun tespit edilmesiyle nihayete erdirilir.[52]

Maddi uyuşmazlık, ispat yoluyla çözümlenerek gerçeğe ulaşılır.[53] O hâlde ceza muhakemesi hukukunda ispatın konusu, iddianamede yer verilen maddi uyuşmazlıktır.[54] İspatın gerçekleşebilmesi için iddianamede ceza davasının konusunu oluşturan maddi uyuşmazlıkla ilişkili delillere yer verilmesi gerektiği, CMK m. 170/4'te "*İddianamede yüklenen suçu oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır.*" şeklinde ifade edilmektedir. Maddi uyuşmazlık çözülmeden hukuki uyuşmazlık çözülemeyeceği için ispat faaliyeti adaletin gerçekleşmesi bakımından kilit bir öneme sahiptir.

İspatın ne zaman gerçekleşmiş sayılacağı, benimsenen sisteme göre değişiklik göstermekle birlikte, Türkiye'nin de aralarında olduğu pek çok ülke bakımından ispat ölçütü vicdani kanaattir.[55] Maddi uyuşmazlığı çözmekle görevli olan süjenin, Türkiye'de benimsenen sistem bakımından hâkimin, yargılama konusu uyuşmazlığın belli bir şekilde gerçekleştiğine vicdanen kâni olması, ispat için yeterlidir.[56] Vicdani kanaat, "*belirli kural, ilke ve araçların eşliğinde yürüyen, akli muhakeme sürecinin sonucunda ulaşılan, gerekçelendirilmesi ve denetlenmesi mümkün hukuki kanaat*" olarak tarif edilmektedir.[57]

Yargılamada maddi gerçeğe ulaşılabilmesi için suçun unsurlarının tümüyle bulunup bulunmadığının ve failin kusur yeteneğinin ortaya koyulması gerekir.[58] Ceza muhakemesi hukukunun amacı maddi gerçeğe ulaşmak olunca, hukuk muhakemesinin

---

[51] Neslihan Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 1, 2016, s. 348.
[52] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 348.
[53] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 111.
[54] Devrim Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014, s. 19.
[55] Şura Nur Pelit, "Vicdani İspat Sisteminde Bilimsel Delillerin Konumunun Türk Ceza Muhakemesi Hukuku Bağlamında İncelenmesi", **Ceza Muhakemesinde Delil**, Ed. Doç. Dr. Pınar Memiş Kartal, İstanbul: Der Yayınları, 2020, s. 1.
[56] Hakan Karakehya, "Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine", **TAAD**, C. 7, S. 27, 2016, s. 69; Pelit, "Vicdani İspat Sisteminde…", s. 1.
[57] Yargıtay 4. CD, E. 2013/35836, K. 2016/1885, T. 8.2.2016, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).
[58] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 18.

aksine,[59] sadece tarafların üzerinde uyuşmadıkları olayların değil; üzerinde uyuşma sağlanan olayların da ispat edilmesi şarttır.[60] Bu yapılırken, ceza muhakemesinde tarafların iddialarını ispatla yükümlü olmadıkları gibi hâkimin de taraflarca ileri sürülen delillerle bağlı olmadıklarını göz önünde bulundurmak gerekir.[61]

Mademki maddi gerçek deliller vasıtasıyla ispat edilecektir, o hâlde delillerin öncelikle soruşturma evresinde eksiksiz olarak toplanması elzemdir. CMK m. 170'te belirtildiği gibi Cumhuriyet savcısının şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan tüm delilleri toplayarak mahkemeye sunması gerekir. İddianamenin, suçun sübutuna etki edeceği mutlak sayılan mevcut bir delil toplanmaksızın hazırlanması, CMK m. 170'te iddianamenin iadesi nedenlerinden biri olarak düzenlenmiştir. Buna ek olarak kovuşturma evresinde hâkim de re'sen delil toplayabilir.[62]

Maddi uyuşmazlığın ispat edilmesinin ardından hukuki uyuşmazlık hâkim tarafından çözülür. Bu aşamada bir ispat faaliyeti yürütülmez;[63] hâkim maddi gerçeğin ortaya çıkmasının ardından, ilgili hukuk kurallarını olaya uygulayarak hukuki uyuşmazlığı çözer.[64]

III. DELİL

Delil, iddianamede yer alan olayı yansıtan, ispat açısından önemli, akla uygun her türlü aracı ifade eder.[65] Delilleri, soruşturma evresinde savcılık, kovuşturma evresinde ise mahkeme veya hâkim değerlendirecek;[66] tüm bu muhakeme sürecinde

---

[59] "*İspatın konusu*" başlığını taşıyan HMK m. 187'ye göre "*İspatın konusunu tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıalar oluşturur ve bu vakıaların ispatı için delil gösterilir*."

[60] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 20.

[61] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 25.

[62] Aynı yönde bkz. "*…ceza muhakemesinde mahkeme, dava açıldıktan sonra pasif konumda olmayıp, hüküm vermek için yeterli kanaate ulaşıncaya kadar maddi gerçeği araştırmaya devam etmek zorundadır. Resen araştırma ilkesi uyarınca mahkemeler, Cumhuriyet savcısının ortaya koyduğu delillerle bağlı olmadıkları gibi, savcı olmasa bile kendiliklerinden, hüküm için gerekli tüm araştırmaları yapmak ve tarafların haklarını korumak zorundadırlar.*" AYM, E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012, (https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E.T. 05.04.2023).

[63] M. Nureddin Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık ve Beyanının Güvenilirliği**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020, s. 16, Yener Ünver, "Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız", **CHD**, C. 1, S. 2, 2006, s. 103.

[64] Bozalan, **Ceza Muhakemesin Hukukunda…**, s. 16.

[65] Burcu Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Bakımından İfade ve Sorgu**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 63.

[66] Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat…**, s. 64.

deliller aracılığıyla şüphenin yenilmesi ve maddi gerçeğin ortaya çıkması sağlanacaktır.[67]

Bu başlık altında delillerin taşıması gereken özellikler ve delillerin genel olarak nasıl tasnif edildiği konusunda bir çerçeve çizilecektir. Yeri geldikçe, bu tasnif içinde tanık beyanının nasıl konumlandırıldığına da değinilecektir.

A. Delilin Özellikleri

Ceza muhakemesi hukukundaki anlamıyla bir delilden bahsedebilmek için şu üç özelliğin bir arada bulunması gerekir: akla ve mantığa uygun olma, duyularla algılanabilir maddi bir yapıya sahip olma ve geçmişte yaşanan olayı temsil edebilme, başka bir deyişle olayla ilgili ve onu gözümüzde canlandırabilecek nitelikte olma.[68] Bu özellikleri taşıyan bir delilin muhakeme sürecinde yer alabilmesi için ulaşılabilir, güvenilir ve hukuka uygun yollarla elde edilmiş olması da gerekir.[69] Nitekim ulaşılamayan delile muhakeme sürecinde yer vermek mümkün olmayacaktır. Delilin güvenilirliği, delil değerlendirmeye yetkili organlarca denetlenmeli ve AY m. 38/6 uyarınca kanuna aykırı olarak elde edilen bulgular delil olarak kullanılmamalıdır.[70] Tüm bu özellikleri taşıyan deliller hükme esas alınabilecektir.[71] Önemi dolayısıyla, hukuka uygun delil kavramından, aşağıda, ayrı bir başlık altında daha kapsamlı olarak bahsedilecektir.

B. Hukuka Uygun Delil

Amacı maddi gerçeğe ulaşmak olan ceza muhakemesi hukukunun, bu hedefine hukuka aykırı deliller sayesinde erişmesi kabul edilemez. Delil serbestisi ilkesinin istisnasını oluşturan, delillerin hukuka uygun olması ve kanunda belirlenen usullerle

---

[67] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 37.
[68] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 255, 256; Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat**…, s. 65; Ahmet Gökcen, Kerim Çakır, "Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil yasakları", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 2914.
[69] Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat**…, s. 66, 67.
[70] CMK m. 217'de bu yasak, ispatın ancak hukuka uygun delille yapılabileceği şeklinde ifade edilmektedir.
[71] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 47.

elde edilip değerlendirilmesi gerektiğine[72] ilişkin bu kural bakımından, aşağıda öncelikle mevzuatımızın benimsediği sistem ele alınacaktır. Bunun ardından, tanık beyanı ile hukuka aykırı delillerin kesişim kümesini daha net ortaya koyabilmek için delil yasakları ayrı bir başlık altında incelenecektir.

1. Hukuka Aykırı Delillere İlişkin Olarak Mevzuatımızın Benimsediği Sistem

Hukuka aykırılık, kanuna aykırılıktan çok daha geniş bir çerçeveyi kapsar ve ulusal hukuk sistemimizde yürürlükte olan tüm hukuk kurallarını içerir.[73] Delillerin hukuka uygun olması gerektiğine ilişkin kuralın mevzuatımızdaki yansımasını Anayasa m. 38'de ve CMK'nın çeşitli maddelerinde[74] görmek mümkündür. AY m. 38/6'da yer alan "*Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.*" hükmüyle uyumlu olarak CMK m. 206/1'de "kanuna aykırı" olarak elde edilen delillerin değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi yasağı, mantıksal olarak, delilin hukuka aykırı olarak elde edilmesine ilişkin bir yasağı da zorunlu kılar.[75] Delil bir şekilde kanuna aykırı olarak elde edilmişse bile söz konusu delilin ortaya koyulması talebi mahkemece reddedilecektir. CMK m. 217/2'de ise yüklenen suçun, "hukuka uygun" bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebileceği hüküm altına alınmıştır. O hâlde sözü edilen düzenlemeler, temelde, hukuka aykırı delillerin değerlendirilemeyeceğine ve bu deliller yargılamada kullanılmışsa bile bunlara dayanılarak hüküm kurulamayacağına ilişkin bir yasak getirmektedir. Sonuç olarak, hukuka aykırı delillere ilişkin mevzuatımızdaki düzenlemeler bir bütün olarak gözetildiğinde, bu delillerin yargılamanın herhangi bir aşamasında kullanılmasının yasaklandığı anlaşılmaktadır.[76]

---

[72] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 52, 53; Cem Şenol, **Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı**, 2. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 271. Aynı yönde bkz. Yargıtay CGK E. 2009/160, K. 2009/264, T. 17.11.2009, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023).

[73] Centel, Zafer**, Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 838.

[74] Bu paragrafta sayılanlar dışında hukuka aykırı delilleri düzenleyen diğer CMK hükümleri, yasak usullerle elde edilen ifadelerin rızayla verilmiş olsa bile delil olarak değerlendirilemeyeceğini belirten CMK m. 148/3 ile muhakeme sırasında hukuka aykırı yöntemle elde edilmiş delil bulunması hâlinde bunun hükümde ayrıca ve açıkça gösterilmesi gerektiğini düzenleyen CMK m. 230/1'dir.

[75] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 838.

[76] Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 272.

Söz konusu yasaklara rağmen hukuka aykırı olarak elde edilen bir delilin hükme esas alınmasının ise kanun yolu aşamasında mutlak bir bozma sebebi yaratacağı ve hem istinaf incelemesinde hem de temyiz aşamasında re'sen incelenmesi gereken bir kesin hukuka aykırılık hâli olduğu CMK m. 280 ve m. 289/1'de düzenlenmiştir. Burada bozma sebebi yaratan durumun, yargılamada hukuka aykırı delilin kullanılması değil; bu delilin hükme esas alınması olduğunun altını çizmek gerekir.[77] Hükme esas almaktan anlaşılması gereken ise, delilin maddi olayın ispatında kullanılmış olmasıdır.[78] Yargılama sonunda mahkemenin veya hâkimin ulaştığı kanaatin gerekçelerinden birini söz konusu hukuka aykırı delilin teşkil etmesi, bu delilin maddi olayın ispatında kullanıldığı anlamına gelecektir.[79]

1412 sayılı CMUK m. 254'te de "*Soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri deliller hükme esas alınamaz*." şeklinde, mevcut delil değerlendirme yasağıyla paralel bir düzenlemeye yer verilmişti. Ancak, Mülga Kanun'dan farklı olarak CMK'da hukuka aykırı delilin yalnızca hüküm aşamasında değerlendirmeye alınamayacağı değil; bundan önce, hukuka aykırı bulguların delil olarak kabul edilmemesi ve kullanılmaması anlayışı benimsenmiştir.[80]

Hukuka aykırı delilleri değerlendirme yasağı, farklı hukuk sistemlerinde farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Anglo-Amerikan hukuk sistemindeki hukuka aykırı delillere ilişkin katı yasağın delilin güvenilirliğini temin etmek ve kolluğu, yetkilerinin sınırlarına uymak üzere disipline etmek amacıyla getirildiği vurgulanmaktadır.[81] Mutlak olan bu yasağın, elde edilen delilin önemsiz sayılabilecek bir kurala aykırı olması hâlinde dahi söz konusu delili "hüküm kurulurken değerlendirilemeyecek delil" statüsüne soktuğu kabul edilmektedir.[82] Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise delil değerlendirme yasağının sanığın haklarını korumak için getirildiği kabul edildiğinden,[83] hukuka aykırı olarak elde edilen delilin hangi kurala aykırı olduğu

[77] Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 297.
[78] Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 297.
[79] Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 297.
[80] Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 271, 272; Kayaer, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilin Değeri**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2024, s. 184, 185.
[81] J. R. Spencer, "Evidence", **European Criminal Procedures**, Ed. Mireille Delmas-Marty, J. R. Spencer, 3. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 603-605. Bu ilkenin mantığına ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Matthew Lippman, **Criminal Procedure**, 3. Bası, California: Sage, 2016, s. 857, 858.
[82] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 843.
[83] Örneğin, mehaz kanun StPO genel bir delil değerlendirme yasağına yer vermediği için Almanya'da hukuka her aykırılığın elde edilen delili değerlendirilemez kılmayacağı kabul edilmekte ve burada esas

önemlidir. Kural, sanığın haklarını korumayı amaçlamayan, şekli bir hususa ilişkinse buna aykırılığın, delilin değerlendirilmesine etki etmeyeceği fikri benimsenmektedir.[84]

AİHS de delillerin kabul edilebilirliğini veya değerlendirilmesini düzenleyen bir kurala yer vermemektedir. Bu konuda Avrupa hukuk sistemlerindeki çeşitliliği de gözeten Mahkeme, delillere ilişkin belirli kuralların izlenmesi gerektiği fikrini benimsemez;[85] dolayısıyla bu konunun öncelikle ulusal hukukların düzenleme alanına girdiğini kabul eder.[86] Başka bir deyişle Mahkeme, hukuka aykırı delillerin yargılamada kullanılıp kullanılamayacağına ilişkin katı bir tutum sergilemez.[87] Bu bağlamda Mahkeme, delilin elde ediliş şeklinin ve yargılamada oynadığı rolün, kural olarak, yargılamanın bütününü hakkaniyete aykırı hâle getirip getirmediğini inceler.[88] Ancak, bazı hak kategorilerine ilişkin (örneğin işkence yasağı ihlal edilerek elde edilen) deliller bakımından daha katı bir tutum benimsediği görülmektedir.[89] Anayasa Mahkemesi'nin de (AYM) de hukuka aykırı delillere ilişkin olarak AİHM ile paralel bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.[90]

Anayasa ve CMK'nın hukuka aykırı delillere ilişkin hükümleri değerlendirildiğinde, Kıta Avrupası hukuk sisteminin bu konuda benimsediği tutumdan ayrıldığımız tespit edilmektedir. Şöyle ki, yukarıdaki açıklamalardan, hukuka aykırı delillere ilişkin olarak sistemimizde, mutlak bir değerlendirme yasağı getirildiği görülür.[91] Başka bir deyişle, suç ancak hukuka uygun olarak elde edilen

---

alınacak ölçütü belirlemek için Alman Federal Mahkemesi çeşitli kıstaslar getirmektedir. Mahkeme'nin bu konudaki içtihadı, somut olayda suçun aydınlatılması ve failin cezalandırılmasındaki menfaat ile delil yasağı ile korunan diğer menfaatlerin tartılması yoluyla bir sonuca ulaşmaktır. Bkz. Friedrich Christian Schroeder, Torsten Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019, kn. 122-124, Stephen C. Thaman, **Comperative Criminal Procedure-A Casebook Approach**, 2. Bası, Durham: Caroline Academic Press, 2008, s. 110.

[84] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 843.

[85] David Harris, Michael O'Boyle, Colin Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Çev. Mehveş Bingöllü Kılcı, Ulaş Karan, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 397.

[86] AİHM, Schenk/İsviçre, Başvuru No: 10862/84, T. 12.07.1988, para. 46, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[87] İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa…**, s. 287, 288.

[88] İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa…**, s. 288

[89] İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa…**, s. 288.

[90] AYM, Orhan Kılıç Başvurusu, Başvuru No: 2014/4704, T. 01.02.2018, para. 48-51, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

[91] Aynı yönde bkz. Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 848; Fahri Gökçen Taner, Yaprak Öntan, "CMK'nın 119/4. Maddesi Uyarınca Adli Aramada Bulundurulması Gereken Tanıklar Konusunda İçtihatta Dönüşüm", **AÜHFD**, C. 65, S. 4, 2016, s. 2463; Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 269; Kayaer, **Ceza Muhakemesinde Hukuka…**, s. 255.

delillerin hukuka uygun bir şekilde değerlendirilmesiyle ispatlanabilir.[92] O hâlde, ceza muhakemesi hukuku sistemimizde, ihlal edilen normun önem derecesine[93] veya hukuka aykırı olarak elde edilmiş bir delilin failin lehine ya da aleyhine olup olmadığına bakılmaksızın, söz konusu delil, mutlak surette değerlendirme dışı tutulmalıdır.[94]

Hukuka aykırı bir delile dayanılarak hüküm kurulması, CMK m. 289 uyarınca hukuka kesin aykırılık hâli yaratacaktır. Hukuka aykırı delile dayanılarak hüküm kurulması durumunda, bu delile dayanılmasaydı bile dosyadaki diğer delillere dayanılarak aynı yönde hüküm kurmanın mümkün olması da sonucu değiştirmeyecek, hükmün bozulmasını engellemeyecektir.[95] Başka bir deyişle, hukuka aykırı delilin hükmü etkilediği yasal bir karine olarak kabul edilmiştir.[96] Öte yandan, Alman Federal Mahkemesi'nin, hukuka aykırı olarak elde edilen delilin sanık haklarını ihlal edip etmediğine göre delilin değerlendirmeye alınıp alınmayacağının tespit edilmesi gerektiği yönündeki görüşü, Türk doktrininde de karşılık bulmaktadır.[97]

Yukarıda özetlediğimiz çerçevede benimsediğimiz görüş tanık beyanı bakımından örneklenecek olursa, her bir tanığın ayrı ayrı dinlenmesi gerektiğine ilişkin CMK m. 52/1 düzenlemesinin ihlal edilmesi, bu tanıkların beyanlarına dayanılarak hüküm kurulduğu ihtimalde, kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına

---

[92] Gülşah Bostancı Bozbayındır, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Değerlendirme Yasağı", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 158, 2019, s. 1928.

[93] M. Serhat Kaşıkara, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Elde Etme Yasakları", **CHD**, C. 4, S. 10, Ağustos 2009, s. 194; Cüneyd Altıparmak, "Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delil," **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 82, S. 4, 2008, s. 1899.

[94] Güçlü Akyürek, "Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu", **TBB Dergisi**, C. 25, S. 101, 2012, s. 73, 78; Ahmet Gökcen, Murat Balcı, Emin Alşahin, Kerim Çakır**, Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 323; Bostancı Bozbayındır, "Türk Ceza Muhakemesi…", s. 1928; Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 273, 274. Sanık lehine olan hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesiyle beraat kararı verilebileceği yönündeki karşı görüş için bkz. Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 850.

[95] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 848.

[96] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 848.

[97] Feridun Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda (Hukuka Uygun Bir Şekilde Elde Edilmiş) Delil", **CHD**, C. 2, S. 4, 2007, s. 60. Doktrinde Yenisey ve Nuhoğlu, kanuna aykırı bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği yönündeki AY m. 38/6 hükmünün, herkesin meşru vasıtalardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı olarak iddia hakkına sahip olacağını ifade eden ve adil yargılanma hakkını düzenleyen AY m. 36/1 hükmü ile beraber değerlendirilmesi gerektiği görüşündedirler. Bu nedenle yazarlar, temel hakları ihlal etmeyen, kanuna basit aykırılıkların delili hukuka aykırı hâle getirmeyeceğini; temel hakları ihlal eder nitelikteki aykırılıkların ise kural olarak delili hüküm verilirken kullanılamaz hâle getireceğini, ancak ağır suçlarda bu nitelikteki delillerin de "sanık hakları teorisi" çerçevesinde değerlendirmeye alınabileceğini savunmaktadırlar. Bkz. Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 599.

yol açacaktır.[98] Oysa 1412 sayılı CMUK döneminde Yargıtay'ın, tanıkların ayrı ayrı dinlenmesine ilişkin hükme uyulmaksızın, bir arada dinlenmelerinin sonuca etkili görülmemesi sebebiyle bozma sebebi sayılmadığını belirten kararlarına rastlanmaktaydı.[99]

2. Delil Yasakları

Hukuka aykırı delilleri, delil yasaklarıyla birlikte düşünmek gerekir. Delil yasakları; delil elde etme yasağı ve delil değerlendirme yasağı olarak karşımıza çıkar.[100] Delillerin hukuka aykırı yollarla elde edilmemesi gerektiğini ifade eden delil elde etme yasağının sonucu, bunların delil olarak kabul edilememesi ve dolayısıyla değerlendirilip hükme esas alınamamasıdır.[101] Örneğin, tanıklıktan çekinme hakkı olan bir tanığa bu hakkı hatırlatılmaksızın beyanının alınması hâlinde, delil hukuka aykırı olarak elde edilmiş olur.[102] Bu şekilde elde edilen tanık beyanlarına dayanılarak hüküm kurulması, kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına yol açacaktır.[103]

Delillerin değerlendirilmesi, toplanan delillerden sonuç çıkarılmasını gerektirir. O hâlde delil değerlendirme yasağı, bu yasak kapsamına giren bir delilden sonuç

---

[98] Yargıtay 4. CD, E. 2013/34568, K. 2016/1793, T. 04.02.2016 (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).
[99] Yargıtay 5. CD, E. 1992/174, K. 1992/465, T. 12.02.1992 (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).
[100] Özge Sırma Gezer, "Hukuka Aykırı Delillerin Türk Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi", **İKÜHFD**, C. 16, S. 1, 2017, s. 191. Delilin ileri sürülmesi aşamasını da içerecek şekilde üç aşamada delil yasaklarının karşımıza çıkabileceği hakkındaki değerlendirme için bkz. Veli Özer Özbek, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları", **Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Prof Dr. Köksal Bayraktar Armağanı**, Cilt 3, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, s. 913.
[101] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 54; Berrin Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 13, 2010, s. 14.
[102] Kaşıkara, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 203; Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 321; Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunun…", s. 477.
Öte yandan, çekinme hakkı olan tanığa bu hakkı hatırlatılmaksızın beyanının alınmasının bir delil elde etme yasağı değil; delil değerlendirme yasağı olarak sınıflandırıldığı da görülmektedir. Bkz. İsmail Ercan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012, s. 148; Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 21.
[103] "*İfadesi hükme esas alınan ve sanığın oğlu olan atılı suçların tek tanığı Y.. K..'in CMK.nun 45/1-c ve51/1 maddesi hükümlerine aykırı olarak tanıklıktan ve yeminden çekinme hakkı hatırlatılmaksızın ifadesinin alınması…bozmayı gerektirmiş…"* Yargıtay 2. CD, E. 2011/8486, K. 2012/45037, T. 5.11.2012, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022); "*Tanık ...'nun sanığın kayınpederi olduğu anlaşılmakla, 5271 sayılı CMK madde 45 ve 51. maddeler uyarınca, tanıklıktan ve yeminden çekinme hakkı hatırlatılmaksızın dinlenmesi… bozmayı gerektirmiş…"* Yargıtay 4. CD, E. 2016/5835, K. 2020/4637, T. 04.03.2020, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022); "*Tanık ...'in, sanık ...'ın öz dayısı olması nedeniyle CMK'nın 45. maddesi uyarınca tanıklıktan çekinme hakkı ile CMK'nın 48. maddesi uyarınca kendisini ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinme hakkı hatırlatılmadan dinlenilmesi… bozmayı gerektirmiş…"* Yargıtay 17. CD, E. 2015/7218, K. 2015/9594, T. 12.11.2015, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

çıkarılamayacağını; başka bir deyişle böyle bir delilin değerlendirmeye alınamayacağını ifade eder. Değerlendirilmesi yasak olan bu delilin, mutlaka hukuka aykırı biçimde elde edilmiş olması gerekmez.[104] Örneğin, CMK m. 210/2'de düzenlenen "*Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki ifadesine ilişkin tutanak okunamaz.*" hükmü, bir delil değerlendirme yasağı getirmektedir[105] ve aslında tanıklıktan çekinebilecek olan kişinin önceki beyanı hukuka aykırı olarak elde edilmiş değildir. Tanıklıktan çekinme hakkı olan kişi, duruşma sırasında bu hakkını kullanırsa, önceki beyanına dayanılarak hüküm kurulması, hükmün kanun yolu aşamasında bozulmasına yol açacaktır.[106] Düzenleme açıkça, önceki beyanlara ait tutanağın duruşmada okunamayacağından bahsettiği için beyanı alan görevlinin tanık sıfatıyla dinlenip dinlenemeyeceği doktrinde tartışılmaktadır. Konuya ilişkin görüşler üç başlık altında toplanabilir.[107] Hükmün lafzından hareket eden ilk görüşe göre, hüküm sadece okuma yasağı öngördüğünden görevlinin tanık olarak dinlenmesi mümkündür. Bir diğer görüş uyarınca söz konusu düzenleme, kısmi bir değerlendirme yasağı getirmektedir. Buna göre, tanıklıktan çekinme hakkı sahiplerinin buna ilişkin yararı ile ceza muhakemesinin yapılabilmesi arasındaki yarar dengelenmelidir.[108] O hâlde örneğin, hâkim huzurunda beyanı alınan tanık, tanıklıktan çekinirse söz konusu beyanla ilgili olarak hâkimin tanık sıfatıyla dinlenebilmesi mümkündür. Doktrin ve uygulamada ağırlıklı olarak benimsenen görüşe göre ise düzenleme hem okuma hem de genel bir değerlendirme yasağı getirir. Bu görüşü savunanlar, haklı olarak, aksi bir yorumun düzenlemenin amacıyla bağdaşmayacağını ifade etmektedirler.[109] Gerçekten de tanıklıktan çekinebilecek

---

[104] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, 54.

[105] Hamid Köse, "Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Zehirli Ağacın Meyvesi Doktrini", **TAAD**, C. 13, S. 49, 2022, s. 191, 192; Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 321; Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 17; Mustafa Kağan Öztürk, Muhammed Emre Tulay, "Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 179, 2021, s. 1340.

[106] "*Mahkemece "her ne kadar tanık M.E.İ. sanıkların kardeşi olduğundan Mahkememizde tanıklıktan çekinmiş ise de kollukça alınan beyanında olayı ayrıntılı anlattığı," şeklindeki gerekçe ile sanığın mahkûmiyetine karar verilmiş ise de 5271 sayılı Kanun'un, "Duruşmada okunmayacak belgeler" başlıklı 210 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer verilen; "Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki ifadesine ilişkin tutanak okunamaz." şeklindeki düzenleme karşısında delil değerlendirme yasağının ihlâl edildiği anlaşılmıştır… sanığın, hakkında açılan kamu davasından, mahkûmiyetine yeter, her türlü şüpheden uzak, kesin ve inandırıcı delil bulunmadığı gözetilerek beraatine karar verilmesi gerekirken yasaklı delilin hükme esas alınması suretiyle mahkûmiyetine karar verilmesi, hukuka aykırı bulunmuştur*." Yargıtay 1. CD, E. 2022/4119, K. 2022/3889, T. 24.05.2022, (www.kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 17.10.2023).

[107] Görüşler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat…**, s. 153 vd.

[108] Herbert Diemer, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck, § 252, kn. 22.

[109] Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 32; Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat…**, s. 156; Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 612, 613; Maviş, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 282.

kişilerin tarafsız beyanda bulunamama ihtimalleri nedeniyle CMK m. 210/2 hem bu kimselere tanıklık edip etmemek konusunda seçenek sunmak hem de bu kimselerin beyanlarına duyulabilecek güvensizliği önlemek amacıyla getirilmiştir.[110] Bu yüzden tanıklıktan çekinen kişinin daha önceki beyanlarını içeren tutanakların okunamaması, ancak bu beyanı alan görevlinin tanık olarak dinlenmesi, düzenleme ile ulaşılmak istenen amacın içinin boşaltılması anlamına gelecektir. O hâlde, CMK m. 210/2'de ifade edilen yasağın, tanığın beyanını alan görevlinin duruşma sırasında bu beyanla ilgili dinlenmesi yoluyla hükmün arkadan dolanılmasına da engel olduğunu kabul etmek gerekir.[111]

Tanık beyanı bağlamında delil değerlendirme yasağına bir diğer örnek, CMK m. 52/4 hükmüdür.[112] Tanık beyanının alınmasını düzenleyen 52. maddenin üçüncü fıkrasında, tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya seslerinin kayda alınmasına ilişkin kurallar düzenlenmektedir. Maddenin dördüncü fıkrası ise bu kayıtların, sadece ceza muhakemesinde kullanılabileceğini belirterek bir delil değerlendirme yasağı getirmiştir.

Hukuka uygun delil başlığı içinde değerlendirilmesi gereken bir mesele de "hukuka aykırı delillerin uzak etkisi"dir ve bu konuya ilişkin mevzuatımızda açık bir düzenleme yer almamaktadır. Bu nedenle, hukuka aykırı delil vasıtasıyla ulaşılan başka delillerin yargılamada kullanılıp kullanılamayacağı ayrıca değerlendirilmelidir. Hukuka aykırı delil vasıtasıyla ulaşılan delilin de hukuka aykırı bir şekilde ede edilmiş olması hâlinde, söz konusu delilin değerlendirmeye alınamayacağı açıktır.[113] O hâlde, ikinci delilin elde edilişi hukuka uygun olsa bile bu delile ulaşılmasını sağlayanın başlangıçtaki hukuka aykırı delil olması hâli incelenmelidir. Kanaatimizce, söz konusu ikinci delilin değerlendirmeye alınabilmesi, hukuka aykırı delilin değerlendirmeye alınamayacağı kuralını anlamsız kılar;[114] çünkü CMK m. 217/2 ve AY m. 38/6'daki hükümler beraberce göz önünde bulundurulduklarında, hukuk sistemimizde "mutlak

[110] Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 32.
[111] Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 22.
[112] Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 17.
[113] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 851.
[114] Benzer yönde bkz. Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 851. Kayaer, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı…**, s. 439. Aksi yönde bkz. Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 282, 283.

değerlendirme" yasağının benimsendiği anlaşılmaktadır.[115] Örneğin, çekinme hakkı hatırlatılmaksızın duruşmada dinlenen bir tanık, beyanda bulunurken olayı gören başka kişilerden de bahsetse, söz konusu yeni tanıklar, hukuka aykırı delilin uzak etkisi kapsamında ortaya çıkmış olur.[116] Ortaya çıkan yeni tanıkların dinlenip beyanlarının delil olarak değerlendirilmesi, hukuka aykırı delillere ilişkin kuralın dolanılması anlamına gelecektir.

C. Delillerin Sınıflandırılması

Deliller, ispat işlevi yönünden doğrudan ve dolaylı delil, kaynağı yönünden şekli ve maddi delil, içeriği yönünden ise beyan, belge ve belirti delili şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır.[117] Bu çalışmanın konusu "genel olarak deliller" olmadığı için tüm ayrımlara yer verilmeyecek, doktrinde benimsenen temel ayrım olan beyan, belge ve belirti delilleri tasnifi esas alınacaktır.

Beyan delili, uyuşmazlık konusu olayı yaşamış ya da bu olaya tanık olmuş kişilerin açıklamalarıdır.[118] Şüpheli, sanık, tanık, mağdur ve katılan tarafından yetkili makamlar önünde yapılan açıklamalar bu delil türünü oluşturur.[119] Beyan delilleri şüphelinin veya sanığın beyanı, tanık beyanı ve diğer kişilerin beyanı olmak üzere üç çeşittir.[120] Hukuki ilişkinin taraflarının, muhtemel uyuşmazlıkları öngörerek buna uygun ispat aracı olan belgeleri önceden hazırlamaları gerektiği için hukuk muhakemesinde belgeyle ispat kuralı geçerlidir.[121] Öte yandan, suç genellikle gizlilik içinde işleneceği ve deliller ortadan kaldırılmaya çalışılacağı için ispat araçlarının uyuşmazlıktan önce hazırlanması, ceza muhakemesi hukukunun yapısıyla bağdaşmaz.[122] Bu da diğer muhakeme dallarından faklı olarak ceza muhakemesinde beyan delillerinin, özellikle de tanık beyanının ön plana çıkmasına yol açar.[123] Bu

---

[115] Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 327, 328; Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 19; Bahri Öztürk, "Yeni CMK'da Delil Yasakları", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 619.
[116] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 852.
[117] Fatih Birtek, **AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 71 vd.; Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 43.
[118] Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat**…, s. 70.
[119] Ferhat Karabulut, Ersin Karapazarlıoğlu, Hamza Tosun, "Ceza Muhakemesinde Delil Kavramı ve Kovuşturma Sürecinde Hakimlerin Delil Algısı", **TBB Dergisi**, C. 28, S. 120, 2015, s. 397.
[120] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 413.
[121] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 349.
[122] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 349.
[123] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 349.

çalışmanın konusunu tanık beyanı oluşturduğu için tanık beyanı özelinde beyan delilleriyle ilgili daha detaylı bilgiye ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

Belge, ceza muhakemesi hukukunda diğer hukuk dallarına göre daha geniş bir anlama sahiptir. Ceza muhakemesi hukukunda belgeler; yazılı belge, şekil tespit eden belge, ses ve görüntü tespit eden belge olarak sınıflandırılmaktadır.[124] İspat konusunu belirli şekillerde ortaya koyan plan, kroki, fotoğraf gibi belgeler şekil tespit eden belgelerdir.[125] Ses ve görüntü tespit eden belgeler ise ses ve görüntü kayıtlarından ibarettir. Bu kayıtların keşfe konu edilerek doğruluğunun denetlenmesi gerekebileceği için ses ve görüntü kayıtlarının belirti delili mi yoksa belge delili mi olduğu tartışmalıdır.[126]

Belirti, olaya ilişkin dolaylı bilgiler verir.[127] Başka bir deyişle, olaylardan geriye kalan ve keşif ile ortaya çıkarılabilen iz ve eserleri ifade eder.[128] Doktrinde, "emare" teriminin de belirti deliline karşılık geldiği ifade edilmektedir.[129] Örneğin, olay yerinde bulunan kan izi, parmak izi, saç teli, bıçak, fren izi birer belirtidir.[130] Belirti delilleri, sadece ispat edilmesi gereken olayı değil, başka hususları da ispatlayabilir niteliktedir; bu nedenle olayın ispatında tek başına kullanılamayacakları ifade edilmektedir.[131] Gerçekten de örneğin, olay yerindeki saç teli şüpheliye ait olsa bile, bu ancak şüphelinin olay yerinde bulunduğunu gösterir; fakat olayın nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaz. Bu nedenle belirti delilleri başka delillerle desteklenmelidir.[132]

Ceza muhakemesi hukukunda her şeyin delil olması kabul edilmekle birlikte her birinin ispat gücünün eşit olmadığına işaret edilmektedir. Bu kapsamda, mağdur beyanı ile sanık ya da tanık beyanlarından her biri delil olsa da mağdurla sanık arasında

---

[124] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 79.
[125] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 79; Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 28.
[126] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 307. Yazarlar, dijital delillerin ses ve görüntü hâlindeyken belirti delili; okunabilir hâle geldiğinde ise belge delili olarak nitelenmesi gerektiğini ifade etmektedirler.
[127] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 85.
[128] Barış Erman, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Belirti ve İspat Değeri", **GSÜHFD**, **Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, 2010, s. 683.
[129] Vesile Sonay Evik, "Suç Delillerini Yok Etme, Gizleme veya Değiştirme Suçu", **BAUHFD**, C. 11, S. 137-138, 2016, s. 13.
[130] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 85.
[131] Zoğlar Durmaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat**…, s. 71, Mahmut Koca, "Ceza Muhakemesinde Deliller", **CHD**, C. 1, S. 2, 2006, s. 214; Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 9.
[132] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 85.

bulunan menfaat çatışması nedeniyle bu kişilerin beyanlarının başka somut delillerle desteklenmedikçe mahkûmiyet hükmüne esas alınmaması gerektiği vurgulanmaktadır.[133] Doktrinde, benzer bir yorumla beyan delillerinin, özellikle de ikrarın diğer delillerle desteklenmedikleri durumda mahkûmiyet için tek başlarına yeterli olamayacakları belirtilmektedir.[134]

Kanaatimizce, vicdani delil sisteminin benimsendiği ceza muhakemesi hukukumuzda, bu şekilde kategorik olarak üstün ya da üstün olmayan bir delil grubunun bulunduğu kabul edilmemelidir. Bu bağlamda, mağdurun, katılanın, sanığın ya da tanığın beyanlarının delil teşkil etme değeri bakımından kategorik olarak bir derecelendirme yapmak mümkün değildir.[135] Kimi delillerin her koşulda başka delillerle desteklenmesi gerektiğindeki yönündeki kabul, "deliller hiyerarşisi" yaratmakta ve delil serbestisi ilkesiyle bağdaşmamaktadır.[136] Örneğin, olayın tek delilinin tanık beyanı olduğu durumlarda, bu delilin birtakım kriterleri karşılaması şartıyla hükme esas alınabilmesi mümkündür. Bu konuya ilişkin olarak kırılgan tanık/mağdur gruplarının beyanının alınmasıyla ilgili mevcut düzenlemeler ve yargı içtihadı, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

IV. CEZA MUHAKEMESİNDE İSPATIN TEMEL İLKELERİ

Ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ne olursa olsun anlayışıyla ulaşılamayacağına, ispat faaliyetini temel hak ve özgürlüklerin özünü aşındırmadan gerçekleştirmek gerektiğine yukarıda işaret edilmişti. Bu bölümde, işaret edilen söz konusu düstur bir çerçeveye kavuşturulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, ispat faaliyetinin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koyan ve ceza muhakemesi sistemimizde benimsenen ilkeler aşağıda ana hatlarıyla ele alınacaktır.

---

[133] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 78.

[134] Pınar Bacaksız, Tuğba Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda İspata Yaklaşımı", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 386.

[135] Fahri Gökçen Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının CMK'nın 236. Maddesi Uyarınca Alınması ve Uygulanan Özel Usuller Karşısında Savunma Hakkının Dengelenmesi", **TBB Dergisi**, C. 32, S. 153, 2021, s. 12.

[136] Erman, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 688. Benzer yönde bkz. Ezgi Çetiner, **Mağdur Beyanına Dayalı Hüküm Kurulması Bağlamında Nitelikli Cinsel Saldırı Suçunda İspat**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 52, 53.

A. Delillerin Re'sen Araştırılması

Ceza muhakemesi ile maddi gerçeğe ulaşmak amaçlandığından, bu amaca hizmet eden, hukuka uygun, olayı temsil eden ve ispata etkisi olan tüm delillerin toplanması elzemdir.[137] Gerçekten de maddi gerçeği araştırdığı kabul edilen ceza muhakemesinde hâkimin tarafların getirdiği delillerle bağlı olacağını, re'sen delil toplayamayacağını kabul etmek, maddi gerçeğe ulaşma amacıyla bağdaşmayacaktır.[138]

Doktrinde bir görüş, 5271 sayılı CMK'da hâkimin re'sen delil araştırma yetkisine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamasını, kanun koyucunun bilinçli bir tercihi olarak görmektedir. Buna göre, deliller soruşturma evresinde toplanacağı ve CMK m. 174/1-b uyarınca iddianamenin, suçun sübûtuna doğrudan etki edecek mevcut bir delil toplanmadan düzenlenmesi hâlinde iade edilmesi gerekeceği için kovuşturma evresinde delil toplanması ihtiyacı ortaya çıktığı durumda, bu işlemin hâkim tarafından değil; savcılık aracılığıyla yapılması gerektiği ifade edilmektedir.[139] Aksi yöndeki görüş ise, haklı olarak, ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşmak amaçlandığına göre, delillerin re'sen araştırılmasına ilişkin açık bir düzenleme bulunmasa da hâkimin re'sen harekete geçme, araştırma ve delil toplama yetkisinin devam ettiğini savunmaktadır.[140] AYM de bu konuya ilişkin bir norm denetimi kararında, mahkemelerin re'sen araştırma yetkisinin bulunduğunu belirtmiş ve Cumhuriyet savcısının ortaya koyduğu delillerle bağlı olmadıkları gibi hüküm için gereken tüm araştırmaları kendiliklerinden yapmak zorunda olduklarını vurgulamıştır.[141] Bu bağlamda, uyuşmazlığın çözümü bakımından beyanının önemli olacağı düşünülen bir tanığın mevcut olup olmadığının, tarafların bu tanığın dinlenmesi talebinde bulunması beklenmeksizin, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hakim veya mahkeme tarafından araştırılması, böyle bir tanık varsa çağrılması ve dinlenmesi mümkündür, hatta gereklidir.

---

[137] Doğan Gedik, "Ceza Muhakemesinde Hâkimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK M.217)", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 941.

[138] Ali Kemal Yıldız, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s. 103.

[139] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 338.

[140] Gedik, "Ceza Muhakemesinde Hakimin…", s. 940, 941; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 97.

[141] AYM, E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012, (https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E.T. 05.04.2023).

B. Delillerin Doğrudan Doğruya İncelenmesi

Araştırılıp tespit edilen tüm delillerin, hükmü kuracak hakimlerin huzurunda tartışılması, hâkimin hükmü kurmadan evvel delillerle temas etmesi gerekir. Bu sayede hakimlerin, uyuşmazlığa ilişkin bizzat kanaat sahibi olması sağlanır. Hâkimin delillere herhangi bir aracı olmaksızın temas etmesi, doğrudan doğruyalık (vasıtasızlık) ilkesinin hayata geçirilmesiyle mümkündür.[142] CMK m. 217/1 "*Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir.*" demekle doğrudan doğruyalık ilkesini teminat altına almaktadır. Bu kurala uyulmamasının yaptırımının, hükmün mefhum-u muhalifinden, delillerin dışlanması; başka bir deyişle bu delillere hüküm kurarken dayanılamaması olduğu anlaşılır.[143]

Tanığın söyledikleri de ancak kanunda belirtilen merciler önünde sözlü olarak ifade edildiği takdirde "tanık beyanı" olarak adlandırılır;[144] çünkü doğrudan doğruyalık ilkesi uyarınca, delillerin kural olarak hükmü verecek mahkeme veya hâkim önünde ortaya koyulması ve tartışılması gerekir.[145] Bu durumda, örneğin görevsiz mahkeme tarafından dinlenen tanığın daha sonra görevli mahkeme huzurunda yeniden dinlenmesi, doğrudan doğruyalık ilkesinin bir gereğidir. Aksi yönde bir tutum ise hükmün bozulmasına yol açacaktır.[146] Nitekim "*görevli olmayan hakim veya mahkemenin işlemleri*" başlıklı CMK m. 7, doğrudan doğruyalık ilkesinin bir yansıması olarak, yenilenmesi mümkün olmayanlar dışında, görevli olmayan hâkim veya mahkemece yapılan işlemlerin hükümsüz olacağını açıkça düzenlemektedir.

Tanığı dinleyen mahkeme görevli olmakla beraber sonradan hâkimin değişmesi hâlinde de hükmü kuracak olan yeni hâkim, tanığı tekrar dinlemelidir.[147] Doğrudan doğruyalık ilkesinin bir yansıması olan hakimin değişmezliği ilkesi, tüm kovuşturma evresi boyunca aynı hakimlerin davaya bakmasını ve bu hakimlerin

---

[142] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 291.
[143] Fahri Gökçen Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 119.
[144] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 67.
[145] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 73.
[146] Yargıtay 1. CD, E. 2011/4996, K. 2012/7719, T. 18.10.2012; Yargıtay 4. CD, E. 2015/8865, K. 2015/23895, T. 06.03.2015. Kararlar için bkz. www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023.
[147] AİHM, Pitkanen/Finlandiya, Başvuru No: 30508/96, T. 09.03.2004, para. 58, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

hükmü kurmasını gerekli kılar.[148] AİHM, adil bir yargılamanın önemli unsurlarından birinin, sanığın dava hakkında nihai kararı verecek olan hakimin huzurunda tanıkla yüzleşmesi fırsatı olduğu kanaatindedir. Gerçekten de bu, sanık açısından bir güvencedir; çünkü hakimlerin bir tanığın davranışları ve güvenilirliğine ilişkin duruşma sırasında edindikleri izlenim, sanık için sonuçlar doğurabilir.[149] Doğrudan doğruyalık ilkesinin sağladığı vasıtasızlık, hükmü kuracak olan hakimlerin, delillerin ortaya koyulduğu süreçte olay hakkında bir kanaat geliştirmelerini sağlar.[150] Hükmün oluşturulmasına etki edecek sayıda hâkimin değişmesi durumunda, delillerin yeniden ortaya koyulması ve yeni hakimlerin delillerle aracısız bir şekilde temas edebilmesi şarttır.[151] Bu durumda, ceza mahkemelerinin tek hakimden veya üç hakimden oluştuğu gözetildiğinde, tanık dinleyen hakimlerden birinin bile değişmesi, hükme etkisi bakımından önemli bir değişiklik olduğu için mahkemenin yeni kompozisyonuyla tanığın tekrar dinlenmesi gerekir.[152] Nitekim yeni hakimin, tanığın dinlendiği önceki oturumlara ait duruşma tutanağını okuyarak bütüncül bir kanaate ulaşması mümkün değildir.[153] Tanığın kural olarak duruşmada dinlenmesinin mantığı, beyanı alınırken eksik kalan hususların soru sorularak giderilmesi ve tanığın gözlemlenebilmesine imkân tanıması olduğu için hüküm kurulmadan evvel yeniden dinlenmesi elzemdir.

Benzer bir mantıkla, örneğin, olayın tek delilinin bir tanık beyanı olması hâlinde, söz konusu tanık yalnızca soruşturma evresinde dinlenmiş, ancak duruşmada dinlenmemişse hükmün yine bozulması gerekecektir. Gerçekten de hükmü kuracak mahkeme, bu durumda delile doğrudan temas edememiştir.[154] Tanığın soruşturma evresinde alınan beyanına ait tutanağın duruşmada okunması da vasıtasızlık şartını sağlamaz. Hükmü kuracak olan mahkeme, tanığı bizzat dinlemeli, güvenilirliği sorgulanırken tanığı şahsen gözlemlemelidir. O hâlde, tanığa doğrudan soru sorulması

---

[148] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 120.
[149] AİHM, Graviano/İtalya, Başvuru No: 10075/02, T. 10.02.2005, para. 38, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[150] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 121.
[151] Aynı yönde bkz. AİHM, Graviano/İtalya, para. 38.
[152] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 122. Yakın tarihli bir AİHM kararına konu olan olayda, başvuran hakkında mahkûmiyet hükmü kuran ağır ceza mahkemesinin yargıçlarının üçü de mahkûmiyet hükmü bakımından belirleyici delil niteliğinde olan tanığın beyanının alınması sırasında bulunmamıştır. Bu nedenle AİHM, doğrudan doğruyalık (*the principle of immediacy)* ilkesinin gereklerinin yerine getirilmediğine ve hâliyle de adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. AİHM, Orhan Şahin/Türkiye, Başvuru No: 48309/17, T. 12.03.2024, para. 57-61, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T.09.04.2024).
[153] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 124.
[154] Yargıtay 3. CD, E. 2014/36588, K. 2015/11289, T. 31.03.2015 (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

kurumuyla amaçlanan sonuca ulaşılabilmesi için tanığın, davanın esası hakkında karar verecek olan hâkimin huzurunda sorgulanması gerekir.[155]

Doğrudan doğruyalık ilkesinin bir görünümünü, sözlülük ilkesi oluşturur. Her ne kadar CMK'da duruşmanın sözlü olarak yapılacağına dair açık bir düzenleme olmasa da kimi düzenlemelerden sözlülük ilkesinin benimsendiği anlaşılmaktadır.[156] Bu bağlamda, sözlü olarak mahkemede tartışılmayan hususlar hüküm bakımından değer taşımaz.[157] Nitekim tanık beyanında da delil olan tanığın kendisi değil, beyanıdır ve tanık beyanı aleni duruşmada tanığın dinlenmesiyle ortaya koyulur. Tanığın duruşmadan önceki yazılı açıklamaları ise beyan yerine geçmez.[158] Bu kapsamda, tanığın dinlenmesi sırasında önceden yazdıklarını bir kağıttan okumasının da dinleme yerine geçmeyeceği, doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkeleri göz önüne alındığında, CMK m. 52'de düzenlenen tanığın dinlenmesi hükmünün okunanı değil, söyleneni dinlemeye ilişkin olduğu, haklı olarak, ifade edilmektedir.[159]

Tüm delillerin mutlaka duruşmada ortaya koyulması gerektiğine göre tanık da kural olarak duruşmada dinlenmelidir. AİHM içtihadı da aksini kabul etmek için makul bir neden yoksa duruşmada ortaya koyulan beyanların, soruşturma evresinde elde edilenlere kıyasla daha ağır bir öneme sahip olmasının adil yargılanma hakkı ile çelişmeli yargılama ilkelerinin bir gereği olduğu yönündedir.[160] Mahkeme'ye göre, bir mahkeme tanığın duruşmada alınan beyanı yerine soruşturma evresindeki beyanına dayanarak hüküm kuruyorsa bunun gerekçesini açıklamalıdır.[161] Gerçekten de tanıkların soruşturma evresindeki beyanlarıyla kovuşturma evresindeki arasında çelişki olabilir. Böyle bir durumda, soruşturma evresinde alınan beyanın duruşmada etkili bir şekilde sınanması daha da önem kazanır.[162] Böyle bir sınamanın yapılması ve soruşturma evresinde alınan beyana dayanılmasının gerekçesinin doyurucu biçimde

---

[155] Harris, O'Boyle, Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 456.
[156] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 273.
[157] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 86; Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 400.
[158] Bunların uyuşmazlık konusunda karar vermeye yetkili makam açısından belge delili sayılarak değerlendirilmesi gerektiği hakkında bkz. Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 357.
[159] Nevzat Toroslu, Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 22. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2023, s. 209; Semiyet Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık", **TAAD**, C. 12, S. 45, 2021, s. 292, 293; Güneş Okuyucu Ergün, **Ceza Muhakemesi İşlemleri**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015, s. 45.
[160] AİHM, Jannatov/Azerbaycan, Başvuru No: 32132/07, T. 31.07.2014, para. 81, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 01.08.2023).
[161] AİHM, Jannatov/Azerbaycan, para. 81.
[162] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 402.

ortaya koyulması hâlinde, kovuşturma evresindeki yerine soruşturma evresindeki beyanın hükme esas alınması, adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmayacaktır.[163]

Kural, doğrudan doğruyalık olsa da CMK'da bu kurala üç tane istisna getirilmiştir. Bunlar, zorunlu hâllerde şüpheli ve tanığın soruşturma evresindeki beyanlarını içeren tutanakların duruşmada okunması (CMK m. 211–213), soruşturmada veya kovuşturma evresinin duruşma hazırlığı aşamasında yapılan keşif işlemine ait tutanakların duruşmada anlatılması (CMK m. 209) ve istinabe veya naip hâkim aracılığıyla yapılan işlemlere ait tutanakların duruşmada anlatılmasıdır (CMK m. 83, 209).[164]

Tanıkların mahkeme huzurunda dinlenmesini imkânsız kılacak durumlar (tanığın ölmesi, ağır bir hastalığa yakalanması, yerinin öğrenilememesi gibi) CMK m. 211/1'de, daha önceden yapılan dinleme tutanaklarının duruşmada okunmasıyla yetinilebileceği hâller arasında sayılmıştır. Savunma haklarına saygı gösterilmek kaydıyla bu ifadelerin yargılamada kullanılması, adil yargılanma hakkına ve özelde tanıkları sorgulama veya sorgulatma hakkına aykırılık teşkil etmeyecektir.[165] Söz konusu tanık beyanının yargılamanın tek delili olması durumunda ise aşağıda ele alınacak olan CMK m. 210'a göre bir değerlendirme yapılmalıdır.

CMK m. 209'da[166] naip hâkim veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın beyanına ilişkin tutanaklar, duruşmada anlatılması zorunlu belge ve tutanaklar arasında sayılmaktadır. Naip hâkim veya istinabe yoluyla tanık dinlenmesi, duruşmanın doğrudan doğruyalığı ilkesiyle bağdaşmadığı için bu düzenlemeyle söz konusu aykırılık giderilmeye çalışılmıştır.[167] Yine de tanık beyanı uyuşmazlık konusu yargılamayı yürüten mahkeme huzurunda değerlendirilirken naip veya istinabe olunan hâkim tarafından alınan tanık beyanını içeren tutanakların, doğrudan doğruyalık ilkesine bir istisna teşkil ettiğinin gözden uzak tutulmaması gerektiği ifade

---

[163] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 402.
[164] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 780.
[165] AYM, Aligül Alkaya ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/1138, T. 27/10/2015, para. 159, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).
[166] "*Duruşmada anlatılması zorunlu belge ve tutanaklar"* başlıklı CMK m. 209/1: *"Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adlî sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada anlatılır*."
[167] Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 29.

edilmektedir.[168] Başka bir deyişle, tutanakta yazanların, tanığın söylediklerinden farklı olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır[169].

CMK m. 210'da olayın tek delilinin bir tanık beyanından ibaret olması hâlinde tanığın duruşmada mutlaka dinlenmesi gerektiği,[170] daha önce tanığın dinlenmesi sırasında düzenlenen tutanağın veya yazılı bir açıklamanın okunmasının dinleme yerine geçmeyeceği açıkça düzenlenmiş ve bu bağlamda doğrudan doğruyalık ilkesine istisna tanınmamıştır.[171] Tanığın kovuşturma evresinden önce dinlenmiş olduğu varsayımına dayanan bu düzenleme, çoğu zaman bu çıkarımında haklıdır. Gerçekten de tanığın, kovuşturma evresine varana dek, genellikle soruşturma evresinde beyanı alınır ve tutanağa aktarılır.[172] Söz konusu düzenleme, hâkimin tanık hakkında şahsi bir kanaate ulaşabilmesini garanti altına almaktadır. Nihayetinde tutanak hatalı olabilir ya da tanığın daha önce beyanını alan makam sorulması gereken tüm soruları sormadığı için tutanak vasıtasıyla isabetli bir kanaate ulaşmak mümkün olmayabilir. Bu düzenleme, tanığın kovuşturma evresinde, savunma makamının da huzurunda dinlenmesini gerektirdiği için sanığın tanığı sınamasına imkân tanıması dolayısıyla da anlam ifade eder. O hâlde tanığın, hükmü kuracak olan hâkim huzurunda dinlenmesi, elde edilecek delilin güvenilirliğini de artıracaktır.[173]

CMK m. 210'un anlamı ve "duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek belgeler" başlıklı CMK m. 211'le ilişkisi konusunda doktrinde iki ayrı görüşün bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir görüşe göre, CMK m. 210/1'deki düzenleme, olayın tek delilinin tek bir tanık beyanına ilişkin olması hâline özgü değildir, doğrudan doğruyalığın bir görünümü olan duruşmanın sözlülüğü ilkesinin bir gereğidir.[174] Başka bir deyişle, tanığın mutlaka dinlenmesi gerektiğini söyleyen bu kural, olayda tanık beyanı dışında başka delillerin bulunması hâlinde de uygulanır. CMK m. 211'deki istisnalar, olayın

---

[168] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 386.
[169] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 386.
[170] Olayın tek tanığının duruşmada dinlenmeksizin soruşturma evresinde alınan beyanına dayanılarak kurulan hükümler, doğrudan doğruyalık ilkesi ve CMK m. 210/1'deki düzenleme ile bağdaşmadığından Yargıtay tarafından bozulmuştur. Bkz. Yargıtay 4. CD, E. 2013/28712, K. 2015/38716, T. 30.11.2015; Yargıtay 15. CD, E. 2015/6469, K. 2015/30622. T. 02.11.2015; Yargıtay 4. CD, E. 2013/17195, K. 2015/32219, T. 25.06.2015. Kararların tümü için bkz. www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023.
[171] Yargıtay 18. CD, E. 2017/5117, K. 2019/9516, T. 23.5.2019, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).
[172] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 601.
[173] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 602.
[174] Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat...**, s. 102.

tek ya da birden fazla tanığı olup olmadığına bakılmaksızın tüm tanık delilleri bakımından geçerlidir.[175]

İkinci görüşe göre, elbette tüm tanıklar duruşmada dinlenmelidir; ancak olayın tek delili bir tek tanıktan ibaretse bu tanık istisnasız olarak duruşmaya getirilmelidir. CMK m. 211'deki istisnalar, olayın tek delilinin tek bir tanık beyanından ibaret olmadığı hâllere ilişkindir.[176] O hâlde, ölüm nedeniyle bile olsa tanığın duruşmada beyanı alınamazsa, sanık hakkında mahkûmiyet hükmü kurmak mümkün olmayacaktır.[177] Tanığın "mutlaka" dinleneceğine yönelik 210. maddedeki vurgunun, ikinci görüş ile daha uyumlu olduğu anlaşılmaktadır.[178] Bu görüşün aynı zamanda AİHM içtihadı ile de daha uyumlu olduğuna dikkat çekilmektedir.[179]

C. Hâkimin Delilleri Vicdani Kanaatlerine Göre Serbestçe Değerlendirmesi İlkesi

Delillerle bizzat temas eden hakimler, hükmü kurarken huzurlarında tartışılmış olan bu delilleri serbestçe değerlendirebilir ve bu sayede oluşturdukları vicdani kanaatlerine göre hüküm kurabilirler. O hâlde, modern ceza muhakemesi hukukunda geçerli olan delil serbestisi ilkesine göre olayı ispat edebilecek her şey delil olabilir ve hukuka uygun yollarla elde edilmiş olmak kaydıyla her delil muhakemede kullanılabilir.[180] Ceza muhakemesi hukukunda her türlü delilin ispat amacıyla kullanılabilmesinin yanında, hangi delillerin hükme esas alınacağı da hâkim tarafından serbestçe takdir edilir.[181] Nitekim hem delil serbestisi hem de delillerin değerlendirilmesi serbestisi CMK m. 217'de[182] açıkça ifade edilmiştir. Yargıtay Ceza

---

[175] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu**…, s. 604, 605.
[176] Hakan Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016, s. 729, 730; Erdener Yurtcan, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 9. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 741.
[177] Hakan Karakehya, "Ceza Muhakemesinde Suçluluğun İspatının Tek Delile Dayanması", **Haluk Konuralp Anısına Armağan**, 2. Cilt, Ankara: Yetkin Yayınları, 2009, s. 1010, 1011.
[178] Karakehya, "Ceza Muhakemesinde Suçluluğun…", s. 1011.
[179] Karakehya, "Ceza Muhakemesinde Suçluluğun…", s. 1011.
[180] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 45, 46.
[181] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 20; Karabulut, Karapazarlıoğlu, Tosun, "Ceza Muhakemesinde Delil…", s. 390.
[182] "*Delilleri takdir yetkisi*
Madde 217 – (1) Hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdanî kanaatiyle serbestçe takdir edilir.
(2) Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir."

Genel Kurulu, delil serbestisi ve delillerin değerlendirilmesi serbestisini vicdani delil sisteminin görünüm şekilleri olarak ifade etmektedir.[183]

Anayasa'nın "*mahkemelerin bağımsızlığı*" başlıklı 138. maddesinin 1. fıkrasında "*Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler.*" hükmü yer almaktadır. Vicdani kanaate göre hüküm vermek, hâkimlerin keyfi kararlar vermeleri değil; somut delillere dayanan, gerekçeli[184] hükümler kurmaları anlamına gelir. Nitekim mahkûmiyet hükmünün gerekçesinde, delillerin tartışılması, değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin gerekçeleriyle belirtilmesi, dosya içerisinde hukuka aykırı delil varsa bunların açıkça gösterilmesi gerekir.[185] O hâlde, ceza yargılamasında her şeyin delil olabilmesinin ve bunların değerlendirilmesindeki serbestliğin sınırı, yukarıdaki başlıkta ifade edilen delil elde etme ve değerlendirme yasaklarıyla çizilecektir.[186]

Kovuşturma evresinde hâkimin sahip olduğu delilleri serbestçe değerlendirmedeki takdir yetkisinin soruşturma evresindeki yansımasını, Cumhuriyet savcısının delilleri takdir yetkisi oluşturur.[187] Gerçekten de soruşturma evresinde elde edilen delillerin hangisinin kovuşturma evresine taşınıp taşınmayacağı konusunda sınırlamaya yer veren herhangi bir hüküm ceza muhakemesi mevzuatımızda yer almadığı için bu hususstaki takdir yetkisi, elbette gerekçelendirmek kaydıyla, Cumhuriyet savcısına aittir.[188]

Ceza muhakemesi hukukunda bugün benimsenen delil sistemi serbest delil sistemi olmakla birlikte geçmişte kanuni delil sisteminden de yararlanılmıştır.[189]

---

[183] *"…ceza muhakemesi hukukunda vicdani delil sistemi benimsenmiştir. Bu sistemle ifade edilmek istenen, hem delil serbestliği, hem de delillerin değerlendirilmesi serbestliğidir. Ceza muhakemesinde somut gerçek arandığından, hâkimi bu gerçeğe götürebilecek her şey delil olabilir. Ancak, hükme dayanak alınan delillerin gerçekçi, akılcı, olayı temsil edici, kanıtlayıcı ve hukuka uygun bulunmaları gerekir."* Karar için bkz. Yargıtay CGK, E. 2017/1087, K. 2018/211, T. 15.05.2018, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

[184] AY m. 141/3: *"Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır."*

[185] Gökcen, Çakır, "Ceza Muhakemesinde Delil…", s. 2934; Günal Kurşun, **Ceza Muhakemesinde Hüküm**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 111; Erdinç Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Tartışılması ve Değerlendirilmesi", **TBB Dergisi**, C. 34, S. 154, 2021, s. 43.

[186] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 217.

[187] Can Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık Beyanının İtibari Değerine İlişkin Bazı Özel Durumlar", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 25, S. 2, 2021, s. 517.

[188] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…," s. 517.

[189] François Garraud, "Kıta Avrupası Delil Sistemi Tarihi", Çev. Devrim Aydın, **CHD**, C. 11, S. 32, 2016, s. 199.

Kanuni delil sisteminin benimsenmesi hâlinde, uyuşmazlığın kanunda sayılan delillerle, vicdani kanaate yer olmaksızın çözülmesi gerekirdi.[190] Kanuni delil sisteminin benimsendiği dönemde Avrupa'da ölüm cezasına hükmedilebilmesi için "tam ispata" ulaşılmalıydı ve tam ispatı sağlayan delillerden biri de tanık beyanıydı.[191] Ancak tanık beyanının bu nitelikte olabilmesi için iki tanığın beyanının örtüşmesi, beyanların yargılamanın devamında değişmemesi, tanıkların suçun işlendiğini görmüş olması ve gördüklerini anlatırken kararsız kaldıklarını gösteren sözlere yer vermemiş olmaları şarttı.[192] Olayı gören iki tanığın beyanı örtüştüğünde, yargıç bu beyanlarla bağlı olurdu; başka bir deyişle, hükmünü bu yönde kurmak zorundaydı.[193] Oysa serbest delil sisteminin benimsendiği bir yargılamada, ispatın ne şekilde gerçekleşeceğine ilişkin belli bir formül bulunmaz.[194] Deliller, hâkimin önünde ikame edilip tartışıldıktan sonra, yukarıda bahsedilen delil yasakları hariç olmak üzere, hâkim her türlü delili ispat amacıyla kullanabilir ve delillerin değerlendirilmesi bakımından özgürdür. O hâlde, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin sonuçları şöyle özetlenebilir: hukuka uygun olmak koşuluyla her şey delil olabilir, ilgililer delil ileri sürebilir, hâkim kendiliğinden delil araştırabilir, delil ileri sürmek bakımından herhangi bir zaman sınırlaması yoktur, ispat külfeti sanığa yüklenemez ve hâkimi bağlayan üstün bir delilden bahsedilemez.[195] Gerçekten de delil olayın özüne yakın, doğrudan olduğu sürece vakayı ispata elverişlidir; bu durumda delil serbestisinin benimsendiği bir sistemde "üstün delil"den söz edilememesi gerekir.[196]

Hukuk muhakemesindeyse deliller, kesin deliller ve takdiri deliller şeklinde sınıflandırılır. Kesin deliller, şartlarını kanunun belirlediği ve bu şartların varlığı hâlinde hâkimin bunlarla bağlı olduğu, üzerlerinde herhangi bir takdir yetkisine sahip olmadığı delilleri[197] ifade eder. Hâkimin serbestçe takdir edebileceği, şartlarını kanunun tayin etmediği deliller[198] ise takdiri deliller olarak adlandırılır. Bu bağlamda,

---

[190] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 19.
[191] Garraud, "Kıta Avrupası Delil…", s. 200, 201.
[192] Garraud, "Kıta Avrupası Delil…", s. 202.
[193] Garraud, "Kıta Avrupası Delil…", s. 202; Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev. Berna Günen, 9. Bası, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2023, s. 115, 116.
[194] Yargıtay 4. CD, E. 2013/35836, K. 2016/1885, T. 08.02.2016, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).
[195] Ercan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 117.
[196] Koray Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik-Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 262.
[197] Oğuz Atalay, **Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku**, Cilt 2, 15. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 1735.
[198] Atalay, **Pekcanıtez Usul Medeni…**, s. 1737.

takdiri delillerin ispat gücünün kesin delillere kıyasla daha az olduğu belirtilmektedir.[199] Hukuk muhakemesinde tanık beyanı, takdiri delillerdendir.[200] Hukuk muhakemesinde de kural olarak delil serbestisi ilkesi geçerli olmakla birlikte belli bir miktarı aşan hukuki işlemlerin ancak belli delillerle ispat edilebildiği[201] bir kanuni delil sistemi de benimsenmiştir.[202] O hâlde hukuk muhakemesinde esasen karma bir sistem geçerlidir.[203] Hukuk muhakemesinin aksine, ceza muhakemesi hukukunda tümüyle delil serbestisi ilkesinin geçerli olmasının, ulaşılmak istenilen maddi gerçeğe ilişkin delillerin olaydan önce belirlenip hazırlanmasının mümkün olmamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.[204]

Ceza muhakemesi hukukunda delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi tanık beyanı bakımından ele alınacak olursa, gerekçesine yer verilmek kaydıyla yargılama konusu olay bakımından tanık beyanının güvenilirliğinin serbestçe takdir edileceği, tanık beyanının delil değeri bakımından kategorik olarak diğer delil türlerinden üstün ya da aşağıda kabul edilemeyeceği ve kimi zaman bir tanık beyanının diğer tanık beyanları arasında öne çıkabileceği anlaşılır.[205] Tanık beyanının doğruluğu ve güvenilirliği önce kendi içinde, ardından diğer delillerle beraber değerlendirilmelidir.[206] O hâlde hâkim, tanık beyanının "*akla, mantığa, bilimsel verilere, fizik kurallarına, herkesçe bilinen somut duruma, hayatın olağan akışı içinde gündelik yaşamdan edinilen karine niteliğindeki bilgilere aykırı"*[207] olup olmadığını

---

[199] Mesut Ertanhan, **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005, s. 50.

[200] Cenk Akil, Meltem Ercan Özler, "Tanıklık Beyanının Delil Değerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir İnceleme (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 25.02.2015 Tarihli Kararının Değerlendirilmesi", **TAAD,** C. 9, S. 34, 2018, s. 65.

[201] HMK m. 200/1 uyarınca "*Bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, yapıldıkları zamanki miktar veya değerleri ikibinbeşyüz Türk Lirasını geçtiği takdirde senetle ispat olunması gerekir. Bu hukuki işlemlerin miktar veya değeri ödeme veya borçtan kurtarma gibi bir nedenle ikibinbeşyüz Türk Lirasından aşağı düşse bile senetsiz ispat olunamaz*." Ancak, düzenlemenin ikinci fıkrasında senetle ispat zorunluluğunun söz konusu olduğu hâllerde, karşı tarafın açık muvafakati varsa tanık dinlenebileceği düzenlenmiştir. Senetle ispat zorunluluğuna ek olarak HMK m. 201'de de senede karşı tanıkla ispat yasağı getirilmiştir. Başka bir deyişle senede bağlı iddiaların aksi tanıkla ispat edilemeyecektir.

[202] Şafak Güleç, **Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 472.

[203] Merve Uysal, "Türk ve Alman Medeni Usul Hukukunda Tanık İfadelerinin Değerlendirilmesinde Tecrübe Kuralları", EBYÜ-HFD, C. 26, S. 1, 2022, s. 331.

[204] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 43.

[205] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 44.

[206] Metin Köse, **Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 184.

[207] Yargıtay 18. CD, E. 2016/15125, K. 2019/1024, T. 10.01.2019; Yargıtay 4. CD, E. 2022/8968, K. 2022/18307, T. 28.09.2022. Kararlar için bkz. https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E.T. 28.11.2023.

ele alır. Tanık beyanının kendi içinde tutarlı olduğu tespit edildikten sonra diğer delillerle tutarlı olup olmadığı incelenmelidir.[208]

Mademki vicdani ispat sisteminde uyuşmazlığın çözümü bakımından önemli olan yargılama makamının uyuşmazlığa ilişkin olarak vicdani kanaate ulaşmasıdır; o hâlde, bu sistemde hüküm kurulabilmesi için gereken minimum bir delil miktarından söz edilemez.[209] Dolayısıyla da tek bir tanık beyanına dayanılarak hüküm kurulması teorik olarak mümkündür.

D. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi

Maddi gerçek araştırılırken, geçmişe ilişkin duyulan şüphe, deliller aracılığıyla yerini giderek "belirliliğe" bırakır. Ceza muhakemesinde olaya ilişkin yargısal bir kanaate ulaşılmaya çalışıldığı için, daha önce de ifade edildiği gibi, bu belirliliğin kesin olması beklenemez;[210] çünkü hukukta gerçeğe ulaşmak için yapılan akıl yürütme faaliyetiyle ulaşılan sonucun, matematiksel bir kesinlik taşıması mümkün değildir.[211]

Hâkimin, şüphenin yenilmesini sağlayacak kesin bir kanaate ulaşamadığı durumlarda şüpheden sanık yararlanır ilkesi (*in dubio pro reo*) devreye girer.[212] Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, sanığın sadece ispat edilen hususlardan sorumlu tutulabilmesini sağlar. Başka bir deyişle, suçu işlediğinin kesin olarak ispatlanamaması hâlinde sanık hakkında beraat kararı verilecek, aşılamayan şüpheden sanık yararlanacaktır.[213] Bu husus CMK m. 223/2'de "*yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması"* hâlinde beraat kararı verileceği belirtilerek açıkça düzenlenmiştir. Söz konusu ilke, ne zaman şüphe edilmesi gerektiğini değil; yalnızca şüphe durumunda ne yapılması gerektiğini söyler ve delillerin değerlendirilmesine ilişkin değildir.[214]

---

[208] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 86.
[209] Karakehya, "Ceza Muhakemesinde Suçluluğun…", s. 1004.
[210] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 72-73.
[211] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 105.
[212] Aydın, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, s. 26.
[213] Dilaver Nişancı, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Asgari Sanık Hakları (AİHS 6. Madde Çerçevesinde)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 83.
[214] Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 18, kn. 19.

Şüpheden sanık yararlanır ilkesi, AİHS m. 6/2'de "*Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır.*" ve Anayasa m. 38/4'te "*Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz*." düzenlemesiyle yer alan masumiyet karinesinden kaynaklanır.[215] Masumiyet karinesi, kişinin suçlu olduğu kanıtlanana dek suçsuz kabul edilmesi gerektiğini ifade eder ve hakkında mahkûmiyet kararı verilene kadar kişi hakkında herhangi bir hukuki ya da sosyal sonuç doğmamasını sağlar.[216] O hâlde, masumiyet karinesi uyarınca, bir kimsenin suçlu olarak nitelenebilmesi ve hakkında ceza hukuku yaptırımlarının uygulanabilmesi için kesin hükümle mahkûm olması gerekir.[217]

Şüpheden sanık yararlanır ilkesini, masumiyet karinesinin yanında, hâkimin vicdani kanaatine göre hüküm vermesi ilkesinden bağımsız düşünmek de mümkün değildir. Yargılama neticesinde, tüm deliller değerlendirildikten sonra hâkim vicdani kanaate ulaşmışsa maddi uyuşmazlık çözülmüştür; bu durumda sanığın isnat konusu suçu işlediği ya da işlemediği ispat edilmiştir.[218] Öte yandan, sanığın isnat edilen fiili işleyip işlemediğine ilişkin şüphe bertaraf edilememişse hâkim vicdani kanaate ulaşamamıştır ve bu durumda şüpheden sanık yararlanacak; hakkında beraat karar verilecektir.[219] Ancak şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanabilmesi için tüm çabaya rağmen şüphenin yenilememesi gerekir. Başka bir deyişle, eksik araştırma nedeniyle (tanıkların dinlenmemesi, tanık beyanları arasındaki çelişkinin giderilmesi için çaba gösterilmemesi gibi) şüphe yenilemiyorsa bu ilke uygulanamaz.[220]

Anlaşılacağı üzere şüpheden sanık yararlanır ilkesi, bir delil değerlendirme aracı değildir; hüküm verme kuralıdır.[221] O hâlde, olayın tek delilinin tanık beyanlarından ibaret olması ve bu beyanlar arasında çelişkiler bulunması, şüphenin yenilemediğinden bahisle direkt olarak sanık hakkında beraat kararı verilmesine yol açmaz. Böyle bir durumda, öncelikle tanıklara yeni sorular sorarak, beyanları alınırkenki psikolojileri, tepkileri, sanıkla ilişkileri ve benzeri hususlar gözetilerek çelişkinin giderilmeye

---

[215] Pınar Memiş, **Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 7, 8; Bacaksız, Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa…", s. 383.
[216] Bacaksız, Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa…", s. 382.
[217] Nişancı, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 83.
[218] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 113.
[219] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesinde İspatın…**, s. 113.
[220] Doğan Gedik, **Öğreti ve Yargısal İçtihatlar Işığında Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (In Dubio Pro Reo)**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s. 153.
[221] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 296.

çalışılması gerekir.[222] Çelişkinin giderilme olanağının bulunmadığı aşamada şüpheden sanık yararlanır ilkesi devreye girecek ve çelişen beyanlara dayanarak mahkûmiyet hükmü kurulamayacaktır.[223]

E. Delillerin Kolektifliği

Delillerin kolektifliği ilkesi uyarınca tüm delillerin iddia, savunma ve yargılama makamlarının hepsi tarafından bilinmesi ve tartışılması gerekir;[224] çünkü ceza muhakemesi kolektif bir faaliyettir. Yargılama makamı, tartışılan delilleri değerlendirerek bir karara ulaşacaktır.[225] Delillerin müşterekliği olarak da ifade edilen bu ilkeye tam anlamıyla riayet edildiğinin söylenebilmesi için delillerin taraflara önceden bildirilmesi gerekir.[226] Örneğin, CMK'nın 179. maddesinde sanığın davet ettireceği ya da duruşmaya getireceği tanık ve bilirkişilerin bilgilerini Cumhuriyet savcısına önceden bildirmesi gerektiği düzenlenmiştir. Keza, 181. maddede de tanık veya bilirkişinin dinlenmesi için belirlenen günün Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafiine bildirileceği hüküm altına alınmıştır. Benzer şekilde, 177. maddede, sanık savunma delillerinin toplanmasını istediğinde kabul edilen istemlerinden Cumhuriyet savcısının haberdar edileceği belirtilmektedir. Böylece kimlerin tanık olacağı ve ne zaman duruşmaya getirileceği her süje tarafından bilinecek ve tanık duruşma sırasında kolektif olarak dinlenebilecektir.[227]

---

[222] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 296.

[223] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 292. Aynı yönde bkz. "*Sanıklar hakkında mahkumiyet hükmüne esas alınan tek delilin tanık ...'un beyanlarından ibaret olduğu, tanığın mahkemece alınan beyanında sanık ... ile ilgili hazırlık aşamasında beyan ettiği hususların Cudi kod adlı Cudi Halep'le ilgili olduğunu, ... ile cezaevinde yaptığı konuşmalardan ifadesinde belirttiği kişinin ... olmadığını anladığını beyan ettiği, sanık ... hakkında çelişkili tanık beyanı dışında dosya kapsamına yansıyan herhangi bir delil olmadığı, yine tanığın mahkemece alınan beyanlarında sanık ...'nın köylüsü olduğunu, 2013 yılında YPG terör örgütü bünyesine katıldığını gözleriyle gördüğünü, köylüsü olması sebebiyle nöbetlere gidip geldiğini gördüğünü, mevzilerde görev yaptığını beyan ettiği ancak tanığın hazırlık beyanlarında söz konusu şahsın köylüsü olduğunu, YPG'de tabura kendisinden önce katılıp eğitim aldığını, bu örgütte 1-2 yıl kaldığını ...'nın anlattığını beyan ettiği, tanığın sanıkla ilgili hazırlık beyanlarında duyuma dayalı ifade verdiği halde mahkemece alınan beyanlarında bizzat gördüğünü söyleyerek çelişkili beyanlarda bulunduğu, ayrıca sanık ...'nın tanık beyanında belirtilen tarihteki yaşı da gözetilerek, sanıkların örgüt üyesi olduğuna dair her türlü şüpheden uzak mahkumiyetlerine yeterli kesin delil elde edilemediği anlaşılmakla üzerlerine atılı silahlı terör örgütü üyeliği suçundan delil yetersizliği nedeniyle ayrı ayrı beraatlerine karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde mahkumiyet hükmü kurulması… kanuna aykırı olup…"* Yargıtay 3. CD, E. 2022/5156, K. 2022/1029, T. 29.12.2022, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

[224] Gedik, "Ceza Muhakemesinde Hakimin…", s. 936.

[225] Mehmet Yayla, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 77.

[226] Gedik, "Ceza Muhakemesinde Hakimin…", s. 936, 937.

[227] "*Mahkumiyete esas alınan, suçun sübutu ve cezanın kişiselleştirilmesi bakımından ehemmiyet arz eder nitelikte olan tanık ...'ün, doğrudan aleni duruşmada sanığın huzurunda veya 5271 sayılı CMK'nın*

Delillerin kolektifliği ilkesi hem muhakemenin çelişmeliliğinin hem de silahların eşitliğinin sağlanabilmesi bakımından kilit bir öneme sahiptir; çünkü delillerin kolektifliği ilkesine riayet edilmesi sayesinde taraflar delillerini ileri sürmek bakımından eşit imkânlara sahip olacak ve yargılama makamı da hem iddia hem de savunma makamının görüşlerine hâkim olup delilleri serbestçe değerlendirebilecektir.[228] Bu mantığın bir yansıması olarak CMK m. 215'te tanığın dinlenmesinin ardından, katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine söz konusu beyana ilişkin bir diyecekleri olup olmadığının sorulacağını düzenlemiştir.

F. Silahların Eşitliği İlkesi

Silahların eşitliği ilkesi AİHS'de açıkça zikredilmese de AİHS m. 6/3'ün ihtiva ettiği haklardan hareketle Komisyon ve AİHM içtihatlarıyla ortaya çıkmış ve zamanla bugünkü kapsamına ulaşmıştır.[229] Söz konusu ilke AİHM tarafından "*davanın her bir tarafına, davasını diğer taraf karşısında ciddi bir dezavantaja sokmayacak koşullar altında sunması için makul bir imkan verilmesi*" şeklinde dile getirilmektedir.[230] Söz konusu ilkeyi, aleyhindeki delilleri çürütme ve karşı delil sunma fırsatına sahip olmayı da kapsayacak şekilde anlamak gerekir.[231]

Eşitlik ilkesinin muhakeme hukukundaki görünümünü oluşturan silahların eşitliği ilkesi,[232] aslında soruşturmanın ve kovuşturmanın tarafları arasında adil bir dengenin sağlanmasını temin eder.[233] O hâlde AİHM nezdinde gözetilen husus, şikâyet

---

180/1-2-5 maddesi gereğince SEGBİS kullanılmak ya da anılan Kanunun 181/1 maddesinde öngörülen usule riayet edilmek suretiyle istinabe yoluyla dinlenip AİHS'in 6/3-d ve Anayasanın 36. maddeleri ile teminat altına alınan "iddia/kamu tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek" hakkı tanınması gerektiği gözetilmeden; haberdar edilmediği celsede alınan ifade metinlerinin okunması ile yetinilerek CMK'nın 181/1 ve 210. maddelerine muhalefet edilmesi…bozmayı gerektirmiş…", Yargıtay 3. CD, E. 2012/9098, K. 2022/7407, T. 07.11.2022, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

[228] Yayla, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 78.

[229] Ertuğrul Ünal, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 53, 54.

[230] AİHM, Foucher/Fransa, Başvuru No: 22209/93, T. 18.03.1997, para. 34; AİHM, Faig Mammadov/Azerbaycan, Başvuru No: 60802/09, T. 26.01.2017, para. 19. Kararlar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023.

[231] Akif Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Tanık Sorgulama Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 133.

[232] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 105.

[233] AİHM, Dombo Beheer B. V./Hollanda, Başvuru No: 14448/88, T. 27.10.1993, para. 33, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

konusu eşitsizliğin yargılamayı fiilen ve gerçekten adaletsiz kılıp kılmadığıdır.[234] Benzer şekilde AYM de adil yargılanma hakkına ilişkin olarak inceleme yaparken, AİHM içtihadıyla adil yargılanma hakkının kapsamına alınan silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerinin, AY m. 36'ya dâhil olduğunu kabul etmektedir.[235]

AİHS m. 6/3'te tanık beyanıyla bağlantılı üç hak yer almaktadır: 1- iddia tanıklarını sorguya çekme veya (müdafi aracılığıyla sorguya) çektirme, 2- savunma tanıklarını hazır ettirme, 3- savunma tanıklarını, iddia tanıklarıyla eşit şartlar altında sorgulama. Bu haklar, silahların eşitliği ilkesinin[236] ve aynı zamanda çelişmeli yargılama ilkesinin bir görünümünü oluşturur.[237] Gerçekten de aleyhine beyanda bulunan tanığı sorgulama imkânına sahip olmayan sanık, beyanın doğruluğunu ve güvenilirliğini test edemediği için iddia makamı karşısında dezavantajlı bir pozisyonda kalır.[238] O hâlde, bu çalışmanın üçüncü bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınacak olan sanığa ve müdafiine tanığa doğrudan soru sorma imkânı tanıyan CMK m. 201'deki düzenlemenin, silahların eşitliği ilkesinin ceza muhakemesi hukukundaki bir yansımasını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Kıta Avrupası hukuk sisteminde yargılama sırasında tanık dinlemeye yetkili makam olan mahkeme, hangi tanıkların dinleneceğine karar verir ve dinlemeyi bizzat gerçekleştirir.[239] Bu durumda, savunma makamı tanıklarının herhangi makul bir gerekçe olmaksızın dinlenmemesi, silahların eşitliği ilkesiyle bağdaşmayacak ve yargılamayı bir bütün hâlinde adil olmaktan çıkaracaktır.

---

[234] Sibel İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013, s. 221.
[235] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, 2023, s. 133.
[236] Ünal, **Adil Yargılanma Hakkının…**, s. 55; Meryem Günay, Mehmet Günay, **AİHS'nin 6. Maddesi Kapsamında Ceza Davalarında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukuk Uygulaması**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s. 162; Vesile Sonay Evik, "Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku (Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3), Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan**, Ed. Yener Ünver, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, s. 300.
[237] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 132, 133.
[238] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 133.
[239] Buna karşın hâkimin müdahalesi olmaksızın tanıkların iddia ve savunma makamları tarafından çağrılması ve tanıkların iddia ve savunma makamlarınca beyanlarının alınması sebebiyle Anglo-Amerikan hukuk sisteminde tanık dinlenmesinde eşitliğin sağlanması bakımından önemli bir sorunla karşılaşılmadığı hakkında bkz. Candide Şentürk, Tuğba Bayzit, "Gizli Tanık", **TBB Dergisi**, C. 25, S. 101, 2012, s. 124.

Mahkûmiyet hükmünün sadece veya belirleyici ölçüde sanığın soruşturma veya kovuşturma evresinde sorgulama ya da sorgulatma imkânı bulamadığı bir kimse tarafından verilen ifadelere dayandırılması da adil yargılanma hakkını ihlal edecektir.[240] AYM'nin *Emsan Öner* kararında belirttiği üzere "*Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için 'silahların eşitliği' ve 'çelişmeli yargılama' ilkeleri ışığında taraflara iddialarını sunmak hususunda uygun olanakların sağlanması şarttır. Taraflara tanık delili de dahil olmak üzere delillerini sunma ve inceletme noktasında uygun imkanların tanınması gerekir.*"[241] Burada kastedilen eşitlik, sayısal bir eşitlik değildir; kastedilen, tanıkların dinlenmesi hangi tarafça talep ediliyor olursa olsun mahkemenin ayrımcılık yapmaması ve savunma ve iddia makamı tanıklarına eşit mesafede durmasıdır.[242]

Tanık koruma tedbirlerinden biri olan gizli tanıklık kurumunun silahların eşitliği ilkesine aykırı bir uygulamaya bürünmemesi önemlidir. Tanığın kimlik bilgileri gizli tutularak dinlenmesinin sebebi, güvenliğini sağlamaktır. Ancak bu durumda iddia makamı olan Cumhuriyet savcısı tanığın kimliğini bilecek; ancak savunma makamından bu bilgi saklanacaktır.[243] Tanığın güvenliğinin tehlike altında olduğu böyle bir durumda sanığın savunma hakkına ölçüsüz bir müdahâlede bulunmamak için yargılama sırasında sanık açısından kimi dengeleyici güvencelere yer verilmesi gerekir. Bu güvencelerin kapsamına, bu çalışmanın tanıkların korunmasına ilişkin bölümünde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

G. Çelişmeli Yargılama İlkesi

Çelişmeli yargılama ilkesi, adil yargılanma hakkının bir özelliğidir ve muhakemenin tüm taraflarına, diğer tarafça sunulan deliller ve görüşlerle ilgili bilgi sahibi olma ve bunlar hakkında fikrini söyleme imkânı verilmesi gerektiğini ifade

[240] AYM, Levent Yanlık Başvurusu, Başvuru No: 2013/1189, T. 18.11.2015, para. 71; AYM Cezair Akgül Başvurusu, Başvuru No: 2014/10634, T. 26.10.2016, para. 37. Kararlar için bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023.
[241] AYM, Emsan Öner Başvurusu, Başvuru No: 2013/1504, T. 03.02.2016, para. 59, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).
[242] Şentürk, Bayzit, "Gizli Tanık", s. 126; Bayram Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması**, 1. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010, s. 67.
[243] Şentürk, Bayzit, "Gizli Tanık", s. 126, 127.

eder.[244] Gerçekten de tanıkların dinlenmesi konusunda silahların eşitliği ilkesi gözetilerek sağlanması gereken usulî denge yeterli değildir; bunun yanında tanık beyanının çelişmeli yargıma ilkesi çerçevesinde sınanabilmesi gerekir.[245] Çelişmeli yargılama, tarafların hükmün oluşumuna katılmasını sağlar ve böylelikle hükme kolektif bir nitelik kazandırır.[246]

Tanığın kural olarak mahkeme huzurunda dinlenmesi kuralı, çelişmeliliğin sağlanabilmesi bakımından oldukça önemlidir. Yine, CMK m. 201'deki tanığa doğrudan soru sormaya ilişkin düzenleme de sanığın aleyhindeki tanıkların güvenilirliklerini sınamasına ve uyuşmazlığa konu olan olayın yalnızca iddia makamının ortaya koyduğu şekliyle değil; savunmanın perspektifinden de anlaşılmasına imkân tanır.[247] Böylece söz konusu düzenleme, çelişmeli yargılama ilkesine uygun olarak mahkeme huzurunda tanığın güvenilirliğinin denetlenmesini sağlar.[248]

Çelişmeli yargılama ilkesi bakımından sorun doğurabilecek bir kurum, gizli tanıklıktır. Herhangi geçerli bir zorunluluk olmadığı hâlde tanığı "gizli tanık" olarak dinlemek veya gizli tanıklık kurumuna başvurmak açısından zorunluluk bulunsa bile savunma makamının yararlanması gereken dengeleyici mekanizmalar uygulanmaksızın gizli tanığın beyanını almak, sanığın tanık sorgulama hakkının ihlal edilmesine yol açacaktır.[249] O hâlde, savunma hakkını sınırlayan istisnai düzenlemelerden biri olan gizli tanıklık kurumuna başvurulduğu durumda savunma makamını, bu çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak açıklanacak dengeleyici mekanizmalardan yararlandırmak ve gizli tanık beyanının tek delil olması hâlinde bu delile dayanarak hüküm kurmayı yasaklayan düzenlemeye[250] riayet etmek, savunma hakkı bakımından hayatidir.

---

[244] AİHM, Öcalan/Türkiye Davası, Başvuru No: 46221/99, T. 12.05.2005, para. 146, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023). AYM, E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012, (https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E.T. 05.04.2023).
[245] Yıldırım, Anayasal Düzeyde Bir…, s. 367.
[246] Evik, "Ceza ve Ceza…", s. 301.
[247] Can Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında Ceza Muhakemesinde Gerçeğe Aykırı Tanık Beyanı", **GSÜHFD**, C. 20, S. 1, Haziran 2021, s. 282.
[248] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 282.
[249] Cumhur Şahin, "Ceza Muhakemesinde Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 3059.
[250] 5726 sayılı TKK m. 9/8: "*Bu Kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine göre, hakkında tedbir uygulanan tanığın beyanı tek başına hükme esas teşkil etmez.*"

H. Kimsenin Kendisini veya Yakınlarını Suçlayıcı Beyanda Bulunmaya Zorlanamaması (*Nemo Tenetur*) İlkesi

Anayasa'nın 38. maddesinde "*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayıcı bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz*." şeklinde ifadesini bulan *nemo tenetur* ilkesi, bu çalışmanın konusunu oluşturan tanık beyanıyla da yakından ilişkilidir.

Ceza muhakemesinde şüphelinin ya da sanığın suçlu olduğunu ispat görevi savcılık makamındadır. Dolayısıyla şüpheli veya sanık kendilerine yöneltilen iddialarla ilgili herhangi bir delil göstermeye zorlanamazlar. O hâlde, *nemo tenetur* ilkesinin, susma hakkının temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür.[251] İlke, şüpheli ve sanık dışında, bu kimselerin kanunda gösterilen yakınları bakımından da koruma sağlar. Başka bir deyişle, yakınları hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen kişiler, bu konuda beyanda bulunmaya ya da delil sunmaya zorlanamazlar.[252] Bu durumda *nemo tenetur* ilkesi, CMK m. 45 uyarınca yakınlık sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkının da temelini teşkil etmektedir.[253] Söz konusu ilke yalnızca susma hakkını değil; kişinin kendisi veya yakınları aleyhine yürütülen yargılamalarda yargı makamıyla işbirliği içinde olma ve delil temin etme yükümlülüğünün bulunmamasını da kapsar.[254]

Tanıklık yapmak mecburi olmasına rağmen, CMK m. 45'te şüpheli veya sanığa belli bir yakınlık derecesinde bulunan kişilere tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır. Maddede *numerus clausus* olarak sayılan kişilere tanıklıktan çekinme hakkı tanınmasının gerekçesi, gerçeği söylemekle yükümlü olan tanığı, beyanlarıyla yakınlarına zarar verme endişesinden kurtarmaktır.[255] Birden fazla sanığın yargılandığı davalarda, 45. madde uyarınca tanıklıktan çekinme hakkı, tanığın sanıklardan yalnızca birinin akrabası olması durumunda da mevcuttur, aksi takdirde

---

[251] Rezzan İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 3, 4.
[252] Bacaksız, Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa…", s. 385.
[253] Bacaksız, Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa…", s. 385.
[254] Çiğdem Adar Özdemir, **Nemo Tenetur İlkesi Bağlamında Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 19.
[255] Faruk Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Yakınlarının Tanıklıktan Çekinme Hakkı – Kapsamı, Koşulları ve Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme", **SÜHFD**, C. 28, S. 3, 2020, s. 1389; Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, § 26, kn. 14.

diğerleri hakkında beyanda bulunmak zorunda kalacak olan kişi, muhtemelen akrabasını da suçlayacaktır.[256] Sonuç olarak, tanıklıktan çekinme hakkının varlığı, tanığın yakınları aleyhine beyanda bulunmaya zorlanmaması düşüncesinin, ceza muhakemesi hukukunun maddi gerçeğe ulaşma amacına ağır bastığının göstergesidir.[257] Şüpheli veya sanığın yakınına tanınan tanıklıktan çekinme hakkı, *nemo tenetur* ilkesiyle uyum içindedir.[258]

Benzer bir mantıkla, CMK m. 48 uyarınca tanığın kendisi veya yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaktan çekinme hakkı da *nemo tenetur* ilkesinin bir yansımasıdır. Sözü edilen koşulların varlığına rağmen tanığı beyanda bulunmaya zorlamanın yanında, bu koşulların varlığından tanığı haberdar etmemek de *nemo tenetur* ilkesiyle bağdaşmaz. Başka bir deyişle, tanığa CMK m. 45 uyarınca tanıklıktan çekinme, m. 48 uyarınca kendini veya 45. maddede sayılan yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmaktan çekinme ve CMK m. 51'e uygun olarak yeminden kaçınma haklarının varlığının hatırlatılmaması da *nemo tenetur* ilkesinin ihlali anlamına gelecektir.[259]

Çalışmanın bu bölümünde ceza muhakemesi hukuku sistemimizde ispata ilişkin genel çerçeve çizilmeye ve tanık beyanı bu çerçeve içerisinde konumlandırılmaya çalışılmıştır. Tanık beyanının güvenilirliğinin sınırları soru işaretleri yaratmaya devam etse de yargılamalarda tanıktan sıklıkla yararlanıldığı bir gerçektir. Öyle ki, tanık beyanının, en çok başvurulan ispat araçlarından biri olduğu ifade edilmektedir.[260] Ceza yargılamasında tanık beyanına sıklıkla başvurulmasının iki temel sebebinin olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre, hem tanığın beyanına başvurmak kolaydır ve özellikle de doğrudan tanıklık, maddi gerçeğin tespiti bakımından önemli bir işleve sahiptir hem de belirti delilleri ya da olayı doğrudan temsil kabiliyeti olmayan ispat vasıtalarının aksine, tanık beyanından sonuç çıkarılması zahmetsizdir.[261] O hâlde, tanık beyanının

---

[256] Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, § 26, kn. 16.
[257] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1388; Fatih Selami Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın Aynı Zamanda CMK 45. Maddede Öngörülen Kişilerden Biri Olması Halinde, Tanıklıktan Çekinme Hakkını Kullanıp Kullanamayacağı Sorunu", **MÜHF-HAD, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, 2013, s. 201.
[258] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 53.
[259] İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya…**, s. 181.
[260] Alexander Ignor, Camilla Bertheau, **Löwe-Rosenberg Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz,** Cilt 2, Ed. Jörg Peter Becker, Christian Jaeger, Andreas Mosbacher, Günther M. Sander, 27. Bası, Berlin: De Gruyter, 2018, Vor § 48, kn. 13.
[261] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 270, 271.

güvenilirliğini artıracak düzenlemelere her zaman ihtiyaç olduğu söylenebilir. Yine de elbette, bu delil türünün güvenilirliği ne olursa olsun yaklaşımıyla değil, ceza muhakemesi hukukunda geçerli olan ve yukarıda özetlenmeye çalışılan ilkeler gözetilerek artırılmalıdır.[262] Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde ispata ilişkin ilkelere de yer verildi ve tanık beyanının söz konusu ispat ilkeleri karşısındaki görünümü somutlaştırılmaya çalışıldı. Öte yandan, tanık beyanını şüpheli hâle getiren hususlar anlaşılmaksızın bu delil türünün güvenilirliğini artırabilmek mümkün değildir. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümü, tanık beyanının güvenilirliği ve adli psikolojinin kesişim kümesine odaklanacaktır.

[262] Örneğin, tanığın güvenilirliğini, daha açık bir ifadeyle, olay anında gerçekten olay yerinde bulunup bulunmadığını denetleyebilmek için tanığın kullandığı iletişimin tespit edilip edilemeyeceği bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir koruma tedbiri olan iletişimin tespiti, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran yönü dolayısıyla, bir ceza muhakemesi hukuku kurumu olsa da kıyas yasağına tabidir. Bu nedenle, ancak kanunda açıkça belirlenen kimselerin iletişimi tespit edilebilecektir. Bu kapsamda, CMK m. 135/6'da düzenlenen ve iletişimin denetlenmesi koruma tedbirinin bir türü olan "iletişimin tespiti"ne, sadece şüpheli veya sanık bakımından başvurulabileceğine ilişkin açık yasal düzenleme karşısında, tanığın iletişiminin tespiti, kanunilik ilkesiyle bağdaşmayacaktır. Böyle bir denetimin, CMK m. 135/6'daki sınırlamalara bağlı kalmamak için içeriği yine "iletişimin tespiti" olmakla birlikte "suç soruşturması ve kovuşturmasına ilişkin genel yetki" kapsamında uygulanması da mümkün değildir. Her ne kadar tanığın güvenilirliğinin denetlenebilmesi için kimi zaman iletişiminin tespit edilmesi gerekebilirse de haberleşme özgürlüğüne müdahale teşkil eden böyle bir işlemin, CMK'da değişiklik yapılmadığı sürece kanunilik ilkesiyle bağdaşması mümkün değildir. Konu hakkında detaylı bir değerlendirme için bkz. Fatih Birtek, "Ceza Muhakemesinde Tanık Hakkında İletişimin Tespiti Koruma Tedbirine Başvurulup Başvurulamayacağı Sorunu", **CHD**, C. 17, S. 49, Ağustos 2022, s. 211 vd.

İKİNCİ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ VE ADLİ PSİKOLOJİ

"Gözlerimle gördüm." cümlesi, pek çok tartışmayı sonlandırma potansiyeli taşır; çünkü çoğu insan için görmek, bilmektir.[263] Öte yandan adli psikoloji alanında senelerdir yapılan pek çok araştırma, olaya şahitlik edilen anla beyanın verildiği an arasında geçen zamanda, hafızanın birçok nedenden kaynaklı olarak önemli ölçüde değişebileceğini ortaya koymaktadır.[264] Tanık beyanı, beyan delili çeşitlerinden en önemlisi olarak ifade edilse de[265] tanığın olayları hatırlamakta düşebileceği hata veya bazı nedenler sebebiyle bilerek yalan beyanda bulunma ihtimali göz önünde bulundurulunca, şüpheyle yaklaşılması gereken bir delil türüne dönüşür.[266] Öyle ki, tanık beyanının potansiyel olarak güvenilmez olmasının, ceza adaletinin sağlanmasının önündeki en önemli engellerden biri olduğu ifade edilmektedir.[267] Elbette, kırk yıldan fazla bir zaman önce dile getirilen bu düşünceyi, bugün aynı hararetle savunmak kolay olmayabilir. Teknolojinin gelişmesiyle artan dijital deliller, tanık beyanını pek çok yargılama bakımından tek delil olmaktan kurtarmış görünmektedir. Öte yandan, bugün bile tanık beyanının tek veya belirleyici delil olduğu yargılamalara sıklıkla rastlanır; ancak bu delil türünün güvenilirliğine ilişkin endişeler de yine aynı sıklıkla dile getirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, tanık beyanının neden ve nasıl güvenilir olmayabileceğine ilişkin adli psikoloji alanında yürütülen araştırmaların ele alınacak olmasının bir nedeni, üçüncü ve dördüncü bölümlerde tanık beyanına ilişkin olarak ceza muhakemesi mevzuatımızda yer verilen düzenlemelerin söz konusu araştırmalarla bağdaşıp bağdaşmadığını daha bütünlüklü bir şekilde ortaya

---

[263] Elizabeth F. Loftus, "Reconstructing Memory: the Incredible Eyewitness", **Jurimetrics Journal**, C. 15, S. 3, 1975, s. 188.
[264] Loftus, Reconstructing Memory: the…", s. 188.
[265] Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 547.
[266] Devrim Güngör, "Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Değeri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 2, 2015, s. 307.
[267] Elizabeth F. Loftus, "Impact of Expert Psychological Testimony on the Unreliability of Eyewitness Identification", **Journal of Applied Psychology**, C. 65, S. 1, 1980, s. 9.

koyabilmektir. Bir diğer neden ise ilerleyen bölümlerde, tanık beyanının delil değerini artırmak amacıyla mevcut düzenlemelerde veya uygulamalarda değişiklik yapılıp yapılamayacağı veya alternatif yaklaşımların benimsenmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirilirken, ikinci bölümde ele alınan bilimsel verilerin bu önerilere dayanak noktası oluşturabilmesidir. Gerçekten de hukukun, adli psikoloji alanında yürütülen çalışmalardan faydalanmadan tanık beyanının güvenilirliğini artırmaya çalışması bilimsel temelden yoksun kalacaktır.

I. TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL ENDİŞELER

Tanık beyanını şüpheli hâle getiren iki temel husus, tanığın yalan ve/veya yanlış beyanda bulunma ihtimalidir. Bu ihtimali bertaraf edebilmek için mevzuatımızda, tanıklığa ilişkin kimi güvencelere yer verilmektedir. Söz konusu güvencelerden bazıları; yalan tanıklığın TCK m.272'de suç olarak düzenlenmesi ve böylece cezaların genel önleme amacından faydalanarak caydırıcılığın sağlanması, içsel bir baskı yaratarak doğruyu söylemesi için[268] tanığa bildiklerini anlattırmadan önce yemin ettirilmesi, yakınlarını korumak için yalan beyanda bulunarak verilecek kararı yanlış etkileme ihtimalindense kanunda açıkça belirlenmiş bazı kimselere tanıklıktan çekinme hakkı tanınması, tanığın tarafların yüzüne karşı beyanda bulunması zorunluluğu, CMK'da tanık beyanının nasıl alınacağıyla ilgili detaylı hükümlere yer verilmesi ve gerektiğinde sanık veya diğer tanıklarla yüzleştirilmesidir.[269] Söz konusu düzenlemeler, detaylı olarak son iki bölümde ele alınacaktır. Ancak bundan önce, mevcut güvencelerin arkasında yatan nedenleri kavramak ve tanık beyanının güvenilirliğini artırmak için yapılabilecek yeni düzenlemeleri görebilmek için adli psikoloji alanında yürütülen çalışmaları incelemek gerekir.

Tanık beyanının güvenilirliği hakkında yürütülen bilimsel çalışmaların detaylarına geçmeden evvel, belki de en çarpıcı araştırmalardan biriyle başlangıç yapmak, konunun hassasiyetini göstermesi bakımından yararlı olabilir. Şöyle ki, bilim insanlarının deney ortamında katılımcıların belleğine gerçek olmayan bir anı

[268] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 138.
[269] Güngör, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 309–312; Toroslu, Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 210.

yerleştirmeyi başardıkları görülmektedir.[270] Örneğin, çocukluğunda *Disneyland*'i ziyaret etmiş yetişkinlerden oluşan bir grup katılımcıyla yürütülen araştırmada, bu kişilere öncelikle birkaç tane "*Disneyland* tema parkı" reklamı gösterilmiş, bu reklamlardan bir kısmı da bir *Warner Bros* karakteri olduğu için *Disneyland*'de yer alma ihtimali olmayan *Bugs Bunny* figürü içerecek şekilde manipüle edilmiştir.[271] Katılımcılara, reklamları nasıl buldukları sorulmuş, ardından *Disneyland* gezisine dair anılarını hatırlamaları istenmiş ve "Gezi sırasında *Bugs Bunny*'yi görmüş müydünüz?" de dâhil olmak üzere geziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Kendilerine yanıltıcı *Bugs Bunny* reklamı izletilen kişilerin önemli bir kısmı, aslında böyle bir anıları olmadığı hâlde *Bugs Bunny*'yi gördüklerini belirtmiştir.[272]

Son derece hassas olan insan belleğini çeşitli yöntemlerle manipüle etmek ve değiştirmek mümkün olduğuna göre yargılama makamlarının bu hassasiyetten haberdar olmaları, ceza hukuku yargılamaları bakımından hayatidir. Nitekim yaygın olarak kabul gören "Tanık yalan söylemiyorsa gerçeği ifade ediyordur." bakış açısı, beyanı alınırken tanığa yöneltilecek soruların kurgulanış şeklinin dahi tanık belleğini manipüle edebileceği bilgisini gözden kaçırır.

II. TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİNİ ADLİ PSİKOLOJİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK

Çalışmanın bu kısmında öncelikle tanık beyanının güvenilirliği üzerine adli psikoloji alanında yürütülen çalışmaların tarihine kısaca göz atılacak, daha sonra adli psikologların tanık beyanının güvenilirliğini etkilediğini tespit ettikleri hususlar ele alınacak ve son olarak adli psikoloji alanında yürütülen güncel çalışmalardan haberdar olmanın hukuk uygulayıcıları bakımından neden önemli olduğu ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

---

[270] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 36.
[271] Kathryn A. Braun, Rhiannon Ellis, Elizabeth F. Loftus, "Make My Memory: How Advertising Can Change Our Memories of the Past", **Psychology & Marketing**, C. 19, S. 1, 2002, s. 13.
[272] Braun, Ellis, Loftus, "Make My Memory…", s. 17.

A. Tanık Beyanının Güvenilirliğine İlişkin Adli Psikoloji Alanında Yürütülen Çalışmaların Tarihçesi

Adli psikoloji (*forensic psychology*), *forensic* ve *forum* kelimelerinin Latince aynı kökten gelmesi ve "*forum*"un adliye gibi kamusal müzakerelerin yapıldığı yeri ifade etmesi dolayısıyla, kelimenin tam anlamıyla "adliye ile ilgili" bir psikoloji alanıdır.[273] Adli psikoloji, psikolojinin kuramsal ve pratik bilgisinin yasaların uygulanması ve adaletin sağlanması için kullanılmasını hedefler.[274] 1897 yılında ilk psikoloji laboratuvarının açılmasıyla psikolojinin pozitif bilim olarak kabul edilmesinin[275] ardından, 20. yüzyılın başlarında *William Stern*'in yürüttüğü araştırma ve deneyler, tanık beyanının gerçeğe uygunluğuna ilişkin bilimsel çalışmaların başlangıcını oluşturur.[276] Elde edilen bulguların sonucu olarak 1930'lardan itibaren Almanya'da çocuk tanıkların, 1950'lerden itibaren ise yetişkin tanıkların beyanlarının değerlendirilmesi için uzman psikologlardan yararlanılması, mahkeme içtihatlarıyla gerekli hâle getirilmiştir.[277] Almanya'da verilen 1955 tarihli bir karar, bu alanda dönüm noktası teşkil etmektedir.[278] Kararda, tanıkların çocuk veya genç olması ve başka herhangi bir delilin bulunmaması hâlinde, tanık beyanlarını incelemek üzere bir uzman bilirkişi görevlendirilmesi şart koşulmuştur.[279]

Hugo Münsterberg "*On the Witness Stand: Essays on Psychology and Crime*" adlı ilk adli psikoloji kitabını 1908 yılında yayımlasa ve bu eserinde psikolojinin adli sistemde kullanılması gerektiğini vurgulasa da[280] psikoloji ve hukukun kesişim noktalarının önemli bir araştırma alanı olduğuna ilişkin kabul, 1960'lardan itibaren yaygınlık kazanmıştır.[281] 20. yüzyılın başlarında, tanık psikolojisi alanında yürütülen

---

[273] Dennis Howitt, **Adli Psikoloji ve Suç Psikolojisine Giriş**, Çev. Didem Yücel Elitez, Fulya Giray Sözen, 6. Bası, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021, s. 2.
[274] Oğuz Polat, **Adli Psikolojiye Giriş**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 22.
[275] Nesrin Duman, "Adli Psikolojinin Tarihine Kısa Bir Bakış", **Muhakeme Dergisi**, C. 3, S. 1, 2020, s. 30
[276] Wiebke Schoon, Peer Briken, "Zur Anwendbarkeit der Glaubhaftigkeitsbegutachtung Unter Spezifischen Begutachtungsumstaenden-Eine Narrative Übersichtsarbeit", **Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie**, C. 13, S. 2, 2019, s. 125; Lucas Theune, **Polizeibeamte als Berufszeugen in Strafverfahren**, Baden-Baden: Nomos, 2020, s. 119.
[277] Siegfried Ludwig Sporer, "A Brief History of the Psychology of Testimony", **Current Psychological Reviews**, C. 2, 1982, s. 331.
[278] Schoon, Briken, "Zur Anwendbarkeit der…", s. 126.
[279] Schoon, Briken, "Zur Anwendbarkeit der…", s. 126.
[280] Gary L. Wells, Roy S. Malpass, R. C. L. Lindsay, Ronald P. Fisher, John W. Turtle, Solomon M. Fulero, "From the Lab to the Police Station: A Successful Application of Eyewitness Research", **American Psychologist,** C. 55, S. 6, s. 581.
[281] Duman, "Adli Psikolojinin Tarihine…", s. 31.

çalışmalar artmış ve bu alan hukukçuların da dikkatini çekmeye başlamıştır.[282] Daha sonra "*Undeutsch* Hipotezi" olarak adlandırılacak olan ve bu çalışmanın da ilerleyen kısımlarında yer verilen yöntem, 1967 yılında *Udo Undeutsch* tarafından, beyanın güvenilirliğini değerlendirmek üzere geliştirilmiştir.[283] Bellek psikolojisi alanında, bellek üzerine yürütülen çalışmalar, 1970'lerde tanıklık alanındaki araştırmaların da hızlanmasını sağlamıştır.[284] *Elizabeth F. Loftus*'un 1970'lerin sonlarından itibaren yaptığı deneyler bu alan bakımından kilometre taşı niteliğindedir.[285] *Gary L. Wells*'in de aynı dönemlerde tanık beyanını etkileyen faktörleri tahmini değişkenler ve sistem değişkenleri olarak sınıflandıran ve aşağıda ayrı bir başlık ayıracağımız çalışmasının ardından, tanık beyanının güvenilirliğine ilişkin literatür giderek zenginleşmeye başlamıştır.[286] Tanık beyanının değerlendirilmesine ilişkin literatürün, adli psikoloji alanındaki çalışmaların en önemlilerinden birini oluşturduğu ifade edilmektedir.[287] Günümüzde adli psikologlar, şüpheli, tanık ve mağdurla yoğun iletişim hâlinde, bu kişilerin beyanlarının değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar yürütmektedir.[288]

Hukuk bağlamında insan belleğini ele alan araştırmalar, yüz yılı aşkın bir süredir yapılagelmektedir.[289] Tanık hafızasına odaklanan çalışmalarda örneğin, olaydan sonra kendilerine sunulan yanıltıcı ya da üzerinde oynanmış bilgilerin tanığın olayı hatırlamasını nasıl etkileyebileceği, tanığa sorulan sorunun ifade ediliş şeklinin tanığın vereceği cevapları nasıl değiştirebileceği, bir hikâyeyi belirli bir perspektiften yeniden anlatmanın tanık belleğinde bir değişikliğe yol açıp açmayacağı incelenmiştir.[290] Aşağıda bu zamana dek yürütülen araştırmalarda tanık beyanını etkilediği düşünülen nedenler özetlenmeye çalışılacaktır.

---

[282] Sporer, "A Brief History of…", s. 328.
[283] Schoon, Briken, "Zur Anwendbarkeit der…", s. 126.
[284] Howitt, **Adli Psikoloji ve…**, s. 9.
[285] Wells, Malpass, Lindsay, Fisher, Turtle, Fulero, "From the Lab…", s. 581.
[286] Serra Tekin, **Görgü Tanıklığı: Olay Sonrası Yanlış Bilgide Kategori Faktörünün Etkisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 6.
[287] Ezgi Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik: Yönlendirici Sorular ve Zamanın Etkisi**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2021, s. 3.
[288] Annelies Vredeveldt, Eva A. J. Van Rosmalen, Peter J. Van Koppen, Itiel E. Dror, Henry Otgaar, "Legal Psychologist, as Experts: Guidelines for Minimizing Bias", **Psychology, Crime & Law**, 2022, s. 2.
[289] Ula Cartwright-Finch, Kimberley Wade, "Selected Review of Scientific Literature Relating to Memory and Witness Evidence", **ICC Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration**, 2020, s. 31, (https://iccwbo.org/accuracy-of-fact-witness-memory, E. T. 11.04.2023).
[290] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 31.

B. Tanık Beyanının Güvenilirliğini Etkileyen Nedenler

1. Tanığın Hatalı Olarak Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunması

Tanığın gerçeği söyleme yükümlülüğü dolayısıyla kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunması ceza kanunumuzda suç olarak düzenlenmiştir. Ancak tanığın kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunması dışında, tanığın hatalı olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunması da mümkündür. Beyanın kasten veya hatalı olarak gerçeğe aykırı olup olmadığı hâkim tarafından, diğer deliller de göz önünde bulundurularak tespit edilecektir.[291]

Tanık, bellek süreçlerinden kaynaklanan bir hata sebebiyle gerçeğe aykırı beyanda bulunabileceği gibi olayın gerçekleşme şeklinden veya ceza adaleti sisteminin yapısından kaynaklanan nedenlerle de kasten olmaksızın gerçeğe aykırı beyanda bulunabilir. Aşağıda öncelikle bellek süreçlerinden kaynaklanan hata ele alınacak, ardından tanık beyanını etkileyen nedenlere tahmini değişkenler ve sistem değişkenleri olarak ayrı bir başlık açılacaktır.

a. Bellek Süreçlerinden Kaynaklanan Hata

Bellek alanında yürütülen çalışmalar, hafızanın hangi yönlerden güvenilmez olduğunu ortaya koyar. Buna göre bellek, geçicilik (zaman geçtikçe şahit olunan olaya ilişkin belleğin zayıflaması veya kaybolması), dalgınlık (olay anında dikkatin başka yerde olması), bloklama (aslında belleğimize kaydedilmiş bir bilgiyi "dilimizin ucunda" olmasına rağmen hatırlayamama), yanlış ilişkilendirme (şahitlik edilen bir olayı yanlış kaynakla ilişkilendirme), telkin edilebilirlik (belleğin tanık olayı hatırlamaya çalışırken sorulan sorular, yapılan yorum ve önerilerle yönlendirilebilir olması), önyargı (bilgi ve inançlarımızın belleğimizi etkilemesi) ve ısrar (travmatik anıların zihnimizde ısrarla belirmeye devam etmesi) gibi sebepler dolayısıyla işlemesi gerektiği gibi işlemeyebilir.[292]

---

[291] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 274.

[292] Bu yedi bellek hatası, orijinal dilinde sırasıyla şu şekilde ifade edilmiştir: "*Transience, absent-mindedness, blocking, misattribution, suggestibility, bias, persistence*." Bkz. Daniel L. Schacter, **How the Mind Forgets and Remembers The Seven Sins of Memory**, 1. Bası, London: Souvenir Press, 2003, s. 4 – 5.

Bellek sürecini psikoloji literatürü kayıt (*encoding*), saklama (*storage/retention*) ve geri çağırma (*retrieval*) olmak üzere üç aşamaya ayırmaktadır.[293] Kayıt, olayların algılanıp belleğe kaydedilmesini; saklama, olayla ilgili bilgilerin geri çağrılana dek beklediği süreci ve geri çağırma aşaması da kişinin depoladığı bilgileri hatırlamasını ifade eder[294]. Aşağıda her bir aşama bakımından mümkün olan hata ve manipülasyon çeşitleri ayrı ayrı ele alınacak, bunlara ek olarak tanığın beyanının alındığı aşamadan kaynaklanabilecek hataya da ayrıca yer verilecektir.

aa. Kayıt Aşamasından Kaynaklanan Hata

Bilginin belleğe kaydedilebilmesi için öncelikle duyu organları aracılığıyla algılanması gerekir. Duyumsama, belli bir zamanda çevremizden elde ettiğimiz bilgileri hissederek bir araya getirmemizi sağlar ve fizyolojik bir süreçtir.[295] O hâlde, duyu organlarındaki işlev bozuklukları, tanığın edindiği bilginin gerçekle uyuşmamasına neden olabilir.[296]

Öte yandan algı, bu bilgilere nasıl anlam verdiğimizle alakalıdır ve fizyolojik bir süreç olan duyumsamanın aksine, bilişsel psikolojiye ilişkindir.[297] Algı, olayların hafızaya kaydedilmesinden ibaret biyolojik bir süreç olmadığı için tanığın önceki deneyimleri, duygusal durumu, beklentileri gibi pek çok faktör, olayı algılamasına etki edecektir[298]. Kişinin dikkat düzeyi de algılama anı bakımından önem arz eder. Kişinin dikkat düzeyine bağlı olarak bazı olaylar doğru, bazıları, eksik, kimisi de yanlış kaydedilebilir.[299] Örneğin, kısa sürede gerçekleşen olaylarda görme anının kısalığı dolayısıyla detayların algılanamaması mümkündür.[300] Yine, yapılan çalışmalarda, şahit olunan olayda bir silah varsa, tanıkların silaha odaklandığı, dikkatini silahtan ayıramadığı için de olayın diğer yönlerine ilişkin algı düzeyinin düşük olduğu ortaya

[293] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1531.
[294] Elizabeth F. Loftus, **Eyewitness Testimony**, 2. Bası, Cambridge: Harvard University Press, 1981, s. 21.
[295] A. Venter, D. Louw, T. Verschoor, "Perception and Memory: Implications for Eyewitness Testimony", **South African Journal for Criminal Justice**, C. 16, S. 2, 2003, s. 140.
[296] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 280.
[297] Venter, Louw, Verschoor, "Perception and Memory…", s. 140.
[298] Venter, Louw, Verschoor, "Perception and Memory…", s. 141.
[299] Ragnar Harbst, "The (In)accuracy of The Witness Memory", **The Psychology of The Arbitration Hearing**, 1. Bası, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2022, s. 21
[300] Loftus, **Eyewitness Testimony**, s. 23, 24.

koyulmuştur.[301] İnsan algısının kapasitesi sınırlı olduğu için tüm uyaranları algılayabilmesi mümkün değildir ve algılanan hususlar dışındaki eksik bilgi, insan beyni tarafından doldurulacaktır.[302] O hâlde, bilginin işlenmesi, kamera gibi olayların hafızaya kaydedilmesi işlemi değildir; çünkü kamera bilgiyi yorumlayamazken insan algısı, kişinin önyargılarına, endişe seviyesine, inançlarına vb. bağlı olarak bilgiyi yorumlayarak belleğine kaydeder.[303]

O hâlde pek çok sebepten dolayı tanık, olayı zihnine doğru bir şekilde kaydedememiş olabilir. Hukukçular, olaya kayıt aşamasından çok sonra dâhil olduklarından bu aşamadaki hataları önlemek için yapabilecekleri bir şey yoksa da bu tür hataların olabileceğinin farkında olmaları önemlidir.[304] Adli psikoloji alanında, aynı olaya şahitlik eden tanıklar arasındaki algı farklılıklarının nasıl en aza indirilebileceğine ilişkin çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar çoğunlukla katılımcılara bir suçun işlenme anının gösterilmesi ve ardından olayın gerçekleşme şekliyle ilgili soru sorulması şeklindeki deneylerdir.[305] Ancak zarar görmemelerini garanti etmek gerektiği için katılımcıların neyle karşılaşacaklarından habersiz oldukları deneylere çok daha az rastlanmaktadır.[306] Katılımcıların bir olaya tanıklık edeceklerini önceden bildikleri deneylerin de gerçek bir olayda tanığın sahip olacağı stres ve endişe faktörünü yansıtamaması sebebiyle yargı sistemine sağlayabileceği faydayı tam olarak ortaya koyamadığı ifade edilmektedir.[307] Ancak bu eleştiriye rağmen, adli psikoloji alanında yapılan deneylerin sonuçları, uzun zamandır hukuk sisteminin şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Algılama aşamasından kaynaklanan eksikliklerde beyanın eksik kalan yönleri CMK m. 59/2 uyarınca hâkim tarafından veya CMK m. 201 uyarınca diğer süjeler tarafından tanığa soru sorularak tamamlattırılabilir.[308] Ancak tanığı hatırlamadığı olaylar hakkında spekülasyon yapması için zorlamak ve herhangi bir soruya yanıt olarak "Bilmiyorum." şeklinde cevap vermesini kabul etmemek tanığın beyanı

[301] Thomas H. Kramer, Robert Buckhout, Paul Eugenio, "Weapon Focus, Arousal, and Eyewitness Memory", **Law and Human Behaviour**, C. 14, S. 2, 1990, s. 183.
[302] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 523.
[303] Venter, Louw, Verschoor, "Perception and Memory…", s. 141.
[304] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 21.
[305] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 279.
[306] Elizabeth F. Loftus, "Eyewitness Testimony and Event Perception", **University of Bridgeport Law Review**, C. 8, S. 1, 1987, s. 7, 8.
[307] Loftus, "Eyewitness Testimony and…", s. 7, 8.
[308] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 282.

alınırken başvurulmaması gereken yöntemlerden biri olarak ifade edilmektedir.[309] Ayrıca, beyanını alan yetkililerin tanığın kararsız kaldığı veya emin olmadığı yanıtları pekiştirmemesi gerektiği, aksi takdirde tanığın aslında emin olmadığı ifadelere olan özgüvenin artabileceği belirtilmektedir.[310] O hâlde, tanıklara görevlerinin sadece gördükleri ve hatırladıkları detayları beyan etmek olduğunu, ancak "olduğuna inandıkları" diğer detaylara yer vermekten kaçınmaları gerektiğini hatırlatmak önemlidir.[311]

bb. Saklama Aşamasından Kaynaklanan Hata

Olay doğru bir şekilde hafızaya kaydedilmiş olsa da zamanla değişikliğe uğraması mümkündür. Saklama aşamasında ortaya çıkabilecek hataların temel sebebini, tanığın bu aşamada diğer bilgi kaynaklarından edindiği bilgiler oluşturur.[312] Örneğin, tanıkların, yargı mercileri huzurunda beyanları alınmadan önce tarafların avukatlarıyla görüşerek olay hakkında konuşmaları veya diğer tanıkların beyanlarını okumaları[313] ya da diğer tanıklarla olay hakkında iletişim kurmaları hafızalarını etkileyebilir.[314] Aşağıda, saklama aşamasından kaynaklanabilecek hata hakkında yürütülen çalışmalardan, tanık beyanı bakımından önem arz eden bazıları ayrı başlıklar hâlinde aktarılacaktır.

aaa. Zamanın Etkisi

Olay ve beyan arasında geçen süre uzadıkça tanığın, şahit olduklarını unutma ihtimali de artacağından muhakeme işlemlerinin olabildiğince hızlı yürütülmesi, saklama aşamasından kaynaklanabilecek hata ihtimalini azaltacaktır.[315] Tanığın farklı zamanlarda birden fazla kez beyanının alınmasının nasıl bir etki yaratacağına ilişkin

[309] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.
[310] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.
[311] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.
[312] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 21.
[313] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 21, 22. Bu durumun tanığın hafızasını etkilemesinin dışında, gerekli sınırlara uyulmadığı durumda Türk hukuku bakımından suç teşkil edebileceğinin de gözden kaçırılmaması gerekir. Nitekim TCK m. 277 uyarınca, görülmekte olan bir davada gerçeğin ortaya çıkmasını engellemek veya bir haksızlık oluşturmak amacıyla davanın taraflarından birinin, sanığın, katılanın veya mağdurun lehine ya da aleyhine bir sonuç doğması için tanığı etkilemeye teşebbüs etmek suç olarak düzenlenmiştir.
[314] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1536.
[315] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 109.

yürütülen araştırmalar, beyanın zamanla değişikliğe uğradığını tespit etmiştir.[316] Buna göre, beyanının farklı zamanlarda tanığa serbest anlatım soruları yöneltilmesi suretiyle birden fazla kez alınması hâlinde, hatırlanan doğru bilgi sayısında artış gözlemlenirken çoktan seçmeli soru yönteminin kullanılması hâlinde hatırlanan doğru bilgi sayısında artışa rastlanmamıştır.[317]

İnsanın sıkça tekrar ettiği faaliyetleri ve bilgileri daha isabetli bir şekilde hatırlama eğiliminde olduğu bilinse de[318] tanığın defalarca beyanının alınması hem travmatize olmasına hem de adli sistemin tıkanmasına yol açabilir. Öte yandan, tanığın aktarabileceği en doğru ifadenin, olayın ardından, olay hakkında hiç kimseyle konuşmaksızın veya kimseyi dinlemeksizin verdiği, herhangi bir müdahâleye uğramamış, yönlendirici soruya maruz kalmamış ilk ifadesi (bağımsız bellek bildirimi) olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur.[319] Kanaatimizce olayın üzerinden zaman geçtikçe bildiklerini unutma ihtimali artan tanığın, en doğru beyanı her zaman ilk beyanıdır denemez.[320] Tanığın soruşturma evresinde alınan beyanıyla kovuşturma evresindeki beyanı çeliştiği takdirde, CMK m. 212 uyarınca, önceki beyanının okunması ve eksik kısımların hatırlatılması veya çelişkinin giderilmesi gerekir. Çelişkinin giderilememesi durumunda uygulamada karşılaşılabilen yaklaşım, olay anına daha yakın olduğu için soruşturma aşamasında alınan beyanın geçerli kabul edilmesidir.[321] Oysa örneğin, tanığın yalan beyanda bulunduktan sonra pişman olup bunu düzeltmek istemesi veya kasıtlı olmaksızın hatalı beyanda bulunduktan sonra detayları daha iyi hatırlayıp beyanını değiştirmesi mümkündür.[322]

bbb. Olay Sonrası Yanlış Bilgi Etkisi

Zamanın bellek üzerindeki etkisi dışında, saklama aşamasından kaynaklanabilecek hata türlerinden bir diğeri de "olay sonrası yanlış bilgi etkisi" (*the*

[316] David Dunning, Lisa Beth Stern, "Examining the Generality of Eyewitness Hypermnesia: A Close Look at Time Delay and Question Type", **Applied Cognitive Psychology**, C. 6, S. 7, 1992, s. 653, 654.
[317] Dunning, Stern, "Examining the Generality…", s. 654.
[318] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 288.
[319] Nurhan Er, Gül Alpar, Fatma Uçar, "Görgü Tanığının Bellek Yanılsamaları ve Güven Kararları: Bağımsız Bellek Bildirimlerinden Sonraki Test ve Soru Türü Değişkenlerinin Etkisi", **Türk Psikoloji Dergisi**, C. 20, S. 56, 2005, s. 48.
[320] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 109.
[321] Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 616.
[322] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 109.

misinformation effect) olarak karşımıza çıkar. Tanığın, şahitlik ettiği olayın ardından maruz kaldığı yanıltıcı bilginin, tanığın olaya ilişkin orijinal hafızasına etki etmesi veya bozmasına ilişkin çalışmaların ulaştığı sonuç, olay sonrası yanlış bilgi etkisi şeklinde ifade edilmektedir.[323] Olay sonrası yanlış bilgi etkisi kısaca, bir olayı izledikten sonra sözlü olarak yanıltıcı bilgiye maruz bırakılan deneklerin, kontrol grubundaki, başka bir deyişle böyle bir yanıltıcı bilgiye maruz bırakılmayan deneklere göre daha az doğru ayrıntı aktardıkları yönündeki bulguyu ifade eder.[324] Buna göre, önceden hafızada yer alan bilgiyle sonradan edinilen bilginin birleşmesi, eski anıyı engellemekte ya da bozulmasına yol açmaktadır.[325]

Bu alanda yürütülen daha sonraki bir çalışmada, orijinal hafızanın bozulmasına ilişkin bu hipotezin muğlak olduğu; yanıltıcı bilginin orijinal bilgiyi ne sildiği ne de erişilemez hâle getirdiği de ifade edilmiştir.[326] Bu ikinci görüş, önceki çalışmalarda kullanılan prosedürün yanıltıcı bilginin hafıza üzerindeki etkilerini değerlendirmek için uygun olmadığını belirtmektedir.[327] Buna göre, olay sonrası yanlış bilgi etkisinin sebebini, bilginin elde edildiği kaynağın, belleğe bilgiyle birlikte kaydedilmemesi dahi oluşturabilir;[328] ancak söz konusu iddia somutlaştırılmadan herhangi bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.[329] Sebebi konusunda tartışmalar bulunsa da olay sonrasında öğrenilen yanlış bilginin tanığın hafızasına etki edebileceğini söylemek mümkündür. Aşağıda, bu alanda yürütülen çalışmalar özetlenmeye ve olay sonrası yanlış bilgi etkisinin tanık hafızası üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu alanda yapılan ilk deneylerden bir tanesinde katılımcılara trafik kazasına ilişkin bir görüntü izletilmiş, ardından "Kırık bir far gördün mü" ya da "Kırık farı gördün mü?" sorularından biri yöneltilmiştir. Görüldüğü üzere ilk soru herhangi bir ek bilgi içermezken, ikinci soru olayda aslında kırık far olduğunu ima etmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, daha sonraki bir tarihte katılımcılara, olayla ilgili bazı

---

[323] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 33.
[324] Robert F. Belli, D. Stephen Lindsay, Maria S. Gales, Thomas Th. McCarthy, "Memory Impairment and Source Misattribution in Postevent Misinformation Experiments With Short Retention Intervals", **Memory & Cognition**, C. 22, S. 1, 1994, s. 40.
[325] Loftus, "Reconstructing Memory: the…", s. 190.
[326] Michael McCloskey, Maria Zaragoza, "Misleading Postevent Information and Memory for Events: Arguments and Evidence Against Memory Impairment Hypotheses", **Journal of Experimental Psychology: General**, C. 114, S. 1, 1985, s. 2.
[327] McCloskey, Zaragoza, "Misleading Postevent Information…", s. 2.
[328] McCloskey, Zaragoza, "Misleading Postevent Information…", s. 16.
[329] McCloskey, Zaragoza, "Misleading Postevent Information…", s. 16.

sorular sorulmuştur. İlk bölümde kendisine "Kırık farı gördün mü?" sorusu yöneltilen katılımcıların, "Kırık bir far gördün mü?" sorusu yöneltilen katılımcılara kıyasla, izledikleri kaza görüntüsünde kırık far gördüklerini teyit etme olasılıklarının önemli ölçüde yüksek olduğu anlaşılmıştır.[330]

Benzer çalışmalarda, sadece far gibi küçük objelerin değil, olayda aslında var olmayan daha büyük objelerin varlığını ima eden sorular sorulması hâlinde de katılımcıların hafızalarının bundan etkilenme ihtimali bulunduğu; hatta böyle bir imayı açık açık belirten sorulardansa, üstü kapalı olarak belirten soruların daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, bir çalışmada katılımcılara, kendilerine izletilen videoda aslında olmamasına rağmen bir okul otobüsünün varlığına ilişkin soru sorulmuştur. Sorunun "Çocukları okul servisine binerken gördün mü?" şeklinde formüle edilmesi hâlinde katılımcıların olumlu yanıt verme ihtimalinin, "Okul servisini gördün mü?" şeklinde ifade edilmesine kıyasla daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[331]

Başka çalışmalarda yanıltıcı bilgilerin tanık belleği üzerinde uzun süreli etkileri de incelenmiştir. Örneğin, bir çalışmada sahte bir hırsızlık olayına şahitlik eden katılımcılara, olayın detayları ile failin detaylarına ilişkin sorular sorulmuştur.[332] Katılımcıların bazılarının verdiği cevaplar, haberleri olmaksızın değiştirilmiş ve aradan bir süre geçtikten sonra yazılı beyanları kendilerine gösterilmiştir. Ardından, olayla ilgili olarak aynı sorular katılımcılara yeniden sorulmuştur. Araştırma sonunda, cevapları onlardan habersiz değiştirilen katılımcıların önemli bir kısmının bunu fark edemediği ve belleklerinin de değiştirilen bilgilere uygun olarak değiştiği tespit edilmiştir.[333]

Olay sonrası yanlış bilgi etkisine ilişkin olarak yürütülen araştırmalar, tanıkların hafızalarının kendi aralarındaki konuşmalardan da etkilendiğini ortaya

---

[330] Elizabeth F. Loftus, Guido Zanni, "Eyewitness Testimony: the Influence of the Wording of a Question", **Bulletin of the Psychonomic Society**, C. 5, S. 1, 1975, s. 87.
[331]ICC Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration, 2020, s. 6, (https://iccwbo.org/accuracy-of-fact-witness-memory, E. T. 11.04.2023.)
[332] Kevin J. Cochran, Rachel L. Greenspan, Daniel F. Bogart, Elizabeth F. Loftus, "Memory Blindness: Altered Memory Reports Lead to Distortion in Eyewitness Memory", **Memory & Cognition**, C. 44, S. 5, 2016, s. 719.
[333] Cochran, Greenspan, Bogart, Loftus, "Memory Blindness: Altered…", s. 721.

koymaktadır.[334] Örneğin, bir araştırmada katılımcılara herkesin aynı videoyu izleyeceği söylenmiş; ancak aynı videonun birbirlerinden küçük farklarla ayrılan versiyonları izletilmiştir.[335] Eşleştirilen katılımcıların birbirleriyle izledikleri hakkında konuşmaları sağlandıktan sonra olaya dair hafızaları test edilmiştir. Tanıkların, sıklıkla izledikleri videoda yer almayan, ancak eşleştiği katılımcınınkinde bulunan detayları kendileri görmüş gibi aktardıkları belirlenmiştir.[336] "Bellek uyumluluğu" (*memory conformity*) olarak adlandırılan bu durum, kişinin şahitlik ettiği olaya ilişkin bilgileriyle diğer tanıktan duyduğu bilgileri birleştirmesi olarak özetlenebilir.[337] Yukarıda bahsedilen araştırmada bellek uyumluluğunun, konuşma sırasında katılımcıların eşleştikleri diğer katılımcının söylediklerine inanması ve bu yüzden kendi görmediği detayları görmüş gibi aktarmasından kaynaklandığı belirtilmiştir.[338]

Bu alanda yürütülen diğer çalışmalarda bellek uyumluluğunun, karşıdaki kişiyle anlaşmazlığa düşmeme isteğinden (aynı fikirde olmamanın sosyal maliyetinden kaçınmak için), karşıdaki kişinin bilgisinin daha doğru olduğu inancından veya karşıdaki kişinin söylediklerinin etkisiyle hafızanın değişikliğe uğramasından kaynaklanabileceği tespit edilmiştir.[339] O hâlde, olayın birden fazla tanığı varsa ideal olan, bu tanıkların beyanlarının birbirinden bağımsız olmasının sağlanmasıdır; ancak bu pek de mümkün olmaz.[340] Gerçek hayatta bir suça tanıklık etmiş katılımcılarla yürütülen bir araştırmada, olayın birden fazla tanığının olduğu durumda katılımcıların büyük çoğunluğunun diğer tanık(lar)la beyanları alınmadan önce, olay hakkında konuştuğu tespit edilmiştir.[341] Bir başka çalışmada, işbirlikçi kişilerin tanığa yanlış bilgiler aktarması sağlanmış ve bu kimselerin aktardıkları bilgiye güvenleri ne kadar fazlaysa tanığın da kendine güveninin o oranda arttığı; ancak hafızasının da bir o kadar yanıldığı tespit edilmiştir.[342] Bu nedenlerle, tanığın duruşma öncesinde diğer tanıklar ve davanın taraflarıyla aynı mekânda, uzun süreler beklemek zorunda bırakılmasının,

---

[334] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 35.
[335] Fiona Gabbert, Amina Memon, Kevin Allan, "Memory Conformity: Can Eyewitnesses Influence Each Other's Memories for an Event?", **Applied Cognitive Psychology**, C. 17, S. 5, 2003, s. 535, 536.
[336] Gabbert, Memon, Allan, "Memory Conformity: Can…", s. 539.
[337] Daniel B. Wright, Amina Memon, Elin M. Skagerberg, Fiona Gabbert, "When Eyewitnesses Talk", **Current Directions in Psychological Science**, C. 18, S. 3, 2009, s. 174.
[338] Gabbert, Memon, Allan, "Memory Conformity: Can…", s. 539.
[339] Wright, Memon, Skagerberg, Gabbert, "When Eyewitnesses Talk", s. 175-177.
[340] Helen M. Paterson, Richard I. Kemp, "Co-witnesses Talk: A Survey of Eyewitness Discussion", **Psychology, Crime & Law**, C. 12, S. 2, 2006, s. 181.
[341] Paterson, Kemp, "Co-witnesses Talk: A…", s. 188.
[342] James Ost, Hossein Ghonouie, Lorna Cook, Aldert Vrij, "The Effects of Confederate Influence and Confidence on the Accuracy of Crime Judgements", **Acta Psychologica**, C. 128, S. 1, 2008, s. 30.

olaya ilişkin hatırladıklarını etkileyeceği doktrinde haklı olarak ifade edilmektedir.[343] Kolluk görevlilerinin, olay yerinde bulunan tanıkları, diğer tanıklarla iletişime geçmemeleri gerektiği konusunda uyarmalarının faydalı olabileceği ifade edilmektedir.[344] Öte yandan *Paterson* ve *Kemp* tarafından yapılan çalışmada, gerçek hayatta bir suçun işlenişine şahitlik eden katılımcıların sadece %14'ü polisin kendilerine diğer tanıklarla iletişime geçmemeleri konusunda uyarıda bulunduğunu ifade ederken, %24'ü polis tarafından diğer tanıklarla olay hakkında konuşmaları konusunda cesaretlendirildiklerini belirtmiştir.[345] Bu bulgular aracılığıyla hukuk sistemi bakımından şu basit çıkarım yapılabilir: beyanını alacak olan yargı merciinin, tanığa daha önce diğer tanıklarla konuşup konuşmadığını sorması önemlidir.[346] Tanıklar, diğer tanıklarla konuşup konuşmadıklarını her zaman hatırlayamayabilir; ancak başka tanıklarla konuşmuşsa hafızasının bundan etkilenmiş olabileceğinin yargı mercilerince göz önünde bulundurulması gereklidir.[347]

Bir olaya şahitlik eden tanığın hafızasının, daha sonra o olayın taraflı bir yeniden anlatımına maruz bırakılmasından nasıl etkileneceğine ilişkin olarak da çalışmalar yürütülmektedir.[348] Örneğin, bir araştırmada katılımcılara, iki şüphelinin olduğu bir cinayet hikâyesi okutulmuştur.[349] Ancak hikâyeye göre şüphelilerin her ikisi de hem suçlanmalarına hem de aklanmalarına yol açacak davranışlar sergilemişlerdir. Hikâyenin anlatılmasının ardından katılımcıların bir kısmından, şüphelilerden birinin mahkûm edilmesi gerektiğini savunan bir özeti jüriye yönelik olarak yazmaları istenmiştir (önyargı grubu). Diğer katılımcılardan da şüphelilerden biriyle ilgili hatırladıkları tüm detayları yazmaları istenmiştir (kontrol grubu). Tanıklar yazılarını tamamladıktan sonra, aradan belli bir zaman geçmesini sağlamak üzere kendilerine yirmi dakikalık, çalışmanın konusuyla ilgisiz bir görev verilmiş, daha sonra hikâyeyle ilgili hatırlayabildikleri tüm detayları aktarmaları istenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, şüphelilerden birini suçlayıcı özet yazan katılımcılar anlatımlarında,

---

[343]Ali Murat Nas, **Yalan Tanıklık Suçu Psikolojik ve Hukuki Sınırlar**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 122. Diğer tanıklarla beraber beklemek zorunda kalmasa bile salt uzun süre beklemenin yaratacağı stresin de tanığın belleğini etkileyebileceği ifade edilmektedir. Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 187.

[344] Paterson, Kemp, "Co-witnesses Talk: A…", s. 189.

[345] Paterson, Kemp, "Co-witnesses Talk: A…", s. 189.

[346] Wright, Memon, Skagerberg, Gabbert, "When Eyewitnesses Talk", s. 177.

[347] Wright, Memon, Skagerberg, Gabbert, "When Eyewitnesses Talk", s. 177.

[348] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 37, 38.

[349] Barbara Tversky, Elizabeth J. Marsh, "Biased Retellings of Events Yield Biased Memories", **Cognitive Psychology**, C. 40, S. 1, 2000, s. 18, 19.

diğer katılımcı grubunun anlattıklarına kıyasla, bakış açılarıyla uyumlu daha fazla detay (örneğin daha çok mahkûmiyet gerektiren eylem) hatırlamıştır.[350] Daha çarpıcı olan bir diğer noktaysa, önyargılı yeniden anlatma eyleminin, orijinal hikâyeye ilişkin hafızayı etkilediğinin tespit edilmesidir.[351] Katılımcıların, hakkında suçlayıcı özet yazdıkları şüpheliyle ilgili daha fazla suçlayıcı detay diğer şüpheliyle ilgiliyse daha fazla aklayıcı detay hatırladıkları ortaya çıkmıştır.[352] Önyargı grubunun, kontrol grubuna kıyasla daha fazla hata yaptığı, hakkında suçlayıcı beyanda bulundukları şüpheliye gerçeği yansıtmayan suçlayıcı detaylar atfettikleri de görülmüştür.[353] O hâlde, tanıkların taraflı anlatımdan etkilenme ihtimalini gözeten ve her tanığın ayrı ayrı, birbirlerinin anlatımlarına maruz kalmadan dinlenmesini emreden CMK hükümlerinin, bu araştırmaların sonuçlarıyla bağdaştığı görülmektedir. Bu nedenle tanığın beyanı alınırken, söz konusu hükümlere riayet edilmesi kritik bir önem taşır.

Olay sonrası yanlış bilgi etkisinin geri alınabilirliği hakkında da çalışmalar yürütülmektedir. Bu araştırmalarda, insanların hafızalarında çarpıtılmış ya da kendilerine telkin edilmiş detayları tespit etmelerine yardımcı olacak bilgileri geri çağırabildikleri takdirde bellek hatası yaşama ihtimallerinin çok daha düşük olduğu ifade edilmektedir.[354] Örneğin, insanların tanık oldukları olayla ilgili hatırladıkları ile yanıltıcı bir öneri arasındaki tutarsızlığı saptayabilmeleri hâlinde olay sonrası yanlış bilginin bellek üzerindeki etkisinin azaltılabilir veya ortadan kaldırılabilir olduğu tespit edilmiştir.[355] Hatırladıklarıyla olaydan sonra maruz kaldıkları potansiyel yanıltıcı bilgiler arasındaki tutarsızlıkları tespit etmelerine yardımcı olmak için tanıkların hafızalarının doğruluğunu, bütünlüğünü ve dayanıklılığını artıracak şekilde beyanlarını almak önem kazanmaktadır.[356] Bu kapsamda, şahitlik edilen olayın, aradan vakit geçmeden eksiksiz bir şekilde anlatılmasını sağlamanın, söz konusu olaya ilişkin hafızayı güçlendirmeye ve geliştirmeye hizmet ettiği ve tanıkların gözlemledikleri ile çelişen yanıltıcı bilgiyi tespit etme olasılığını artırdığı

[350] Tversky, Marsh, "Biased Retellings of…", s. 24.
[351] Tversky, Marsh, "Biased Retellings of…", s. 24.
[352] Tversky, Marsh, "Biased Retellings of…", s. 24
[353] Tversky, Marsh, "Biased Retellings of…", s. 24.
[354] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.
[355] James P. Tousignant, David Hall, Elizabeth F. Loftus, "Discrepancy Detection and Vulnerability to Misleading Postevent Information", **Memory & Cognition**, C. 14, S. 4, 1986, s. 337; Adam L. Putnam, Victor W. Sungkhasettee, Henry L. Roediger, "When Misinformation Improves Memory: the Effects of Recollecting Change", **Psychological Science**, C. 28, S. 1, 2017, s. 45.
[356] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.

düşünülmektedir.[357] Böylece unutma riski en aza indirilecek ve belleğin başka kaynaklar tarafından kirletilmesi ihtimali oldukça azalacaktır.[358]

ccc. Bellek Boşluklarından Kaynaklanan Hata

Bellek, boşlukları doldurmaya yatkın olduğu için bu boşlukları kimi zaman, olay anından önce sahip olduğu bilgilerle doldurabilir.[359] Bilinçdışı aktarım (*unconscious transference*) olarak adlandırılan bu durumda kişi, daha önceden olmuş bir olay dolayısıyla hafızasında yer alan kişi veya detayları, istemsiz olarak yeni olayla karıştırır.[360] Bilinçdışı aktarıma, tren istasyonunda bilet satan bir görevlinin, kendisine silah doğrultan kişiyi hatalı teşhis ettiği olay örnek olarak verilebilir. Bu olayda görevli, teşhiste sırada bulunan, olayın saldırganı olmayan fakat kendisinden daha önce üç kez bilet almış olan kişinin saldırgan olduğunu ileri sürmüştür. Aslında, saldırgan ve kendisinden daha önce bilet aldığı için yüzü tanıdık gelen kişinin eşkâli arasında bilinçdışı aktarım meydana gelmiştir.[361]

cc. Geri Çağırma Aşamasından Kaynaklanan Hata

Bellek, duyu organlarıyla algılanıp depolanan bilginin çağrıldığında geri gelmesini ifade eder.[362] Tanığa olayla ilgili soru sorulduğunda cevap verebilmesi için ilgili kısmı uzun süreli bellekten geri çağırması gerekir.[363] Bu aşamaya ilişkin olarak yürütülen çalışmalarda, özellikle soruların ifade ediliş şeklinin tanığın vereceği cevap üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bu alanda yürütülen ilk çalışmalardan birinde, yetişkinlerden oluşan katılımcılara çalışmanın, "ölçümleri doğru tahmin edebilmek"le ilgili olduğu söylenmiş ve onlardan mümkün olduğunca doğru sayısal tahminlerde bulunmaları istenmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorularda ya nötr ifadeler ya da nicelik belirten

---

[357] Fiona Gabbert, Lorraine Hope, Ronald P. Fisher, Kat Jamieson, "Protecting Against Misleading Post-event Information With a Self-Administered Interview", **Applied Cognitive Psychology**, C. 26, S. 4, 2012, s. 574.
[358] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.
[359] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 103.
[360] Loftus, **Eyewitness Testimony**, s. 142.
[361] Loftus, **Eyewitness Testimony**, s. 142.
[362] Loftus, **Eyewitness Testimony**, s. 21.
[363] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 24.

sıfat veya zarflar kullanılmıştır.[364] Buna göre, örneğin bir filmin uzunluğu bir katılımcı grubuna "Filmin uzunluğu nedir? (*How long is the movie*?)" şeklinde sorulurken, diğer gruba aynı soru "Film ne kadar kısa? (*How short is the movie*?)" şeklinde yöneltilmiştir. İlk grubun soruya verdiği cevap, filmin ortalama 129.9 dakika olduğu şeklindeyken; ikinci grubun verdiği cevap ortalama 99.9 dakikadır.[365] Benzer şekilde, bir derse kaç kişinin kaydolduğu bir katılımcı grubuna "Derse kaç kişi kaydoldu? (*How many people enrolled in that class?*)" şeklinde sorulmuş, diğer grubun ise "Derse ne kadar az kişi kaydoldu? (*How few people enrolled in that class?*)" sorusuna cevap vermesi istenmiştir. Buna göre ilk grup derse ortalama 38.9 kişinin kaydolduğunu belirtirken, ikinci grup derse kaydolan kişi sayısını ortalama 13.6 olarak tahmin etmiştir.[366] Sonuç olarak bu çalışma, sorunun ifade edilme şeklinin yanıt üzerinde önemli bir etkisinin olabileceğini göstermiştir.[367]

Bir başka çalışmada, tanıklara yöneltilen sorularda kullanılan kelimelerin, beyanlarına etki edip etmediği incelenmiştir. Bu araştırmada tanıklara bir trafik kazası videosu izletilmiş ve kaza sırasında aracın hızını tahmin etmeleri istenmiştir. Ancak araştırmayı yürüten bilim insanları kazayı tanımlamak için anlam olarak hafiften güçlüye olacak şekilde "temas etmek", "vurmak", "toslamak", "çarpmak" veya "hızla çarpmak" fiillerini[368] kullanmıştır. Araştırmanın sonunda, soruyu soran bilim insanlarının kazayı anlatmak için kullandıkları fiil ne kadar güçlüyse tanıkların da aracın hızının o kadar fazla olduğunu söyledikleri görülmüştür.[369] Bu çalışma da tanığın beyanı alınırken seçilen kelimelerin önemini ortaya koymaktadır.[370] O hâlde, beyanı alınırken tarafsız bir dil yerine ima yüklü ifadeler kullanılması durumunda, yargı görevi yapanların tanığın cevaplarının bu taraflı sorulardan etkilenebileceğinin farkında olmaları önemlidir.[371]

Taraflı soru bahsinde değerlendirilmesi gereken önemli bir diğer mesele, yönlendirici sorulardır. Yönlendirici sorular, cevabı içinde gizli olan soruları ifade

---

[364] Richard J. Harris, "Answering Questions Containing Marked and Unmarked Adjectives and Adverbs". **Journal of Experimental Psychology**, C. 97, S. 3, 1973, s. 399.
[365] Harris, "Answering Questions Containing…", s. 400.
[366] Harris, "Answering Questions Containing…", s. 400.
[367] Harris, "Answering Questions Containing…", s. 401.
[368] Çalışmada kullanılan fiiller sırasıyla: "*contact", "hit", "bumped", "collide", "smash"*.
[369] Loftus, "Reconstructing Memory: the…", s. 192.
[370] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 33.
[371] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 25.

eder.[372] Sorulan sorunun yönlendirici olması hâlinde tanıklar, cevabı hafızalarında serbestçe araştırmak yerine, soruda yer alan yönlendirici bilgiden faydalanmakta ve böylece sorudan etkilenmektedirler.[373] Örneğin, "Fail kırmızı bir kazak mı giyiyordu?" sorusu, tipik bir yönlendirici soru örneği teşkil eder. Buna karşılık serbest anlatım soruları sorulması hâlinde tanık, hatırladıklarını herhangi bir etki altında kalmadan anlatabilecektir. Serbest anlatım sorusu, cevabı "evet/hayır" olacak şekilde kurgulanmamış, tanığın hatırladıklarını serbestçe aktarabilmesine imkân tanıyan açık uçlu sorulardır.[374] Örneğin, "Ne gördün?", "Ne oldu?" soruları, serbest anlatım sorusudur. O hâlde, mümkün olan her yerde serbest anlatım soruları sorulması ve yönlendirici sorulardan kaçınılması önemlidir.[375] Hâkim, tanığı dinlemeden önce dosya hakkında bilgi sahibi olacaktır; ancak hâkimin bu bilgilerin etkisiyle yönlendirici sorular sorması hâlinde, tanık yönlendirmenin etkisinde kalıp gerçekle bağdaşmayan cevaplar verebilir.[376]

Anglo-Amerikan hukuk sisteminin bir kurumu olan çapraz sorguda, tanığa genellikle yanıtı evet/hayır şeklinde olan yönlendirici sorular sorulur.[377] Ceza muhakemesi hukuku sistemimizdeyse çapraz sorgu yerine tanığa doğrudan soru sorulması kurumu benimsenmiştir. Her iki kurum arasındaki farklar bu çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı olarak incelenecekse de akılda tutulması gereken önemli bir husus, hem tanığı çapraz sorguya çeken hem de tanığa doğudan soru soran hukukçunun amacının, tanığın güvenilirliğini sarsarak kendi savunmasını desteklemeye ve hâkimin kanaatini etkilemeye çalışmak olduğudur.[378] En nihayetinde

---

[372] Celal Babayiğit, Can Çalıcı, Neylân Ziyalar, Faruk Aşıcıoğlu, "Suç Mağduru Çocuğun Dinlenmesi: Yargılamanın Değişik Safhalarında Görevli Kamu Personelinin Görüşlerinin İncelenmesi", **Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences**, C. 16, S. 2, 2019, s. 136.

[373] Fredrik H. Leinfelt, "Descriptive Eyewitness Testimony: The Influence of Emotionality, Racial Identification, Question Style, and Selective Perception", **Criminal Justice Review**, C. 29, S. 2, 2004, s. 322. Ayşe Nuhoğlu, "Çapraz Sorgu ve Tanığın Dinlenmesi", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru ve Çapraz Sorgu Sempozyumu Tebliğler Kitabı**, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2017, s. 7.

[374] Martine B. Powell, Pamela C. Snow, "Guide to Questioning Children During the Free Narrative Phase of an Investigation Interview", **Australian Psychologist**, C. 42, S. 1, 2007, s. 59.

[375] Cartwright-Finch, Wade, "Selected Review of…", s. 39.

[376] Faruk Erem, **Suç Bilimi Açısından Adalet Psikolojisi**, 10. Bası, Ankara: Adil Yayınevi, 1997, s. 303.

[377] Nitekim çapraz sorgu kurumunun benimsendiği bir sistemde, Londra'daki bir ceza mahkemesinde görülmüş, altı cinsel istismar dosyası üzerinden gerçekleştirilen araştırmada, tanığı sorgularken en çok kullanılan soru tipinin evet/hayır soruları olduğu, açık uçlu sorulara ise seyrek olarak başvurulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bkz. Mark Kebbell, Steven Deprez, Graham Wagstaff, "The Direct and Cross-Examination of Complainants and Defendants in Rape Trials: A Quantitative Analysis of Question Type", **Psychology, Crime & Law**, C. 9, S. 1, 2003, s. 54.

[378] Alper Küçükay, "Tanık İfadesi ve Çapraz Sorgu Psikolojik Bir Bakış", **TAAD**, C. 8, S. 32, 2017, s. 442.

tanığın beyanına itibar edilip edilmeyeceğini takdir edecek kişiler hâkimler olduğuna göre, hâkimlerin, yönlendirici soruların tanık psikolojisi üzerindeki etkisi hakkında bilgi sahibi olmalarının önemi büyüktür.

Beyan aşamasından kaynaklanan bellek hatalarına geçmeden önce değinilmesi gereken bir diğer husus da "teşhis sonrası bilgilendirme"dir. Adli psikoloji alanında kırk yılı aşan araştırmalar, yönlendirici sorular kadar teşhis sonrası bilgilendirmenin de *(post-identification feedback*) tanığın olaya ilişkin hafızasına ve özgüvenine etki edebileceğini ortaya koymaktadır.[379] Yaptığı teşhise ilişkin olumlu geri bildirimde bulunulan tanıkların, olaya ilişkin hatırladıklarının doğruluğuna duydukları güven artacağı için muhtemelen duruşmada beyanları alınırken daha ikna edici olacakları ve bunun da aleyhinde beyanda bulundukları sanığın mahkûmiyet ihtimalinin artmasına yol açacağı ifade edilmektedir.[380] Yürütülen bir çalışmada, olumlu geri bildirimin tanığın sadece özgüvenini artırmayacağı, aynı zamanda faili aslında olduğundan daha iyi bir açıyla gördüğünü veya teşhis işlemi sırasında faili hızlıca ve kolayca tanıdığını ya da failin yüzünü çok net hatırladığını beyan etmesine yol açabileceği tespit edilmiştir.[381] Bu nedenlerle, teşhis sonrası bilgilendirmenin hiçbir şekilde teşhis işleminin bir parçası olmaması gerektiği ifade edilmektedir.[382]

Tanık beyanını etkileyen değişkenler ele alınmadan önce aşağıdaki başlıkta, son olarak, tanığın beyanda bulunduğu aşamadan kaynaklanabilecek bellek hatalarına yer verilecektir.

dd. Beyan Aşamasından Kaynaklanan Hata

Ceza yargılaması sırasında beyanda bulunan tanıkların büyük kısmı, adliyede bulunmak, hâkim veya heyetin karşısında olmak dolayısıyla heyecanlanabilir ve tedirginlik hissedebilir.[383] Bu heyecan hâli dolayısıyla da tanığın bazı hususları unutabileceği dikkate alınmalı ve sorular vasıtasıyla beyanda eksik kalabilecek

[379] Amy Bradfield Douglass, Nancy Steblay, "Memory Distortion in Eyewitnesses: A Meta-Analysis of the Post-identification Feedback Effect", **Applied Cognitive Psychology**, C. 20, S. 7, 2006, s. 864, 865.
[380] Gary L. Wells, Amy L. Bradfield, "'Good, You Identified the Suspect': Feedback to Eyewitnesses Distorts Their Reports of the Witnessing Experience", **Journal of Applied Psychology**, C. 83, S. 3, 1998, s. 374.
[381] Wells, Bradfield, "Good, You Identified…", s. 374.
[382] Bradfield Douglass, Steblay, "Memory Distortion in…", s. 866.
[383] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 289.

kısımlar aydınlatılmalıdır.[384] Tanığın duruşma salonunda bulunmasının ve "sorguya" çekilmesinin onda strese neden olacağı ve yargılama süreçlerinin uzunluğu birlikte gözetildiğinde, ceza muhakemesinin sanki modern psikolojik araştırmaların bulguları ile taban tabana zıt bir yargılama sistemi getirmek amacıyla yaratıldığı izlenimi uyanmaktadır.[385] Gerçekten de yapılan araştırmalar hem stresin hem de zamanın olaya ilişkin belleği zayıflattığı yönündedir.

Beyan aşamasından kaynaklanabilecek bir diğer hata, tanığın özgüveninden kaynaklanabilir. Yukarıda da ifade edildiği gibi tanığa yöneltilen soruların şekli dahi tanığın beyanı sırasındaki özgüvenine etki edebilir ve bu da yargı mercilerinin söz konusu beyanın geçerliliği konusunda hataya düşmelerine neden olabilir. Tanıklar, hatalı beyanda bulunduklarının farkında olmadıklarında, kendilerine duydukları güven, yargı mercilerinin beyanlarını ikna edici bulma ihtimalleri dolayısıyla adaletin sağlanması bakımından sorun yaratabilir[386]. Nitekim bu alanda yürütülen bir çalışmada, tanığın beyanının doğruluğu konusunda pek çok başka faktör arasında jüri üyelerini en çok etkileyen faktörün, tanığın beyanda bulunurken kendine duyduğu güven olduğu tespit edilmiştir.[387] Yürütülen çalışmalar, tanığın kendinden eminliğiyle beyanının gerçekliği arasında doğru orantı bulunup bulunmadığı konusunda çelişkili sonuçlara ulaşmaktadır.[388]

Yakın tarihte yapılan bir araştırma, tanıkların olaya ilişkin hafızalarına duydukları güvenin, yönlendirici sorular olmaksızın, sadece tanığa sorulan soruların sırasının değiştirilmesi suretiyle dahi manipüle edilebileceği ortaya koymuştur.[389] Buna göre, bir suç görüntüsü izleyen tanıklar, olaya ilişkin sorular kendilerine kolaydan zora doğru sorulduğunda, zordan kolaya doğru sorulduğunda verdikleri cevaplara kıyasla daha fazla doğru cevap verdiklerini düşünmüşler ve hatırladıklarının doğruluğu konusunda kendilerine daha çok güvenmişlerdir.[390] O hâlde, adli merciler,

[384] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 289.
[385] Paul Roberts, Adrian Zuckerman, **Roberts and Zuckerman's Criminal Evidence**, 3. Bası, New York: Oxford University Press, 2022, s. 319.
[386] Robert B. Michael, Maryanne Garry, "How Do Ordered Questions Bias Eyewitnesses?", **Memory**, C. 27, S. 7, 2019, s. 904.
[387] Brian L. Cutler, Steven D. Penrod, Hedy Red Dexter, "Juror Sensitivity to Eyewitness Identification Evidence", **Law and Human Behavior**, C. 14, S. 2, 1990, s. 190.
[388] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…**, s. 28.
[389] Michael, Garry, "How Do Ordered…", s. 904.
[390] Michael, Garry, "How Do Ordered…", s. 904.

olaya ilişkin yöneltilen soruların zorluk seviyesinin değişmesinin bile tanıkların hafızalarına duydukları güveni etkileyebileceğinin farkında olmalıdır.[391]

Tüm bu araştırmalar ve açıklamalar, tanık beyanının güvenilmez bir delil türü olduğu anlamına gelmez. Öyle ki, özellikle de başka bir delilin olmadığı durumlarda tanık beyanı önemli bir işlev yerine getirir.[392] Kaldı ki, tanık hafızası her zaman hatalı değildir. Öte yandan hukuk uygulayıcılarının, "Tanığın söyledikleri yalan değilse gerçektir." ön kabulüyle hareket etmemeleri,[393] tanığın iyi niyetli bir biçimde hatalı bir hafızaya sahip olabileceğini de göz önünde bulundurmaları gerekir.[394] Ceza yargılamasında atılan kimi adımlar, tanık hafızasını kirletme riski taşıyabilir ve tanıklar bellek uyumluluğu gibi nedenlerle birbirini önemli ölçüde tekrar eden, prototip beyanlarda bulunabilir. Böyle bir durumdaysa yargı mercileri, tanık beyanına daha az itibar edecektir.[395] O hâlde, örneğin tanığa taraf vekilleriyle ve diğer tanıklarla iletişimini sınırlaması tavsiye edilebilir.[396] Bu yolla tanığın beyanı daha eksik, daha dolaylı ve daha az mükemmel olsa bile en azından daha az bozulmuş bir beyana ulaşmak mümkün olabilecektir.[397]

Tanığın ceza muhakemesindeki rolü, kural olarak beyanda bulunma zorunluluğuna dayandığı için insan belleğinin geçtiği kayıt, saklama ve geri çağırma aşamalarından yalnızca sonuncusu, tanığın muhakemedeki rolünü yerine getirmesinin kapsamına girer.[398] Öte yandan, tanığın şahit olduğu olaya ilişkin olarak algıladıklarını doğru bir şekilde yeniden üretmesi yönündeki beklenti, çoğu durumda aslında aşırı bir taleptir; çünkü algılama anı ile tanığın beyanının alınması arasında sadece anılarda bir "solma" olmaz; aynı zamanda bellekte "zenginleşmeler" ve "kaynaşmalar" da olur.[399] Başka bir deyişle insan belleği bir olaya şahit olduğunda buna ilişkin bilgiyi hafızasında geri çağırırken (*the time of recall*) olayı olduğu şekliyle hatırlamamakta,

[391] Michael, Garry, "How Do Ordered…", s. 914.
[392] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 28.
[393] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 100.
[394] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 28.
[395] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 29.
[396] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 29, 30.
[397] Harbst, "The (In)accuracy of…", s. 30.
[398] Thomas Vormbaum, **Nomos Kommentar-Strafgesetzbuch**, Ed. Urs Kindhäuser, Ulfrid Neumann, Hans-Ullrich Paeffgen, Frank Saliger, 6. Bası, Baden-Baden: Nomos, 2023, § 153, kn. 82.
[399] Vormbaum, **Nomos Kommentar-Strafgesetzbuch**, § 153, kn. 87.

geçmişte birçok farklı kaynaktan edindiği bilgileri kullanarak olayı adeta yeniden inşa (*reconstruct*) etmektedir.[400]

b. Tanık Beyanını Etkileyen Değişkenler

Yukarıda yeri geldikçe değinildiği üzere, tanık beyanını etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlere daha sistematik bir şekilde yakından bakabilmek için çalışmanın bu kısmında, adli psikoloji alanında tanık beyanının güvenilirliğine ilişkin olarak yürütülen araştırmalar sonucunda tasnif edilen, tanık beyanını etkileyen değişkenler ele alınacaktır. Tanık beyanını etkileyen tahmini değişkenler (*estimator variables*) ve sistem değişkenleri (*system variables*)[401] aşağıda sırayla incelenecektir.

aa. Tahmini Değişkenler

Beyanı etkileyen, fakat adli sistemin kontrolü altında olmayan ve etkileri ancak tahmin edilebilen değişkenler, tahmini değişkenler olarak adlandırılmaktadır.[402] Tahmini değişkenler dört gruba ayrılarak incelenmektedir. Bunlar, tanığa ilişkin (tanığın yaşı, ırkı, önyargıları, olay sırasındaki duygu durumu), olaya ilişkin (tanığın olaya maruz kalma süresi, olayda bir silahın var olup olmadığı, görüş açısı ve koşulları, olayın gerçekleştiği zaman), beyana ilişkin (tanığın beyan sırasındaki özgüveni, şüpheliyi teşhis etmedeki hızı) ve beyanı değerlendirenlerin doğru ile yanlış beyanı ayırt etme yeteneklerine ilişkin değişkenlerdir.[403]

aaa. Tanığa İlişkin Tahmini Değişkenler

Yürütülen araştırmalar, yetişkinlerin hafıza performansının, yaşlıların ve çocuklarınkine kıyasla daha iyi olduğunu ortaya koymaktadır.[404] Çocukların yaşı

---

[400] Loftus, "Reconstructing Memory: the…", s. 190; Roberts, Zuckerman, **Roberts and Zuckerman's,** s. 318.
[401] Gary L. Wells, "Applied Eye-witness Testimony Research: System Variables and Estimator Variables", **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 36, S. 12, 1978, s. 1548.
[402] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…**, s. 10.
[403] Gary L. Wells, Elizabeth A. Olson, "Eyewitness Testimony", **Annual Review of Psychology**, C. 54, 2003, s. 280 vd.
[404] Julie Robinson, Pamela Briggs, "Age Trends in Eye-Witness Suggestibility and Compliance", **Psychology, Crime & Law**, C. 3, S. 3, 1997, s. 196; Chad D. Dodson, Lacy E. Krueger, "I Misremember It Well: Why Older Adults Are Unreliable Eyewitnesses", **Psychonomic Bulletin & Review**, C. 13, S. 5, 2006, s. 774.

büyüdükçe hafıza performanslarının da iyileştiği tespit edilmiştir.[405] Buna ek olarak, özellikle de yaşları daha küçükken çocukların kendilerini ifade etme kapasitelerinin ve kelime dağarcıklarının sınırlı olduğu[406] da göz önünde bulundurulduğunda, yaşın tanıklık bakımından önemli bir faktör olduğu göze çarpar.

Irk ve tanık beyanının güvenilirliği konusunda yapılan araştırmalarda, ırkın görgü tanıklığı üzerinde etkisinin olduğuna ilişkin herhangi bir bulguya ulaşılmamıştır.[407] Ancak, insanların kendi ırklarından olan kişileri, başka ırktan olan kişilere göre daha doğru teşhis ettikleri ifade edilmektedir.[408] Bunun, insanların kendi ırklarından olan kimselerin yüzlerini daha detaylı olarak algılayabilmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir.[409]

Cinsiyetin tanıklığa etkisi üzerine yürütülen çalışmalarda ise istikrarlı bir sonuca ulaşılmadığı, kadının ya da erkeğin tanıklık ettiği olayları daha doğru hatırladığına ilişkin çalışmalar olduğu gibi cinsiyetin tanıklık üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ortaya koyan araştırmaların da bulunduğu gözlemlenmiştir.[410] Tahmini değişkenlerden bir diğeri olan beklentiler ve sosyal önyargıların da şahit olduğumuz olaya ilişkin algımızı etkilediği ifade edilmektedir.[411]

Tanığa ilişkin tahmini değişkenler arasında değerlendirilebilecek bir diğer husus, tanıklık yapacak olmaktan kaynaklanan korku ve heyecan olabilir. Bu hislerde her ne kadar tanığın kişiliğinin payı olsa da ilk kez tanıklık yapan pek çok kişinin benzer hisleri paylaştığı gözlemlenmektedir.[412] Bu noktada, tanığın başka davalardaki tanıkları gözlemleyerek bilinmezliğin yarattığı korkuyu üzerlerinden atmaları

---

[405] HyeEun Shin, David F. Bjorklund, Erinn F. Beck, "The Adaptive Nature of Children's Overestimation in a Strategic Memory Task", **Cognitive Development**, C. 22, S. 2, 2007, s. 208, 209.
[406] René A. Paillard, **Le Témoignage en Justice: Celui de l'Enfant et de l'Adolescent**, 1. Bası, Neuchâtel: Belle Rivière, 1982, s. 63, 64.
[407] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 280, 281.
[408] John C. Brigham, Roy S. Malpass, "The Role of Experience and Contact in the Recognition of Faces of Own- and Other-Race Persons", **Journal of Social Issues**, C. 41, S. 3, 1985, s. 142.
[409] Christian A. Meissner, John C. Brigham, David A. Blutz, "Memory for Own- and Other- Races: A Dual-process Approach", **Applied Cognitive Psychology**, C. 19, S. 5, 2005, s. 560.
[410] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…,** s. 17.
[411] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…,** s. 28.
[412] Ankara ağır ceza ve asliye ceza mahkemelerinde tanıklık yapan 100 kişi ile 1998 yılında yapılan ankette, ilk kez tanıklık yapan katılımcıların çoğunun korku, heyecan ve tedirginlik hissettiğini belirttiği, daha evvel tanık olarak beyanı alınan kişilerin ise daha rahat olduğu gözlemlenmiştir. Anketin detayları için bkz. Mustafa Tören Yücel, **Türkiye'de Yargının Etkinliği**, 1. Bası, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2008, s. 99.

önerilmekte ve bu usulün beyanın güvenilirliğini artırmak bakımından faydalı olacağı ifade edilmektedir.[413]

Tanığın kişisel özellikleri, olayı algılayış şekline etki edeceğine göre, beyanı alınmadan önce tanığa kişisel durumuyla ilgili soru sorulmasına ilişkin CMK'daki hüküm özel bir önem arz eder ve hâkime tanığın beyanının güvenilirliğini tartmak bakımından bir imkân tanıyabilir.[414]

bbb. Olaya İlişkin Tahmini Değişkenler

Olaya ilişkin tahmini değişkenler, olayın gerçekleştiği andaki fiziki koşullar, faile ait özellikler ve olayın sıra dışı bir nesne içermesi olarak ifade edilebilir. Olaya şahitlik edilen andaki, ışık ve görüş açısı gibi fiziki koşullar, doğaldır ki olayın tanık tarafından olduğu gibi algılanıp algılanamamasını etkiler.[415] Işığın tanıklığa etkisiyle ilgili yapılan araştırmalarda olayı gün ışığında gören tanıkların, alacakaranlıkta görenlere kıyasla daha çok bilgi hatırladıkları tespit edilmiştir.[416] Elbette ışık gibi mesafe de failin ve olay yerine ilişkin bilginin algılanmasına ve hatırlanmasına etki etmektedir. Buna göre, mesafe azaldıkça tanıkların daha isabetli teşhislerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.[417]

Faile ait özellikler de failin tanığın belleğine yerleşmesi bakımından önemlidir. Örneğin, ayırt edici bir fiziksel özelliği bulunan faillerin, tanıklar tarafından daha kolay hatırlanıp teşhis edildiği ortaya koyulmuştur.[418] Yine, olay sırasında güneş gözlüğü, şapka gibi yüzü saklamaya yardım eden aksesuarların, failin teşhisini zorlaştırabileceği sonucuna ulaşılmıştır.[419]

---

[413] Yücel, **Türkiye'de Yargının Etkinliği**, s. 98.
[414] Nas, **Yalan Tanıklık Suçu…**, s. 98, 99.
[415] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…,** s. 31.
[416] Peter J. Van Koppen, Shara K. Lochun, "Portraying Perpetrators: The Validity of Offender Descriptions by Witnesses", **Law and Human Behavior**, C. 21, S. 6, 1997, s. 680.
[417] Marloes D. Jong, Willem A. Wagenaar, Gezinus Wolters, Ilse M. Verstijnen, "Familiar Face Recognition as a Function of Distance and Illumination: a Practical Tool for Use in the Courtroom", **Psychology, Crime & Law**, C. 11, S. 1, 2005, s. 95.
[418] Stephen A. Dewhurst, Dennis C. Hay, Lee H. V. Wickham, "Distinctiveness, Typicality, and Recollective Experience in Face Recognition: A Principal Components Analysis", **Psychonomic Bulletin & Review**, C. 12, S. 6, 2005, s. 1036.
[419] William E. Hockley, David H. Hemsworth, Angela Consoli, "Shades of the Mirror Effect: Recognition of Faces With and Without Sunglşasses", **Memory and Cognition**, C. 27, S. 1, 1999, s. 137.

Olayın sıra dışı bir nesne içermesinin tanığın çevresel ayrıntılara ilişkin hafızasını zayıflatabileceğine işaret edilmektedir.[420] Bunun sebebiyse tanıkların dikkatlerini, failin kimliği ve özellikleri gibi diğer önemli ayrıntılar yerine, alışılmadık nesnelere odaklama eğiliminde olmalarıdır.[421] Sıradan insanların her gün karşılaştıkları nesneler olmadığı için aynı sonucun silahlar bakımından da geçerli olup olmadığına ilişkin pek çok deney yürütülmüştür. Nihayetinde, olayın silah içermesi hâlinde de benzer bir neticeye ulaşılmış; insanların dikkatlerini silaha yoğunlaştıracakları ve diğer unsurlara dikkat etmeyecekleri için silah dışındaki detayları hatırlamama ihtimallerinin yüksek olduğu (*weapon focus effect*) tespit edilmiştir.[422] Bu sonuçların ceza muhakemesi bakımından dikkate alınması önemlidir; çünkü silaha odaklanma etkisinin sadece laboratuvar ortamında gerçekleştirilen deneylerde ortaya çıkan bir olgu olmadığı, gerçek olaylarda da aynı sonuca ulaşıldığı ifade edilmektedir.[423]

ccc. Beyana İlişkin Tahmini Değişkenler

Tahmini değişkenlerle ilgili yürütülen ve adli makamları ilgilendiren en önemli araştırma alanlarından biri, tanığın kendinden eminliğine ilişkindir. Bu alandaki çalışmalara "beyan aşamasından kaynaklanan hata" başlığı altında yer verildiği için burada ayrıca üzerinde durulmayacaktır.

Tanığın şüpheliyi teşhis etme hızının da önemli bir tahmini değişken olduğundan söz edilmektedir. Şüpheliyi doğru teşhis eden tanıkların, yanlış teşhiste bulunan tanıklara göre daha hızlı karar verdiklerini ortaya koyan çalışmalar mevcuttur.[424]

---

[420] Jonathan M. Fawcett, Emily J. Russell, Kristine A. Peace, John Christie "Of Guns and Geese: a Meta-analytic Review of the 'Weapon Focus' Literature", **Psychology, Crime & Law**, C. 19, S. 1, 2013, s. 35.
[421] Fawcett, Russell, Peace, Christie "Of Guns and…", s. 35.
[422] Kramer, Buckhout, Eugenio, "Weapon Focus, Arousal…", s. 183.
[423] Fawcett, Russell, Peace, Christie "Of Guns and…", s. 61.
[424] Neil Brewer, Alita Caon, Chelsea Todd, Nathan Weber, "Eyewitness Identification Accuracy and Response Latency", **Law and Human Behavior**, C. 30, S. 1, 2006, s. 49; David Dunning, Lisa Beth Stern, "Distinguishing Accurate From Inaccurate Eyewitness Identifications via Inquiries About Decision Processes", **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 67, S. 5, 1994, s. 830, 831.

ddd. Beyanı Değerlendirenlerin Doğru ve Yanlış Tanık Beyanını Birbirinden Ayırt Etme Yetenekleri

Beyanı değerlendiren kişilerin doğru tanık beyanını yanlışından ayırt etme yetenekleri de bir diğer tahmini değişkendir.[425] Yapılan pek çok araştırma, hukuk uygulayıcılarının doğru tanık beyanıyla hatalı tanık beyanını birbirinden ayırt etme yeteneklerinin çok düşük olduğuna,[426] buna karşılık insanların tanık beyanının doğruluğuna güvenme eğilimlerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.[427]

Her ne kadar tahmini değişkenler üzerinde adli sistemin kontrolü olmasa da hukuk uygulayıcılarının, tahmini değişkenlerin beyana nasıl etki edeceği konusunda bilgi sahibi olmaları ve tanık beyanının güvenilirliğini değerlendirirken bu hususları da göz önünde bulundurmaları gerekir. Bu bölümün son başlığında hukuk uygulayıcılarının yanık beyanını değerlendirirken adli psikolojiden faydalanmalarının önemine değinmeden evvel, aşağıda tanık beyanını etkileyen bir diğer değişken grubu olan sistem değişkenlerinden söz edilecektir.

bb. Sistem Değişkenleri

Sistem değişkenleri, ceza adaleti sisteminin doğrudan kontrolü altında olan değişkenleri ifade eder.[428] Örneğin, olayın gerçekleşme ânıyla tanığın beyanının alındığı an arasında geçen süre, adli sistemin kontrol edebileceği bir değişken olarak bu kategoride yer alır.[429] Tahmini değişkenler tanığın doğru teşhisini yanlış olanlardan ayırma ihtimalini artırırken sistem değişkenleri yanlış teşhisin daha en başta ortaya çıkmasını önlemeye yardımcı olabilir.[430]

Tahmini değişkenleri kontrol edebilmek mümkün değilse de sistem değişkenlerini kontrol etmek mümkündür.[431] Sistem değişkenleri üzerinde yürütülen

[425] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 280.
[426] R. C. L. Lindsay, Gary L. Wells, Fergus J. O'Connor, "Mock-Juror Belief of Accurate and Inaccurate Eyewitnesses", **Law and Human Behavior**, C. 13, S. 3, 1989, s. 337; R. C. L. Lindsay, Gary L. Wells, Carolyn M. Rumpel, "Can People Detect Eyewitness-Identification Accuracy Within and Across Situations?", **Journal of Applied Psychology**, C. 66, S. 1, 1981, s. 87.
[427] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 285.
[428] Wells, "Applied Eye-witness Testimony…", s. 1548.
[429] Wells, "Applied Eye-witness Testimony…", s. 1548.
[430] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 285.
[431] Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…**, s. 5

araştırmaların önemli bir kısmını teşhis işlemine eğilenler oluşturmaktadır. Teşhisle ilgili sistem değişkenleri teşhiste benimsenen yöntem, teşhis öncesi tanığa verilen talimatlar, teşhisteki dizilimin içeriği ve teşhis işlemini yöneten kişilerin etkisi şeklinde dört başlık altında sınıflandırılmaktadır.[432] Bu çalışmada, teşhis işleminde bulunan tanık sayısına da yer vermek suretiyle konu, beş başlık altında ele alınacaktır.

aaa. Teşhis İşlemiyle Bağlantılı Sistem Değişkenleri

aaaa. Teşhiste Benimsenen Yöntem

Teşhis yöntemleri temelde üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, şüphelilerin tek tek ve arka arkaya gösterildiği, her defasında tanıktan "Fail bu gördüğünüz kişi miydi?" sorusunu cevaplamasının istendiği "sıralı dizilim" (*sequential line-ups*); ikincisi, şüphelilerin tümünün tek seferde gösterildiği "eş zamanlı dizilim" (*simultaneous line-ups*) ve sonuncusu da teşhis için tüm süreç boyunca sadece tek bir kişinin gösterildiği "tek gösterme"dir (*show-ups*).[433]

Tanığın şüpheliyi veya sanığı teşhis ederken yaptığı hataları üç kategoride toplamak mümkündür. Bunlar, dizilimde şüpheli olarak yer alan ancak aslında masum olan bir kişinin teşhis edilmesi, sıraya kolluk tarafından yerleştirilen ve masum olduğu bilinen bir kişinin teşhis edilmesi ve failin teşhis edilememesidir.[434] Sadece kollukça sıraya yerleştirilen kişinin teşhis edilmesi hâlinde teşhisin hatalı olduğu anlaşılabilmektedir.[435] Diğer iki hata türünün önlenmesi bakımından geliştirilebilecek yöntemler üzerinde çalışılmakla birlikte hem sıralı dizilim hem de eş zamanlı dizilim yönteminin kendine has güçlü ve zayıf yönleri olduğu ifade edilmektedir.[436] Örneğin, eş zamanlı dizilimin tanığa şüphelilerin görünüşlerini birbirleriyle karşılaştırma ve hafızasındaki fail profiline en çok benzeyeni seçme imkânı sunması sebebiyle dizilimde failin yer alması hâlinde doğru teşhis oranını artırdığı ifade edilmektedir.[437]

---

[432] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 285.
[433] David Kellen, Ryan M. McAdoo, "Toward a More Comprehensive Modeling of Sequential Lineups", **Cognitive Research: Principles and Implications**, C. 7, S. 65, 2022, s. 2.
[434] Jennifer E. Dysart, R. C. L. Lindsay, "A Preidentification Questioning Effect: Serendipitously Increasing Correct Rejections", **Law and Human Behavior**, C. 25, S. 2, 2001, s. 155.
[435] Dysart, Lindsay, "A Preidentification Questioning…", s. 155.
[436] Nancy Steblay, Jennifer Dysart, Solomon Fulero, R. C. L. Lindsay, "Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison", **Law and Human Behavior**, C. 25, S. 5, 2001, s. 468.
[437] Steblay, Dysart, Fulero, Lindsay, "Eyewitness Accuracy Rates…", s. 468.

Öte yandan, dizilimde failin yer almaması hâlinde bu defa da faile en çok benzeyeni seçme eğilimine neden olması dolayısıyla, aslında fail olmayan bir kimseyi teşhis etmesine yol açtığı belirtilmektedir.[438] Tam da bu nedenle, sıralı dizilim yönteminin, tanığın karşılaştırma yaparak yargıya varmasına engel olmak için dizayn edildiği ortaya koyulmakta[439] ve failin dizilimde yer almadığı teşhislerde sıralı dizilim yönteminin benimsenmesi hâlinde hatalı teşhis oranının daha düşük olacağı ileri sürülmektedir.[440]

Benimsenen her yöntemin kendine has avantaj ve dezavantajları olmasından yola çıkarak önce sıralı ardından eş zamanlı dizilime (ya da tam tersi) başvurulması durumunda ne gibi bir sonuçla karşılaşılacağı da araştırmalara konu olmuştur. Aynı kişinin birden fazla teşhis yöntemi içinde teşhis edene gösterilmesi hâlinde bilinç dışı aktarım (*unconscious transference*) tehlikesinin doğacağı tespit edilmiştir. Böyle bir durumda, yalnızca bir önceki teşhis diziliminde yer verildiği için tanık tarafından görülen masum bir kişinin, ikinci dizilimde de yer alması hâlinde tanığın aklında "Bu yüzü nereden tanıyorum?" sorusu belirecektir. Sorunun doğru cevabı, "bir önceki dizilimden" olsa da tanığın ulaşma ihtimali olan hatalı sonuç, "şahitlik ettiğim olaydaki failden" olabilir.[441] Birden fazla teşhis işlemi yapılması ihtimalinde ortaya çıkabilecek bir diğer sorun ise bağlanma (*commitment*) olarak tespit edilmiştir. Buna göre, daha önceki bir dizilimde yer alıp teşhis edilen kişi, sonraki dizilimde de yer alırsa (masum olup olmamasından bağımsız olarak) tanık tarafından muhtemelen yeniden fail olarak teşhis edilecektir.[442]

Türk hukukunda teşhis işlemi bakımından eş zamanlı dizilim yöntemi benimsenmiştir. Konuya ilişkin mevzuatımızda yer alan düzenlemeler bu çalışmanın dördüncü bölümünde, "tanığın dinlenmesine ilişkin düzenlemeler" başlığı altında detaylı olarak ele alınacaktır.

---

[438] Steblay, Dysart, Fulero, Lindsay, "Eyewitness Accuracy Rates…", s. 468.
[439] Steblay, Dysart, Fulero, Lindsay, "Eyewitness Accuracy Rates…", s. 468; Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 288.
[440] Gary L. Wells, Mark Small, Steven Penrod, Roy S. Malpass, Solomon M. Fulero, C. A. E. Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures: Recommendations for Linups and Photospreads", **Law and Human Behavior,** C. 22, S. 6, 1998, s. 639
[441] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1537.
[442] Kenneth A. Deffenbacher, Brian H. Bornstein, Steven D. Penrod, "Mugshot Exposure Effects: Retroactive Interference, Mugshot Commitment, Source Confusion, and Unconscious Transference", **Law and Human Behavior**, C. 30, S. 3, 2006, s. 306.

bbbb. Teşhis Öncesi Tanığa Verilen Talimatlar

Teşhis işlemi öncesinde tanığa verilen talimatların da teşhise etki eden hususlardan bir diğeri olduğu tespit edilmiştir. Tanığa sorunun, "Bu gördüklerinden hangisi fail?" yerine, "Fail, bu gördüklerinden biri mi?" şeklinde yöneltilmesinin tanığın cevabında fark yaratacağı vurgulanmaktadır.[443] Failin dizilimde yer alan kişiler arasında olmayabileceği hatırlatıldığında, tanıkların yanlış kişiyi fail olarak teşhis etme oranının azaldığı gözlemlenmiştir.[444] Örneğin, failin yer almadığı teşhis işlemlerinde bu uyarının yapılması hâlinde yanlış kişinin teşhis edilme ihtimalinin %41.6 azaldığı bulunmuştur.[445] Yine, tanığa teşhisten önce yönlendirici sorular sorulması hâlinde hatalı teşhis oranının arttığı da belirtilmektedir.[446] Yönlendirici soruların özellikle dizilimde failin yer almadığı ihtimalde tanığın üzerindeki negatif etkisinin oldukça yüksek olduğu ifade edilmektedir.[447]

cccc. Teşhisteki Dizilimin İçeriği

Teşhiste ideal dizilim, suçun faili olmayan bir kimsenin sadece göze çarptığı için teşhis edilmeyeceği ve failin de gözden kaçmasına imkân vermeyecek şekilde hazırlanandır.[448] Faile fiziksel olarak benzerliği yüksek olan kişilerden oluşturulan dizilimde tanığın teşhis ettiği kişinin gerçekten fail olma ihtimalinin, faile benzerlik oranı düşük kişilerden oluşturulması hâlindeki teşhisine kıyasla daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.[449] Böyle bir dizilimin hatalı teşhis ihtimalini azalttığı ve teşhisin delil değerini artırdığı için teşhis diziliminin faile benzerliği yüksek olan kişilerden oluşturulmasının önemli olduğu belirtilmektedir.[450] Nitekim teşhis işlemini düzenleyen Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu (PVSK) Ek madde 6'da, teşhise başlanmadan önce, teşhiste bulunacak kişinin faili tarif eden beyanının alınacağı ve teşhis diziliminde yer alan kişilerin bu beyandaki tarife uyacak şekilde "*birden fazla*

[443] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 291.
[444] Roy S. Malpass, Patricia G. Devine, "Eyewitness Identification: Lineup Instructions and the Absence of the Offender", **Journal of Applied Psychology**, C. 66, S. 4, 1981, s. 487, 488.
[445] Nancy Mehrkens Steblay, "Social Influence in Eyewitness Recall: A Meta-Analytic Review of Lineup Instruction Effects", **Law and Human Behavior**, C. 21, S. 3, 1997, s. 289.
[446] Malpass, Devine, "Eyewitness Identification: Lineup…", s. 487.
[447] Steblay, "Social Influence in…", s. 294.
[448] Wells, Olson, "Eyewitness Testimony", s. 287.
[449] R. C. L. Lindsay, Gary L. Wells, "What Price Justice? Exploring the Relationship of Lineup Fairness to Identification Accuracy", **Law and Human Behavior,** C. 4, S. 4, 1980, s. 310.
[450] Lindsay, Wells, "What Price Justice…", s. 310.

ve aynı cinsten olması, aralarında yaş, boy, ağırlık, giyinme gibi görünüşe ilişkin hususlarda benzerlik bulunması" şart koşulmaktadır.

dddd. Teşhis İşlemini Yöneten Kişilerin Etkisi

Teşhis işleminde görevli olan kolluğun, dizilimde yer alan kişiler hakkında bilgi sahibi olması hâlinde, farkında olmadan davranışları veya sözleriyle tanığı yönlendirebileceği ifade edilmektedir.[451] Tanığın teşhis işlemini gerçekleştirmesinin hemen ardından, teşhisi yöneten kolluk görevlisinin "Biz de bu kişinin fail olduğunu düşünüyorduk." ya da "Doğru kişiyi teşhis ettiniz." gibi geri bildirimlerde bulunması, tanığın teşhisinin doğruluğuna ilişkin olarak duyduğu güveni hatalı bir şekilde artırmaktadır.[452] Bu sorunun aşılabilmesi için teşhis sıralamasını hazırlayan kolluk görevlisiyle teşhis işlemini gerçekleştiren kolluk görevlisinin birbirinden ayrılması önerilmektedir.[453] Böylece teşhis sırasında tanığın yanında bulunan kolluk görevlisi, failin dizilimdeki kişilerden hangisi olduğunu bilemeyeceği için tanığa herhangi bir geri bildirimde de bulunamayacaktır.

eeee. Teşhis İşleminde Bulunan Tanık Sayısı

Tanıkların olayın ardından birbirleriyle iletişim kurmaları hâlinde kendi bilgilerini diğerinden öğrendikleriyle tamamladıklarını, böylece olaya ilişkin belleklerinin benzer hâle geldiğini ifade eden araştırmaların bulunduğuna ve bu hususun bellek uyumluluğu (*memory conformity*) olarak adlandırıldığına yukarıda değinilmişti.[454] Benzer bir sonuca teşhis işlemi bakımından da ulaşmak mümkündür. Aynı teşhis işlemi sırasında tek tanık yerine birden fazla tanığın bulunması hâlinde, tanıkların birbirlerinin teşhisinden etkilenmeleri olasıdır. Bu nedenle her tanığın tek tek teşhise alınması ve birbirleriyle iletişim kurmamaları için uyarılmaları

[451] Wells, Small, Penrod, Malpass, Fulero, Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures…", s. 627.
[452] Wells, Small, Penrod, Malpass, Fulero, Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures…", s. 629.
[453] Wells, Small, Penrod, Malpass, Fulero, Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures…", s. 629; Wells, Bradfield. "Good, You Identified…", s. 375; Bradfield Douglass, Steblay, "Memory Distortion in…", s. 866.
[454] Fiona Gabbert, Daniel B. Wright, Amina Memon, Elin M. Skagerberg, Kat Jamieson, "Memory Conformity Between Eyewitnesses", **Court Review: The Journal of the American Judges**, C. 48, 2012, s. 36.

gerçekleştirilen teşhisin doğruluğu bakımından önem arz eden bir husus olarak karşımıza çıkar.[455]

Özetle, teşhis işleminden önce tanığa, failin dizilimde yer alan kişiler arasında olmayabileceğinin hatırlatılması, dizilimde yer verilen kişilerin tümünün tanığın teşhisten önce ifade ettiği faile fiziksel olarak benzeyen kişilerden oluşturulması ve teşhisi yöneten kolluk görevlisinin failin kim olduğuna ilişkin bilgiye sahip olmaması hatalı teşhis ihtimalini azaltacaktır.[456] ABD'de kolluğun, tanığı beyanda bulunmaya zorlama ya da yönlendirmesinin tanık üzerinde baskı oluşturarak hatalı beyana yol açtığına işaret edilmektedir.[457] Dizilimi oluşturan ve teşhis işlemini gerçekleştiren kolluk görevlilerinin farklı olması, böyle bir baskı veya zorlama ihtimalini de azaltacaktır. Buna ek olarak, tanıkların teşhis işlemine tek tek alınmaları birbirlerinden etkilenmemeleri için önemlidir. Aynı zamanda, bir geri bildirim söz konusu olmuşsa tanık üzerindeki etkilerini tespit edebilmek için tanığın teşhisin hemen ardından teşhis işlemine ilişkin, özellikle de teşhisinin doğruluğuna duyduğu güvenle alakalı bir rapor tutulmasının önemli olduğu ifade edilmektedir.[458]

bbb. Teşhise İlişkin Olanlar Dışında Diğer Sistem Değişkenleri

Bu çalışma bakımından önemli olan bir diğer sistem değişkeni, olay ile tanık beyanı arasında geçen zamandır. Tanık, edindiği bilgiyi zamanla unutacağına göre[459] beyanının bir an evvel alınması kritik bir önem taşır. Zamanın beyan üzerindeki bir diğer etkisi ise unutmayla birlikte tanık hafızasının yönlendirmeye açık hâle gelmesidir.[460] Zamanın tanık beyanına etkisi hakkında yapılan bir çalışmada, tanıklık edilen olaydan iki hafta sonra alınan beyan, olayın hemen ardından alınan beyanla

---

[455] Örneğin, ABD Adalet Bakanlığı'nca hazırlanan kılavuzda teşhis işlemini gerçekleştiren kolluk görevlilerinin tanıkları teşhise ayrı ayrı almaları gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Bkz. U.S. Department of Justice, Eyewitness Evidence: A Guide for Law Enforcement, 1999, s. 27, https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/178240.pdf, E. T. 03.28.2024).

[456] Wells, Small, Penrod, Malpass, Fulero, Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures…", s. 641, 642.

[457] Sandra Guerra Thompson, "Amerika'da Suç Delilleri Nasıl Yanlış Hükümlere Yol Açmaktadır?", Çev. Alev Dilber, **CHD**, C. 7, S. 9, 2012, s. 342–345.

[458] Bradfield Douglass, Steblay, "Memory Distortion in…", s. 866.

[459] Pedro M. Paz-Alonso, Gail S. Goodman, Izaskun Ibabe, "Adult Eyewitness Memory and Compliance: Effects of Post-event Misinformation on Memory for a Negative Event", **Behavioral Sciences and the Law**, C. 31, S. 5, 2013, s. 552; Ildırım, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik…**, s. 70.

[460] Paz-Alonso, Goodman, Ibabe, "Adult Eyewitness Memory…", s. 554, 555.

kıyaslandığında, tanığın iki hafta sonra beyanı alınırken yönlendirmelere daha açık olduğu tespit edilmiştir.[461]

Tanığı yönlendirici bilgiye ve soruya maruz bırakma bir diğer sistem değişkenidir; ancak yukarıda, hatırlama aşamasından kaynaklanan hata başlığı altında bu konuda açıklama yapıldığı için burada ayrıca yer verilmeyecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde şu ana dek ele alınan hususlar, tanığın hatalı olarak gerçeğe aykırı beyanda bulunasına yol açabilecek değişkenlere ve bellek süreçlerine ilişkindi. Ancak tanığın gerçeğe aykırı beyanda bulunabileceği bir diğer ihtimal, yalan söylemesidir. Aşağıda, adli psikoloji alanında yürütülen çalışmalar bağlamında tanığın yalan beyanda bulunması meselesi ele alınacaktır.

2. Tanığın Kasten Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunması

Tanığın, yargılama konusu olayı kasıtlı olarak tamamen veya kısmen farklı anlatması ya da bazı unsurlar eklemesi hâlinde yalan tanıklık söz konusu olacaktır.[462] Yalan beyanın tespit edilebilmesi bakımından hâkimin, tanığın psikolojisi hakkında bilgi sahibi olması ya da bu alanda uzman olan bir bilirkişiden yararlanılması gerekir.[463] Bilirkişi yalnızca beyanın güvenilirliğini etkileyen hususları ortaya koyacak; beyanın güvenilir olup olmadığını en nihayetinde hâkim takdir edecektir.[464]

Tanık pek çok sebeple yalan söyleyebilir, ancak yalan beyanı tespit edebilmek her zaman kolay değildir. Yalan beyanın kendi içinde çelişkili olması hâlinde hâkim tarafından tespit edilmesi daha kolaydır.[465] Kendi içinde tutarlı olsa da diğer delillerle çelişen yalan beyanın tespit edilebilmesi için ise bu beyanın diğer delillerle karşılaştırılması gerekir.[466] Olayın birden fazla tanığının beyanları birbiriyle çelişiyorsa yüzleştirme işlemine başvurulmalıdır.[467] Böyle bir durumda çelişki giderilmemesine rağmen tanığın beyanlarından birine dayanarak hüküm kurulması,

---

[461] Paz-Alonso, Goodman, Ibabe, "Adult Eyewitness Memory…", s. 554.
[462] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 296.
[463] Metin Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 386, 387.
[464] Ünver, "Ceza Muhakemesinde İspat…", s. 115.
[465] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 125.
[466] Asuman İnce Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 134.
[467] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 128.

hükmün bozulmasına neden olacaktır.[468] Diğer delillerle çelişki yaratan beyan dikkate alınmadığında, kalan delillerle ulaşılan sonuç hayatın olağan akışıyla uyumluysa, şüphe duyulan beyan büyük ihtimalle hatalı olduğundan, bu beyana itibar edilmemesi gerekir.[469]

Öte yandan, tanık beyanlarının birbiriyle uyumlu olması, her zaman tanıkların doğruyu söylediği anlamına gelmez;[470] çünkü yukarıda açıklandığı gibi, tanıkların olaydan sonra ve fakat beyandan önce diğer tanıklarla bir araya gelmesi, hafızalarını etkileyebilir. Buna ek olarak, tanıkların yalan beyanda bulunmaları için kasten yönlendirilmiş olmaları ihtimali de vardır.[471] O hâlde, birbirinin kopyası gibi duran beyanlara hâkim daha dikkatli yaklaşmalıdır.[472] Bunlar dışında, hâkimin beyanda bulunduğu sırada tanığı gözlemleyerek yalan beyanı tespit edebilmesine imkân tanıyan yöntemlerden de bahsetmekte yarar bulunmaktadır.

Yalan söyleyen tanığı psikolojik ve fizyolojik açıdan ele alan farklı yaklaşımlar, farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Örneğin, tanığın yalan söylemesinin kan basıncını ve ses tonunu yükseltebileceğini, yalan söylediğinin ortaya çıkma ihtimali dolayısıyla korku veya suçluluk hissi yaratabileceğini belirten görüşler olduğu kadar yalan söyleyen tanığın konuşma hızının düşüp vücut hareketlerinin azalabileceği ya da sorulan sorular ile tanığın vereceği cevap arasındaki sürenin uzayacağı da dile getirilmektedir. [473] Psiko-fizyolojik yaklaşımlar her zaman güvenilir sonuçlar vermeyeceği için beyanın güvenilirliğini denetlemek bakımından içeriğinin değerlendirilmesi gerekliliği öne çıkar.[474]

---

[468] "*…sanık ve tanık H. 'in beyanları arasındaki çelişkilerin gerekirse yüzleştirme yapılarak giderilmesi ve sonucuna göre sanığın hukuki durumunun değerlendirilmesi yerine eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm kurulması…Yasaya aykırı…*", Yargıtay 11. CD, E. 2010/26860, K. 2014/10319, T. 27.4.2014, (www.lexpera.com.tr, E.T. 2.5.2023).

[469] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 129.

[470] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 129.

[471] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 129.

[472] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 129.

[473] Renate Volbert, Max Steller, "Kapitel 21: Glaubhaftigkeit", **Thomas Bliesener, Friedrich Lösel, Günter Köhnken-Lehrbuch Rechtspsychologie**, Bern: Verlag Hans Huber, 2014, s. 391.

[474] Rolf Bender, Armin Nack, Wolf-Dieter Treuer, **Tatsachenfeststellung vor Gericht**, 4. Bası, Münih: Verlag C. H. Beck, 2014, kn. 282; Howitt, **Adli Psikoloji ve …**, s. 398.

Undeutsch hipotezi olarak ifade edilen, gerçeğe dayanan beyanla yalan beyan arasında içerik ve beyan kalitesi açısından farklılık olduğuna ilişkin önermeyi[475] temel alan *Steller* ve *Köhnken*, Kriter Bazlı İçerik Analizi'ni[476] (*Criteria-Based Content Analysis*) geliştirmiştir.[477] Bu analizin, gerçek ve uydurma beyanları ayırdetmek bakımından dünya çapında muhtemelen yaygın olarak kullanılan beyan değerlendirme tekniği olduğu belirtilmektedir.[478]

Söz konusu analizde tanığın beyanının gerçeği yansıtıp yansıtmadığını tespit etmek için getirilen ve beş başlık altında toplanabilecek kriterler şu şekildedir: anlatımın genel özellikleri[479] (*general characteristics*), anlatımın spesifik içeriği[480] (*specific contents*), içeriğin özgünlüğü[481] (*pecularities of content*), motivasyonla ilgili içerikler[482] (*motivation-related contents*) ve suça özgü unsurlar[483] (*offense-specific elements*). Buna göre, gerçeğe dayanmayan, kurgusal bir anlatımın tutarlılığını ve ikna ediciliğini sağlamak kolay olmadığı için muhtemelen ayrıntıdan yoksun ve cansız bir

---

[475] Renate Volbert, Max Steller, "Is This Testimony Truthful, Fabricated, or Based on False Memory? Credibility Assessment 25 Years After Steller and Köhnken (1989)", **European Psychologist**, C. 19, S. 3, 2014, s. 209.

[476] *Criteria-Based Content Analysis*'in çevirisinin Ölçüt Bazlı İçerik Analizi veya Kriter Bazlı İfade Analizi şeklinde yapıldığı da gözlemlenmektedir.

[477] Bárbara G. Amado, Ramón Arce, Francisca Fariña, "Undeutsch Hypothesis and Criteria Based Content Analysis: A Meta-Analytic Review", **The European Journal of Psychology Applied to Legal Context**, C. 7, S. 1, 2015, s. 4.

[478] Iris Blandon-Gitlin, Kathy Pezdek, D. Stephen Lindsay, Lisa Hagen, "Criteria-based Content Analysis of True and Suggested Accounts of Events", **Applied Cognitive Psychology**, C. 23, S. 7, 2009, s. 901.

[479] Anlatımın genel özellikleri başlığı altında incelenen hususlar şunlardır: Beyanın tutarlılığı, kurgulanıp üretilmemiş olmak, beyandaki detay miktarı. Orijinal dilindeki karşılıkları için sırasıyla bkz. *logical consistency, unstructured production, quantity of details.*

[480] Anlatımın spesifik içeriği başlığı altında incelenen hususlar şunlardır: Kavramsal çatı, karşılıklı etkileşimlerin betimlenmesi, karşılıklı konuşmaların aktarımı, aktarım sırasında beklenmedik yarım bırakmalar. Orijinal dilindeki karşılıkları için sırasıyla bkz. *contextual embedding, descriptions of interactions, reproduction of conversation, unexpected complications during the incident.*

[481] İçeriğin özgünlüğü başlığı altında incelenen hususlar şunlardır: Beklenmedik detaylar, gereksiz detaylar, doğru aktarılan fakat kavranmamış detaylar, harici olaylara göndermeler, kendi psikolojik durumuna ilişkin göndermeler, failin psikolojik durumuna ilişkin göndermeler. Orijinal dilindeki karşılıkları için sırasıyla bkz. *unusual details, superfluous details, accurately reported details not comprehended, related external associations, accounts of subjective mental state, attribution of perpetrator's mental state.*

[482] Motivasyonla ilgili içerikler başlığı altında incelenen hususlar şunlardır: Kendiliğinden yapılan düzeltmeler, belleğinin hatalı olduğunu kabul etme, kendi beyanı hakkında şüpheye düşme, kendini suçlama, faili mazur görme. Orijinal dilindeki karşılıkları için sırasıyla bkz. *spontaneous corrections, admitting lack of memory, raising doubts about one's own testimony, self-deprecation, pardoning the perpetrator.*

[483] Bu başlık altında, suça özgü spesifik özellikler değerlendirilmektedir. Orijinal dilindeki karşılığı için bkz. *details characteristic of the offense.*

Kriter Bazlı İçerik Analizi'nin kriterleri Türkçe'ye çevrilirken Neylan Ziyalar, **Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 107 ve devamından yararlanılmıştır.

anlatım ortaya çıkacaktır.[484] Anlatım şeklinin tanığın entelektüel kapasitesi, dil bilgisine hâkimiyeti gibi hususlarla bağdaşmaması, beyanının gerçeği yansıtmama ihtimalinin olduğu konusunda erken bir uyarı sağlayabilir.[485] Örneğin, bilişsel kapasite, dil hâkimiyeti ve anıyı geri çağırma yeteneği çocukluk çağı boyunca olgunlaştığı için yaşı küçük çocuklara ait beyanların daha büyük çocuklara ve yetişkinlere kıyasla daha az detay içereceği ifade edilmektedir.[486]

Anlatımın içeriğinin duyusal ve bağlamsal açıdan zengin olması ve doğrulanabilir detaylar içermesinin anlatılanın gerçeklik seviyesiyle doğru orantılı olduğu belirtilmektedir.[487] Bunun sebebi, deneyime dayalı olarak hafızada yer eden bilgilerin hem duyu organlarıyla algılanmış olması dolayısıyla duyusal olarak hem de olayın gerçekleştiği zaman ve mekân açısından daha fazla detay içerme kapasitesinin bulunmasıdır.[488] Öte yandan, uzak geçmişte yaşanmış bir anıya ilişkin beyanın, unutmanın doğası gereği, yakın tarihli bir anıya kıyasla daha az ayrıntı içermesi beklenir.[489] Böyle bir durumda, uzak geçmişteki anıların "anlatımın spesifik içeriği" kriterini sağlama olasılığı azalacaktır.[490] Anlatımın yazılı bir metnin anlamsal bütünlüğüne sahip olması, bir şablona bağlıymış izlenimi vermesi de beyanın önceden kurgulandığı ve gerçeği yansıtmadığı konusunda erken bir uyarı sağlayabilir.[491] Tanığın beyanı sırasında olağan dışı detaylardan bahsetmesi gibi anlatılanların önceden hazırlanmış bir senaryodan aynen aktarılmadığı izlenimi veren detayların beyanın doğruluğuna işaret edebileceği belirtilmektedir.[492]

Serbest anlatım sorularının, beyanı alınan tanıkları daha uzun ve içerik açısından daha zengin cevaplar vermeye yönelttiği[493] ve aktardıkları konusunda samimi olan tanıkla yalan söyleyen tanığın beyanları arasında serbest anlatım sorularına verdikleri cevaplar bakımından bariz farklılıklar tespit edilebileceği dile getirilmektedir.[494] Bu

---

[484] D. Stephen Lindsay, Marcia K. Johnson, "Reality Monitoring and Suggestibility: Children's Ability to Discriminate Among Memories From Different Sources", **Children's Eye Witness Memory**, Ed. Stephen J. Ceci, Michael P. Togli, David F. Ross, New York: Springer, 1987, s. 94.
[485] Bender, Nack, Treuer, **Tatsachenfeststellung vor Gericht**, kn. 290, 291.
[486] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 213.
[487] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 210.
[488] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 210.
[489] Blandon-Gitlin, Pezdek, Lindsay, Hagen, "Criteria-based Content…", s. 915.
[490] Blandon-Gitlin, Pezdek, Lindsay, Hagen, "Criteria-based Content…", s. 915.
[491] Ziyalar, **Çocuk İstismarı ve…**, s. 106.
[492] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 211.
[493] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 213.
[494] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 213.

kriterlere göre beyanın teste tabi tutulmasının ardından içerik kalitesinin düşük olduğu ortaya çıkarsa ve bu eksikliği söz konusu kriterlere dayanarak açıklayabilecek makul bir sebep yoksa tanığın yalan söylüyor olabileceğinin bir ihtimal olarak göz önünde bulundurulması önerilmektedir.[495]

Tanıklardan genellikle "kronolojik sırayla" ifade vermelerinin istenmesinin, beyanın yalan olup olmadığının tespit edilebilmesine engel olduğuna işaret edilmekte, tanığın, zamanda ileri-geri atlama yapmasına imkân tanıyacak şekilde beyanının alınmasının yüksek kaliteli bir güvenilirlik kriteri olduğuna işaret edilmektedir.[496] Yalan beyanda bulunmakta olan tanığın, böylesine yapılandırılmamış bir şekilde, çelişkiler üretmeden kapsamlı bir ifade sunmasının çok zor olduğuna dikkat çekilmektedir.[497]

Söz konusu kriterlere göre beyanın değerlendirilmesinin ardından içerik kalitesinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılması hâlinde, direkt olarak beyanın gerçek olduğunu söylemek mümkün değildir; bu durumda beyanın hatalı bir anıya (*false memory*) dayanmadığından da emin olmak gerekir.[498] Nitekim hatalı bir anıyı aktaran tanık da aslında beyanının doğru olduğunu düşünmektedir ve beyanı, tıpkı gerçeği aktaran tanığın beyanının sahip olduğu içerik zenginliğine sahiptir.[499]

Beyanın gerçekliğini veya hatalı anıya dayanıp dayanmadığının ayrımını yapamadığı[500] ve bu analiz metodunun geçerliliği hakkında az sayıda çalışma yürütüldüğü için tanık beyanının güvenilirliğini test etmek bakımından yalnızca bu kriterlere dayanmanın yeterli olmayacağı ifade edilmektedir.[501] Öte yandan, 2005 yılında yapılan ve o ana dek Kriter Bazlı İçerik Analizi kullanılarak yürütülen 37 çalışmayı değerlendiren bir meta analizde, Kriter Bazlı İçerik Analizi'nin gerçek beyanı ortalama %73, yalan beyanı ise ortalama %72 oranında doğru tespit ettiği anlaşılmıştır.[502]

---

[495] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 214.
[496] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 209.
[497] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 209.
[498] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 214.
[499] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 215.
[500] Volbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 215.
[501] Vorbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 210, 211.
[502] Aldert Vrij, "Criteria-Based Content Anaysis: A Qualitative Riview of the First 37 Studies", **Psychology, Public Policy, and Law**, 2005, C. 11, S. 1, s. 23. Türkiye'de doktora tezi kapsamında yürütülen bir araştırmada da Kriter Temelli İçerik Analizi beyanın güvenilirliğini %84,1 oranında doğru

Kriter bazlı içerik analizinin özellikle de penetrasyonun gerçekleşmediği veya DNA tespiti yapılamayan cinsel suçların değerlendirilmesinde, başka bir deyişle cinsel istismar veya cinsel saldırı suçunun temel hâlinde ya da herhangi bir temas içermeksizin gerçekleştirilen cinsel taciz gibi suçlar söz konusu olduğunda önem kazandığı ifade edilmektedir.[503] Gerçekten de bu suç tipleri, işleniş şekilleri gözetildiğinde çoğunlukla fail ve mağdur dışında başka bir kimsenin olaya ilişkin bilgisine başvurulamayan suçlardır. Bunun gibi durumlarda, mağdurun tanık olarak alınan beyanının güvenilirliğini denetlemek gerektiğinde, kriter bazlı içerik analizinden yararlanmak faydalı olabilir. Bununla birlikte, cinsel istismar suçu mağduru olduğu iddia edilen çocukların beyanlarını denetlemede kriter bazlı içerik analizinin mevcut halinin ancak "orta derecede" güvenilir bir araç olduğu, bu analiz metodunun yalan beyanı daha doğru tespit edilebilmesi için var olan kriterlerine yeni kriterler eklenmesi gerektiğine de işaret edilmektedir.[504] Buna ek olarak, cinsel istismar mağduru çocukların beyanının bu analiz metodu kullanılarak birbirinin değerlendirmelerinden habersiz en az iki "kör" uzman tarafından değerlendirilmesi önerilmektedir.[505]

Türkiye'de beyanın güvenilirliğini değerlendirmek bakımından mahkemelerce herhangi bir içerik analiz yönteminden standart olarak yararlanılmadığı görülmektedir.[506] Yargıtay'ın cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda mağdur beyanının güvenilirliğini değerlendirirken başvurduğu kriterler şunlardır: mağdurun faili şikâyet etmekte gecikip gecikmediği, fail ve mağdurun suçtan önceki iletişimi ve ilişki geçmişi, mağdurun beyanındaki çelişkiler, beyanın hayatın olağan akışına uygun olup olmadığı, fail ve mağdur arasında bir husumet bulunup bulunmadığı, mağdurun direnme ve/veya yardım isteme imkânı varken bu imkândan yararlanıp yararlanmadığı.[507] Ancak bu kriterlerin beyanın güvenilirliğini sınamak bakımından

---

tespit etmiştir. Bkz. Dilek Çelik, **Çocukluk Çağı Cinsel İstismar Olgularında Mağdur İfadesinin Delil Niteliği ve İfade Geçerlilik Analizi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 129.

[503] Howitt, **Adli Psikoloji ve…**, s. 398; Ziyalar, **Çocuk İstismarı ve…**, s. 106.

[504] Ida Welle, Michel Berclaz, Marie-Josee Lacasa, Gerard Niveau, "A Call to Improve The Validity of Criterion-Based Content Analysis (CBCA): Results From A Field-Based Study Including 60 Children's Statements of Sexual Abuse", **Journal of Forensic and Legal Medicine**, S. 43, 2016, s. 118.

[505] Welle, Berclaz, Lacasa, Niveau, "A Call to…", s. 118.

[506] Çilem Bilginer, Belgin Üstün Güllü, Gülçin Orhan, Bilge Merve Kalaycı, Gülsen Erden, Nilüfer Koçtürk, "Türkiye'de Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Beyanlarında Ölçüt Bazlı İçerik Analizine Göre Değerlendiriciler Arası Güvenilirlik", **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, C. 28, S. 1, 2021, s. 53.

[507] Bacaksız, Bayzit, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa…", s. 391.

tek başına yeterli olmadığını söylemek mümkündür; çünkü örneğin cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların mağdurlarının pek çok nedenle faili şikâyet etmekte geç kalabildiği, direnme "imkânı" varken direnmediği bugün pek çok bilimsel araştırmayla ortaya koyulmaktadır.[508] O halde, tanık beyanının, Yargıtay'ın söz yararlandığı söz konusu kriterler dışında çok daha detaylı bilimsel temele dayanan kriterler içeren Kriter Bazlı İçerik Analizi yoluyla değerlendirilmesi, şüphesiz ki beyanın güvenilirliğini artıracaktır. Bu değerlendirmenin layığıyla yerine getirilebilmesi için bu alanda uzmanlaşmış bilirkişilere ihtiyaç duyulmaktadır.

C. Hukuk Uygulayıcılarının Tanık Beyanını Değerlendirirken Adli Psikolojiden Faydalanmaları

Hâkim, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi gereğince huzurunda tartışılan delilleri, vicdani kanaatine göre serbestçe takdir edecektir. Ancak bu serbestlik keyfilik anlamına gelmediği için hakimin delilleri değerlendirirken mantık kurallarından ve bilimsel yöntemlerden de faydalanması gerekir.[509] Öyle ki, yukarıda özetlenmeye çalışılan yöntemlerin, tanık beyanının ispat gücü bakımından dikkate alınması, delillerin serbestçe değerlendirilmesine ilişkin yetkinin amacına uygun şekilde kullanılabilmesine imkân tanıyacaktır.[510] Örneğin, olayın tanıklarının beyanları arasında çelişki bulunması hâlinde, bu çelişkinin tanıklara soru sormak veya yüzleştirmek suretiyle giderilmesi, çelişki bu yolla giderilemezse söz konusu beyanların diğer delillerle beraber değerlendirilmesi ve hangi tanığın beyanının hangi nedenle üstün tutulduğunun gerekçeleriyle ortaya koyulması gerekmektedir.[511] O

---

[508] David C. Rubin, Carolyn, F. Bell, "Tonic Immobility (Freezing) During Sexual and Physical Assaults Produces Stronger Memory Effects Than Other Characteristics of The Assaults", **Memory**, C. 31, S. 5, 2023, s. 678; Jesús de la Torre Laso, "The Reality of Tonic Immobility in Victims of Sexual Violence: "I was Paralyzed, I Couldn't Move", **Trauma Violence & Abuse**, C. 25, S. 2, 2023, s. 1.

[509] Holle Eva Löhr, **Der Grundsatz Der Unmittelbarkeit im Deutschen Strafprozessrecht**, Cilt 8, Berlin: Dunker & Humbolt, 1972, s. 74.

[510] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 305.

[511] *"... ancak mahkeme gerekçesinde bu tanıkların beyanları arasında çelişki bulunduğu, başka tanıkların isim vermeden sanıktan başka eşkal verdikleri belirtilerek deliller yeterli olmadığından beraat kararı verilmiş ise de; olayın meydana geldiği yer, olayı gören tanıkların çokluğu, diğer deliller birlikte değerlendirildiğinde, talimatla beyanları alınan tanıklar duruşmaya çağrılıp olay ile ilgili ayrıntılı beyanlarının alınması, olayı gören tanıkların beyanları ile diğer tanık beyanları arasında çelişki bulunması halinde yüzleştirme suretiyle çelişkilerin giderilmesi, gerekli görülmesi halinde olay yerinde keşif yapılarak etkin, sonuca ulaştıran, denetime olanak sağlayan bir kovuşturma ile karar verilmesi gerekirken, delil yetersizliği gerekçesi ile yazılı şekilde beraat kararı verilmesi, yasaya aykırı bulunduğundan hükmün tebliğnamedeki düşünce gibi bozulmasına…"* Yargıtay 1. CD, E. 2015/5051, K. 2017/1034, T. 3.4.2017, (www.lexpera.com., E.T. 17.05.2023). Aynı yönde bkz. Yargıtay 18. CD, E. 2015/32188, K. 2016/14938, T. 26.9.2016, (www.lexpera.com., E.T. 17.05.2023).

hâlde hâkimler bakımından daha hayati olsa da aslında mesleği gereği insan hafızasına güvenmesi gereken herhangi bir kişinin, insan belleğinde bilginin nasıl işlendiğine dair en azından temel düzeyde bilimsel bilgiye sahip olması önemlidir.[512] Ancak uygulamada, hâkimlerin kararını verirken tanıklık psikolojisine ilişkin bilimsel verilerden faydalanmadığı; bunun yerine öncelikle yaşam deneyimine ve insan doğası hakkındaki bilgisine güvenerek hüküm kurduklarına işaret edilmektedir.[513]

CMK'da tanık beyanının takdirinde bilimsel yöntemlerin kullanılmasını kolaylaştıracak araçların mevcut olduğu ifade edilmektedir.[514] Örneğin, tanıkların birbirlerinin beyanlarından etkilenmemeleri için duruşma salonuna tek tek alınmalarını düzenleyen CMK m. 52/1, tanığın dinlenmesinin ardından mahkeme başkanının veya hâkimin açık izni olmadan duruşma salonundan ayrılamayacağını düzenleyen CMK m. 53/1-d bu nitelikteki hükümlerdendir.[515] Ancak tek başına bu hükümler tanık hafızasını ve beyanının güvenilirliğini anlamlandırabilmek bakımından yeterli değildir.

İnsan hafızası hakkında bilgi sahibi olmanın dışında, tanık beyanının alınmasına ilişkin, hukukçuların ve adli psikologların ortak çalışma yapmaları ve bu çalışmalar neticesinde konuya ilişkin kılavuzların hazırlanması da önemlidir. Pek çok ülkede, tanık beyanının güvenilirliğiyle ilgili olarak adli psikoloji alanında yürütülen çalışmalar, bu tip kılavuzların varlığına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.[516] Nitekim Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı, bu alandaki ilk kılavuzunu uzman adli psikologların katılımıyla "*Eyewitness Evidence: A Guide for Law Enforcement*" ismiyle 1999'da yayımlamıştır.[517] Bugün, adli psikologların bilirkişi raporlarını nasıl bir yöntemle yazmaları gerektiğine ilişkin dahi kılavuzlara ulaşmak mümkündür.[518]

---

[512] Venter, Louw, Verschoor, "Perception and Memory…", s. 139.
[513] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 2.
[514] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 307.
[515] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 307.
[516] Wells, Malpass, Lindsay, Fisher, Turtle, Fulero, "From the Lab…", s. 581.
[517] Kılavuza ulaşmak için bkz. https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/178240.pdf.
[518] Örneğin, bu alanda Hollanda'da hazırlanan detaylı bir kılavuz, hukuk sistemimizin özellikleri gözetilerek bu alanda oluşturulması gereken kılavuz için temel alınabilir. Kılavız için bkz. Vredeveldt, Van Rosmalen, Van Koppen, Dror, Otgaar, "Legal Psychologists as…", s. 14 vd.

Adli psikoloji alanında tanık beyanının güvenilirliği üzerine yürütülen araştırmalardan ulaşılan sonuçlarla ilgili Norveç'teki hâkimlerin bilgi düzeyini ölçmeyi amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarını paylaşmadan önce, Norveç Barosu'nun hâkimlere yönelik tanık psikolojisi eğitimleri düzenlediğini[519] not etmekte fayda görüyoruz. Bu kapsamda, 2008 ve 2020'de olacak şekilde 12 yıl arayla gerçekleştirilen iki araştırmada, tanık beyanının güvenilirliğini etkileyen hususlarla ilgili 15 soruluk bir anket yapılmıştır. İlk ankette hâkimlerin verdiği doğru cevap oranı %63'tür ve 2020'de bu oran küçük bir farkla %67'ye yükselmiştir.[520]

Türkiye'de, 2006 yılında yüksek lisans tezi kapsamında yürütülen benzer bir araştırmanın sonuçları ise hayli çarpıcıdır. İstanbul'da görev yapan 116 avukat, 95 ceza hâkimi, 113 Cumhuriyet savcısı ve konunun uzmanı olmayan 130 vatandaşla yürütülen araştırmada,[521] katılımcılara tanık beyanının güvenilirliğini etkileyen hususlarla ilgili 42 soru yöneltilmiştir. Sorular arasında, olayda bir silahın varlığının tanığın failin yüzünü teşhis etmesini zorlaştırıp zorlaştırmadığı, teşhiste görevli kolluğun failin dizilimdeki kişiler arasında olmayabileceğini tanığa hatırlatmasının önemi, olay sonrası maruz kalınan bilginin tanık hafızasına etkisi, teşhis diziliminin faile benzeyen kişilerden oluşturulmasının gerekliliği, tanığa yöneltilen sorularda seçilen kelimelerin beyana etkisi, tanığın yaşının beyanın gerçekliğiyle bağlantısı, tanığın faili teşhis hızının beyanının gerçekliğiyle ilişkisi, teşhisi yöneten kolluğun fail hakkında bilgi sahibi olup olmamasının önemi gibi pek çok kritik başlık yer almaktadır.[522]

Araştırmanın sonucunda, tanık beyanı ve teşhise etki eden faktörler konusunda avukatların hâkimlerden, hâkimlerin de savcılardan daha bilgili olduğu anlaşılmış;[523]

---

[519] Ludvig Daae Bjørndal, Lucy McGill, Svein Magnussen, Stéphanie Richardson, Renan Saraiva, Marie Stadel, Tim Brennen, "Norwegian Judges' Knowledge of Factors Affecting Eyewitness Testimony: A 12-Year Follow-Up", **Psychiatry, Psychology and Law**, C. 28, S. 5, 2021, s. 667.

[520] Bjørndal, McGill, Magnussen, Richardson, Saraiva, Stadel, Brennen, "Norwegian Judges' Knowledge…", s. 675.

[521] Katılımcı avukatlar ortalama 9.56, hâkimler 21.67, Cumhuriyet savcıları 20.06 senelik mesleki tecrübeye sahiptir.

[522] Soruların tümü için bkz. Ayça Orer Tokuzlu, **Beliefs of Legal Professionals About Eyewitness Testimony and Identification**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 30, 31.

[523] Öte yandan, katılımcı avukatların soruları daha sakin bir ortamda ve daha uygun bir sürede yanıtlama imkânı varken hâkim ve Cumhuriyet savcılarının soruları cevaplarken sık sık bölündükleri, bazen ara vermek zorunda kaldıkları, kimisinin soruları ancak mesai bitiminden sonra yorgun bir şekilde

ancak avukatların dahi bu konudaki bilgi seviyesinin yeterince yüksek olmadığı belirlenmiştir.[524] Dört katılımcı grubunun hepsi, tanığın stres seviyesi ve beyanın gerçekliği, olaydan sonra maruz kalınan hatalı bilginin beyana etkisi, tanıkların genellikle olayın olduğundan daha uzun sürdüğünü hatırlamaları, tanığın yaşı ve beyanının gerçekliği arasındaki ilişki sorularına çoğunlukla doğru yanıt vermişlerdir.[525]

Öte yandan, tanık beyanı literatüründe oldukça önemli yerleri olsa da silaha odaklanma etkisi, karşı ırk etkisi gibi konularda her dört grup bakımından da uzlaşı olmadığı, başka bir deyişle bu konulardaki bilginin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.[526]

Bazı alanlardaysa bilgi seviyesinin gruptan gruba değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin, hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının çoğu, tanığın beyanına duyduğu güvenle beyanın doğruluğu arasında doğru orantı olduğunu düşünmekteyken avukatlar arasında bu düşünceye sahip katılımcı sayısı daha azıdır.[527] Çalışma her ne kadar sadece İstanbul'da görev yapan gönüllü katılımcılarla yürütülse de İstanbul'da çalışan hâkim ve savcıların çoğunlukla daha kıdemli olması ve bu tip çalışmalara gönüllü olan kişilerin genellikle konuya ilgi duyan, bu alandaki bilgi seviyesi daha yüksek kişilerden oluştuğu[528] gözetilince araştırmanın gerçeği yansıtmadığını söylemenin güç olduğu, aksine hukukçuların tanık beyanı ve teşhis alanındaki bilgi eksikliği konusunda ulaştığı sonucu daha da güçlendirdiği ifade edilmektedir.[529]

Tanık beyanının güvenilirliğine, hangi nedenlerle tanığın hatalı beyanda bulunabileceğine ilişkin çalışmaların Türkiye'de de yaygınlaşması ve bu konuda sadece hâkim, savcı ve avukatlara değil, hukuk fakültesi öğrencilerine de eğitimler verilmesi faydalı olacaktır.[530] Nitekim tanık belleğine ilişkin hataların önlenmesinin,

---

cevaplayabildikleri ve tüm bunların performanslarını etkilemiş olabileceği de ifade edilmiştir. Bkz. Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 90.

[524] Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 84.

[525] Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 84.

[526] Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 84.

[527] Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 85.

[528] Richard A. Wise, Martin A. Safer, "What US Judges Know and Believe About Eyewitness Testimony", **Applied Cognitive Psychology**, C. 18, S. 4, 2004, s. 439, 440.

[529] Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 90.

[530] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 130; Orer Tokuzlu, **Beliefs of Professionals…**, s. 92; Bjørndal, McGill, Magnussen, Richardson, Saraiva, Stadel, Brennen, "Norwegian Judges' Knowledge…", s. 678.

adli psikoloji alanında yürütülen çalışmaların odak noktası olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.[531] Böyle bir durumda, yargı görevi üstlenenlerin, tanık beyanını değerlendirmekte kullandıkları araçlara ek başka araçlardan haberdar olmaları ve bunlardan faydalanmaları gerekir. O hâlde, tanığın yalan söylemediği kanaatinde olunduğu durumlarda dahi gerçeğe uygun beyanda bulunduğunun doğrudan kabul edilmesi, çalışmanın bu bölümünde aktarılan bilimsel gerçeklikle bağdaşmaz. Gerçekten de tanık, yalan söylemiyor olsa bile hatalı beyanda bulunabilir. Sonuç olarak, tanık psikolojisine ilişkin bilgi sahibi olmanın, tanık beyanının güvenilir olup olmadığını değerlendirmek bakımından tüm hukuk uygulayıcıları için yol gösterici olacağı kanaatindeyiz.

Bu bölümde tanığın beyanının hangi yönlerden güvenilmez olabileceği ve beyanı daha güvenilir kılmayı sağlayan imkânlar varsa bunların neler olduğu, adli psikolojinin güncel literatürü çerçevesinde aktarılmaya çalışılmıştır. Devam eden bölümlerde, ceza muhakemesi mevzuatımızda yer alan ve tanığı ilgilendiren hükümler, bu perspektifle incelenecektir. Bunun için öncelikle söz konusu hükümlerin tanıklık kurumu içindeki yeri açıklanacak, ardından beyanın güvenilirliğini sağlamak bağlamında eksik yönlerinin bulunup bulunmadığı veya bu hükümleri daha güvenilir hâle getirmek için yapılması gereken bir değişiklik olup olmadığı değerlendirilecektir.

[531] Doyle, **Eyewitness Evidence: Historical**…, s. 1516.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ KAPSAMINDA TANIĞIN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Bu bölüm altında öncelikle beyanda bulunmanın zorunlu olmasından kaynaklanan tanığın yükümlülükleri ortaya koyulacak, ardından söz konusu yükümlülüklerin sınırını çizebilmek için tanığa tanınan haklar ele alınacaktır. Tanığın hakları ve yükümlülükleri aynı zamanda beyanın güvenilirliği bağlamında tartışılacaktır. Ancak, ceza muhakemesi mevzuatımızda tanıklığı ilgilendiren düzenlemeler yalnızca hak ve yükümlülüklere ilişkin olanlar değildir. Tanığın dinlenmesini düzenleyen hükümler de, yine aynı perspektifle, bir sonraki bölümde incelenecektir.

I. TANIĞIN YÜKÜMLÜLÜKLERİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Tanıklığın suçun aydınlatılmasındaki önemi dolayısıyla toplumsal bir ödev sayılması,[532] tanıklara birtakım yükümlülükler getirmektedir. Buna göre tanıklar, çağrıldıkları zaman beyanlarını alacak makamın huzurunda bulunmak, beyanda bulunmak, yemin etmek ve doğruyu söylemek yükümlülüğü altındadırlar.

A. Çağrıldığı Zaman Hazır Bulunmak

Tanıklar kural olarak beyanda bulunmak zorundadır ve kural olarak çağrı kağıdıyla çağrılmaları üzerine beyanda bulunurlar. Ancak bunun bir istisnasını CMK m. 43/1'de ifade edilen ve şüphelinin ya da sanığın tutuklu olduğu hâl teşkil eder. Düzenlemeye göre, "*Tutuklu işlerde tanıklar için zorla getirme kararı verilebilir.*

[532] Tanıklık, vatandaşlığa bağlı bir görev değildir. Başka bir deyişle, Türkiye'de bulunan ve Türk yargısına tâbi olan yabancılar bakımından da tanıklık yapmak kural olarak mecburidir. Bkz. Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285.

Karar yazısında bu yoldan getirilmenin nedenleri gösterilir ve bunlara çağrı kâğıdı ile gelen tanıklar hakkındaki işlem uygulanır." Somut olayda tanık beyanı, tutukluluğun sona ermesine yol açacak bir delil niteliğinde olabilir. Tutuklamanın kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını sınırlandırdığı göz önünde bulundurularak, meselenin aciliyeti dolayısıyla, tanığın çağrı kağıdıyla çağrılıp beyanı alınana dek geçecek süreyi kısaltmak için tutuklu işlerde tanık bakımından doğrudan zorla getirme kararı çıkarılabileceği düzenlenmiştir.

Tanığın zorla getirileceği bir diğer hâl, çağrıya uymaması durumunda söz konusu olur. CMK m. 44[533] uyarınca çağrı kağıdıyla usulüne uygun olarak çağrılmasına rağmen gelmeyen ve mazeretini de bildirmeyen tanık hakkında zorla getirme kararı çıkarılacaktır. Zorla getirmeye benzer bir diğer hâl ise tanığın hazır edilmesinin emredilmesidir. CMK m. 43/3'e göre tanığı dinleyecek olan mahkeme, *"...duruşmanın devamı sırasında hemen dinlenilmesi gerekli görülen tanıkların belirteceği gün ve saatte hazır bulundurulmasını görevlilere yazılı olarak emredebilir.*" Kovuşturma evresinde duruşma devam ederken mahkeme, bir tanığın beyanının alınmasını hüküm kurmak bakımından önemli görürse, kolluk görevlilerine bu kişinin duruşmaya getirilmesini emredebilecektir. Tanığın hazır edilmesi emrinin aslında bir zorla getirme uygulaması olduğu ifade edilmektedir.[534]

Zorla getirme, yargı kararından evvel temel hak ve özgürlüklere müdahâle edilmesi anlamına geldiği için aslında koruma tedbiri niteliğindedir.[535] Hâl böyle olunca, temel hak ve özgürlüklere ölçüsüzce müdahale edilmemesi amacıyla zorla getirmeye başvurulması için gereken koşulların varlığı sıkı sıkıya denetlenmelidir. Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün Zorla Getirme Kararları konulu

---

[533] "*Çağrıya uymayan tanıklar*
Madde 44 – (1) Usulüne uygun olarak çağrılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmeyen tanıklar zorla getirilir ve gelmemelerinin sebep olduğu giderler takdir edilerek, kamu alacaklarının tahsili usulüne göre ödettirilir. Zorla getirilen tanık evvelce gelmemesini haklı gösterecek sebepleri sonradan bildirirse aleyhine hükmedilen giderler kaldırılır. Zorla getirme kararı; telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim bilgilerinin dosyada bulunması hâlinde bu araçlardan yararlanılmak suretiyle de tanığa bildirilir.
(2) Fiilî hizmette bulunan askerler hakkındaki zorla getirme kararı askerî makamlar aracılığıyla infaz olunur."

[534] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 61.

[535] Veli Özer Özbek, **Polis Hukuku, İnternet Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Temel Haklara Müdahaleler ve Hukuka Aykırı Müdahalelere Karşı Korunma Çareleri (Önleme ve Koruma Tedbirleri)**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 259.

Genelge'si[536] de bu hususa işaret etmekte ve zorla getirme tanıklar hakkında uygulanırken onların şüpheli veya sanık olmadıklarının göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir. Genelge'ye göre "*Tanıkların zorla getirilmesi için uygulanan zorlama ve özgürlük kısıtlamalarının, gelmeyen tanığın duruşmada dinlenmesini veya Cumhuriyet savcılığı tarafından çağrılmışsa ifadesine başvurulmasını sağlamaya yetecek oranda bir zamanla sınırlı olması, en kısa sürede çağıran makama çıkarılması, bu kişilerin nezarette bekletilmemeleri, bu açıdan tanıkların, kolluk tarafından ertesi gün duruşmaya getirilmek için bir gün öncesinden şüpheli veya sanık gibi gözaltına alınması uygulamasının Anayasanın 19 uncu maddesindeki kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlaline aykırılık teşkil edeceğinin hatırdan çıkarılmaması"* elzemdir. Gerçekten de günlük hayatında çoğu zaman adliye ile ilişkisi olmayan vatandaşların tanık olarak beyanda bulunmak için adliyeye gitmelerinin, duruşma salonunda bulunmalarının başlı başına bir stres kaynağı olduğuna bu çalışmanın ikinci bölümünde, "beyandan kaynaklanan hata" ve "tanığa ilişkin tahmini değişkenler" başlıklarında yer verilmişti. Bu başlıklarda tanığın, heyecan hâli dolayısıyla şahitlik ettiği olaydaki bazı detayları unutabileceğine işaret edilmişti. Beyanda bulunmanın kendisinden kaynaklanan heyecan ve endişenin daha da artmasına yol açacak olan zorla getirme tedbirine koşulları oluşmadan başvurulması veya koşulları bulunsa bile amacını aşacak şekilde uygulanması, tanığın beyanının eksik kalmasına veya hatalı olmasına yol açabileceği için yukarıda alıntılanan Genelge'ye uyulması maddi gerçeğe ulaşmak bakımından da önem arz etmektedir.

Tanığın çağrıldığı zaman hazır bulunma yükümlülüğü, tanıklıktan çekinme hakkının mevcut olduğu durumlarda bile devam etmektedir.[537] Nitekim tanığın çekinme hakkı bulunup bulunmadığı, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hakim veya mahkeme tarafından tespit edileceği için dinleneceği bu mercinin huzurunda tanığın hazır bulunması gerekir.[538] O hâlde, usulüne uygun çağrı yapılmasına rağmen duruşmaya gelmeyen tanık hakkında uygulanacak yaptırımlar, tanıklıktan çekinme hakkı bulunan tanık bakımından da

[536] Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Genelge No: 162, S. 19120602-010-06-02-0117-2015-407, T. 20.02.2015, (https://cigm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1822020142913162nolu.pdf, E. T. 08.04.2023.)
[537] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 271; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285.
[538] Ayhan Önder, "Ceza Muhakemeleri Usulünde Şahitlikten Çekinme Hakkı", **İÜHFM**, C. 29, S. 4, 1963, s. 877.

geçerlidir.[539] Tanık, dinleneceği merci huzurunda hazır bulunsa da izinsiz erken ayrılması, hazır bulunmama ile eşdeğer kabul edilmektedir.[540]

B. Beyanda Bulunmak

Tanığın çağrıldığı zaman hazır bulunmak zorunda olmasının mantığı, beyanda bulunmak zorunda olmasından kaynaklanır. Nitekim bu zorunluluk, CMK m. 60'ta yasal bir gerekçesi olmadan tanıklıktan ve yeminden çekinmek hem bundan doğan giderlere hükmedilmesini gerektiren hem de yemine veya beyana zorlamak için tanık hakkında disiplin hapsinin[541] uygulanabileceği bir hâl olarak düzenlenmektedir. Bu husus maddede, "*yemininin veya tanıklığının gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilinceye kadar ve he hâlde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir. Kişi, tanıklığa ilişkin yükümlülüğüne uygun davranması halinde, derhâl serbest bırakılır*." şeklinde karşılık bulmaktadır. Düzenlemedeki "her hâlde" ibaresinin, tanığın her beyanda bulunmaması dolayısıyla bu tedbire başvurulacağı şeklinde değil; beyanda bulunmayan tanık hakkında yalnızca bir kez disiplin hapsinin uygulanabileceği şeklinde anlaşılması gerektiğine işaret edilmektedir.[542]

Disiplin hapsinin tanığın hazır bulunma yükümlülüğüne aykırı davrandığı durumda değil, beyanda bulunma veya yemin etme yükümlülüğünü yerine getirmediğinde uygulanabilecek bir tedbir olduğunun altını çizmek gerekir. Çağrıldığı hâlde gelmediği için zorla getirme kararıyla beyanını alacak olan merciin huzuruna getirilen tanığa, aynı zamanda disiplin hapsi uygulanması, disiplin hapsini bir "tedbir" olmaktan çıkarıp gelmemenin "cezasına" dönüştürecektir.[543]

Koşulları oluştuğunda disiplin hapsine başvurulup başvurulmayacağının hâkimin takdirine bırakılması hem maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına ulaşılmasına engel olabileceği hem de benzer durumlarda eşitliğe aykırı uygulamalara

---

[539] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 55; Taner, **Ceza Muhakemeleri Usulü**, s. 192.
[540] Eisenberg, **Beweisrecht der StPO**, kn. 1065.
[541] Disiplin hapsi CMK'nın "Tanımlar" başlıklı 2. maddesinde şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Disiplin hapsi: Kısmî bir düzeni korumak amacıyla yaptırım altına alınmış olan fiil dolayısıyla verilen, seçenek yaptırımlara çevrilemeyen, önödeme uygulanamayan, tekerrüre esas olmayan, şartla salıverilme hükümleri uygulanamayan, ertelenemeyen ve adlî sicil kayıtlarına geçirilmeyen hapsi ifade eder.*"
[542] Yener Ünver, Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Cilt 1, 15. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s. 509. (Geniş Kitap).
[543] Bahri Öztürk, Behiye Eker Kazancı, Sesim Soyer Güleç, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, 5. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 128.

yol açma potansiyeli olduğu için eleştirilmektedir.[544] Bu eleştiriler haksız olmamakla beraber, düzenlemenin temelsiz olmadığı kanaatindeyiz. CMK m. 60'ın, bu çalışmanın son bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alınacak olan "kırılgan tanık"lar bağlamında bir anlamı olduğunu düşünmekteyiz. Yaşı,[545] şahitlik ettiği suçun niteliği, psikolojik durumu vb. nedenlerle yargılama sürecinde yer almak dolayısıyla sıradan bir tanığa kıyasla daha fazla etkilenme ihtimali olan tanıkların beyanda bulunmakta tereddüt etmeleri hâlinde, her durumda disiplin hapsine maruz kalmaları, kırılganlıklarını daha da artıracak bir husus olarak karşımıza çıkabilir. Bu gibi durumlarda tanık hakkında disiplin hapsine karar verip vermemek konusunda hâkimlere takdir yetkisi verilmiş olması bizce anlamlıdır.

Beyanda bulunmak kural olarak zorunlu olsa da kimi hâllerde tanık beyanda bulunmaktan çekinebilir. Tanıklıktan çekinmeye ilişkin bu hâllere, tanığın hakları kısmında detaylı olarak yer verileceği için tekrara düşmemek amacıyla burada değinilmeyecektir. Aşağıdaki başlıkta, tanığın bir diğer yükümlülüğü olan "yemin etmek" ele alınacaktır.

C. Yemin Etmek

1. Tanığın Yemin Etme Zorunluluğu

Tanığın yalan söyleme ihtimaline karşı önlem niteliğinde getirilen düzenlemelerden biri, beyanı alınmadan önce gerçeği söyleyeceğine ilişkin olarak yemin ettirilmesidir.[546] HMK'daki taraf yeminine ilişkin düzenlemelerden farklı olarak, ceza muhakemesi hukukumuzda tanık yemini bir delil türü değil; sadece tanığın doğru beyanda bulunmasını sağlamaya yönelik bir tedbirdir.[547]

---

[544] Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, s. 509, 510.

[545] Hâkim veya mahkeme başkanının duruşma düzenini sağlama yetkisini düzenleyen CMK m. 203'ün üçüncü fıkrasında çocuklara disiplin hapsi uygulanamayacağının açıkça hükme bağlanması karşısında, CMK m. 60'ta disiplin hapsine karar vermek bakımından hâkime takdir hakkı tanınmasının gerekli olmadığı düşünülebilir. Ancak kanaatimizce tanığın kırılganlığı yalnızca çocuk olmasından kaynaklanmayabileceği için CMK m. 60'taki takdir hakkının yine de anlamlı olduğu kanaatindeyiz.

[546] Faruk Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine İlişkin Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 4, 2020, s. 360.

[547] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 361.

Ceza muhakemesi hukukumuzda kural, tanığın yemin etmesi olmakla birlikte CMK'da bunun istisnaları da düzenlenmiştir. Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (StPO) ise tanığın yeminsiz dinlenmesi kural olmakla birlikte sadece önemli bir tanık beyanında tanığın gerçeği söylemesini temin etmek üzere yemin ettirileceğine yer verilmiştir.[548] Bu bağlamda, günümüzde yeminin önemi giderek azaldığına işaret edilmektedir.[549] Ancak, sosyal hayatta yemine verilen önem gözetildiğinde, tanıkta doğruyu söylemesi için içsel bir baskı yaratmayı amaçlayan yeminin, bu amaca ulaşmak bakımından hâlâ faydalı olduğu söylenebilir.

CMK'da tanığın yemin etmesine ilişkin düzenlemelerin üç gruba ayrılarak incelenmesi mümkün görünmektedir. Bunlar, tanığın beyanının alınmasından önce yemin etmesi ve bunun istisnalarına ilişkin düzenlemelerden (CMK m. 53/1-c, 54, 55, 56, 57); tanıklıktan çekinme hakkına sahip olanlara bu hakkın dayanağına ilişkin yemin ettirilmesine yönelik CMK m. 49'da yer alan düzenlemeden ve yasal bir neden olmaksızın yeminden çekinmenin hukuki sonuçlarını düzenleyen CMK m. 60'tan ibarettir.[550]

Tanıkların, beyanları alınmadan önce yemin ettirilmeleri gerekir. Bunun amacının, beyanın doğruluğunu kuvvetlendirmek olduğuna[551] yukarıda işaret edilmişti. CMK m. 54'a göre, beyanları alınmadan önce tanıkların ayrı ayrı yemin etmeleri gerekir.[552] Mademki yeminin amacı tanığın beyanının güvenilirliğini artırmaktır; o hâlde, yemin etmesi gerektiği hâlde yeminsiz dinlenen tanığın beyanına

---

[548] StPO 59: "*(1) Mahkeme tanıklara sadece, beyanın esası etkileyen önem taşıdığını veya gerçeği yansıtan bir beyan elde etmek için zorunlu olduğunu takdir ettiği hallerde yemin ettirir. Tanığa yemin ettirme gerekçesinin tutanağa geçirilmesine gerek yoktur; tanığın duruşma dışında dinlendiği haller saklıdır.*
(2) Tanıklara, ayrı ayrı ve dinlendikten sonra yemin ettirilir. Aksine hüküm yoksa yemin duruşmada ettirilir." Madde çevirisi için bkz. Feridun Yenisey, Salih Oktar, Ayla Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2020, s. 56.

[549] Henning Ernst Müller, **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, 3. Cilt, Ed. Volker Erb, Jürgen Schaefer, 4. Bası, Münih: C. H. Beck, 2021, § 154 kn. 8

[550] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 361.

[551] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 380.

[552] "*Tanıklara yemin verilmesi*
Madde 54 – (1) Tanıklar, tanıklıktan önce ayrı ayrı yemin ederler. Gerektiğinde veya bir kimsenin tanık sıfatıyla dinlenilmesinin uygun olup olmadığında tereddüt varsa yemin, tanıklığından sonraya bırakılabilir.
(2) Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcıları da tanıklara yemin verirler."

dayanılarak kurulan mahkûmiyet hükmünün kanun yolu aşamasında bozulması gerekmektedir.[553]

Yeminin biçimi,[554] hangi sözlerin tekrarlanmasıyla ne şekilde icra edileceği[555] Kanun'da açıkça ifade edilmektedir. Yemin edilirken herkesin ayağa kalkmasının amacının, yemine önem kazandırmak ve tanığın yeminin önemini kavramasını sağlamak olduğu dile getirilmektedir.[556]

2. Yemin Etme Zorunluluğunun İstisnaları

Yemin etme zorunluluğu kadar bunun istisnaları da CMK'da açıkça düzenlenmektedir. Buna göre, bir grup tanığa yemin verilmesi yasaktır; bir diğer grup tanık ise beyanda bulunmadan önce yemin edip etmemek konusunda serbestiye sahiptir. Aşağıda her iki istisna da sırasıyla ele alınacaktır.

a. Yemin Verilmesi Yasak Olan Tanıklar

Beyanı alınmadan önce yemin verdirilmesi yasak olan tanıklar CMK m. 50/1'de üç grup hâlinde "a- *dinlenme sırasında onbeş yaşını doldurmamış olanlar, b- ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar, c- soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar*" şeklinde sayılmıştır. Buna ek olarak CMK m. 236'da da suç mağdurlarına, tanık olarak dinlendikleri ihtimalde yemin verdirilmeyeceği düzenlenmiştir. Bu tanık gruplarının yeminin önemini

---

[553] Aynı yönde bkz. Yargıtay 4. CD, E. 2009/26494, K. 2012/3767, T. 27.02.2012, (www.legalbank.net, E.T. 16.02.2023); Yargıtay 4. CD, E. 2010/22373, K. 2012/19394, T. 03.10.2012, (www.legalbank.net, E.T. 16.02.2023).

[554] "*Yeminin biçimi*
Madde 55 –(1) Tanığa verilecek yemin, tanıklıktan önce "Bildiğimi dosdoğru söyleyeceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim." ve 54 üncü maddeye göre tanıklıktan sonra verilmesi hâlinde "Bildiğimi dosdoğru söylediğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim." biçiminde olur.
(2) Yemin edilirken herkes ayağa kalkar."

[555] "*Yeminin yerine getirilmesi, sağır veya dilsizin yemini*
Madde 56 – (1) Tanık, yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yemin eder.
(2) Okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler yemin biçimini yazarak ve imzalarını koyarak yemin ederler. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretle yemin ederler."

[556] Öztekin Tosun, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri,** Cilt 1, 4. Bası, İstanbul: Acar Matbaacılık, 1984, s. 748; Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 383.

anlayabilecek durumda olmamaları veya yemin etseler bile gerçeği söylememe ihtimallerinin bulunması dolayısıyla ve yeminin önemini korumak için yeminden hariç tutuldukları söylenebilir.[557]

Tanığın belli bir yaştan küçük olması veya ayırt etme gücü bulunmaması nedeniyle yeminin anlamını kavrayamayacak durumda olması hâllerinde neden yemin verilmemesi gereken tanıklar arasında sayıldıkları anlaşılırdır. Öte yandan suç ortaklarının yeminsiz dinlenmesi, hatta tanık olarak dinlenebilmelerine yönelik düzenlemenin üzerinde durmak gerekir.

Her ne kadar CMK m. 50/1-c'deki şüpheli veya sanığın suç ortağının yeminsiz tanık olarak dinlenmesine yönelik düzenlemenin amacı, bu kimselerin tarafsız olamayacağından hareket edilmesi olsa da[558] suç ortaklarının tanık olarak dinlenmesine olanak tanıyan bu düzenlemenin tanıklık kurumuyla bağdaşmadığı, şüpheli ve sanığın hukuki statülerinin, hak ve yükümlülüklerinin birbirinden farklı olduğu, haklı olarak, ifade edilmektedir.[559] CMK m 50/1-c'de sayılan kişilerin tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceklerine ilişkin doktrindeki görüşleri ve kanaatimizi "özel tanık gruplarının dinlenmesi" başlığı altında belirttiğimizden burada tekrara düşmemek için yinelemeyeceğiz. Benzer şekilde, "tanık olarak" dinlenirken yemin verilmeyecek bir diğer grup olan suç mağdurlarıyla ilgili değerlendirmelerimize de "özel tanık gruplarının dinlenmesi" başlığından ulaşılabilir.

Yemin verilmesi yasak olmasına rağmen yemin ettirilerek dinlenen tanığın beyanı hukuka aykırı delil statüsünde olacaktır. Bu beyana dayanılarak kurulan hükmün de kanun yolu aşamasında bozulması gerekir.[560] Yargıtay'ın yeminsiz dinlenmesi şart olan tanıkların yemin verilerek dinlendiği ihtimalde, bu hukuka aykırılığın esasa etkili olup olmadığı üzerinden bir ayrım yaptığı anlaşılmaktadır.[561]

---

[557] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 69.
[558] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 365.
[559] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 366; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 527.
[560] "*Sanığın çocuğu olduğu anlaşılan olayın tek görgü tanığı olan ...'ın duruşmada tanık sıfatıyla dinlenmesinden önce tanıklıktan çekinme hakkının hatırlatılmaması ve ifadesinin alındığı 09/03/2012 tarihinde onbeş yaşından küçük olması nedeniyle 5271 sayılı CMK'nın 50/1-a maddesi gereğince yeminsiz dinlenmesi gerekirken yemin verdirilerek dinlenmesi suretiyle 5271 sayılı CMK'nin 45 ve devamı maddelerine aykırı davranılması…*" Yargıtay 4. CD, E. 2019/1123, K. 2019/6335, T. 08.04.2019, (www.kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).
[561] "*Tanıklar ..., ... ve ... yaşları nedeniyle 5271 sayılı CMK'nın 50/1-a maddesi gereğince yeminsiz dinlenmeleri gerekirken yemin verdirilerek dinlenmeleri, dosya içeriği itibariyle sonuca etkili*

Oysa, bu çalışmanın birinci bölümünde "hukuka uygun delil" başlığında detaylı olarak aktarmaya çalıştığımız ve bizim de benimsediğimiz görüş uyarınca, hükme esas alınan hukuka aykırı delilin kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına yol açması için kurulan hükmün gerekçelerinden biri olarak söz konusu hukuka aykırı delile dayanılması yeterlidir; yoksa, bu delil olmasaydı hükmün başka şekilde kurulacak olması aranmaz.[562]

b. Yeminden Çekinme Hakkı Tanınan Kimseler

CMK'da, yemin verilmesi yasak olan tanıkların dışında, kimi tanıklar bakımından yemin edip etmemeye kendilerinin karar verebileceği kabul edilmiştir. Buna göre, şüpheli veya sanığa yakınlığı sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı bulunduğu hâlde bu hakkını kullanmayanlara yemin verdirilip verdirilmeyeceği CMK m. 51[563] uyarınca, hâkim veya mahkeme tarafından belirlenir; ancak bu kimselere, hâkim veya mahkeme yemin teklif etse dahi yeminden çekinme hakkı tanınmıştır.[564] Bu düzenlemeyle, tanıklıktan çekinme hakkı olan kişilerin, yemin baskısından kurtarılarak beyanda bulunmalarına olanak tanındığı belirtilmektedir.[565] Madde, tanığa yeminden kaçınma imkânı tanımaktadır. Bu nedenledir ki, merciin tanığın yeminsiz dinlenmesine karar vermesi hâlinde tanığın yemin etmekte ısrar etmesi mümkün olmayacaktır.[566] Öte yandan, şüpheli ya da sanığa yakınlığı nedeniyle tanıklıktan çekinme hakkı bulunanların yeminli ya da yeminsiz dinlenmesi konusunda neden mercie bir takdir hakkı tanındığı anlaşılamamaktadır. Hükmün amacına ulaşabilmesi için tanıklıktan çekinmede olduğu gibi yemin edip etmemeye de tanığın karar vermesi, merciin bu konuda bir takdir yetkisinin olmaması daha isabetlidir.[567] Bu nedenle,

---

görülmediğinden bozma nedeni yapılmamıştır." Yargıtay 12. CD, E. 2016/6153, K. 2018/2272, T. 28.02.2018, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

[562] Aynı yönde bkz. Şenol, **Teori ve Uygulamada…**, s. 297, 298.

[563] "*Tanıklıktan çekinebilecek kimsenin çekinmemesi*
Madde 51 – (1) 45 inci madde gereğince tanıklıktan çekinebileceklere yemin verip vermemek hâkim veya mahkemenin takdirine bağlıdır. Ancak, tanık yemin etmekten çekinebilir. Bu hususun kendisine bildirilmesi gereklidir."

[564] Yakınlık sebebiyle tanıklıktan çekinmeyen, ancak yeminden çekinen tanıkların beyanlarına şüpheyle yaklaşılması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Yaşar Şahin Anıl, Meltem Gencer, Nilüfer Şasev Özbek, **Yalan Tanıklık**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2023, s. 92.

[565] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 376; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 148.

[566] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 376.

[567] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 377.

kanaatimizce de mehaz kanun StPO § 61'de[568] olduğu gibi sanık veya şüphelinin tanıklıktan çekinme hakkı olan yakınlarının beyanda bulunmak istemeleri hâlinde tanıklıktan çekinme haklarının da olduğu ve bu haklarının kendilerine öğretileceği şeklinde yeniden kaleme alınması gerekir.[569]

Cumhuriyet savcıları da soruşturma evresinde tanık dinlemeye yetkili olduklarına göre 51. maddede Cumhuriyet savcılarından söz edilmemesinin bir eksiklik olduğu dile getirilmektedir.[570] Bu eksikliğin, CMK m. 54/2[571] gözetilerek ortadan kaldırılabileceği ve tanıklıktan çekinmeye tanığa yemin verip vermemek konusunda Cumhuriyet savcılarının da yetkili olduğuna işaret edilmektedir.[572]

51. maddedeki düzenleme, yalnızca şüpheli veya sanığa yakınlığı nedeniyle 45. madde dolayısıyla tanıklıktan çekinme hakkı olanlardan söz etse de meslek veya sürekli uğraşı sebebiyle tanıklıktan çekinme hakları olmasına rağmen tanıklıktan çekinmeyen kişilere ne şekilde yemin verileceğinden bahsetmemektedir. Kanaatimizce CMK m. 51 hükmü, CMK m. 46 uyarınca meslek veya sürekli uğraşıları sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı bulunan kişiler bakımından da kıyasen uygulanmalıdır.[573]

Yeminden çekinme hakkının, tanığa bildirilmesi gerekir. O hâlde, tanıklıktan çekinme hakkı olan tanığa bu hakkını kullanmaması ve beyanda bulunmak istemesi hâlinde yeminden çekinme hakkı olduğu da ayrıca hatırlatılmalıdır. Yeminden çekinme hakkı olan tanığa bu hakkı bildirilmeksizin yemin verilerek dinlenmesi durumunda, bu beyanlara dayanılarak hüküm kurulması, kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına neden olacaktır.[574] Tanığın yeminden çekinme hakkı

---

[568] StPO § 61: "*Şüphelinin 52 inci madde 1 inci fıkrasında belirtilen yakınları, yaptıkları tanıklık hakkında yemin etmekten çekinme hakkına sahiptir; bu hakları kendilerine öğretilir*." Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 57.

[569] Aynı yönde bkz. Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 378.

[570] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 181. Aksi yönde bkz. Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu (BAU-CMK), 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013, s. 485. Yazarlara göre, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcıları tarafından tanık dinlenmesi istisnai bir düzenleme olduğu için 51. maddede Cumhuriyet savcılarına tanıklıktan çekinmeyen tanıklara yemin verip vermeme yetkisi tanınmaması yerindedir.

[571] CMK m. 54/2: "*Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcıları da tanıklara yemin verirler.*"

[572] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 181; Mustafa Özen, **Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 383.

[573] Aynı yönde bkz. Özen, **Öğreti ve Uygulama…**, s. 383.

[574] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 379; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok**, Nazari ve Uygulamalı…**, s. 320. Aynı yönde bkz. Yargıtay 4.

bulunmadığı hâlde yeminsiz dinlenmesi söz konusu olmuşsa da ve bu beyan hükme esas alınmışsa, aynı şekilde, hükmün bozulması gerekir. [575]

Yeminden çekinme hakkını kullanan tanığın, çekinmesinin dayanağını teşkil eden olguları bildirmesi ve bunlara ilişkin yemin etmesi kendisinden istenebilir.[576] Bu yemin türü niteliği gereği CMK m. 54'te düzenlenen genel yeminden farklıdır ve tanığa yemin verilmesine ilişkin genel düzenlemeler kıyas yoluyla bu yemin türüne uygulanmalıdır.[577]

Tanığın, kimlik bilgileri tespit edildikten sonra yemin etmesi gerekir; ancak bir kimsenin tanık olarak dinlenmesinin uygun olup olmadığında tereddüt edilirse tanığın yemin etmeden dinlenmesi; yemin etmesinde sakınca bulunmadığı anlaşıldığı zaman bildiklerini doğru olarak söylediği şeklinde yemin ettirilmesi mümkündür.[578]

Tanık yemin verilerek dinlendikten sonra aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde yeniden beyanı alınacak olursa, kendisine önceki yemininin hatırlatılabileceği, böylece tekrar yemin etmesine gerek olmayacağı Kanun'da[579] yer almaktadır. Madde gerekçesinde bu düzenlemeyle zaman kaybının önlenmesinin amaçlandığı ve tekrar tekrar ettirilen yeminin tanık üzerindeki ruhsal etkisinin azalacağından yola çıkıldığı ifade edilmektedir. Madde gerekçesinde, bu maddenin uygulanabilmesi için aynı soruşturma ya da kovuşturma evresinde olunması gerektiği için örneğin soruşturma evresinde yemin verilen tanığın kovuşturma evresine geçildiğinde beyanı alınırken yeniden yemin etmesinin gerekeceği vurgulanmıştır.

Yasal bir gerekçesi olmadan tanıklıktan çekinmede olduğu gibi herhangi kanuni bir sebebi olmaksızın yeminden çekinmek de CMK m. 60'ta hem bundan doğan

---

CD, E. 2019/1084, K. 2019/5993, T. 03.04.2019; Yargıtay 1. CD, E. 2011/1529, K. 2011/1484, T. 14.03.2011. Kararlar için bkz. www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024.

[575] Yargıtay 2. CD, E. 2019/6169, K. 2019/17747, T. 14.11.2019, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

[576] "*Tanıklıktan çekinme sebebinin bildirilmesi*
Madde 49 – (1) Mahkeme başkanı veya hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli görüldüğünde 45, 46 ve 48 inci maddelerde gösterilen hâllerde tanık, tanıklıktan çekinmesinin dayanağını oluşturan olguları bildirir ve bu hususta gerektiğinde kendisine yemin verdirilir."

[577] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 388.

[578] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 27; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 508.

[579] "*Tanığın tekrar dinlenmesi*
Madde 57 –(1) Yemin ile dinlenen tanığın aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde tekrar dinlenmesi gerektiğinde, yeniden yemin verilmeyip önceki yemini hatırlatılmakla yetinilebilir."

giderlere hükmedilmesini gerektiren hem de yemine zorlamak için tanık hakkında disiplin hapsinin uygulanabileceği bir hâl olarak düzenlenmektedir. Mehaz kanun StPO'da tanığın tanıklıktan veya yeminden sebepsiz çekinmesi hâlinde hem bu sebepsiz çekinmeden kaynaklanan masrafların kendisine yükleneceği hem disiplin para cezasına hükmedileceği hem de bu cezanın tahsil edilememesi ihtimaline binaen bir çeşit disiplin hapsine karar verileceği şeklinde bir düzenleme yer almaktadır.[580] Ceza muhakemesi sistemimizde tanıkların yeterince korunamadığı, tanıklık yapmaktan kaynaklanan masrafların gerekli şekilde karşılanamadığı düşünüldüğünde CMK'da tanıklıktan veya yeminden sebepsiz çekinen tanık hakkında para cezasına hükmedilmesine ilişkin bir düzenlemenin yer almamasının makul olduğu haklı olarak ifade edilmektedir.[581]

CMK m. 60'taki düzenleme, disiplin hapsi öngörmesi nedeniyle de eleştirilmektedir. Yemin, medeni usul hukukundaki gibi bir delil türü değil, tanıkta içsel baskı yaratarak doğruyu söylemesi yönünde teşvik edici bir düzenleme olduğu ve ispat gücü olmadığı için herhangi kanuni bir gerekçesi olmaksızın yeminden çekinen tanıklara disiplin hapsi uygulanmasının bu mantıkla bağdaşmadığına haklı olarak işaret edilmektedir.[582]

Düzenlemenin dördüncü fıkrasında, disiplin hapsi kararlarına itiraz edilebileceğine yer verilmişse de bu konuda itiraz kanun yoluna kimin başvuracağı belirtilmemiştir. Düzenlemenin amacı düşünüldüğünde, itiraz hakkına tanığın sahip olması gerektiği akla gelmektedir. Öte yandan, itiraz kanun yolu bakımından başvuru hakkına sahip olanlar CMK m. 260'ta Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık ve katılan olarak gösterilmiştir. Ayrıca, CMK m. 60'ta sadece disiplin hapsi kararına itirazdan bahsedilmiş, yeminden veya tanıklıktan çekinmek dolayısıyla verilen giderlere

---

[580] StPO §70/1: "*Tanıklıktan veya yeminden kanuni sebep bulunmaksızın çekinilirse tanığa çekinmenin doğurduğu giderler yüklenir. Aynı zamanda tanık hakkında "disiplin para cezası" ve bunun tahsil edilememesi halinde "disiplin tutuklaması" kararı verilir.*" Çeviri için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 66.

[581] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 391.

[582] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 282. Yazarlar buradan hareketle, yalan yere yeminin de suç olmaktan çıkarılmasını savunmaktadırlar. Bkz. Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 282. Yeminin tek başına bir ispat gücü olmasa da CMK'nın bütünü gözetildiğinde yemin verilerek dinlenen tanık beyanına, yeminsiz dinlenen tanıktan elde edilen beyana kıyasla daha büyük bir değer atfedildiği görülmektedir. Bu nedenle, yeminin beyanın delil değerini artırdığının kabul edildiği söylenebilir. Bu nedenle, kanaatimizce yalan yere yeminin suç olarak düzenlenmeye devam edilmesi, bu bakış açısıyla uyumludur.

hükmetme kararına karşı itiraz düzenlenmemiştir.[583] Oysa, tanıklara kendileri hakkında verilen kararlara karşı itiraz hakkı tanınması, tanık beyanının güvenilirliğini artırmak bakımından da önemlidir. Bu nedenle hem CMUK m. 297/2'de[584] hem de mehaz kanun StPO § 304/2'de[585] olduğu gibi tanıkların kendileriyle ilgili mahkeme ara kararlarına ve hâkim işlemlerine karşı itiraz kanun yoluna başvurabilecekleri açıkça düzenlenmelidir.[586]

Tanığın yeminli veya yeminsiz dinlenmesi bağlamında ele alınması gereken bir mesele de yeminin, beyanın delil değerine etki edip etmediğidir. Delillerin değerlendirilmesinde serbestlik ilkesi gereği, yemin ile dinlenen tanığın beyanının yeminsiz dinlenen tanığın beyanından daha güvenilir olacağına ilişkin bir düzenleme, CMK'da yer almamaktadır.[587] Buna rağmen, hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesini düzenleyen CMK m. 311'de tanığın beyanının yeminli ya da yeminsiz alınmış olmasına dayanarak bir ayrım yapıldığı görülmektedir. Düzenlemenin ikinci fıkrasında "*yemin verilerek dinlenmiş olan bir tanık veya bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmal ile gerçek dışı tanıklıkta bulunduğu veya oy verdiği*"nin anlaşılması, hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedeni olarak ifade edilmektedir.

Yeminsiz dinlenen tanığın da hükmü etkileyecek şekilde gerçek dışı beyanda bulunması mümkün olduğu hâlde, neden sadece yeminli dinlenen tanıklar bakımından bir yargılamanın yenilenmesi nedeni getirildiği anlaşılamamakta ve doktrinde de bu düzenleme haklı olarak eleştirilmektedir.[588] HMK m. 375/1-e "*ifadesi karara esas alınan tanığın, karardan sonra yalan tanıklık yaptığının sabit olması*"nı yargılamanın iadesi sebeplerinden biri olarak ifade etmekte, tanığın gerçeğe aykırı beyanda bulunması hâlinde yemin verdirilmiş olup olmaması bakımından bir ayrıma gitmemektedir.[589]

---

[583] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 400.
[584] CMUK m. 297/2: "*Şahid, ehlihibre ve diğer şahıslar da kendilerine müteallik kararlar aleyhine itiraz edebilirler.*"
[585] StPO 304/2: "*Tanık, bilirkişi ve diğer kişiler de, kendilerini ilgilendiren mahkeme ara kararı ve hakim işlemi ile kararına karşı itiraz yoluna başvurabilirler*." Çeviri için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 408.
[586] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 400.
[587] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 400, 401.
[588] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 963; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 676; Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 1048; Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 408; Mustafa Ruhan Erdem, Candide Şentürk, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 288.
[589] Gülşah Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", **Özel Ceza Hukuku-Cilt 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 162.

Yeminsiz dinlenen tanıkların da, tıpkı yeminle dinlenen tanıklar gibi, yalan beyanda bulunmaları hâlinde adli hatalara sebebiyet vermelerinin mümkün olduğu gerçeği gözetilince, ceza muhakemesi hukukunda yargılamanın yenilenmesi sebebini yalnızca yemin verilerek dinlenmiş tanıklarla sınırlandırmanın hakkaniyete aykırı sonuçlara neden olabileceğinin altını çizmek gerekir.[590]

D. Doğruyu Söylemek

1. Tanığın Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüğün Sınırları

Tanığın doğruyu söyleme yükümlülüğü kapsamında kendisinden beklenen, şahitlik ettiği olayı, şahitliğine uygun olarak, tanık dinlemeye yetkili merciler karşısında ifade etmesidir; fakat çeşitli sebeplerle beyanı gerçeğe aykırı olabilir. Beyanın gerçeğe aykırı olmasına yol açan tek neden tanığın yalan söylemesi değildir; tanığın doğruyu söylediğini düşünürken hatalı beyanda bulunması da mümkündür. Olayın gözlemlenmesine ilişkin nedenlerden tutun da tanığın bellek hatalarından kaynaklanan nedenlere veya beyanın alınmasına ilişkin adli sistemden kaynaklanan nedenlere dek pek çok sebeple tanık beyanı hatalı olabilir ve dolayısıyla gerçeği yansıtmayabilir. Beyanın hatalı olmasına yol açan bu hususlar çalışmanın ikinci bölümünde ele alındığı için burada tekrar edilmeyecektir. Ancak, tanık beyanını alan ve değerlendiren adli mercilerin beyanı hatalı olmaya itebilecek olası kaynaklardan haberdar olması mühimdir.

Beyanın hatalı olması dışında gerçeğe aykırı olmasına yol açan diğer sebep olan tanığın bilerek gerçeğe aykırı beyanda bulunması ise bu başlık altında incelenecektir. Bu anlamda tanık, gerçeği saklayamaz veya kısmen ya da tamamen değiştiremez.[591] Tanığın gerçeği saklaması bağlamında üzerinde durulması gereken hususlardan biri, ortaya koymadığı bilginin hangi durumlarda doğruyu söyleme yükümlülüğünü ihlal edeceği meselesidir. Başka bir deyişle tanık, kendisine bu konuda bir soru yöneltilmemiş olsa bile, şahitlik ettiği olaya ilişkin tüm bildiklerini anlatmakla

---

[590] Sevi Bakım, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi", **MÜHF-HAD**, **Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, s. 930.
[591] İnce Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 120.

yükümlü müdür; yoksa anlatacaklarının sınırlarını, tanık dinlemeye yetkili makamlarca kendisine sorulan sorular mı belirler?[592] Tanıktan beklenen, şahitlik ettiği olaya ilişkin bildiklerinin tümünü anlatması olduğuna göre kendisine sorulmasa bile uyuşmazlık konusu olaya ilişkin tüm bilgisini aktarmakla yükümlüdür.[593] Bu konuda herhangi bir soru yöneltilmemiş bile olsa bildiklerini kasıtlı olarak eksik anlattığı ispat edildiğinde, yalan tanıklık suçundan cezalandırılacaktır.[594]

Tanık doğruyu söylemekle yükümlü olduğu için CMK'da bunu temin etmek üzere belli tanık grupları bakımından tanıklıktan çekinme hakkı, yemin, tanıkların ayrı ayrı dinlenmesi, tanığa doğrudan soru sorulması, tanığın duruşmada taraflar huzurunda dinlenmesi, tanıkların yüzleştirilmesi gibi tedbirler öngörülmüştür.[595] Bir üst başlıkta tanığın yemin etme yükümlülüğü incelenmiştir. Tanığın doğruyu söylemesini temin etmeyi amaçlayan diğer düzenlemelere ise aşağıda, ilgili başlıkları altında yer verilecektir. Ancak bunlar haricinde mevzuatımızda tanık beyanını daha güvenilir kılmayı amaçlayan başka düzenlemelerin de bulunduğu fark edilecektir. Örneğin, yalan beyanda bulunmanın suç olarak düzenlendiği, tanığı etkilemeye teşebbüsün suç teşkil ettiği, şüpheli veya sanığın davranışlarının tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması[596] girişiminde bulunmak bakımından kuvvetli şüphe oluşturmasının tutuklama nedeni sayıldığı görülmektedir. Böyle bir durumda şüpheli ya da sanığın tutuklanmasının tanığa baskı yapılması girişimini engelleyeceği ve maddi gerçeğe ulaşılmasını sağlayacağı kabul edilmiştir.[597] Bu başlığın geri kalanında, tanığın doğruyu söylemesini temin eden suç düzenlemeleri daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Yalan tanıklık suçu, odağına tanığı yerleştirirken yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüs ve adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçlarının odağında, (suç düzenlemelerinde sayılan diğer kişilerin yanında) tanığı etkilemeye

---

[592] Gökhan Ölmez, **Yalan Tanıklık Suçu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 46.
[593] Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, R. Murat Önok, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, 21. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 1267; Ölmez, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 46.
[594] Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, 18. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 1201.
[595] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 419.
[596] Sanığın veya şüphelinin tanığı tehdit ederek, yanıltarak, haksız menfaat sağlayarak gerçek dışı beyanlarda bulunmak için zorlaması, baskı yapma girişiminde bulunmak olarak değerlendirilecektir. Bkz. Hasan Sınar, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016, s. 200.
[597] Özbek, **Polis Hukuku, İnternet…,** s. 207.

çalışan kişiler yer alır. Söz konusu suç düzenlemelerinin odaklandığı fail grupları farklı olsa da amaçları ortaktır. Bu suçların, suç incelemenin klasik metoduna göre unsur unsur ele alınması bu çalışmanın amacıyla bağdaşmayacağı ve kapsamını aşacağı için aşağıda yalan tanıklık, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüs ve adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçlarına ilişkin genel bir çerçeve çizilmekle yetinilecek ve daha ziyade bu suç düzenlemeleri ile tanık beyanının güvenilirliğinin kesişim kümesine odaklanılacaktır.

2. Yalan Tanıklık Suçu

Adli faaliyetin dürüstlük içinde sürdürülmesi ihtiyacı nedeniyle, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yalan tanıklık suç olarak ceza kanunlarında yer almaya devam etmektedir.[598] Yemin vererek yalan tanıklığın, en eski suç tiplerinden biri olduğundan söz edilmektedir.[599]

Söz konusu suç düzenlemesiyle hem yargılamanın taraflarının adil yargılanma hakkını korumak hem de adaletin yanlış yönde gerçekleşmesi tehlikesini önlemek amaçlanmaktadır.[600] Nitekim, tanığın yalan beyanda bulunması, uyuşmazlık konusunda karar vermeye yetkili mercileri yanlış yöne sevk ederek hem adaletin gerçekleşmemesine hem de yargılamanın taraflarının adil yargılanma haklarının[601] ihlal edilmesine yol açar. Bu nedenle, suçun mağdurunun toplumu oluşturan herkes olduğu ifade edilmektedir.[602]

---

[598] Bryan H. Druzin, Jessica Li, "Yalan Söyleme Eyleminin Suç Olarak Öngörülmesi: Eğer Mümkün ise Hangi Şartlar Altında Yalan Söylemek Suç Olarak Öngörülebilir?", Çev. Nagehan Kırkbeşoğlu, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 23, 2017, 21.

[599] Müller, **Münchener Kommentar zum…**, § 154 kn. 9; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1263.
Öyle ki, tanığın yemin ederken Tanrı'nın adını zikretmesine rağmen yalan söylemesinin Tanrı'ya hakaret anlamına geldiği düşünüldüğü için bu suçun, cezası en ağır suçlardan bir tanesi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Müller, **Münchener Kommentar zum…**, § 154 kn. 9

[600] Aynı yönde bkz. Zafer İçer, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **MÜHF–HAD**, C. 18, S. 1, 2012, s. 190; Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 352, 353; Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 133. Nas, **Yalan Tanıklık Suçu**…, s. 160, 161. Aynı yöndeki Yargıtay kararı için bkz. bkz. "*Yalan tanıklık suçuyla, yargılamanın doğru olmayan beyanlarla gerçeğe aykırı bir şekilde yönlendirilmesinin önüne geçilerek adaletin tecellisi sağlanmak suretiyle yargılamanın taraflarının haklarının zarar görmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır."* Yargıtay CGK, E. 2014/428, K. 2018/8, T. 16.01.2018, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023).

[601] Adil yargılanma hakkının sadece AİHS m. 6'da sayılan haklarla sınırlı olarak anlaşılmaması gerektiğine, devletin adil bir yargılama yapılmasını sağlamaya yönelik aldığı tüm tedbirlerin adil yargılanma hakkı bağlamında değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin olarak bkz. Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 353, dipnot: 10.

[602] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 376; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 12; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel…**, s. 1199.

TCK m. 272/1'de yalan tanıklık suçunun temel hâlinin, "gerçeğe aykırı olarak tanıklık yapmak" ile işleneceği belirtilmiş, maddenin devamında ise suçun nitelikli hâllerine yer verilmiştir. Suç, gerçeğe aykırı olarak tanıklık yapmak ile işleneceğine göre, gerçeğin kısmen ya da tamamen değiştirilerek anlatılması, inkâr edilmesi, kısmen ya da tamamen gizlenmesi[603] yalan tanıklık teşkil eder[604] ve beyanda bulunulan anda suç oluşur.[605] O hâlde, bu suçun tamamlandığından söz edebilmek için ayrıca bir zararın gerçekleşmesi ya da tehlikenin ortaya çıkması aranmamış, soyut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir.[606] Başka bir deyişle, suçun oluşabilmesi için söz konusu tanık beyanının hükme esas alınması, bu beyana dayanılarak karar verilmesi gerekmez. Öte yandan, zararın ortaya çıkması, cezayı ağırlaştıran bir nitelikli hâl olarak düzenlemenin devamında yer almıştır.

Soyut tehlike suçu düzenlemesinin suçla korunan hukuki değer ile orantısız olduğu ve yalan beyanın, muhakemeye etki ettiği ölçüde cezalandırılması gerektiği yönündeki eleştiri[607] dikkate değerdir. Öte yandan, yalan tanıklığın suç hâline getirilmesinin bir nedeninin de tanığı gerçeği söylemeye yöneltmek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, suçun somut değil, soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesinin bir anlam ifade ettiği kanaatindeyiz. Gerçekten de, yalan tanıklık suçunun soyut tehlike suçu olarak düzenlenmesinin bir sebebi de kanaatimizce, tanığın gerçeğe aykırı beyanda bulunmasını engellemeye çalışmaktır. Bu suçu ispat etmenin kimi zaman oldukça güç olduğu gözetildiğinde, yalan tanıklığı suç olarak düzenlemenin suç politikasındaki anlamı ve önemi, daha ziyade genel önleyiciliği bakımındandır.[608] Bu nedenle, yalan tanıklıkta bulunmanın cezalandırılacağı tehdidi, işleyen bir hukuk sistemi için neredeyse vazgeçilmezdir.[609]

---

[603] Yalan beyanda bulunmaya ilişkin başka bir suç tipi olan ve TCK m. 206'da düzenlenen resmi belgenin düzenlemesinde yalan beyan suçundaki "yalan beyanın" susularak verilemeyeceğini; başka bir deyişle yalan beyanda bulunmanın icrai bir hareket olması sebebiyle ihmali hareketle işlenemeyeceğini belirten görüş için bkz. Zeynel T. Kangal, "Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan**", Özel Ceza Hukuku Cilt VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 134.

[604] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 354; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1267.

[605] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 361.

[606] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 355; Feyza Kır, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272) ve Etkin Pişmanlık", **AÜHFD**, C. 70, S. 3, 2021, s. 1118; Martin Heger, **Strafgesetzbuch-Kommentar**, Ed. Karl Lackner, Kristian Kühl, Martin Heger, 30. Bası, Münih: C. H. Beck, 2023, Vor § 153, kn. 1; Hans Kudlich, **Beck'sche Online-Kommentare-StGB**, Ed. Bernd von Heintschel-Heinegg, Hans Kudlich, 60. Bası, 2024, § 153, kn. 2, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024).

[607] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 62.

[608] Müller, **Münchener Kommentar zum…**, § 153, kn. 2.

[609] Müller, **Münchener Kommentar zum…**, § 153, kn. 2.

Suç her ne kadar soyut tehlike suçuysa da yalan beyanın, tanık dinlemeye yetkili mercii yanlış yöne sevk edebilecek nitelikte olması gerekir.[610] Bu bağlamda, yargılama konusu olayla ilgisi olmayan konulardaki gerçeğe aykırı beyanlar, yalan tanıklık suçunu oluşturmayacaktır;[611] çünkü bu nitelikteki beyanlar suçla korunan hukuki değeri ihlale elverişli değildir.[612] Çekinme hakkı olmayan tanığın susmasının da gerçeğin gizlendiği şeklinde yorumlanamayacağı ve yalan tanıklık olarak nitelenemeyeceğine; bu eylemin yalnızca disiplin yaptırımı gerektirdiğine işaret edilmektedir.[613]

Yalan tanıklık suçunun hangi durumlarda oluşacağını açıklığa kavuşturmak için tanığın beyanlarının ne zaman gerçeğe aykırı sayılacağı da tespit edilmelidir. Bu husus doktrinde tartışmalı olmakla birlikte kanaatimiz, tanığın ancak objektif gerçeklikle bağdaşmayan beyanlarının suç teşkil edeceği yönündedir.[614] Tanığın, kendi algıladığı gerçekliği beyanlarında kasten yansıtmaması hâlinde suçun oluşacağı kabul edilirse, örneğin, kendi algıladığı gerçekliğe aykırı beyanda bulunan tanığın beyanının aslında objektif gerçeğe uygun olması durumunda, failin suç işleme niyetinin cezalandırılması sonucu ortaya çıkacaktır.[615] Bu ise failin değil, fiilin tehlikeliliğini cezalandıran çağdaş ceza hukuku açısından kabul edilemez.[616] O hâlde yalan tanıklık suçunun işlendiğinin tespit edilebilmesi için öncelikle beyanın objektif gerçeklikle bağdaşıp bağdaşmadığı, dosya kapsamında mevcut diğer delillerin değerlendirilmesiyle tespit edilmelidir.[617] Beyanın objektif gerçekliğe aykırı olduğunun ortaya koyulması hâlinde bu defa da tanığın, gerçeklikten kasten ayrılıp ayrılmadığı incelenmelidir.[618] Ancak tanığın beyanları arasında çelişki olması veya beyanının diğer delillerle çelişmesi, yalan tanıklık suçunu işlemeye yönelik kastının varlığını ispat bakımından yeterli değildir.[619]

---

[610] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 25.
[611] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 356.
[612] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 243.
[613] İnce Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 124.
[614] Aynı yönde bkz. Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel…**, s. 1204; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…,** s. 1268; Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 134; Mehmet Arslan, "Yalan Tanıklık Suçunda Gerçeğe Aykırılık", **CHD**, C. 10, S. 28, 2015, s. 280. Tanığın beyanlarının kendi algıladığı gerçeklikle örtüşmemesi hâlinde yalan tanıklık suçunun oluşacağını belirten aksi yöndeki görüş için bkz. Koçak, "Bir Ceza Yargılamasına…", s. 209.
[615] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 15.
[616] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 15.
[617] Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 134.
[618] Tunçer, **Yalan Tanıklık Suçu**, s. 135. Benzer yönde bkz. Yargıtay CGK, E. 2015/187, K. 2018/206, T. 8.5.2018; Yargıtay CGK, E. 2014/428, K. 2018/8, T. 16.1.2018. Kararlar için bkz. www.lexpera.com.tr, E.T. 28.03.2023.
[619] Koçak, "Bir Ceza Yargılamasına…", s. 211.

Yalan tanıklık suçundan bahsedilebilmesi için tanığın, tanık dinlemeye yetkili kişi veya kurul önünde gerçeğe aykırı beyanda bulunması şarttır. O hâlde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresindeyse mahkeme veya hâkim, tanık dinleme yetkisine sahiptir. Kolluğun tanık dinleme yetkisi olmadığı için[620] tanığın, "bilgisine başvurulan" sıfatıyla kollukça alınan beyanı, gerçeği yansıtmasa dahi yalan tanıklık suçunu oluşturmayacaktır.[621] Hukuk yargılaması sırasında tanığın gerçeğe aykırı beyanda bulunması da yalan tanıklık suçunun işlendiği anlamına gelecektir.[622]

Tanığın çağrılması ve dinlenmesine ilişkin muhakeme kurallarına uyulmamasının yalan tanıklık suçunun oluşmasına etkisi olup olmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, bu konudaki muhakeme kurallarına uyulmaması hâlinde, tanık ister gerçeğe uygun ister gerçeğe aykırı beyanda bulunsun, beyanı delil olarak değerlendirilemeyeceği ve hükme esas alınamayacağı için yalan tanıklık suçu oluşamayacaktır.[623] Öte yandan, böyle bir aykırılığın yalan tanıklık suçunun oluşumuna etkili olmadığı da ifade edilmektedir.[624] Gerçekten de muhakeme kurallarına aykırı hareket edilmiş olunsa bile beyanı alınan kişi tanık niteliğindedir ve

---

[620] Kolluğun, PVSK m. 15'te yer alan "*Polis; yaptığı tahkikat esnasında ifadelerine müracaat lazım gelen kimseleri çağırır ve kendilerine lüzumu olan şeyleri sorar.*
Polis; müşteki, mağdur veya tanık ifadelerini, talepleri hâlinde ikamet ettikleri yerlerde veya işyerlerinde de alabilir. Bu fıkranın kapsamı ile uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığınca belirlenir." şeklindeki yetkisi tanığın kolluk tarafından beyanının alınabileceği şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Öte yandan, buradaki yetki, tanık dinleme yetkisi değil; bilgi alma işlemi niteliğindedir. Dolayısıyla kolluğun bu şekilde bilgisine başvurduğu kişilerin beyanı da tanık beyanı olarak adlandırılamayacaktır. Konu hakkındaki detaylı inceleme için bkz. Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 3.

[621] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 365; Yener Ünver, **İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık ve Bilirkişilik, Suçu İhbar Etmemek Suçları (TCK'da Düzenlenen Adliyeye Karşı Suçlar)**, 7. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 246; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel…**, s. 1202; İçer, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 194; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 22; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1265. Bu konudaki Yargıtay içtihadı da aynı yöndedir. "*Sanığın 30.07.2013 tarihli kollukta alınan beyanında yalan tanıklık yaptığı iddia ve kabul edilmiş ise de; CMK.nın 43. maddesinin 5. fıkrası hükmü karşısında tanık dinleme yetkisi bulunmayan kolluk tarafından düzenlenen bilgi alma tutanağındaki beyanlar nedeniyle yalan tanıklık suçunun unsurları itibariyle oluşmayacağı gözetilmeden, sanığın beraati yerine yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi…*" Karar için bkz. Yargıtay 8. CD, E. 2019/14563, K. 2021/2255, T. 15.02.2021, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023). Benzer kararlar için bkz. Yargıtay 8. CD, E. 2020/15809, K. 2022/11797, T. 06.09.2022, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023); Yargıtay 16. CD, E. 2015/7507, K. 2016/1928, T. 03.03.2016, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023).

[622] Nitekim, 6100 sayılı HMK'nın "*Yalan yere veya menfaat temin ederek tanıklık edilmesi ve sonuçları*" başlıklı 264. Maddesinde de bu hususa şu şekilde yer verilmiştir: *"(1) Hâkim, tanığın tanıklığı esnasında yalan söylediği veya menfaat temin ederek tanıklık ettiği hakkında yeterli delil veya emare elde ederse bir tutanak düzenler ve bu tutanağı derhâl Cumhuriyet başsavcılığına gönderir.*
(2) Hâkim, tanığın ve suçta ortakları varsa onların tutuklanmasına da karar verebilir ve kovuşturma yapılmak üzere Cumhuriyet başsavcılığına sevk eder."

[623] Vormbaum, **Nomos Kommentar-Strafgesetzbuch**, § 153, kn. 32.

[624] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 369; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel…**, s. 1203; İçer, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 196; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 19; Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 139; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1269.

bildiğini doğru şekilde söylemekle yükümlüdür.[625] Bu yükümlülüğü kendisine hatırlatılmamış olsa bile, ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmayacaktır. Kaldı ki çekinme hakkı olmayan tanığa bu hakkı hatırlatılmadan beyanının alınması, tanığın dinlenmesine ilişkin muhakeme kurallarına aykırılık örneği teşkil eder ve böyle bir durumda söz konusu tanığın yalan tanıklık yapmış olması, TCK m. 273/1-b'de şahsi cezasızlık ya da cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi bir sebep olarak düzenlenmiştir.[626] Aynı nitelikteki bir diğer düzenleme de kişinin kendisinin, üstsoy, altsoy, eş veya kardeşinin soruşturma ve kovuşturmaya uğramasına neden olabilecek bir hususla ilgili olarak yalan tanıklıkta bulunması bakımından, *nemo tenetur* ilkesinin bir yansıması olarak TCK m. 273/1-a'da yer almaktadır.[627] Şüpheli veya sanığa isnat edilen fiille ilgili bilgisi olan yakın, CMK m. 45'te düzenlenen yakınlık sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkından feragat edip beyanda bulunmak istediğinde, her tanık gibi, doğruyu söylemekle yükümlüdür.[628] Buna rağmen şüpheli veya sanığın yakını, onun ceza muhakemesine uğramasına engel olmak için yalan söylerse şahsi cezasızlık sebebi veya cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsi sebep uygulanabilecektir.[629]

Suçun faili, yetkili merci önünde tanık olarak dinlenen kişidir ve bu sebeple özgü suç niteliğindedir.[630] O hâlde, tanık sıfatına sahip olmayan kişiler bu suça, bağlılık kuralı gereğince, ancak azmettiren veya yardım eden olarak iştirak edebilirler.[631] Kimlerin "tanık" olabileceğine ilişkin tartışma, yalan tanıklık suçu bakımından da önem arz eder. Öncelikle, sanığın suç ortaklarının tanık olarak beyanlarına başvurulması hâlinde bu suçun faili olup olamayacakları değerlendirilmelidir. Daha önceki bölümlerde yer alan açıklamalardan da hatırlanacağı üzere, CMK m. 50/2'de soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar, "yemin verilmeyen tanıklar" arasında sayılmıştır.

---

[625] İçer, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 196.
[626] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 371.
[627] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 50–51; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel…**, s. 1206.
[628] Büşra Demirel Bakırman, **Şahsi Cezasızlık Sebepleri ve Cezada İndirim Yapılmasını Gerektiren Şahsi Sebepler**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 177.
[629] Demirel Bakırman, **Şahsi Cezasızlık Sebepleri…**, s. 177.
[630] Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 372; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 11; İçer, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 201; Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 133.
[631] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 12; Kır, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 1125.

Sayılan kişilerin "tanık" olarak adlandırılıp adlandırılamayacağı meselesi doktrinde tartışmalı olup bu tartışmaların detayı "suç ortağının tanık olarak dinlenmesi" başlığında aktarılacağı için burada tekrara düşülmeyecektir. Ancak şu kadarına değinmek gerekir ki, bu düzenleme, tanık olarak adlandırılan kişinin, "olayın tarafı olmayan, üçüncü kişi konumunda"lığı ile bağdaşmadığı gibi aynı soruşturma ya da kovuşturmada şüpheli ya da sanık olan bir kişinin tanık olarak dinlenmesi ve gerçeği söylemekle yükümlü tutulması, AY m. 38/5'te ifadesini bulan *nemo tenetur* ilkesiyle de çelişki içindedir.[632] Öte yandan düzenlemenin mevcut hâli, söz konusu kişilerin yemin verilmeyen tanık olarak dinleneceğini öngördüğü için yalan tanıklık suçunun faili de olabilecekleri şeklinde anlaşılmaya müsaittir. CMK m. 50/2'deki söz konusu hükmün kaldırılması ve birlikte suç işleyen kişilerin birbirleri lehine ya da aleyhine tanıklık yapmaya zorlanamayacaklarının açıkça düzenlenmesi şarttır.[633] Doktrinde, suç ortağının tanık olarak dinlenmesi hâlinde sanıklar ister aynı ister ayrı davaların faili olsun, kendilerini suçlayıcı beyanda bulunmama ve susma haklarının varlığı gözetildiğinde yalan tanıklık suçunun faili olamayacakları da ifade edilmektedir.[634] Ancak, suç ortağı hakkında yürütülen yargılamanın bitmesi ve hükmün kesinleşmiş olması durumunda, diğer suç ortağı hakkında tanıklık yaparken gerçeğe aykırı beyanda bulunması hâlinde yalan tanıklık suçunun faili olabileceği belirtilmektedir.[635]

Suçun mağdurunun yalan tanıklık suçunun faili olup olamayacağı da tartışmalıdır ve bu tartışma, mağdur beyanının tanık beyanı olarak kabul edilip edilemeyeceği meselesinden bağımsız düşünülemez. Gerçekten de mağdur beyanı tanık beyanı olarak kabul edilirse ve diğer koşulları da varsa, suç mağdurunun yalan tanıklıktan cezalandırılması mümkün olur. Bu tartışmaya ilişkin doktrinde benimsenen görüşleri, suç mağdurunun dinlenmesi başlığında detaylı olarak ele alacağımız için burada tekrar etmeyeceğiz. Ancak, benimsediğimiz görüş uyarınca ceza muhakemesine yansımış olaya ilişkin bilgisine başvurulan, uyuşmazlığın tarafı olmayan kişiyi ifade eden tanıkla, uyuşmazlığın tarafı konumundaki mağdur kavramları birbiriyle örtüşmez. Bu

[632] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 269.
[633] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 269. Turhan, düzenlemenin şüpheli veya sanığın tanık olarak dinlenmesine imkân tanıyan kısmının hükümden çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373.
[634] Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 134.
[635] Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 134, 135.

nedenle, mağdur beyanı, tanık beyanı niteliğinde olmadığı için suç mağdurlarının, yalan tanıklık suçunun faili olamayacakları kanaatindeyiz.[636] O hâlde mağdurlar beyanlarında kasıtlı olarak gerçekten ayrıldıklarında, diğer unsurları da varsa iftira suçunun faili olabilirler.[637]

Mehaz Alman Ceza Kanunu (StGB) § 161'in aksine yalan tanıklık suçunun taksirli hâli TCK'da yer almamaktadır. O hâlde yalan tanıklık suçu, tanığın objektif gerçeklikten ancak bilerek ve isteyerek ayrılmasıyla oluşacaktır.[638]

Yalan tanıklık suçunu işleyen failin, yargılamanın belli aşamalarında gerçeğe aykırı beyanından dönmesi ihtimalinde ya hiç cezalandırılmayacağı ya da cezasında indirim yapılacağı, TCK m. 274'te etkin pişmanlık hükmü olarak düzenlenmiştir. Öyle ki, aleyhine gerçeğe aykırı tanıklık yapılan kişi hakkında verilen mahkûmiyet kararı kesinleşmeden önce dahi, tanığın gerçeği açıklaması hâlinde yalan tanıklık suçundan verilecek cezanın yarısından üçte birine kadar indirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Böyle bir etkin pişmanlık düzenlemesine yer verilmesinin sebebi, yalan tanıklık suçunu işleyen failin cezalandırılmasındansa gerçeğe aykırı tanık beyanına dayanarak kurulacak, maddi gerçekle bağdaşmayan kararlardan kaçınma düşüncesinin ağır basmasıdır.[639] Ancak, söz konusu etkin pişmanlık düzenlemesinden faydalanabilmesi için gerçeğe aykırı tanıklık yapan failin işlediği suçu sadece itiraf etmesinin yeterli olmadığı, aynı zamanda mahkemeyi saptırdığı yanlış yoldan döndürmesi gerektiği ifade edilmektedir.[640] O hâlde tanık, yalan söylediğini itiraf etmekle beraber gerçeği de söylemelidir.[641]

Öte yandan, söz konusu etkin pişmanlık düzenlemesinin sadece şüphelinin ya da sanığın aleyhine gerçeğe aykırı beyanda bulunma hâlleri için getirilmiş olması haklı olarak doktrinde eleştirilmektedir. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi uyarınca, mevcut düzenlemeye göre şüpheli veya sanığın lehine olacak şekilde gerçeğe aykırı beyanda

---

[636] Aynı yönde bkz. Yargıtay 9. CD, E. 2012/11127, K. 2013/2434, T. 20.02.2013, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).
[637] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 303; Ali Parlar, Mustafa Öztürk, **İstinaf ve Yargıtay Kararlarıyla İftira, Yalan Tanıklık ve Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçları**, 1 Bası, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2017, s. 185.
[638] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 26.
[639] Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1274; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 58.
[640] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 53; Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 284.
[641] Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 284.

bulunan yalan tanıklık suçunun failinin etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanması mümkün değildir.[642] Hükümde değişiklik yapılarak lehe tanıklık yapan kimseler bakımından da etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilir hâle getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.[643] Böyle bir değişiklik, tanığı doğru beyanda bulunmaya teşvik edeceği için maddi gerçeğe ulaşılması ihtimalini de artıracaktır.

3. Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu

Yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüsü TCK m. 277'de suç olarak düzenleyen kanun koyucunun amacı, tanık üzerinde baskı oluşturulması yoluyla maddi gerçeğe ulaşılmasını engellemeye yönelen failleri cezalandırmaktır. Görüldüğü üzere burada, yalan tanıklık suçundaki gibi gerçek dışı beyanda bulunan tanığın kendisi değil; tanığın gerçeği söylemesine engel olmaya çalışan kişiler cezalandırılmaktadır. Davaların doğruluk, dürüstlük ve gerçeğe ulaşma ilkelerine uygun olarak görülmesi suretiyle adaletin gerçekleşmesi hem uyuşmazlığın taraflarının hem de toplumu oluşturan her bir bireyin yararına olduğu için[644] bu suç ile korunan hukuki değerin, adil yargılanma hakkı olduğu ifade edilmektedir.[645]

TCK'nın 277. maddesinde düzenlenen suçun konusu, hukuka aykırı olarak etkilemeye teşebbüs edilen yargı görevi yapan kişi, bilirkişi ya da tanıktır.[646] Maddede sayılan kişilerin tarafsız olmaları, ceza muhakemesinde maddi gerçeğe ulaşılabilmesi bakımından kritik olduğu için bu kimseleri etkilemeye teşebbüs etmek bile ayrı bir suç

---

[642] Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 152; Aksi yönde bkz. Kır, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 1130. Yazara göre, TCK m. 278'de yer alan "*aleyhine tanıklık yapılan*" ifadesi, yalan tanıklığın, hakkında beyanda bulunulan şüpheli ya da sanığın aleyhine olması gerektiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Yazar bu ifadeyle yalan tanıklık suçu nedeniyle mağdur olan kişilerin kastedildiğini belirtmektedir.
[643] Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 155.
[644] Yargıtay CGK, E. 2013/423, K. 2014/328, T. 17.06.2014, (www.legalbank.com, E. T. 01.12.2022).
[645] Gülşah Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs", **Özel Ceza Hukuku-Cilt 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 208; Hamide Zafer, "Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 277/1) Bakımından Bir Değerlendirme", **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 21, 2017, s. 186; Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 343; Cem Şenol, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 277)" **İÜHFM**, C. 71, S. 1, s. 1123; Dilek Ekmekçi, **Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s. 149; Rezzan İtişgen, "Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 288)", **TBB Dergisi**, C. 26, S. 111, 2014, s. 62; Ş. Cankat Taşkın, "Yargı Görevi Yapanı Etkileme Suçu", **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 75-76, 2010, s. 182.
[646] Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 209; Zafer, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 187.

olarak düzenlenmiştir. Düzenlemenin ilk versiyonu, bu suçun yalnızca yargı görevi yapanlara karşı işlenebileceği şeklinde kaleme alınmıştı. Bu düzenleme, 02.07.2012 tarihli ve 6352 sayılı Kanun[647] ile değiştirilmiş ve söz konusu suçun, sadece yargı görevi yapanları etkilemeye teşebbüs edilmesi hâlinde değil; bilirkişi ya da tanığı etkilemeye teşebbüs edilmesi hâlinde de işlenmesi mümkün kılınmıştır. Tanık ve bilirkişilerin ispat faaliyetindeki önemi dolayısıyla kanun koyucunun böyle bir değişiklik yaptığı anlaşılmakta[648] ve söz konusu değişiklik, doktrinde olumlu karşılanmaktadır.[649] Öte yandan, siyasilerin, hukukçuların, yazılı, görsel ve işitsel medya mensuplarının bu suçu esasen sıklıkla işledikleri; ancak haklarında çoğunlukla herhangi bir ceza muhakemesi yürütülmediğine işaret edilmekte ve bu suçun büyük ölçüde metrukiyete uğradığı haklı olarak dile getirilmektedir.[650]

Suçun hareket unsurunu, failin yargı görevi yapanı, bilirkişiyi ya da tanığı hukuka aykırı olarak etkilemeye teşebbüs etmesi oluşturur. Ceza normu kural olarak, bir yaptırımla karşılanmak istenen davranışın tamamlanmış şeklini esas alsa da kanun koyucu kimi hâllerde icra hareketlerini ya da hazırlık hareketlerini de tamamlanmış suç gibi cezalandıran suçlar ihdas eder. O hâlde, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüs eden kişi, TCK m. 35'te yer alan teşebbüse ilişkin koşulların varlığına rağmen, söz konusu suça teşebbüsten değil; 277. maddede düzenlenen suçun tamamlanmış hâlinden cezalandırılacaktır.[651] Madde metninde, görülmekte olan bir davada failin gerçeğin ortaya çıkmasını engellemek veya bir haksızlık oluşturmak amacıyla hareket etmesi arandığına göre bu suç ancak özel kastla işlenebilecek[652] ve fail böyle bir amaçla hareket etmediyse suçun manevi unsuru eksik kalacağı için eylemi bu suçu oluşturmayacaktır.[653]

Kanunda, etkilemeye teşebbüs teşkil eden davranışlar sınırlayıcı şekilde sayılmadığına göre 277. maddede düzenlenen suç, serbest hareketlidir.[654] Söz konusu

---

[647] 05.10.2012 Tarih ve 28344 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.
[648] Şenol, "5237 Sayılı Türk…", s. 1135.
[649] Erdener Yurtcan, **Yargıtay Kararları Işığında İftira Suçu (Adliyeye Karşı Diğer Suçlar)**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 214; Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 209.
[650] Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 342.
[651] Ekmekçi, **Kitle İletişim Özgürlüğünün**…, s. 147.
[652] Akyıldız, **Soruşturma Evresinde Gizliliğin**…, s. 156; Yurtcan, **Yargıtay Kararları Işığında…**, s. 213; Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 352; Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 218.
[653] Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 218.
[654] Zafer, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 188; Zeki Hafızoğulları, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler–Millete ve Devlete Karşı Suçlar**, 2. Bası, Ankara: US-A Yayıncılık, 2017, s. 179; Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 212.

suçun işlenmesi bakımından herhangi bir zararın meydana gelmesi ya da bir zarar tehlikesinin ortaya çıkması aranmadığı için aynı zamanda bir soyut tehlike suçu teşkil eder.[655] Öte yandan, etkilenmenin gerçekleştiği ihtimalde failin cezası, TCK m. 61 gereğince alt sınırdan uzaklaşılarak belirlenmelidir.[656]

Söz konusu suçun işlendiğinden bahsedilebilmesi için madde metninde sayılan kimseler, görülmekte olan bir dava sırasında etkilemeye teşebbüs edilmelidir. Bahsi geçen dava, adli ya da idari yargı yerlerinde usulüne uygun olarak açılmış davayı ifade eder.[657] Bir ceza davası sırasında bu suçun işlenebilmesi için kovuşturma evresine geçilmiş, başka bir deyişle iddianamenin kabul edilmesiyle yargılama başlamış olmalıdır.[658] 08.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun ile değiştirilerek mevcut hâlini almadan önce bu suçun yapılmakta olan bir soruşturma sırasında da işlenebilmesi mümkündü. Ancak söz konusu Kanun ile "*veya görülmekte olan bir soruşturmada*" ibaresi kanun metninden çıkarıldığı için bu suçun soruşturma evresinde işlenebilmesi artık mümkün değildir.[659] Korunması amaçlanan hukuki değerin adil yargılanma hakkı olduğu gözetildiğinde, bu hakkın yalnızca kovuşturma evresinde geçerli olduğu intibaı uyandıran söz konusu kanun değişikliğini desteklemek mümkün görünmemektedir.[660] Gerçekten de soruşturma evresinde bilirkişi atanabilir, tanık dinlenebilir, maddi gerçeğin ortaya çıkması için pek çok koruma tedbiri uygulanabilir. O hâlde soruşturma evresinde sulh ceza hâkimlerinin, Cumhuriyet savcılarının, tanığın ve bilirkişinin tarafsızlığının güvence altına alınmasını amaçlayan böyle bir düzenlemeden vazgeçilmesi, suç ile korunması amaçlanan hukuki değerle bağdaşmamaktadır.[661]

---

[655] Akyıldız, **Soruşturma Evresinde Gizliliğin…,** s. 156; Nur Centel, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Yargı Görevi Yapanı Etkileme Suçu", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, Cilt 1, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 142; Ünver, **İftira, Suç Uydurma…,** s. 350; Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 212; Düzenlemenin bir somut tehlike suçu olduğu yönünde bkz. Ekmekçi, **Kitle İletişim Özgürlüğünün**…, s. 202.

[656] İsmail Malkoç, **Açıklamalı Türk Ceza Kanunu**, 4. Cilt, 4. Bası, Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 2013, s. 4689.

[657] Hafızoğulları, **Türk Ceza Hukuku…,** s. 178.

[658] Hafızoğulları, **Türk Ceza Hukuku…,** s. 178. Nitekim, CMK'nın "T*anımlar*" başlıklı 2. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde kovuşturma evresi "*İddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre*" şeklinde tanımlanmıştır.

[659] 6545 Sayılı Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Madde 69: *"5237 sayılı Kanunun 277 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "veya yapılmakta olan bir soruşturmada," ve "şüpheli veya" ibareleri madde metninden çıkarılmış ve fıkraya aşağıdaki cümle eklenmiştir.*
"Teşebbüs iltimas derecesini geçmediği takdirde verilecek ceza altı aydan iki yıla kadardır.""

[660] Adil yargılanma hakkının sadece kovuşturma evresiyle sınırlı olarak yorumlanamayacağına ilişkin benzer yöndeki bir değerlendirme için bkz. Şenol, "5237 Sayılı Türk…", s. 1125.

[661] Burak Melemez, **Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 208, 209. Benzer yönde bkz. Bostancı Bozbayındır, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 214.

Hakkın kullanılması, bu suç bakımından ortaya çıkabilecek bir hukuka uygunluk nedenidir.[662] Bu durumda, örneğin savunma hakkı, şikâyet hakkı ya da eleştiri hakkını kullanan bir kimse, hukuka aykırılık unsurunun eksikliği nedeniyle söz konusu suçu işlemiş sayılamayacaktır.[663]

4. Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs

Yukarıda, adil yargılanma hakkının bu çalışma bakımından öne çıkan boyutları, ilk bölümde silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkesi bağlamında ayrıca değerlendirilmiştir. Ancak elbette yalnızca bu boyutlarıyla değil, adil yargılanma hakkı bir bütün olarak, hakkaniyete uygun bir yargılamanın olmazsa olmazıdır. Bu nedenle kanun koyucu, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüsü ayrı bir suç olarak, ilk kez 5237 sayılı TCK m. 288'de düzenlemiştir. Buna göre, "*Görülmekte olan bir davada veya yapılmakta olan bir soruşturmada, hukuka aykırı bir karar vermesi veya bir işlem tesis etmesi ya da gerçeğe aykırı beyanda bulunması için, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı hukuka aykırı olarak etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişi, elli günden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılır.*" Bu suç düzenlemesi ile yargı görevi yapanın, bilirkişinin veya tanığın tarafsızlıklarının kötü niyetli beyan ya da yayınlardan korunması amaçlanmaktadır.[664]

Basın ve yayın organlarının ceza muhakemesi sürecini gözlemleyebilmesinin demokratik bir hukuk devletinde önemli bir yeri bulunur. Medyanın muhakemeye konu olan olayı ele alması o olaya yönelik toplumsal bir ilgi oluşmasını, toplumun bu ilgisi muhakemeyi yürüten süjelerin hukuka uygun davranmaya dikkat etmesini ve muhakemenin yürütülüş şeklinin doğru ve adil olup olmadığının gözlemlenebilmesini sağlar.[665] Öte yandan, ceza muhakemesinin kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilecek müdahalelerden korunmasının, muhakemenin güvenliğinin sağlanmasıyla doğrudan

---

[662] Zafer, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 188.

[663] Zafer, "Yargı Görevi Yapanı…", s. 188; Yargıtay 16. C. D, E. 2015/237, K. 2015/3055, T. 29/09/2015; karar için bkz. Yurtcan, **Yargıtay Kararları Işığında…**, s. 272–273.

[664] Yusuf Solmaz Balo, "Türk Hukukunda Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu, Uygulama ve Gelişmeler", **Hukuk Biliminin Güncel Sorunları-III. Uluslararası Kongre Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 128; İzzet Tercan, **Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 97.

[665] Urs Kindhaeuser, "Ceza Muhakemesinin Basın Yayın Yoluyla İhlali (Yayın Yoluyla Soruşturmanın Gizliliğinin, Masumiyet Karinesinin İhlali ve Muhakemeyi Etkileme)", Çev. Serdar Talas, **Dünyada ve Türkiye'de Ceza Hukuku Reformları Kongresi**, Cilt 1, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 42.

ilişkili olduğu da, haklı olarak, ifade edilmektedir.[666] Bu durumda, yargılamanın adilliğinin medya aracılığıyla denetlenebilmesi ile adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs edilmesi arasındaki sınırı çizebilmek mühimdir.

288. maddedeki bu suçun, 277. maddede düzenlenen yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüs suçu ile büyük oranda benzeştiği görülmektedir. Doktrinde de her iki suçun koruduğu hukuki değerin ortak olmasından yola çıkılarak, aynı maddede düzenlenmemiş olmaları eleştirilmektedir.[667] 277. maddede düzenlenen suç, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüsten söz etmek için bu kişilerle belirli bir yönde karar vermesi ya da beyanda bulunmaları amacıyla ilişki kurulmasını gerektirirken; 288. maddedeki suç aynı amaçla, ancak alenen işlenir.[668] O hâlde, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçunda, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı doğrudan muhatap almadan, aleni açıklamalarla bu suç işlenecektir.[669] Aleniyet ise, sayısı belli olmayan kişilerin, söylenen sözleri duyabilmeleri, öğrenebilmelerini ifade eder.[670] Aleni açıklamanın yapılmasıyla suç tamamlanacağı için yargı görevi yapanın, bilirkişi ya da tanığın açıklamalardan etkilenmiş olmasına gerek yoktur; ancak elbette, suçun oluşabilmesi için söz konusu açıklamaların sayılan kişileri etkilemeye elverişli olması gerekir.[671] Tüm benzerliklerine karşın bu suçun, 277. maddedeki suçtan farklı olarak, yapılmakta olan bir soruşturmaya ilişkin olarak işlenmesi mümkündür.

Çalışmanın ikinci bölümünde şu ana dek, tanığın yükümlülüklerinden bahsedilmiştir. Tanıklık etmenin zorunlu olmasından kaynaklanan bu yükümlülüklerin

---

[666] Kindhaeuser, "Ceza Muhakemesinin Basın…", s. 40. Yazar aynı zamanda, muhakemede rol alan hakim, savıcı, tanık, bilirkişi gibi süjelerin karar verme özgürlüğüne yönelen müdahalelere karşı genel ceza hukuku normlarının yeterli bir kourma sağladığını, bunun ötesindeki suç düzenlemelerine ayrıca ihtiyaç olmadığını da dile getirmektedir. Bkz. Kindhaeuser, "Ceza Muhakemesinin Basın…", s. 51.

[667] İzzet Özgenç, "Soruşturma İşlemlerinin Gizliliğini İhlal ve Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçları", **08 Ekim 2010 Kolokyum-Ceza Hukukunun Güncel Sorunları**, Ed. Tevfik Gülsoy, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, s. 165. Her iki suç tipiyle cezalandırılması amaçlanan fiillerin birbirinden farklı olduğu ve dolayısıyla birbirleriyle çatışmadıkları yönündeki aksi görüş için bkz. Ünver, **İftira, Suç Uydurma…**, s. 342.

[668] Özgenç, "Soruşturma İşlemlerinin Gizliliğini…", s. 165.

[669] Özgenç, "Soruşturma İşlemlerinin Gizliliğini…", s. 165, 166; Köksal Bayraktar, "Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs", **Özel Ceza Hukuku-Cilt 10**, Adliyeye Karşı Suçlar, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 427.

[670] Bayraktar, "Adil Yargılamayı Etkilemeye…", s. 427; Melemez, **Adil Yargılamayı Etkilemeye…**, s. 125.

[671] Özgenç, "Soruşturma İşlemlerinin Gizliliğini…", s. 167; Bayraktar, "Adil Yargılamayı Etkilemeye…", s. 432; Balo, "Türk Hukukunda Adil…", s. 128.

kimi zaman hafifletilmesi de gereklidir. Bu bölümün devamında, tanığın yükümlülüklerinin sınırına; başka bir deyişle tanığın haklarına değinilecektir.

II. TANIĞIN HAKLARINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Şüpheli veya sanığa yakını olan tanığı, ailevi ilişkilerinin sarsılması pahasına beyanda bulunmaya zorlamak makul görülmemiş ve tanığa, çekinme hakkı tanınmıştır. Beyanda bulunmak tanığın hayatı, vücut bütünlüğü ya da malvarlığı açısından tehlikeli olacaksa tanığın korunması gerekir. Bu nedenle tanığın korunma hakkı hem CMK'da hem de Tanık Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir. Beyanda bulunmak için zaman harcayan ve masrafa giren tanığa masraflarını talep etme ve tazminat hakkı tanınmıştır. Ayrıca tüm bu haklarından haberdar olabilmek için tanığın haklarını öğrenme hakkı bulunmaktadır. Aynı zamanda, koşulları varsa yeminden çekinme hakkı bulunur.

Tanığın, kendisi ya da yakınları aleyhine açıklamada bulunmaktan çekinme, kimi tanıklar bakımından tümüyle tanıklıktan çekinme, haklarını öğrenme, korunma, tazminat ve masraflarını isteme hakları bu kısımda sırasıyla ele alınacaktır. Yeminden çekinme hakkı ise yukarıda ele alındığından, tekrara düşmemek amacıyla burada yinelenmeyecektir.

A. Tanıklıktan Çekinme

Tanıklıktan çekinme hakkı, tanığın belli koşulların varlığı hâlinde beyanda bulunmamayı seçebileceği anlamına gelir. Bu hakka ilişkin CMK'daki düzenlemelerin, CMK m. 45'te sayılan şüpheli veya sanığın bazı yakınlarına tanınan sınırsız çekinme hakkı, bazı meslek mensuplarına tanınan meslek sırrıyla sınırlı olarak tanıklıktan çekinme hakkı ve tanığın kendisini ya da yakınlarını ceza soruşturmasına veya kovuşturmasına uğratabilecek sorulara cevap vermekten çekinme hakkı olarak üç başlık altında gruplanması mümkündür.[672]

[672] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1385.

1. Şüpheli veya Sanığa Yakınlık Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme

Şüpheli ve sanığa yakınlığı nedeniyle tanıklıktan çekinme hakkı, yakınlarını suçlamak ile gerçeği söylememek çıkmazında kalma ihtimali bulunan tanıkların, bu özel durumlarının dikkate alınmasıyla ortaya çıkmıştır.[673] Bu sebeple çekinme hakkı tanınmasının, aynı zamanda akrabalık ilişkilerini korumayı amaçladığından da söz edilmektedir.[674] Buna ek olarak, şüpheli veya sanığa yakınlık sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı, bu kişilerin yakınlarına yardım etmek için yanlış bilgi vermelerinin önüne geçmeyi sağladığından, bir yönüyle, maddi gerçeğin ortaya çıkmasına da hizmet eder.[675] Meselenin hassasiyeti şu boyuttadır ki, TCK m. 278'de, suçu bildirmeme suçu bakımından m. 45'te sayılan tanıklıktan çekinebilecek kişiler için[676] kişisel cezasızlık sebebi düzenlemesine yer verilmiştir.[677] Nitekim AYM, düzenlemenin ilk hâlinde şüpheli veya sanığın yakınları açısından şahsi cezasızlık nedenine yer verilmemesi dolayısıyla düzenlemeyi iptal etmiş,[678] yeni düzenleme de buna uygun olarak yapılmıştır.

Aşağıda öncelikle yakınlık sebebiyle çekinme hakkına sahip olanların kimler olduğu ele alınacak, ardından çekinme hakkı konusunda tanığın bilgilendirilmesi zorunluluğu incelenecektir.

---

[673] Markus Bader, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023, § 52, kn. 1; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 461.
Kanun koyucunun CMK m. 45'te şüpheli veya sanığa yakınlığı sebebiyle tanıklıktan çekinebilecek kişilerle ilgili düzenleme getirirken bu bakış açısıyla yola çıktığı madde gerekçesinden anlaşılmaktadır: "*Tanık, bildiklerini söylemek zorundadır. Ancak, bazı hallerde bu zorunluluk biyolojik gerçeklere veya sosyo-psikolojik ilişkilere ters düşmektedir. Nitekim, kendisinin veya bir yakınının cezalandırılması sonucuna götürecek zorunluluk, tanığı yalan beyana zorlama anlamı taşıyacaktır. Oysa tanıklık gerçeğin öğrenilmesi için bir araçtır. Bunun en iyi şekilde elde edilmesi, samimi, doğru tanıklıkla gerçeğe ulaşılması beklenmektedir. Bunun için tanığa yemin verdirilir; tarafsızlığını sağlamaya çalışılır. Tarafsız olmayacağını bile bile kişiyi tanıklığa mecbur tutmak bu gerçeklerle bağdaşmayacağı için bu madde ile, … belirtilen kimselere tanıklıktan çekinme olanağı tanınmıştır.*"
[674] Önder, "Ceza Muhakemeleri Usulü…", s. 884.
[675] Schroeder, Verrel, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, kn. 117.
[676] Serap Keskin Kiziroğlu, "Suçu Bildirmeme", **Özel Ceza Hukuku, C. 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 230.
[677] Keskin Kiziroğlu, "Suçu Bildirmeme", s. 229.
[678] AYM, E. 2010/52, K. 2011/113, T. 30.06.2011, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

a. Yakınlık Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme Hakkına Sahip Olan Tanık Grupları

Şüpheli veya sanığa yakınlığı sebebiyle tanıklıktan çekinebilecek kişilerin kimler olduğu CMK m. 45'te *numerus clausus* olarak sayılmaktadır. Maddede, sanık veya şüphelinin yakını olan beş grup tanıktan söz edilmektedir. Bunlar şüpheli veya sanığın nişanlısı; evlilik bağı sona ermiş bile olsa eşi; kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoyu ya da altsoyu;[679] sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları[680] ile şüpheli veya sanıkla arasında evlatlık bağı bulunanları ifade eder. Maddede sayılanlar dışındakilerin, örneğin, sanık ya da şüphelinin evlilik bağı olmaksızın birlikte yaşadığı kişinin, vasisinin, vesayeti altındaki kişinin, koruyucu aile bireylerinin tanıklıktan çekinme hakkı yoktur.[681]

Maddede sayılan kimselerin tanıklıktan çekinebilmesi için şüpheli ya da sanık ile maddede belirtilen yakınlığın, tanıklık yapılacağı sırada mevcut olması gerekir. Öte yandan, böyle bir yakınlığın tanığın beyanının alındığı sırada mevcut olmaması ve daha sonra ortaya çıkması da ihtimal dahilindedir. Örneğin, sanığın, çekinme hakkı olmadığı için tanık olarak dinlenen kız arkadaşı sonradan sanık ile nişanlanırsa ve beyanının muhakeme bakımından önemli olduğuna kanaat getirilirse, çekinme hakkı bildirilerek tanığın yeniden beyanının alınması gerektiği belirtilmektedir.[682] Böyle bir durumda tanık, çekinme hakkını kullanmaya karar verirse eski beyanı delil olarak değerlendirilemeyecektir.[683] Nişanlının tanıklıktan çekinme hakkını kullanabilmesi için bu hakkın kullanıldığı sırada nişanlılık devam ediyor olmalıdır.[684] Nişanlılıktan ne anlaşılması gerektiği ve geçerli bir nişanlılığın koşulları için Türk Medeni Kanunu (TMK)'nun ilgili hükümleri incelenmelidir.[685]

---

[679] Üstsoy sanık veya şüphelinin kendisi ya da eşinin annesi, babası, büyükbabası, büyükannesi, bunların anne ve babalarını…; altsoy ise sanık veya şüphelinin çocukları, torunları, torunlarının çocuklarını… ifade eder.

[680] Üçüncü dereceye kadar kan hısımları kişinin annesi, babası, çocuğu, büyükannesi, büyükbabası, kardeşi, torunu, amcası, dayısı, halası, teyzesi, kardeşinin çocuklarını; ikinci dereceye kadar kayın hısımları ise kayınbabası, kaynanası, eşinin kardeşi ve eşinin büyükanne ve büyükbabasını ifade eder.

[681] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1390.

[682] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1396.

[683] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 4; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1396.

[684] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1390.

[685] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1391.

Eşlerin tanıklıktan çekinme hakkı bakımından önemli olan, evliliğin TMK'ya göre kurulmuş olmasıdır.[686] Bu kapsamda, dini nikâhlı olmak, TMK'ya göre evli olmak anlamına gelmediği için dini nikâhlı birlikteliklerin nişanlılık kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tespit edilmelidir. Şüpheli veya sanığın yakını olmak dolayısıyla tanıklıktan çekinmek istisnai bir düzenleme olduğuna ve bu hakka sahip olan kişiler CMK m. 45'te *numerus clausus* olarak belirtildiğine göre maddedeki kapsamın kıyas yoluyla genişletilmesi mümkün değildir.[687]

Şüpheli veya sanığın üst soy veya alt soy kan ve kayın hısımlarının tanıklıktan çekinebilmesi bakımından CMK herhangi bir derece sınırlaması getirmemiştir. Bu hususta, hısımlığa ilişkin TMK hükümleri esas alınmalıdır.[688] Yan soy bakımındansa bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre, şüpheli veya sanığın ancak üçüncü derece dâhil yan soy kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları tanıklıktan çekinebilir.

Şüpheli ya da sanığın evlatlığı da tanıklıktan çekinebilecekler arasındadır. Öte yandan, bu ikisi arasında kan bağı olmadığı için ne evlatlık ile evlat edinenin kan hısımları arasında ne de evlat edinenle evlatlığın kan hısımları arasında bir hısımlık bağı doğmaz.[689] Bu nedenle, evlat edinenle evlatlığın hısımları ve evlatlıkla evlat edinenin hısımları arasında tanıklıktan çekinme hakkı yoktur; fakat evlatlığın kendi kan hısımları ile arasındaki tanıklıktan çekinme hakkı devam edecektir.[690] Evlat edinme hâlinde evlatlık ile evlat edinen arasında kan hısımlığına benzeyen bir hısımlık kurulduğu için evlatlık ile evlat edinenin alt soy ve üst soyu ile eşi arasında da tanıklıktan çekinme hakkına imkân tanıyan bir düzenleme yapılması gerektiği, haklı olarak ifade edilmektedir.[691]

CMK m. 45'te sayılan kişilere tanıklık yapıp yapmamaları konusunda bir takdir hakkı verildiği gözden uzak tutulmamalıdır. O hâlde, tanığın çekinme hakkını

---

[686]Faruk Erem, **Ceza Usulü Hukuku**, 5. Bası, Ankara: Sevinç Matbaası, 1978, s. 415; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1392.
[687] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 55; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 202; Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 201; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 620; Ersan Şen, Cem Serdar, "Ceza Muhakemesinde Tanık Dinlenirken Uyulması Gereken Usul Kuralları", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 18, S. 197, 2023, s. 164.
[688] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1393.
[689] Turgut Akıntürk, Derya Ateş, **Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku,** 2. Cilt, 18. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016; Mustafa Dural, Tufan Öğüz, Mustafa Alper Gümüş, **Türk Özel Hukuku-Cilt 2, Aile Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023, s. 354.
[690] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1394.
[691] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1395.

kullanması da kullanmayıp beyanda bulunması da şüpheli veya sanığın lehine veya aleyhine yorumlanmamalıdır.[692] Bu bağlamda AİHM, salt akrabalık bağının varlığının, tanıklığın kabul edilmemesi için yeterli gerekçe olmadığını ortaya koymaktadır.[693] Yargıtay da aynı şekilde tanığın, sanıkla ya da mağdurla arkadaş veya akraba olmasının, beyanının sübjektif olacağı yönünde bir kabule neden olamayacağını belirtmektedir.[694] Nitekim, bir kararında Yargıtay, ilk derece mahkemesinin, katılanın babası ve halası olan tanıkların beyanlarına yasal bir gerekçe sunmaksızın, sırf katılanın yakınları olması sebebiyle itibar edilmediğini belirten hükmünü bozmuştur.[695] Bununla birlikte Yargıtay, tanıkla sanık veya şüpheli ya da tanıkla mağdur arasında bir husumet veya dava bulunmasının, tanığın objektifliğini etkileyebileceğini belirtmektedir.[696] Böyle bir husumet ya da dava, tanığı mutlaka taraflı kılmayacaksa da beyanın güvenilirliği tartılırken göz önünde bulundurulması önemlidir.[697]

Şüpheli veya sanığın 45. maddede sayılan yakınlarının tanıklıktan çekinme haklarını serbestçe kullanabilmeleri için sanık ya da şüpheliyle olan aile ilişkisinin kendilerini içine soktuğu çatışmayı (akrabasına suç isnat edildiğini ve beyanda bulunmasının söz konusu yakınının ceza almasına neden olabileceğini) anlayabilecek

---

[692] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 620.

[693] AİHM, Popov/Rusya, Başvuru No: 26853/04, T. 13.07.2006, para. 185-188, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[694] Yargıtay 4. CD, E. 2013/36021, K. 2016/2687, T. 17.02.2016, (www.legalbank.net, E.T. 22.04.2023).

[695] "*CMK. nın 217/2. maddesi gereğince sanığa yüklenen suçun, hukuka uygun olarak elde edilmiş her türlü delille ispatının mümkün olduğu ceza yargılamasında, bir delilin reddedilmesi için CMK. nın 206/2. maddesinde sayılan durumların dışında delilin, akla, mantığa, bilimsel verilere, fizik kurallarına, herkesçe bilinen somut duruma, hayatın olağan akışı içinde gündelik yaşamdan edinilen karine niteliğindeki bilgilere aykırı olması ya da tanığın yalan söylediğinin ortaya çıkması gibi reddi için haklı, makul ve kabul edilebilir hukuki gerekçelerin gösterilmesinin zorunlu olduğu,* ***tanıkların, katılanın babası ve halası olmasının, anlatımlarının reddedilmesinin tek haklı ve yasal gerekçesi olamayacağı gözetilmeden, ''katılanın yakınları olması dikkate alınarak beyanlarına itibar edilmemiştir'' şeklindeki yasaya ve hukuka uygun olmayan gerekçelerle savunmaya itibarla hüküm kurulması*** *...*" Karar için bkz. Yargıtay 4. CD, E. 2009/26494, K. 2012/3767, T. 27.02.2012, (www.legalbank.net, E.T. 16.02.2023). Benzer yönde bkz. Yargıtay 18. CD, T. 29.11.2017, E. 2015/41662, K. 2017/13872, ((https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

[696] "*Vicdani kanının oluştuğu duruşma sürecini yansıtan tutanaklar belgeler ve gerekçe içeriğine göre, UYAP sisteminden alınan, Ankara 9. Sulh Ceza Mahkemesinin 2010/673 Esas sayılı dosyasına ait gerekçeli karar örneğine göre, olayın tek görgü tanığı olan ve kollukta verdiği ifadede katılanı doğrulayan ... sanık G.. Ö..'e tehdit ve hakarette bulunması nedeniyle, hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verildiği, bu nedenle tarafsız tanıklık yapmasının beklenemeyeceğinin anlaşılması karşısında, tebliğnamedeki bozma düşüncesine iştirak edilmeyerek yapılan incelemede...*" Yargıtay 4. CD, E. 2013/11145, K. 2015/25167, T. 25.03.2015, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

[697] Aynı yönde bkz. Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 76.

zihinsel olgunluğa sahip olmaları gerekir.[698] Bu olgunluğa erişmemiş, başka bir deyişle tanıklıktan çekinmenin önemini kavrayamayacak durumda olan çocuk, akıl hastası ya da akıl zayıflığı olan kişilerin tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceklerinin[699] kanuni temsilcilerinin rızasına bağlı olduğu, CMK m. 45/2'de açıkça düzenlenmektedir. Kanuni temsilcinin kim olduğu, TMK hükümlerine göre belirlenecektir. O hâlde, evlilik birliği devam ettiği sürece anne ve baba velayeti birlikte kullanacakları için[700] küçüğün tanıklıktan çekinip çekinmemesi konusunda da birlikte karar vermelidirler. TMK m. 195/1 evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda anlaşmazlığa düşmeleri hâlinde eşlerin, ayrı ayrı ya da birlikte hâkimin müdahalesini isteyebileceğini düzenlediği için tanıklıktan çekinme konusunda anlaşamamaları hâlinde anne ve/veya baba, aile mahkemesinden konu hakkında karar vermesini talep edilebilir.[701] Mahkeme, ilk bakışta tanığın çekinme hakkının önemini kavrayamayacağını düşünüyor olsa bile çekinme hakkı konusunda öncelikle tanığa bilgi vermeli ve bu hakkın anlamını kavrayıp kavrayamadığını duruşma sırasında bizzat gözlemlemelidir.[702] Mahkemede tanığın çekinme hakkını kullanmak için yeterli zihinsel olgunlukta olmadığı kanaati oluşursa, bu defa kanuni temsilci tanıklıktan çekinmeye karar verme hakkı konusunda bilgilendirilmelidir.[703]

Kanunî temsilcinin şüpheli veya sanık olması hâlinde, tanığın çekinip çekinemeyeceğine karar vermesi mümkün değildir. Örneğin, velayeti birlikte kullanan anne ya da babadan biri şüpheli ya da sanık ise diğerinin tanıklıktan çekinmeye karar verip veremeyeceği konusunda bir düzenleme mevzuatımızda yer almamaktadır. Mehaz kanun StPO § 52/2, şüpheli ya da sanık sıfatı bulunmayan diğer yasal temsilcinin bu hususta karar veremeyeceğini düzenlemektedir. Diğer yasal temsilcinin bu konuda karar vermesinin menfaat çatışmasına yol açacağı, dolayısıyla meselenin Türk hukuku bakımından da aynı şekilde yorumlanması gerektiği ifade edilmektedir.[704] Bu nedenle doktrinde, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından

---

[698] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 23.
[699] Tanıklıktan çekinmenin anlam ve önemini kavrayamayacak durumda olan tanıkların, kanuni temsilcileri tanıklığa rıza gösterse bile tanıklıktan çekinme haklarının bulunduğunu; başka bir deyişle, kanuni temsilcinin rızasının ancak tanıklığı engelleyici nitelikte olabileceğini ifade eden görüş için bkz. Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1403.
[700] TMK m. 336/1: "*Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velâyeti birlikte kullanırlar*."
[701] Özden Özer Taşkın, "Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi", **AndHD**, C. 6, S. 1, Ocak 2020, s. 242.
[702] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 32.
[703] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 32.
[704] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1404.

tanığa kayyım atanması ve söz konusu hususa kayyımın karar vermesi gerektiği öne sürülmektedir.[705] Bu konudaki bizim de iştirak ettiğimiz diğer bir görüş ise çocuğun ve akıl hastasının vücudundan örnek alınmasından tanıklıktan çekinme sebepleri dolayısıyla kaçınmasına ilişkin CMK m. 76/4'ün[706] kıyasen uygulanması ve tanıklıktan çekinip çekinmeme hususunda yargılamayı yürüten mahkemenin karar vermesi gerektiği yönündedir.[707]

b. Tanığın Çekinme Hakkı Konusunda Bilgilendirilmesi

Tanığın, şüpheli ya da sanığın 45. maddede sayılan yakınlarından biri olmasına rağmen tanıklıktan çekinme hakkı konusunda bilgilendirilmemesi, tanıklıktan çekinme hakkı tanınmasıyla ulaşılması amaçlanan hedeflerle bağdaşmaz. Bu hakkının varlığından haberdar olmayan tanık ya yakınını korumak için yalan beyanda bulunarak maddi gerçeğe ulaşılması imkânına ket vuracak ya da yakınıyla arasının açılmasını göze alarak gerçeği söylemeyi tercih edecektir. Ancak gerçeği söylemesi, tanık açısından her zaman konforlu sonuçlara açmayacaktır. Her iki sonuç da ideal olmadığına göre, tanığa çekinme hakkının hatırlatılması oldukça önemlidir. Bunu gözeten kanun koyucu, şüpheli veya sanığa yakınlığı sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı bulunan tanıklara bunun, beyanları alınmadan önce[708] hatırlatılmasını CMK m. 45/3 uyarınca zorunlu kılmıştır. Bu hak hatırlatılmadan elde edilen tanık beyanı hukuka aykırı delil teşkil edeceği için kullanılamayacak,[709] bir şekilde hükme esas

---

[705] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 309; Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1405; Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku** s. 230.

[706] "*Tanıklıktan çekinme sebepleri ile muayeneden veya vücuttan örnek alınmasından kaçınılabilir. Çocuk ve akıl hastasının çekinmesi konusunda kanunî temsilcisi karar verir. Çocuk veya akıl hastasının, tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olması hâlinde, görüşü de alınır. Kanunî temsilci de şüpheli veya sanık ise bu konuda hâkim tarafından karar verilir. Ancak, bu hâlde elde edilen deliller davanın ileri aşamalarında şüpheli veya sanık olmayan kanunî temsilcinin izni olmadıkça kullanılamaz.*"

[707] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 623; benzer yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 32.

[708] Çekinme hakkı tanığa adı, yaşı, şüpheli veya sanıkla yakınlığı vb. kişisel bilgileri sorulduktan sonra ve fakat beyanı alınmadan önce hatırlatılmalıdır. Bkz. Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 31.

[709] Beulke, Swoboda, **Strafprozessrecht**, kn. 299; Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu, Erol Güngör Yüksel, **Deliller, Çapraz Sorgu ve İspat**, Ankara: Yazarların Kendi Yayını, 2008, s. 143.
"*Tanıklıktan çekinme hakkı bulunan bir kimsenin bu hakkının kendisine hatırlatılması zorunlu olduğundan, bu hak hatırlatılmadan dinlenmesi halinde beyanlarının delil olarak değerlendirilmesi de artık mümkün değildir… hükmün … tanıklıktan çekinme hakkı bulunan tanığa bu hakkı hatırlatılmadan beyanının alınması isabetsizliğinden bozulmasına karar verilmelidir…*" Karar için bkz. Yargıtay CGK, E. 2013/251, K. 2013/454, T. 12.11.2013. Aynı yönde bkz. Yargıtay 4. CD, E. 2016/929, K. 2018/6092, T. 29.03.2018; Yargıtay 4. CD, E. 2013/5185, K. 2015/80, T. 05.01.2015; Yargıtay 8. CD, E. 2021/9834, K. 2022/11542, T. 04.07.2022. Yargıtay 4. CD, E. 2013/11813, K. 2015/24527, T.

alınmışsa da kanun yolu aşamasında hükmün bozulması gerekecektir. O hâlde, hükmün dayandığı tek veya belirleyici delil, tanığa çekinme hakkı hatırlatılmaksızın alınan beyanı ise bu aykırılık, hükmün bozulmasına yol açacak; bu beyan dışında hükmün kurulmasına yeterli başka deliller de varsa bozmaya neden olmayacaktır.[710]

Önemi dolayısıyla tanığın beyanının alınacağı her defasında hak hatırlatması yapılmalıdır.[711] Tanıklıktan çekinme hakkı muhakemenin esaslı şekil şartlarından biri olduğu için tanığa bu yönde bilgilendirme yapıldığı hususu tutanağa geçirilmeli;[712] tanıklıktan çekinme hakkı konusunda bilgilendirilirken tanığın karar verme iradesini etkileyecek herhangi bir söz ya da davranıştan kaçınılmalıdır.[713]

Tanıklıktan çekinme hakkına sahip olduğu, beyanı alınmaya başlandıktan sonra tespit edilen tanığa bu hakkı derhâl hatırlatılır. Böyle bir durumda tanığın önceki beyanlarına ilişkin tutanak yine okunamayacaktır; ancak bu hususun da çekinme hakkı tanığa hatırlatılırken belirtilmesi gerekir.[714] Tanıklık yapması yasal temsilcinin onayına bağlı olan tanıklar bakımından bu bilgilendirmenin sadece tanığa değil, söz konusu yasal temsilcilere de yapılması, kurumun mantığı gereğidir.[715]

Çekinme hakkı konusunda bilgilendirildiği hâlde beyanda bulunan tanığın, beyanının alındığı sırada da tanıklıktan çekinebileceği CMK m. 45/3'te düzenlenmiştir. Ancak bu âna kadar verdiği beyanın delil olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda açıklık yoktur. Kanaatimizce, tanıklıktan çekinme kurumunun mantığı düşünüldüğünde, söz konusu beyan değerlendirmeye alınmamalıdır.[716] Doktrinde de haklı olarak, CMK m. 45/3'ün, CMK m. 210/2'deki "*Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki*

13.03.2015. Kararların tümü için bkz. www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023. Tanıklıktan çekinme hakkı hatırlatılmayan tanığın beyanının esasa etkili olmamasının hükmün bozulmasına yol açmayacağı yönünde bkz. "*Sanığın oğlu olan tanık Tolgahan'ın olayla ilgili bir bilgisinin olmadığı anlaşılmakla, tanığa 5271 sayılı CMK'nin 45/3. maddesi uyarınca tanıklıktan çekinme hakkının hatırlatılmaması esasa etkili olmadığından tebliğnamedeki (1) numaralı bozma düşüncesine iştirak edilmemiştir*." Yargıtay 3. CD, E. 2014/4596, K. 2014/29388, T. 15.09.2014, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

[710] Aynı yönde bkz. Şahbaz, **Açıklamalı ve İçtihatlı**…, s. 511.

[711] CMK'da tanığa çekinme hakkı hatırlatılır dendiği için sanki yalnızca ilk dinlemeden evvel hatırlatma yapılması gerektiği düşünülebilir; oysa tanığın yeniden dinlenmesi gerektiğinde yine çekinme hakkı hatırlatılmalıdır. Mehaz kanun StPO § 52/3'te bu husus açıkça hüküm altına alınmıştır.

[712] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1411.

[713] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1411.

[714] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1410.

[715] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1408.

[716] Aksi yönde bkz. Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 42.

ifadesine ilişkin tutanak okunamaz." düzenlemesiyle birlikte düşünülmesi gerektiğine işaret edilmektedir.[717] Bu düzenleme, tanıklıktan çekinme hâlinde önceki beyanların sadece sonraki duruşmalar ya da sonraki merciler bakımından okunamaz hâle gelmesine değil; aynı dinleme sırasında çekinmeden önceki beyanların da okunamamasına yol açar.[718] Tanık beyanda bulunmuş; başka bir deyişle beyanı tamamlanmışsa, artık tanıklıktan çekinemeyeceği belirtilmektedir.[719] Buna göre, beyanından pişmanlık duyan tanığın tanıklıktan çekinebilmesinin tek yolunun, mahkeme tarafından tekrar tanıklığına başvurulması hâlinde tanıklıktan çekinmesi olduğu ifade edilmektedir.[720]

Tanığın, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı ve kovuşturma evresinde hâkim ya da mahkeme tarafından dinlenebileceğine ve ancak yetkili merci tarafından dinlendiği takdirde beyanının "tanık beyanı" niteliği taşıyacağına[721] yukarıda değinilmişti. Ancak, kolluk tarafından "bilgisine başvurulan" tanığın, ilerleyen aşamalarda tanıklıktan çekinmesi hâlinde, elde edilen bilgi daha sonra duruşmada okunamaz; dahası tanığın beyanını alan kolluk görevlileri de bu beyana ilişkin olarak tanık sıfatıyla dinlenemez.[722] Aksi bir yorum, ilgili hükmün arkasından dolanılmasına yol açacağı için kanundaki düzenlemenin amacıyla bağdaşmaz.

Tanıklıktan çekinme hakkı konusunda bilgilendirilmeyen tanığın, sonradan bu hakkı kendisine usulüne uygun şekilde bildirilseydi dahi tanıklıktan çekinmeyeceğinin kesin olarak saptandığı durumda, beyanının değerlendirme yasağına tabi olmayacağı ifade edilmektedir.[723] Aynı şekilde, yasal temsilcinin tanıklıktan çekinme konusunda onayının alınması gereken durumlarda tanık, bu onay alınmadan dinlenmişse ve yasal temsilcinin usulüne uygun olarak bilgilendirildiği ihtimalde tanığın beyanının alınmasına karşı çıkmayacağı kesin olarak belirlenebiliyorsa beyanın yine geçerli

---

[717] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1415.
[718] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1415; Şen, Serdar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 167.
[719] İbrahim Şahbaz, **Açıklamalı ve İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu**, Cilt 1, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020, s. 510; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1406.
[720] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1406, 1407.
[721] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 306.
[722] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1399; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 433.
[723] Claus Roxin, "İspat Hukukunun Esasları", Çev. Yener Ünver, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 8, 2005, s. 281; Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 36.

olacağı öne sürülmektedir.[724] Oysa bizim de katıldığımız görüş uyarınca, CMK m. 45'in emredici niteliği ve hukuk sistemimizde benimsenen "mutlak hukuka aykırılık anlayışı" uyarınca, düzenlemeye aykırı hareket edilmesinin hak ihlali yaratıp yaratmamasından bağımsız olarak, söz konusu deliller yargılamada kullanılmamalıdır.[725] Tanığın, çekinme hakkının varlığını öğrenmesine rağmen beyanda bulunması, önceki beyanını hukuka uygun hâle getirmeyecektir.[726] İlk beyanı yargılamada kullanılamayacağı gibi bu beyandan hareketle elde edilen başka deliller varsa onların da kullanılamaması gerekir.[727] Düşünülecek olursa gerçekten de delil elde edildiği anda hukuka uygun değildir sonradan verilen rıza da geçmişe etkili olarak beyanı hukuka uygun kılmayacaktır.[728]

Şüpheli veya sanığa yakınlık, tanıklıktan çekinme hakkının tek dayanağı değildir. Hizmet sağladıkları kişilere güven vermesi hâlinde mesleklerini icra edebilecek olan meslek gruplarına, CMK m. 46 ile tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır.[729] Aşağıda bu meslek gruplarının hangileri olduğuna değinilecek ve söz konusu hakkın tanık beyanının güvenilirliğini artırmaktaki fonksiyonu üzerinde durulacaktır.

2. Meslek ve Sürekli Uğraşıları Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme

Meslek ve sürekli uğraşıları sebebiyle tanıklıktan çekinmeye imkân tanıyan CMK m. 46'nın getiriliş amacı, tanıklık yapmanın kural olarak zorunlu olması karşısında, sır saklama yükümlülüğü altındaki meslek mensuplarını, meslekleriyle ilgili öğrendikleri bilgileri tanıklık yoluyla aktarmak zorunda bırakmamak; böylece bu kimselere kamunun duyduğu güveni sarsmamaktır.[730] Düzenlemenin anayasal

---

[724] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1412.
[725] Aynı yönde bkz. Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 21.
[726] Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, s. 512, 513.
[727] Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, s. 513.
[728] Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, s. 513.
[729] Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, s. 323; Faruk Turhan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 169; Ümit Kocasakal, **Suçu Bildirmeme Suçları (TCK 278-279-280)**, 2. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017, s. 93, 94; Serap Keskin Kiziroğlu, "Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi", **Özel Ceza Hukuku, C. 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 252; Mustafa Özen, **Öğreti ve Uygulama…**, s.379, 380; İsa Çelik, **Nitelikleri, Hak ve Yükümlülükleri Kapsamında Avukatlık Suçları**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 107; Osman Yaşar, Cengiz Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu**, 1. Cilt, 10. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 404.
[730] Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 203.

dayanağı, özel hayatın gizliliğini koruyan ve AY m. 20'de yer alan temel haktır.[731] Meslek sırrına ilişkin bilgiler hariç diğer konularda söz konusu kişiler, çekinme hakları olmadığı için diğer tüm tanıklar gibi beyanda bulunmak zorundadır.[732]

Meslek ve sürekli uğraşı sebebiyle tanıklıktan çekinmesi gerekenler üç gruba ayrılmıştır: ilk grup avukatlar, stajyerleri ve yardımcılarından;[733] ikinci grup sağlık mesleği mensuplarından[734] ve üçüncü grup mali işlerle görevlendirilmiş müşavirler ve noterlerden oluşmaktadır. Tanıklıktan çekinebilecek kişilerin kapsamının, CMUK m. 48'de yer verilen "*Müdafiler bu sıfatları ve hekimler ile ebeler sanatları icabında vakıf oldukları sırlar hakkında şahitlikten çekinebilirler."* hükmüyle kıyaslandığında genişlediği görülmektedir.

CMK m. 46/2, sırrın sahibinin tanıklıkta bulunmaları için izin verdiğinde, sağlık mesleği mensupları ile mali işlerle görevlendirilmiş müşavirler ve noterlerin, tanıklıktan çekinme haklarının ortadan kalkacağını ve tanıklık yapmak zorunda kalacaklarını belirtmektedir.[735] Ancak avukatın, stajyerinin veya yardımcısının, ilgilinin tanıklığa rızası olması hâlinde dahi tanıklıktan çekinme hakkı varlığını

---

[731] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 624.

[732] Tülay Kitapçıoğlu Yüksel, "Meslek ve Sürekli Uğraşıları Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme Yükümlülüğü Altındaki Kişilerin Suçu Bildirme Yükümlülüğü", **CHD**, C. 13, S. 38, 2018, s. 195.

[733] Avukatlar, stajyerleri ve yardımcılarına ilişkin hüküm, kaynağını Avukatlık Kanunu m. 36'daki "*Avukatların, kendilerine tevdi edilen veya gerek avukatlık görevi, gerekse, Türkiye Barolar Birliği ve barolar organlarındaki görevleri dolayısiyle öğrendikleri hususları açığa vurmaları yasaktır*." düzenlemesinden almaktadır.

[734] Bir yandan sır saklama yükümlülüğünün diğer yandan TCK m. 280'de düzenlenen sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi suçunun varlığı karşısında, mesleği sebebiyle öğrendiği suç belirtisini yetkili makamlara bildiren sağlık mesleği mensubunun, duruşma sırasında tanıklıktan çekinme yükümlülüğü bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir. Bizim de katıldığımız görüşe göre TCK m. 280, hastanın özel hayatına ilişkin bilginin suç teşkil ettiği durumda bildirim yükümlülüğü getirip bu bilginin meslek sırrı kapsamında korunması imkânını ortadan kaldırdığı için sağlık mesleği mensubunun öğrendiği suç belirtisiyle ilgili tanıklık yapması da TCK m. 46'daki tanıklıktan çekinme hakkının istisnasını teşkil etmektedir. Aynı yönde bkz. Aslı Ekin Yılmaz, "Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu (TCK MD. 280)", **TAÜHFD**, C. 2, S. 2, Aralık 2020, s. 267. Bu konuya ilişkin doktrindeki görüşlere ve detaylı bir değerlendirmeye ulaşmak için bkz. Rahime Erbaş, **Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 168-170.

[735] Buradan yola çıkarak, CMK m. 46'daki düzenlemenin tanıklıktan çekinme hakkı değil; tanıklıktan çekinme yükümlülüğü getirdiği yönündeki görüş için bkz. Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 203, 204; Kitapçıoğlu Yüksel, "Meslek ve Sürekli…", s. 202; Yılmaz, "Sağlık Mesleği Mensuplarının…", s. 265; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 623, 624.

sürdürecektir.[736] Burada sözü edilen ilgili, sırrın sahibi olan kişiye karşılık gelir; ancak bu kişi sanık olabileceği gibi mağdur da olabilir.[737]

Meslek ve sürekli uğraşıları sebebiyle tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler CMK m. 46'da sayılanlardan ibaret değildir. 5187 sayılı Basın Kanunu m. 12 "*Süreli yayın sahibi, sorumlu müdür ve eser sahibi, bilgi ve belge dahil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamaz*." demekle, bu kimselere de tanıklıktan çekinme hakkı tanımıştır. Basının haber yapabilmesi, kendisine bilgi akışı sağlanmasına bağlıdır; ancak haber kaynağı olan kişiler, kimliklerinin ifşa olabileceği endişesi taşırlarsa bilgi akışı kesilebilir.[738] O hâlde, basın mensuplarının görevlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için haber kaynaklarının gizliliği güvence altında olmalıdır.[739] Haber kaynaklarının gizliliğinin ceza muhakemesi hukukuna bir yansıması, basın mensuplarının tanık olarak dinlenmesi hâlinde tanıklıktan çekinmelerine imkân tanıyan haktır.[740]

Basın Kanunu ile tanıklıktan çekinme hakkıyla donatılan kişilerin kapsamının, düzenlemenin amacıyla bağdaşmaz bir biçimde sınırlı tutulması haklı olarak eleştirilmektedir. Maddede sayılanların yanında, sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili,[741] süresiz yayınlar nedeniyle sorumlu tutulan yayımcı ve basımcı ile yayın sahibi;[742] haberi yapan kişiler ile haber kaynağını mesleki ilişkileri sebebiyle öğrenen

---

[736] Avukatlık Kanunu m. 36/2'de yer alan benzer düzenleme için bkz.: "*Avukatların birinci fıkrada yazılı hususlar hakkında tanıklık edebilmeleri, iş sahibinin muvafakatini almış olmalarına bağlıdır. Ancak, bu halde dahi avukat tanıklık etmekten çekinebilir. Çekinme hakkının kullanılması hukuki ve cezai sorumluluk doğurmaz*."
İlgili, beyanda bulunmalarına rızası gösterse bile avukatlar, stajyerleri ve yardımcılarının tanıklıktan çekinmekle yükümlü oldukları, tanıklık yapamayacakları yönündeki karşı görüş için bkz. Kitapçıoğlu Yüksel, "Meslek ve Sürekli…", s. 196.

[737] Turhan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 170.

[738] Aysun Altunkaş, **Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlar ve Hukuka Uygunluk Nedenleri**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s. 229.

[739] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 229. AYM'nin, haber kaynaklarının gizliliğini AY m. 26 kapsamında değerlendirdiği ve basın özgürlüğünün temel taşlarından biri olarak kabul ettiği görülmektedir. Bkz. AYM, Mehmet Baransu Başvurusu (2), Başvuru No: 2015/7231, T. 17.05.2016, para. 154, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024). AİHM de hem haber kaynağının gizliliğini korunmasını hem de basın mensuplarının bu sebeple tanıklıktan çekinmesini Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında korumaktadır. Bkz. AİHM, Goodwin/Birleşik Krallık, (BD), Başvuru No: 17488/90, T. 27.03.1996, para. 39, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[740] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 230.

[741] Vesile Sonay Evik, "Basın Kanununa İlişkin Düşünceler", **Basın Hukuku Atölye Çalışmaları I**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2007, s. 89.

[742] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 241, 242.

diğer kişilerin[743] de tanıklıktan çekinme hakkına sahip olması gerektiğine işaret edilmektedir.[744]

Basın mensuplarının haber kaynaklarına ilişkin olarak tanıklıktan çekinmesi düzenlemesinin CMK yerine Basın Kanunu'nda yer alması, kuruma ilişkin ek bazı sorunlar yaratmaktadır. Örneğin, CMK m. 46/2'deki düzenlemede, bilginin kaynağı olan kişilerin, bu bilgiye ilişkin tanıklık yapılmasını kabul ettiği durumlarda meslek mensuplarının nasıl hareket edeceği açıkça düzenlenmiştir. Oysa Basın Kanunu'nda haber kaynağının, kimliğinin açıklanmasına rıza göstermesi hâlinde basın mensubunun yine de tanıklıktan çekinip çekinemeyeceği belirtilmemiştir. Bu durumda, CMK m. 46'daki düzenlemenin, tanıklık yapmanın zorunlu olması karşısında belli meslek mensuplarına tanıklıktan çekinme hakkı tanıyarak istisnai bir hüküm teşkil ettiği ve maddenin ikinci fıkrasındaki düzenlemenin, bilgi kaynağının rızasının varlığı hâlinde bu bilginin (kural olarak) açıklanacağına ilişkin başka bir hüküm ihtiva etmekle istisnanın istisnası niteliğinde olduğuna işaret edilmektedir.[745] Ceza muhakemesi hukukunda kıyas kural olarak yasak olmamakla beraber, istisnai nitelikteki hükümlerde kıyas yapılamayacağı için[746] kaynağın rızası olsa bile basın mensuplarının tanıklık yapmaya zorlanamayacakları, haklı olarak, ifade edilmektedir.[747]

Basın Kanunu m. 12'de getirilen tanıklıktan çekinme hakkı, yalnızca basılı eserlerdeki bilgilerin kaynağı açısındandır. Basın mensubunun, internet, televizyon veya radyo gibi diğer araçlarda yayınlanan haberin kaynağı olan kişiler lehine tanıklıktan çekinmesine imkân tanınmamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, tanıklık kural olarak zorunlu olduğu, tanıklıktan çekinmeye imkân tanıyan düzenlemeler ise istisnai nitelikte oldukları için istisnai bir hüküm öngören Basın Kanunu m. 12'nin kıyas yoluyla ve basılı eserler dışında başka mecralardaki bilgilerin kaynağı olan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilmesi mümkün değildir.[748] Ancak haklı olarak, söz

[743] Aras Türay, "Haber Kaynaklarının Gizliliğinin Hukuksal Boyutu", **CHD**, C. 13, S. 37, 2018, s. 155.
[744] Bu konudaki daha detaylı bir değerlendirme için bkz. Türay, "Haber Kaynaklarının Gizliliğinin…", s. 155.
[745] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 239-240.
[746] Centel, Zefer, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 55; Abdullah Batuhan Baytaz, **Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 377.
[747] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 240.
[748] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 246.

konusu diğer yayın araçlarındaki bilgilerin haber kaynaklarının da korunması için ilgili maddede düzenleme yapılması gerektiğine işaret edilmektedir.[749] Bunlara ek olarak, sosyal çalışma görevlilerine[750] ve gazetecilere haber kaynaklarının gizliliğini korumaları bağlamında tanıklıktan çekinme hakkı tanınması gerektiği ifade edilmektedir. [751]

Meslek dolayısıyla tanıklıktan çekinme hakkını düzenleyen CMK m. 46'da beyanları alınmadan önce, tanıkların çekinme haklarının varlığı konusunda bilgilendirilecekleriyle ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu grupta yer alan tanıkların, meslekleri sebebiyle çekinme haklarının olduğunu bildiklerinin kanun tarafından varsayıldığı belirtilmektedir.[752] Bu yüzden, söz konusu kişilerin tanıklıktan çekinebilecekleri hatırlatılmadan ve bu haklarını bilmeden dinlenmeleri hâlinde, beyanlarının delil olarak değerlendirilmesinin önünde kanuni bir engel olmadığı dile getirilmektedir.[753] Öyle ki, CMK m. 45/3 hükmünün kıyas yoluyla uygulanmasının mümkün olmadığı ve tanığı dinleyecek merciin herhangi bir hatırlatma yapmaksızın tanığın bu konuda bilgi sahibi olduğunu varsayması gerektiği öne sürülmektedir.[754]

Kanaatimizce, söz konusu kişilerin bu yükümlülükleri bakımından beyanları alınmadan önce bilgilendirilmemeleri, kurumun mantığı ile bağdaşmaz. Meslekleri dolayısıyla tanıklıktan çekinebilecek kişilere de bu hakları hatırlatılmalıdır. [755] Şüpheli

---

[749] Altunkaş, **Basın ve Yayın…**, s. 246.

[750] Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 558; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 466.

[751] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 624, 625. CMK m. 46'da gazetecileri de kapsayacak şekilde değişiklik yapılmamasının, haber kaynağını açıklamak istemeyen gazeteciler için TCK'daki suçu bildirmeme ve tutuklu, hükümlü veya suç delillerini bildirmeme suçları yönünden sorun yaratabileceği hakkında bkz. Sinan Altunç, "5187 Sayılı Basın Kanunu Kapsamında Düzeltme ve Cevap Hakkı ile Haber Kaynaklarının Korunması Hakkında Değerlendirmeler", **Basın Hukuku Atölye Çalışmaları I**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2007, s. 68.

[752] Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 22.

[753] Akbulut, "Delil Değerlendirme Yasakları", s. 22.

[754] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 310.

[755] "*5271 sayılı CMK'nın 46/1-a maddesinde, avukatların, bu sıfatları dolayısıyla veya yüklendikleri yargı görevi sebebiyle öğrendikleri bilgiler hakkında tanıklık yapabilmeleri için açıkça temsil olunan kişinin muvafakatının gerektiğinin, aynı maddenin son bendinde de, muvafakat bulunsa dahi avukatın tanıklık yapmaya zorlanamayacağının öngörüldüğü; 1136 sayılı Avukatlık Yasası'nın 36. maddesinde de avukatların, kendilerine tevdi edilen veya görevleri gereği öğrendikleri hususları açığa vurmalarının yasak olduğu, bu hususlar hakkında tanıklık edebilmeleri için iş sahibinin muvafakatını almış olmaları gerektiği yönündeki, 5271 sayılı CMK nın 46. maddesi ile aynı doğrultudaki düzenleme karşısında, sanıkların soruşturma aşamasında müdafiilik görevini üstlenen avukat ...'in, sanıklar tarafından verilmiş bir muvafakat işlemi bulunmadığı ve* ***tanıklıktan çekinme hakkı da hatırlatılmadığı halde tanık sıfatıyla dinlenmesi ile beyanlarının hükme esas alınması… bozmayı gerektirmiş****...*" Yargıtay

ya da sanığa yakınlığı sebebiyle tanıklıktan çekinebilecek kişilere bu haklarının hatırlatılacağını düzenleyen CMK m. 45/3'ün, usul hükümlerinde kıyasın mümkün olması sebebiyle, kıyasen uygulanabileceği kanaatindeyiz.[756] Kaldı ki, CMK m. 49 da "*Mahkeme başkanı veya hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli görüldüğünde 45, 46 ve 48 inci maddelerde gösterilen hâllerde tanık, tanıklıktan çekinmesinin dayanağını oluşturan olguları bildirir ve bu hususta gerektiğinde kendisine yemin verdirilir.*" demekle meslek veya sürekli uğraşısı nedeniyle tanıklıktan çekinebilecek olanlara, çekinmesinin dayanağını oluşturan olguların bildirilmesi gerektiğine işaret etmekte ve çekinme sebebine ilişkin bir ayrım öngörmemektedir.[757] O hâlde, meslek veya sürekli uğraşısı sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı olan kişilere bu haklarının hatırlatılmaması da elde edilen beyan delilini hukuka aykırı hâle getirecek ve bu delile dayanılarak hüküm kurulamayacaktır.[758]

Şüpheli veya sanığa yakınlığı veya meslek ve uğraşısı sebebiyle tanıklıktan çekinme hakkı, koşulları varsa, tanığa bir bütün olarak beyanda bulunmaktan çekinme imkânı tanır. Bunun yanında, CMK m. 48'de düzenlenen kendisi veya yakınları aleyhine tanıklıktan çekinme hakkı ise tanıklıktan tümüyle çekinmeyi değil, kimi sorulara cevap vermekten kaçınmayı mümkün kılar.[759] Aşağıda, CMK m. 48'deki bu düzenleme değerlendirilecektir.

---

17. CD, E. 2015/13365, K. 2016/6633, T. 03.05.2016, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024). Aynı yönde bkz. Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 275.

[756] Aynı yönde bkz. Şen, Serdar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 165.

[757] Şen, Serdar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 166.

[758] Şen, Serdar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 165. Öte yandan, Yargıtay'ın, avukatların tanıklıktan çekinme haklarının varlığını bilecek durumda olmaları nedeniyle, bu hakları hatırlatılmaksızın alınan beyanlarına dayanılarak hüküm kurulmasının hükmün bozulmasına yol açmayacağı yönünde içtihadı mevcuttur: "*CMK'nın 46. maddesindeki tanıklıktan çekinme hakkının avukatın müvekkili ile ilgili öğrendiği sırları saklama yükümlülüğünden doğduğu, anılan yasa hükmünün avukatın mesleki uğraşısı sebebiyle müvekkili hakkında öğrendiği sırları açıklamak istemediğinde müvekkili rıza gösterse bile avukata tanıklıktan çekinme hakkını sağladığı, bu hakkın yapılan tanıklığın avukat aleyhine sonuç doğurmasını önlemek amacıyla tanınmadığı, bu sebeple sanık Avukat ...'a CMK'nın 46. maddesindeki tanıklıktan çekinmeye ilişkin hükümlerin hatırlatılmasına gerek olmayıp, CMK'nın 48. maddesinde tanımlanan kendisini ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinebileceğinin hatırlatılmasının yeterli olduğu anlaşıldığından, sanığın inceleme dışı bir başka dosyada tanık sıfatıyla verdiği ve hükme esas alınan bu beyanının usulüne uygun olarak alındığı kabul edilmelidir.*" Yargıtay CGK, E. 2016/1170, K. 2019/488, T. 20.06.2019, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

[759] Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 205.

3. Kendisi veya Yakınları Aleyhine Tanıklıktan Çekinme Hakkı

Tanıklık yapmanın zorunlu olmasıyla hiç kimsenin kendisi veya yakınları aleyhine beyanda bulunmaya zorlanamaması ilkesi *(nemo tenetur)* kimi zaman karşı karşıya gelebilir. Tanığın kendisi ya da yakınları aleyhine beyanda bulunmak zorunda kalmaması için kanun koyucu CMK m. 48'de açık bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, "*Tanık, kendisini veya 45 inci maddenin birinci fıkrasında gösterilen kişileri ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinebilir. Tanığa cevap vermekten çekinebileceği önceden bildirilir*."

CMK m. 48 ile tanınan hak ise şüpheli ya da sanığa yakını olup olmamaya bağlı değildir ve tanıklıktan tümüyle çekinmeye değil, tanığı ya da 45. maddede sayılan yakınlarını "ceza kovuşturmasına" uğratabilecek sorulara cevap vermemeye imkân tanır.[760] Bu düzenleme anayasal temelini AY m. 38/5'in "*Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz*." hükmünden almaktadır.

Kanun metninde çekinme hakkının kullanılmasının, sadece "ceza kovuşturmasına" yol açabilecek bilgiler bakımından geçerli olduğu belirtilmektedir. Kanaatimizce bu hükümdeki "ceza kovuşturması" ibaresinin, düzenlemenin amacı göz önünde bulundurulacak olursa tanığın kendisini ve yakınlarını hem ceza soruşturması hem de ceza kovuşturmasına uğratacak nitelikteki sorulara cevap vermekten kaçınabileceği şeklinde anlaşılması gerekir.[761] Bu nedenle çalışmanın devamında soruşturma ve kovuşturmayı kapsayan bir kavram olarak "ceza muhakemesi" ifadesi tercih edilecektir. Sonuç olarak tanığın, kendisine ya da yakınlarına hukuk davası açılmasına ya da idari soruşturma başlatılmasına yol açacağı gerekçesiyle cevap vermekten çekinmesi mümkün değildir.[762]

---

[760] Rezzan İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya…**, s. 87; Nuran Haydar, **Susma Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 75.

[761] Benzer yönde bkz. Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1397; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 314; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 476; Haluk Çolak**, Uygulamalı-Karşılaştırmalı Ceza Yargılaması Hukukunda Çapraz Sorgu (Cross Examination)**, 2. Bası, Ankara: Bilge Yayınevi, 2007, s. 110. Aynı zamanda, AY m. 38'deki "suçlayıcı bir beyanda bulunmaya" ifadesinin ceza kovuşturmasından daha geniş bir anlamı olduğu ve bu kapsamın kanun ile daraltılamayacağı yönündeki eleştiri için bkz. Parlar, Hatipoğlu, Yüksel**, Deliller, Çapraz Sorgu…**, s. 146.

[762] Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 205.

Tanığa, şüpheli ya da sanığa belli bir yakınlığı sebebiyle CMK m. 45'te tanınan çekinme hakkının kullanılmasının herhangi bir gerekçeye bağlı olmamasından faklı olarak, CMK m. 48 uyarınca tanığın sorulan sorulara cevap vermekten kaçınabilmesi için soruların tanığın kendisini veya yakınını ceza muhakemesine maruz bırakabilecek nitelikte olması gerekir.[763] Düzenlemenin getiriliş amacı gözetildiğinde, tanığın 48. maddede yer verilen bu hakkı kullanabilmesi için sorunun, tanıklık aşamasından önce işlenen bir suça ilişkin olması şart değildir; beyan sırasında işlenen bir suça ilişkin dahi olsa tanık, soruya cevap vermekten çekinebilir.[764]

Tanığa cevap vermekten çekinebileceği söylenmemişse, beyanının delil olarak değerlendirilemeyeceğine işaret edilmektedir.[765] Yakın tarihli bir Yargıtay kararında bu husus, şu şekilde vurgulanmaktadır: "*Çekinme hakkı hatırlatılmadan tanığa bu tür soruların yöneltilmesi sonucu alınan cevaplar hukuka aykırı biçimde elde edilen kanıt niteliğindedir, (CMK m. 206/a ve m.217/2) hukuka aykırı delil de hükme esas alınamaz*."[766]

Tanık, çekinme hakkının bulunduğu hâllerde beyanda bulunmak istemezse, çekinmesinin gerekçesi hakkında kendisinden bilgi istenmesi ve bilginin doğruluğu konusunda kendisinden yemin talep edilmesi mümkündür.[767] Bu düzenlemeyle tanığın tanıklıktan çekinme ve kendisi ya da yakınları aleyhine beyanda bulunmaya zorlanamama hakkını kötüye kullanmasına engel olunmak istenmektedir.[768] Tanık, çekinme sebebi hakkında bilgi verilmesi istendiğinde, vereceği bilginin kendisi ya da yakınlarını suçlayıcı beyanda bulunmasına yol açacağını bildirirse, CMK m. 48'in mantığı gözetilerek, bilgi vermesi için tanığa ısrar edilmemelidir.[769]

---

[763] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1397.
[764] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 298.
[765] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 313. Bu hakkın hatırlatılmamasının mutlak bozma sebebi teşkil ettiği hususunda bkz. Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 630.
[766] Yargıtay 3. CD, E. 2022/23951, K. 2022/5411, T. 04.10.2022, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).
[767] "*Tanıklıktan çekinme sebebinin bildirilmesi*
Madde 49 – (1) Mahkeme başkanı veya hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli görüldüğünde 45, 46 ve 48 inci maddelerde gösterilen hâllerde tanık, tanıklıktan çekinmesinin dayanağını oluşturan olguları bildirir ve bu hususta gerektiğinde kendisine yemin verdirilir."
[768] Klaus Rogall, **Systematischer Kommentar zur Strafprozessordnung Mit GVG und EMRK**, Cilt 1, Ed. Jürgen Wolter, Mark Deiters, 5. Bası, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2018, § 56, kn. 1.
[769] CMK m. 49'un Tasarı'daki karşılığı olan 51. maddesinin gerekçesi de bu yöndedir: "*Tanık, vereceği ifadelerin kendisini veya yakınlarını suçlayıcı sonuçlar doğuracağını düşünürse, bu konuda hâkim kendisinden neden göstermesini istememelidir. Aksi takdirde 50nci maddenin ratio legis'ine uyulmamış bulunulur. Bu düşünce ile maddede "tarafından gerekli görüldüğünde" sözcüklerine yer verilmiştir.*"

Tanıklıktan çekinme hakkı başlığı altında incelediğimiz üç tanıklıktan çekinme nedeninin yanında cumhurbaşkanının tanıklıktan çekinmesi ile devlet sırrı nedeniyle tanıklıktan çekinmek de sayılmaktadır. Ancak bu meselelerden ilkini bir sonraki bölümde "özel tanık gruplarının dinlenmesi" başlığında, diğerini ise "tanığa doğrudan soru sorulmasının sınırlandığı hâller" başlığında, çekinme hakkından daha kapsamlı olarak ele alacağımız için, tekrara düşmemek amacıyla burada ayrıca yer vermiyoruz.

B. Korunma Hakkı

Tanıklık yapmanın bir zorunluluk olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tehlike altındaki tanığın korunması da bir diğer zorunluluk olarak ortaya çıkar. Nitekim tanıklıktan çekinebilmek sıkı kurallara bağlıdır ve tanığın korku içinde ya da tehlikede olması, çekinme nedenleri arasında yer almaz. Bu yüzden tanıklık sebebiyle kendilerinin veya yakınlarının hayatı, beden bütünlüğü, malvarlığı ağır ve ciddi bir tehlikede olan tanıkların güvende olmasını sağlamak için mevzuatımızda çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelerde ifade edilen tanık koruma tedbirlerinin, tanıklara olduğu kadar, uygun düştüğü ölçüde tanık sıfatıyla dinlenen mağdurlara ve bu kişilerin yakınlarına da uygulanması mümkündür.[770]

Bahsi geçen tehlikenin kaynağının mutlaka tanığın aleyhinde beyanda bulunduğu sanık ya da şüpheli veya bu kişilerin yakınları olması şart değildir; tanığın sırf ceza muhakemesinde yer almasından kaynaklanan zarar ve tehlikelerden de korunması gerekir.[771] Örneğin, kırılgan mağdurların muhakeme sürecinde psikolojik olarak daha fazla örselenmemesi için özel usullerle dinlenmelerine ilişkin kurallar da tanık korumanın bir parçasıdır.[772] Ancak tanık koruma deyince asıl akla gelen tanığın suç isnadı altındaki kişi veya yakınlarından kaynaklı olarak hayatı, beden bütünlüğü veya malvarlığına yönelik ağır ve ciddi bir tehlike altında olması hâlinde korunmasına ilişkin tedbirler olduğu için Tanık Koruma Kanunu (TKK) ve CMK'da bu bağlamda yer alan tedbirler incelenecek; kırılgan mağdur ve tanıkların dinlenmesine ilişkin özel

---

[770] 5726 sayılı TKK m. 2/1-a.

[771] Faruk Turhan, **Ceza Muhakemesinde Tehlike İçindeki Tanıkların Korunması**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 23

[772] Turhan, **Ceza Muhakemesinde Tehlike…**, s. 23. Nitekim AİHM içtihadına göre de tanığın (ve mahkeme tanığı özerk yorumladığı için aynı zamanda tanık kapsamında kabul edilen mağdurun) korunması ihtiyacı iki hâlde ortaya çıkar. İlk hâl, tanığın beyanda bulunması durumunda yaşamının ya da vücut bütünlüğünün tehlikeye girme ihtimalinin bulunması; ikincisi ise kırılgan tanıkların varlığı halindedir. Bkz. Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 3.

usullere dördüncü bölümde, özel tanık gruplarının dinlenmesine ilişkin başlıkta ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Tanık koruma tedbirlerinin bu çalışma bakımından önemi, kendisine yönelen tehlikelerden korunan tanığın beyanda bulunmaktan çekinmemesi, kendisini korumak için gerçek dışı beyanda bulunmak zorunda hissetmemesi ve böylece beyanının güvenilirliğinin artacak olmasıdır.[773] Tanığın korunması gerçekten de tanığın üzerindeki cebir ya da tehdidi engelleyerek ya da ortadan kaldırarak maddi gerçeğin ortaya çıkmasını da sağlar.[774] Bu yüzden, tanık koruma programlarının etkililiğinin, tanıkların beyanda bulunmasını sağlayan bir değişken olduğu yönündeki tespit isabetlidir.[775] Tanıklıktan çekinme ve yeminsiz dinlenme hakkı dışında, örneğin tanıkların kendisi ya da yakınlarının korunması için Tanık Koruma Kanunu kapsamında alınması gereken tedbirlerin alınmaması hâlinde tanığın tanıklıktan çekinmesinin "yasal sebep" kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, her ne kadar tanıklık yapmak mecburi olsa da tanığı maruz kalabileceği tehlikelerden korumanın da devletin görevi olduğu ifade edilmektedir.[776]

Tanıkların korunması, devletlerin yaşam hakkını korumaya yönelik pozitif yükümlülüklerinden biri olarak karşımıza çıkar. AİHS'in yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi devletlere yalnızca "yaşamı sonlandırmama" şeklinde bir negatif yükümlük değil; kişileri yaşamlarına yönelen gerçek ve acil tehlikelerden koruma şeklinde pozitif bir yükümlülük de yükler.[777] Devletlerin pozitif yükümlülüklerini ihlal ettiklerinden bahsedebilmek için bu yükümlülüğün yetkililere imkânsız veya orantısız bir yük getirmeyecek şekilde yorumlanması gerektiğine işaret edilmektedir.[778] Söz konusu pozitif yükümlülük, etkin soruşturma yükümlülüğünü; bu çalışma bakımından ifade

---

[773] Semih Oğuz Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Anonim Tanık**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 82.
[774] Olgun Değirmenci, "Ceza Muhakemesinde Tehlike İçinde Bulunan Tanığın Dinlenmesi", **TBB Dergisi**, C. 22, S. 83, 2009, s. 74; Cumhur Şahin, "Türk Hukukunda Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi HFD**, C. 7, S. 1-2, 2002, s. 157, 158; Cumhur Şahin, "Türk Hukukundaki Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2004, s. 804, 805.
[775] Mustafa Demir, "The Perceived Effect of a Witness Security Program on Willingness to Testify", **International Criminal Justice Review**, C. 28, S. 1, 2018, s. 77.
[776] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 393.
[777] AİHM, Osman/Birleşik Krallık, Başvuru No: 87/1997/871/1083, T. 28.10.1998, para. 115, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).
[778] AİHM, Osman/Birleşik Krallık, para. 116.

edilecek olursa, maddi gerçeğe ulaşılması bakımından önemli tanıklar dinlenmeksizin hüküm kurulmamasını da ihtiva eder.[779]

Tanıkların korunmasının yaşam hakkının yanında, adil yargılanma hakkı bağlamında da değerlendirilmesi gerekir; çünkü tanığı korumak için sanığın tanıkla karşı karşıya gelme ve tanığı sınama hakkı belli ölçüde sınırlandırılacaktır. Ancak bu sınırlamanın ölçülü olduğundan, başka bir deyişle AİHS m. 6/3'te düzenlenen savunma haklarının ihlal edilmediğinden bahsedebilmek için savunma hakkını dengeleyici tedbirlere yer verilmelidir. Adil yargılanma hakkı bağlamındaki bu değerlendirme, aşağıda, gizli tanık başlığı altında yapılacaktır.

Örgütlü suçlarla mücadele, geleneksel muhakeme tedbirlerine cevap vermeyebilir; nedenle süreç içinde gizli ajan kullanma, iletişimin denetlenmesi gibi yeni tedbirler hayata geçirilmiştir.[780] Örgütlü suçlarla mücadelede tanığın korunması daha büyük bir gereklilik olarak ortaya çıkar; çünkü bu suçların failleri aleyhine tanıklık edecek kişilere şiddetle karşılık verilmesi ihtimali, bireysel suçlara nazaran daha yüksektir.[781] Tanığın bir örgüt mensubuna karşı beyanda bulunması, örgütün tümüyle ifşa olması riskini barındırması sebebiyle örgüt mensupları tanığa karşı topyekûn bir mücadeleye girebilir.[782] Bu yüzden, organize suç örgütlerine karşı beyanda bulunacak tanıkları korumak için mümkün olan her tedbirin alınması önemlidir.[783] Nitekim Türkiye'nin de tarafı olduğu Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde, tanığın korunması ayrıca hüküm altına alınmış ve taraf devletlerin bu suçlar kapsamında beyanda bulunan tanıklar ve yakınlarını her türlü sindirmeye karşı etkin koruma yükümlülüğü olduğu ifade edilmiştir.[784]

Tanıklıkta bulunmanın zorunluluğunun tanığın yaşam hakkına, beden bütünlüğüne ve malvarlığına zarar vermemesi için mevzuatımızda kabul edilmiş tanık

---

[779] Batuhan Hoşgül, **Etkin Soruşturma Yükümlülüğü**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 25-26, 60.
[780] Ümit Kocasakal, "Organize Suçluluğun Tanımı, Özellikleri ve Kapsamı", **GSÜHFD, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan**, C. 1, S. 1, 2002, s. 134; Ahmet Çağrı Yılmaz, **Ceza Hukukunda Örgütlü Suçlar**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 86, 87.
[781] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 84.
[782] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 85.
[783] Vesile Sonay Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2004, s. 349.
[784] Sözleşme'nin "Tanıkların Korunması" başlıklı 24. maddesi. Sözleşme'nin onaylanmasını uygun bulan kanun, 30.01.2003 tarih ve 4800 sayılıdır. Söz konusu Kanun, 04.02.2003 tarih ve 25014 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

koruma tedbirlerine bu bölümde yer verilecektir. Ancak elbette söz konusu korumanın, sanığın adil yargılanma hakkını ölçüsüz bir şekilde sınırlandırması da kabul edilemez. Bu nedenle aşağıda ele alınacak tedbirlerin tanığın hakları ile adil yargılanma hakkı arasında bir denge gözetip gözetmediği de AİHM ve AYM içtihadı çerçevesinde değerlendirilecektir.

1. Tehlike Altındaki Tanıkların Korunmasına İlişkin Mevzuatımızdaki Düzenlemeler

Tehlike altındaki tanıkların korunmasına ilişkin temel düzenlemeler TKK ve CMK'da yer almaktadır. 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu[785] ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda[786] da konuya ilişkin düzenlemeler bulunsa da bu çalışmanın odağı, TKK ve CMK hükümlerinde olacaktır.

CMK'daki düzenleme, tanık koruma tedbirinin (gizli tanık) tanığın hayatı, beden bütünlüğü veya malvarlığına yönelik ağır ve ciddi bir tehlike altında olması hâlinde, yalnızca örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların muhakemesinde uygulanabileceğini hüküm altına almaktayken; TKK, tedbirlerin uygulanmasını örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla sınırlamamıştır.[787] Bu durumda TKK ve CMK arasındaki ilişkiyi ortaya koymak bir gereklilik olarak belirir. TKK, tanık korumaya özgü hükümler içermekle CMK'ya göre hem özel kanun hem de CMK'dan daha sonra[788] yürürlüğe girmiş olmakla sonraki kanun konumundadır. O hâlde iki kanun arasında bir ihtilaf olması durumunda TKK uygulanmalıdır.[789]

---

[785] Kanun'un 20. maddesinde, "suçların aydınlatılmasında yardımcı olanlar" hakkında gerekli koruma tedbirlerinin Devlet tarafından alınacağı belirtilmektedir. Ardından aynı maddede bu tedbirlerin *"…talep halinde estetik cerrahi yoluyla fizyolojik görünümün değiştirilmesi dahil, nüfus kaydı, ehliyet, evlenme cüzdanı, diploma ve benzeri belgelerin değiştirilmesi, askerlik işleminin düzenlenmesi, menkul ve gayrimenkul mal varlıklarıyla ilgili hakları, sosyal güvenlik ve diğer hakların korunması gibi hususlar"* olduğuna işaret edilmektedir.

[786] Kanun'un 19. maddesinin 4. fıkrasında, bu kanun kapsamında yer alan suçları ihbar edenler hakkında tanıkların korunmasına ilişkin hükümlerin uygulanacağı düzenlenmektedir.

[787] TKK m. 3: "*(1) Bu Kanun hükümleri, aşağıda sayılan suçlarla ilgili olarak uygulanabilir:*
a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda ve ceza hükmü içeren özel kanunlarda yer alan ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve alt sınırı on yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar.
b) Kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla kurulan bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen alt sınırı iki yıl veya daha fazla hapis cezasını gerektiren suçlar ile terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar."

[788] CMK 1 Haziran 2005'te, TTK ise 5 Temmuz 2008'de yürürlüğe girmiştir.

[789] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 111; Samet Yazıcı, "Tanık Koruma", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 6, S. 61, 2011, s. 32; Devrim Aydın, "Adil Yargılanma İlkeleri Açısından Türk Ceza Yargılamasında

Tanık koruma tedbirleri, tanıklara olduğu kadar tanık olarak dinlenen mağdura, uygun düştüğü ölçüde tanıkların TKK m. 4'te sayılan yakınlarına ve yakın ilişki içinde olduğu kişilere uygulanabilecektir.[790] Tanığın yakınlarına da tanık koruma tedbiri uygulanabilmesi, tanığın şahit olduklarını anlatması hâlinde yakınlarına yönelebilecek bir tehlikeden korkarak gerçek dışı beyanda bulunması ya da beyanda bulunmaktan kaçınmasına engel olur. Buna ek olarak, tanıkların yalnızca yakınlarının değil, herhangi bir kimsenin tehlike altında olması hâlinde beyanda bulunmakta tereddüt edebileceklerinin gözetilmesi gerektiği belirtilmektedir.[791] Bu nedenle, tanık koruma tedbirlerinin mehaz kanun StPO'dakine[792] benzer şekilde "tanık veya diğer bir kişinin" tehlikede olmasından endişe edilmesi hâlinde uygulanabileceği[793] yönünde bir değişiklik yapılması önerilmektedir.[794]

Bu kişilere ek olarak, gizli soruşturmacı ile TKK m. 22'de sayılan diğer kişilerin[795] de tanık koruma tedbirlerinden faydalanması mümkün olabilir. Gizli soruşturmacı hakkında her ne kadar TKK'da sayılan tanık koruma tedbirlerinin uygulanabilmesi mümkün olsa da bu kişilerin tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceği ayrıca tespit edilmelidir. Bu soruya cevap veren CMK m. 139/3 hükmü şöyledir: "*Soruşturmacı, kovuşturma evresinde tanık olarak dinlenmesinin zorunlu olması halinde, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan veya ses ya da*

Gizli Tanıklık Kurumu", **YBHD**, C. 6, S. 2, 2021, s. 12; Yusuf Solmaz Balo, "Anonim Tanığın Dinlenmesi", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 4, S. 34, 2009, s. 75.

[790] TKK m. 4: "*(1) Bu Kanun hükümlerine göre haklarında tanık koruma tedbiri uygulanabilecek kişiler şunlardır:*
a) Ceza muhakemesinde tanık olarak dinlenenler ile 4/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 236 ncı maddesine göre tanık olarak dinlenen suç mağdurları.
b) (a) bendi hükümlerine göre dinlenenlerin nişanlısı, evlilik bağı kalmasa bile eşi, kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyu, ikinci derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları ve evlatlık bağı bulunanlar ile yakın ilişki içerisinde olduğu kişiler.
(2) Tanık koruma tedbirleri, birinci fıkrada sayılanların kendilerinin veya bu Kanunda belirtilen yakınlarının hayatı, beden bütünlüğü veya mal varlığı ağır ve ciddi bir tehlike içinde bulunması ve korunmalarının zorunlu olması halinde uygulanabilir."

[791] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 140.

[792] StPO 68/3: "*Tanığın kimliğini veya yerleşim yerini veya bulunduğu yeri açıklaması halinde, tanığın veya bir başka şahsın hayatı, vücudu veya hürriyetinin tehlikeye düşmesinden korkuluyorsa, tanığa şahsi halleri hakkında açıklama yapmaması için izin verilir veya sadece eski bir kimliği ile ilgili bilgi vermesine izin verilir. Bununla birlikte, duruşmada sorulursa, tanık, tanıklık ettiği olayları hangi sıfatla öğrendiğini açıklamak zorundadır*." Çeviri için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 62.

[793] Turhan, **Tehlike İçindeki Tanıkların…**, s. 45.

[794] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 140, 141.

[795] TTK m. 22/1: "*Tanık koruma biriminde görev yapan personel, bu Kanun kapsamına giren suçlara ait istihbaratta, soruşturmada veya kovuşturmada görev alan kolluk amir ve memurları ile diğer kamu görevlileri, bu suçlarda kullanılan gizli soruşturmacı, bu Kanun kapsamına giren suçların ortaya çıkartılmasında yardımcı olan muhbirler ile bunların yakınları hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır*."

görüntüsü değiştirilerek özel ortamda dinlenir. Bu durumda 27/12/2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanununun 9 uncu maddesi hükmü kıyasen uygulanır." Bu açık düzenleme sebebiyle, gizli soruşturmacının, yalnızca kovuşturma evresinde, tanık olarak beyanına başvurulabilecektir. Bununla birlikte, tanığın en önemli fonksiyonunun uyuşmazlık konusu olaya ilişkin tarafsız bir beyan sunabilmesi olduğu gözetildiğinde, gizli soruşturmacının bu fonksiyonu ne kadar sağlayabileceği de düşünülmelidir. Gizli soruşturmacının muhakemenin adeta tarafı niteliğinde olması, tarafsızlığına gölge düşürür.[796] Buna ek olarak, kolluk görevlileri ya da kamu görevlisi olan gizli soruşturmacılar hakkında gizli tanık koruma tedbirine, özellikle de Cumhuriyet savcısı ve adli kolluk arasındaki hiyerarşik ilişki gözetilerek, oldukça istisnai durumlarda başvurulması ve bu tedbir uygulandığı durumda da sanığın savunma haklarının daha katı bir biçimde korunması gerektiğine, haklı olarak, işaret edilmektedir.[797]

Gizli soruşturmacı "gizli tanık" olarak dinleneceği için beyanı tek başına hükme esas alınamayacaktır.[798] Bu bağlamda dikkate alınması gereken bir diğer husus da hukuka aykırı delillerin uzak etkisidir. Gizli soruşturmacı hukuka uygun olarak görevlendirilmemişse, tanık olarak dinlense bile bu beyan hiçbir şekilde hükme esas alınamayacaktır.[799] O hâlde gizli soruşturmacı tedbirine uygun şekilde görevlendirilmeyen ve uygulamada "gizli muhbir tanık" şeklinde adlandırılan kişiler vasıtasıyla elde edilen deliller de hukuka aykırı delil niteliğinde olacaktır.[800]

Tanık koruma tedbirleri tanığın dinlenmesi aşamasına, öncesine ve sonrasına ilişkin olabilir; çünkü tehlike içindeki tanığın yalnızca muhakeme sürecinde korunması yetersiz kalabilir. Bu nedenle TKK m. 5/2'de tanık koruma tedbirlerinin

---

[796] Özbek, **Polis Hukuku, İnternet…**, s. 422.

[797] Feridun Yenisey, "Örgüt Suçu, Muhakemesi ve Gizli Tanık", **GSÜHFD**, **Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, 2010, s. 419. Gizli soruşturmacının, mümkün mertebe, tanık olarak dinlenmemesi yönündeki bir diğer gerekçe ise gizli soruşturmacının kimliğini ortaya çıkmsıyla doğabilecek, onun hayatına ve güvenliğine yönelebilecek tehlikeler ile aynı soruşturmacıdan başka işlerde faydalanılamayacak olması şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Özge Sırma Gezer, Özdem Özaydın, Efser Erden Tütüncü, "Gizli Soruşturmacı", **11. Ceza Hukuku Günleri-Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler**, Ed. Adem Sözüer, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 423.

[798] Özbek, **Polis Hukuku, İnternet…**, s. 422.

[799] Özbek, **Polis Hukuku, İnternet…**, s. 423. Aynı yönde bkz. Yargıtay CGK, E. 2018/406, K. 2021/196, T. 4.5.2021, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023).

[800] Ersan Şen, Yasemin Yurttaş, "Gizli Tanık, X Muhbir, Gizli Soruşturmacı, Ajan Provokatör", **CHD**, C. 3, S. 6, 2008, s. 24.

birden fazlasının aynı anda uygulanabileceği belirtilmektedir. O hâlde örneğin tanık anonim olarak dinlenebileceği (gizli tanık) gibi tanığın çalıştığı yerin, okulunun, yerleşim yerinin değiştirilmesi de mümkündür.[801] Bu tedbirlerin alınmasına ilişkin kararı alacak merci ve kararın neye göre verileceği TKK m. 6/4'te düzenlenmektedir. Buna göre tanık koruma tedbirine ilişkin kararı soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde Cumhuriyet savcısı ya da tanığın istemi üzerine veya re'sen mahkeme verecektir. Hangi tedbirin uygulanacağına karar verilirken korunacak kişinin içinde bulunduğu tehlikenin ağırlığı ve ciddiyeti, hangi suça ilişkin yargılama yürütüldüğü, tanığın psikolojik durumu gibi özellikler göz önünde bulundurulacaktır. Buna ek olarak kararın dayanağı olan hukuki ve fiili nedenlere de yer verilmelidir.

Tehlike altındaki tanığın ya da yakınlarının korunması için uygulanacak tanık koruma tedbirlerinin tümü, öyle ya da böyle, tanık beyanının güvenilirliğine etki eder; ancak bu tedbirler arasından hem tanığın beyanının alınması aşamasına özgü olması hem daha sık başvurulması nedeniyle öne çıkan gizli tanık tedbiri aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

2. Gizli Tanık

a. Gizli Tanığa İlişkin Mevzuatımızdaki Düzenlemeler

Tanığın dinlenmesi sırasında kim olduğuna ilişkin bilgilerin savunma makamından gizlenmesini öngören tanık koruma tedbiri, AİHM nezdinde anonim tanık,[802] AYM[803] ve Yargıtay[804] nezdinde ise gizli tanık olarak ifade edilmektedir. Sözü edilen tedbir için doktrinde de ağırlıklı olarak gizli tanık kavramının kullanıldığı anlaşılmaktadır.[805]

---

[801] Tanığın korunmasıyla beyanı da korunmuş olacağı için tanık koruma tedbirlerinin bir yönüyle koruma tedbiri niteliğinde olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 83.

[802] AİHM, Doorson/Hollanda, Başvuru No: 20524/92, T. 26.03.1996, para. 75; AİHM, Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda, Başvuru No: 21363/93, 31364/93, 21427/93, 22056/93, T. 23.04.1997, para. 56. Kararlar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024.

[803] AYM, Sedat Kaya Başvurusu, Başvuru No: 2020/22865, T. 20.09.2023, para. 29; AYM, Mete Arslan Başvurusu (2), Başvuru No: 2014/12734, T. 12.12.2018, para. 42. Kararlar için bkz. www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024.

[804] Yargıtay 16.CD, E. 2021/515, K. 2021/3292, T. 25.05.2021; Yargıtay 1. CD, E. 2012/3742, K. 2012/6892, T. 26.09.2012. Kararlar için bkz. https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024.

[805] Şentürk, Bayzit, "Gizli Tanık", s. 132; Aydın, "Adil Yargılanma İlkeleri…", s. 1; Burcu Dönmez, "AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Gizli Tanıklara Soru Sorma Hakkının Kullanılması", **TBB Dergisi**, C. 29, S. 127, 2016, s. 122; Coşkun Koç, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Gizli tanığa ilişkin CMK'daki düzenleme 58. maddede,[806] TKK'daki düzenleme ise 9. maddede[807] yer almaktadır. Bu tedbir, kendi içinde üç ayrı tedbir barındırır. Söz konusu tedbirleri, tanığı teşhis edilebilir kılan bilgilerin açıklanmaması, sanıkla tanığın aynı ortamda bulunmasının engellenmesi ve tanığın fiziksel olarak gözlemlenmesinin

Işığında Gizli Tanık Beyanının Delil Değeri", **DEÜHFD**, C. 25, S. 1, 2023, s. 72; Abdülkadir Kaya, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarında Tanıkların Korunması", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, İstanbul: Beta Basım, 2014, s. 1466; Handan Yokuş Sevük, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Gizli Tanıklık", **GSÜHFD, Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, İstanbul: Beta Basım, 2010, s. 616. Gizli tanık yerine anonim tanık teriminin benimseyen görüşler için bkz. Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 73; Balo, "Anonim Tanığın Dinlenmesi", s. 70; Yusuf Solmaz Balo, **Uluslararası İlke ve Uygulamalar Çerçevesinde Ceza Muhakemesinde Tanık Koruma (Anonim Tanık)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 239.

[806] *"Tanığa ilk önce sorulacak hususlar ve tanığın korunması*
Madde 58 – (1) Tanığa, ilk önce adı, soyadı, yaşı, işi ve yerleşim yeri, işyerinin veya geçici olarak oturduğu yerin adresi, varsa telefon numaraları sorulur. Gerekirse tanıklığına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hâkimi aydınlatacak durumlara, özellikle şüpheli, sanık veya mağdur ile ilişkilerine dair sorular yöneltilir.
(2) Tanık olarak dinlenecek kişilerin kimliklerinin ortaya çıkması kendileri veya yakınları açısından ağır bir tehlike oluşturacaksa; kimliklerinin saklı tutulması için gerekli önlemler alınır. Kimliği saklı tutulan tanık, tanıklık ettiği olayları hangi sebep ve vesile ile öğrenmiş olduğunu açıklamakla yükümlüdür. Kimliğinin saklı tutulması için, tanığa ait kişisel bilgiler, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından muhafaza edilir.
(3) Hazır bulunanların huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturacaksa; hâkim, hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan da tanığı dinleyebilir. Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı saklıdır.
(4) Tanıklık görevinin yapılmasından sonra, kişinin kimliğinin saklı tutulması veya güvenliğinin sağlanması hususunda alınacak önlemler, ilgili kanunda düzenlenir.
(5) İkinci, üçüncü ve dördüncü fıkra hükümleri, ancak bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili olarak uygulanabilir."

[807] *"Haklarında koruma tedbiri kararı alınan tanıkların dinlenmelerinde uygulanacak usuller*
Madde 9 – (1) Bu Kanun hükümlerine göre, haklarında tedbir kararı alınan tanıkların duruşmada dinlenmesi sırasında Ceza Muhakemesi Kanununun 58 inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları uygulanır.
(2) Ceza Muhakemesi Kanununun 58 inci maddesinin üçüncü fıkrasının uygulanmasına mahkemece karar verilmesi hâlinde, dinleme sırasında tanığın görüntü veya sesi değiştirilerek tanınması engellenebilir.
(3) Tanığın, duruşma salonunda fiziksel görünümünü engelleyecek tarzda mahkemece tayin ve tespit edilecek bir usule göre, dinlenmesine de karar verilebilir.
(4) Birinci ve ikinci fıkra hükümlerine göre, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlar bulunmadan tanığın dinlenmesi hâlinde, tanık tarafından verilen beyanlar, hâkim tarafından Ceza Muhakemesi Kanununun 58 inci maddesinde belirtilen sınırlamalara uymak koşuluyla, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlara açıklanır.
(5) Tanığın üçüncü fıkra hükmüne göre dinlenmesi hâlinde, Ceza Muhakemesi Kanununun 201 inci maddesinin uygulanmasında, tanığa sorulacak soruların bu Kanun kapsamında tanık hakkında uygulanan tedbirlerle orantılı ve amaca uygun olması gerekir. Bu amaçla, hâkim, sorulan soruların tanığa sorulmamasına karar verebilir veya tanığı dinlerken dolaylı dahi olsa tanığın kimliğini ortaya çıkaracak soruların sorulmasına izin vermez.
(6) Bu madde hükümlerinin naip olunan hâkim veya istinabe suretiyle uygulanmasına görevli ve yetkili mahkemece karar verilebilir.
(7) Bu madde hükmüne göre alınan tanık ifadeleri, Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre duruşma sırasında hazır bulunanlar huzurunda verilmiş ifade hükmündedir.
(8) Bu Kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine göre, hakkında tedbir uygulanan tanığın beyanı tek başına hükme esas teşkil etmez.
(9) Haklarında tedbir kararı alınan tanıkların, keşifte dinlenmeleri sırasında da bu madde hükümleri uygulanır.
(10) Bu madde hükümleri, savunma hakkını kısıtlayacak şekilde uygulanamaz."

engellenmesi şeklinde gruplandırmak mümkündür.[808] Tedbirler kanunda, giderek ağırlaşacak şekilde kademelendirildiği için[809] buna uygun olarak, somut olaydaki tehlike değerlendirilmeli ve tehlikenin ağırlığıyla orantılı bir tedbir tercih edilmelidir. O hâlde, haklı gerekçelerle tanığın gizli tanık olarak dinlenmesine karar verilmeden ya da karar verilmekle beraber yukarıda sayılanlar haricinde bir yöntemle tanığın "gizli" olarak dinlenmesi mümkün değildir. Bu kapsamda, tanığın "*…sanık ile karşılaşmak istemediği gerekçesiyle celse arasında beyanı alınarak"* dinlenmesi gibi uygulamalar, sanığın tanığa doğrudan soru sorma ve dolayısıyla savunma haklarını ölçüsüz şekilde sınırlandırır[810] ve tanık beyanının yeterince sınanamaması dolayısıyla maddi gerçeğe ulaşılmasına da engel olur.

CMK m. 58/2 ve TKK m. 5/1-a uyarınca kimliğinin ortaya çıkması kendileri ya da yakınları bakımından ağır bir tehlikeye yol açıyorsa tanığın kişisel bilgileri saklı tutulacaktır. Bu tedbir uygulanırken tanık, savunma makamının da hazır bulunduğu oturumda dinlenmekte; fakat tanığın kişisel bilgileri savunma makamıyla paylaşılmamaktadır. Tanığın layığıyla korunabilmesi için yalnızca kişisel bilgilerinin açıklanmaması çoğunlukla istenilen sonuca ulaşılmasına yetmeyeceği için bu tedbir, diğer gizli tanık tedbirleriyle birlikte uygulanmak durumundadır.[811]

Gizli tanık tedbirlerinden bir diğeri, TKK m. 9/3 uyarınca savunma makamının da bulunduğu duruşmada, tanığın fiziksel olarak gözlemlenmesi engellenerek dinlenmesidir. Tanığın duruşma salonuna getirilen bir paravanın arkasından dinlenmesi bu tedbirin uygulanmasına örnek verilebilir.

CMK m. 58/3 ve TKK m. 5/1-b uyarınca tanığın *hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan* dinlenmesi de mümkündür. Duruşmada Cumhuriyet savcısının bulunması yasal bir zorunluluk olduğuna göre bu ifadeden anlaşılması gereken, tanığın sanık ve müdafii, katılan ve vekili bulunmadan mahkeme salonunda dinlenmesidir.[812] Bunun için tanığın ya söz konusu kişiler olmaksızın duruşma salonunda dinlenmesi söz konusu olacak ya da duruşma salonu dışında özel bir ortamda beyanı alınacaktır.

---

[808] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 112
[809] Aydın, "Adil Yargılanma İlkeleri…", s. 10.
[810] Yargıtay 20. CD, E. 2018/2679, K. 2018/2701, T. 06.06.2018, (www.legalbank.net, E.T. 22.07.2023).
[811] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 116.
[812] Aydın, "Adil Yargılanma İlkeleri…", s. 10.

İlk yöntemde her ne kadar savunma makamı duruşma salonunda olmasa da adliye binası içinde bulunacağı için tanığın korunması amacına ulaşılması mümkün olmayabilir.[813] İkinci yöntemin benimsenmesi tanığın korunması için daha elverişli olsa da[814] hüküm makamının duruşma salonunda mı yoksa tanıkla beraber özel ortamda mı bulunması gerektiği de tespit edilmelidir. Bu noktada, yargılama heyet hâlinde çalışan bir mahkemece yapılmaktaysa, üyelerden birinin TKK m. 9/6 uyarınca naip hâkim olarak tanığın yanında bulunacak şekilde görevlendirilmesi, kalan üyelerin ise duruşmada savunma makamıyla beraber bulunması önerilmektedir.[815] Öte yandan yargılama tek hâkimli mahkemelerde yapılırken hâkimin duruşma salonunda kalması da tanığın yanında bulunması da ayrı ayrı sorunlar doğuracaktır. Nitekim Yargıtay kararına yansıyan bir olayda "*İfadesi hükme esas alınan 2 nolu gizli tanığın… duruşmada hazır olma hakkı olanların bulunmadığı başka bir salonda duruşma salonuna ses ve görüntü aktarımı yapılmak suretiyle dinlenmesi sırasında mahkeme heyetinin önceden bildirilen duruşma salonunda oluşması gerektiği gözetilmeksizin, gizli tanığın bulunduğu salonda görev yapması suretiyle Anayasa'nın aleniyete ilişkin 141. maddesine aykırı davranılması…*" hükmün bozulmasına yol açan nedenlerden biri olmuştur.[816]

Tanığın, duruşmada hazır bulunma hakkına sahip olanlar bulunmaksızın dinlenmesine karar verilmesi hâlinde, ses ve görüntüsünün video konferans yoluyla aktarılması şartı koşulmuştur.[817] Böylece savunma makamının duruşma sırasında tanığa soru sorabilmesi ve güvenilirliğini sınayabilmesi mümkün olacaktır. Ancak bu sırada tanığın güvenliğini sağlamak için ses veya görüntüsünün değiştirilebileceği TKK m. 9/2'de düzenlenmektedir. Tanığın beyanda bulunduğu sıradaki beden dilinin gözlemlenebilmesi, mimikleri, tavırları beyana itibar edilip edilmeyeceği konusunda

---

[813] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 119.
[814] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 119.
[815] Balo, "Anonim Tanığın Dinlenmesi", s. 80; Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 120; Ali Osman Onar, **Ceza Muhakemesinde Gizli Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 87.
[816] Yargıtay 1. CD, E. 2014/4975, K. 2015/3781, T. 10.06.2015, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 07.07.2024). CMK m. 58/3'te ses ve görüntü aktarımı sırasında hâkimin gizli tanığın yanında bulunacağına ilişkin bir düzenlemenin yer almaması nedeniyle hâkimin duruşma salonunda bulunması gerektiği hakkında bkz. Koç, "Avrupa İnsan Hakları…", s. 78.
[817] Bkz. CMK m. 58/3 ve TKK m. 9/2. Bu imkanların sağlanmaması hükmün bozulmasına yol açacaktır: "*…Gizli tanıkların duruşmada dinlenmesi sırasında 5271 sayılı CMK'nun 58/2-3 ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanunu'nun 9. Maddesinde öngörülen usuller uygulanarak, ayrıca CMK'nun 201. Maddesi uyarınca sanık ve müdafiinin tanıklara soru yöneltebilmesine imkan sağlanması gerekirken, belirtilen yöntemlere aykırı olarak gizli tanıkların duruşmada bulunma hakkına sahip olanların yokluğunda dinlenmesi suretiyle savunma hakkının kısıtlanması…"* Yargıtay 1. CD, E. 2016/6108, K. 2017/2239, T. 12.06.2017, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

ipucu vereceğine göre, değiştirilen ses veya görüntünün tanığın beyanının güvenilirliğini denetlemeyi imkânsız kılacak ve hukuki dinlenilme hakkının gereklerini ortadan kaldıracak boyutta olmaması gerekir.[818] Hazır bulunma hakkına sahip olanlar bulunmaksızın yapılan dinlemede, soru sorma hakkının saklı tutulduğu CMK m. 58/3'te açıkça ifade edilmektedir. Bu ifade, tanığın güvenliğini sağlamak ile beyanının güvenilirliğini sağlamak arasındaki sınıra işaret eder. Başka bir deyişle, beyanda bulunacağı için tanığı korumak bir zorunluluk olsa da beyanının güvenilirliğinden emin olabilmek için savunma makamının tanığa soru sorabilmesi de ayrı bir zorunluluktur.

Herhangi bir gerekçesi olmaksızın savunma makamına gizli tanığa soru sorma imkânı tanınmaması, kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına neden olur.[819] TKK m. 9/5'teki bu düzenlemeye göre *"…tanığa sorulacak soruların bu Kanun kapsamında tanık hakkında uygulanan tedbirlerle orantılı ve amaca uygun olması gerekir. Bu amaçla, hâkim, sorulan soruların tanığa sorulmamasına karar verebilir veya tanığı dinlerken dolaylı dahi olsa tanığın kimliğini ortaya çıkaracak soruların sorulmasına izin vermez."* Söz konusu hüküm, sanığın hukuki dinlenilme hakkıyla tanığın korunması arasında denge kurmayı amaçlamaktadır.[820] Dengenin, sanığın ya da müdafiinin tanığa soru sormasına engel olunarak değil; CMK m. 201'e göre tanığın sorulara itiraz edebilmesinin sağlanması yoluyla sağlanabileceğine işaret edilmektedir.[821] Bir diğer öneri de hâkimin, tanığın kimliğini ortaya çıkaracağını düşündüğü soruların sorulmasına doğrudan engel olmadan; soruyu cevaplamanın böyle bir tehlike barındırdığını açıklaması ve cevap verip vermeme tercihini tanığa

---

[818] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 300; Abdullah Batuhan Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 248.

[819] "*Beyanları hükme esas alınan birden çok tanığın gizli olarak dinlenilmiş olmalarının yasal ve doyurucu gerekçesinin açıklanmaması ve CMUK.nun 58. ve 201. maddeleri uyarınca sanıklar ile sanık savunmanlarının doğrudan soru sorma hakları yasal ve yeterli olmayan gerekçelerle önlenmesi suretiyle Anayasanın 90. Maddesine göre iç hukukumuzda doğrudan uygulanması zorunlu olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma ve savunma haklarının kısıtlanması… usule aykırı olup…"* Yargıtay 1. CD, E. 2012/2043, K. 2012/7392; T. 10.10.2012 (www.legalbank.net, E.T. 22.07.2023). Aynı yönde bkz. *"…tanık …'nun dinlendiği 25.07.2018 tarihli 3.celsede, sanığın tutuklu bulunduğu Eskişehir H tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda gerçekleşen SEGBİS arızası sebebiyle sanığın duruşmada hazır edilemediği, tanık beyanının teşdit açısından belirleyici delil olması da nazara alındığında 5271 sayılı CMK'nın 201. maddesine aykırı olacak şekilde sanığın tanığa doğrudan soru sorma hakkı engellenerek savunma hakkının kısıtlanması suretiyle adil yargılanma ilkelerine aykırı davranılması…*" Yargıtay 16. CD, E. 2019/9278, K. 2020/4333, T. 16.09.2020, (www.legalbank.net, E.T. 04.08.2023).

[820] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 245.

[821] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 245, 246.

bırakması yönündedir.[822] Her iki öneri de yerinde olmakla beraber kanaatimizce birinin diğerine tercih edilmesi şart değildir; hatta yalnızca tanığın itiraz etmesi şeklindeki ilk öneri benimsenirse, tanığın her zaman sorunun barındırdığı tehlikeyi kavrayamaması mümkün olduğu için kimliğinin ortaya çıkması riskiyle karşı karşıya kalabilir. Bunun yerine hem tanığın soruya itiraz etmesinin hem de hâkimin tanığı uyarmasının mümkün olduğu bir sistem düşünülebilir. Tanığın muhakeme sürecine daha aktif bir şekilde katılması anlamına gelen bu önerinin hayata geçirilmesi ve doğru karar verebilmesi için tanığın avukatıyla dinlenmesine imkân tanınması (ve bu yönde talebi olan tanığa mahkemece avukat görevlendirilmesi) şeklinde bir düzenlemeye yer verilmesi önemlidir.[823] Tanığın avukatıyla dinlenmesine ilişkin daha detaylı bir değerlendirme, bu bölümde "haklarını öğrenme hakkı" başlığı altında yapılacaktır.

Beyanının güvenilirliğinin değerlendirilebilmesi amacıyla gizli tanığın, tanıklık ettiği olayları nasıl öğrendiğini açıklamakla yükümlü olduğu CMK m. 58/2'de hüküm altına alınmaktadır. Düzenleme, tanığın güvenilirliğinin denetlenmesi bakımından isabetlidir. Tanığın olayı nasıl öğrendiğini açıklamasının, kimliğinin ortaya çıkmasına yol açabileceğine işaret edilmektedir.[824] Bahsedilen endişe haklı olmakla beraber, beyanın güvenilirliğinin araştırılabilmesi için bu soruyu sormanın önemli olduğu, bu nedenle kategorik olarak bu sorudan vazgeçilemeyeceği kanaatindeyiz.

b. Gizli Tanık Tedbirinin Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi

AİHS'te tanıkların korunmasına ilişkin özel bir düzenleme bulunmaz; ancak Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan adil yargılanma hakkı, tanıkların koruması bağlamında da yol göstericidir.[825] Bu bağlamda Mahkeme, tanıkların güvenliğini sağlamak amacıyla, 6. madde uyarınca yargılamaların açık ve aleni niteliğinin sınırlandırılması gerekebileceğini kabul etmektedir.[826] AİHM gizli tanığın mevcut olduğu yargılamaların adil olup olmadığını değerlendirirken duruşmaya getirilemeyen

[822] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 246.
[823] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 246.
[824] Candaş Gürol, "Tanığın Korunması Müessesesi ve Adil Yargılanma Hakkı", **TBB Dergisi**, C. 18, S. 60, 2005, s. 48; Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 129.
[825] Değirmenci, "Ceza Muhakemesinde Tehlike…", s. 111, 112.
[826] AİHM, Osinger/Avusturya, Başvuru No: 54645/00, T. 24.03.2005, para. 45, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

tanık konusundaki içtihadından faydalanmaktadır.[827] Diğer bir deyişle Mahkeme, *Al-Khawaja* kararından itibaren duruşmaya getirilemeyen tanıklar bakımından uyguladığı üç aşamalı testi[828] şu şekilde gizli tanıklara uyarlamaktadır: öncelikle tanığın anonim kılınmasının makul bir gerekçesinin bulunup bulunmadığı değerlendirilmelidir; ikinci olarak, anonim tanığın beyanlarının mahkûmiyet hükmü bakımından tek veya belirleyici delil niteliğinde olup olmadığı tespit edilmelidir;[829] yukarıdaki sorulara olumlu yanıt verilebiliyorsa son olarak, yargılama sırasında savunma hakkını dengeleyici güvencelere başvurulduğundan emin olunmalıdır.[830] Duruşmaya getirilemeyen tanığa ilişkin içtihadı AİHM içtihadıyla paralel olan AYM, gizli tanık bakımından da AİHM'in uyguladığı testi benimsemektedir.[831]

Tanığın aleyhine beyanda bulunacağı kişi veya onun yakınları tarafından maruz bırakılabileceği ciddi ve somut tehlikelere karşı korunması için gizli tanık olarak dinlenmesi, testin ilk aşaması bakımından aranan makul sebep şartını sağlar. Böyle bir tehlikenin mevcudiyetini araştırırken Mahkeme, suç isnadı altındaki kişinin herhangi bir şiddet eylemiyle suçlanıp suçlanmadığı[832] tehlikenin kaynağı olan kişiyle tanık arasındaki geçmiş[833] gibi tanığın korkusunu destekleyen nesnel gerekçelerin varlığını ve yerel mahkemelerin bunları ortaya koyup koymadığını değerlendirmektedir.[834] O

---

[827] AİHM, Ellis, Simms ve Martin/Birleşik Krallık, Başvuru No: 46099/06, 46699/06, T. 10.04.2012, para. 78, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[828] AİHM'in duruşmaya getirilemeyen tanıklara ilişkin testine, bu çalışmanın kırılgan mağdurların dinlenmesi kısmında detaylı olarak yer verilmektedir.

[829] *Al-Khawaja* kararına dek Mahkeme, tek veya belirleyici delil niteliğindeki gizli tanık beyanının hükme esas alınmasını, yargılama sırasında savunma haklarını dengeleyici tedbirlere yer verilmiş olup olmamasından bağımsız olarak, savunma hakkının ihlal edildiği şeklinde değerlendirmekteydi. Bkz. AİHM, Windisch/Avusturya, Başvuru No: 12489/86, T. 27.09.1990, para. 31, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[830] AİHM, Balta ve Demir/Türkiye, Başvuru No: 48628/12, T. 23.06.2015, para. 38, 39, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024); AİHM, Süleyman/Türkiye, Başvuru No:59453/10, T. 17.10.2020, para. 66, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[831] AYM, Serdar Batur Başvurusu, para. 49; AYM Baran Karadağ Başvurusu, Başvuru No: 2014/12906, T. 07.05.2015, para. 68. Kararlar için bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 18.02.2024.

[832] AİHM, Vasilyev ve Diğerleri/Rusya, Başvuru No: 66543/01, T. 13.10.2005, para. 38, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

[833] AİHM, Scholer/Almanya, Başvuru No: 14212/10, T. 18.12.2014, para. 54, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[834] AİHM, Visser/Hollanda, Başvuru No: 26668/95, T. 14.02.2002, para. 47, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024). Aynı yönde bkz. *"…tanığın kimliğinin neden gizlendiği hususunda bir gerekçeye yer verilmediği, hükmün belirleyici ölçüde gizli tanığın ifadesine dayandırıldığı ve sanık (başvurucu) lehine alınan teminatlar gözetildiğinde, tanığın menfaatleri ile sanığın adil yargılanma ölçütleri içerisinde yer alan haklarının adil bir şekilde dengelenmediği görülmüştür. Bu sebeplerle, başvurucunun, Anayasa'nın 36. maddesinde güvence altına alınan aleyhinde beyanda bulunan tanığı sorguya çekme hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi gerekir.*" AYM, Baran Karadağ Başvurusu, para. 75-76.

hâlde kararda gerekçenin gösterilmesi kadar bu gerekçenin somut olgularla desteklenmesi de şarttır.[835]

İkinci şart, gizli tanığın beyanlarının mahkûmiyet hükmü bakımından tek veya belirleyici delil teşkil etmesidir. Tek delilden anlaşılması gereken, mahkûmiyet hükmünün yalnızca gizli tanık beyan(lar)ına dayanmasıdır. Belirleyici delil ise davanın seyrini bir yönden diğer yöne değiştirmeye muktedir olan delili ifade eder.[836] Başka deliller bulunmasına rağmen neden gizli tanık beyanının belirleyici nitelikte olduğu sorusu önemlidir. Bu noktada Mahkeme, başka delillerin varlığına rağmen ihtiyatla yaklaşılması gereken bir delil türü olan gizli tanık beyanının neden güvenilir kabul edildiğinin de gerekçesiyle ortaya koyulmasını aramaktadır.[837]

Tehlike altındaki tanığın korunması, savunma hakkının sınırlanmasına yol açmaktadır. Sınırlamanın ölçüsüz olmaması için savunma hakkını dengeleyici birtakım tedbirlerin uygulanması şartı, aranan üçüncü ve son koşuldur. Başvurulan dengeleyici tedbirin neye göre tercih edildiği önemlidir. Başka bir deyişle, sanığın savunma hakkını daha az kısıtlayan bir tedbir mevcut olmasına rağmen daha fazla kısıtlayanın tercih edilmesi, bunun sebebini gerekçelendirmeyi zorunlu kılar.[838] Dengeleyici tedbirlerin varlığından söz edebilmek için hükmün ihdasına katılacak olan yargıçların gizli tanığı doğrudan doğruya dinlemeleri gerekir; böylece tanık beyanının güvenilirliği konusunda ilk elden bir izlenim edinebilmeleri mümkün olacaktır.[839] Ancak savunma makamı da güvenilirliğini denetleyebilmek için tanığı dinlemeli ve sınamalıdır. Tanığın sınanması tanığa soru sorulmasından fazlasını ifade eder. Bunun için tanığın davranışları, mimikleri hatta tonlaması[840] gözlemlenebilmelidir.

Balta ve Demir/Türkiye kararında AİHM, duruşmada hazır bulunma hakkı bulunan kişilerin yokluğunda, istinabe yoluyla dinlenen gizli tanığın beyanının belirleyici delil olduğunu ve tanığın gizli olarak dinlenmesini gerektiren sebeplere

---

[835] Nitekim Aydın Oğuz Başvurusu'nda da AYM, gizli tanık dinlenmesinin gerekçesi olarak güvenliğin gösterilmesini; ancak bunun somut olgularla desteklenmemesini adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir. Bkz. AYM, Aydın Oğuz Başvurusu, Başvuru No: 2014/8872, 07.03.2018, para. 58, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 30.07.2023).
[836] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 400.
[837] AİHM, Vasilyev ve Diğerleri, para. 42.
[838] AİHM, Süleyman/Türkiye, para. 89.
[839] AİHM, Daştan/Türkiye, Başvuru No: 37272/08, T. 10.10.2017, para. 33, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[840] AİHM, Vasilyev ve Diğerleri, para. 42.

kararda yer verilmediğini tespit etmiş; ardından dengeleyici güvencelere yer verilip verilmediğini değerlendirmiştir. Mahkeme, istinabe yoluyla tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntü bilişim sistemi (SEGBİS) bağlantısının kurulmadığını ve bunu yapmamanın gerekçesine de yer verilmediğini not ettikten sonra; başvuranlar ve müdafilerinin, yargılamanın hiçbir aşamasında, gizli tanık ile yüzleşemediğini ve tanığı sorgulama, tanığın inandırıcılığına itiraz etme imkânı bulamadıklarını belirterek yeterli usulî güvencelerin sağlanmadığını tespit etmiştir.[841] Benzer bir şekilde AYM de Baran Karadağ başvurusunda, gizli tanığın soruşturma ve kovuşturma evresinde savunma makamına haber verilmeksizin dinlenmesinin ve daha sonra beyanın sanık ve müdafiinin huzurunda okunmasının, tanığın hükmü kuran heyet huzurunda dinlenmiş olmasına rağmen, tanık beyanlarına karşı yeterli bir itiraz imkânı olarak kabul edilemeyeceğinin altını çizmiştir.[842]

Yukarıda sayılan kriterlerle iç hukukumuzdaki düzenlemelerin büyük oranda uyumlu olduğunu;[843] hatta bir sonraki başlıklarda değinileceği gibi, kimi noktalarda iç hukukta daha ileri bir düzenleme getirildiğini söylemek mümkündür; ancak gizli tanık tedbirine başvurulurken kararda bunun gerekçesine yer verilmemesi önemli bir sorundur.[844] Bir diğer sorun da uygulamadan kaynaklanmaktadır. Gizli tanığın oturum arasında sanıklara ve müdafilerine haber verilmeden dinlenmesi, bundan bir süre önce gizli tanığa sorulacak sorularını mahkemeye bildirmeleri için savunma makamına süre verilmiş olması ve gizli tanığın oturum arasında dinlenmesinin ardından tutanağın duruşmada okunması, bu tanığın beyanları tek ya da belirleyici delil olmasa bile mevzuatımızdaki tanık koruma tedbirleri ile bağdaşmamaktadır.[845]

---

[841] AİHM, Balta ve Demir/Türkiye, para. 58.
[842] AYM, Baran Karadağ Başvurusu, para. 73.
[843] Dönmez, "AİHM ve Anayasa…", s. 155.
[844] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, 245, 246.
[845] Aksi yöndeki Yargıtay kararı için bkz. "*Somut olayda, mahkemece tanığın kimliğinin neden gizlendiği hususunda gerekçe yer almakta olup; gizli tanığın beyanları soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı tarafından, kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından alınmıştır. Gizli tanık, oturum arasında sanıklara ve müdafilerine haber verilmeksizin mahkemece dinlenilmiştir. Bununla birlikte, ilk derece mahkemesi, dinlemeden önce sanıklara ve müdafilerine gizli tanığa sormak istedikleri hususları bildirmeleri için uygun süre vermiş, ayrıca daha sonra mahkemece tespit olunan gizli tanık beyanlarını da duruşmada okumuştur. Sanıklar ve müdafileri gizli tanık beyanlarını kabul etmemişler ve gizli tanığın kendilerinin bulunduğu duruşmada kimliği gizlenerek dinlenilmesi yönündeki taleplerinde ısrar etmişlerdir.*
Eldeki davada verilen hükümlerde, gizli tanık beyanlarının belirleyici delil olmadığı anlaşılmaktadır. Sanıklara isnat edilen eylemlerin gizli tanık beyanı dışında delillere dayandığı sabittir. Hükümlerin dayanağı olan maddi vakıalar ile sanıklar arasındaki bağlantı, gizli tanık beyanı ile sağlanmamıştır.
Mahkeme, sanıkların ve müdafilerinin savunma haklarını korumak amacıyla sanıklara ve müdafilerine gizli tanığa sormak istedikleri hususları bildirmeleri için yedi günden az olmayan yeterli bir süre vermiş ve daha sonra da tespit ettiği gizli tanık beyanlarını duruşmada okumuştur. Tanık, mahkeme tarafından

c. Gizli Tanık Beyanının Tek Başına Hükme Esas Alınamaması

Tanığın anonim olarak dinlenmesine ilişkin tedbirler uygulanırken savunma hakkının ölçüsüz bir şekilde sınırlandırılmaması için dengeleyici güvencelere riayet edilse bile tanığın gözlemlenebilmesi ve sınanması imkânı sınırlıdır. [846] Bu nedenle kanun koyucu, gizli tanık beyanının hükme tek başına esas alınamayacağını TKK m. 9/8'de açıkça düzenlemiştir.[847] Başka bir deyişle, gizli tanık beyanı yalnızca mahkûmiyet için değil; herhangi bir hüküm çeşidi için tek başına yeterli değildir.[848] O hâlde, gizli tanık beyanı başka delillerle doğrulansa bile ancak ve ancak verilen hükmü kuvvetlendirmek için kullanılan bir yan delil olabilir.[849] Bu düzenleme TKK'da yer almakla beraber yalnızca TKK uyarınca hakkında gizli tanık tedbirinin uygulanmasına karar verilenler için değil; CMK m. 58 uyarınca gizli olarak dinlenen tanıklar bakımından da sonuç doğurur.[850]

Yalnızca gizli tanık beyanına dayanılarak hüküm kurulmasını yasaklayan düzenlemede gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, Kanun'un gizli tanık beyanına

---

dinlenildiğinden, tanığın reaksiyonları mahkeme tarafından gözlemlenebilmiştir. Mahkeme, tanığın kimliğinin neden gizlendiği hususunda, yeterli ve ikna edici bir gerekçeye yer vermiş, tanığın menfaatleri ile sanıkların adil yargılanma ölçütleri içerisinde yer alan haklarını adil bir şekilde dengelemiş olup, hükümlerini de belirleyici ölçüde gizli tanık ifadesine dayandırmamıştır. Bu nedenler ile sanıklar müdafilerinin mahkemece sanıkların ve kendilerinin hazır bulunmadığı duruşmada gizli tanık beyanlarını tespit etmiş olması hukuka aykırı görülmemiştir." Yargıtay 16. CD, E. 2016/7026, K. 2017/3341, T. 21.03.2017, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).
Benzer yönde bkz. "*...gizli tanık beyanlarının 5271 sayılı CMK'nın 58 ile 5726 sayılı Tanık Koruma Kanununun 9. maddesindeki düzenlemeler dikkate alınarak kimlikleri tespit edilemeyecek ve güvenlikleri tehlikeye düşürülmeyecek şekilde aynı celsede taraflara da soru sorma hakkı tanınmak suretiyle veya anılan tedbirlerin yeterli olmayacağı hallerde ise sebepleri izah edilerek önceden alınan sorular sorulmak suretiyle tespit edilip sonuçlarına göre sanıkların hukuki durumlarının takdir ve tayinin gerekmesi...*" Yargıtay 16. CD, E. 2015/7735, K. 2016/1683, T. 25.03.2016, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

[846] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 127.

[847] Aksi yönde bir uygulama, hükmün kanun yolu aşamasında bozulmasına neden olacaktır. *"...başkaca delillerle desteklenmeyen gizli tanık beyanının tek başına hükme esas alınamayacağı gözetilmeksizin gizli tanık ...'in suça sürüklenen çocuk ile ilgili beyanlarında geçen hususları destekleyen başka delil olup olmadığının mahkemece araştırılmadan eksik inceleme ve araştırmayla karar verilmesi..."* Yargıtay 16. CD, E. 2021/515, K. 2021/3292, T. 25.05.2021. Aynı yönde bkz. Yargıtay 16. CD, E. 2019/5580, K. 2021/1592, T. 24.02.2021. Kararlar için bkz. www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024.

[848] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 302.

[849] Dönmez, "AİHM ve Anayasa…", s. 132. Aynı nedenlerle gizli tanık beyanını "belirti" olarak ifade eden görüş için bkz. Yokuş Sevük, "Avrupa İnsan Hakları…", s. 623. Benzer yönde bkz. "*...gizli tanık ...'in suça sürüklenen çocuk ile ilgili beyanlarında geçen hususları destekleyen başka delil olup olmadığının mahkemece araştırılmadan eksik inceleme ve araştırmayla karar verilmesi... kanuna aykırı..."* Yargıtay 16. CD, E. 2012/515, K. 2021/3292, T. 25.05.2021, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

[850] Bahri Öztürk, "Anonim (Gizli) Tanıklık Tek Başına Mahkumiyete Yeter Mi?", **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 5, 2010, s. 6.

kategorik olarak işaret ettiğidir.[851] Başka bir deyişle olayın tek delilinin birden fazla gizli tanığın beyanı olması hâlinde de bu beyanlar hükme esas alınmamalıdır; çünkü sayısı kaç olursa olsun, sınanma imkânı sınırlı olan gizli tanık beyanlarının güvenilirlikleri de sınırlı kalmaya devam edecektir.[852]

Söz konusu düzenleme isabetli olsa da gizli tanık beyanının "tek" delil olmasını yasaklamakla beraber "belirleyici" delil olmasını engellemediği için AİHM'nin bu alandaki güncel içtihadıyla bağdaşmadığı belirtilmektedir.[853] Kanaatimizce bu eleştiriye, Mahkeme'nin gizli tanık beyanı mahkûmiyet hükmünün dayandığı tek veya belirleyici delilse her durumda adil yargılanma hakkının ihlal edilmekte olduğu şeklindeki içtihadının geçerli olduğu dönemde hak vermek mümkün olurdu.[854] Ancak Mahkeme'nin güncel içtihadı, artık bu yönde değildir. *Al-Khawaja* kararı ile Mahkeme'nin değişen ve hâlen uygulamakta olduğu içtihadı, gizli tanık beyanının tek ya da belirleyici delil olduğu durumda savunma hakkını dengeleyici tedbirler uygulanmamasını, adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirmek şeklindedir. Başka bir deyişle AİHM, gizli tanık beyanı hükmün dayandığı tek delil olsa bile savunma makamının tanığı sınamak için dengeleyici tedbirlerden yararlanması hâlinde, adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine hükmedecektir. Bu nedenle, savunma makamı dengeleyici tedbirlerden yararlandırılsa bile gizli tanık beyanının tek delil olduğu ihtimalde hükme esas alınamayacağını belirten iç hukuk düzenlememiz, hâlihazırda AİHM içtihadından daha ileri bir koruma sağlamaktadır. Ancak elbette bu, gizli tanık beyanının belirleyici delil olduğu ihtimalde hükmün dayanağını oluşturamayacağı şeklinde bir kanun değişikliği yapılamayacağı ve daha da ileri bir koruma sağlanamayacağı anlamına gelmez.

Gizli tanık niteliğinde olmayan bir tanığın beyanının tek delil olması hâline ilişkin olarak herhangi bir düzenleme ceza hukuku mevzuatımızda bulunmamaktadır.

---

[851] Mehmet Arslan, "Sanığın İddia Tanığını Sınama Hakkı Özellikle Tehlike Altındaki Gizli Tanıklık Meselesi", **DEÜHFD**, **Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 851.

[852] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 147. Aynı yönde bkz. Koç, "Avrupa İnsan Hakları…", s. 87.

[853] Aydın, **Adil Yargılanma Hakkı…**, s. 148; Nurullah Küçükoğlu, **Adil Yargılanma Hakkı Perspektifinde Gizli Tanıklığın Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s. 134.

[854] Mahkeme'nin henüz *Al-Khawaja* testi ortaya çıkmadan evvel kaleme alınan ve o zamanki güncel içtihat ile TKK m. 9/8'nin bağdaşmadığını ifade eden, bizim de katıldığımız görüş için bkz. Faruk Turhan, "Tanık Koruma Tedbirleri ve Sanığın Adil Yargılanma Hakkı/Tanık Koruma Kanunu'na Göre Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması ve Sanığın İddia Tanıklarına Soru Sorma ve Sorgulama Hakkının AİHM Kararları Işığında Değerlendirilmesi", **3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s. 400, 401.

Her ne kadar tanık beyanına, pek çok sebeple şüpheyle yaklaşılması gerektiği bilimsel araştırmalarla desteklenerek bu çalışmada ortaya koyulmuşsa da bazı suç tiplerinde tanık beyanından başka bir delilin bulunması her zaman mümkün olmayabilir. Örneğin, iradeyi etkileyen yollara başvurarak işlenen veya darp ve cebirle işlenmekle birlikte olayın soruşturma organlarına intikal etmesine kadar geçen zamanda darp ve cebir izlerinin kaybolduğu cinsel istismar ve cinsel saldırı suçlarının temel hâlinde, tanık beyanının özellikle önemli olduğu belirtilmektedir.[855] Bu nedenle, tek delili tanık beyanından ibaret olan yargılamalarda şüpheden sanık yararlanır ilkesi uyarınca sanık hakkında beraat kararı verilmesi gerektiği[856] şeklindeki kategorik kabule katılmamaktayız. Böyle bir durumda yapılması gereken, uzman adli psikologların bilgi birikiminden faydalanarak tanığın beyanının gerçeği yansıtıp yansıtmadığının mümkün mertebe tespit edilmesi olacaktır.

Tanıklıktan çekinme ve korunma dışında tanıkların bir diğer hakkı olan, tanıklık yapmaktan kaynaklanan masraflarını isteme ve tazminat hakkı bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

C. Masraflarını İsteme ve Tazminat Hakkı

CMK m. 61 uyarınca, Cumhuriyet savcısı, mahkeme ya da hâkim tarafından çağrılan tanıklara, tanık olarak beyanda bulunmak için harcadıkları zamanla orantılı olacak şekilde tazminat verilir. Tanığın beyanda bulunmak için seyahat etmesi gerekmişse yol, kalacak yer ve beslenme giderleri de tazminata ek olarak karşılanacaktır.

Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan 2024 Yılı Tanıklık Ücret Tarifesi[857] uyarınca tanığa, tanıklık nedeniyle kaybettiği zamanla orantılı olarak günlük 60 TL ile 100 TL arasında bir tutar belirlenerek ödenir. Bugün Türkiye'nin pek çok yerinde, aynı şehir içindeki adliyeye ulaşım masrafının dahi bu tutarların çok üzerinde kalacağı gözetildiğinde, belirlenen ücretin tanığı beyanda bulunmanın "masrafından" kurtarmayacağı açıkça görülür. Hâl böyle olunca, tanıklığın maddi ve manevi yükünü

[855] Öznur Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği İlkeleri Bağlamında Teşhis İşlemi ve Bu İşlemde Müdafiin Hazır Bulunma Yetkisi", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, 2019, s. 30, 31.
[856] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 135.
[857] Resmî Gazete, S. 32413, T. 18.12.2023.

tartan pek çok kişi, görgü ve bilgi sahibi olsa bile tanıklıktan kaçınmak için herhangi bir bilgilerinin olmadığını ifade edebilmektedir.[858] Üstelik bu ücretin yalnızca "*Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrılan tanığa*" ödeneceği CMK m. 61/1'de ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, şüpheli, sanık ya da katılanın CMK m. 178'e uygun olarak duruşmada dinlenmek üzere getirdiği tanıklara bu ücret de ödenmeyecektir.[859] Tanıklar arasında yapılan böyle bir ayrımın AİHS m. 6/3-b'de düzenlenen savunmayı hazırlamak için gerekli kolaylıklara sahip olma hakkıyla bağdaşmadığı haklı olarak ifade edilmektedir.[860]

Masraflar tüm tanıklara ödense ve tutar iyileştirilse bile gözetilmesi gereken bir diğer husus da tanıkların, masraflarını isteme hakları olduğundan haberdar edilmeleridir. Uygulamada, pek çok tanığın böyle bir haklarının bulunduğundan haberdar olmadığı, bu nedenle de tanıklıkta bulunmak istemediklerine dikkat çekilmektedir.[861] Bu bağlamda değinilmesi gereken önemli bir tanık hakkı, haklarını öğrenme hakkıdır ve aşağıdaki başlıkta ele alınmaktadır.

D. Haklarını Öğrenme Hakkı

Tanığın, koşulları oluştuğunda korunma, tanıklıktan, yeminden veya kendisi ya da yakınlarını ceza muhakemesine uğratabilecek sorulara cevap vermekten çekinme ve masraflarını isteme hakları mevcuttur. Bu haklardan kanunda belirtilen sınırlar içinde yararlanabilmesi veya feragat edebilmesi için tanığın, haklarının varlığından, içeriğinden, kullanması veya feragat etmesinin sonuçlarından haberdar edilmesi gerekir.[862] Gerçekten de herkesi hukuk bilgisine sahip olması mümkün değildir ve hatırlatılmadıkça tanık, çoğunlukla haklarının varlığından dahi haberdar olmayacaktır.[863] Bu nedenle tanığa hakları ve içeriği anlayacağı bir dille, tanığı dinleyecek makam tarafından açıklanmalıdır. Bu bağlamda, kanunda kullanılan

---

[858] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 36.
[859] Mülga Kanun döneminde sanığın, doğrudan doğruya davet ettireceği kişilerin tazminatını önceden mahkeme kalemine yatırması usulü benimsenmişti. Söz konusu tanıkların beyanları, uyuşmazlığın aydınlatılmasında rol oynarsa, talep edildiği takdirde mahkeme, CMUK m. 213 uyarınca tazminatın devlet tarafından ödenmesine karar verebilmekteydi. Bkz. Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 551.
[860] Durmuş Tezcan, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar Kırıt vd., **Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ed: Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 393.
[861] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 35, 36.
[862] İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya…**, s. 168.
[863] İtişgen, **Kişinin Kendini Suçlamaya…**, s. 168.

terimlerin seçilmesi, çoğu zaman tanık açısından anlaşılır olmayacaktır.[864] Buna ek olarak, tanıkların anlamıyor görünmemek için aslında anlamadıkları hususları paylaşmama eğiliminde olduklarının da dikkate alınması gerekir.[865] Ceza muhakemesi mevzuatımıza göre tanığa haklarını açıklayacak olan makam, tanığı soruşturma evresinde dinleyen Cumhuriyet savcısı veya kovuşturma evresinde dinleyen hâkim ya da mahkemedir.

Tanık yemin verilerek dinlendikten sonra aynı soruşturma veya kovuşturma evresinde yeniden beyanı alınacak olursa, kendisine önceki yemininin hatırlatılmasıyla yetinilebileceği CMK m. 57'de düzenlenmişken, hakların tekrar hatırlatılmasına ilişkin benzer bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Hak hatırlatmasının önemi de gözetilince, benzer bir düzenlemeye yer verilmemesi kanaatimizce isabetlidir. Bu durumda tanığın yeniden dinlenmesi gerektiğinde hakları hatırlatılmakla yetinilmemeli, tekrar açıklanmalıdır.

Tanık mahkeme huzurunda dinlenirken bir avukatın yardımından faydalanabilir.[866] Böylece tanık, haklarını daha etkin bir şekilde kullanabilecektir.[867] Oysa uygulamada, tanığın dinleneceği oturuma avukatıyla birlikte geldiği durumlarda, avukatın duruşma salonuna alınmadığı ve tanığın hukuki yardımdan faydalanmasına imkân tanınmadığı aktarılmaktadır.[868] Hâlbuki kovuşturma evresinde tanığın avukat yardımından faydalanmasını engelleyen bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna rağmen tanığın dinleneceği oturuma avukatıyla gelmesi hâlinde avukatın duruşmaya alınmamasının tanığın hukuki yardım almasını engellediği ve bu yolla elde edilen tanık beyanını da hukuka aykırı hâle getirdiği ifade edilmektedir.[869]

Tanıklık yapmanın zorunlu olması karşısında, tanığın haklarına ilişkin detaylı ve karmaşık düzenlemelerin tanığa bir avukat (tanık yardımcısı[870]) tarafından

[864] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 238.
[865] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 238.
[866] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 599.
[867] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297.
[868] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 599.
[869] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 599.
[870] Tanık yardımcısından yararlanmanın tanığın haklarından biri olduğu yönünde bkz. Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, s. 533, 534.

açıklanmasının haklarının korunması bakımından faydalı olabileceği[871] düşünülerek StPO § 68b'de tanığın avukat yardımından yararlanabileceğine ilişkin bir düzenleme getirilmiştir. Söz konusu düzenlemenin CMK'da bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu bağlamda bir tek, dolaylı olarak, mağdurların avukat yardımından yararlanmasına ilişkin CMK m. 234'te yer alan düzenlemeye işaret edilebilir. Suç mağdurunun tanık sıfatıyla dinlenmesi hâlinde avukat yardımından faydalanması mümkündür. Öte yandan, suç mağduru olmayan tanıkların avukat ile dinlenebileceklerine ilişkin bir düzenleme mevzuatımızda yer almadığı; açık bir düzenleme bulunmamakla beraber, kovuşturma evresinde tanığın, dinleneceği oturuma avukatı ile gelebileceği ve hukuki danışmanlık alması sayesinde haklarını daha etkin bir şekilde kullanabileceğinin belirtildiğine yukarıda değinilmişti.[872] Ancak bu avukatın dosyayı görme, tanığın dinlenmesinden önceki ve sonraki işlemlerde hazır bulunma hakkının olmadığı;[873] başka bir deyişle yalnızca tanığın beyanının alınacağı oturumda yer alabileceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, soruşturma evresinde kural olarak gizlilik ilkesinin geçerli olduğuna ve bu ilkenin ancak kanun ile yumuşatılabileceğine[874] işaret edilmekte; tanığın soruşturma evresinde dinlenirken avukat yardımından faydalanabilmesine olanak tanıyan açık bir düzenleme yapılması gerektiği ifade edilmektedir.[875]

Kanaatimizce de tanığın kovuşturma evresinde dinleneceği oturuma avukatıyla gelmesini yasaklayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Düşünülecek olursa, tanığın hukuki destek alabilmesi, tanıklık etmenin ve gerçeği söylemenin zorunlu olması ile bunu güvence altına alan zorlayıcı araçların varlığı karşısında, tanığın vereceği cevapların kendisi ya da yakınlarını ceza muhakemesine uğratma riskinin bulunduğu hâllerde özellikle önemlidir.[876]

CMK'da tanığın avukat yardımından faydalanmasına ilişkin bir hüküm bulunmamakla beraber mehaz kanun StPO § 68b'deki düzenlemeden, mevzuatımızda

---

[871] Hartmann, Schmidt, **Strafprozessrecht**, kn. 288; Yenisey, Nuhoğlu**, Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2023, s. 555.
[872] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 599.
[873] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297.
[874] "*Soruşturmanın gizliliği*
Madde 157 – (1) Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir."
[875] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 297.
[876] Stefan Maier, **Münchener Kommentar zur StPO**, 1. Cilt, Ed. Christoph Knauer, Hans Kudlich, Hartmut Schneider, 2. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023, § 68b, kn. 8.

bu anlamda yapılabilecek bir değişiklikte faydalanılıp faydalanılamayacağını değerlendirmek için ilgili hükmü incelemek yararlı olabilir. Buna göre StPO'daki düzenleme, tanığın suçun mağduru olup olmamasından bağımsız olarak uygulanmakta ve tanığın hakları ile yararlanabileceği imkânları daha iyi kavramasını; böylece beyanının daha isabetli bir şekilde alınmasını amaçlamaktadır.[877] Söz konusu düzenlemeye göre tanık, tüm ceza muhakemesi boyunca kendi seçtiği bir avukatın hukuki desteğini alma hakkına sahiptir. Düzenleme, istisnai durumlarda tanığın duruşma sırasında tanıklıktan çekinme gibi haklarını kendi başına kullanamaması ve menfaatlerinin başka şekilde korunmasının mümkün olmaması hâlinde, tanığa duruşma süresince masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere bir avukat atanabileceğini de öngörmektedir.

Tanığın bir avukattan yardım alması ve haklarının tam anlamıyla ayırdında olabilmesi, maddi gerçeğe ulaşılmasına her zaman katkı sağlamayabilir. Ancak kanaatimizce, haklarını ve yükümlülüklerini tümüyle kavrayan bir tanık beyanda bulunduğunda, bu beyanın güvenilirliği daha yüksek olacaktır. Buna ek olarak, tanığın bir avukatın hukuki danışmanlığından yararlanabilmesi, tanığın beyanından kaynaklanabilecek hataların, belirsizliklerin veya yanlış anlamaların engellenmesine yardımcı olabilir.[878] Ancak elbette, beyanda bulunacak olan ve sorulan sorulara cevap verecek olan tanıktır; dolayısıyla avukatın tanık yerine cevap vermesi söz konusu olamayacaktır.[879]

StPO'daki düzenleme avukata yalnızca hazır bulunma hakkı veriyor gibi görünse de dosyaları inceleme hakkı olmaksızın avukatın tanığı hazırlaması ve ona tavsiyelerde bulunması neredeyse imkânsız olacağı için avukatın dosya inceleme hakkının olması gerektiğine[880] işaret edildiği gibi tanık avukatının dosyayı inceleyemeyeceği de savunulmaktadır.[881] Avukatın dosya inceleme hakkı kabul edildiğinde de dosyayı ne ölçüde inceleyebileceği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Avukatın etkili bir yardım sağlayabilmek için gerekli olan

[877] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 1.
[878] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 24.
[879] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 29.
[880] Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 21, kn. 17; Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 16; Ünver, Hakeri, **Geniş Kitap**, Cilt 1, s. 534; Monka, **BeckOK StPO mit…**, § 68b, kn. 7.
[881] Beulke, Swoboda, **Strafprozessrecht**, kn. 303; Volker Krey, Manfred Heinrich, **Deutsches Strafverfahrensrecht**, 2. Bası, Stuttgart: Kohlhammer, 2018, kn. 1356.

dosyalara, dosyalardan fotokopi alabilmesi şeklinde erişim izni verilmesi gerektiği savunulduğu kadar[882] tanık avukatı ile sanık avukatının bu bağlamdaki haklarının aynı olamayacağı, (aynı zamanda mağdur olmayan) tanığın dosya inceleme yetkisinin kapsamı ne kadarsa avukatının da ancak o oranda dosyayı inceleyebileceği de ileri sürülmektedir.[883] Aksi takdirde, tanıkların birbirlerinin beyanlarından etkilenmemeleri için tek tek dinleneceklerine ilişkin kuralın da (StPO § 58, CMK m. 52) anlamı kalmayacak ve tanık beyanının güvenilirliği azalacaktır.[884]

Tanık avukatının tanıklık sırasında tanığı temsil edemeyeceği ve beyanın içeriğine etki edemeyeceği de belirtilmektedir.[885] Ancak avukatın, tanığın beyanının alınması sırasında hazır bulunmasının, tanık beyanının alınmasını önemli ölçüde engelleyeceğine kanaat getirilirse avukatın dinleme sırasında hazır bulunamayacağı da StPO'da düzenlenmektedir.

Düzenlemenin devamında, istisnai hâllerde ücretini devlet ödemek üzere tanığa avukat atanmasının mümkün olduğuna işaret edilmektedir. Tanık, hâlihazırda bir avukatın yardımından yararlanmıyorsa ve beyanının alınması durumunda hak ve yetkilerini kendi başına kullanamayacağını gösteren özel koşullar varsa, bir avukat yardımı sağlanması gerektiği Kanun'da ifade edilmektedir.[886] Bu bağlamda, ağır bir suçun mağduru olan çocuklar veya beyanda bulunmaları nedeniyle ciddi risk altında olan tanıklar örnek olarak gösterilmektedir.[887] Ancak, tanığın yargılamadaki rolü nedeniyle aşırı yük altında kalabileceğine dair genel ve soyut bir tehlikenin yeterli olmadığına işaret edilmekte; tanığa avukat atanmasına duyulan ihtiyacın somut olarak ortaya koyulması gerekmektedir.[888] Sonuç olarak, avukatın tanıktan daha geniş yetkilere sahip olmadığı; bu nedenle bağımsız bir başvuru hakkının olmadığı ve tanığın dinleneceği duruşma haricinde hazır bulunamayacağı anlaşılmaktadır.[889]

---

[882] Sabine Slawik, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023, § 68b, kn. 8
[883] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 30, 31.
[884] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 17, 31.
[885] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 30.
[886] Christian Monka, **Beck'scher Online-Kommentar StPO mit RiStBV und MiStra**, Ed. Jürgen Graf, 50. Bası, 2024, § 68b, kn. 5, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024)
[887] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 61
[888] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68b, kn. 65.
[889] Beulke, Swoboda, **Strafprozessrecht**, kn. 303; Eisenberg, **Beweisrecht der StPO**, kn. 1298c.

Ceza muhakemesi mevzuatımız çerçevesinde, tanıklık dolayısıyla kendisine tanınan hakları gerektiği gibi kavrayamayacağından endişe edilen kırılgan tanıklara avukat atanabileceğine ilişkin benzer bir düzenlemeye yer vermek istenebilir. Ancak tanık avukatının tanığın kendisinden daha geniş haklara sahip olmaması, tanığın yargılamanın bir tarafı hâline gelmemesi bakımından önemlidir.[890] Avukata tanığa haklarını hatırlatmak ve beyanının alınacağı oturumda bulunmak haricinde dosyayı inceleme hakkı tanınması hâlinde, dosyadaki diğer delillere, başka tanıkların beyanlarına erişen avukatın, bu bilgileri müvekkiline anlatabileceği ve tanığın olaya ilişkin hatırlayacaklarına etki edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, avukatın tanığa ifadesini dosyanın içeriğine göre stratejik olarak uyarlaması konusunda tavsiyelerde bulunabilmesi beyanın delil değerini de zayıflatacaktır.[891]

Ceza muhakemesi mevzuatımızda tanığın hak ve yükümlülüklerini düzenleyen hükümlerin yanında, tanığın çağrılması, dinlenmesi, beyanının tartışılması ve değerlendirilmesine ilişkin de pek çok kural bulunmaktadır. Bu kurallar da tıpkı tanığın hak ve yükümlülüklerine ilişkin olanlar gibi, yalnızca beyanın nasıl alınacağını gösteren düzenlemeler değildir. Aynı zamanda beyanın güvenilirliğini sağlamaya veya artırmaya yararlar. Örneğin, CMK m. 52'de tanıkların tek tek, sözleri kesilmeden dinleneceği düzenlenmiştir. Bu yalın hüküm bile aslında beyanın güvenilirliğini sağlamayı amaçlar. Tanıkların tek tek dinlenmeleri, birbirlerinin beyanlarından etkilenmemelerini; beyanları alınırken sözlerinin kesilmemesi ise hatırladıklarını serbestçe anlatabilmelerini sağlar. Aşağıdaki bölüm, ceza muhakemesi mevzuatımızın bu nitelikteki hükümlerini değerlendirmeye ayrılmıştır.

[890] Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, § 26, kn. 68.
[891] Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, § 26, kn. 68.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TANIK BEYANININ GÜVENİLİRLİĞİ KAPSAMINDA TANIĞIN ÇAĞRILMASINA, DİNLENMESİNE, BEYANININ TARTIŞILMASINA VE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Aşağıda tanığın çağrılmasından beyanının değerlendirilmesine, hatta mümkün ve gerekliyse kanun yolu muhakemesinde dinlenmesine kadar geçen süreçte beyanın güvenilirliğini artırmak amacıyla mevzuatımızda yer verilen güvenceler, benzer özellikleri gözetilerek gruplandırılmak suretiyle incelenecektir. Türk ve Alman hukukunda tanıklığa ilişkin düzenlemeler ve bu konudaki uygulamalar büyük oranda birbirine benzediği için[892] bu inceleme yapılırken yeri geldikçe Alman ceza muhakemesi hukukuna da atıfta bulunulacaktır. Ayrıca, tanıklara ilişkin hizmet yürüten kurumların bu alandaki faaliyetlerine de yer verilecektir. Çünkü tanık beyanının nasıl alınması gerektiğini gösteren düzenlemelerin varlığının yanında elbette bunları içeriğini açıklığa kavuşturup denetleyecek, düzenlemelerin uygulanmasını kolaylaştıracak kurumların varlığı da önemlidir. Ceza muhakemesi hukukumuzda tanığı odak noktası yapan kurumların görece yeni olduğu gözlemlenmektedir. Bu alandaki yeni sayılabilecek oluşumlardan biri, Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'dır. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği[893] ile Başkanlık'ın bu alanda çalışma yürüten birimlerinden birinin de Tanık ve Diğer Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü[894]

---

[892] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 3.
[893] Yönetmelik, 03.04.2021 tarihli ve 31470 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
[894] Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği'nin konuya ilişkin iki hükmü şöyledir:
"Tanık ve Diğer Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü
Madde 14 – (1) Tanık ve Diğer Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğünün görevleri şunlardır:
a) Tanıkları sahip oldukları haklar ile görev ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirmek üzere çalışmalar yürütmek.
b) Diğer şube müdürlüklerinin görev alanı dışında kalan yaşlı ve engelliler ile mülteci ve geçici koruma altındaki yabancılar gibi kırılgan gruba dâhil mağdurları sahip oldukları haklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından kendilerine sunulan hizmetler konusunda bilgilendirmek üzere çalışmalar yürütmek.
c) Tanıklar ile diğer şube müdürlüklerinin görev alanı dışında kalan mağdurlara yönelik psiko-sosyal müdahale programları geliştirmek.
ç) Tanıklığın önem ve değerine ilişkin farkındalık oluşturmak üzere çalışmalar yürütmek.

olduğu ifade edilmiştir. Müdürlük'ün daha çok tanıkların hak ve yükümlülükleri hakkında bilgilendirilmesi konusunda faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır. Yeri geldikçe bu kurumların çıkardığı düzenleyici işlemlere veya faaliyetlerine değinilecektir.

I. TANIKLARIN ÇAĞRILMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Tanıklar, belirli bir zaman ve yerde beyanlarının alınması için çağrı kağıdı ile CMK m. 43'e[895] uygun olarak haberdar edilirler. Çağrı kağıdının, kural olarak tanığa hazırlanması için makul bir süre verecek şekilde gönderilmesi gerekir.[896] Çağrı kağıdının içeriğinin ne olacağı Kanun'da belirtilmemekle beraber, uygulamada, kişinin tanık olarak çağrıldığı, duruşma günü, saati ve yeri, tarafların isimleri, çağrılma nedeni (davanın mevzuu) ile mazeretsiz olarak beyanda bulunmaya gelmezse zorla getirileceği ve gelmemenin sebep olduğu mahkeme masraflarının ödetileceği bilgilerine yer verilmektedir.[897] Tanıkları beyanda bulunmasını kolaylaştıracak başka

---

d) Ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek, düzenlenen etkinliklere katılmak ve mevzuatın geliştirilmesine katkıda bulunmak.
e) Tanıklar ile diğer şube müdürlüklerinin görev alanı dışında kalan mağdurlara hizmet sunan kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile koordineli şekilde çalışmalar yürütmek.
f) İhtiyaç duyulan konularda araştırma, inceleme ve analiz çalışmaları yürütmek, projeler geliştirmek.
g) Mevzuatla ya da Başkan tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmek."
"Tanıklara yönelik hizmetler
Madde 60 – (1) Müdürlüğe başvuran tanıklar yazılı materyal kullanılarak veya sözlü olarak bilgilendirilir.
(2) Bilgilendirmede tanığın yaş, engellilik durumu ile anlama ve kendini ifade etme gibi bireysel özellikleri dikkate alınır.
(3) Bilgilendirme yapılması amacıyla tanığın hakları ve yükümlülüklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı broşür, afiş ve kılavuz gibi materyaller kullanılır.
(4) Tanığın ifadesinin alınması sırasında Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından talep edilmesi hâlinde adli destek görevlisi görevlendirilebileceği gibi ifade işlemi adli görüşme odası kullanılmak suretiyle de gerçekleştirilebilir."

[895] "*Tanıkların çağrılması*
Madde 43 – (1) Tanıklar çağrı kâğıdı ile çağrılır. Çağrı kâğıdında gelmemenin sonuçları bildirilir. Tutuklu işlerde tanıklar için zorla getirme kararı verilebilir. Karar yazısında bu yoldan getirilmenin nedenleri gösterilir ve bunlara çağrı kâğıdı ile gelen tanıklar hakkındaki işlem uygulanır.
(2) Bu çağrı telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanılmak suretiyle de yapılabilir. Ancak, çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar, bu durumda uygulanmaz.
(3) Mahkeme, duruşmanın devamı sırasında hemen dinlenilmesi gerekli görülen tanıkların belirteceği gün ve saatte hazır bulundurulmasını görevlilere yazılı olarak emredebilir.
(4) Cumhurbaşkanı kendi takdiri ile tanıklıktan çekinebilir. Tanıklık yapmayı istemesi halinde beyanı konutunda alınabilir ya da yazılı olarak gönderebilir.
(5) Bu madde hükümleri, kişinin ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme önünde tanık olarak dinlenmesi halinde uygulanabilir."

[896] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 48, kn. 4.

[897] Mehaz kanun StPO da çağrı kağıdının içeriği konusunda bir hüküm içermemekle beraber, çağrının içeriğinde, çağrılan kişinin tanık olarak dinleneceğinin ve soruşturmanın amacı yasaklamadığı sürece, sanığın adının belirtilmemesi gerektiği; ancak soruşturmanın konusuna, sadece tanığın hazırlanması için gerekliyse yer verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bkz. Matthias Huber, **Beck'scher Online-**

hususlar varsa (örneğin tanık, adli görüşme odalarında dinlenecekse) bunların da çağrı kağıdında belirtilmesi, tanığı beyanda bulunmaya teşvik etmek bakımından yararlı olabilir. Tanık, çağrı kağıdı dışında telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlarla da beyanda bulunmaya davet edilebilir; fakat bu yollardan biri tercih edilir ve tanık gelmezse, zorla getirme ve masrafların ödetilmesi gibi çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar uygulanamaz. Sanığın veya şüphelinin tutuklu olduğu hâllerde, tanığın bir an önce beyanının alınması gereksinimiyle çağrı kağıdı gönderilmeksizin, tanığın doğrudan zorla getirilmesine de karar verilebilir.

Muhakeme konusu olayda tanıklık yapacak kişiler, kimi zaman taraflarca beyanı alacak yetkili makama bildirilir; kimi zaman da Cumhuriyet savcısı ya da hâkim tarafından tespit edilir.[898] Beyanları sanığın aleyhine olan bir tanığın varlığı hâlinde, kurulacak hükümde bu tanığın beyanına dayanılması mümkünse, yargılamayı yapan mahkeme, herhangi bir talep olmaksızın bu tanığı çağırıp duruşmada hazır bulundurmalı ve savunmanın huzurunda dinlemelidir.[899] Tanıkların mahkemede hazır bulunmalarını sağlamak için makul bir çaba gösterilmesi, AİHS m. 6/3-d'nin ve dolayısıyla adil yargılanma hakkının gereğidir.[900]

CMK m. 177'ye[901] uygun olarak savunma delillerinin toplanması istemi kapsamında sanık da dinlenmesini istediği tanıkları bir dilekçeyle mahkemeye bildirebilir.[902] Tanığın çağrılması istemi reddedilse bile bu kimselerin duruşmaya getirilip dinlenmesinin mümkün olduğu CMK m. 178'de düzenlenmiştir.[903]

Kommentar StPO mit RiStBV und MiStra, Ed. Jürgen Graf, 50. Bası, 2024, § 48, kn. 3, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024).

[898] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 55.

[899] Mehmet Arslan, "Sanığın İddia Tanığını…", s. 820.

[900] AİHM, Taal/Estonya, Başvur, No: 13249/02, T. 22.11.2005, para. 34, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[901] "*Sanığın savunma delillerinin toplanması istemi*
Madde 177 – (1) Sanık, tanık veya bilirkişinin davetini veya savunma delillerinin toplanmasını istediğinde, bunların ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu hususta ki dilekçesini duruşma gününden en az beş gün önce mahkeme başkanına veya hâkime verir.
(2) Bu dilekçe üzerine verilecek karar, kendisine derhâl bildirilir.
(3) Sanığın kabul edilen istemleri, Cumhuriyet savcısına da bildirilir."

[902] Her ne kadar CMK m. 177'de, duruşmada dinlenmesi istenen tanıkların duruşmadan en az 5 gün önce mahkemeye bildirilmesi gerektiği düzenlenmişse de bu süreye uymamak söz konusu talebin reddedilmesini gerektirmez. Nitekim "Delil ve olayın geç bildirilmesi" başlıklı CMK m. 207 uyarınca "*Delilin ortaya konulması istemi, bunun veya ispat edilmek istenen olayın geç bildirilmiş olması nedeniyle reddedilemez.*" Aynı yönde bkz. Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 56.

[903] "*Çağrılması reddedilen tanığın ve uzman kişinin doğrudan mahkemeye getirilmesi*
Madde 178 – (1) Mahkeme başkanı veya hâkim, sanığın veya katılanın gösterdiği tanık veya uzman kişinin çağrılması hakkındaki dilekçeyi reddettiğinde, sanık veya katılan o kişileri mahkemeye

Dinlenmek üzere duruşmada hazır edilen tanıkların mahkemece dinlenmemesi hâlinde, söz konusu tanıkların dinlenmesinin maddi olayın ispatı bakımından neden önemsiz olduğunun gerekçesiyle ortaya koyulmaması, savunma hakkının kısıtlanmasına sebep olacaktır.[904]

CMK m. 179 uyarınca sanık, davet ettireceği ya da duruşmaya getireceği tanıkların ad ve adreslerini Cumhuriyet savcısına makul bir süre önce bildirmelidir. Cumhuriyet savcısı iddianamede gösterilen veya sanığın istemi üzerine davet edilenler dışındaki bir tanığı davet ettirecek ise bunların ad ve adreslerinden sanığın yine makul süre önce haberdar edilmesi gerekir. CMK m. 181 de tanıkların dinleneceği gün belirlendikten sonra bu tarihin Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafiine bildirileceğini düzenlemekle silahların eşitliği ilkesinin bir görünümünü oluşturur.

Beyanı ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemenin yargı çevresi dışındaki bir yerde SEGBİS veya istinabe aracılığıyla alınacak tanıklar hakkında da çağrı usulü işletilmelidir. Beyanın SEGBİS ile alınacak olması hâlinde, muhakemeyi yürüten Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemenin, tanığın bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Başsavcılığı ya da mahkemeyi bir anlamda istinabe ettiği,[905] bu yüzden tanığı istinabe olunan Cumhuriyet Başsavcılığının ya da mahkemenin çağırması gerektiği ifade edilmektedir.[906] Tanığın çağrıya uyması hâlinde hangi evrede nasıl dinlenmesi gerektiği aşağıda incelenecektir.

II. TANIĞIN DİNLENMESİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkeme tanık dinleyebilir.[907] PVSK m. 15 uyarınca polisin üçüncü kişilere olayla ilgili soru sorması tanık dinleme değil; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma

getirebilir. Bu kişiler duruşmada dinlenir. Ancak, davayı uzatmak amacıyla yapılan talepler reddedilir."

[904] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 403.
[905] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 58.
[906] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 58.
[907] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 279.

Yönetmeliği'nin 4. maddesi[908] kapsamınsa bilgi alma niteliğinde olduğu için polis tanık dinlemeye yetkili değildir.[909]

A. Tanığın Soruşturma Evresinde Dinlenmesi

Tanıkların çağrılmasını düzenleyen CMK m. 43/5, *"Bu madde hükümleri, kişinin ancak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme önünde tanık olarak dinlenmesi hâlinde uygulanabilir."* demekle Cumhuriyet savcısının da tanık dinleyebileceğini hüküm altına almaktadır. Gerçekten de Cumhuriyet savcısı, CMK m. 160/2 uyarınca maddî gerçeğin ortaya çıkarılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan tüm delilleri toplamak ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlü olduğuna göre gerektiğinde soruşturma evresinde tanık da dinleyebilir.[910]

Tanığın dinlenmesi hakkında CMK'da yer verilen düzenlemeler çoğunlukla kovuşturma evresine ilişkindir. Bu düzenlemeler, tanık soruşturma evresinde dinlenirken de, soruşturmanın bünyesine uygun düştüğü ölçüde, uygulama alanı bulur.[911] Ancak, soruşturma evresinde gizlilik ilkesi hâkim olduğu için bu evrede tanık dinlenmesi hâlinde, sanığa tanığı sınaması için sağlanması gereken güvencelere kovuşturma evresindeki kadar yer verilemeyeceği bir gerçektir.[912] Bu nedenle, tanığın dinlenmesi sırasında taraflar hazır bulunmayacak;[913] şüphelinin tanığa gösterilmesi yerine kimliğinin açıklanmasıyla yetinilecektir.[914] Nitekim CMK m. 52/2'de bu husus açıkça düzenlenmiştir: "*Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde*

---

[908] *"Bu Yönetmelikte geçen… Bilgi alma: Bir suçun tespiti veya aydınlatılmasına yönelik olarak, müşteki ve suçtan zarar gören ile suç işleme şüphesi altında bulunmayan diğer kişilerin dinlenmesini ve tutanağa geçirilmesini… ifade eder."*

[909] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 287, 303; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 271.

[910] Arslan, "Sanığın İddia Tanığını…", s. 842, 8433. Benzer yönde bkz. Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 381.

[911] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 298.

[912] Bu bağlamda örneğin, tanığın duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yer uzak olduğu için duruşmada bulunmasının güç olduğu anlaşılıyorsa duruşma hazırlığı devresinde şüpheli, müdâfii, mağdur ve vekilinin de huzurunda dinlenebileceğini ifade eden CMK. m. 84/2 hükmü karşısında; tanığın bahsedilen gerekçelerle "erken dinleme" kapsamında dinlenmesi zorunluluğu yokken beyanı soruşturma evresinde alınacaksa, sözü edilen kişilerin dinleme sırasında hazır bulunamayacakları belirtilmektedir. Bkz. Güneş Okuyucu Ergün, "Soruşturmanın Gizliliği", **AÜHFD**, C. 59, S. 2, 2010, s. 249; Günce Artantaş, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Gizliliği**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 49.

[913] Toroslu, Feyzioğlu, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 222; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 298; Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 41.

[914] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 298.

sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hâllerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler." Yine, soruşturma evresinin gizli olması nedeniyle tanık beyanının tartışılması mümkün olmayacaktır.[915] Bu nedenlerle, tanığın kovuşturma evresinde dinlenmesi gerektiği, soruşturma evresinde dinlendiği takdirde bunun, kural olarak, tanık beyanı delili şeklinde nitelendirilemeyeceği dile getirilektedir.[916] Fakat tanığın beyanını almak için her durumda kovuşturma evresini beklemek de uyuşmazlık konusu olaya şahitlik edilen an ile tanığın dinleneceği duruşmanın arasında geçebilecek uzun süre gözetildiğinde, tanığın olayın detaylarını unutmasına yol açabilecektir.

Tanığın duruşmada hazır bulunamayacağı ya da oturduğu yerin uzak olması sebebiyle duruşmada bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa söz konusu tanığın duruşma hazırlığı devresinde erken dinlenmesine karar verilebilir. CMK m. 180 uyarınca erken dinleme şu iki hâlde mümkündür: 1) tanığın hastalık, malullük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir sebeple uzun ya da önceden bilinmeyen bir süreyle duruşmada hazır bulunamayacağının anlaşılması, 2) tanığın konutunun yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında olması sebebiyle duruşmaya getirilmesinin zor olması. Bu hâllerde tanığın naiple ya da istinabe yoluyla dinlenmesine yargılamayı yürütecek olan mahkeme tarafından karar verilebilecektir.

Erken dinleme sırasında şüpheli, sanık, müdafi, mağdur ve vekilinin hazır bulunabileceği CMK m. 84'te ifade edilmektedir. Aynı madde, şüpheli, sanık ya da mağdurun varlığının tanığın gerçeğe uygun beyanda bulunamamasına neden olabileceği anlaşılırsa bu kişilerin erken dinleme sırasında bulunmamasına karar verilebileceğini de düzenlemiştir. Erken dinlenmesine yol açan nedenlerin ortadan kalktığı anlaşılırsa tanığın duruşma devresinde yeniden dinlenmesi gerektiği, erken dinleme tutanaklarının duruşmada okunmasıyla yetinilemeyeceği, haklı olarak, dile getirilmektedir.[917] Nitekim, delillerin doğrudan doğruya incelenmesi ve sözlülük ilkeleri uyarınca tanıkların önceki beyanlarına ilişkin tutanaklar, kural olarak kovuşturma evresinde okunamaz; hâkim zorunluluk olmadıkça delillerle araya vasıta

[915] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 298, 299.
[916] Nurullah Kunter, Feridun Yenisey, Ayşe Nuhoğlu, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2010, s. 1347; Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 553.
[917] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 304.

koymaksızın bir araya gelmelidir.[918] Erken dinlemeye ilişkin hüküm ihtiva eden CMK m. 84'ün kovuşturma ve soruşturma evrelerine ilişkin ortak kurallar arasında yer verilmiş olduğuna işaret edilerek soruşturma evresinde de erken dinlemenin mümkün olduğuna işaret edilmektedir.[919] Buna göre, koşulları gerçekleştiğinde Cumhuriyet savıcısı, sulh ceza hakiminden tanıkların erken dinlenesini talep edebilmeli ve söz konusu erken dinlemeye ilişkin tutanaklar, istinabe olunan hakimin tutanakları hükmünde sayılarak duruşmada anlatılması mümkün olmalıdır.[920]

B. Tanığın Kovuşturma Evresinde Dinlenmesi

1. Tanığın Davaya Bakan Hâkim veya Mahkeme Huzurunda Dinlenmesi

CMK m. 191 hükmüne[921] uygun olarak, duruşmaya sanığın ve müdafiinin huzurda bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanıkların ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri tespit edilerek başlanır. Duruşmanın başladığı, iddianamenin kabulü kararı okunarak açıklanır. Ardından tanıklar duruşma salonundan dışarı çıkarılır. Çalışmanın ikinci bölümünde, olayın birden fazla tanığının olayın detayları hakkında iletişim kurmalarının her iki tanığın beyanını da etkileme tehlikesi barındırdığı ifade edilmişti. Dolayısıyla tanıklar duruşma salonundan çıkarılıp beyanlarının alınması için bekledikleri sürede bir arada bulunmamalarının sağlanması önem arz eder. Tanıkların dinlenmeden evvel birbirleriyle aynı ortamda bulunmalarının da önüne geçilmesi gerekir. Duruşma saatini beklerken duruşma salonu önünde bir arada bulunan tanıkların birbirleri ile şahitlik ettikleri olay hakkında konuşmamalarını sağlanmalıdır.

---

[918] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 303, 304.
[919] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 304.
[920] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 304.
[921] "*Duruşmanın başlaması*
Madde 191 – (1) Sanığın ve müdafiinin hazır bulunup bulunmadığı, çağrılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Sanık, duruşmaya bağsız olarak alınır. Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar.
(2) Tanıklar duruşma salonundan dışarı çıkarılırlar.
(3) Duruşmada, sırasıyla;
a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır,
b) İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır,
c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve 147 nci maddede belirtilen diğer hakları bildirilir,
d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır."

Tanıkların duruşma salonundan çıkarılmasının ardından, sanığın açık kimliği saptanır, kişisel durumu hakkında kendisinden bilgi alınır; iddianamede suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler, deliller ve suçlamanın hukuki niteliği anlatılır, hakları hatırlatılır. Sanık, beyanda bulunmaya karar verirse sorgusu yapılır. Sorgunun ardından delillerin ortaya koyulmasına geçilir.[922] Tanık beyanı da bir delil olduğuna göre, tanıklar da sanığın sorgusundan sonraki aşamada dinlenecek; başka bir deyişle tanık delili sanığın sorgusundan sonra ortaya koyulacaktır.[923]

CMK m. 206/2 uyarınca belli hâllerde delillerin ortaya koyulması isteminin reddi gerekir. Bu hâller, delilin kanuna aykırı olarak elde edilmesi, delille ispat edilmek istenen olayın karara etkisinin olmaması, istemin yalnızca davayı uzatmak maksadıyla yapıldığının anlaşılmasıdır. Aynı maddenin devam eden fıkrasında, Cumhuriyet savcısı ile sanık veya müdafiinin birlikte rıza göstermeleri hâlinde tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya koyulmasından vazgeçilebileceği hüküm altına alınmaktadır. Örneğin, bazı tanıkların dinlenmesiyle olay aydınlatılmışsa, maddi gerçeğe ulaşıldığı için diğer tanıkların dinlenmesinden vazgeçilmesi mümkündür.[924] Tanık dinlemekten vazgeçildiğine dair bir açıklık olmamasına rağmen tanıkların dinlenmemesi, hukuka aykırılık teşkil edecektir[925] ve savunma hakkını önemli ölçüde kısıtladığı için CMK m. 289 uyarınca mutlak bozma sebebidir.[926]

Tanıklar tek tek dinlenir ve her biri dinlenmek üzere tek tek duruşma salonuna alınır. Tanıkların tek tek dinlenmesinin sebebi, birbirlerinin beyanlarından etkilenmelerinin önüne geçmek[927] ve her bir tanığın anlatımlarını birbirinden bağımsız

---

[922] CMK m. 206/1: "*Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır. Ancak, sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Ortaya konulan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir.*"

[923] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 63.

[924] Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat…**, s. 103.

[925] "*…Tensip zaptında tanıklar Y.G. ve Ö.T. adına usulüne uygun davetiye çıkartılmasına rağmen tanıkların dinlenmediği gibi mahkemece tanık dinlenmesinden vazgeçilmesine dair karar alınmaması ve hangi gerekçe ile tanık dinlemekten vazgeçildiğinin belirtilmemesi… bozmayı gerektirmiş…*", karar için bkz. Yargıtay 3. CD, E. 2014/9158, K. 2014/29478, T. 15.09.2014. Aynı yöndeki kararlar için bkz. Yargıtay 3. CD, E. 2014/18945, K. 2014/40132, T. 03.12.2014; Yargıtay 20. CD, E. 2015/15910, K. 2018/4736, T. 30.10.2018; Yargıtay 16. CD, E. 2016/5687, K. 2016/7123, T. 20.12.2016. Kararların tümü için bkz. www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023.

[926] Hakan Karakehya, "Sanığın İddia Tanıklarının Beyanlarının Doğruluğunu Test Etme Hakkı", **MÜHF-HAD, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, s. 728.

[927] Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 326; Erem, **Ceza Usulü Hukuku**, s. 427.

olarak değerlendirebilmektir.[928] Ayrı ayrı dinlenmeyen tanıkların beyanlarının hükme esas alınması, kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına yol açacaktır.[929] Bu kurala uyulmadan tanıkların beyanlarının birlikte alınmasının, bu aykırılığı sonradan gidermenin mümkün olmaması sebebiyle tek başına bozma nedeni yapılmaması gerektiğine işaret edilmektedir.[930] Birlikte dinlenen tanıkların beyanları, hükümde dayanılan delillerden biriyse, söz konusu delil hukuka aykırı delil statüsünde olduğu için, bu aykırılığı sonradan gidermenin mümkün olup olmamasından bağımsız olarak, kanun yolu aşamasında hükmün bozulması gerektiği kanaatindeyiz.

Duruşma salonuna alınan tanığa CMK m. 58 gözetilerek ilk önce adı, soyadı, yaşı, işi, yerleşim yeri, işyerinin ya da geçici olarak oturduğu yerin adresi, telefon numarası sorulur.[931] Muhakeme konusu olaya ilişkin olmaması nedeniyle tanığın bu sorulara cevap vermekten çekinme hakkı bulunmamaktadır.[932] Daha sonra, CMK m. 58'e uygun olarak hem beyanlarının güvenilirliğinin denetlenebilmesi ve hem de tanıklıktan çekinme ya da yeminsiz dinlenme gibi haklarının olup olmadığının anlaşılması ve bunlara ilişkin haklarının hatırlatılabilmesi için şüpheli, sanık ya da mağdur ile ilişkisi veya yakınlığı konusunda tanıktan bilgi alınır.[933] Sanık hazırsa tanığa gösterilir, değilse kimliği açıklanır ve sanığa atılı suç hakkında tanığa bilgi verilir.[934]

---

[928] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 307.

[929] "*Sanık hakkında silahla tehdit suçundan kurulan beraat hükmüne yönelik temyize gelince, 1-17/12/2013 günlü celsede, tüm tanıklara hep birlikte yemin verdirilmesi ve tanıkların ayrı ayrı duruşma salonuna alınmadan dinlenilmesi suretiyle CMK'nın 52. maddesine aykırı davranılması…*" Yargıtay 4. CD, E. 2015/22198, K. 2019/18394, T. 28.11.2019, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 28.08.2023). Bu yöndeki diğer kararlar için bkz. Yargıtay 4. CD, E. 2013/34568, K. 2016/1793, T. 04.02.2016; Yargıtay 2. CD, E. 2010/324, K. 2011/39028, T. 17.11.2011; Yargıtay 2. CD, E. 2012/27114, K. 2013/16501, T. 19.06.2013; Yargıtay 1. CD, E. 2011/1867, K. 2011/5422, T. 22.09.2011; Yargıtay 2. CD, E. 2009/1620, K. 2010/26396, T. 23.09.2010; Yargıtay 4. CD, E. 2013/40622, K. 2016/4939, T. 15.03.2016. Kararların tümü için bkz. www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023.

[930] Tezcan, Sırma Gezer, Saygılar Kırıt vd., **Dijital Ceza Muhakemesi…**, s. 386.

[931] "*Tanığa ilk önce sorulacak hususlar ve tanığın korunması*
Madde 58 – (1) Tanığa, ilk önce adı, soyadı, yaşı, işi ve yerleşim yeri, işyerinin veya geçici olarak oturduğu yerin adresi, varsa telefon numaraları sorulur. Gerekirse tanıklığına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hâkimi aydınlatacak durumlara, özellikle şüpheli, sanık veya mağdur ile ilişkilerine dair sorular yöneltilir."

[932] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 64; Eisenberg, **Beweisrecht der StPO**, kn. 1086.

[933] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık...", s. 64.

[934] "*Tanığa söylenecek şeyler ve sorulacak sorular*
Madde 59 – (1) Tanık, dinlenmeden önce hakkında tanıklık yapacağı olayla ilgili olarak mahkeme başkanı veya hâkim tarafından, kendisine bilgi verilir; hazır olan sanık, tanığa gösterilir. Sanık hazır değilse kimliği açıklanır. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez.
(2) Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilebilir."

Tanığın karakterine ilişkin bilgilerin tanığın doğruyu söyleyip söylemediği konusunda bilgi verebileceği ifade edilmektedir.[935] Her ne kadar tanık beyanının ispat gücü bizzat tanığın beyanı ve bunun diğer delillerle ilişkisi dikkate alınarak değerlendirilecekse de tanığın kişi olarak güvenilirliğinin ve kişisel özelliklerinin beyanın güvenilirliği bakımından bir emare oluşturabileceği vurgulanmaktadır.[936] Bu kapsamda, tanığa dair edinilebilecek tüm bilgilerin bir şekilde karakterine dair de fikir verebileceğine işaret edilmektedir.[937]

Meseleyi Türk hukuku bakımından değerlendirdiğimizde, tanığa karakterini daha iyi anlamak için soru sorulmasını engelleyen herhangi bir düzenleme bulunmadığı görülmektedir.[938] Öte yandan hâkim, tanığın duruşma sırasında karakteri sorgulanırken soruların temel hak ve özgürlükleri ihlal eden bir yönünün bulunmamasını ve küçük düşürücü nitelikte olmamasını temin etmeli ve sorunun delil yasaklarına aykırı olup olmadığını değerlendirmelidir.[939] Tanığa karakterine ilişkin soru sorulmasındaki bir diğer sınırı da soruların muhakeme konusu olayla ilişkisinin bulunması oluşturur.[940] Örneğin, tanığın daha evvel suç işlemesi, beyanının güvenilirliğini doğrudan azaltacağı anlamına gelmez.[941] Tanığın, beyanına başvurulacak yargılamanın konusunu teşkil eden suçla aynı suçtan daha evvel mahkûm olmasının da beyanının güvenilirliğini eksilteceği söylenemez. Söz konusu tanıkların beyanlarının da, tıpkı diğer tanıklarınki gibi, hem kendi içinde hem de yargılamada ele alınan tüm delillerle tutarlılığı ve yargılama konusu olayı temsil edebilirliği üzerinden hâkim tarafından takdir edilmesi şarttır.[942] Nitekim modern ceza hukukunda geçerli olan fiil ceza hukuku uyarınca, muhakemeye katılan süjenin kimliği değil; ne yaptığı ve ne söylediği üzerinden bir değerlendirme yapılmalıdır.[943] Bununla birlikte, tanığın daha önceden mahkûm olduğu suçun yalan tanıklık, suç uydurma ya da iftira olması hâlinde, beyanının güvenilirliğinin dikkatle değerlendirilmesi

---

[935] Asena Kamer Usluadam, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Karakter Delili**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 102. Aksi yönde bkz. Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 48. Yazara göre tanığın güvenilirliği, beyanının güvenilirliği hakkında hiçbir şey söylemez.
[936] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 520.
[937] Usluadam, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 103.
[938] Usluadam, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 172.
[939] Ali Parlar, Mustafa Öztürk, **Ceza Yargılamasında Doğrudan Soru Yöneltme (Çapraz Sorgu)**, 1. Bası, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018, s. 47.
[940] Usluadam, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 173.
[941] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 537.
[942] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 537.
[943] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 537.

gerektiğinin altı çizilmektedir.[944] Bu öneriye, cezanın özel önleme amacı üzerinden karşı bir argüman getirmenin mümkün olduğu kanaatindeyiz. Mademki çağdaş suç politikasında cezanın öne çıkan amacı özel önleme ve yeniden sosyalleştirmedir;[945] o hâlde suç işleyen kişinin cezasını çekmekle korkutulduğu ve bir daha suç işlememesi için caydırıldığı kabul edilmektedir.[946] Buradan hareketle, daha evvel söz konusu suçlardan mahkûm olup cezasını çeken kişilerin, bu suçları bir daha işlememek bakımından daha güvenilir olacaklarına da işaret edilebilir. Kanaatimizce bu bakış açısı, kişilerin işledikleri suçla sonsuza dek damgalanmaması gerekliliğiyle de uyumludur.

Her ne kadar CMK'da tanığa haklarının hangi aşamada hatırlatılacağı düzenlenmemişse de kanaatimizce kimliğinin tespit edilmesinin ve sanıkla yakınlık derecesinin öğrenilmesinin hemen ardından, beyanı alınmadan evvel hakları hatırlatılmalıdır.[947] Daha sonra görevinin önemi ve uyması gereken kurallar açıklanacaktır. Bu kapsamda, gerçeği söylemesinin önemi, gerçeği söylememesi hâlinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı, doğruyu söyleyeceği hususunda yemin edeceği, duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceğinin anlatılması gerektiği CMK m. 53'te düzenlenmiştir.[948] Bu düzenleme, tanık beyanını dış etkilerden olabildiğince korumaya imkân tanımaktadır.[949] Ardından, CMK m. 54'e uygun olarak tanığa yemin ettirilir ve tanık ancak yemin etmesinin ardından dinlenebilir. Bu aşamada tanık, beyanda bulunacağı olayla ilgili olarak TCK m. 59/1[950] uyarınca bilgilendirilir ve yine

---

[944] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 538.
[945] Fatma Karakaş Doğan, **Cezanın Amacı ve Hapis Cezası**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010, s. 55.
[946] Karakaş Doğan, **Cezanın Amacı ve…**, s. 46.
[947] Aynı yönde bkz. Saim Köroğlu, **Ceza Yargılamasında Duruşma Süreci**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024, s. 190, 191.
[948] "*Tanığa görevinin önemini anlatma*
Madde 53 – (1) Tanığa;
a) Dinlenmeden önce, gerçeği söylemesinin önemi,
b) Gerçeği söylememesi halinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı,
c) Doğruyu söyleyeceği hususunda yemin edeceği,
d) Duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği, Anlatılır."
[949] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 307.
[950] "*Tanığa söylenecek şeyler ve sorulacak sorular*
Madde 59 – (1) Tanık, dinlenmeden önce hakkında tanıklık yapacağı olayla ilgili olarak mahkeme başkanı veya hâkim tarafından, kendisine bilgi verilir; hazır olan sanık, tanığa gösterilir. Sanık hazır değilse kimliği açıklanır. Tanıktan, tanıklık edeceği konulara ilişkin bildiklerini söylemesi istenir ve tanıklık ederken sözü kesilmez.
(2) Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilebilir."

aynı madde uyarınca sanık tanığa gösterilir. Tanıktan anlatması beklenen, şahit olduğu olay olduğu için değer yargıları, varsayımlar, çıkarım ve değerlendirmeler tanıklığın konusunu oluşturamaz.[951] Kişi bu yöndeki beyanlarıyla tanıklık görevinin kapsamını aşarsa mahkeme beyanı değerlendirirken bunları ayıklamalı ve dikkate almamalıdır.[952]

Tanığa, soru yöneltilmeden evvel bildiklerini anlatması için sözü kesilmeden konuşmasına imkân tanınması, etkiden uzak bir beyan elde edilebilmesi bakımından önem taşır.[953] Tanık beyanda bulunurken sözünün kesilmesi, tanığın ne anlatacağını unutması, yönlendirilmesi, hatırladıklarını karıştırması veya anlatacaklarının bağlamdan kopması tehlikelerini barındırır.[954] Bu nedenle, muhakemeye katılan süjelerin tanığın sözünü kesmeye yönelik girişimlerini, hâkim veya mahkeme başkanının, duruşmanın düzen ve disiplinini sağlama yetkisi doğrultusunda CMK m. 203 hükmü[955] uyarınca engellemesi gerekir.[956] Öte yandan, konudan sapması hâlinde, mahkemenin tanığı konuya geri dönecek şekilde nazikçe yönlendirmesi mümkündür.[957]

Tanığın mahkeme huzurunda beyanının sözlü olarak alınması, beyanın doğrudan doğruyalığının sağlanması[958] ve güvenilirliğinin denetlenebilmesi için önemlidir. Bu nedenle CMK m. 52 de tanığın "*dinlenmesi*"nden söz etmektedir. O hâlde, olayı hatırlaması için notlarına bakması haricinde tanığın yazdıklarını okuması mümkün olmamalıdır.[959]

---

[951] Hartmann, Schmidt, Strafprozessrecht, kn. 406; Ignor, Berthau, **Löwe-Rosenberg Die…**, § 48, kn. 9; Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 21, kn. 4. Tanığın, dinlendiği suçun unsurlarına ilişkin kanaatlerinin tanık beyanı olarak değerlendirmeye alınması gerektiği; yalnızca suç unsuru dışındaki kanaatlerinin dikkate alınmayacağı yönündeki görüş için bkz. Tosun, **Türk Suç Muhakemesi…**, s. 743.
[952] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 10.
[953] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 284.
[954] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 284.
[955] *Hâkim veya başkanın yetkisi*
Madde 203 – (1) Duruşmanın düzeni, mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sağlanır.
(2) Mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın düzenini bozan kişinin, savunma hakkının kullanılmasını engellememek koşuluyla salondan çıkarılmasını emreder.
(3) Kişi dışarı çıkarılması sırasında direnç gösterir veya karışıklıklara neden olursa yakalanır ve hâkim veya mahkeme tarafından, avukatlar hariç, verilecek bir kararla derhâl dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Ancak çocuklar hakkında disiplin hapsi uygulanmaz.
[956] Tezcan, Sırma Gezer, Saygılar Kırıt vd., **Dijital Ceza Muhakemesi…**, s. 390.
[957] Volk, Englaender, **Grundkurs StPO**, § 21, kn. 19.
[958] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 54.
[959] Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 553.

Soruşturma evresinde beyanı alınan tanığın kovuşturma evresinde dinlenmesi sırasında soruşturma evresindeki beyanının tekrar okunmaması da doğrudan doğruyalık ve sözlülük ilkelerinin gereğidir. Zira soruşturma evresindeki beyanın duruşmada okunması hâlinde hem tanığın beyanının güvenilirliğini değerlendirmek mümkün olmayacak hem de tanığın "Önceki beyanlarımı tekrar ederim." demesi ihtimali karşısında, beyanı duruşmada sözlü olarak alınmamış olacaktır.[960] Öte yandan, tanığın beyanının duruşma sırasında alınmasının ardından önceki beyanlarının okunmasında sakınca olmadığı, hatta olayın aydınlatılabilmesi ve çelişkili beyan varsa bunun giderilebilmesi ve özellikle de tanık beyanının güvenilirliğinin denetlenebilmesi için önceki beyanların okunmasının faydalı olabileceği ifade edilmektedir.[961] Gerçekten de CMK'nın 212. maddesi, tanığın bir hususu hatırlayamaması veya önceki beyanıyla duruşmadaki beyanı arasında çelişki olması hâlinde önceki beyanını içeren tutanağın okunabileceğini hüküm altına almaktadır. Ancak önceki beyanın okunmasının, tanığın olayı hatırlayamaması veya kendisiyle çelişmesi ihtimalleriyle sınırlı olarak uygulanmaması, beyanın güvenilirliğini değerlendirmeyi zorlaştıracaktır.[962] Nitekim kanun koyucu da tanığın olayı hatırlayamaması hâlinde önceki beyana ait tutanağın yalnızca "ilgili" kısmının okunması gerektiğini belirterek bu hususa işaret etmektedir. Tanığın, önceki beyanının ilgili kısmı okunurken belli bir yönde ifade vermeye yönlendiriliyormuş gibi hissetmemesi sağlanmalıdır.[963]

Beyanı alınırken tanığın ses veya görüntüsünün kaydedilebileceği CMK m. 52/3'te[964] hüküm altına alınmıştır. Tanığın birden fazla kez dinlenmesi hâlinde, ilk dinleme sırasında beyanını alan kişinin tepkilerinden ve sorularından neyin önemli olduğunun ayırdına varan tanığın, sonraki dinlemelerde beyanını bu bilgisi ışığında yapılandırması mümkündür.[965] Bu yüzden, tanık beyanının alınması sırasında ses veya görüntünün kayda alınmasına imkân tanıyan düzenlemenin uygulamasının artması, bu

---

[960] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 82
[961] Şahin, **Ceza Muhakemesinde İspat …**, s. 104; Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 82, 83.
[962] Aynı yönde bkz. Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 83; Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 297.
[963] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 297.
[964] CMK m. 52/3: *"Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak;*
a) Mağdur çocukların,
b) Duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin,
Tanıklığında bu kayıt zorunludur."
[965] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 185.

tehlikeyi engelleyebilir. Ancak mağdur çocukların ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için duruşmada bulunması zorunlu olduğu hâlde duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan tanıklar bakımından kayda alma bir imkân değil, zorunluluk olarak düzenlenmiştir. Gerçekten de bu düzenleme hem mağdur çocukların defalarca beyanının alınmamasını ve psikolojilerinin daha da olumsuz etkilenmemesini hem de beyanın bir kez daha değerlendirilmesi gerektiği takdirde önceden alınan kayda başvurulabilmesini sağlar.[966] Benzer bir şekilde, duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan tanığın da kayıt altına alınan beyanını hâkim ve diğer süjeler, duruşma sırasında görüp duyabilecek ve beyanı değerlendirme imkânı bulabileceklerdir.

Tanık, olaya ilişkin bilgisini sözü kesilmeden anlattıktan sonra, eksik kalan kısımların tamamlatılması için CMK m. 59/2 uyarınca kendisine hâkim tarafından soru sorulabilir. O hâlde, tanığın duruşmada ilk kez dinlenmesi ve beyanına ilişkin soru sorulması bakımından öncelikle yargılama makamı yetkilidir.[967] Tanığın olayı anlatması ve hâkimin soru sormasının ardından CMK m. 215 uyarınca bu beyanlara karşı bir diyeceklerinin bulunup bulunmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine sorulur.[968] Bu kimselerin tanığın verdiği beyan hakkında kendi görüşlerini açıklamaları ve tanığa soru yöneltmeleri mümkündür. Tanığa soru sorulması, tanık beyanının tartışılması anlamına geldiği için bu çalışmanın delillerin tartışılması kısmında, aşağıda ayrı bir başlık hâlinde ayrıca incelenecektir. Ancak şu kadarını söylemekle yetinelim ki sanığa ve müdafiine, ortaya koyulan

---

[966] Sayılan mağdur grupları bakımından beyanın kayda alınması emredici bir hüküm olarak düzenlenmişse de uygulamada bu kurala çoğunlukla riayet edilmediği belirtilmektedir. Bkz. Serdar Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında Mağdur Beyanı Delili**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s. 125.

[967] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 142.

[968] "*Dinleme ve okumadan sonra diyeceğin sorulması*
Madde 215 – (1) Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin dinlenmesinden ve herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine sorulur."

delillere karşı bir diyeceklerinin olup olmadığının sorulmaması, savunma hakkının kısıtlanmasına yol açar[969] ve bir hukuka kesin aykırılık hâli teşkil eder.[970]

Dinlenen tanığın, CMK m. 208 uyarınca duruşma salonundan ancak mahkeme başkanı veya hâkimin izniyle ayrılmasının mümkün olduğu hüküm altına alınmıştır.[971] Böylece, tanıkların beyanları arasında çelişki olursa birbirleriyle yüzleştirilebilecekleri dile getirilmektedir.[972] Ayrıca, CMK m. 52/1'in "*Her tanık, ayrı ayrı ve* sonraki *tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir*" demekle "sonraki" tanıklardan söz ettiği, diğer tanıklardan ayrı olarak beyanı alınan tanığın, öteki tanıklar dinlenirken duruşma salonunda bulunmasının önünde bir engel olmadığı ifade edilmektedir.[973] Bu görüşü, tanığa "*duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği*"nin anlatılacağını belirten "tanığa görevinin önemini anlatma" başlıklı CMK m. 53 de desteklemektedir. Oysaki, bu çalışmanın ikinci bölümde özetlenen araştırmalar, tanıkların birbirlerinin olaya ilişkin anlatımlarına maruz kalmaları hâlinde belleklerinin bu anlatımlardan etkilenebildiğini ortaya koymaktadır. Tanığın ilerleyen safhalarda yeniden beyanına başvurmak gerektiğinde, kendisinden sonra beyanı alınan tanığın anlatımına maruz kalması hâlinde, belleği bundan etkilenirse sonraki beyanıyla ilki arasında çelişki ortaya çıkacaktır.[974] Ancak, tanıkların sanığın sorgusu sırasında duruşma salonunda bulunmaması sağlanacak şekilde bir düzenleme yapılmış olması isabetlidir. Nihayetinde tanıkların olaya ilişkin bellekleri, yalnızca diğer tanıkların beyanlarını öğrenmeleri hâlinde değil; sanığın sorgusunu dinlemeleri hâlinde de etkilenebilir. Özetle, tanıklar ayrı ayrı dinlenmeli;

---

[969] Alparslan Dereli, **Mutlak Bozma Nedeni Olarak Savunma Hakkının Kısıtlanması, (CMK Madde 289/1-h)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 147. "5271 Sayılı CMK'nın 215/1 maddesindeki "*Suç ortağının, tanığın veya bilirkişinin dinlenmesinden ve herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine sorulur*." düzenleme karşısında, karar duruşmasında tanık...'ın beyanı alındıktan sonra duruşmada hazır bulunan Cumhuriyet savcısına ve sanık müdâfiine diyecekleri sorulmadan ve tanık beyanından sonra Cumhuriyet savcısının esas hakkındaki mütalaası alınmadan hüküm kurulması… bozmayı gerektirmiş…" Karar için bkz. Yargıtay 20. CD, E. 2017/1772, K. 2019/5547, T. 21.10.2019, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

[970] Taner, Ceza Muhakemesi Hukukunda…, s. 417; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 641.

[971] "*Tanığın duruşma salonundan ayrılması*
Madde 208 – (1) Tanıklar, dinlendikten sonra ancak mahkeme başkanı veya hâkimin izniyle duruşma salonundan ayrılabilir."

[972] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 42.

[973] Tezcan, Sırma Gezer, Saygılar Kırıt vd., **Dijital Ceza Muhakemesi…**, s. 386.

[974] Benzer yönde bkz. Fulya Korkmaz, "Ceza Muhakemesinde Gizli Soruşturmacının Tanıklığı Meselesi", **AÜHFD**, C. 73, S. 1, 2024, s. 722.

beyanları alınmadan önce alınırken ve alındıktan sonra aynı ortamda bulunmaları engellenmelidir.

Tanığın, sanığın varlığı nedeniyle gerçeği söyleyememesinden endişe edildiği durumlarda, sanığın salondan çıkarılmasına karar verilmesi mümkündür ve bu husus CMK m. 200'de[975] düzenlenmiştir. Söz konusu endişe, haklı nedenlere dayanmalı ve bu nedenler kararın gerekçesinde açıkça belirtilmelidir.[976] Tanığın dinlenmesi bittikten sonra sanık yeniden duruşmaya alınacak, yokluğunda gerçekleştirilen dinlemeye ilişkin tutanaklar kendisine okunacak, buna karşı diyecekleri sorulacak ve sanık tanığa soru yöneltebilecektir.[977] Öte yandan, sanığın, tanığın dinleneceği tüm süreç boyunca duruşma salonundan çıkarılması şart değildir. Dinlemenin bir kısmı ya da tanığın tek bir soruya vereceği cevap sırasında sanığın dışarı çıkarılması mümkündür.[978] Tanıklar dinlenirken sanığın duruşma salonundan çıkarılmasına ilişkin düzenleme, savunma hakkına önemli bir müdahale niteliğinde, istisnai bir hüküm olduğu gözetilerek uygulanmalıdır.[979]

Sanığın duruşma salonundan çıkarılması, özellikle mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi bakımından önemlidir. Böylelikle çocuğun hem etki altında kalmadan beyanda bulunmasının hem de psikolojisinin olumsuz yönde etkilenmesinin önüne geçilecektir.[980] Kırılgan tanık ve mağdur gruplarının dinlenmesi bakımından özellik gösteren hâller, aşağıda CMK m. 216 değerlendirilirken kapsamlı olarak ele alınacağından, burada detaya inilmeyecektir. Bununla birlikte, 200. maddede savunma hakkı bakımından eksik bırakılan bir hususa dikkat çekmek gerekir. Şöyle ki, sanığın duruşma salonundan çıkarılabileceği bir başka hâli düzenleyen CMK m. 204,[981]

---

[975] "*Sorgu sırasında sanığın mahkeme salonundan çıkarılabilmesi*
Madde 200 – (1) Sanığın yüzüne karşı suç ortaklarından birinin veya bir tanığın gerçeği söylemeyeceğinden endişe edilirse, mahkeme, sorgu ve dinleme sırasında o sanığın mahkeme salonundan çıkarılmasına karar verebilir.
(2) Sanık tekrar getirildiğinde, tutanaklar okunur ve gerektiğinde içeriği anlatılır."
[976] Erkan Sarıtaş, "Ceza Muhakemesinde Sanığın Yokluğunda Duruşma", **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 78, S. 3, 2020, s. 1568.
[977] Sarıtaş, "Ceza Muhakemesinde Sanığın…", s. 1579.
[978] Sarıtaş, "Ceza Muhakemesinde Sanığın…", s. 1570.
[979] Holger Niehaus, **Münchener Kommentar zur StPO**, 2. Cilt, Ed. Christoph Knauer, Hans Kundlich, Hartmut Schneider, 2. Bası, 2024, § 247, kn. 3.
[980] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 66.
[981] "*Sanığın dışarı çıkarılması*
Madde 204 – (1) Davranışları nedeniyle, hazır bulunmasının duruşmanın düzenli olarak yürütülmesini tehlikeye sokacağı anlaşıldığında sanık, duruşma salonundan çıkarılır. Mahkeme, sanığın duruşmada hazır bulunmasını dosyanın durumuna göre savunması bakımından zorunlu görmezse, oturumu yokluğunda sürdürür ve bitirir. Ancak, sanığın müdafii yoksa, mahkeme barodan bir müdafi

sanığın duruşma düzenini bozması gerekçesiyle de duruşma salonundan çıkarılabileceğini öngörürken, bu durumda oturumun sanığın yokluğunda bitirilebilmesini, savunma hakkı bakımından sanığın duruşma salonundaki varlığının zorunlu olmamasına ve müdafii yoksa bir müdafi görevlendirilmesine bağlamaktadır. Ancak 204. maddenin aksine, 200. maddede müdafi görevlendirilmesiyle ilgili herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Tanığın gerçeği söyleyememesinden endişelenildiği durumda da sanık, iradesi dışında duruşma salonunda çıkarıldığına göre, sanığın yokluğunda oturumun bitirilip bitirilmemesinden bağımsız olarak, müdafii yoksa barodan kendisine müdafi görevlendirilmesi istenmelidir. Aksi takdirde, tanığın beyanda bulunmasının ardından yeniden duruşma salonuna getirilen sanığa, yokluğunda alınan beyanın tutanağının okunmasıyla ve içeriğinin anlatılmasıyla yetinilmesi, tanık beyanının güvenilirliğinin sınanması bakımından yetersiz kalacaktır.[982]

Olayın tek delilinin tanık beyanı olması hâlinde tanığın mutlaka duruşmada dinlenmesi gerektiği ve daha evvel yapılan dinlemesi sırasında düzenlenen tutanağın duruşmada okunmasının "tanığın dinlenmesi" olarak kabul edilemeyeceği CMK m. 210/1'de düzenlenmektedir. Aksi yönde bir tutum, adil yargılanma hakkını ihlal eder[983] ve yalnızca soruşturma evresinde dinlenen tanığın beyanının hükme esas alınması kanun yolu aşamasında hükmün bozulmasına yol açacaktır.[984] Düzenlemedeki "bir tanığın açıklamalarından ibaret ise" ifadesinin[985] tanığın sayısını

---

görevlendirilmesini ister. Oturuma yeniden alınmasına karar verilen sanığa, yokluğunda yapılan işlemler açıklanır."

[982] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 154.

[983] "*…eğer bir mahkumiyet sadece veya belirli ölçüde, sanığın soruşturma veya yargılama aşamasında sorgulama veya sorgulatma imkanı bulamadığı bir kimse tarafından verilen ifadelere dayandırılmış ise sanığın hakları Sözleşmenin 6. maddesindeki güvencelerle bağdaşmayacak ölçüde kısıtlanmış olur. Olayın tek tanığı varsa ve sadece bu tanığın ifadesine dayanılarak hüküm kurulacak ise bu tanık duruşmada dinlenmeli ve sanık tarafından sorgulanmalıdır. Bu tanığın, sanığın sorgulamadığı bir dönemde alınan önceki ifadesine dayanılarak mahkumiyet kararı verilemez.* AYM, Sertaç Kılıçarslan Başvurusu, Başvuru No: 2013/7090, T. 18.02.2016, para. 176; AYM, Atila Oğuz Boyalı Başvurusu, Başvuru No: 2013/99, T. 20/3/2014, para. 46. Kararlar için bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 30.07.2023.

[984] Yargıtay 4. CD, E. 2013/28712, K. 2015/38716, T. 30.11.2015; Yargıtay 2. CD, E. 2014/20277, K. 2015/23859, T. 23.12.2015; Yargıtay 15. CD, E. 2015/6469, K. 2015/30622. T. 02.11.2015; Yargıtay 4. CD, E. 2013/17195, K. 2015/32219, T. 25.06.2015; Yargıtay 4. CD, E. 2014/30950, K. 2017/21229, T. 03.10.2017; Yargıtay 3. CD, E. 2014/36588, K. 2015/11289, T. 31.03.2015; Yargıtay 16. CD, E. 2020/1002, K. 2020/3560, T. 09.07.2020; Yargıtay 10. CD, E. 2014/1285, K. 2014/2556, T. 11.04.2014; Yargıtay 17. CD, E. 2015/26702, K. 2018/1059, T. 05.02.2018; Yargıtay 2. CD, E. 2010/24700, K. 2012/41623, T. 20.09.2012; Yargıtay 2. CD, E. 2012/193, K. 2012/7525, T. 06.04.2021; Yargıtay 3. CD, E. 2013/12677, K. 2014/5685, T. 17.02.2014. Kararların tümü için bkz. www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023.

[985] CMK m. 210/1'deki "olayın delili, bir tanığın açıklamalarından ibaret ise…" hükmünün nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin doktrinde uzlaşı olmadığı görülmektedir. Bu konudaki tartışmaya bu

değil, olayın tek delilinin tanık beyanlarından ibaret olması şeklinde anlaşılması gerektiğinin altı çizilmektedir.[986]

210. maddenin ikinci fıkrası, tanıklıktan çekinme hakkı olan kişinin bu hakkını kullanması hâlinde, çekinmeden önce verdiği beyana ilişkin tutanağın da artık dikkate alınmayacağını ve bunun okunmasının mümkün olmadığını açıkça hüküm altına almıştır. CMK m. 210/2'deki bu düzenlemenin, CMK m. 45'te sayılan, şüpheli veya sanığın yakını olması nedeniyle tanıklıktan çekinme hakkı bulunanların yanında CMK m. 46 uyarınca meslek sırrı sebebiyle tanıklıktan çekinebilecek kişileri de kapsadığı kabul edilir; ancak tanığın CMK m.48'de düzenlenen cevap vermekten çekinme hakkını kullandığı durumda, bu tümüyle bir tanıklıktan çekinme değil, soru bazlı bir çekinme olduğu için, önceki beyanlarının duruşmada okunması mümkündür.[987]

CMK m. 210/2'nin uygulanabilmesi için tanığın daha önceki aşamalarda usulüne uygun olarak hatırlatılan tanıklıktan çekinme hakkını kullanmayıp dinlenmiş olması, ancak daha sonra tanıklıktan çekinmiş olması gerekir. Öte yandan, başlangıçta tanıklıktan çekinme hakkı bulunmadığı için beyanda bulunan tanığın, sonradan çekinme hakkına sahip hâle gelmesi durumunda da CMK m. 210/2'deki düzenlemeye dayanılabileceği ve önceki beyanının okunamayacağı ifade edilmektedir.[988] Başka bir deyişle, bu tutanaklar duruşmada okunamayacağı için ve maddi gerçeğe ulaşılabilmesi bakımından hâkimin tüm delillerle doğrudan temas etmesi gerektiği için söz konusu önceki beyanlar hükme esas alınamayacaktır.[989]

çalışmanın "delillerin doğrudan doğruya incelenmesi" başlığında yer verildiğinden daha detaylı bir değerlendirme için o başlığa gidilmelidir. Ancak şunu belirtmekle yetinelim ki bu tartışmada benimsediğimiz görüş, söz konusu ifadenin "olayın tek delilinin bir tek tanıktan ibaret olması" şeklinde yorumlanması gerektiğidir.

[986] Aynı yönde bkz. Ersan Şen, "Hazır Olmayan Tanığın İfadesiyle Mahkûmiyet ve Delillerin İspat Gücü", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 11, S. 114, 2016, s. 105.

[987] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1416.

[988] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1418; Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 616.

[989] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1418. Aynı yönde bkz. "*Soruşturma aşamasında çekinme hakkını kullanmayan tanıkların kovuşturma aşamasında tanıklıktan çekinme haklarını kullanmaları, 5271 sayılı CMK'nun "Duruşmada okunmayacak belgeler" başlıklı 210. maddesinin ikinci fıkrasında; "Tanıklıktan çekinebilecek olan kişi, duruşmada tanıklıktan çekindiğinde, önceki ifadesine ilişkin tutanak okunamaz" biçiminde düzenlenmiş, aynı Kanunun 217. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesinde; "Hâkim kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir" ve "Duruşmada okunması zorunlu belge ve tutanaklar" başlıklı 209. maddesinin ilk fıkrasında; "Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adlî sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada okunur" hükümleri getirilmiştir. Böylece 5271 sayılı Kanunun 210. maddesi uyarınca tanıklıktan çekinme hakkı olmasına karşın daha önce bu hakkını*

2. Tanığın Naip Hâkim veya İstinabe Yoluyla Dinlenmesi

Delillerin doğrudan doğruyalığı kapsamında, kural olarak tanığın davaya bakan mahkemede dinlenmesi gerekirse de bazı durumlarda bu mümkün olmayabilir. CMK m. 180'deki[990] düzenleme uyarınca, tanık beyanı davaya bakan mahkemece iki nedenle alınamayabilir. Bu hâllerden ilki, tanığın hastalık, malullük ya da bunun gibi giderilme olanağı bulunmayan bir nedenle uzun süre duruşmada hazır edilememesidir. İkinci hâl ise tanığın konutunun davanın görüldüğü mahkemenin yargı çevresi dışında olması nedeniyle duruşmaya getirilmesinin zor olmasıdır. Kanun bu durumlarda yargılamayı heyet hâlinde yapan mahkemenin bir üyesinin, mahkemenin yargı çevresi içinde beyanı almak üzere görevlendirilmesini (naip hâkim) ya da duruşmaya yukarıdaki sebeplerle getirilemeyen tanığın beyanının davaya bakan mahkemenin yargı çevresi dışında alınması gerekiyorsa o yerdeki mahkemeden beyanı almak üzere istinabe talep edilmesini düzenlemiştir. Naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın beyan tutanaklarının esas mahkemesi tarafından duruşmada okunması şarttır.[991] Ancak, esas olan, tanığın yargılamayı yapan mahkeme huzurunda dinlenmesi ve beyanının doğruluğunun iddia ve savunma makamı huzurunda denetlenebilmesi

---

kullanmayan bir tanık duruşmada tanıklıktan çekindiğinde önceki ifadesine ilişkin tutanaklar da okunamayacak, 217. maddenin birinci fıkrasındaki hüküm uyarınca, hâkim kararını duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabileceği için tanığın daha önceki aşamada tanıklıktan çekinme hakkını kullanmayarak verdiği beyanlar hükme esas alınamayacaktır." Yargıtay CGK, E. 2017/1087, K. 2018/211, T. 15.05.2018, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023). Benzer yönde bkz.

990 "*Tanık ve Bilirkişinin Naiple veya İstinabe Yoluyla Dinlenmeleri*
Madde 180 –(1) Hastalık veya malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle bir tanık veya bilirkişinin uzun ve önceden bilinmeyen bir zaman için duruşmada hazır bulunmasının olanaklı bulunmayacağı anlaşılırsa, mahkeme onun bir naiple veya istinabe yoluyla dinlenmesine karar verebilir.
(2) Bu hüküm, konutlarının yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunmasından dolayı getirilmesi zor olan tanık ve bilirkişinin dinlenmesinde de uygulanır.
(3) Davayı görmekte olan mahkeme, zorunluluk olmadıkça, büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan şikâyetçi, katılan, sanık, müdafi veya vekil, tanık ve bilirkişilerin istinabe yoluyla dinlenmesine karar veremez.
(4) İstinabe olunan mahkeme, büyükşehir belediye sınırları içerisinde ise, ilgililer kendi yargı çevresinde bulunmasa da büyükşehir belediye sınırları içerisinde yerine getirilmesi gereken istinabe evrakını geri çevirmeksizin gereğini yapar.
(5) Yukarıdaki fıkralar içeriğine göre tanık veya bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak ifade alınır. Buna olanak verecek teknik donanımın kurulmasına ve kullanılmasına ilişkin esas ve usuller yönetmelikte gösterilir."

991 "*Duruşmada anlatılması zorunlu belge ve tutanaklar*
Madde 209 – (1) Naip veya istinabe yoluyla sorgusu yapılan sanığa ait sorgu tutanakları, naip veya istinabe yoluyla dinlenen tanığın ifade tutanakları ile muayene ve keşif tutanakları gibi delil olarak kullanılacak belgeler ve diğer yazılar, adlî sicil özetleri ve sanığın kişisel ve ekonomik durumuna ilişkin bilgilerin yer aldığı belgeler, duruşmada anlatılır."
(2) Sanığa veya mağdura ait kişisel verilerin yer aldığı belgelerin, açıkça istemeleri hâlinde, kapalı oturumda anlatılmasına mahkemece karar verilebilir."

olduğu için istinabe veya niyabet yoluyla dinlenen tanıkların, daha sonra mümkün olması hâlinde duruşmada yeniden dinlenmesi gerektiği belirtilmektedir.[992]

Kural, delillerin doğrudan doğruyalığı olduğuna göre tanığı davanın görüldüğü mahkemede dinlememeye imkân sağlayan istisnaların tüm koşulları sıkı sıkıya denetlenmelidir. Bu koşullar varsa dahi tanığın mümkünse görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenmesi gerektiği CMK m. 180/5'te düzenlenmiştir. Başka bir deyişle, CMK m. 180/1 uyarınca tanığın naip hâkim veya istinabe yoluyla dinlenmesini mümkün kılan bir zorunluluk var olsa bile, öncelikle SEGBİS aracılığıyla beyanının alınması tercih edilmelidir.[993] Ancak böyle bir durumda dahi tanığın hâl ve tavırlarını tümüyle gözlemlemenin mümkün olmadığını unutmamak gerekir[994]. Tanığın SEGBİS aracılığıyla dinlenmesinin dahi mümkün olmaması durumunda, son çare olarak naip hâkimle ya da istinabeyle dinlenmesi yoluna başvurulmalıdır.[995] Bunun sebebi ise istinabe yoluyla tanığın beyanı alındığında, yargılamayı yürüten mahkemede tüm süjelerin önünde tanığın davranışlarının gözlemlenmesi ve tanığa soru sorulabilmesi imkânının ortadan kalkmasıdır.[996]

AİHM de istinabe yoluyla alınan tanık beyanları söz konusu olduğunda sanığa bu beyanlara itiraz etme imkânı tanınmasının yeterli olmadığını, bu şekilde alınan beyanın, davayı görmekte olan mahkemece duruşmada alınmasının yerine geçmesinin mümkün olmadığını kabul etmektedir. Mahkeme bu durumunun, özellikle de başvuranın iddia tanıklarını sorguya çekme ya da çektirme imkânı bulamadığı tanık beyanlarının mahkûmiyet hükmüne temel alındığında daha da önem kazandığının altını çizmektedir.[997] Gerçekten de beyan almak üzere ister yargılamayı yapan heyetin bir üyesi ister başka bir mahkeme görevlendirilsin, her iki hâlde de tanığın beyanının güvenilirliğini denetleyebilmek için soru sorma imkânından faydalanabilmek mümkün olmaz. Tanığa yöneltilmesi talep edilen soruların önceden hazırlanarak beyanı alacak

---

[992] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 420; Naim Karakaya, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Avukatın Soru Sorma Yetkisi**, Avukatlar İçin El Kitabı IV, 2014, s. 67, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/648.pdf.

[993] Behiye Eker Kazancı, "Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması Çerçevesinde Sesli ve Görüntülü İfade Alma", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 7, 2006, s. 160.

[994] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 420.

[995] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 69; Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 419.

[996] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 419.

[997] AİHM, Murat Menteş/Türkiye, Başvuru No: 3648/02, T. 06.02.2007, para. 32, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

naip hâkime ya da istinabe makamına gönderilmesi de bu eksikliği gidermez; çünkü tanığın olayı anlatış şekli dolayısıyla hazırlanana ek ya da hazırlanandan başka soruların yönetilmesi veya soru sıralamasının değiştirilmesi gerekebilir.[998] Böyle bir yöntem tanığa doğrudan soru sorulması kurumundan umulan faydayı sağlamayacaktır.

Yeri gelmişken, aşağıdaki başlıkta tanığın SEGBİS yoluyla dinlenmesi ele alınacaktır.

C. Tanığın SEGBİS Yoluyla Dinlenmesi

SEGBİS, muhakemede hazır bulunamayan şüpheli, sanık, tanık, katılan ve diğer kişilerin sesli ve görüntülü bilişim sistemi vasıtasıyla dinlenmelerine olanak tanıyan sistemdir. Bu çalışma tanık beyanına odaklandığı için SEGBİS'e tanık beyanına temas ettiği ölçüde değinilecektir. Bununla birlikte sesli ve görüntülü bağlantının sanığın duruşmada hazır bulunma hakkı bağlamında da tanığın beyanının alınmasını ilgilendiren bir yönü olduğu için bu konuya ilişkin genel bir çerçeve çizilecek, ardından tanık beyanının SEGBİS yoluyla alınması değerlendirilecektir.

Duruşmada hazır bulunma hakkı AİHS m. 6'da açıkça zikredilmese de bu hakka maddenin üçüncü fıkrasında dolaylı olarak yer verildiği ve bu hakkın hakkaniyete uygun yargılamanın bir unsuru olduğu kabul edilmektedir.[999] Gerçekten de sanığın duruşmada hazır bulunmaksızın maddenin üçüncü fıkrasında yer alan kendi kendini savunma, iddia tanıklarını sorguya çekme veya çektirme gibi haklarını nasıl kullanabileceğini açıklamak güçtür.[1000] Ancak duruşmada hazır bulunma hakkı, mutlak değildir. Örneğin, sanığın video bağlantısıyla duruşmaya katılması her halükârda adil yargılanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelmez. Ancak böyle bir bağlantının AİHS m. 6'da düzenlenen hakları ihlal etmediğinin söylenebilmesi için sanığın muhakemeyi herhangi bir teknik aksaklık yaşamaksızın takip edebilmesine ve

---

998 Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 421.
999 İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa…**, s. 257.
1000 AİHM, Colozza/İtalya, Başvuru No: 9024/80, T. 12.02.1985, para. 27, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

müdafii ile etkili ve gizli bir iletişim kurabilmesine[1001] imkân tanıması gerekir.[1002] Bu bağlamda, duruşmada yer alan kişileri de görüp duyabilmesi sağlanmalıdır.[1003] Öyleyse, duruşmaya video bağlantısıyla katılan sanığın, duruşmada dinlenen tanıkları da görmesi, duyması ve soru sorarak onların güvenilirliklerini sınaması mümkün olmalıdır.

SEGBİS yoluyla yalnızca sanık değil, tanık da dinlenebilir. Tanığın SEGBİS yoluyla dinlenmesi birkaç farklı nedenle ortaya çıkabilir. Bu nedenlerden biri, üstteki başlıkta yer verilen CMK m. 180/5'te düzenlenmiştir. Delillerin doğrudan doğruyalığının sağlanabilmesi için esas olan, tanığın yargılamayı yapan yargı makamı tarafından dinlenmesidir. Bu nedenle, öncelikle tanığın bizzat dinlenmesi gerektiği; CMK m.180/1'de belirtilen, naip hâkim ya da istinabe suretiyle dinlenmesini mümkün kılan bir durumun varlığı hâlinde SEGBİS aracılığıyla dinlenebileceği, ancak bunun da mümkün olmaması hâlinde, son çare olarak naip hâkim ya da istinabe suretiyle tanık beyanının alınabileceği[1004] yukarıda açıklanmıştı. Bu husus, CMK'nın 180'inci maddesinin beşinci fıkrasında da "*... tanık veya bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak ifade alınır...*" şeklinde belirtilmiştir.

Tanığın SEBGİS yoluyla dinlenebileceği bir diğer hâl, CMK m. 58/3-5'te[1005] düzenlenmektedir. Buna göre, örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarda tanığın duruşmada hazır bulunarak dinlenmesinin tanık için ağır bir tehlike teşkil etme ihtimali doğurması, bu tehlikenin başka türlü önlenememesi veya maddi gerçeğin ortaya

---

[1001] AİHM, Marcello Viola/İtalya kararında, temyiz duruşmasına video konferans yoluyla bağlanan sanığın, duruşma salonunda bulunan müdâfii ile telefon bağlantısı yoluyla özel olarak konuşabilmesine imkân tanıyan bir sistemin varlığını dikkate almıştır. Bu nedenle Mahkeme, sanığın müdâfii ile etkili ve gizli iletişim kurabildiğini belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir. AİHM, Mercello Viola/İtalya, Başvuru No: 45106/04, T. 05.10.2006, para. 75, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[1002] AİHM, Sakhnovsky/Rusya (BD), Başvuru No: 21272/03, T. 02.11.2010, para. 98, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[1003] Harris, O'Boyle, Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 390.

[1004] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 68, 69.

[1005] "*(3) Hazır bulunanların huzurunda dinlenmesi, tanık için ağır bir tehlike teşkil edecek ve bu tehlike başka türlü önlenemeyecekse ya da maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından tehlike oluşturacaksa; hâkim, hazır bulunma hakkına sahip bulunanlar olmadan da tanığı dinleyebilir. Tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntülü aktarma yapılır. Soru sorma hakkı saklıdır.*
(4) Tanıklık görevinin yapılmasından sonra, kişinin kimliğinin saklı tutulması veya güvenliğinin sağlanması hususunda alınacak önlemler, ilgili kanunda düzenlenir.
(5) İkinci, üçüncü ve dördüncü fıkra hükümleri, ancak bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili olarak uygulanabilir."

çıkarılması bakımından tehlike yaratması hâlinde, tanığın huzurda bulunma hakkına sahip olanlar bulunmaksızın dinlenmesine karar verilebilir. Böyle bir karar verilmesi durumunda, tanığın beyanının alınması sırasında sesli ve görüntülü aktarma yapılması zorunluluk teşkil eder.[1006]

Tanığın SEGBİS aracılığıyla dinlenebileceği başka bir hâl 5726 sayılı TKK m. 9'da[1007] yer almaktadır. Buna göre tanığın korunmasına yönelik tedbirlerin uygulanmasına karar verildiğinde, CMK m. 58/2-3 uygulanacak; böylece duruşmada *hazır* bulunma hakkına sahip olanlar bulunmaksızın tanık dinlenebilecek ve bu sırada ses ve görüntülü aktarma yapılacaktır. Tanığın korunmasına ilişkin bu düzenlemelere bu çalışmanın üçüncü bölümünde, korunma hakkı başlığında yer verildiğinden, detaylı açıklama için ilgili başlık incelenmelidir.

Tanığın video konferans yoluyla dinlenmesinden, tanığın duruşmaya herhangi bir yerden bağlanmasının mümkün olduğu anlamı çıkmaz. Tanık video konferans yoluyla dinlenecekse tanığın kendisine en yakın adli birime giderek SEGBİS sistemiyle duruşmaya bağlanması gerekir. Böylece beyanı alınan tanıkla aynı ortamda başka tanıkların bulunmadığından emin olunacak ya da tanığın baskı altında beyanda bulunma ihtimali ortadan kaldırılmış olacaktır.[1008] Tanık SEGBİS yoluyla dinlenmişse, beyana ilişkin kayıtların CMK m. 219'a[1009] uygun olarak tutanağa geçirilmesi ve bu tutanağın mahkeme başkanı ya da hâkim ve zabıt kâtibi tarafından imzalanması gerekir.[1010]

Bir sonraki başlığa geçmeden önce, muhakeme işlemlerinde SEGBİS'e başvurulmasının asıl değil istisna olması gerektiğini vurgulamanın önemli olduğu kanaatindeyiz. Hâkimlerle yapılan bir araştırmada, katılımcıların çoğu, beyanı

[1006] Serhat Deniz Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi)**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 151.

[1007] "*Haklarında koruma tedbiri kararı alınan tanıkların dinlenmelerinde uygulanacak usuller*
Madde 9 – (1) Bu Kanun hükümlerine göre, haklarında tedbir kararı alınan tanıkların duruşmada dinlenmesi sırasında Ceza Muhakemesi Kanununun 58 inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları uygulanır."

[1008] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 422.

[1009] "*Duruşma tutanağı*
Madde 219 – (1) Duruşma için tutanak tutulur. Tutanak, mahkeme başkanı veya hâkim ile zabıt kâtibi tarafından imzalanır. Duruşmada yapılan işlemlerin teknik araçlarla kayda alınması halinde, bu kayıtlar vakit geçirilmeksizin yazılı tutanağa dönüştürülerek mahkeme başkanı veya hâkim ile zabıt kâtibi tarafından imzalanır.
(2) Mahkeme başkanının mazereti bulunursa tutanak, üyelerin en kıdemlisi tarafından imzalanır."

[1010] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 70.

alınacak olan kişinin mahkemeye getirilmesinde sorun yaşanacağı düşünülüyorsa SEGBİS ile dinlenebileceğini, "*ille de şahsı karşımda göreceğim diye ısrar etmenin gereksiz olduğunu ve bu sistemin vatandaş açısından kolaylık getirdiğini*" ifade etmişler; ancak SEGBİS sisteminin yüz yüze sorgunun yerini tutmayacağını da açıkça belirtmişlerdir.[1011] Gerçekten de SEGBİS, beyanların alınmasında kolaylık sağlayan, ancak beyanın yüz yüze alınma imkânı olmadığında başvurulması gereken istisnai bir yöntemdir.[1012] Bu nedenle tanığı yüz yüze dinlemek için yeterli çaba gösterilmeden video konferans yoluyla beyanın alınması, beyanın güvenilirliğini denetleme imkânını azaltacaktır.

Tanığın dinlenmesi başlığı altında şu ana dek ele alınan konular, tanığın hangi evrede "nasıl" dinlenmesi gerektiğine ilişkindir. Aşağıdaki başlıkta ise "kimlerin" tanık olarak dinlenebileceğinden ve bunların arasında dinlenmesi özellik gösteren grupların bulunup bulunmadığından söz edilecektir.

D. Özel Tanık Gruplarının Dinlenmesi

Kural olarak herkes tanık olabileceğine göre, savcı, müdafi, katılan, bilirkişi ve hatta hâkim de tanık olarak dinlenebilir.[1013] Öte yandan tanık, uyuşmazlık konusu olayın tarafı değildir; yani iddia veya savunma makamında yer almaz.[1014] O hâlde muhakemede iddia, savunma veya yargılama görevini yerine getiren kişilerin tanık olarak dinlenmesi gerekliliğinin ortaya çıkması hâlinde, "rol çatışması" doğar.[1015] Bu durumda söz konusu kişilerin tanık olup olamayacakları, olacaklarsa hangi koşullara tâbi olmaları gerektiği ayrıca değerlendirilmelidir. Bu başlık altında ayrıca, yaş küçüklüğü ya da akıl hastalığı gibi beyanı alınırken gözetilmesi gereken özel durumları bulunan tanık grupları da incelenecektir.

Tanık gruplarını tek tek incelemeye geçmeden önce AİHM içtihadıyla çerçevesi çizilen tanık kavramına da değinmek faydalı olacaktır. Nitekim AİHM tanık kavramının anlamını, Sözleşme'de yer alan pek çok kavram bakımından da geçerli

---

[1011] Karabulut, Karapazarlıoğlu, Tosun, "Ceza Muhakemesinde Delil…", s. 413.
[1012] Çelikkaya, **Türk Ceza Muhakemesinde…**, s. 25.
[1013] Hartmann, Schmidt, **Strafprozessrecht**, kn. 408.
[1014] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 416.
[1015] Hartmann, Schmidt, **Strafprozessrecht**, kn. 248.

olduğu üzere, özerk olarak yorumlamaktadır.[1016] Başka bir deyişle Mahkeme, kişinin ulusal hukuka göre "tanık" olarak kabul edilip edilmediğinden bağımsız, kendi değerlendirmesini yapmaktadır. Mahkeme'ye göre tanık, sanığa isnat edilen fiil hakkında bilgi veren kişi olarak anlaşılır.[1017] Bu durumda tanık kavramı, sanığın suç ortaklarını,[1018] işlenen suçun mağdurlarını[1019] ve bilirkişileri[1020] de kapsar. AİHM tanığın kapsamını içtihadı çerçevesinde yorumlarken tanıkla ilgili güvencelerin hangi süjelere uygulanacağını belirlemeye çalışmaktadır.[1021] Bu nedenle AİHM'in tanığa ilişkin yorumu, iç hukuktaki düzenleme ve hukuki nitelik tartışmasından bağımsız bir şekilde anlaşılmalıdır.[1022]

Anayasa Mahkemesi'nin de tanık tabirinin yorumlanması konusunda AİHM gibi özerk anlam yöntemini benimsediği görülmektedir. Bu kapsamda AYM tanığı, "isnat edilen fiil hakkında bilgi veren herhangi bir kişi" şeklinde yorumlamakta ve suç ortağı, mağdur, şikâyetçi, devletin görevlendirdiği gizli/gizli olmayan soruşturmacının da tanık olabileceğini ifade etmektedir.[1023]

Aşağıda, tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceği tartışmalı olan kişilerin kimler olduğu ve tanık olarak beyanının alınması özellik gösterenlerin ne şekilde dinleneceği, iç hukukumuzdaki düzenlemeler çerçevesinde değerlendirilecektir; ancak yeri geldikçe AİHM içtihadından da yararlanılacaktır.

1. Çocuk Tanıkların Dinlenmesi

Tanığın yaşının küçük olması, tanıklığa engel değildir, çünkü kural olarak olay hakkında bilgisi olan ve olayın üçüncü tarafı konumundaki herkesin tanıklığına başvurulabilir.[1024] Nitekim Yargıtay, 10 ve 14 yaşındaki tanıkların "*gördükleri bir olayı aktarma yeteneğine sahip bulunabilecek durumda"* olduklarını, *"yalnızca*

[1016] Harris, O'Boyle, Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları…,** s. 456.
[1017] AİHM, Windisch/Avusturya, para. 23.
[1018] AİHM, Trofimov/Rusya, Başvuru No: 1111/02, T. 04.12.2008, para. 37, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).
[1019] AİHM, Vladimir Romanov/Rusya, Başvuru No: 41461/02, T. 24.07.2008, para. 97, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[1020] AİHM, Doorson/Hollanda, para. 81, 82.
[1021] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 405.
[1022] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 405.
[1023] AYM, Selçuk Demir Başvurusu, Başvuru No: 2014/9783, T. 22/1/2015, para. 34–36, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 01.08.2023).
[1024] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 522.

*yaşlarının küçük olması nedenine dayanılarak, tanıklık yapamayacakları"*nın kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.[1025] Görüldüğü üzere, olayı algılama ve aktarabilme yeteneğine sahip olan çocuklar tanık olarak dinlenebilir.[1026]

Çocukların tanık olarak beyanlarının alınması mümkünse de beyanlarının güvenilirliği ayrıca değerlendirilmelidir.[1027] Göz önünde bulundurulması gereken ilk husus, çocuğun içinde bulunduğu yaş aralığıdır. Bu alanda yürütülen çalışmalarda, 3 ile 5 yaş arasındaki çocukların, şahit oldukları olayları birkaç ay ya da birkaç yıl boyunca anımsayabilecekleri; 6 yaşından itibaren ise önemli olayları uzun süreler boyunca hatırlayabilecekleri belirtilmektedir.[1028] Mevzuatımızda çocukların yaşı ve tanıklıkla bağlantılı tek düzenleme, CMK m. 50/1-a'daki 15 yaşını doldurmamış çocukların beyanları alınırken yemin verilmesinin yasak olduğuna ilişkindir. Mehaz kanun StPO'da da tanıklık edilebilecek yaş konusunda bir sınırlama bulunmamasına rağmen uygulamada, dört buçuk yaşından küçük çocukların nadiren tanık olarak dinlenebildiği[1029] ifade edilmektedir. Kanaatimizce, çocukların tanık oldukları olaya ilişkin belleklerinin yetişkinlere kıyasla müdahaleye daha açık olduğunu gösteren ve bu çalışmanın ikinci bölümünde yer verdiğimiz araştırmalar göz önünde bulundurulunca, sadece dört buçuk yaşından küçüklerin değil; genel olarak çocukların tanıklığına başvurulurken bir uzmandan faydalanılması yararlı olacaktır.[1030]

Beyanın güvenilirliği bakımından dikkate alınması gereken bir diğer husus, yöneltilen soruların çocuğun yaşına uygun olup olmadığıdır. Okul öncesi yaş grubundaki çocuklar için "Ne olduğunu anlatır mısın?" şeklindeki sorular fazla genel kalabileceğinden, daha spesifik sorular seçilmelidir.[1031] Öte yandan bu yaş grubundaki çocuklar yönlendirmeye daha açık olduğu için soruların çocuğu yanıltacak şekilde kurgulanmaması da önemlidir.[1032]

[1025] Yargıtay 4. CD, E. 2005/4174, K. 2006/14805, T. 04.10.2006, (www.legalbank.net, E. T. 09.08.2023).
[1026] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 522.
[1027] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 523.
[1028] Renate Volbert, "Kapitel 22: Besonderheiten bei der aussagepsychologischen Begutachtung von Kindern", **Thomas Bliesener, Friedrich Lösel, Günter Köhnken-Lehrbuch Rechtspsychologie**, Bern: Verlag Hans Huber, 2014, s. 411.
[1029] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 7; Ignor, Bertheau, **Löwe-Rosenberg Die…**, § Vor 48, kn. 27; Wolfgang Joecks, **Strafprozessordnung Studienkommentar**, 3. Bası, Münih: C.H. Beck, 2011, Vor § 48, kn. 8; Maier, **Münchener Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 9.
[1030] Aynı yönde bkz. Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 528.
[1031] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 527.
[1032] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 527.

Bilindiği üzere, CMK'nın. 45. maddesinin ilk fıkrası, şüpheli veya sanığın yakını olan belli kişilerin tanıklıktan çekinmesine imkân tanımaktadır. Düzenlemenin ikinci fıkrası, tanıklıktan çekinmenin önemini anlayamayacak durumda bulunması nedeniyle kanunî temsilcilerinin rızasıyla tanık olarak dinlenebilecek grupları saymaktadır. Bunlardan biri de yaşı küçük olduğu için bir yakınına suç isnat edildiğini ve beyanda bulunmasının söz konusu yakınının ceza almasına neden olabileceğini anlayabilecek zihinsel olgunluğa sahip olmayan çocuklardır. Buradaki düzenleme, sadece tanıklıktan çekinme hakkı bulunan çocuğun, *bunun anlam ve önemini kavrayamama ihtimalinin bulunması hâlinde* kanuni temsilcinin rızasıyla dinlenmesine imkân sağlamaktadır. Yoksa bu düzenlemeyle, çocuk olan her tanığın beyanının alınabilmesi için kanuni temsilcisinin rızasının aranacağı kastedilmemektedir.[1033]

Mahkemenin, çekinme hakkı konusunda öncelikle tanığa bilgi vermesi ve bu hakkın anlamını kavrayıp kavrayamadığını duruşma sırasında bizzat gözlemlemesi gerektiğine[1034] "tanıklıktan çekinme hakkı" başlığı altında yer verilmişti. Mahkemede çocuğun çekinme hakkını kullanmak için yeterli zihinsel olgunluğa sahip olmadığı kanaati oluşursa, kanuni temsilci çocuk tanığın çekinme hakkı olduğu konusunda bilgilendirilecek[1035] ve bu hususta bir karar vermesi sağlanacaktır.

Ancak yaş küçüklüğü nedeniyle çekinme hakkının anlamını kavrayamayan çocuk tanığın kanunî temsilcisi uyuşmazlığın şüphelisi veya sanığı ise, çocuğun çekinmesi konusunda bu kanuni temsilcinin karar vermesi menfaat çatışması dolayısıyla mümkün değildir. Bu durumda çocuğun tanıklıktan çekinmenin önemini anlayıp anlayamayacağının bir uzman tarafından tespit edilmesi gerektiği[1036] veya Cumhuriyet savcısı veya mahkeme tarafından atanacak kayyımın bu hususta karar vereceği[1037] görüşleri doktrinde savunulmaktadır. Bizim de iştirak ettiğimiz görüş

[1033] Aynı yönde bkz. *"...çekinme hakları bulunmayıp eylemlere ilişkin görgüleri olan çocuk tanıklar Mustafa Büyüksütçü ile K.. G..'ün kanuni temsilcilerinin izninin bulunmadığından bahisle dinlenilmelerinden vazgeçilmesi ve aynı gerekçeyle kanuni temsilcisi duruşmada bulunmayan çocuk tanık K.. B..'ın beyanı alınmadan huzurdan çıkarılması ve dinlenme sırasında onbeş yaşını doldurmayan çocuk tanık M. B.'ye aynı Kanunun 50. maddesine aykırı şekilde yaşı nedeniyle yeminden çekinme hakkı hatırlatılması suretiyle usul hükümlerine muhalefet edilmesi…"* Yargıtay 14. CD, E. 2014/6900, K. 2014/12272, T. 06.11.2014, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

[1034] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 32.

[1035] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 32.

[1036] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 72.

[1037] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 309; Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 285; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüphelinin…", s. 1405; Hakan Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016, s. 230.

uyarınca, CMK m. 76/4[1038] kıyasen uygulanmalı ve tanıklıktan çekinip çekinmeme hususunda yargılamayı yürüten mahkemenin karar vermelidir.[1039]

2. Mağdurun, Şikâyetçinin ve Katılanın Tanık Olarak Dinlenmesi

Yargılama yetkisini haiz devletin karşısında daha savunmasız konumda olan sanığın hakları, insan hakları literatüründe önemli bir yer tutar; ancak mağdur hakları fikri nispeten yenidir.[1040] Şüpheli ya da sanık, uzun zaman boyunca ceza muhakemesinin merkezinde yer almakla beraber,[1041] bugün şüpheli/sanığın yanında mağdur da önemli bir süje olarak karşımıza çıkmaktadır. Mağdurun, muhakemenin uzun süre unutulmuş bir süjesi olması yalnızca hukukumuza özgü de değildir; mağdurun muhakemedeki "varlığı" ceza muhakemesinin tarihi düşünüldüğünde genel olarak yeni bir konsepttir.[1042] Daha önce yalnızca suçu ihbar eden, olayla ilgili bilgisine başvurulan kişi konumunda olan mağdur, bugün haklarla donatılmıştır.[1043] Öte yandan, mağdur üzerinde düşünmek, cezanın amacının mağdur perspektifinden değerlendirilmesini de sağlamıştır.[1044] Gerçekten de mağdurun menfaatlerini gözetmeyen bir ceza muhakemesi neticesinde verilen hüküm ne mağduru ne de kamu vicdanını tatmin edecektir.[1045]

[1038] CMK m. 76/4: "*Tanıklıktan çekinme sebepleri ile muayeneden veya vücuttan örnek alınmasından kaçınılabilir. Çocuk ve akıl hastasının çekinmesi konusunda kanunî temsilcisi karar verir. Çocuk veya akıl hastasının, tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olması hâlinde, görüşü de alınır. Kanunî temsilci de şüpheli veya sanık ise bu konuda hâkim tarafından karar verilir. Ancak, bu hâlde elde edilen deliller davanın ileri aşamalarında şüpheli veya sanık olmayan kanunî temsilcinin izni olmadıkça kullanılamaz.*"

[1039] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 623; benzer yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 32.

[1040] Veli Özer Özbek, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999, s. 36-42; Tuğrul Katoğlu, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", **AÜHFD**, C. 61, S. 2, 2012, s. 658; Füsun Sokullu Akıncı, Selman Dursun, **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, 3. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016, s. 2.

[1041] Marc Verdussen, "La Convention Européenne des Droits de l'Homme et les Droits de la Victime Dans le Procés Pénal", **Les Cahiers de L'Institut d'Études sur la Justice**, içinde: L Place de la Victime Dans le Procès Pénal, Brüksel: Bruylant, 2005, s. 147.

[1042] Örneğin, Fransa'da da mağdurun ceza muhakemesindeki anlamı ve önemi 1980'lerden itibaren yasalara yansımaya başlamıştır. Bkz. Annie Beziz, "Défense Pénale et Victimes", **Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal**, Numéro Spécial, 2010, s. 27.

[1043] Bu çalışmayla bağlantılı mağdur haklarından biri, delillerin toplanmasını isteme hakkıdır. CMK m. 234'te mağdurun bu hakkı soruşturma evresinde "*delillerin toplanmasını isteme*" olarak ifade edilmişken, aynı hak kovuşturma evresinde "*tanıkların davetini isteme*" şeklinde belirtilmiştir. Oysa mağdur kovuşturma evresinde yalnızca tanıkların dinlenmesini değil, başka delillerin toplanmasını da talep edebilir. Bu yüzden kovuşturma evresinde mağdurun tanıkların davetini isteme şeklindeki hakkının, delillerin toplanmasını isteme şeklinde anlaşılması gerektiği yönündeki haklı eleştiri için bkz. Murat Aydın, **Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı, Mağdur Hakları ve Mağdurun İkincil Mağduriyetten Korunması**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s. 154.

[1044] Fatma Karakaş Doğan, "Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı", **TBB Dergisi**, C. 24, S. 95, 2011, s. 199, 200.

[1045] Gülfem Pamuk, **Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2012, s. 5.

Devletin, faili cezalandırmak kadar suçtan doğan mağduriyeti gidermekle de yükümlü olduğu anlayışının yerleşmeye başlaması,[1046] ceza muhakemesinin mağdurun içinde bulunduğu durum gözetilerek yeniden yapılandırılmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda, mağdurların işlenen suç nedeniyle ortaya çıkan ekonomik, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve ceza muhakemesi sırasında ikinci kez mağduriyet yaşamalarının engellenmesi gerekir.[1047] Söz konusu yapılanmanın bu çalışmayı da ilgilendiren yönleri bulunmaktadır. Bunların bir kısmı bir sonraki başlıkta, kırılgan mağdur ve kırılgan tanıkların beyanlarının alınmasına yönelik güvenceler bağlamında değerlendirilecektir.

Mağdurun ceza muhakemesindeki konumuna ilişkin çizilen bu çerçevenin ardından mağdurun tanımına geçmek uygun olabilir. Mağdur, söz konusu suçla korunan hukuki menfaatin sahibi olan kimsedir;[1048] ancak mağdurla iç içe geçen pek çok başka kavramın varlığı, kimi zaman bunları birbirinden ayırmayı güçleştirir. Örneğin, suçtan zarar gören, işlenen suçla hakları doğrudan ya da dolaylı olarak zarara uğrayan herkesi ifade eder ve mağduru da içine alan daha geniş bir kavramdır.[1049] Şikâyetçiyse hem mağduru hem de suçtan zarar göreni kapsar.[1050] Mağduru benzer kavramlardan ayırabilmenin yanındaki bir diğer güçlük, mağdurun tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceğini tespit etmektedir.

Tanığın, tarafı olmadığı bir olayı beş duyusuyla algılayan ve bu olay bakımından beyanına başvurulan kimse olduğu[1051] daha önce ifade edilmişti. Tanığın, uyuşmazlığın tarafı olmaması sebebiyle beyanının büyük oranda objektif olacağı düşünülmektedir.[1052] Bu durumda, objektif olması kendisinden beklenemeyecek bir kimse olan mağdurun[1053] tanık olarak dinlenip dinlenemeyeceği ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkar.

[1046] Karakaş Doğan, "Suçtan Doğan Mağduriyetin…", s. 198, 199.
[1047] Asuman Aytekin İnceoğlu, "Ceza Hukukunda Mağdur Hakları Çerçevesinde Mağdurun Zararının Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkındaki Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi", **BAUHFD**, C. 11, S. 141-142, 2016, s. 17.
[1048] 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2/1-d'de mağdur, suç nedeniyle fiziksel, ruhsal veya ekonomik olarak doğrudan zarar gören kişi olarak tanımlanmaktadır.
[1049] Kır, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 1116.
[1050] Tugay Aydeniz, **Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanı Delili**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 17.
[1051] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 28.
[1052] Aydeniz, **Ceza Muhakemesinde Tanık…**, s. 16.
[1053] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 52.

CMK'nın mağdurun dinlenmesine ilişkin düzenlemelerinden bazıları tanıklığa ilişkin ifadeler içerir. CMK m. 236/1'de[1054] mağdurun tanık olarak dinlenmesi hâlinde yemin hariç tanıklığa ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtilmiş, CMK m. 52/3[1055] ve m. 236/2-3'te[1056] ise de mağdurun tanık olarak dinlenmesi düzenlenmiştir. Buradan hareketle doktrindeki bir görüş, mağdurun soruşturma veya kovuşturma evrelerinde tanık sıfatıyla dinlenmesinin mümkün olduğunu kabul etmektedir.[1057] Mağdur beyanının tanık beyanı olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eden görüş, CMK m. 236/2'de, işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan çocuk ya da mağdurun muhakeme sırasında *tanık olarak* yalnızca bir kez dinlenebileceği hükmünü de göz önüne alarak, mağdurun beyanı alınırken yemin hariç tanıklığa ilişkin hükümlerin uygulanacağına yönelik düzenlemenin, sadece usule ilişkin olduğunun kabul edilemeyeceğini savunmaktadır.[1058]

Buna karşın mağdur açıklamalarının tanık beyanı olarak kabul edilemeyeceği görüşünün doktrinde ağırlıklı olarak savunulduğu anlaşılmaktadır.[1059] Mağdur beyanının tanık beyanı değil, sanıktan başka taraf beyanı niteliğinde olduğu[1060] görüşünü

[1054] CMK m. 236/1: "*Mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır."*

[1055] CMK m. 52/3: "*Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak;*
a) Mağdur çocukların,
b) Duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin,
Tanıklığında bu kayıt zorunludur."

[1056] CMK m. 236/2-3: "*İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.*
Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur."

[1057] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 374; Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1395; İçer, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 203, 204; Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 10; Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1267; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 305: Balo, **Uluslararası İlke ve…**, s. 244, dipnot 199; Nas, **Yalan Tanıklık Suçu…**, s. 166, 167.

[1058] Aktaş, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 10; Bostancı Bozbayındır, "Yalan Tanıklık", s. 137; Nas, **Yalan Tanıklık Suçu…,** s. 166, 167.

[1059] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 416; Göktürk, "Yalan Tanıklık Suçu…", s. 373-374, Birtek, **Ceza Muhakemesinde Delil…**, s. 173; Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 459; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel..**, s. 1199; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 283; Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 27; Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 180; Erem, **Ceza Usulü Hukuku**, s. 409 Tosun, **Türk Suç Muhakemesi…**, s. 742.
Medeni usul hukukunda da benzer bir bakış açısıyla davanın tarafının ne kendi davasının tanığı olabileceği ne de karşı tarafı tanık olarak gösterebileceği kabul edilmektedir. Bkz. Ertanhan, **Medeni Yargılama Hukukunda…,** s. 54; M. Serhat Sarısözen, **Medeni Usul Hukukunda Soru Yöneltme ve Çapraz Sorgu**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016, s. 114; Nur Bolayır, **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü**, 1. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014, s. 403; Fatih Karamercan, "Medeni Usul Hukukunda Tanık ve Tanıklık", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 76, S. 3, 2018, s. 159.

[1060] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 283; Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 180.

benimseyen yazarların bir kısmının, mağdurun katılan[1061] sıfatını alıp almamasına göre bir ayrıma gittiği de görülmektedir.[1062] Bir başka görüş ise mağdurun hem mağdur sıfatıyla dinlenmesinin (CMK m. 233/1) hem de tanık sıfatıyla dinlenmesinin (CMK m. 236/1) mümkün olduğunu ifade etmektedir.[1063]

Kanaatimizce mağdurun beyanı, katılan sıfatını alsın ya da almasın, "tanık beyanı" niteliğinde değildir.[1064] Nitekim ceza muhakemesine yansımış olaya ilişkin bilgisine başvurulan, uyuşmazlığın tarafı olmayan kişiyi ifade eden tanıkla, uyuşmazlığın tarafı konumundaki mağdur kavramları birbiriyle örtüşmez. Olaydan etkilenmeyen kişi konumunda olan tanığın, sanığın cezalandırılmasına yönelik irade taşımadığı ve tarafsız olduğu varsayılmaktadır.[1065] Öyle ki, tanığın olaya ilişkin kişisel yorumları ve değerlendirmeleri tanık beyanı olarak kabul edilemeyecektir.[1066] Mağdura beyanı alınırken yemin etme yükümlülüğü getirilmemesi, kanun koyucunun, mağdurun faile yönelik muhtemel bir öfkeyle sübjektif bir beyanda bulunabileceğini gözettiğinin göstergesidir.[1067] Bu kapsamda CMK m. 236'daki hükmün, mağdur beyanının tanık beyanı niteliğinde olacağı şeklinde değil; mağdurun beyanının tanığa ilişkin dinleme usullerinin uygulanması suretiyle alınacağı şeklinde anlaşılması gerekir.[1068] Bununla birlikte, AİHM'in ve AYM'nin tanığı özerk biçimde yorumlayarak mağduru da tanık kapsamında değerlendirdiği dikkate alınınca bu tartışma kısmen teorik düzeyde

[1061] Katılma talebinin kabul edilmesi hâlinde mağdur, kamu davasında savcının yanında yer alması için CMK'nın tanıdığı bazı hak ve yetkilerle donatılarak katılan sıfatını alır. Bkz. Turhan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 99.

[1062] Buna göre, şikâyetçi olmayan ya da şikâyetinden vazgeçen mağdurun taraf sıfatının bulunmaması dolayısıyla tanık olarak dinlenmesi mümkündür; fakat katılan hem şahıs hem de makam olarak taraf sıfatını haizdir ve tanık olarak dinlenemez. Bu yönde bkz. Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 294; Aydeniz, Ceza Muhakemesinde Tanık…, s. 36; Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 52; Korkmaz, "Ceza Muhakemesinde Gizli…", s. 722. Öte yandan katılanın ve şikayetçinin, sanığın cezalandırılması yönünde irade taşımaları sebebiyle tarafsız olamayacakları ve beyanlarının tanık beyanı niteliğinde olamayacağı hakkında bkz. Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 294; Aydeniz, **Ceza Muhakemesinde Tanık…**, s. 35, 36 Herhangi bir ayrım yapmaksızın katılanın tanık olarak dinlenmesinin mümkün olduğu da ifade edilmektedir. Ziya Koç, **Ceza Muhakemesinde Katılan**, 2. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 225.

[1063] Vesile Sonay Evik, "Ceza Muhakemesinde Çocuk Mağdurların Hakları", **BAUHFD**, C. 12, S. 151–152, 2017, s. 92.

[1064] Aynı yönde bkz. Ahmet Bozdağ, Kader Sarıusta, "Ceza Yargılamasında Mağdurun Beyanı ve Delil Değeri", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 2, 2017, s. 586. Benzer yönde bkz. Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında…**, s. 115.

[1065] Aydeniz, **Ceza Muhakemesinde Tanık…**, 18.

[1066] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 52. Şahitlik ettiği olaya ilişkin beyanda bulunurken tanığın kendinden herhangi bir yorum katmaması gerektiğine yönelik beklentinin çelişkili olduğu, bir olaya şahit olmakla tanığın o olaya kendi yorumunu katmasının kaçınılmaz olduğu yönündeki görüş için bkz. Melike Belkıs Aydın, "Anlatının Kurucu Öznesi Olarak Hukukta Tanık", **Hukukta Anlatı-Hukukun Anlatısı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 76.

[1067] Benzer yönde bkz. Bozdağ, Sarıusta, "Ceza Yargılamasında Mağdurun…", s. 573.

[1068] Bozdağ, Sarıusta, "Ceza Yargılamasında Mağdurun…", s. 587.

kalmaktadır. Sayılan nedenlerle her ne kadar mağdur beyanının tanık beyanı olarak nitelenemeyeceğini kabul etsek de mağdur dinlenirken yemin hariç tanıklığa ilişkin hükümler uygulanacağı için aşağıda kırılgan tanık/kırılgan mağdur kavramları bir arada ele alınacak; tanıklık/mağdurluk sıfatlarının yaratacağı bir farklılık varsa buna özel olarak işaret edilecektir.

Mağdur dinlenirken yemin hariç tanıklığa ilişkin kuralların uygulanması gerektiğini belirten hükümden kaynaklanan bir diğer tartışma konusu, mağdurun aynı zamanda m. 45'te sayılan şüpheli veya sanığın yakınlarından biri olması hâlinde tanıklıktan çekinme hakkına sahip olup olamayacağıdır. Böyle bir durumda mağdurun tanıklıktan çekinme hakkı olduğunu belirten yazarlar olduğu kadar[1069] mağdurun suçu ihbar etmesine rağmen daha sonra failin TCK m. 45'te sayılanlardan olması nedeniyle tanıklıktan çekinmek istemesinin bu düzenlemenin mantığıyla bağdaşmadığını savunan yazarlar[1070] da mevcuttur. AYM, CMK m. 236/1'in "*mağdura tanıklıktan çekinme hakkı verdiği, bu nedenle maddi gerçeğe ulaşma imkânının ortadan kalktığı (ve)…kuralın Anayasa'nın 2., 5., 17., 21., 35. ve 41. maddelerine aykırı…*" olduğu iddiasını yakın zamanda incelemiştir. Mahkeme, "*Ceza muhakemesinde mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde kendisini ya da kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaması Anayasa'nın 36. ve 38. maddelerinin gereği"* olduğu gerekçesiyle itirazı reddetmiştir.[1071] Gerçekten de *nemo tenetur* ilkesinin somutlaştığı Anayasa m. 38/4, kişiyi kendisi ya da yakınları aleyhine beyanda bulunmaya zorlanmaktan korur. O hâlde ister mağdur ister katılan, olayın faili CMK m. 45'te sayılan yakınlık derecelerindeyse tanıklıktan çekinme hakkına sahiptir.[1072]

[1069] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1395. Mağdurun katılan sıfatını aldığı hâllerde de CMK m. 45'te sayılanlardan biriyse tanıklıktan çekinebileceği yönünde bkz. Nur Centel, "Mağdurun Hakları ve Zararının Giderilmesi", **Akademik Yaşamının 55. Yılı Onuruna Rona Aybay'a Armağan, LHD**, Özel Sayı, 2014, s. 386-387.

[1070] Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında…**, s. 115. Mağdurun katılan sıfatını alması hâlinde bu çelişkinin daha da belirgin olacağı hakkında bkz. Fatih Selami Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın Aynı Zamanda CMK 45. Maddede Öngörülen Kişilerden Biri Olması Halinde, Tanıklıktan Çekinme Hakkını Kullanıp Kullanamayacağı Sorunu", **MÜHF-HAD**, **Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, 2013, s. 206, 207.

[1071] AYM, E. 2022/75, K. 2022/128, T. 26.10.2022, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

[1072] Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli…", s. 1395; Aksi yönde bkz. Mahmutoğlu, "Ceza Yargılamasında Katılanın…", s. 206 vd.

Mehaz Kanun StPO § 48a'da mağdurların tanık olarak dinlenmesi düzenlendiği için mağdurların tanıklıktan çekinme hakkı konusunda Alman doktrininde ve uygulamasında bir tartışma bulunmadığı belirtilmektedir. Bkz. Turhan, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli", s. 1396.

Yukarıda işaret edilen tartışmalı hususların yanında, mağdurun nasıl çağrılacağı ve beyanının nasıl alınması gerektiği üzerinde de durulmalıdır. Mağdur ve şikâyetçi soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim ya da mahkeme tarafından, tanıkları çağırma usulüne uygun olarak çağrılır ve çağrıya uymadıklarında yine tanıkların zorla getirilmesine ilişkin kurallar çerçevesinde getirilir (CMK m. 233). Her ne kadar bu hususta ayrıca bir yüküm yoksa da işin niteliği gereği, mağdurun sanığın sorgusunun ardından ve fakat tanıklardan önce dinlenmesi, tanık beyanları alınmadan önce sanığa yöneltilen iddiaların tümüyle ortaya konabilmesini sağlayacaktır.[1073] Ayrıca, olayın birden fazla tanığı varsa, birbirlerinden etkilenmemeleri için beyanlarının tek tek alınması kuralına mağdurlar bakımından da riayet edilmelidir. Başka bir deyişle, bir mağdur dinlenirken henüz beyanı alınmamış olan diğer mağdur duruşma salonunda bulunmamalıdır.[1074]

63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 7. maddesi, Cumhuriyet savcısı ya da hâkimin talebiyle mağdur dinlenmeden önce, kaygı düzeyini düşürmek amacıyla içinde bulunduğu ortamın, ilgili kişilerin ve sürecin kendisine açıklanacağını düzenler. Böylece, mağdurun sürecin nasıl yürütüleceğini bilememekten kaynaklanan korkusu ortadan kaldırılmak istenmiş ve süreci bilen mağdurun daha rahat bir şekilde beyanda bulunacağı düşünülmüştür.[1075] Mağdurun haklarının bilincinde ve daha rahat bir şekilde beyanda bulunabilmesi için avukat yardımından faydalanması da mümkündür. Belli suçların mağdurlarına, avukatlarının olmaması hâlinde hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde avukat görevlendirilebileceği CMK m. 234'te düzenlenmektedir.[1076]

[1073] Aydın, **Ceza Hukukunda Mağdur…**, s. 181.
[1074] Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında…**, s. 116.
[1075] Cansu Akgül Çürük, **Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanı ve Delil Değeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2021, s. 64.
[1076] "*Mağdur ile şikâyetçinin hakları*
Madde 234 – (1) Mağdur ile şikâyetçinin hakları şunlardır:
a) Soruşturma evresinde;
1. Delillerin toplanmasını isteme,
2. Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme,
3. Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı veya ısrarlı takip suçları ile kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçlarında ve alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,
4. 153 üncü maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve elkonulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme,
5. Cumhuriyet savcısının, kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma.
b) Kovuşturma evresinde;
1. Duruşmadan haberdar edilme,
2. Kamu davasına katılma,

Dinlenme usulü yönünden özellik gösteren kırılgan tanık ve kırılgan mağdur gruplarının beyanlarının alınması, aşağıdaki başlıkta ayrıca incelenecektir.

3. Kırılgan Tanıkların/Mağdurların Dinlenmesinde Gözetilecek Hususlar

CMK'nın 236. maddesine 17.10.2019 tarihinde eklenen fıkralarla, kırılgan ya da sanıkla yüz yüze gelmesinde sakınca bulunan mağdurun beyanının duruşma salonunda değil; özel ortamda uzmanlar aracılığıyla alınacağına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Aynı maddede mağdurun dinlenmesi sırasında yemin hariç tanıklığa ilişkin hükümlerin uygulanacağı belirtildiği için kırılgan mağdurun özel ortamda dinlenmesine ilişkin düzenleme bu çalışmanın kapsamına girmektedir. Kırılgan mağdurların beyanlarının özel ortamda ve uzmanlar aracılığıyla alınmasına ilişkin bu düzenlemenin bir benzerine, daha evvelki ceza muhakemesi mevzuatımızda yer verilmiş değildi. Böyle bir düzenlemenin yokluğunun ne gibi uygulamalara yol açabileceğini ve mağdurun psikolojisini ne derece zorlayabileceğini görmek bakımından medyaya "N.Ç. Davası" olarak yansıyan olayı ve devamındaki muhakeme sürecini ele almak öğretici olabilir.

15 yaşından küçük bir çocuk olan N.Ç. uzun bir süre boyunca para karşılığında fuhşa zorlandığını, cinsel istismara maruz kaldığını ve özgürlüğünden yoksun bırakıldığını belirterek bu suçlara karışan kişilerden 08.01.2003'te şikâyetçi olmuştur. Mağdur bu süreçte hem yaşının hem de cinsel dokunulmazlığına karşı işlenen suç bulgularının tespiti için pek çok kez sağlık muayenesine tabi tutulmuş, 32 sanık hakkında yapılan yargılama kesin hükümle sonuçlanana dek 11 yıldan fazla zaman geçmiş, sanıkların da yer aldığı duruşma salonunda, sanıklarla hangi pozisyonlarda

---

3. Tutanak ve belgelerden örnek isteme,
4. Tanıkların davetini isteme,
5. Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı veya ısrarlı takip suçları ile kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçlarında ve alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,
6. Davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma.
(2) Mağdur, onsekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olur ve bir vekili de bulunmazsa, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir.
(3) Bu haklar, suçun mağdurları ile şikâyetçiye anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa yazılır.
(4) Soruşturma veya kovuşturma evresinde, dava nakli veya adlî tıp işlemleri nedeniyle yerleşim yeri dışında bir yere gitme zorunluluğu doğması hâlinde mağdurun yapmış olduğu konaklama, iaşe ve ulaşım giderleri, 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanır."

ilişkiye girdiğini göstererek defalarca beyanda bulunmuş, muhakeme boyunca herhangi bir psikolojik destek alamamıştır. Yargı makamları önünde sanıklar tarafından tehdit edilmesine rağmen dava süresince devlet tarafından korunmadığına da işaret eden N. Ç., bu nedenlerle AİHS m. 3'te düzenlenen işkence yasağı ile m. 8'de düzenlenen özel ve aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğini belirterek AİHM'e başvurmuştur. Mahkeme, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar nedeniyle yürütülen yargılamalarda, mağdurun sanıkla karşı karşıya kalmasının bir endişe kaynağı olduğunu, bu suçların mağduru bir çocuk olduğunda endişenin daha da belirgin hâle geldiğini belirtmiş; bu nedenle sanığın savunma haklarıyla dengelenmek üzere mağduru korumak için bazı tedbirler alınabileceğine işaret etmiştir.[1077] Ceza muhakemesi mevzuatımız kapsamında alınabilecek olan söz konusu tedbirler, kırılgan mağdurun/tanığın dinlenmesine ilişkin olarak 5271 sayılı CMK'da yer verilen hükümdür.

Mağdurun dinlenmesi bağlamında yukarıda birinci fıkrası odağa alınarak değerlendirilen CMK m. 236, ikinci fıkrasından itibaren "kırılgan mağdur" gruplarının beyanlarının alınmasında gözetilmesi gereken özel hükümlere yer vermektedir. Bu madde, 7188 sayılı Kanun'la 17.10.2019 tarihinde dördüncü ve devamındaki fıkralar eklenene dek, üç fıkradan ibaretti. Maddenin eski hâli, mağdurun beyanı alınırken yemin hariç tanıklığa ilişkin hükümlerin uygulanacağını belirtmekte; işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan çocuk ya da mağdurun bu suça ilişkin olarak yürütülen muhakemede birden fazla kez dinlenmesinde zorunluluk bulunmadıkça kural olarak bir kez dinlenebileceğini ve kırılgan mağdurların beyanı alınırken psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması gerektiğini düzenlemekteydi. Bugün bu düzenlemeler Kanun'da aynen yer almaktadır. O hâlde, CMK 2005 yılında yürürlüğe girdikten sonra devam eden duruşmalarda N. Ç hakkında yukarıdaki hükümlerin uygulanması mümkündü. Nitekim bu kurallara riayet edilmemesi, AİHM'in de işaret ettiği gibi, N.Ç'nin yargılama boyunca korunmaması da gözetilerek, özel hayata saygı hakkı ile işkence yasağının ihlaline yol açmıştır. Mevzuatımızda 2005'ten bu yana yer almasına rağmen, kırılgan mağdurların beyanının alınmasına ilişkin bu özel düzenlemelerin, hukuk uygulayıcıları arasında

[1077] AİHM, N.Ç./Türkiye, Başvuru No: 40591/11, T. 09.02.2021, para. 102, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 01.04.2024).

hâla dirençle karşılanabildiği gözlemlenmektedir. Bu meselenin detayları, aşağıda ele alınacaktır.

7188 sayılı Kanun ile yapılan eklemenin ardından, kırılgan veya sanıkla yüz yüze gelmesinde sakınca bulunan mağdurların beyanı, duruşma salonu dışındaki özel ortamda ve uzmanlar aracılığıyla alınmaya başlanmıştır. Ek olarak, söz konusu mağdurların mağduriyetlerinin kaynağı olan olayı ceza adaleti sistemi içinde defalarca anlatmak zorunda kalmamaları ve tekrar tekrar travmatize olmamaları için kimi güvencelere yer verilmiştir. Ayrıca, nitelikli cinsel saldırı ve nitelikli cinsel istismar suçu mağdurlarının beyanlarına erişmek bakımından savunma makamına kısıtlamalar getirilmiştir. Bu bilgiler ışığında aşağıda önce kırılgan mağdur ve kırılgan tanık kavramları açıklanacak; ardından kırılgan gruplar CMK'nın 236. maddesine paralel olarak sınıflandırılarak bunlara özgü düzenlemeler değerlendirilecek; son olarak bu düzenlemelerin AİHM içtihadı ile uyumlu olup olmadığı tespit edilecektir.

a. Kırılgan Mağdur ve Kırılgan Tanık Kavramları

Kırılganlık, zarar tehlikesi altında olma, yaralanmaya açıklık şeklinde ifade edilmekte[1078] ve savunmasızlık, dezavantajlılık ya da mağduriyeti simgelemektedir.[1079] AİHM'in kırılgan olarak değerlendirdiği gruplara örnek olarak çocuklar, zihinsel engelliler, aile içi şiddete uğrayan kadınlar, kimi azınlık grupları verilebilir.[1080] Bu listeye cinsel istismar suçu mağdurlarını da eklemek mümkündür. Mahkeme'nin "kırılgan" olarak değerlendirdiği başvurucuların dışlanmış, marjinalize olmuş ve dezavantajlı konumda bulunanlar olduğu anlaşılmaktadır.[1081] Kırılganlık değerlendirmesi yapmanın, maddi eşitliği sağlamak bakımından önemli olduğu vurgulanmaktadır.[1082]

[1078] Robert E. Goodin**, Protecting the Vulnerable: A Reanalysis of Our Social Responsibilities**, 1. Bası, Chicago: Chicago University Press, 1985, s. 110.
[1079] Elif Çelik, "İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü", **DEÜHFD**, C. 22, S. 1, 2020, s. 59.
[1080] Çelik, "İnsan Hakları Bakımından…", s. 69.
[1081] Çelik, "İnsan Hakları Bakımından…", s. 73, 74.
[1082] Lourdes Peroni, Alexandra Timmer, "Vulnerable Groups: the Promise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law", **International Journal of Constitutional Law**, C. 11, S. 4, 2013, s. 1057.

Mevzuatımızda kırılgan grup, "*adli destek görevlileri tarafından yapılan bireysel değerlendirme sonucunda suçtan daha fazla etkilendiği ve korunması gerektiği tespit edilen mağdurlar ile adli sisteme dâhil olan çocuklar"* şeklinde[1083] tanımlanmaktadır.[1084] Mağdurun ya da tanığın yaşı, maruz kaldığı veya şahitlik ettiği suçun ağırlığı kırılganlığa yol açabilir. CMK'nın 236. maddesinde çocuk mağdurlar, işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş mağdurlar, nitelikli cinsel istismar ve nitelikli cinsel saldırı suçu mağdurları, kırılgan mağdur grupları olarak kabul edilmiş ve bu kişilerin beyanlarının nasıl alınması gerektiği düzenlenmiştir. CMK m. 236/4'te ise bu gruplardan birine dahil olmasa bile "*Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından ifade ve beyanının özel ortamda alınması gerektiği ya da şüpheli veya sanık ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen çocuk veya mağdurların"* beyanlarının da uzmanlar vasıtasıyla özel bir ortamda alınacağı hüküm altına alınmıştır.

Kanunda sözü edilen özel ortamlar, Adalet Bakanlığı'nca oluşturulan ve adliyeler içinde hizmet veren Adli Görüşme Odaları (AGO), Sağlık Bakanlığı'nca hayata geçirilen, hastanelerin içinde ayrı bir birim olarak kurgulanan Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) ve üniversiteler bünyesinde hizmet veren Çocuk Koruma Merkezleridir (ÇKM).[1085] ÇİM'ler, cinsel olarak istismar edilen çocuklara soruşturma evresinde bilinçli bir şekilde, onları örselemeden, adli ve tıbbi işlemlerin bir arada yapılabilmesi ve tek seferde bu işlemlerin tamamlanması amacıyla oluşturulmuştur.[1086] AGO'lar ise ÇİM'lerin kapsamında yer almayan çocuklara ve yetişkin mağdurlara hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde hizmet

[1083] Bu tanım, 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 2/1-ç'de yer almaktadır.
[1084] Mağdurun kırılgan grupta yer alıp almadığına bireysel değerlendirme sonucunda karar verilmesinin yerinde bir düzenleme olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 4.
[1085] Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair 63 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 9, CMK m. 236'ya uygun olarak, cinsel suç mağdurlarına yönelik adli ve tıbbi işlemlerin tek seferde yapılabilmesi için Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine Sağlık Bakanlığı tarafından merkezler kurulacağını düzenlemektedir. Hükmün devamında yer alan "*Üniversiteler tarafından da bu merkezler kurulabilir*." ifadesi ise, AYM tarafından iptal edilmiştir. Mahkeme, Adalet Bakanlığı'nın talebi üzerine üniversitelerin cinsel suç mağdularına yönelik hizmet veren merkezler kurulacağını düzenleyen CBK hükmünün, yükseköğretim kurumlarının kuruluşu, organları, işleyişi ve üniversitelerin kamu kuruluşları ve diğer kurumlarla ilişkilerinin kanunla düzenleneceğine işaret eden AY m. 130/9'a ve münhasıran kanun ile düzenlenmesi gereken bir hususu düzenlediği için AY m. 104/17'ye aykırı olduğuna hükmetmiştir. İptal hükmünün, kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından 9 ay sonra yürürlüğe gireceği belirlenmiştir. AYM, E. 2020/65, K. 2023/187, T. 08.11.2023, para. 33-36, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 03.12.2024). İptal kararı 12.03.2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.
[1086] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 531.

vermektedir; başka bir deyişle bu iki birim birbirine alternatif değil, birbirini tamamlayan yapılardır.[1087]

Kırılgan mağdur ve tanık arasındaki kuvvetli ilişki[1088] sebebiyle kırılgan mağdur hakkında yapılacak değerlendirmeler, büyük oranda, kırılgan tanık için de geçerli olacaktır. Ancak kırılgan mağdurların dinlenmesine ilişkin düzenlemelerle kırılgan mağdurun özel ve aile hayatına saygı hakkı ile sanığın/şüphelinin adil yargılanma hakkı arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır. O hâlde aslında bu düzenlemeler, sanığın adil yargılanma hakkını sınırlar niteliktedir. Ceza muhakemesi hukukunun sınırlayıcı hükümlerinde kıyas yapmak yasak olduğundan[1089] söz konusu hükümlerin şu an için kırılgan tanıklar bakımından uygulanamayacağını düşünmekteyiz.[1090] Ancak, kırılgan tanıkların da kırılgan mağdurlar için öngörülen özel düzenlemelerden faydalanması sağlanmalıdır. Bunun için CMK'da kırılgan tanıklarla ilgili ayrı bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir.[1091]

b. Mağdur Çocukların ve İşlenen Suçun Etkisiyle Psikolojisi Bozulmuş Mağdurların Dinlenmesi

CMK'nın 236. maddesinin ikinci fıkrası, "*İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.*" şeklinde kaleme alınmıştır. "*Soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir*." hükmü dolayısıyla mağdurun en az iki kez dinlenmesi gerektiği ifade edilmekteyse de[1092] düzenlemenin amacı düşünüldüğünde bu görüşe katılmak mümkün görünmemektedir.

Bir ceza muhakemesi sürecine dâhil olan çocuklar duruşma salonunda bulunmaktan kaygı duyduklarını, sanıkla bir araya gelmekten korktuklarını, duruşma

---

[1087] Aydın, **Ceza Hukukunda Mağdur…**, s. 220; Ayşe Dolunay Sarıca, Umut Haydar Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında, Adli Görüşme Odalarının Kullanımı: Hakim, Avukat, Uzman ve Mağdur Görüşleri", **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 8, S. 1, 2020, s. 7.
[1088] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 4.
[1089] Baytaz, **Kanunilik İlkesi Bağlamında…**, s. 376.
[1090] Kırılgan tanıklar bakımından da bu hükümlerin uygulanabileceği yönündeki görüş için bkz. Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 533.
[1091] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 9.
[1092] Gökhan Taneri, **Ceza Muhakemesi Kanunu El Kitabı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 813.

sırasında ağlama ya da sorulara cevap verememe ihtimalinden utandıklarını ifade etmektedirler.[1093] Birden fazla kez beyanda bulunmanın mağdur çocuklarda travmayı yenilediği,[1094] uzun vadeli ruh sağlığı sorunlarına yol açabildiği tespit edilmektedir.[1095] Mağdur çocuğun defalarca beyanına başvurmak çocuğun bakımını üstlenen kişileri de olumsuz etkilemektedir.[1096] Etkilenebilecekleri tüm karar ve işlemlerde çocuğun maddi ve manevi yararının öncelikli olarak gözetilmesini ifade eden "çocuğun üstün yararı" kavramı, çocuk mağdurlar bakımından da gözetilmelidir. Nitekim bu kavram, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde benimsenmesi gereken bir kılavuz niteliğindedir ve menfaat çatışmalarında çocuktan yana tutum sergilenmesi gerektiğini belirtir.[1097] Sayılan nedenlerle CMK m. 236/2'deki bu hükmün, mağdur "soruşturma veya kovuşturma evresinde ancak bir kez dinlenebilir" şeklinde yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz.[1098]

Mağdurun soruşturma evresinde dinlenmesinin ardından, sadece maddi gerçeğin ortaya çıkması bakımından bir zorunluluk bulunması hâlinde kovuşturma evresinde yeniden dinlenmesi mümkündür. O hâlde mağdurun, kovuşturma evresinde yeniden beyanının alınması gerekirse, buna yol açan zorunluluk, gerekçeleriyle ortaya koyulmalıdır.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, CMK m. 236/2'ye uygun olarak, işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan çocuk mağdurun soruşturma evresinde dinlenmesinin ardından, kovuşturma evresinde dinlenmemesi hâlinde, mağdurun soruşturma evresindeki beyanına ilişkin tutanakların yine de duruşmada okunması ve taraflara bu beyanlar hakkında diyeceklerinin olup olmadığının sorulması gerektiğini belirtmektedir.[1099] Ceza Genel Kurulu'nun bu görüşünün, mağdur beyanının güvenilirliğinin denetlenebilmesi bakımından yerinde olduğu kanaatindeyiz.

[1093] Robert H. Pantell, "The Child Witness in the Courtroom," **Pediatrics**, C. 139, S. 3, 2017, s. 4.
[1094] Hüseyin Batman, Elif Gökçearslan, **Çocuğun Cinsel İstismarında Adli Görüşme**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022 s. 150.
[1095] Pantell, "The Child Witness…", s. 4.
[1096] Theodore P. Cross, Lisa M. Jones, Wendy A. Walsh, Monique Simone, David Kolko, "Child Forensic Interviewing in Children's Advocacy Centers: Empirical Data on a Practice Model," **Child Abuse and Neglect**, C. 31, S. 10, 2007, s. 1032.
[1097] Burcu Dönmez, **Çocuk Yargılaması**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 67.
[1098] Aynı yönde bkz. Yenisey, Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 566; Köroğlu, **Ceza Yargılamasında Duruşma…**, s. 46.
[1099] Yargıtay CGK, E., 2012/ 5-341, K. 2012/33, T. 14.02.2012, karar için bkz. Yaşar, Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı…,** s. 2362.

Mağdur çocuklar ile duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin tanıklığı söz konusu olduğunda görüntü ve seslerin kayda alınmasını emreden CMK m. 52/3 hükmü, CMK m. 236/2 ile uyum içindedir. Mağdur çocuğun beyanının yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıktığı durumda, önceki beyanına ilişkin video kaydının dinlenmesi suretiyle değerlendirme yapılabilecek; böylece beyanının tekrar alınmasına gerek kalmayacaktır.[1100] Öte yandan, uygulamada bu kurala kimi zaman uyulmadığı ya da kayıt alınsa bile mağdur beyanını yeniden değerlendirme gereği ortaya çıktığında kayıt izlenmeksizin direkt olarak mağdur çocuğun tekrar dinlendiği ifade edilmektedir.[1101]

CMK m. 52/3, CMK m. 236/2'nin mağdur çocuklarla ilgili yönüyle uyumlu ise de suçun etkisiyle psikolojisi bozulan diğer mağdurların da kural olarak bir kez dinlenebileceği düşünüldüğünde, 52/3. maddeyle beyanının sesli ve görüntülü olarak kaydedilmesi zorunlu tutulan mağdur grubuna suçun etkisiyle psikolojisi bozulan yetişkinlerin de eklenmesi gerekir.[1102]

İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan mağdurun beyanının bir bütün olarak, tek seferde alınabilmesini sağlamak ve yeniden beyanına başvurulması ihtimalini olabildiğince azaltmak için psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi eşliğinde dinlenmesi gerekliliği, CMK m. 236'nın üçüncü fıkrasında güvence altına alınmıştır.[1103] Bu uzmanlar, mağdurla adli görüşme yapmaktadır. Adli görüşme, adli sistemde görev alan sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog ve bu alanda bilirkişi olarak görevlendirilmiş meslek elemanlarının adli konular hakkında inceleme ve değerlendirme yapmak, rapor yazmak üzere yaptıkları görüşmeleri ifade eder.[1104] Adli görüşmenin temel amacı, görüşme yapılacak kişiyle ilgili olarak talep edilen hususta mahkemeye görüş bildirmektir.[1105] Kırılgan mağdurun beyanının adli görüşme uzmanları aracılığıyla alınmasının bir sebebi, uzmanların bu alandaki bilgi birikimi sayesinde mağdura onun yaşı ve bilişsel kapasitesini de gözeterek, anlayabileceği şekilde sorular yöneltmesidir. Nitekim bu husus Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri

[1100] Evik, "Ceza Muhakemesinde Çocuk…", s. 95.
[1101] Evik, "Ceza Muhakemesinde Çocuk…", s. 96.
[1102] Aydın, **Ceza Hukukunda Mağdur…**, s. 200.
[1103] Tuğçe Özen, **Türk Ceza Yargılamasında Mağdur Çocuk**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, s. 51
[1104] Ayhan Erbay, Derya Kayma, Ebru Tezcan, **Adli Görüşme: Amaç, Yöntem ve Teknikler**, 1. Bası, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020, s. 1.
[1105] Erbay, Kayma, Tezcan, **Adli Görüşme: Amaç…,** s. 1.

Yönetmeliği m. 56/2-e'de "*Adli görüşmeci, kendisine iletilen soruyu özünü değiştirmeden, maddi hakikatin ortaya çıkarılabilmesini de sağlayacak şekilde ancak görüşme yapılan kişinin ikincil örselenmesine*[1106] *mahal vermeden uygun bir dille aktarır."* şeklinde ifade edilmiştir. O hâlde, kırılgan olduğu değerlendirilen ister yetişkin ister çocuk (cinsel istismar suçu mağduru olduğu için beyanı ÇİM'lerde alınması gereken çocuklar hariç) tüm mağdurların beyanı AGO'larda alınabilir. Bu kişilere beyanının AGO'larda alınabileceği önceden hatırlatılmalıdır.[1107]

Öte yandan adli görüşme odalarının kullanımıyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada mağdur beyanının AGO'da alınması yönünde taraflardan bir talep gelmemesi ve/veya teknik aksaklıklar nedeniyle AGO'yla bağlantı kurulamaması gibi nedenlerle bu odaları kategorik olarak "kullanmama kararı" aldığını belirten hâkimler olmuştur.[1108] Oysa aynı araştırmaya katılan tüm hâkimler çocuk mağdurların AGO'larda kendilerini daha rahat hissettiklerini ifade etmiştir.[1109] Tarafların mağdurun beyanının AGO'larda alınmasını talep edip etmemesinden bağımsız olarak, mağdurun kırılgan mağdur olduğunu değerlendiren yargı makamları bu hususta re'sen de karar verebilecektir.

Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair 63 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 8, CMK m. 236'da işaret edilen AGO'ların, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde kurulacağını belirttikten sonra ikinci fıkrasında, AGO'larda yürütülecek işlemlerin, mağdurların daha fazla örselenmesine engel olacak şekilde ve mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirileceğini, AGO'larda beyanı alınacak çocuklar bakımından da çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetileceğini düzenlemekteydi. Ancak AYM, ikinci fıkradaki düzenlemenin yürütme yetkisine değil; ceza muhakemesine katılan süjelerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin olması,

---

[1106] Literatürde "*second injury*" olarak ifade edilen ikincil mağduriyet, mağdurun toplum ya da ilgili otoriteler tarafından görmezden gelinmesi, güvenirliğinin sorgulanması, mağdura yaşadıklarının önemsiz olduğunun hissettirilmesi, açıkça ya da ima yoluyla mağdurun suçlanması hâlinde mağdurun terk edilmiş ya da izole edilmiş hissetmesini ifade eder. Bkz. Margaret Urban Walker, "The Cycle of Violence", **Journal of Human Rights**, C. 5, S. 1, 2006, s. 94.
Ceza Muhakemesi sistemimizde ikincil mağduriyete engel olmak için yapılan düzenlemelerden bazıları; kimi mağdur gruplarının kural olarak bir kez beyanının alınması, mağdurların duruşma salonu yerine özel ortamda beyanının alınmasının mümkün olması ve beyanlarının uzman aracılığıyla alınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

[1107] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 21.

[1108] Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 12.

[1109] Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 13.

başka bir deyişle yargılama usulüne ilişkin bir hüküm içermesi nedeniyle AY m. 104/17'ye aykırı olduğunu tespit etmiştir.[1110]

AGO'ların taşıması gereken genel standart, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği[1111] m. 48'de[1112] açıkça ifade edilmektedir. Mağdurun kabul etmesi

[1110] AYM, E. 2020/65, K. 2023/187, T. 08.11.2023, para. 23-27, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 03.12.2024). Kararda, iptal hükmünün, kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından 9 ay sonra yürürlüğe gireceği belirlenmiştir. İptal kararı 12.03.2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

[1111] Bu Yönetmelik 30.04.2021 tarihli ve 31470 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. AGO'ların kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esasların Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceğini belirten ve bu Yönetmelik'in dayanağı olan 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m. 9/2, AYM tarafından iptal edilmiştir. Mahkeme, CBK ile düzenlenmesi gereken bir hususta, genel çerçeve ve temel kurallar CBK ile belirlenmeksizin düzenleme yetkisinin yönetmeliğe bırakılmasının, AY m. 106'ya aykırı olduğunu tespit etmiştir.
CBK'nın "*Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamında yer alan hizmetlerin sunulmasına ilişkin usul ve esaslar ile müdürlüklerin yetki alanı, denetimi, adli destek görevlilerinin çalışma usul ve esasları bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikle düzenlenir*." hükmünü içeren 16. maddesi de aynı karar ile iptal edilmiştir. Buna göre, mağdurların korunması, tedavisi ve rehabilitasyonuna yönelik hizmetler, AY m. 17'dek yer alan, kişinin maddi ve manevi varlığının korunmasına ilişkindir ve bu alanda yönetmelik ile düzenleme yapılmasını öngören CBK hükmü, AY m. 104/17 uyarınca CBK ile düzenlenemeyecek yasak alan kapsamındadır. İptal hükmünün, kararın Resmî Gazete'de yayımlanmasından 9 ay sonra yürürlüğe gireceği belirlenmiştir. AYM, E. 2020/65, K. 2023/187, T. 08.11.2023, para. 50-56 ve 66-73, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 03.12.2024). İptal kararı 12.03.2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

[1112] Adli görüşme odalarının genel standartları
Madde 48 "*(1) Müdürlük bünyesinde özel bir alan olarak oluşturulacak adli görüşme odaları aşağıdaki bölümlerden oluşur:*
a) Görüşme yapılacak kişilerin ve diğer ilgililerin işlem öncesinde bekleyeceği, görüşmeye hazırlanacağı ve gerektiğinde avukatıyla birebir görüşme yapabileceği çok amaçlı "Bekleme Odası".
b) Görüşme yapılan kişi ile adli görüşmecinin ses ve görüntü kaydı alınarak, görüşmenin birebir ve yüz yüze gerçekleştirildiği "Görüşme Odası".
c) Adli görüşme sırasında ilgili hâkim veya Cumhuriyet savcısı ile birlikte hazır bulunabilecek diğer kişilerin, adli görüşmeyi takip ettiği, görüşme odasındaki donanımın kontrol edildiği ve teknik cihazların yer aldığı "Gözlem Odası".
(2) Adli görüşme odalarında, mümkün olduğu ölçüde aşağıdaki genel standartların yerine getirilmesi sağlanır:
a) Adli görüşme odasının, kurulduğu binanın kolay ulaşılabilir bir bölümünde, mümkünse girişi ayrı bir kapıdan olacak şekilde ve kısıtlı alan düzenlemelerine uygun olarak yapılandırılması.
b) Adli görüşme odasının bölümlerinin müdürlük içinde ve yan yana konumlandırılması.
c) Her bir bölümün en az yirmi dört metre kare büyüklüğünde, ses yalıtımlı, aydınlık ve ferah olması.
ç) Bekleme odasının, farklı kırılgan grupların ihtiyaçları dikkate alınarak tasarlanması, yetişkinler dışında çocuklarla görüşme yapıldığı hallerde çocuğun kendisini rahat hissetmesini sağlayacak oyuncak, boyama kiti, kâğıt-kalem, çizgi roman gibi materyallerin bulundurulması.
d) Görüşme odasının, adli görüşme amacına uygun olarak mümkün olduğunca sade bir şekilde tasarlanması, gerektiğinde görüşme yapılan kişinin yaşına uygun bir şekilde kendisini ifade etmesini kolaylaştıracak oyuncak, yazı tahtası, boyama kalemleri, kâğıt-kalem gibi materyallerin bulundurulması.
e) Gözlem odasının, adli işlem sırasında hazır bulunabilecek kişilerin görüşmeyi rahatça takip edebileceği şekilde tasarlanması, odada Bakanlık tarafından kurulan aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla kişilerin dinlenilmelerine imkân sağlayan sistem ve UYAP bağlantısı ile görüşmenin sesli, görüntülü ve yazılı kaydı için gerekli teknik donanımın bulunması.
(3) İkinci fıkrada belirtilen genel standartların yanı sıra adli görüşme odalarının kuruluşu, bölümleri ve teknik donanımları gibi hususlara ilişkin Bakanlıkça belirlenen standartlara uyulur."

hâlinde, adli görüşmenin hangi usulle yürütüleceği de yine aynı Yönetmelik'in 50-56. maddeleri arasında düzenlenmektedir. Özetle, adli görüşme odasında görev yapmak üzere görevlendirilen adli görüşmeci, kural olarak görüşme yapacağı kişi, kanuni temsilcisi, müdafii, vekili veya Cumhuriyet savcısı ya da hâkimle görüşerek süreç hakkında bilgi vermeli, gerekirse mağdurla ön görüşme yapmalıdır.

Uzmanın, mağdurun beyanı alınmadan önce dosyayı inceleyebilmesi ve mağdurla ön görüşme yapabilmesi, olayın özelliklerini gözeterek mağdurun dinlenmesi sırasında onu yeniden travmatize etmeyecek en doğru ifade şeklini belirleyebilmesini sağlayacaktır. Mağdurun beyanı alınmadan önce kendisine gönderilen dosyayı inceleyen adli görüşmeci, adli görüşmenin başlangıcında görüşülen kişiye haklarını hatırlatmalı, görüşme sırasında görüşülen kişiyle beraber AGO'da bulunmalı ve yetkililerin SEGBİS vasıtasıyla AGO'ya bağlanarak mağdurun beyanını dinlemesinin ardından sordukları soruları, mağdura anlayabileceği bir dille aktarmalıdır.[1113]

Çocuk mağdurların, nitelikli cinsel saldırı suçundan mağdur olup da beyanlarının kayda alınmasına rızası olan yetişkinler ile duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin beyanı, sesli ve görüntülü olarak kayda alınır. Adli görüşmeci, mağdurun korunmaya ya da desteklenmeye ihtiyacı olduğunu tespit ederse durumu yetkililere bildirmelidir. Mağdurun kayda alınan beyanının yetkililerce tutanağa dönüştürülmesi ve bir örneğinin talepte bulunan şüpheli, sanık, müdafi, mağdur, vekil veya kanuni temsilciye verilmesi gerekir. Görüşmenin ardından adli görüşmeci, görüşmenin genel çerçevesi, varsa mağdurun beyanının alınması sırasında dikkat çeken detaylar ve yargılama için önemli olabilecek hususları kapsayan bir rapor düzenleyecektir. Bahsi geçen kurallar aynı zamanda uzmanın mağduru daha iyi gözlemleyebilmesine imkân tanıdığı için beyanın alınmasının ardından uzmanın, hazırlayacağı raporda beyanın güvenilirliğini daha isabetli değerlendirmesine de imkân tanıyacaktır.[1114]

[1113] Bu husus "*Adli görüşmenin gerçekleştirilmesi sırasında görüşme yapılan kişiye Cumhuriyet savcısı, hâkim veya avukat tarafından sorulması istenen soruların çocuk veya mağdurun yaşı, gelişimi ve bireysel özellikleri dikkate alınarak bizzat uzman tarafından yöneltilmesi*" gerektiği şeklindeki Adalet Bakanlığı, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın 01.04.2021 tarih ve 18/385 sayılı adli görüşme odalarına ilişkin 176 No'lu Genelge'sinin 17. maddesinde de ifade edilmektedir.

[1114] Benzer yönde bkz. Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 533.

Yargıtay'ın, uzman eşliğinde dinlenmeyen mağdurun beyanlarının hükme esas alınıp alınamayacağını değerlendirdiği kararlarında, somut olay adaletini sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu kararlardan birinde Yargıtay, çocuk mağdurun beyanının uzman bulundurulmaksızın alınmasını neden bozma nedeni yapmadığını şu şekilde açıklamaktadır: "*Çocuk olan mağdurenin olayın aydınlatılmasına yönelik dinlenilmesi sırasında CMK'nın 236/3. maddesi gereğince psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman kişilerden herhangi birinin duruşmada hazır bulundurulması gerektiğinin gözetilmemesi kanuna aykırı ise de, mağdur çocuğun veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurların tanık olarak dinlenmesi sırasında CMK.nın 236/3. maddesi uyarınca hazır bulundurulması gereken uzman kişinin görevinin, ifade öncesinde onu ruhsal yönden hazırlama, psikolojisini güçlendirme, onun etkilenmeksizin kendisini ifade edebilmesini kolaylaştırma, ifade sırasında yaşayabileceği etkilenmeleri anında tespit edip bundan kurtulması için mağdura destek verme, ifade sonrasında ise, mağdurun ifade boyunca hangi psikolojik şartlar altında bulunduğunu ve beyanlarının özelliklerini irdeleyerek, yetkili soruşturma ve kovuşturma görevlilerince bilinmesi beklenmeyecek şekilde teknik bilgi gerektiren konularda gözlemlerini aktarma ve benzeri hususlarla sınırlı olduğu, uzman kişinin dosya kapsamındaki olayın oluşuna ilişkin ifadede neler söylemesi gerektiği konusunda mağduru yönlendirme görevi olmadığı, mağdurun beyanı alınırken uzman kişi bulundurulmaması bir usul eksikliği olmakla birlikte bu hususun mağdurun tanıklık sıfatıyla ilgisi bulunmayan müşteki sıfatıyla şikâyet hakkını kullanması açısından mağdurun beyanına itibar edilmemesi sonucunu doğurmayacağı, bu hükmün kanunun mağdurların haklarına ilişkin bölümde düzenlendiği, suça ilişkin eylemin mağdurenin anlatımıyla yeterince aydınlanmış bulunduğu, inceleme tarihinde mağdurenin 18 yaşını bitirmiş olması karşısında, telafisi mümkün olmadığı ve CMK'nın 236/2. maddesi uyarınca mağdurun zorunluluk arz eden haller dışında bir defa dinlenebileceği hükmü de dikkate alınarak bozma nedeni yapılmamıştır*."[1115]

Mağdur çocuğun ve suçun etkisiyle psikolojisi bozulan mağdurların beyanının kural olarak bir kez alınması ve bu yapılırken de mağdurun yanında bir uzman bulundurulması, yukarıda ifade edildiği gibi, zamanla önemi daha çok fark edilen

[1115] Yargıtay 4. CD, E. 2012/36537, K. 2014/5518, T. 20.02.2014, (www.karararama.yargitay.gov.tr E. T. 28.08.2023). Aynı yönde bkz. Yargıtay 14. CD, E. 2013/6232, K. 2015/6000, T. 30.04.2015; Yargıtay 14. CD, E. 2015/6914, K. 2016/1063, T. 10.02.2016. Kararlar için bkz. www.karararama.yargitay.gov.tr E. T. 28.08.2023; Yargıtay CGK, E. 2018/3-193, K. 2018/360, T. 18.09.2018, karar için bkz. Yaşar, Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı…,** s. 2362.

mağdur haklarının ceza muhakemesi mevzuatımızdaki bir yansımasıdır ve mağdurun daha fazla örselenmemesini temin eder. Muhakeme sürecinin bu kurala aykırı şekilde yürütülmesi nedeniyle hüküm bozulursa, bunun mağdurun yeniden dinlenmesini gerektireceğini ve kendi içinde bir "örselenme döngüsüne" yol açacağını gözeten Yargıtay, düzenlemenin amacından iyice uzaklaşılmaması için böyle bir çözüm bulmuş görünmektedir. Oysa, bu emredici kurala aykırılığın mağdur beyanının hükme esas alınamaması sonucunu doğurması beklenir. Nitekim düzenleme mağdurun ikinci kez mağdur edilmemesini temin etmekle beraber, beyanın güvenilirliğini artırmayı da amaçlar. Meselenin hassasiyeti dikkate alınınca, muhakeme sürecinde CMK'nın 236. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarına uyulmasının ne denli önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye'de çocukla adli görüşme yapan hâkim, savcı, sosyal hizmet görevlisi gibi aktörlerin bu alanda tamamlamakla yükümlü oldukları standart bir eğitim programının bulunmadığı gözlemlenmektedir.[1116] AGO'larda yararlanılan uzmanlarla yürütülen bir araştırmada uzmanlar, kendilerine verilen eğitimin yetersiz olduğunu ve bu eğitimin AGO'larda kırılgan tanıkların beyanını nasıl almaları gerektiğine ilişkin bilgi içermediğini, bu nedenle de kırılgan mağdur gruplarıyla görüşürken özel bir teknikten yararlanmadıklarını, alana dair bildiklerini sentezleyerek mağdurla iletişim kurduklarını belirtmişlerdir.[1117] Sistemden istenen verimin alınabilmesi ve beyanın tek seferde elde edilebilmesi için adli görüşmecilerin takip edebileceği standart bir görüşme protokolünün oluşturulması önemlidir.[1118] ÇİM'lerde ve AGO'larda çocuklarla görüşme yapılırken ortak bir prosedür uygulanmamasının hem adli görüşmelerin geçerliliğini azalttığı hem de yapılan görüşmede yeterince bilgi alınamamasına yol açtığı için çocuğun daha sonra yeniden beyanına başvurma ihtiyacı yarattığı ifade edilmektedir.[1119]

[1116] Batman, Gökçearslan, **Çocuğun Cinsel İstismarında…**, s. 44.
[1117] Berhudan Şamar, Betül Urhan, "Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme Yapan Adli Görüşmecilerin Deneyimlerinin İncelenmesi: Eskişehir Adliyesi", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 31, S. 3, 2020, s. 940, 941.
[1118] Eda Ermağan Çağlar, Tuğba Türk, "İstismara Maruz Kalan Çocuklarla Adli Görüşme: NICHD Protokolü Önerisi", **TAAD**, C. 11, S. 38, 2019, s. 407; Hüseyin Batman, Elif Gökçearslan, "The Evaluation of Justice System Actor on Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse", **Opus Journal of Society Research**, C. 20, Special Issue, 2023, s. 980.
[1119] Ermağan Çağlar, Türk, "İstismara Maruz Kalan…", s. 407.

Standart görüşme protokolü için NICHD (*National Institute of Child Health and Human Development*) Protokolü örnek gösterilmektedir. Bu Protokol'ün en kuvvetli yönlerinden birinin, çocukla yapılan görüşmenin tümünde serbest anlatım sorularına yer vermesi olduğu belirtilmektedir.[1120] Görüşme sırasında açık uçlu sorular sorulması, çocuktan olaya dair daha fazla detay öğrenilmesini sağlamaktadır.[1121] Açık uçlu sorular aynı zamanda mağdurun yönlendirilmesi ve olaya ilişkin belleğinden uzaklaşmasına da engel olmaktadır.[1122] Açık uçlu sorular yerine yanıtı içinde gizli olan yönlendirici sorular sorulması, çocuğun yargılandığı hissine kapılmasına yol açıp yaşadıklarını olduğu gibi aktarmasına engel olma tehlikesi barındırmaktadır.[1123] Bunlara ek olarak, tanığın kendisini kapatma ihtimaline karşı "utanç verici veya suçlayıcı" soruların, beyanın alınmasının son aşamasında yöneltilmesi önerilmektedir.[1124]

Görüşmenin başında çocuğa, cevabını bilmediği sorulara "Bilmiyorum." diyebileceğinin hatırlatılmasının da kendini baskı altında hissetmemesini sağladığı ve kendini emin olmasa da bir şekilde cevap vermeye zorlamaması dolayısıyla görüşmenin güvenilirliğini artırdığı ifade edilmektedir.[1125] Çocuğa olayın nasıl gerçekleştiğine ilişkin bir serbest anlatım sorusu sorulduğunda, sözünün kesilmeden dinlenmesi de hem olaya ilişkin daha fazla bilgi edinilmesini sağlaması hem de mağdurun kendisini kötü hissetmemesi bakımından önemlidir.[1126]

Çocukları olaya dair belleklerindeki bilgi boşluklarını doldurmaları için zorlamanın beyanları üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmada, bu yöndeki zorlamanın çocukların doğru cevap sayılarını azalttığı ve daha sonra "uydurdukları" bu cevapları benimseyerek olaydan bağımsız yeni bir olay oluşturmalarına yol açtığı tespit edilmiştir.[1127] Aynı zamanda, çocukların yetişkin bir görüşmeci karşısında tuzak

---

[1120] Ermağan Çağlar, Türk "İstismara Maruz Kalan…", s. 402.
[1121] Ermağan Çağlar, Türk "İstismara Maruz Kalan…", s. 403.
[1122] Eda Ermağan Çağlar, Neşe Kocabaşoğlu, "Bellek Boşluklarını Doldurmaya Zorlamanın Çocuk Görgü Tanığı Belleği Üzerindeki Olumsuz Etkileri", **TAAD**, C. 9, S. 34, 2018, s. 469, 470.
[1123] Celal Babayiğit, **Suç Mağduru Çocuğun Dinlenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 50.
[1124] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 230.
[1125] Ermağan Çağlar, Türk "İstismara Maruz Kalan", s. 404.
[1126] Olayı anlattıkları sırada yargı makamları tarafından sözü kesilen mağdur çocuklar, tedirgin hissettiklerini veya korktuklarını aktarmışlardır. Bkz. Zeynep Tekin Babuç, "Ceza Adaleti Sistemi İçerisinde Mağdur Çocukların İkincil Mağduriyeti", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, C. 23, S. 2, 2023, s. 329, 330.
[1127] Ermağan Çağlar, Kocabaşoğlu, "Bellek Boşluklarını…", s. 469, 470.

sorulara cevap vermek zorunda kaldıklarında buna direnç gösteremedikleri de tespit edilmiştir.[1128] Bu nedenle, çocuğun beyanını alacak adli makamların görüşmeden önce çocuklara cevabını bilmedikleri sorulara "Bilmiyorum." diyebileceklerini hatırlatması, olayı yansıtan bilgi edinme oranını artırabilecektir.[1129]

Çocuğun yaşını ve ihtiyaçlarını gözetmeyen bir görüşme tekniği hem adaletin tecellisine doğrudan etki edebilecek hem de çocuğun ikinci kez mağdur olmasına yol açabilecektir.[1130] Adli görüşmecilerle yürütülen bir çalışmada, adli görüşmeciler AGO'larda kırılgan mağdurun beyanı alınırken hâkim ve savcıların mağdura yöneltilmesini istedikleri soruların kimi zaman yargılayıcı nitelikte olduğunu ve adli görüşmecilerin bunu kırılgan mağdura sormak bakımından zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, bir adli görüşmeci, bir cinsel istismar vakasında Cumhuriyet savcısının AGO'da beyanı alınmakta olan mağdura, olay sırasında üzerinde ne olduğunun sorulmasını istediğinde adli görüşmeci bu soruyu mağdur çocuğa nasıl yönelteceğinden emin olamadığını ve duraksadığını ifade etmiştir.[1131] Adli görüşmeciler, hâkim ve savcıların mağdura sormak istedikleri sorunun değiştirilmeksizin yöneltilmesinde ısrarcı olmalarının, kırılgan mağdur beyanda bulunurken cevabını kesecek şekilde sık sık soru sormalarının, zaman zaman yargılayıcı bir dil kullanmalarının, kimi hâkim ve savcıların AGO'lar aracılığıyla beyan alınmasını gereksiz bir uygulama olarak görmesinin, görüşmeleri kısa sürede sonlandırmak istemelerinin karşılaşılan belli başlı sorunlar olduğunu ifade etmişlerdir.[1132]

Ceza adalet sistemi içinde yer alan mağdur çocuklarla yapılan bir araştırmada çocukların karşılaştıkları sorunlar şu şekilde gruplandırılmıştır: fiziki koşulların yetersizliği (aile üyelerinin önünde konuşmak, sanıkla aynı ortamda olmak, bekleme mekânlarının uygunsuzluğu, yabancı kişilerin yanında konuşmak), sürekliliği olmayan kişi ve işlemler (sürekli değişen adli sistem aktörleri, tedbirlerin uygulanma sorunları, sürekliliği olmayan adli süreçler), kurumsal gerçeklik ile çocuğun gerçekliği

[1128] Ermağan Çağlar, Kocabaşoğlu, "Bellek Boşluklarını Doldurmaya…", s. 470.
[1129] Ermağan Çağlar, Kocabaşoğlu, "Bellek Boşluklarını Doldurmaya…", s. 472.
[1130] Babayiğit, Çalıcı, Ziyalar, Aşıcıoğlu, "Suç Mağduru Çocuğun…", s. 136.
[1131] Şamar, Urhan, "Adli Görüşme Odalarında…", s. 946; ÇİM'lerde görev yapan uzmanlar da savcıların çocuklar için uygun olmayan soruların sorulmasında ısrarcı olabildiklerini dile getirmektedir. Bkz. Hilal Kök, Ercüment Erbay, "Cinsel İstismara Maruz Bırakılan Çocuklara Hizmet Sunan Çocuk İzlem Merkezleri Üzerine Bir Araştırma", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 34, S. 2, 2023, s. 394.
[1132] Şamar, Urhan, "Adli Görüşme Odalarında…", s. 953.

arasındaki ayrım (kurumsal zaman sorunu, beden muayenesi ve mahremiyet sorunu, tekrar tekrar beyanın alınması), hukuki bilgilendirme ve terminoloji sorunu (konuşulanları ve adli metinleri anlamamak, geleceğe ilişkin kaygılar, sürece ilişkin belirsizlikler), iletişim sorunları (kendini detaylı ifade edememek, çocuk odaklı bir dinleme olmaması, yargılayıcı ve suçlayıcı tutum).[1133] Özellikle de mağdur çocuk için barodan avukat görevlendirildiği durumlarda her muhakeme işlemine ayrı bir avukatın katılmasının ya da adli görüşmeci olarak her defasında farklı bir kişiyle görüşmesinin çocuk bakımından destek kişilerinin sürekliliğinin sağlanamaması anlamına geldiği belirtilmektedir.[1134] Öte yandan, bir aile üyesinin ya da güvendiği bir yetişkinin muhakeme sürecinde çocuğun yanında bulunmasının (destek kişisi) önemli olduğu ifade edilmektedir.[1135]

Kural, adli görüşme odasında görüşme yapılacak kişi ve adli görüşmeci ile ihtiyaç varsa tercüman dışında başka kimsenin bulunmamasıdır. Fakat yukarıdaki araştırmalardan yola çıkılarak Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 56/2-b'de "*Kendisini daha rahat ifade edebilmesi amacıyla görüşme yapılan kişinin talebi veya adli görüşmecinin önerisi üzerine ilgili hâkim ya da Cumhuriyet savcısının uygun görmesi hâlinde ifade işlemleri sırasında, seçtiği bir kişi kendisine eşlik edebilir.*" düzenlemesi getirilmiştir. Destek kişinin görüşmeye müdahale etmemesi ve mağdurun, destek kişisinin etkisi altında kalmaması için mağdurun onu göremeyeceği bir yere oturtulması gibi önlemler alınması gerektiğinin altı çizilmektedir.[1136] Söz konusu düzenleme ile destek kişisinin varlığının çocuklara duygusal olarak güç vermesi ve daha rahat bir şekilde beyanda bulunmalarının sağlanması amaçlanmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus, 236. maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları arasındaki uyumsuzluktur. İkinci fıkra "*İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur*"dan söz ederken üçüncü fıkra "*Mağdur çocukların veya*

[1133] Tekin Babuç, "Ceza Adaleti Sistemi…", s. 328.
[1134] Tekin Babuç, "Ceza Adalet Sistemi…", s. 334.
[1135] Lynn Barry, Kendra Nixon, Leslie M. Tutty, Karen Wyllie, Jennifer Mackenzie, **A Review of the Calgary Child Witness Preparation Program: Issues and Implications for Child Witnesses and the Criminal Justice System**, 2006, s. 57, (https://live-nursing.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/13/A%20review%20of%20the%20Calgary%20Child%20Witness%20Preparation%20Program-%20Issues%20and%20implications%20for%20child%20witnesses%20and%20the%20criminal%20justice%20system.pdf, E. T. 12.04.2024).
[1136] Aydın, Ceza Hukukunda Mağdur…, s. 234.

işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun" tanık olarak dinlenmesinden bahsetmektedir. İşlenen suç nedeniyle çocuk mağdurun psikolojisinin bozulup bozulmadığı ayrıca araştırılmaksızın tüm mağdur çocuklar bakımından ikinci ve üçüncü fıkralardaki güvencelerin sağlanması gerekir.[1137] Bu yüzden ikinci fıkra, üçüncü fıkraya uygun şekilde düzenlenerek çelişki giderilmelidir.

c. Nitelikli Cinsel İstismar ve Cinsel Saldırı Suçu Mağdurlarının Dinlenmesi

Çocuk mağdur, işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulan mağdur ve Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından beyanının özel ortamda alınması veya şüpheli ya da sanık ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğuna karar verilen mağdur grupları dışında, CMK m. 236'daki özel dinleme koşulları altında beyanı alınacağı ifade edilen son kırılgan grup, nitelikli cinsel istismar ve nitelikli cinsel saldırı suçu mağdurlarıdır.

Çocuk veya mağdurların Türkiye'nin de taraf olduğu, kısaca *Lanzarote* Sözleşmesi olarak anılan Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi,[1138] cinsel istismar mağduru çocukların nasıl dinlenmesi gerektiğiyle ilgili temel kuralları[1139] ihdas etmektedir. Sözleşme'ye uygun olarak mevzuatımızda yer verilen düzenlemeler aşağıda detaylı olarak ele alınacaktır.

[1137] Aydın, **Ceza Hukukunda Mağdur…**, s. 184; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku,** s. 157, dipnot 190.

[1138] Türkiye Sözleşme'yi 25.10.2007 tarihinde imzalamış, Sözleşme'nin onaylanmasını uygun bulan 25.11.2010 tarih ve 6084 sayılı Kanun, 10.12.2010 tarih ve 277881 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu 18.07.2011 tarihinde Sözleşme'nin onaylanmasını kararlaştırmış ve Sözleşme'nin Resmi Türkçe çevirisi 10.09.2011 tarih ve 28050 sayılı Resmî Gazete'de yer almıştır.

[1139] "*Çocuğun İfadesinin Alınması*
Madde 35: "1-Taraflardan her biri aşağıdakileri sağlamak için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır:
a.Çocukla yapılacak mülakatın, yetkili makamlara vakalar bildirildikten sonra haksız bir gecikme olmaksızın gerçekleştirilmesi;
b.Çocukla yapılacak mülakatın, gerekli görülüyorsa, bu amaçla tasarlanmış ya da uygun hale getirilmiş binalarda gerçekleştirilmesi;
c.Çocukla yapılacak mülakatın bu amaçla eğitilmiş profesyoneller tarafından gerçekleştirilmesi;
d.Mümkün ve uygunsa, çocukla yapılacak bütün mülakatların aynı kişi tarafından gerçekleştirilmesi;
e.Çocukla yapılacak mülakatların cezai işlemlerin amacı için gerekli olan kadar ve mümkün olduğunca sınırlı tutulması;
f.Çocuğa, yasal temsilcisinin ya da uygun olduğu takdirde kendi seçeceği bir yetişkinin, bu kişiye yönelik aksi yönde bir karar alınmamışsa, eşlik etmesi.
2-Taraflardan her biri, mağdurla ya da çocuk tanıkla yapılan tüm mülakatların sesli-görüntülü olarak kaydedilmesini ve bu kayıtların gerektiğinde iç hukuktaki kurallara uygun olarak mahkeme işlemlerinde delil olarak kabul edilmesini sağlamak için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır.

Bu hususstaki ana düzenleme, CMK m. 236'nın beşinci ve devamındaki fıkralardır. Beşinci fıkra *"Türk Ceza Kanununun 103 üncü maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen suçlardan mağdur olan çocukların soruşturma evresindeki beyanları, bunlara yönelik hizmet veren merkezlerde Cumhuriyet savcısının nezaretinde uzmanlar aracılığıyla alınır. Mağdur çocuğun beyan ve görüntüleri kayda alınır. Kovuşturma evresinde ise ancak, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından mağdur çocuğun beyanının alınması veya başkaca bir işlem yapılmasında zorunluluk bulunması hâlinde bu işlem, mahkeme veya görevlendireceği naip hâkim tarafından bu merkezlerde uzmanlar aracılığıyla yerine getirilir. Mağdur çocuk yargı çevresi ve mülkî sınırlara bakılmaksızın en yakın merkeze götürülmek suretiyle bu fıkrada belirtilen işlemler yerine getirilir."* hükmünü haizdir.

Maddede çocukların beyanının alınacağının söylendiği merkezler, ÇİM'lerdir. Nitelikli cinsel istismar suçu mağduru çocukların kovuşturma evresindeki beyanlarının ancak maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından bir zorunluluk olması hâlinde, yine bu merkezlerde (ÇİM'ler yalnızca soruşturma evresinde hizmet verdiği için bu defa AGO'larda), hâkim tarafından, uzmanlar aracılığıyla alınacağı aynı maddede düzenlenmiştir.

Maddenin 6. fıkrasında[1140] cinsel saldırı suçunun nitelikli hâlinden mağdur olanların da aynı usulle dinlenecekleri hüküm altına alınmıştır. Ancak buradaki fark, beyanın ve görüntünün kayda alınabilmesinin yetişkin mağdurun rızasına tabi tutulması[1141] ve beyanın ÇİM'lerde değil; AGO'larda alınacak olmasıdır. Devam eden

---

3-Mağduru yaşı konusunda bir belirsizlik ve mağdurun çocuk olduğuna inanılacak sebepler var ise, yaşının doğrulanması beklenirken paragraf 1 ve 2'deki tedbirler uygulanır."
Ceza Muhakemesi İşlemleri
Madde 36: "1-Taraflardan her biri, hukuki mesleklerin bağımsızlığını yöneten kurallara saygı içinde, çocuk hakları ve çocukların cinsel sömürü ve istismar konusunda eğitimlerin ceza muhakemesi işlemlerine katılan bütün kişiler, özellikle de hakim, savcı ve avukatlar için temin edilmesini sağlamak amacıyla gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır.
2-Taraflardan her biri, iç hukukundaki kurallara göre, aşağıdakilerin sağlanması için gerekli yasal ve diğer tedbirleri alır:
a-Hakimin duruşmayı kamuya kapalı olarak gerçekleştirebilmesi;
b-Mağdurun duruşma salonunda fiziksel olarak bulunmadan, özellikle uygun iletişim teknolojileri aracılığıyla, dinlenebilmesi."

[1140] CMK m. 236/6: "*Türk Ceza Kanununun 102 nci maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen suçlardan mağdur olanların soruşturma evresindeki beyanları bakımından da beşinci fıkra hükmü uygulanır. Ancak, beyan ve görüntülerin kayda alınmasında mağdurun rızası aranır*."

[1141] Mağdurun kayıt yapılmasına rızasının olmaması hâlinde duruşmada bizzat ya da AGO'dan duruşmaya bağlanarak dinlenmesinin zorunlu olduğu belirtilmektedir. Bkz. Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında…**, s. 123.

fıkrada, kaydın dava dosyasında saklanacağı ve kimseye verilmeyeceği belirtilmektedir. "Kimseye verilmez" hükmü, düzenlemenin amacını yansıtmamaktadır. Buradan anlaşılması gereken, kayıtların gizli tutulması ve yayılmasının engellenmesi; ancak müdafi ya da sanık kayıtları izlemek istediğinde onlara bu imkânın sağlanmasıdır.[1142] Nitekim bir sonraki fıkrada kayıtların şüpheli, sanık, müdafii, mağdur, vekil veya kanuni temsilciye soruşturma ve kovuşturma makamlarının gözetiminde, gizliliği korunmak suretiyle izletilebileceği açıklanmaktadır. Talep etmeleri hâlinde sayılan bu kişilere beyan ve görüntü kayıtları yazılı tutanağa dönüştürülerek verilecektir. Adli görüşme odalarında alınan beyan delilinin ortaya koyulması, tarafların bulunduğu duruşmada kaydın tümüyle izlenmesiyle mümkün olur.[1143] Kaydın sadece bir kısmının izlenmesi ise savunma hakkının kısıtlanması anlamına gelir ve CMK m. 289/1-h uyarınca bir hukuka mutlak aykırılık hâlidir.[1144]

Beyanının duruşmada alınması söz konusu olduğunda kırılgan mağdurun yaşayacağı olumsuzluklar; faille yeniden karşılaşmanın yol açacağı korku, duruşma salonunda bulunmanın yaratacağı gerilim, doğrudan soruların kimi zaman mahrem ve saldırgan niteliği, olayı defalarca ve tüm ayrıntılarıyla anlatmanın mağdurun psikolojisini olumsuz etkilemesi olarak sayılabilir.[1145] Özellikle cinsel istismar suçundan yürütülen muhakemelerin çocuk üzerinde yaratacağı stresi azaltmanın en etkili yolunun, çocuğun beyanının duruşma salonu dışındaki bir alanda, bir uzman aracılığıyla ve kameraya kaydedilerek alınması olduğu ifade edilmektedir.[1146]

ÇİM'lerin sayısının artırılması ve cinsel istismar suçunun temel hâli söz konusu olduğunda da çocuğun beyanının ÇİM'lerde alınması gerektiği, bu alanda çalışan uzmanlarca dile getirilmektedir.[1147] Mağdur çocuğun beyanı, ÇİM'lerde CMK m. 236/5'e uygun olarak ve videoya kaydedilmek suretiyle alınmışken, bir zorunluluk olmadıkça çocuğun daha sonra AGO'larda yeniden beyanına başvurulmaması gerektiği de konunun uzmanları tarafından altı çizilen bir diğer hususdur.[1148] Bu

[1142] Coşkun, **Cinsel Suçların İspatında…**, s. 126.
[1143] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 22.
[1144] Taner, "Kırılgan Mağdur Beyanının…", s. 22.
[1145] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 28.
[1146] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 29.
[1147] Kök, Erbay, "Cinsel İstismara Maruz…", s. 393.
[1148] Kök, Erbay, "Cinsel İstismara Maruz…", s. 393.

alanların duruşma salonundan uzak olması, çocuğun ve ailesinin şüpheli veya sanıkla karşılaşma ihtimalini oldukça azaltır.[1149] CMK m. 236/5 ve devamındaki fıkralarla getirilen düzenlemelerin bu alanda yapılan güncel çalışmalarla ve kırılgan mağdurların ihtiyaçlarıyla uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Beyanının kayda alınması, nitelikli cinsel istismar suçunun mağduru olan çocukların üstün yararı gözetilerek getirilen ve onların rızasını gerektirmeyen bir uygulama olmakla birlikte, sebebi açıklanmazsa, çocukları tedirgin etmektedir.[1150] Defalarca dinlenmelerine engel olmak için beyanlarının kayda alındığı açıklandığındaysa çocukların iş birliğine açık oldukları tespit edilmiştir.[1151] Bu ve benzeri hukuki açıklamalar yapılırken çocukların gelişimsel düzeylerinin dikkate alınması ve kavramların anlayabilecekleri bir dille açıklanması da ayrıca önemlidir.[1152]

Mağdur çocukla kurulacak iletişim onları suçlayıcı ve itibarlarını zedeleyici olmamalıdır. Türkiye'de ceza adaleti sistemi içinde yer alan mağdur çocuklarla yapılan bir araştırmada, katılımcıların önemli bir kısmı sürece dahil olan profesyonellerin, sergiledikleri davranışlarla kendilerini rahatsız hissetmelerine yol açtıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre, kolluk görevlileri kendilerine inanmadıklarında ya da olaya ilişkin "uygunsuz" sorular sorduklarında veya cevaplayamadıkları bir soru olunca hâkimler duruşmada kendilerine bağırdıklarında, zorlandıklarını ifade etmişlerdir.[1153] Oysa, özellikle de cinsel istismar mağduru çocukların, hele ki fiil aile üyesi veya aileye yakın bir kişi tarafından gerçekleştirilmişse, kendilerine inanılmayacağı ya da suçlanacakları endişesini zaten taşıdıkları ifade edilmektedir.[1154] Hâlihazırda böyle bir endişeye sahipken ceza muhakemesi aktörleri tarafından bu endişelerinin pekiştirilmesinin çocukların soruşturma evresinde verdikleri beyanı kovuşturma evresinde değiştirmelerine yol açabildiği belirtilmektedir.[1155] Gerçekten de Türkiye'deki cinsel suç mağdurlarının suça ilişkin olarak başvurdukları resmî kurumlardaki deneyimlerini yüksek lisans tezi

[1149] Anne Cossins, "Prosecuting Child Sexual Assult Cases: Are Vulnerable Witness Protections Enough?", **Current Issues in Criminal Justice**, C. 18, S. 2, 2006, s. 310; Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 29.
[1150] Tekin Babuç, "Ceza Adalet Sistemi…", s. 341.
[1151] Tekin Babuç, "Ceza Adalet Sistemi…", s. 341.
[1152] Tekin Babuç, "Ceza Adalet Sistemi…", s. 343.
[1153] Tekin Babuç, "Ceza Adaleti Sistemi…", s. 335–337.
[1154] Tekin Babuç, "Ceza Adaleti Sistemi…", s. 337.
[1155] Tekin Babuç, "Ceza Adaleti Sistemi…", s. 337.

kapsamında araştıran başka bir çalışmada, cinsel suç mağduru olan bir katılımcı, ceza muhakemesi sürecinde değersiz hissettirildiği için süreçten bunaldığını ve davanın bir an önce bitmesi için sonradan beyanını değiştirdiğini söylemiştir.[1156] Görüldüğü üzere, bu hususstaki kanuni düzenlemeler gerektiği şekilde uygulanmadığında ne mağdurun muhakeme sürecince ikincil mağduriyet yaşaması engellenebilmekte ne de maddi gerçeğe ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Cinsel istismar mağduru çocukların beyanını alırken adli görüşme tekniklerinin uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek üzere İstanbul'da görev yapan 18 ağır ceza mahkemesi hâkimi ve yirmi beş uzmanla yapılan yakın tarihli bir başka araştırma da önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Söz konusu araştırmaya katılan uzmanların yirmi üçünün, hâkimlerinse yalnızca beşinin Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen adli görüşme eğitimini aldığı, eğitime katılan hâkimlerin bu konuya ilgilerinin daha yüksek olduğu ve adli görüşme odalarının kullanılmasından yana oldukları tespit edilmiştir.[1157] Eğitime katılmayan hâkimlerin yarıdan çoğu ise adli görüşme odalarını kullanmadıklarını belirtmiştir.[1158] AGO'ları kullanmamanın bir sebebi bağlantıya ilişkin teknik sorunlar olarak ifade edilirken bir diğer gerekçe ise doğrudan doğruyalık ilkesiyle bağdaşmaması dolayısıyla bu odaları kullanmayı kategorik olarak reddetmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.[1159]

Türkiye'de hâkimler, avukatlar, adli görüşme odasını kullanan çocuklar ve adli görüşmecilerle yürütülen bir diğer araştırmada da hâkimlerin adli görüşme odalarının kullanılmasının doğrudan doğruyalık ilkesine zarar verebileceği endişesini taşıdıkları tespit edilmiştir.[1160] Hâkimler, adli görüşme odasından bağlantı sırasında kullanılan ekranın küçük olduğunu ve mağdurun mimiklerini gözlemlemelerine imkân vermediğini belirtmişlerdir.[1161] AGO'larla kurulan bağlantının teknik kalitesinin artırılması gerektiği bir gerçektir.[1162] Bağlantısızlık sorunu, mağdurun küçük bir ekran aracılığıyla dinlenmek zorunda kalınması, AGO'ları kullanmak isteyen hâkim ve

---

[1156] Yağmur Altay, **Türkiye'de Cinsel Suç Mağdurlarının Yardım Arama Deneyimleri ve Destek Mekanizmalarına İlişkin Algıları**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 147.
[1157] Batman, Gökçearslan, "The Evaluation of…", s. 977.
[1158] Batman, Gökçearslan, "The Evaluation of…", s. 978, 979.
[1159] Batman, Gökçearslan, "The Evaluation of…", s. 979.
[1160] Dolunay Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 19, 20.
[1161] Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 13.
[1162] Adli görüşme odalarının kullanımıyla ilgili yürütülen bir araştırmada, çalışmaya katılan hâkimlerin, avukatların ve uzmanların önemli bir kısmı, teknik aksaklıkların giderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 12, 15, 16.

savcıları da kullanamaz hâle getirmektedir. Bu nedenle, Adalet Bakanlığı'nın bu alandaki teknik sorunları hızla çözmesi elzemdir.

Bağlantı kalitesini iyileştirmek yerine kategorik olarak bu odaların kullanımından vazgeçmek ise özellikle de kırılgan mağdurun çocuk olduğu yargılamalarda, çocuğun üstün yararının gözetilmesi ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Nitekim AGO'ları kullanan çocuklarla yapılan bir araştırmada, çocukların büyük kısmı duruşma salonunda ifade vermek istemediklerini, bunun yerine beyanlarının AGO'larda alınmasını tercih edeceklerini;[1163] tümü ise AGO'ların kendileri için iyi bir uygulama olduğunu belirtmişlerdir.[1164] Öte yandan, adli görüşme odaları vasıtasıyla alınan beyanlar gerçekten de doğrudan doğruyalık ilkesine müdahale teşkil eder; ancak böyle bir müdahale, mağdurun defalarca örselenmemesi için mağdur menfaatleriyle sanığın menfaatleri dengelenerek gerçekleştirildiği sürece ölçülü kabul edilecektir.[1165] O hâlde, cinsel şiddet mağdurunun özel koşulları gözetilerek sanığa mağdurun beyanlarının güvenilirliğini sorgulama imkânı tanımak gerekir. Başka bir deyişle, sanığın adil yargılanma hakkı ile mağdurun onuruna ve özel hayatına saygı hakkı arasında hakkaniyetli bir denge kurulmalıdır.[1166]

Aşağıdaki başlıkta öncelikle, AİHM'in "duruşmaya getirilemeyen tanık" içtihadı kapsamında kırılgan tanığın/mağdurun beyanının sanığın adil yargılanma hakkı ihlal edilmeksizin nasıl alınabileceğine ilişkin geliştirdiği içtihadı ortaya koyulacaktır. Ardından, son olarak, CMK'nın yukarıda sözü edilen düzenlemelerinin bu içtihatla örtüşüp örtüşmediği değerlendirilecektir.

d. AİHM'in Al-Khawaja Testi Karşısında Kırılgan Tanığın Beyanı

AİHS m. 6/3-d, hakkında suç isnadı olan kişilerin iddia tanıklarını sorguya çekme ya da çektirme ve savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını isteme hakkına yer verir. "Sanığın tanığa soru sorma hakkı ve tanık dinlenmesinde fırsat eşitliği" şeklinde daha

[1163] Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 18.
[1164] Sarıca, Coşkun, "Cinsel İstismar Olgularında…", s. 19.
[1165] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 23, 24.
[1166] Çetiner, **Mağdur Beyanına Dayalı…**, s. 89.

öz olarak ifade edilebilecek bu hakkın, silahların eşitliği ilkesine uygun şekilde sınırlandırılması mümkündür.[1167]

Sanığın tanığa soru sorabilmesi için kural olarak tanığın duruşmada bulunması gerekir; ancak kimi zaman bu mümkün olmaz. Duruşmaya getirilemeyen tanık, kimliği bilinen; ancak kendisine ulaşılamaması, tehdide maruz kalması ya da kırılgan olması nedeniyle duruşmada beyanda bulunamayan tanıktır.[1168] Duruşmaya getirilemeyen tanık bahsi, bu başlık altında kırılgan tanık boyutu öne çıkarılarak ele alınacaktır. Tehdide maruz kalan tanık boyutu ise tanığın korunma hakkı başlığı altında, bu çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmiştir. AİHM'in kırılgan tanığa ilişkin içtihadını değerlendirmeye geçmeden önce, Mahkeme'nin tanık tabirini özerk yorumlaması sebebiyle bu başlık altında kırılgan tanığa yapılan her vurgunun, kırılgan mağduru da kapsayacağını hatırlamak faydalı olacaktır.

Sanığın tanığa soru sorma hakkının ihlal edilip edilmediği konusunda AİHM, seneler içinde değişikliğe uğrayan bir içtihat geliştirmiştir.[1169] Mahkeme'nin duruşmaya getirilemeyen tanık bakımından içtihadında değişikliğe yol açan en önemli karar olan *Al-Khawaja ve Tahery* kararında ortaya koyduğu ve hâlâ yararlandığı ölçütler, "*Al-Khawaja* Testi" olarak adlandırılmaktadır. Bu test daha sonraki kararlarla somutlaşmıştır. Bu anlamda özellik arz eden kararlardan biri, *Schatschaschwili* kararıdır. *Schatschaschwili* kararına göre şu soruların kural olarak aynı sırayla sorulması gerekir; ancak bu test, söz konusu ceza yargılamasının bir bütün olarak adil olup olmadığını tespit etmeye yaradığı için[1170] cevaplardan biri diğerlerinden daha belirginse soru sıralamasını değiştirmek de mümkündür:[1171] 1) Tanığın duruşmada bulunmaması için makul bir sebebi var mı? 2) Başvurucunun mahkûmiyeti bakımından bu tanığın beyanı tek veya belirleyici delil mi? 3) Savunma hakkı

[1167] AİHM, Engel ve Diğerleri/Hollanda, Başvuru No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, T. 08.06.1976, para. 91, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).
[1168] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 15.
[1169] Bu içtihadın gelişim süreci, bu çalışmanın "Sanığın Tanığa Soru Sorma Hakkı ve Tanık Dinlenmesinde Fırsat Eşitliği" başlığı altında değerlendirilecektir.
[1170] Testin her üç sorusunun da esasen yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını tespit etmeyi amaçladığı ve bu yüzden gerekirse soru sıralamasının değiştirilebileceği yönündeki bu içtihada temkinli yaklaşmak gerektiği, böyle bir esnekliğin *Al-Khawaja* Tesi'ni "*yargılamanın bütünüyle adil olup olmadığına*" yönelik tek bir kritere indirgeme riski barındırdığı ve bunun da belirsizlik yaratacağı şeklindeki eleştiri için bkz. Efser Erden Tütüncü, "Schatschaschwili Almanya'ya Karşı Kararı Işığında Sanığın İddia Tanıklarına Doğrudan Soru Sorma Hakkı", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1-2, 2016, s. 783.
[1171] AİHM, Schatschaschwili/Almanya (BD), Başvuru No: 9154/10, T. 15.12.2015, para. 117, 118, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).

bakımından dengeleyici tedbirlere başvurulmuş mu? Bu soruların yalnızca bir tanesinin cevabına dayanılarak AİHS m. 6/1'de düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden söz edilemez; her üç cevabın da bir arada değerlendirilmesi gerekir.[1172]

Testin ilk sorusu olan tanığın duruşmada bulunmaması için makul bir sebebinin olup olmadığı, kırılgan tanığın beyanı alınması gerektiğinde çoğunlukla kendiliğinden cevap bulur; çünkü yaşadığı olayın etkisiyle bu grupta yer alan tanığın psikolojisinin olumsuz etkilenme ihtimali oldukça yüksektir.[1173] Ancak kırılgan grupta yer alsa bile tanığın duruşmaya gelememesinin nedeni ve mağdur üzerindeki etkisi mahkeme kararında belirtilmelidir.[1174] Kırılgan tanığın beyanının tek ya da belirleyici delil olup olmadığı sorusuna da olumlu cevap vermek mümkündür; çünkü tanığın beyanı tek delil niteliğinde olmasa bile bu beyanın, olayı tek başına doğrudan ispatlamaya elverişli olma ihtimali yüksektir.[1175] O hâlde kırılgan tanığın beyanı alınırken değerlendirilmesi gereken asıl soru, dengeleyici tedbirlere gereği gibi başvurulup başvurulmadığına ilişkin üçüncü sorudur. AİHM'e göre, başvurulan dengeleyici tedbirlerin, duruşmaya getirilemeyen tanığın beyanlarının yargılama bakımından önemiyle orantılı olması gerekir ki yargılamanın adil olduğundan bahsedilebilsin.[1176]

AİHM, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların muhakeme sürecinin, mağdur açısından faille karşı karşıya gelmek zorunda kaldığı durumlarda oldukça zorlayıcı olduğunu; mağdurun çocuk olduğu davalarda zorlayıcılığın daha belirgin hâle geldiğini dile getirmekte, sanığın adil yargılanma hakkıyla mağdurun özel hayatına saygı hakkının bir arada gözetilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Mahkeme, cinsel istismarla ilgili ceza yargılamalarında, savunma haklarının yeterli ve etkili bir şekilde kullanılabilmesini sağlayacak şekilde, mağdurun korunması amacıyla bazı tedbirlerin alınabileceğini kabul etmektedir.[1177]

[1172] Marie-Aude Beernaert, Frédéric Krenc, **Le Droit à un Procès Équitables Dans la Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme**, 1. Bası, Limal: Anthemis, 2019, s. 222, 223.
[1173] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 17.
[1174] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 17.
[1175] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 17.
[1176] AİHM, Schatschaschwili/Almanya (BD), para. 116,
[1177] AİHM, Aigner/ Avusturya, Başvuru No: 28328/03, T. 10.05.2012, para. 37, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

Mahkeme, duruşmaya getirilemeyen tanığın güvenilirliğinin soruşturma evresinde şüphelinin müdafii tarafından denetlenmesine imkân tanınmasını dengeleyici bir tedbir olarak kabul etmektedir.[1178] Kırılgan mağdurların duruşma salonu dışında, adli görüşme odalarında, adli görüşme uzmanları aracılığıyla, kameraya kaydedilerek ve herhangi bir zorunluluk olmadıkça yalnızca bir kez beyanlarının alınması, bu sırada savunma makamına kırılgan mağdura soru sorma imkânı sağlanması (CMK m. 236/1-4) savunma hakkı bakımından dengeleyici bir tedbir olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla böyle bir uygulama adil yargılanma hakkını ihlal etmez.[1179]

AİHM, tanık beyanının kaydının duruşmada izletilmesini de sanığın tanığa soru sorma hakkının kullanılamamasını dengeleyebilecek bir tedbir olarak değerlendirebilmekte;[1180] ancak bunu yaparken her olayın kendine özgü koşullarını göz önünde bulundurmaktadır. Bu bağlamda örneğin, videoya kaydedilen tanık beyanının duruşma sırasında iddia ve savunma makamlarına izletilerek tanığın beyanı sırasındaki tutumunun gözlemlenebilmesine olanak sağlanması dengeleyici bir tedbir olarak kabul görmüştür.[1181] O hâlde, nitelikli cinsel istismar ve nitelikli cinsel saldırı suçu mağdurlarının kural olarak soruşturma evresinde ve bir kez alınacak olan beyanlarına ait video kaydının bir örneğinin savunma makamına verilmemesi ve savunmaya bu kaydı soruşturma ve kovuşturma makamlarının gözetiminde, gizliliğinin korunması suretiyle izletilmesinin (CMK m. 236/5-8) ölçülü bir müdahale teşkil edebilmesi için savunma makamının gerekirse uzunca bir süre kaydı sesli ve görüntülü olarak izleyebileceği, gürültüden ve karmaşadan uzak odalar tesis edilmelidir.[1182] Savunmaya kayıtları izlemeksizin sadece tutanağa aktarılmış hâllerini okuma imkânının sağlanması ise ölçülü bir sınırlama teşkil etmeyecektir.[1183]

[1178] AİHM, Gani/İspanya, Başvuru No: 6180/08, T. 19.02.2013, para. 48, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[1179] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 25.
[1180] AİHM, Blokhin/Rusya, (BD), Başvuru No: 47152/06, T. 23.03.2016, para. 215, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[1181] AİHM, Chmura/Polonya, Başvuru No: 18475/05, T. 03.04.2012, para. 50; AİHM, D.T./Hollanda, Başvuru No: 25307/10, T. 02.04.2013, para. 50. Kararlar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023.
[1182] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 34.
[1183] Taner, "Kırılgan Mağdurun Beyanının…", s. 34.

4. Suç Ortağının Tanık Olarak Dinlenmesi

Anglo-Amerikan hukuk sisteminden farklı olarak Kıta Avrupası hukuk sisteminde sanık veya şüpheli, sanığı veya şüphelisi oldukları olayın aynı zamanda tanığı olamazlar. Bunun nedeni, tanıklık ve şüphelilik/sanıklık kurumlarının birbirinden farklı hak ve yükümlülüklere tabi olmasıdır.[1184] Örneğin, tanıktan farklı olarak sanığın veya şüphelinin beyanda bulunma ve doğruları söyleme yükümlülüğü yoktur.[1185] Buna bağlı olarak, yalan tanıklık suç iken sanığın veya şüphelinin gerçek dışı beyanda bulunması suç olarak düzenlenmiş değildir. Öte yandan, bu mantıkla pek de bağdaşmayan bir şekilde[1186] CMK m. 50/1-c'de "*Soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar*"ın yemin verilmeksizin tanık olarak dinleneceği düzenlenmektedir. Bu kimselerin "*tanık olarak dinlenebilecekleri*" şeklindeki düzenlemenin nasıl anlaşılması gerektiği, doktrinde üzerinde uzlaşı olmayan meselelerden biridir.

Soruşturma veya kovuşturma konusu suça iştirak edenlerin tanık olarak dinlenebileceğini ifade eden yazarlar[1187] olduğu kadar bir ayrım yapılması gerektiğini savunanlar da bulunmaktadır. Buna göre, CMK m. 50/1-c'de ifade edilen kişilerden aynı soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten hükümlü olanlar ile suçluyu kayırma, suç delillerini yok etme, gizleme ya da değiştirmekten kesin hükümle mahkûm olanların tanık olarak dinlenmesinde herhangi bir sakınca yoktur.[1188] Öte yandan, bu kişiler tanık olarak dinlenmeleri sırasında kendileri aleyhine yeniden soruşturma veya kovuşturma başlatılmasına neden olabilecek sorulara cevap vermekten kaçınabilirler ve bu haklarının kendilerine hatırlatılması gerekir.[1189]

Ayrıma gidilmesi gerektiği kanısında olan bir diğer görüş ise sadece beraat eden suç ortağının diğeri hakkında tanık olarak dinlenebileceğini ya da davaları ayrı

[1184] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 305.
[1185] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 305.
[1186] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 366.
[1187] Tezcan, Erdem, Önok, **Teorik ve Pratik…**, s. 1267.
[1188] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373; Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 25. Benzer yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların**…, s. 24.
[1189] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373.

görülmekte olan suç ortaklarının, diğerinin davasında şahıs itibariyle taraf olmayacağı için tanık olarak beyanının alınmasının mümkün olduğunu dile getirmektedir.[1190] Alman doktrininde ağırlıklı olarak savunulan görüşe göreyse suça iştirak eden kişiler ancak haklarında birlikte ceza muhakemesi yürütüldüğü takdirde suç ortağı sanık olarak kabul edilmekte[1191] ve bu kişilerin suç ortaklarına karşı yürütülen muhakemede tanık olarak dinlenemeyeceği ifade edilmektedir.[1192]

Şüpheli veya sanığın suç ortağının yeminsiz tanık olarak dinlenmesine ilişkin kuralda, bu kimselerin tarafsız olamayacaklarından hareket edilmektedir.[1193] Gerçekten de tanık, olayın tarafı olmayan, üçüncü kişi konumundadır. O hâlde aynı soruşturma ya da kovuşturmada şüpheli veya sanıkla tanık sıfatlarının birleşmesi, bu kurumların mantığıyla örtüşmez.[1194] Bu kimselere tanık olarak beyanı alınırken yemin verdirilmemesi ya da kendileri veya yakınları hakkında ceza muhakemesi başlatılmasına yol açabilecek sorulara CMK m. 48 uyarınca cevap vermekten kaçınma hakkına sahip olmaları da söz konusu çelişkiyi ortadan kaldırmaya yetmeyecektir.[1195] Bu nedenle CMK m. 50/1-c'deki düzenlemeye göre, aynı soruşturma ya da kovuşturmada şüpheli ya da sanık olan bir kişinin tanık olarak dinlenmesi ve gerçeği söylemekle yükümlü tutulmasının AY m. 38/5'te ifadesini bulan *nemo tenetur* ilkesiyle bağdaşmadığı, haklı olarak, ifade edilmektedir.[1196]

Uygulamada, tanık olarak dinlenen suç ortağının beyanlarını, kendi eylemlerinden ayrıştırmanın mümkün olmadığına işaret edilmektedir.[1197] Doktrinde de söz konusu hükmün kaldırılması ve birlikte suç işleyen kişilerin birbirleri lehine ya da aleyhine tanıklık yapmaya zorlanamayacaklarının açıkça düzenlenmesiyle bu çelişkinin giderilmesi önerilmektedir.[1198] Ancak elbette sanığın kendisinin de katıldığı suçlarda tanık olarak dinlenememesi, bu beyanın delil olarak kabul edilemeyeceği

---

[1190] Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 295; Benzer yönde bkz. Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 52.
[1191] Rogall, **Systematischer Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 43
[1192] Rogall, **Systematischer Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 42.
[1193] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 365.
[1194] Birtek, **Ceza Muhakemesinde Delil…**, s. 170; Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 368.
[1195] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373.
[1196] Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 269. CMK m. 50/1-c'nin mehaz kanun StPO'daki karşılığı olan § 60'ın Türkçe'ye hatalı çevrilmesi suretiyle düzenlendiğiyle ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 369–372.
[1197] Nas, Yalan **Tanıklık Suçu…**, s. 170.
[1198] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 269. Turhan, düzenlemenin şüpheli veya sanığın tanık olarak dinlenmesine imkân tanıyan kısmının hükümden çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. Turhan, "Tanıklara Yemin Verilmesine…", s. 373.

anlamına gelmez; böyle bir durumda söz konusu delil "tanık beyanı" olarak değil, "sanık beyanı" olarak adlandırılacaktır.[1199]

Yargıtay'ın, önüne gelen olaylarda CMK m. 50/1-c'de yer alan hükmü ona herhangi bir kayıt düşmeksizin ya da eleştiri getirmeksizin uyguladığı anlaşılmaktadır.[1200] Böylece Yargıtay aslında, söz konusu tanıkların yemin verilerek dinlenip dinlenmediğini denetlemektedir.[1201] Yargıtay aynı zamanda, sanığın katılmadığı, suç ortaklarının gerçekleştirdiği diğer suçlar bakımından tanık olarak dinlenmesine bir engel olmadığını da içtihat etmektedir.[1202] Öte yandan, suç ortakları her ne kadar tanık olarak dinlenseler de beyanlarının güvenilirliğinin mahkemece ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Nitekim, bu konuya ilişkin bir kararında Yargıtay "*İtirafçı sanık olup tanık sıfatı ile dinlenilen, etkin pişmanlıktan yararlanmak için sanık aleyhine beyanda bulunma hususunda hukuki menfaati bulunan"* tanığın beyanının hükme esas alınan tek delil olmasını bozma nedeni olarak görmüş ve yargılamada bu beyanı destekleyen başka delillerin de var olması gerektiğine karar vermiştir.[1203]

[1199] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 24. Böylece suç ortağı sanığın tanık olarak dinlendiği ve yalan beyanda bulunduğu ihtimalde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılması mümkünken beyanı, sanık beyanı olarak kabul edilirse yalan tanıklık suçunu işlediğinden bahsedilemeyecektir. Bu yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 24, 25, dipnot 90.

[1200] "*Kural olarak ceza muhakemesinde taraf sıfatı bulunanların tanık olarak dinlenmemesi gerekir. Bu nedenle davanın tarafı olan sanık ve şüphelinin tanık olarak dinlenmesini Ceza Muhakemesi Kanunu düzenlememiş ancak şeriklerin tanıklığına imkân sağlamıştır.*
Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre, görülmekte olan davada yargılanan sanığın, suç ortağı hakkında tanık olarak dinlenilmesi mümkündür. CMK'nın 50. maddesinde soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar tanık olarak dinlenebilirler, ancak bu tanıkların yeminsiz olarak dinlenmeleri gerekmektedir. Suç ortağının vereceği ifade, kendisinin de suçlanması sonucunu doğuracaksa tanıklıktan çekinme olanağına sahiptir…
Sanığın kendisinin de katıldığı suçlarla ilgili tanık sıfatıyla dinlenmemesi, sanığın açıklamalarının delil niteliği taşımayacağı anlamına gelmemektedir. Örneğin, diğer örgüt üyeleri kabul etmediği hâlde örgüt üyelerinden birisinin suçu birlikte nasıl işlediklerini samimi olarak anlatması ve destekleyici kanıtların da bulunması hâlinde elbetteki bu beyan delil olarak değerlendirilecektir. Bu bakımdan bir anlatımın "tanık beyanı" veya "sanık beyanı" olarak adlandırılmasının çok önemi de bulunmamaktadır." Yargıtay CGK, E. 2020/347, K. 2021/653, T. 21.12.2021, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

[1201] "*Dinlenen tanık ...'ın aynı eylem nedeni ile başka dosyada sanık olduğu anlaşılmakla 5271 sayılı CMK'nin 50/1-c. maddesi uyarınca yeminsiz dinlenmesi gerektiğinin gözetilmemesi…bozmayı gerektirmiş…", Yargıtay 3. CD, E. 2015/425, K. 2015/21615, T. 22.06.2015.* Aynı yönde bkz. Yargıtay 1. CD, E. 2018/3054; K. 2019/2734, T. 14.05.2019. Kararlar için bkz. www.lexpera.com.tr, E. T. 06.08.2023.

[1202] "*Sanığın kendisinin katılmadığı, suç ortaklarının gerçekleştirdiği diğer suçlarla ilgili tanık sıfatıyla dinlenmesi mümkündür. Bir kişinin aynı suça iştirak etmediği takdirde iki sıfatı (tanık-sanık) birden taşınmasında engel bulunmamaktadır*." Karar için bkz. Yargıtay 16. CD, E. 2018/4, K. 2018/1470, T. 16.04.2018, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023); Aynı yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 245.

[1203] Yargıtay 16. CD, E. 2018/2944, K. 2018/2741, T. 12.09.2018, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

5. Akıl Hastalarının Tanık Olarak Dinlenmesi

Akıl hastalarının karşılaştıkları olayı algılama, anlamlandırma ve kendilerini ifade etme biçimleri akıl sağlığı yerinde olan bireylerden oldukça farklı olduğu için akıl hastalarının tanıklık yapıp yapamayacakları, yapacaklarsa hangi koşullara tabi olacakları ayrıca değerlendirilmelidir.[1204]

CMK'da akıl hastalarının tanıklığına ilişkin bir düzenleme yer almaz. Bununla birlikte, herkes tanık olabileceğine göre akıl hastalarının da tanık olarak dinlenmesinde bir engel yoktur. Ancak yerinde bir öneriyle, hastalığın derecesi ve söz konusu kişinin beyanına ne kadar güvenilebileceği konusunda bilgi sahibi olabilmek için akıl hastası tanığın beyanının alınması sırasında bir uzmandan yardım alınmasının isabetli olacağı dile getirilmektedir.[1205] Tanığın soruşturma evresinde beyanı alındıktan sonra akıl hastalığına yakalanması hâlinde, kovuşturma evresinde yeniden dinlenmesi yerine daha önceki dinleme sırasında düzenlenen tutanaklar ve bu kişilerin yazdığı belgelerin duruşmada okunmasıyla yetinilmesi mümkündür (CMK m. 211/1-a).

CMK m. 45/2 uyarınca, akıl hastası olan tanığın, tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olmaması hâlinde, tanık olarak dinlenilmesine kanuni temsilcisi rıza göstermelidir. Bu bağlamda akıl hastalarının tanıklıktan çekinmenin önemini anlayıp anlayamayacağının bir uzman tarafından tespit edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.[1206] Akıl hastasının kanuni temsilcisi söz konusu yargılamanın şüphelisi ya da sanığı ise bu kimsenin rızasının alınmaması gerekir;[1207] ancak böyle bir durumda nasıl hareket edileceği CMK'da düzenlenmiş değildir. Bu nedenle doktrinde tanığa kayyım atanması[1208] veya akıl hastası tanığın tanıklıktan çekinme hakkı konusunda mahkemenin karar vermesi gerektiği[1209] şeklinde görüşler mevcuttur. CMK'da bu meseleyi açığa kavuşturan bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır.[1210]

[1204] Abdülbaki Giyik, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Akıl Hastalığı**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 257.
[1205] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 72.
[1206] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 72.
[1207] Giyik, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 262.
[1208] Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku** s. 230.
[1209] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 623; Parlar, Hatipoğlu, Yüksel, **Deliller, Çapraz Sorgu**…, s. 143. Benzer yönde bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 32.
[1210] Giyik, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 213. Benzer bir düzenleme, diğer kişilerin beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasını düzenleyen CMK m. 76'da yer almaktadır. Hükmün dördüncü fıkrasına göre, "*Tanıklıktan çekinme sebepleri ile muayeneden veya vücuttan örnek alınmasından kaçınılabilir. Çocuk ve akıl hastasının çekinmesi konusunda kanunî temsilcisi karar verir. Çocuk veya*

Açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer mesele, akıl hastalarının tanık olarak dinlenmeden önce yemin edip etmeyecekleridir. CMK m. 50'de ayırt etme gücüne sahip olmamaları sebebiyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayacak durumda olanlara tanıklık yaparlarken yemin verilmeyeceği düzenlenmektedir. O hâlde beyanı alınacağı sırada akıl hastası olan tanığa yemin verilmeyecektir.[1211]

6. Sağır ve Dilsizlerin Tanık Olarak Dinlenmeleri

Her ne kadar kanunda sağır ve dilsizlerin tanık olarak beyanlarının alınmasına ilişkin özel bir düzenleme olmasa da sağır ve dilsizlerin yeminini düzenleyen CMK m. 56'nın[1212] kıyasen uygulanabileceği ve bu kişilerin, işaret dili bilen bir tercüman aracılığıyla tanık sıfatıyla dinlenebilecekleri belirtilmektedir.[1213]

7. Türkçe Bilmeyen Tanıkların Dinlenmesi

Tanığın Türkçe bilmemesi hâlinde, mahkemece CMK m. 202'ye uygun olarak konuştuğu dilde bir tercüman görevlendirilmelidir.[1214]

---

akıl hastasının, tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olması hâlinde, görüşü de alınır. Kanunî temsilci de şüpheli veya sanık ise bu konuda hâkim tarafından karar verilir." Kanaatimizce, tanıklıktan çekinme hakkı olan akıl hastasının bu hakkı dolayısıyla beden muayenesi ya da vücuttan örnek alınmasından kaçınmasına kanuni temsilcisinin karar verebileceği; ancak kanuni temsilcinin de suçun şüphelisi ya da sanığı olması hâlinde bu hususta hâkimin karar vereceğine ilişkin bu hükme benzer bir düzenleme CMK m. 45/2 için de yapılmalıdır.

[1211] Giyik, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 266.

[1212] "*Yeminin yerine getirilmesi, sağır veya dilsizin yemini*
Madde 56 – *(1) Tanık, yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yemin eder.*
(2) Okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler yemin biçimini yazarak ve imzalarını koyarak yemin ederler. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretle yemin ederler."

[1213] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 71.

[1214] "*Tercüman bulundurulacak hâller*
Madde 202 – (1) Sanık veya mağdur, meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa; mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir.
(2) Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılır.
(3) Birinci ve ikinci fıkra hükümleri, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar hakkında da uygulanır. Bu evrede tercüman, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından atanır."

8. Hâkimin Tanık Olarak Dinlenmesi

Bir kimsenin aynı dava konusu olayla ilgili olarak hem hâkimlik hem de tanıklık yapması, bu iki görevin bir arada yürütülmesi söz konusu olamayacağı için mümkün değildir.[1215] Nitekim CMK m. 22/1-h'de aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmesi, hâkimin davaya bakamayacağı hâllerden biri olarak ifade edilmiştir. Aynı davaya bakması için başka bir hâkimin görevlendirilmesi mümkündür; ancak söz konusu olaya ilişkin başka bir tanık bulmak mümkün olmayabilir.[1216] Bu nedenle, yargılamayı yapan hâkim aynı zamanda olayın tanığı ise tanıklığa öncelik verilmeli;[1217] hâkim davaya bakmaktan çekilmeli ve tanık sıfatıyla dinlenmelidir. Hâkimin görevinden çekilmemesi hâlinde reddi istenebilir.[1218] Tanık sıfatıyla dinlenmesine rağmen görevinden çekilmemesi, CMK'nın 22/1-h maddesi delaletiyle 289/1-b maddesine aykırılık yaratacak ve hükmün bozulması gerekecektir.[1219] Hâkimin tanık olarak dinlendiğinde olaya ilişkin herhangi bir bilgisinin olmadığını ifade etmesinin yine de çekinmesini gerektiren bir sebep yaratıp yaratmayacağı da değerlendirilmelidir. CMK'daki düzenleme dinlemenin içeriği hakkında sessiz kaldığı için kanaatimizce, hâkimin tanık olarak dinlenmesi, beyanının içeriğinden bağımsız olarak hâkimin yasaklılığını gerektiren bir sebep yaratır.[1220]

Öte yandan, hâkimin tanık sıfatıyla dinlenmeden önce, davaya etki edecek şekilde olaya tanık olmasıyla ilgili bir düzenleme getirilmemiştir. Doktrinde, tanık olduğu bir olayda davaya bakan hâkimin, tanık olarak beyanı alınmasa bile önyargıya kapılması ihtimali olduğu ve bunun tarafsızlığını etkileyeceği; haklı olarak ifade edilmektedir. Hâkimin, bakmakta olduğu davadaki olaya şahitlik ettiği; ancak tanık sıfatıyla dinlenmediği ihtimal, CMK m. 22'de hâkimin çekinmesini gerektiren bir hâl

---

[1215] Nur Centel, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Hâkimin Tarafsızlığı**, 1. Bası, İstanbul: Kazancı Kitap, 1996, s. 70; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 280.

[1216] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…,** s. 304; Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, § 26, kn. 6.

[1217] Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 296; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 417.

[1218] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 12; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 284; Selahattin Kolcu, **Adil Yargılanma Hakkı Boyutuyla Ceza Muhakemesi Hukukunda Hakimin Davaya Bakamaması ve Reddi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 178.

[1219] Yargıtay 16. CD, E. 2019/11909, K. 2020/2173, T. 02.06.2020, (www.legalbank.net, E. T. 03.08.2023).

[1220] Aynı yönde bkz. Centel,**Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 70, 71; Ülkem Cansu Aygün Karakoyunlu, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Hâkimin Yasaklılığı, Reddi ve Çekinmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024, s. 172. Aksi yönde bkz. Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 62.

yaratmaz; ancak böyle bir ihtimalde tarafsızlığının şüpheye düştüğünden bahisle CMK m. 24 uyarınca reddinin talep edilebileceğine işaret edilmektedir.[1221]

9. Cumhuriyet Savcısının Tanık Olarak Dinlenmesi

Mevzuatımızda, bir davada tanık olarak beyanda bulunan hâkimin, aynı davada hâkimlik yapamayacağına ilişkin kurala benzer bir düzenleme, Cumhuriyet savcıları bakımından yer almamaktadır. Öte yandan hâkimlerin tanık olarak dinlendikleri davaya bakmaya devam edememesine yol açan sebeplerin, Cumhuriyet savcıları bakımından da geçerli olduğu ve savcılık ile tanıklık görevlerinin birbiriyle uyuşmadığı ifade edilmektedir.[1222] Gerçekten de şüphelinin hem lehine hem de aleyhine olan delilleri toplamakla ve şüpheli hakkında kovuşturma yürütülmesi gerektiği kanaatine ulaşırsa iddianame hazırlamakla yükümlü olan Cumhuriyet savcısının, söz konusu görevleriyle tanıklık yükümlülükleri bağdaşmaz.[1223] Bu hususta doktrindeki ağırlıklı görüş, tanık olarak dinlenen Cumhuriyet savcısının aynı davada iddia makamında yer almaya devam etmemesi gerektiği yönündedir.[1224] Cumhuriyet savcısının muhakemede iddia makamı sıfatını haiz olması sebebiyle uyuşmazlığın tarafı olduğu ve tanık sıfatını da taşıması durumunda objektifliğinin tehlikeye düşeceği belirtilmektedir.[1225] Doktrin ve uygulamada farklı yorumlara mahal vermemek için Cumhuriyet savcıları bakımından da hâkimlerin çekinmesi ve reddine ilişkin açık bir düzenleme yapılması gerektiği, haklı olarak, belirtilmektedir.[1226]

[1221] Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224.

[1222] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 14; Doğan Soyaslan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018, s. 459; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 268. Aksi yönde bkz. Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 224. Yazara göre, savcı zaten iddia makamı olarak taraf konumundadır ve dolayısıyla tanıklık yapmasının tarafsızlığını zedeleyeceğinden söz edilemez.

[1223] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 14; Cumhuriyet savcısı tanıklık yaparken iddia makamında başka bir Cumhuriyet savcısı yer alması ve kendi beyanını objektif olarak değerlendirip değerlendiremediği konusunda oluşabilecek soru işaretlerini engellemek için esas hakkındaki mütalaanın başka bir Cumhuriyet savcısı tarafından verilmesi şartlarıyla tanık olarak dinlenen Cumhuriyet savcısının görevine devam edebileceğine ilişkin aksi yöndeki görüş için bkz. Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…**, s. 19.

[1224] Birtek, **Ceza Muhakemesinde Delil…**, s. 152; Özen, **Öğreti ve Uygulama…**, s. 360; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 268; Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 417. Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 282; Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 616; Yurtcan, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 213; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 56-59.

[1225] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 59.

[1226] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 282; Andreas Mosbacher, "Aktuelles Strafprozessrecht", **Juristische Schukung**, S. 2, 2019, s. 132.

Tanık olarak dinlenen Cumhuriyet savcısının aynı muhakemedeki görevine devam edip edemeyeceği konusunda mehaz kanun StPO'da da bir hüküm bulunmadığı için bu konu Alman doktrinini de meşgul etmektedir.[1227] Alman doktrininde ağırlıklı olarak benimsenen görüş, savcının, tanıklık yaptığı olayla ilgili kural olarak savcılık görevine devam edemeyeceği; ancak belli koşullar altında görevine devam etmesinin mümkün olduğu yönündedir.[1228] Söz konusu savcı tanık olarak dinlendikten sonra tanıklık ettiği hususun fiilin ispatına ilişkin olması hâlinde, tarafsız kalamama ihtimali gözetilerek, artık muhakemedeki görevine devam etmemesi gerektiği kabul edilmektedir.[1229] Tanık olarak dinlenen savcının daha sonra aynı davadaki görevine, her koşulda, devam edemeyeceği görüşünün kabul edilmemesinin sebebi, geniş kapsamlı davalarda, savcının asıl uyuşmazlığa ilişkin olmayan tanıklıklarında savcı değişikliğiyle vakit kaybetmeme ve muhakeme bakımından karşılaşılabilecek zorlukları bertaraf etme isteği olarak açıklanmaktadır.[1230] Savcı tanık olarak dinlenirken, yerine başka bir savcı görevlendirilmek zorundadır.[1231]

10. Kolluğun Tanık Olarak Dinlenmesi

Kolluğun, yaptığı işlemler bakımından tanık olarak dinlenebileceği belirtildiği[1232] gibi meseleye daha temkinli yaklaşan görüşler de mevcuttur. Kolluğun tanık olarak dinlenmesine mesafeli yaklaşılması, soruşturmayı yürüten Cumhuriyet savcısının yardımcısı pozisyonunda bulunmaları sebebiyle tarafsız olamayabilecekleri endişesinden kaynaklanmaktadır.[1233] Kolluğun olayın tek tanığı olduğu, özellikle örgütlü suçlarla mücadelede gizli soruşturmacı koruma tedbirine başvurulduğu durumlarda bu tartışmanın daha önemli hâle geldiği ifade edilmektedir.[1234] Aynı yönde, fakat farklı gerekçeyle kolluğun tanık olarak dinlenmemesi gerektiğine de işaret edilmektedir. Buna göre, kolluk, soruşturma evresinde savcının yardımcısı olarak hareket ettiğine, savcı da şüphelinin hem

---

[1227] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 16.
[1228] Beulke, Swoboda, **Strafprozessrecht**, kn. 288; Roxin, Schünemann, **Strafverfahrensrecht– Ein Studienbuch**, § 26, kn. 7; Björn Gercke, **Strafprozessordnung, Heidelberger Kommentar,** Ed. Björn Gercke, Karl Peter Julius, Dieter Temming, 6. Bası, Heidelberg: C.F. Müller, 2019, Vor § 48, kn. 9; Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 11.
[1229] Joecks, **Strafprozessordnung Studienkommentar**, Vor § 48, kn. 10.
[1230] Eisenberg, **Beweisrecht der StPO**, kn. 1020; Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 11.
[1231] Mosbacher, "Aktuelles Strafprozessrecht", s. 132.
[1232] Yaşar, Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı…**, s. 381; Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 29.
[1233] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 540.
[1234] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 540.

lehine hem de aleyhine olan delilleri toplamakla yükümlü olduğuna göre, ceza muhakemesinde objektif hareket etmesi umulan kolluğun, soruşturmasını yaptığı fillerle ilgili olarak tanıklık etmemesi gerektiğine işaret edilmektedir.[1235]

Öte yandan, kategorik olarak karşı çıkmak yerine kolluğun tanık olarak beyanı alındığı durumda beyanının güvenilirliğinin diğer delillerle birlikte değerlendirilerek ortaya koyulması gerektiği de belirtilmektedir.[1236] Kolluğun olaya tanıklığının çoğunlukla suçüstü hâli şeklinde değil, ihbar veya şikâyet üzerine gerçekleştiği; ancak söz konusu dolaylı tanıklığın, diğer dolaylı tanıklıklardan farklı olarak kolluğa, olayın hemen ardından olay yerinde bulunması sebebiyle mağdura, faile ve olaya tanıklık eden diğer kişilerin fiziksel ve psikolojik durumlarını gözlemleme imkânı verdiğine işaret edilmektedir.[1237] Bu kapsamda yaptığı işlemlerle ilgili tutanak düzenleyen kolluk görevlileri "tutanak tanığı" sıfatıyla dinlenebilmektedir.[1238] Öte yandan ilk bölümde de belirtildiği gibi kolluğun tanık olarak dinlenmesinin, soruşturma evresinde elde edilen ve hukuka aykırı olduğu için değerlendirmeye alınamayan delillerin arkasından dolanmak maksadıyla yapılması mümkün olmamalıdır.[1239]

Üzerinde durulmaya değer bir başka husus da beyanı alınmadan önce kolluğun söz konusu dosyanın içeriğini, en azından kendisinin yaptığı işlemlerin olduğu kısmı yeniden okumasıdır. Bu durumun, kolluk görevlisinin yalnızca okuduklarını hatırlaması riskini barındırdığının göz önünde bulundurulması gerekir.[1240] Hele ki birden fazla kolluk görevlisinin beyanı, olayın üzerinden önemli bir süre geçtikten sonra alınıyorsa ve neredeyse birebir aynı beyanlarda bulunuyorlarsa, olayın kendisini hatırlama ihtimallerinin giderek azaldığı dikkate alınmalı ve dosyadaki bilgileri tekrar edip etmedikleri daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir.

[1235] Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…,** s. 304; Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 29.
[1236] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 544.
[1237] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 538. Benzer yönde bkz. Birtek, **Ceza Muhakemesinde Delil…**, s. 154.
[1238] Canpolat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 538.
[1239] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 29.
[1240] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 224.

11. Müdafinin ve Katılan Vekilinin Tanık Olarak Dinlenmesi

Avukatların müdafi ya da katılan vekili olarak görev üstlendikleri davalarda, kimi zaman tanık olarak bilgilerine başvurulması gerekebilir. Böyle bir durumda, müdafilik veya katılan vekilliği ile tanık sıfatının bağdaşıp bağdaşmadığı değerlendirilmelidir. Bir görüş müdafinin tanıklık yapması hâlinde görevinden çekilmesi gerektiğini ifade etmektedir.[1241] Buna göre, avukatlar da tıpkı savcı ve hâkimler gibi yargı görevi gören kişiler olduklarına göre, bu görevleri dolayısıyla uyuşmazlığa ilişkin bir bilgiye sahiplerse sadece tanıklık yapıp müdafilik ya da katılan vekilliği görevlerini sürdürmemelilerdir.[1242]

CMK m. 151'de yer alan "müdafi görevini yerine getirmediğinde yapılacak işlem ve müdafilik görevinden yasaklanma" başlıklı maddede müdafinin tanıklık yapması, görevinden yasaklanmasını gerektiren bir hâl olarak düzenlenmemiştir. Alman hukukunda da benzer düzenlemeler mevcuttur ve Alman doktrininde bu düzenlemelerden hareketle, müdafinin görevini bırakmadan aynı olayla ilgili olarak tanıklık yapabileceği ifade edilmektedir.[1243] Doktrinde, Türk hukuku bakımından da aynı sonuca ulaşan ve müdafinin tanık olarak dinlendikten sonra görevine devam edeceğini ifade eden görüşler mevcuttur.[1244]

Düşünülecek olursa, gerçekten de müdafinin veya vekilin objektif olması şart değildir.[1245] Ancak, objektiflik, kural olarak tanıktan taşıması beklenen bir niteliktir. Bu nedenle bizce, müdafinin ya da vekilin tanık olarak dinlendikten sonra görevine devam edip edemeyeceği meselesi, bunların tanık olarak dinlenmelerinin tanıklık kurumuyla bağdaşıp bağdaşmadığından ayrı düşünülmemelidir.[1246] Ancak, mevcut

---

[1241] Süheyl Donay, **Güncelleştirilmiş Ceza Yargılaması Hukuku**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2015, s. 156; Badem, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 297, 298; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 55; Özen, **Öğreti ve Uygulama**…, s. 361. Öyle ki, Şahin ve Göktürk, hâkimin, aynı davada tanık olarak dinlenmişse hâkimlik görevini yapamayacağına ilişkin CMK m. 22/1-h hükmün müdâfi bakımından da kabul edilmesinin uygun olacağını belirtmektedirler. Bkz. Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 417.

[1242] Bkz. Gökcen, Balcı, Alşahin, Çakır, Ceza Muhakemesi Hukuku, s. 282.

[1243] Ignor, Bertheau, **Löwe-Rosenberg Die…**, Vor § 48, kn. 45; Maier, **Münchener Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 23; Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, Vor § 48, kn. 12.

[1244] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 17; Erem, **Ceza Usulü Hukuku**, s. 410; Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…,** s. 19, 20; Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 225; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 268.

[1245] Turgut, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların…,** s. 19, 20; Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 225; Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 268.

[1246] Benzer yönde bkz. Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 616.

düzenleme müdafi veya vekilin tanıklık yapmasına ve daha sonra görevlerine devam etmesine engel görünmemektedir.

Müdafinin tanıklık yapıp yapamayacağı meselesinin dışında, tanıklık yapacaksa, mesleği dolayısıyla öğrendiği bilgilerle ilgili beyanda bulunup bulunamayacağının da değerlendirilmesi gerekir. Müdafi, kural olarak müvekkiline ilişkin bilgileri açıklayamaz. Bu husus 1136 sayılı Avukatlık Kanunu m. 36'da[1247] sır saklama yükümlülüğü olarak ifade edilmektedir. Aksine bir davranış, özel hayatın gizliliği suçunun görevin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle işlenmesi nitelikli hâline (TCK m. 137/1) yol açacaktır.[1248] Konuya ilişkin özel bir düzenleme olan CMK m. 46/1-a'da avukatlar, stajyerleri ve yardımcılarının bu sıfatları dolayısıyla veya yüklendikleri yargı görevi sebebiyle öğrendikleri bilgilerle ilgili olarak tanıklıktan çekinebilecekleri hüküm altına alınmaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ayrıca, müvekkilinin, şahitlik ettiklerini anlatmasına rıza göstermesi hâlinde bile avukatların tanıklıktan çekinebileceği düzenlenmektedir. Dolayısıyla müvekkil, müdafiini sır saklama yükümlülüğünden muaf tutmuşsa ve müdafi de beyanda bulunmak isterse müvekkiliyle ilgili mesleği dolayısıyla öğrendiği bilgiler hakkında tanık olarak beyanda bulunabilecek ve bundan dolayı herhangi bir hukuki ya da cezai sorumluluğu doğmayacaktır.[1249]

12. Bilirkişinin Tanık Olarak Dinlenmesi

Bilirkişinin duruşmada dinlenmesi, bir tanık dinleme işlemi değildir. Gerçekten de bilirkişilerin beyanı, uyuşmazlık konusu olayı beş duyularıyla algıladıkları için değil; olaydaki bir hususa ilişkin uzmanlıklarından, sahip oldukları özel veya teknik bilgiden yararlanmak için alınır.[1250] CMK m. 62'nin tanıklığa ilişkin hükümlerin,

---

[1247] "*Sır saklama:*
Madde 36 – Avukatların, kendilerine tevdi edilen veya gerek avukatlık görevi, gerekse, Türkiye Barolar Birliği ve barolar organlarındaki görevleri dolayısiyle öğrendikleri hususları açığa vurmaları yasaktır. Avukatların birinci fıkrada yazılı hususlar hakkında tanıklık edebilmeleri, iş sahibinin muvafakatini almış olmalarına bağlıdır. Ancak, bu halde dahi avukat tanıklık etmekten çekinebilir. Çekinme hakkının kullanılması hukuki ve cezai sorumluluk doğurmaz.
Yukarıki hükümler, Türkiye Barolar Birliği ve baroların memurları hakkında da uygulanır."
[1248] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 19.
[1249] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 19.
[1250] Yaprak Öntan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014, s. 24, 25.

bilirkişiliği düzenleyen hükümlere aykırı olmadıkça bilirkişilere de uygulanacağına ilişkin lafzı bu minvalde anlaşılmalıdır.

Öte yandan, bilirkişinin görüşüne başvurulan olayla ilgili doğrudan bir bilgisi varsa, tanık olarak dinlenmeli ve yerine başka bir kişi bilirkişi olarak görevlendirilmelidir.[1251] Bu hususta açık bir düzenleme bulunmamakla beraber, hâkimin reddini gerektiren sebeplerin bilirkişiler bakımından da geçerli olduğu, CMK m. 69/1'de düzenlenmektedir. O hâlde tanık sıfatıyla dinlenen bir kimsenin aynı davada bilirkişilik yapması mümkün değildir.[1252] Böyle bir durumda bilirkişinin, hâkimin reddi usulüne göre reddedilmesi prosedürü işletilmelidir. Buna rağmen bir kimse hem dava konusu uyuşmazlıkla ilgili tanık olarak dinlenmiş hem de davada bilirkişilik yapmışsa, hazırladığı rapora dayanılarak karar verilmesi, hükmün kanun yolu aşamasında bozulmasına neden olacaktır. [1253]

13. Zabıt Kâtibinin Tanık Olarak Dinlenmesi

CMK'nın "Hâkimin davaya bakamaması ve reddi" başlıklı beşinci bölümünde yer alan 32. maddesinde[1254] bu bölümde yazan hükümlerin zabıt kâtipleri bakımından da uygulanacağı belirtildiği için zabıt kâtibinin de tanıklık yaptığı olayla ilgili olarak görev yapması, reddini gündeme getirir.[1255]

[1251] Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Muhakeme Hukuku Dalı…**, s. 1351.

[1252] CMK tasarısındaki "tanıklık bilirkişi olmaya engel değildir" hükmünün CMK'nın 69. maddesine alınmaması nedeniyle mevcut düzenleme gereği tanıklığın bilirkişi olmaya engel teşkil ettiği yönünde bkz. Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 269.

[1253] "*5271 sayılı CYY.nın 69/1.maddesi uyarınca hakimin reddini gerektiren nedenler bilirkişiler hakkında da geçerlidir. Aynı yasanın 22.maddesinde ise hakimin davaya bakamayacağı durumlar düzenlenmiştir. CYY.nın 22.maddesinin 1.fıkrasının (h) bendi uyarınca bir davada tanık sıfatıyla dinlenmiş olan hakim bu davada hakim olarak görev yapamayacağı gibi, bir davada tanık olarak dinlenen kişi de aynı davada bilirkişilik yapamayacaktır. Tüm bu düzenlemeler karşısında, mahkemece 10.2.2004 tarihli duruşmada tanık olarak dinlenen M... E... S...'ın aynı davada bilirkişi sıfatıyla verdiği 20.03.20043 tarihli raporu hükme dayanak yapılarak CYY.nın 69. ve 22. maddelerine aykırı davranılması… bozmayı gerektirmiş…"* Yargıtay 2. CD, E. 2009/38439, K. 2010/1152, T. 25.01.2010, (www.legalbank.net, E. T. 03.08.2023).

[1254] "*Zabıt kâtibinin reddi veya çekinmesi*
Madde 32 – (1) Bu Bölümde yazılı hükümler zabıt kâtipleri hakkında da uygulanır.
(2) Zabıt kâtibinin reddi veya kendisinin reddini gerektiren sebepleri bildirerek görevden çekinmesi hâlinde gereken karar, yanında çalıştığı mahkeme başkanı veya hâkim tarafından verilir.
(3) Aynı işte zabıt kâtibinin hâkim ile birlikte reddi istemi hakkında veya çekinmelerine karar verecek merci, hâkime göre belirlenir."

[1255] Demirel, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı…", s. 29; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…,** s. 304.

14. Cumhurbaşkanının Tanık Olarak Dinlenmesi

CMK m. 43/4[1256] uyarınca cumhurbaşkanı tanıklıktan çekinebilir. Çekinmediği durumda ise beyanı konutunda alınabileceği gibi beyanını yazılı olarak da sunabilir. O hâlde hem tanık olarak beyanda bulunmak hem de beyanda bulunmaya karar verirse duruşmada hazır bulunup bulunmamak cumhurbaşkanının takdirine bırakılmıştır.[1257] Öte yandan cumhurbaşkanının konutunda dinlenmeyi veya yazılı olarak beyan sunmayı talep etmesi durumunda, kendisine doğrudan soru sorulması mümkün olmayacaktır. Modern ceza muhakemesi hukukunda, cumhurbaşkanına makamı itibari ile duyulan saygı ve tanıklara doğrudan soru sorma hakkı arasında bir ters orantı bulunduğu kabul edilemeyeceğine göre[1258] söz konusu düzenlemenin, cumhurbaşkanına soru sorulabilecek şekilde değiştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.[1259]

15. Milletvekili, Bakan ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Tanık Olarak Dinlenmesi

Yasama dokunulmazlığı uyarınca "*Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır*." Dokunulmazlık kapsamında yapılamayacağı AY m. 83'te ifade edilen ceza muhakemesi işlemleri gözaltına alma, tutuklama, tutma ve yargılamadır. O hâlde milletvekilleri tanık sıfatıyla dinlenebilir; ancak çağrıya uymadıkları durumda, "tutulamama" şartı dolayısıyla disiplin hapsine konulamaz.[1260]

AY m. 106 uyarınca cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar da kişisel suçlarından dolayı yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanacakları için yukarıda milletvekilleri için söylenenler, bu kişiler açısından da geçerli olacaktır.

[1256] CMK m. 43/4: "*Cumhurbaşkanı kendi takdiri ile tanıklıktan çekinebilir. Tanıklık yapmayı istemesi hâlinde beyanı konutunda alınabilir ya da yazılı olarak gönderebilir.*"
[1257] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 74.
[1258] Hacı Sarıgüzel, **Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk Suçları**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 146.
[1259] Benzer yönde bkz. Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 618.
[1260] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 80.

E. Teşhis

Ceza muhakemesi hukukunda teşhis işlemi, şüphelinin kimliğinin tanık veya mağdur tarafından tespit edilmesini ifade eder.[1261] Bu nedenle teşhis işlemi aslında bir nevi, tanığın dinlenmesidir. Bu nedenle, bu çalışmanın "tanığın dinlenmesi" başlığında ele alınacak son kurum teşhis işlemi olacaktır.

Teşhis işlemini düzenleyen PVSK Ek 6. madde, şüpheliyi teşhis eden tanık veya mağduru "teşhiste bulunan"; söz konusu şüpheliyi ise "teşhis işlemine tâbi tutulan" şeklinde ifade etmektedir. Bu çalışmanın devamında, kolaylık sağlaması açısından, "teşhis işlemine tabi tutulan" yerine 'teşhis edilen', "teşhiste bulunan" yerine de 'teşhis eden' kavramları kullanılacaktır.

Doktrinde kimi zaman aynı şeyi ifade eden kavramlarmış gibi ele alınsa da aslında teşhis ve yüzleştirmeye başvurmanın amacı ve bu iki kurumun uygulanma yöntemleri farklıdır. Yüzleştirme, şüphelinin kimliğinin tanık tarafından tespit edilmesini sağlayan teşhisin aksine, beyanlar arasında bir çelişki bulunması hâlinde, bu çelişkinin giderilebilmesi için tanıkların veya tanıkla şüpheli ya da sanığın bir araya getirilmesidir.[1262] Ancak, yüzleştirme esasen tanığın beyanının değerlendirilmesiyle ilgili bir kurumdur. Bu nedenle, yüzleştirme tanığın dinlenmesine ilişkin bu bölümde değil, tanığın beyanının değerlendirilmesinin de ele alınacağı bir sonraki bölüm altında ele alınacak, bu bölümde yalnızca teşhis kurumu incelenecektir.

1. Teşhise Genel Bir Bakış

Teşhis işlemi, hukuki niteliği bakımından karma bir yapıya sahiptir. Teşhise tâbi tutulan kişinin görüntüsünde süreç içinde değişiklikler olmuşsa, tanığın veya mağdurun faili teşhis edebilmesi için bu kişilerin olay anındaki gözlemine uygun olarak şüphelinin dış görünüşünde değişiklik yapmak gerekebilecektir. O hâlde, şüphelinin beden bütünlüğüne müdahale teşkil edebilmesi yönüyle teşhis, koruma tedbirine yaklaşmaktadır.[1263] Nitekim, koruma tedbirleri, bir yargı kararından önce

[1261] Z. Özen İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Teşhis", **TBB Dergisi**, C. 22, S. 85, 2009, s. 106, 107.
[1262] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 83; İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 107.
[1263] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 111.

temel hak ve özgürlüklere müdahale eden işlemlerdir. Bunun dışında teşhis, şüpheli açısından ifade alma işlemi niteliğindeyken[1264] teşhiste bulunanlar bakımından esasen tanık veya mağdurun beyanının alınmasıdır.[1265] Teşhisi düzenleyen PVSK Ek 6. maddede, CMK'nın tanıklıktan çekinmeyi düzenleyen hükümlerine atıfta bulunulması da teşhisin tanık beyanıyla yakın ilişkisinin altını çizmektedir. Bu çalışmanın konusu tanık beyanı olduğu için teşhis işlemi de hukuki niteliğinin bu boyutuna ağırlık verilerek ele alınacaktır.

2. Teşhis İşleminin İcra Edilebilmesi İçin Bulunması Gereken Koşullar

Teşhis işlemi PVSK'da açıkça düzenlense de bu işlemin uygulamasında yeknesaklık olmadığı belirtilmektedir.[1266] Gerçekten de aşağıda yeri geldikçe değinilecek olan yargı kararlarına yansıyan olaylar, bu gözlemi doğrular niteliktedir. Bu bağlamda, teşhis işlemine ilişkin uygulamadan kaynaklanan sorunlara aşağıda değinilecektir. Ancak, öncelikle, teşhis işleminin yapılabilmesi için aranan koşullardan söz edilecektir.

PVSK Ek m. 6/9, "*Polis, olaydaki failin, gözaltına alınan şüpheli ile aynı kişi olup olmadığının belirlenmesi bakımından zorunlu olması halinde, Cumhuriyet savcısının talimatıyla teşhis yaptırabilir*." demekle, teşhisin kim tarafından, ne zaman ve hangi hâllerde uygulanacağını belirtmektedir. Teşhis işlemi, Cumhuriyet savcısının talimatı üzerine kolluk görevlileri tarafından yerine getirilir.[1267] Aynı zamanda, bu işlem gözaltına alınan şüpheliye uygulanır. Her ne kadar hukuki nitelik bakımından

---

[1264] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 111. Teşhis işleminin tek amacının tanığın beyanının alınması olduğu, bu nedenle aslında şüphelinin sorgulanması olarak değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 39.

[1265] Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 22; İbrahim Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020, s. 14.

[1266] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 112.

[1267] Ancak elbette, Cumhuriyet savcısı teşhis işlemini bizzat da gerçekleştirebilir. Nitekim CMK m. 161/2 uyarınca Cumhuriyet savcısı her türlü araştırmayı emrindeki kolluk görevlileri aracılığıyla ya da kendisi doğrudan doğruya yapabilir. Ancak Çocuk Koruma Kanunu m. 15/1, suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerinin bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacağını düzenlendiği için teşhis edilenin suça sürüklenen çocuk olması hâlinde teşhis işleminin kolluk aracılığıyla değil, Cumhuriyet savcısı tarafından yapılması gerekecektir. Bu kuralın aksine bir uygulamada teşhis işlemi hukuka aykırı hâle gelir. "*Müsnet suçları işlediği yönünde başka delil bulunmayan suça sürüklenen çocuk ...'ın, 5395 sayılı Kanunun 15. maddesi gereğince doğrudan Cumhuriyet savcısı tarafından yaptırılmayan ve 5271 sayılı CMK'nın 150/2 maddesi uyarınca da zorunlu müdafii bulundurulmadan gerçekleştirilen usule aykırı teşhis beyanının hükme esas alınması ve aynı Kanunun 148/4 maddesine muhalefet edilmesi suretiyle beraati yerine yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi… bozmayı gerektirmiş…"*, Yargıtay 16. CD, E. 2017/1916, K. 2017/5160, T. 26.10.2017, (www.lexpera.com.tr, E.T. 29.4.2023).

karma bir yapıya sahip olsa da teşhisin, bünyesinde koruma tedbiri olma niteliğini de barındırdığı yukarıda ifade edilmişti. O hâlde, koruma tedbirleri en nihayetinde temel hak ve özgürlükleri sınırlayan düzenlemeler olduğuna göre, bu tedbiri düzenleyen hükmün açıkça izin vermediği hâllerde söz konusu koruma tedbirine başvurulamaması gerekir.[1268] Bu yüzden, PVSK Ek 6. maddenin kıyasa elverişli olmadığı kanaatindeyiz. Başka bir deyişle, teşhis işleminin gerçekleştirilebilmesi için şüphelinin muhakkak gözaltına alınmış olması gerekir.[1269] Şüpheli hakkında gözaltı kararı yoksa, yapılan çağrı üzerine kollukta ifade vermeye gelmişse teşhise tabi tutulmamalıdır.[1270] Öte yandan, teşhis işlemi fotoğraflı olarak gerçekleştirilecekse, elbette, şüphelinin gözaltına alınmış olması şartı aranmayacaktır.[1271]

Buna ek olarak, teşhisin soruşturma evresine özgü bir işlem olduğu kanaatindeyiz.[1272] Başka bir deyişle, tanık veya mağdura duruşma sırasında failin karşılarında gördükleri sanıkla aynı kişi olup olmadığının sorulması hâlinde bunun bir teşhis işlemi değil; tanık beyanının alınması niteliğinde olduğunu düşünmekteyiz.[1273] Bu düşünceyle uyumlu olarak CMK m. 59/1'de, dinlenmeye başlanmadan önce tanığa hazır olan sanığın gösterileceği; sanık hazır değilse kimliğinin açıklanacağı, ardından tanığın bildiklerini anlatmaya başlayacağına yer verilmiştir.

PVSK Ek 6. maddede, teşhise ancak zorunluluk bulunması hâlinde başvurulması gerektiği ifade edilmektedir. Zorunluluk kriteri aslında teşhisin koruma tedbiri niteliğine vurgu yapar. Nitekim, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran boyutu dolayısıyla koruma tedbirleri ve bu anlamda teşhise, ulaşılmak istenen amaca başka şekilde erişme (bilimsel yöntemlerle delil elde edilmesi vb.) imkânı yoksa başvurulmamalıdır.[1274] Bu koşullara ek olarak, tanığın beyanda bulunmaktan çekinmemiş olması da gerekir. Düşününce, tanıklıktan çekinme hakkı olan tanığın bu

[1268] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 55.
[1269] Aynı yönde bkz. İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 111.
[1270] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 111. Aksi yönde bkz. Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 22; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 364, dipnot: 385. Akar ise gözaltında olmayan şüphelinin teşhis için saat belirlenerek teşhise davet edilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Bkz. Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 84.
[1271] Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 84.
[1272] Aksi yönde bkz. Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 58.
[1273] Aksi yönde bkz. Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 126.
[1274] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 114.

hakkını kullanması, beyanının alınmasının bir parçası olan teşhis işleminin de artık yapılamaması anlamına gelir.[1275]

3. Teşhis İşleminin İcrası

a. Teşhis Diziliminde Yer Alacak Kişilerin Belirlenmesi

Teşhise başlamadan önce, teşhis edecek olan tanık veya mağdurun, failin fiziksel özelliklerini (failin boyu, yaşı, kilosu, giyim şekli gibi) tarif etmesi ve bu beyanlarının tutanağa bağlanması gerekir. Böylece, şüpheli dışında teşhis sıralamasında yer alacak diğer kişiler bu tarife uygun olarak seçilecektir.[1276] Böyle bir tutanak düzenlenmesinin bir sebebi de, herhangi bir nedenle tutarsız teşhiste bulunulması hâlinde durumun fark edilmesini sağlamaktır.[1277] Ayrıca olayın şüphelisi ile suçun tarif edilen faili arasında fiziksel özellikler bakımından değişiklik varsa (saçın, sakalın uzaması veya kesilmesi gibi) şüphelinin suçun faili olup olmadığının daha net bir şekilde ortaya konabilmesi için tutanaktaki tarife uygun hâle getirilmesi de gerekir. Bu husus, PVSK Ek 6/12. maddede açıkça düzenlenmiştir.

Dizilimde yer alan kişilerin, teşhis edenin ifadesindeki failin fiziksel özellikleri gözetilerek belirlenmesinin sebebi, faile benzeyen bir kişiyle benzemeyen diğer kişilerin dizilimde yer alması hâlinde, faile benzeyenin, gerçekte fail olmasa bile teşhis edilme ihtimalinin oldukça yüksek olmasıdır.[1278] Birbirine benzeyen kişiler arasında teşhis yaptırıldığı durumda, tanığın/mağdurun emin olmadan teşhis etmeyeceği düşünülmüştür.[1279] Bu mühim kurala uyulmamasına rağmen teşhis işlemine dayanılarak hüküm kurulması, hükmün kanun yolu aşamasında bozulmasına neden olacaktır.[1280] O hâlde tanık, şahitlik ettiği olaydaki failin kısa boylu, kilolu, sarışın,

---

[1275] Bader, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 52, kn. 44.
[1276] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 116.
[1277] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 113.
[1278] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 113.
[1279] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 113; Doğan, Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…, s. 294.
[1280] "*PVSK EK 6. madde gereği, teşhise tabi tutulan kişilerin, aralarında yaş, boy... gibi görünüşe ilişkin hususlarda benzerlik bulunması gerektiği halde katılanın özellikle baştan beri ifade ettiği 18-20 yaşlarında kişilerden oluşturulmadığı, temyiz dışı suça sürüklenen çocuk ve sanığın dışındakilerin polis memuru dolayısıyla yaş yönünden bariz farklı özellikte oldukları…*" Yargıtay 17. CD, E. 2018/8371, K. 2019/4049, T. 25.3.2019, (www.lexpera.com.tr, E.T. 29.4.2023). *"Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ek 6. maddesine göre, teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin birden fazla ve aynı cinsten olması, aralarında yaş, boy, ağırlık, giyinme gibi görünüşe ilişkin hususlarda benzerlik bulunması gerektiği*

genç bir erkek olduğundan bahsetmişse, dizilimde uzun boylu, zayıf, esmer kişilere ya da yaşlılara veya kadınlara yer verilmemesi gerekir.

Teşhiste bulunanların tutanağa bağlanan önceki beyanlarının bu şekilde objektif nitelikte olması, teşhis işleminin güvenilirliğinin sağlanması için önemlidir. Ancak önceki beyanların "sübjektifliği" arttıkça dizilimde yer alan kişileri belirlemek zorlaşacaktır.[1281] Bu yüzden teşhis edenin faili tarif ederken kullandığı kişiden kişiye değişebilecek "güzel, çirkin, şık, tedirgin, rahat" vb. ifadelerindense objektif olanlara odaklanılarak dizilimin belirlenmesi, işlemin güvenilirliğini artıracaktır.[1282]

PVSK Ek 6. madde, teşhis edilen kişilerin, bu işlem sırasında birlikte çekilen fotoğraflarının veya görüntülerinin soruşturma dosyasına konacağını düzenlemekle kanaatimizce eş zamanlı dizilim yöntemini benimsemiştir.[1283] Eş zamanlı dizilimde, şüpheli veya şüphelilerin içinde bulunduğu bir grup kişi aynı anda tanığa gösterilir. Uygulamada, teşhis diziliminde şüpheli dışında yer alacak diğer kişilerin polis memurları arasından seçildiği ifade edilmektedir.[1284] Buradaki sorun, şüpheli ile polisin beden dillerinin farklılığından kaynaklanacaktır. Şüphelinin stres içinde olmasından kaynaklanan terleme, titreme, ağırlığını bir bacağından diğerine kaydırma, bakışlarının yönünü gergin bir şekilde değiştirme gibi dikkatleri üzerine çekebilecek bir hâl içinde olması kuvvetle muhtemelken, polis memurları meslekleri dolayısıyla tanıdık bir çevrede olmalarından da kaynaklı olarak kendinden emin bir duruş sergileyeceklerdir.[1285] Polis memurlarının kendilerinden emin duruşları, dizilimde yer

---

halde kolluğun soruşturma evresinde yaptığı araştırma sırasında mağdurenin failin kirli sakallı olduğunu belirtmesinden sonra temin edilen sanığın anılan maddede belirtilen benzerlikleri bulunmayan kişilerin arasına konulmak suretiyle yaptırılan teşhis işleminin ek 6. maddeye aykırı olduğu…" Yargıtay 14. CD, E. 2016/7454, K. 2016/7825, T. 155.11.2016, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023). *"…mağdurenin aynı kolluk beyanında failin 170 cm boylarında olduğunu söylemesine karşılık 20.12.2008 tarihli teşhis tutanağını düzenleyen polis memuru tanık …'ın mahkeme ifadesinde teşhis amacıyla emniyete getirilen sanığın 180-185 cm boylarında olduğunu belirtmesi, dosyada mevcut 20.12.2008 günlü ifadeli teşhis tutanağının 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ek 6. maddesine uygun olmadığının anlaşılması…"* Yargıtay 9. CD, E. 2021/16213, K. 2021/10390, T. 28.12.2021, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

[1281] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 119.

[1282] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 119.

[1283] Almanya'da ise teşhis işlemini düzenleyen yönetmelikte sıralı dizilim yönteminin benimsendiği açıkça ifade edilmektedir. Bkz. Richtlinien für das Strafverfahren und das Bussgeldverfahren (RiStBV), § 18/2. Ancak düzenlemeye göre tanık, sıralı dizilim yöntemiyle gösterilen kişilerden birini teşhis ederse, dizilimde yer alan kişilerin tümü birden yeniden gösterilecektir.

[1284] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 120; Murat Balcı, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Teşhis ve Yüzleştirme", **CHD**, C. 5, S. 12, 2010, s. 191.

[1285] Hofmann, **Personenidentifizierung durch Zeugen…**, s. 127.

almakla birlikte şüpheli olmayan diğer kişilerden de farklılaşmalarına yol açabilir. Tüm bunlar, teşhis sırasında tanığın dikkatini çekebilecektir.

b. Teşhis Diziliminde Yer Alacak Kişilerin Sayısı

Kanun, dizilimde yer alacak kişi sayısını açıkça düzenlememiştir. Aynı şekilde mehaz kanun StPO da bir sayı belirlememiştir. Ancak teşhise tabi tutulan kişi sayısının çok az olması, elde edilen delilin güvenilirliği konusunda soru işaretleri yaratacaktır.[1286] Öte yandan, sayı bakımından bir sınırın belirlenmesi gerektiği de açıktır. ABD'de canlı teşhislerde genellikle şüpheli dahil beş ya da altı kişiden oluşan bir dizilim yapıldığı; fotoğraf üzerinden yapılan teşhislerde ise çoğunlukla altı-sekiz fotoğraf kullanıldığı belirtilmektedir.[1287] Alman doktrininde ise en az sekiz kişinin teşhise tabi tutulması gerektiğinden bahsedilmektedir.[1288] PVSK Ek 6. maddede tek bir fotoğraf üzerinden ya da yalnızca aynı kişinin farklı fotoğrafları kullanılarak teşhis yapılamayacağı açıkça düzenlenmiştir.[1289] Uygulamadaysa işlemin, beş veya altı kişiyle yapıldığı belirtilmektedir.[1290] Öte yandan, teşhis diziliminde birden fazla kişinin bulundurulmadığı ya da tek fotoğraf üzerinden teşhis yaptırıldığına ilişkin pek çok olay, Yargıtay kararlarına yansımıştır.[1291] Böyle bir durumda, elbette, yapılan

---

[1286] Örneğin teşhiste sıralı dizilim yönteminin benimsendiği Almanya'da, teşhis sırasında bir kişiyi fail olarak tanıdığını ifade etse bile tanığa başka kişilerin de gösterilmesi gerektiği, çünkü diğer kişileri görmesinin tanığın değerlendirmesindeki belirsizlikleri fark etmesini sağlayacağı ve teşhisin delil değerini artıracağı ifade edilmektedir. Bkz. Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 55.

[1287] Gary L. Wells, Amina Memon, Steven D. Penrod, "Eyewitness Evidence: Improving Its Probative Value", **Psychological Science in the Public Interest**, C. 7, S. 2, 2006, s. 62.

[1288] Maier**, Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 55.

[1289] Alman doktrin ve içtihadında da tek kişi üzerinden yapılan teşhisin, tanık bakımından söz konusu kişiden şüphelenilmekte olduğu yönünde bir telkine neden olma ihtimali dolayısıyla tercih edilmemesi gerektiği belirtilmekle beraber; böyle bir teşhis sonucunda elde edilen delilin doğrudan kullanılamaz hâle gelmeyeceği, ancak bu delili değerlendiren makamların, delil değerinin dizilimde daha fazla kişinin yer aldığı teşhislere kıyasla daha düşük olduğunun farkında olmaları ve gerekçede bu delile neden dayandıklarını izah etmeleri gerektiğine işaret edilmektedir. Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 59.

[1290] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 291.

[1291] "*Tek fotoğraf üzerinden yapılan teşhisin PVSK'nın Ek 6. maddesine aykırı olması nedeniyle hükme esas alınamayacağının gözetilmemesi…*", Yargıtay 16. CD, E. 2017/2252, K. 2017/5483, T. 04.12.2017, (www.legalbank.net, E.T. 29.4.2023). *"…tanığa yalnızca sanıkların resimlerinin gösterildiği, sanıklara benzer görünümde aynı boyut ve ölçülerde farklı kişilere ait fotoğrafların gösterilmesi suretiyle teşhis işleminin yapılmadığı, bu hali ile tanığa yaptırılan teşhis işleminin PVSK Ek m. 6'ya aykırı olarak icra edildiği, buna göre Anayasa m. 38/6'da yer alan "Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez." hükümleri kapsamında teşhis işleminin yasak delil olarak değerlendirilmesi ile birlikte teşhisin sanıklar aleyhine delil olarak kullanılamayacağı mahkememizce kabul edilmiştir."* Yargıtay 13. CD, E. 2020/5213, K. 2020/9304, T. 14.10.2020, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023). *"…sanığın aşamalarda yüklenen suçu işlemediğini savunması, olaydan yaklaşık 4 ay sonra soruşturma aşamasında sanığa ait olduğu iddia edilen bilgisayar çıktısı şeklindeki tek bir fotoğraf üzerinden yaptırılan teşhis işlemi ve yine olaydan*

teşhis işlemi hukuka aykırı delil teşkil edecek ve hükme esas alınamayacaktır. Açıktır ki teşhisin güvenilirliğinden bahsedebilmek için dizilimde iki kişinin yer alması da yeterli olmayacaktır. Bir standart getirmek için dizilimde yer alacak kişi sayısının kanunla belirlenmesi gerektiği, haklı olarak ifade edilmektedir.[1292]

c. Teşhis Eden ve Edilenin Birbirlerini Görmemelerinin Sağlanması

PVSK Ek m. 6/13 uyarınca, teşhis edenle teşhis edilen birbirlerini görmemelidirler. Bu hükmü iki şekilde anlamak mümkündür.[1293] İlki, teşhis işleminden önce, teşhiste bulunanla teşhis edilenin birbirini görmemesi gerektiğidir. Böylece teşhis eden, yalnızca tanık olduğu olaya ilişkin bilgisine dayanacak, teşhisten önce emniyette kelepçeli olarak gördüğü kişinin fail olduğunu varsaymayacak; başka bir deyişle hafızası etkilenmeyecektir.[1294] Yargıtay kararına da yansıyan bir olayda müşteki, yargılama aşamasındaki beyanında *"teşhisten önce polislerin cep telefonunda sanığın resmini gösterdiklerini ve sanığın yanına teşhis işlemi sırasında konulan diğer üç kişiyi de nezarete giderken gördüğünü" beyan etmiştir.* Bu nedenle Yargıtay, haklı olarak, teşhis işleminin hukuka aykırı bir şekilde yapıldığını tespit etmiş ve ilk derece mahkemesinin hükmünü bozmuştur.[1295]

Düzenlemeden anlaşılması gereken ikinci husus, teşhis sırasında karşılıklı bir göremeyiş değil; şüphelinin teşhiste bulunanı görememesidir. Bu uygulama da özellikle kırılgan tanık/mağdurun teşhis işlemi gerçekleştirirken olayın faili olma ihtimali bulunan şüpheli tarafından görülmesini engellemek ve yeniden travmatize olmamalarını bir nebze olsun sağlamak bakımından değerlidir. Uygulamada bunun tek taraflı görüşe imkân tanıyan bir camla sağlandığı ifade edilmektedir.[1296]

---

yaklaşık 8 ay sonra savcılıkta sanıktan başka kimsenin olmadığı bir ortamda yüzyüze yapılan teşhis işlemlerinin mevzuata aykırı olduğu… usule uygun olmayan teşhis işlemi haricinde sanığın atılı suçu işlediğine dair cezalandırılmasına yeterli, her türlü kuşkudan uzak, hukuka uygun, kesin ve inandırıcı kanıtların neler olduğu karar yerinde denetime olanak sağlayacak şekilde açıklanmadan… yazılı şekilde hükümlülüğüne karar verilmesi bozmayı gerektirmiş…" Yargıtay 22. CD, E. 2015/15082, K. 2016/11000, T. 23.06.2016, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

[1292] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 118.

[1293] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 123, 124.

[1294] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 124; Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 54.

[1295] Yargıtay 13. CD, E. 2011/29618, K. 2013/1271, T. 23.01.2013, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

[1296] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 123.

d. Teşhis İşleminin Tekrarlanması

Elde edilen beyanının güvenilirliğinden emin olmak için teşhis işleminin en az iki kez tekrarlanacağını PVSK Ek m. 6/14 açıkça düzenlemiştir. Aynı madde uyarınca teşhiste bulunması istenen kişiye, şüphelinin teşhis edilecek kişiler arasında yer almıyor olabileceği hatırlatılır. Bu, çalışmanın ikinci bölümünde de özetlenen pek çok araştırmayla önemi tespit edilmiş bir hatırlatmadır. Böyle bir uyarı, tanığın ya da mağdurun "Polis şüpheliyi yakalamamış olsaydı böyle bir teşhis işlemi yapılmazdı." şeklindeki muhtemel düşüncesini bertaraf etmesi ve teşhis edenin muhakkak birini seçmesi gerektiği şeklindeki motivasyonunu değiştirmesi bakımından mühimdir.[1297] Öyle ki bugün kimi yargı sistemlerinin bu uyarının kapsamını "tanık ya da mağdur teşhiste bulunsa da bulunmasa da soruşturmanın devam edeceğinin de hatırlatılması" şeklinde genişlettiği paylaşılmaktadır.[1298]

e. Teşhisin Tutanağa Bağlanması

PVSK Ek m. 6/15'te teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin, işlem sırasında birlikte fotoğrafları çekilerek veya görüntüleri kayda alınarak soruşturma dosyasına koyulması gerektiği düzenlenmiştir. Böylece, teşhise başlanmadan önce tanığın veya mağdurun failin dış görünüşüne ilişkin olarak alınan beyanıyla teşhis diziliminde yer alan kişilerin dış görünüşünün örtüşüp örtüşmediği yargılama aşamasında mahkemece değerlendirilebilecektir. Aynı sebeplerle, teşhis işleminin tamamının tutanağa bağlanması da gerekir. Tutanakta, tanık ya da mağdurun şüpheliyi teşhis edip edemediğinin ve teşhisinden emin olup olmadığının da açıkça belirtilmesi önemlidir. Eminlik seviyesinin aradan zaman geçmeden ve tanık hafızası dış etkenlere maruz kalmadan teşhisin hemen ardından öğrenilmesi de kovuşturma evresinde bu delil değerlendirilirken başvurulacak bir güvenilirlik göstergesidir.[1299] Öte yandan tanığa veya mağdura teşhisiyle ilgili geri bildirimde bulunulmaması gerektiği üst bölümlerde ifade edilmişti. Örneğin, tanığa şüpheliyi teşhis ettiğini söylemek, tanığın olaya ilişkin hafızasını etkileyebilir. Tanık teşhisinden emin değildiyse bile böyle bir geri bildirimin ardından, kovuşturma evresinde beyanı alınırken teşhisine duyduğu güveni

[1297] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1534.
[1298] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1534.
[1299] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1534.

olduğundan fazla yansıtabilir[1300] ve delili değerlendiren mahkeme açısından bu güven, yanıltıcı olabilir.

Tanığın teşhis sırasında şüpheliyi tanıyıp tanımadığı ve tanıdıysa hangi gerekçelerle tanıdığı, teşhis neticesinde elde edilen delili değerlendiren mercinin söz konusu teşhisi delil değeri bakımından tartarken göz önünde bulundurması gereken hususlardır.[1301] Bu bağlamda, tanıklıktan çekinebilecek olanların teşhiste bulunmak konusunda zorlanamayacakları PVSK'da açıklığa kavuşturulmuştur. O hâlde tanıklıktan çekinebilecek kişilere bu hakları teşhisten önce hatırlatılmalıdır.[1302] Çekinme hakkına kimlerin sahip olduğu konusunda ise CMK m. 45 ve 46'dan faydalanılmalıdır. Bu durumda hem yakınlık sebebiyle CMK m. 45'te sayılan kişiler hem de meslekleri dolayısıyla edindikleri bilgiler konusunda tanıklıktan çekinme hakkı olan ve CMK m. 46'da sayılanlar, teşhiste bulunmaya zorlanamayacaktır.[1303] Şüpheli veya sanık ile yakınlık ya da tanışıklık dışında tanığın kişiyi gözlemlediği koşullar, suçun işlendiği andaki ruhsal durumu ve gözlem süresi de teşhis işlemi değerlendirilirken dikkate alınmalıdır.[1304] Tanığın basında çıkan haberler yoluyla hafızanın etkilenip etkilenmediği de göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.[1305]

Teşhise ilişkin bu başlık altında şu ana kadar, bu işlemden umulan faydanın sağlanabilmesi için bulunması gereken koşullardan söz edilmiştir. Düşünülecek olursa, bu koşullara riayet edilmesi, elde edilen delilin değerini, başka bir deyişle güvenilirliğini de artıracaktır. Benzer şekilde, bu kuralları çiğneyen ya da arkasından

---

[1300] Dysart, Lawson, "Eyewitness Research", s. 1535.
[1301] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 63.
[1302] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 125. Öte yandan, teşhis edenin şüphelinin kim olduğunu bilmemesi gerektiği, ancak teşhisten evvel çekinme hakkı olduğu hatırlatılırsa şüphelinin kim olduğunu anlayacağı, bu nedenle de teşhisten umulan faydanın azalacağına dikkat çekilmektedir. Buna engel olabilmek için PVSK'ya tanıklıktan çekinme hakkının teşhis işleminin ardından hatırlatılacağına ilişkin bir hüküm eklemek önerilmektedir. Bkz. Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 73.
[1303] İnci, "Ceza Muhakemesi Hukukunda…", s. 125. Öte yandan Akar'a göre, CMK m. 46'da (maddenin birinci fıkrasının (a) bendinden sayılanlar hariç olmak üzere) sayılan kişiler bakımından tanıklıktan çekinme hakkı değil, çekinme yükümlülüğü söz konusu olduğu için bu kişilerin istemedikleri takdirde teşhiste bulunamamalarından değil; herhangi bir şekilde "teşhis eden" pozisyonunda bulunamayacaklarından söz etmek gerekir. Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 72.
[1304] Öyle ki aydınlatma koşulları veya tanığın uzaklığı gibi nedenlerle gözlem koşulları çok elverişsizse, tanığa bir göz testi yapılması gerektiğine işaret edilmektedir. Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 64.
[1305] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 58, kn. 64.

dolanan kimi uygulamalarla icra edilen teşhis de hukuka aykırı delil statüsünde olacağı için herhangi bir delil değerinden de söz edilemeyecektir.

f. Teşhis İşlemi Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Teşhis işlemi sırasında karşılaşılabilecek bir sorun, kolluk görevlisinin şüphelinin kim olduğunu bilmesi hâlinde farkında olmadan sözle ya da davranışlarıyla (örneğin tanık şüpheliyi teşhis ettiğinde kolluk görevlisinin kafa sallaması ya da gülümsemesi gibi) bu bilgisini tanığa hissettirme ihtimalidir. Bu nedenle, dizilimde yer alacak kişileri belirleyen kolluk görevlisiyle teşhisi yaptıran kolluk görevlisinin aynı kişi olmaması veya sıralamayı yapan kişinin şüphelinin kimliğini bilmiyor olması etkili bir çözüm olabilecektir.[1306] Türk hukuku bakımından böyle bir uygulama yapmayı engelleyen herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.[1307] Böylece teşhis sırasında tanığın yanında bulunan kolluk görevlisi, failin dizilimdeki kişilerden hangisi olduğunu bilemeyecek ve teşhise ilişkin bilinçli ya da bilinç dışı herhangi bir geri bildirimde bulunamayacaktır.

Teşhis işleminin güvenilirliğini artırabilmek bakımından kolluğun teşhis edene yönlendirici sorular sormaktan sakınması gerekir. Bu husus, özellikle de teşhis edenin olayın failine ilişkin bilgisinin tutanağa bağlandığı evre bakımından hassasiyet arz eder. Teşhis sırasında kolluk görevlisinin tanığı onaylayıcı veya yönlendirici küçük bir davranışı dahi tanık hafızası üzerinde etki yapabilir.[1308] Bu yüzden, kolluğun tanığı yönlendirmemeye gayret etmesi, hatta tanığın baskı altında hissetmesini önlemek için teşhisin sonucu ne olursa olsun muhakeme sürecinin devam edeceğinin tanığa açıkça ifade edilmesi gerektiği belirtilmektedir.[1309]

Teşhis işleminin güvenilirliğini artırmaktan söz edilen bu noktada, "ifadeli teşhis tutanağı" uygulamasına değinmek uygun olabilir. Teşhis işleminin yanında, teşhis

---

[1306] Wells, Small, Penrod, Malpass, Fulero, Brimacombe, "Eyewitness Identification Procedures…", s. 629; Wells, Bradfield. "Good, You Identified…", s. 375; Bradfield Douglass, Steblay, "Memory Distortion in…", s. 866.

[1307] Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 47.

[1308] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 115. Öyle ki, tanığın beyanını dinleyen yetkilinin sık sık kafa sallama ya da sözlü olarak onaylama hareketlerinin, tanığın bundan güç olarak beyanının içeriğini "abartmasına" yol açabileceği hakkında bkz. Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 232.

[1309] https://innocenceproject.org/science-behind-eyewitness-identification-reform/ (E.T. 29.4.2023).

eden kişinin olay hakkındaki diğer bildiklerini de anlattığı, ifadeli teşhis olarak adlandırılan ve Yargıtay içtihatlarıyla ortaya çıkan[1310] bir uygulamanın geliştiği anlaşılmaktadır.[1311] Oysa, tanığın esasen tanık dinlemeye yetkili merciler huzurunda beyanının alınması gerekir. Teşhis işlemi her ne kadar teşhis eden bakımından "tanık beyanı" niteliğinde olsa da teşhis işleminin soruşturma evresinde kolluk tarafından yaptırılacağı kanunda açıkça düzenlenmiştir. Buna göre kolluk, tanık dinlemeye yetkili mercilerden biri değildir. Tanığın soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde ise hâkim/mahkeme tarafından dinlenmesi gerekir ve bu hem tanık bakımından hem de beyanının sağlamlığı bakımından bir güvence teşkil eder. Bu nedenlerle, kanaatimizce, "ifadeli teşhis" işlemleri, kolluğun tanık dinleyemeyeceğine ilişkin bu yasağın arkasından dolanılması anlamına gelmektedir. Kolluğun ifadeli teşhis yöntemine başvurması hâlinde, tanığın olaya ilişkin beyanlarının teknik anlamda tanık beyanı olamayacağı, haklı olarak, belirtilmektedir.[1312] Bunun yanında, tanığın kollukça beyanının alınması, güvencelerden yoksunluk ve yönlendirilme ihtimali dolayısıyla tanık belleğini olumsuz yönde etkileme ihtimalini de bünyesinde barındırır.

Teşhis işleminin kendine özgü yapısından kaynaklanabilecek bir sorun, bu işlem sırasında yargılamanın çelişmeliliği imkânının sınırlı olmasıdır. AİHM'in, Saidi/Fransa kararına konu olan olayda, işlediği iddia edilen suçlara ilişkin olarak soruşturma evresinde başvurucuyu, pek çok farklı tanık teşhis etmiştir. Başvurucunun ve müdafiinin yüzleştirme talepleri kabul edilmemiş ve tek delil niteliğinde olan teşhis işlemlerine dayanılarak bu suçlar dolayısıyla hakkında mahkûmiyet hükmü kurulmuştur. İç hukuk yollarını tüketirken herhangi bir şekilde tanıklarla yüzleşme ve güvenilirliklerini sorgulama imkânı bulamayan başvuran hakkında AİHM, yüzleştirme yapılmamasının adil yargılanma hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.[1313] O hâlde, teşhis işleminin silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleriyle uygunluğu ancak sanığa sonraki aşamalarda aleyhine olan tanık beyanlarını

[1310] Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 49.
[1311] *"…aynı gün şikayetçinin ifadesinin alındığı İfadeli Teşhis Tutanağına göre altı bayan içerisinden sanık …'i teşhis etmiş ise de…"* Karar için bkz. Yargıtay 2. CD, E. 2014/37084, K. 2017/6480, T. 05.06.2017. Aynı uygulamaya ilişkin olarak ayrıca bkz. Yargıtay 2. CD, E. 2019/14080, K. 2020/857, T. 15.01.2020; Yargıtay 6. CD, E. 2019/786, K. 2021/558, T. 21.01.2021; Yargıtay CGK, E. 2013/695, K. 2014/220, T. 29.04.2014. Kararların tümü için bkz. https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023.
[1312] Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 49, dipnot: 131.
[1313] AİHM, Saidi/Fransa, Başvuru No: 14647/89, T. 20.09.1993, para. 44, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

çürütebilme ve teşhis eden kişiye soru sorma hakkının tanınması hâlinde mümkün olacaktır.[1314] Gerçekten de teşhis işleminin icrası sırasında yargılamanın çelişmeliliğinin sağlanmasına yönelik imkânlar oldukça sınırlıdır.[1315] Bu yüzden yargılama sırasında hâkimin teşhisin güvenilirliğini sınamak bakımından başvurabileceği yöntemlerden biri yüzleştirme, diğeri ise CMK m. 201 uyarınca muhakeme süjelerinin tanığa soru sormasıdır.[1316] Bunlar yapılmadan yargılamanın çelişmeliliğinin ve silahların eşitliği prensibinin hayata geçirilmesinin mümkün olmaması nedeniyle, teşhis işleminin tek başına hükme dayanak oluşturmaması gerektiği ifade edilmektedir.[1317] Yargıtay kararına yansıyan bir olayda da mahkûmiyete ilişkin tek delilin teşhis işlemi olması hâlinde teşhis eden mağdurun duruşmada detaylı olarak beyanının alınması, hatta yüzleştirme yapılması gerektiğinin altı çizilmiş, aksi bir uygulamanın hükmün bozulmasına yol açacağı tespit edilmiştir.[1318]

g. Fotoğraflı Teşhis

Teşhise ilişkin sözü edilmesi gereken son düzenleme, fotoğraflı teşhise ilişkindir. PVSK'ya göre her ne kadar teşhis işleminin fotoğraf üzerinden yaptırılması mümkünse de asıl olan teşhisin yüz yüze yapılmasıdır. Kişinin gerçek görünüşünü her zaman bütünüyle yansıtamayabileceği için fotoğraftan teşhiste hata payı daha yüksektir.[1319] Bu husus bir Yargıtay kararında "*Öncelikle teşhis işleminin sağlıklı bir*

[1314] Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 35.
[1315] Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 36.
[1316] Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 36
[1317] Sevdiren, "Çelişmeli Yargılama ve…", s. 37.
[1318] *"Mağdurun, olaydan sonra hazırlık soruşturması sırasında 21.03.2016 tarihinde alınan ifadesinde; yatak odasında gördüğü şahsın "25 yaşlarında, 170 cm boylarında, esmer " bir kişi olarak eşgalini verdiği, şahsıları görse tanıyamayacağını beyan ettiği, aynı gün polnet sisteminde bulunan eşgal sorgulamasında yaptırılan teşhiste olumlu teşhiste bulunamadığı, polis ajandasında bulunan sabıkalılar albümünden tek bir fotoğraf üzerinden yaptırılan teşhiste ise sanığı kesin olarak teşhis ettiği, 02.04.2017 tarihinde yakalanan sanığın ise savunmasında atılı suçlamayı ve teşhis işlemini kabul etmediğini, olay tarihinde İstanbul'da olduğunu ve 2012 yılından beri Ankara'ya gelmediğini iddia ettiği, Hal böyle olunca;*
1-Suçun failinin sanık olup olmadığı yönündeki kesin delillerin oluşmasını sağlamak için mağdurun mümkünse mahkemeye celp edilip ayrıntılı beyanı alınarak verdiği eşgal bilgileri ile sanığın ne şekilde örtüştüğü açıklattırılması, gereğinde sanıkla yüzleştirilmesi, bu olanaklı değilse, sanığın olay tarihindeki mevcut haline ilişkin fotoğrafları temin edilip teşhis işleminin bu fotoğraflar üzerinden yaptırılıp tutanaklara yansıtılarak karar verilmesi yerine, sadece fotoğraf teşhis tutanağına dayanılarak, eksik kovuşturma ile yazılı şekilde hüküm kurulması… gerekirken eksik soruşturma ile yetinilip yazılı şekilde karar verilmesi… bozmayı gerektirmiş…" Yargıtay 6. CD, E. 2018/2872, K. 2020/3432, T. 08.10.2020, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).
[1319] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 295.

şekilde yapılabilmesi adına fotokopi fotoğraflar üzerinden değil de mümkünse teşhis işlemin canlı olarak yapılması, değilse sanığın dosya içerisinde bulunan teşhise elverişli önden, profilden ve boydan çekilmiş fotoğraflarının katılan ile tanığa gösterilmesi, teşhis işleminin renkli fotoğraflar üzerinden yaptırılması…" gerektiği şeklinde açıkça ifade edilmiştir.[1320] Elbette, fotoğraf üzerinden teşhis yaptırılacaksa da yalnızca dosya içinde yer alan sanığa ait fotoğrafların değil, sanığa benzeyen başka kişilerin fotoğraflarının da teşhis edecek kişiye gösterilmesi gerekecektir.

III. DELİLLERİN TARTIŞILMASI BAĞLAMINDA TANIĞA SORU SORULMASI

A. Delillerin Tartışılması

Delillerin ortaya koyulmasının, bu çalışma bakımından ifade edilecek olursa tanıkların dinlenmesinin ardından, delillerin tartışılmasına geçilir. Bu aşamada deliller önce tek tek, ardından bir bütün olarak tartışılır. Tanık beyanı bakımından delillerin tartışılması, tanığın dinlenmesinin sonra, CMK m. 215 gereğince bunlara karşı diyeceklerinin olup olmadığının katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine sorulması şeklinde gerçekleştirilir. Bu kapsamda tanığa soru sorulur, beyanda çelişki olması hâlinde bunun giderilmesi sağlanır, gerek duyulursa CMK m. 52/2'ye uygun olarak yüzleştirme yapılabilir.[1321] Mahkeme başkanı ya da hâkim dışındakilerin tanığa soru yöneltmesi hâlinde CMK m. 216'da[1322] belirtilen sıraya riayet edilmelidir.[1323] Buna göre söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine veya kanunî temsilcisine verilecektir. Sanığın, tanık beyanının güvenilirliğini denetlemek amacıyla tanığa soru sorması, adil yargılamanın

---

[1320] Yargıtay 13. CD, E. 2018/12683, K. 2019/6541, T. 16.04.2019, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).
[1321] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 80.
[1322] *Delillerin tartışılması*
Madde 216 – "(1) Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine veya kanunî temsilcisine verilir.
(2) Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafiinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir.
(3) Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir. Bu aşamada zorunlu müdafiin hazır bulunmaması hükmün açıklanmasına engel teşkil etmez."
[1323] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 81.

ve çelişme ilkesinin bir gereği olduğu için 216. maddede sayılan kişilere söz verip vermemek mahkeme başkanının ya da hâkimin takdirinde değildir.[1324]

Tanık beyanının tartışılmasıyla ilgili olarak çalışmanın bu kısmında asıl üzerinde durulmak istenen kurum, tanığa doğrudan soru sorulmasıdır; çünkü doğrudan soru sorma kurumu tanık beyanının güvenilirliğini denetleyebilmek bakımından CMK'da yer verilen en mühim güvencelerden birini teşkil eder. CMK m. 201'deki düzenlemeye göre, Cumhuriyet savcısı, müdafi ve vekil tanığa doğrudan soru sorma hakkına sahipken sanık ve katılan, mahkeme başkanı ya da hâkim aracılığıyla soru sorabilecektir. Aşağıda, öncelikle, doğrudan soru sorma kurumu Anglo-Amerikan hukuk sisteminin benzer bir kurumu olan çapraz sorgu ile karşılaştırılacak, ardından 201. maddedeki düzenlemeye daha yakından bakılacak ve bu kurumun adil yargılanma hakkı bakımından ifade ettiği önem ortaya koyulacak, son olarak doğrudan soru sormanın sınırlandırıldığı hâllere değinilecektir.

B. Tanığa Doğrudan Soru Sorulması

1. Tanığa Doğrudan Soru Sorulması ve Çapraz Sorgu Arasındaki Fark

Tarihsel olarak farklı hukuk sistemleri, tanık beyanı deliline yargılamada yer verilmesine ilişkin olarak farklı yaklaşımlar benimsemiştir. Örneğin Anglo-Amerikan hukuk sisteminde tanık beyanı, yargılamalarda önemli bir yer tutar ve sözlü tanık beyanı ile çapraz sorguya ilişkin gelişmeler bu hukuk sisteminde ortaya çıkmıştır.[1325]

Çapraz sorgu, tanıkların iddia ve savunma makamları tarafından, hâkimin aracılığı olmaksızın; ancak hâkimin denetiminde doğrudan sorgulanmasını ifade eder.[1326] Çapraz sorgu dört aşamadan oluşur ve bu aşamaların tümü her tanık

[1324] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 81.
[1325] ICC Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration, 2020, s. 6, (https://iccwbo.org/accuracy-of-fact-witness-memory, E. T. 11.04.2023.) (Bundan sonra kısaca "ICC Raporu" olarak anılacaktır.)
[1326] Burcu Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s. 371; Hakan Karakehya, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma**, 1. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2008, s. 123.

bakımından ayrı ayrı uygulanır.[1327] Buna göre, iddia makamının tanıklarına öncelikle iddia makamı tarafından doğrudan soru sorulur (*direct-examination*). Bu tanıklar daha sonra savunma makamı tarafından çapraz sorguya tabi tutulurlar (*cross-examination*). Çapraz sorgunun ardından iddia makamı tarafından tekrar doğrudan soru yöneltilen tanıklara son aşama olarak savunma makamı tarafından yeniden çapraz sorgu uygulanır. Savunmanın tanıkları dinlenirken ise doğrudan soru yönelten makam savunma makamı, çapraz sorguya çeken ise iddia makamı olacaktır.

Her ne kadar CMK m. 59/2'deki "*Tanıklık edilen konuları aydınlatmak, tamamlamak ve bilgilerinin dayandığı durumları gereğince değerlendirebilmek için tanığa ayrıca soru yöneltilebilir*." ifadesi doktrinde tanığa çapraz sorgu yapılması olarak ifade edilebilmekteyse de[1328] çoğunluk görüşü, ceza muhakemesi hukuku sistemimizde Anglo-Amerikan hukukundaki anlamıyla çapraz sorguya yer verilmediği yönündedir.[1329]

Çapraz sorgunun amacı, güvenilir delille güvenilir olmayanı birbirinden ayırmak; delillerin gerçek değerini saptamaktır.[1330] Elbette çapraz sorgu doğru beyanda bulunan tanığın beyanını kuvvetlendirmeye de yarar; ancak aslen yalan ya da hatalı beyanı ayırt etmeye hizmet eder.[1331] Tanığa doğrudan soru sormak da tanığın güvenilirliğini sınama amacını taşır. CMK m. 201'de düzenlenen doğrudan soru sorma kurumu, Kıta Avrupası hukuk sistemi ile Anglo-Amerikan hukuk sisteminin birbirine

---

[1327] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 371.
[1328] Yenisey, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı…", s. 40.
[1329] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 811; Burcu Dönmez, "Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukuku Bakış Açısıyla Ceza Muhakemesinde Çapraz Sorgu", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru ve Çapraz Sorgu Sempozyumu Tebliğler Kitabı**, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2017, s. 69; Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 341; Yağmur Temiz, "Türk Hukukunda Çapraz Sorgu Tartışmaları", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 2015, s. 317; Hakan Karakehya, "Sanığın İddia Tanıklarının Beyanlarının Doğruluğunu Test Etme Hakkı", **MÜHF-HAD, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, s. 725; Kübra Demir Arslan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Doğrultusunda Tanık Sorgulama Hakkı", **YBHD**, **Prof. Dr. M. Fatih Uşan'a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı**, Cilt 1, C. 7, S. 2, 2022, s. 491; Burcu Demren Dönmez, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu", **3. Yılında Ceza Adaleti Sistemi**, Ed. Bahri Öztürk, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, s. 550, 551; Ümit Kocasakal, "Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun 201. Maddesi Üzerine Düşünceler", **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 6-7, 2005, s. 41; Ahmet Emrah Akyazan, **Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Doğrudan Soru Yöneltme (Çapraz Sorgu)**, Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 2009, s. 425.
[1330] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 159.
[1331] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 160.

yaklaşmasıyla ortaya çıkan kurumların bir örneğini teşkil eder; ancak birbirine benzeyen yönleri olsa da doğrudan soru sorma, bir çapraz sorgu[1332] değildir.[1333]

İki hukuk sistemi arasında hâkimin konumu bakımından da farklılık vardır ve bu fark tanığın beyanının alınmasına da yansır. Anglo-Amerikan hukukunda hâkim, Kıta Avrupası hukuk sistemine kıyasla daha pasif konumda olduğu için kural olarak tanığa soru sormaz; ancak çapraz sorguda sorulan sorulara itiraz edilmesi hâlinde bir karar verir.[1334] Öte yandan, birazdan detaylarına inilecek olan ve CMK m. 201'de düzenlenen doğrudan soru sorma kurumunda, yargılamayı yapan hâkim(ler) de tanığa doğrudan soru sorabilir. Hatta öyle ki bizim sistemimizde, doğrudan soru sorma aşamasından önce hâkim, tanığa olayı anlattırır.

İki hukuk sistemi, sanığın tanık olarak dinlenip dinlemeyeceği konusunda da farklılaşır. Anglo-Amerikan hukukunda sanık, beyanda bulunmayı kabul ederse tanık sıfatını alır ve çapraz sorguya tâbi tutulur; oysa Kıta Avrupa'sında sanığın tanık sıfatı alması mümkün değildir.[1335] Kıta Avrupası sisteminde susma hakkını kullanmayan sanık sorgulanır ve yemin etmez. Çapraz sorguyu benimseyen hukuk sistemlerinde bu kurum yargılamanın önemli bir aşamasını teşkil etmekte ve tanığın çapraz sorguya tâbi tutulması sırasında benimsenecek yöntemler üzerinde çalışılmaktadır.[1336] Doğrudan soru yöneltme kurumu ceza yargılaması sistemimizde görece yeni bir kurum olduğu için henüz bu alanda çok sayıda eser üretilmediği gözlemlenmektedir.

2. Tanığa Doğrudan Soru Sorulmasına İlişkin CMK'daki Düzenlemeler

Kişinin kendi çağırdığı tanığa soru sorması hariç, Türk hukukunda tanıklara soru sorma, bir tanık sınama yöntemi olarak düzenlenmiştir.[1337] Doğrudan soru sorma kurumu aynı zamanda, savunma makamının, kendi savunma tezlerini kendi çağırdığı

[1332] CMK m. 201'de ifade edilen doğrudan soru sorma kurumunun, hâkimin sanıktan yargılama konusu olaya ilişkin bilgi alması anlamına gelen "sorgu"dan farklı bir kurum olması nedeniyle de çapraz sorgu olarak nitelendirilmemesi gerektiği yönünde ayrıca bkz. Kocasakal, "Yeni Ceza Muhakemesi…", s. 41.
[1333] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 340, 341; Melike Ezgi Yetimoğlu**, Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Gizli Tanıklık**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 26.
[1334] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 410.
[1335] Feridun Yenisey, "Ceza Muhakemesi Hukukunda (Hukuka Uygun Bir Şekilde Elde Edilmiş) Delil", s. 20; Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 408.
[1336] Bu "taktik"lere örnek olarak bkz. Alessandro Traversi, **La Défense Pénale Techniques de L'Argumentation et de L'Art Oratoire**, Çev. Michèle Fantoli, 1. Bası, Brüksel: Bruylant, 1996, s. 31.
[1337] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 142.

tanıklara doğrulatmasına ve iddia makamının tanıklarına da beyanlarının gerçeği yansıtmadığına ilişkin sorular sormasına imkân tanır.[1338] CMK m. 201/1 uyarınca, Cumhuriyet savcısı, müdafi veya vekil tanığa doğrudan soru sorabilirler.[1339] Düzenlemenin mahiyeti de gözetildiğinde, tanığa doğrudan soru yöneltebilecek kişilerin sınırlı olarak sayıldığı anlaşılmaktadır.[1340] Doğrudan soru sormanın sıralaması ise CMK m. 216'daki hükme[1341] göre belirlenmelidir.[1342] Bu kimselerin tanığa soru sormak için hâkimden izin almasına gerek yoktur. Öte yandan, sanık ve katılan, tanığa doğrudan soru soramaz; sormak istedikleri soruyu önce hâkime yöneltmeleri gerekir. Böyle bir düzenlemenin amacının, doğrudan soru yöneltmenin uzmanlık gerektirmesi olduğu ifade edilmektedir.[1343] Bu sınırlama, tanığa soru sorma hakkını ortadan kaldırmadığı için sanığın, kendisini suçlayan tanığa soru sorma hakkını düzenleyen AİHS m. 6'ya aykırı değildir; fakat maddenin, düzenlemenin ruhuna aykırı olduğu ifade edilmektedir.[1344]

CMK m. 201/2 "*Heyet halinde görev yapan mahkemelerde, heyeti oluşturan hâkimler, birinci fıkrada belirtilen kişilere soru sorabilir."* demekle heyet hâlinde görev yapan mahkemelerde heyeti oluşturan hâkimlerin tanığa doğrudan soru sorabileceğini düzenlemektedir. İşin niteliği gereği, tek hâkimli mahkemelerde yargılamayı yapan hâkimin de tanığa doğrudan soru sorma hakkı vardır. Mahkeme başkanı veya hâkim, diğer süjelerin sorduğu sorulara müdahale etmemeli, doğrudan

---

[1338] Karakehya, "Sanığın İddia Tanıklarının…", s. 726.

[1339] "*Doğrudan soru yöneltme*
Madde 201 – (1) Cumhuriyet savcısı, müdafi veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere, duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler. Sanık ve katılan da mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir.
(2) Heyet halinde görev yapan mahkemelerde, heyeti oluşturan hâkimler, birinci fıkrada belirtilen kişilere soru sorabilir."

[1340] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 67.

[1341] "*Delillerin tartışılması*
Madde 216 – (1) Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafiine veya kanunî temsilcisine verilir.
(2) Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafiinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir.
(3) Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir. Bu aşamada zorunlu müdafiin hazır bulunmaması hükmün açıklanmasına engel teşkil etmez."

[1342] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 344.

[1343] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 344. Katılan ve sanığa hâkim ya da mahkeme başkanı aracılığıyla soru sorma hakkı tanınmasının isabetli olduğu; bu kişilere de doğrudan soru sorma hakkı verilmesinin duruşma düzenini bozabileceği yönünde ayrıca bkz. Kocasakal, "Yeni Ceza Muhakemesi…", s. 45.

[1344] Yenisey, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı…", s. 56.

soru sorma faslı bittikten sonra tamamlanması gerektiğini düşündüğü noktalarla ilgili soru sorabilmelidir.[1345] Tanığın olayı kronolojik sıraya bağlı kalarak anlatması, şüphesiz ki, olayın anlaşılırlığını artıracaktır.[1346] Ancak, tanığın olayı kronolojik sırayla anlatmasında ısrar edilmesinin beyanın yalan olup olmadığının tespit edilebilmesini zorlaştırdığı belirtilmektedir. Buna göre, tanığın zamanda ileri-geri atlama yapmasına imkân tanıyacak şekilde elde edilen beyanı daha güvenilirdir.[1347] Gerçekten de tanık yalan söylüyorsa, böylesine yapılandırılmamış bir şekilde, çelişkiler üretmeden kapsamlı bir ifade sunması kolay olmayacağı için bir noktada kendini ele verecektir.[1348]

Doğrudan soru sormayı düzenleyen CMK m. 201, soruların niteliği hakkında bir sınırlama getirmemiştir. Öte yandan, ifade alma ve sorguda yasak usulleri düzenleyen CMK m. 148'in[1349] tanığa doğrudan soru sorulurken kıyasen uygulanması gerektiği haklı olarak ifade edilmektedir.[1350] Buna ek olarak, lehe olan tanığa açık uçlu, aleyhteki tanığa ise yönlendirici sorular yöneltilmesi gerektiği yönündeki görüşe[1351] ve tanığa olayın anlattırılmasının ardından beyanının güvenilirliğini denetlemek için

---

[1345] Aynı yönde bkz. Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 344.
[1346] Yenisey, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı…", s. 43.
[1347] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 209.
[1348] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 209.
[1349] "*İfade alma ve sorguda yasak usuller*
Madde 148 – (1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.
(2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.
(3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.
(4) Müdafi hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.
(5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir."
[1350] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 359, 360; Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 299; Tezcan, Sırma Gezer, Saygılar Kırıt vd., **Dijital Ceza Muhakemesi…**, s. 386.
Mehaz kanun StPO § 69/3'te şüpheli veya sanığın ifadesinin ya da sorgusunun alınmasında yasaklanan usullerin tanık beyanının alınması sırasında da geçerli olduğu belirtilmiştir. StPO §69/3: "*Tanığın dinlenmesinde 136a madde hükmü uygulanır*." Çeviri için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 66.
StPO § 136a: "*Yasak Sorgulama Usulleri, delil değerlendirme yasakları*
1- Kötü davranma, yorma, vücuda yapılan müdahaleler, ilaç vermek, işkence, aldatma veya hipnoz yoluyla, şüphelinin iradi karar verme ve iradi faaliyette bulunma özgürlüğü, engellenemez. Zorlama sadece Ceza Muhakemesi Hukukunun izin verdiği hallerde mümkündür. Kanun hükümlerine göre uygulanmasına izin verilmeyen bir tedbir uygulamakla bir tedbir uygulamakla tehdit ve kanunda öngörülmeyen bir yarar vaad etmek yasaktır.
2- Şüphelinin hatırlama kabiliyetini veya idrak etme kabiliyetini engelleyen tedbirler uygulanamaz.
3- 1 ve 2inci fıkralardaki yasaklar, şüphelinin rızası nazara alınmaksızın geçerlidir. Bu yasaklar ihlal edilerek elde edilen ifadeler sanık değerlendirmeye rıza gösterse dahi delil olarak kullanılamaz." Çeviri için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 236, 237.
[1351] Dönmez, "Mukayeseli Hukuk ve…", s. 71.

cevabı sorunun içine gizlenmiş, yalnızca evet-hayır şeklinde yanıtlanabilecek nitelikte "tuzak" sorular sorulacağına ilişkin görüşe[1352] ihtiyatla yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim bu çalışmanın ikinci bölümünde ortaya koyulduğu üzere, adli psikoloji alanında uzun yıllardır yürütülen çalışmalar, yönlendirici soruların doğruyu söyleyen tanığı dahi yanıltabileceğini, sorunun içinde yer alan yanıltıcı bilginin etkisiyle yönlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

Mevzuatımızda tanığa yönlendirici soru sorulmasını yasaklayan bir düzenleme olmadığına göre, aleyhteki tanığın güvenilirliğini sarsmak isteyen taraf, yönlendirici soru sorabilir. Ancak doğrudan soru soran tarafın yönlendirici soru tarzını benimsemesi hâlinde, hâkimin, tanığın bu soruların etkisiyle hatalı beyanda bulunabileceğinin farkında olması önemlidir. Bu noktada, yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesine gerek olup olmadığına mahkeme başkanı veya hâkim tarafından karar verilmesi usulünün işletilmesi faydalı olabilir. Özetle, tanığa aldatıcı soru sorulması zaten kabul edilemez; ancak aldatıcı nitelikte olmayan yönlendirici soruların da tanık hafızası üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu, özellikle davaya bakan hâkim veya mahkeme tarafından gözetilmelidir.

Buna ek olarak StPO'da tanığın kişisel mahremiyetini ve onurunu zedeleyen sorular sorulamayacağı da kabul edilmiştir. StPO § 68a uyarınca, tanığı ve tanıklıktan çekinebilecek yakınlarının onurunu zedeleyebilecek olaylara ilişkin sorular veya bu kişilerin özel hayatlarını ilgilendiren sorular, yalnızca zorunluysa sorulabilir.[1353] Sorunun tanığın veya yakınlarının onurunu zedeleyebilecek nitelikte olup olmadığı tanığın kişisel hassasiyetine göre değil, objektif standartlara göre belirlenecektir.[1354] Söz konusu düzenleme, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması ile tanığın özel hayatına saygı hakkı arasında bir denge kurmayı ve soru sorma hakkının kötüye kullanılmasını önlemeyi amaçlamaktadır.[1355] Bu emredici hüküm, sadece hâkimin soru sorma hakkını değil; aynı zamanda yargılamanın diğer taraflarının soru sorma hakkını da sınırlandırmaktadır.[1356] Söz konusu soru "vazgeçilmez" değilse, reddedilecektir. Soru, gerçeğin başka türlü ortaya çıkarılamayacak olması hâlinde vazgeçilmez kabul

[1352] Yenisey, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı…", s. 40.
[1353] Maddenin çevirisi için bkz. Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 63.
[1354] Slawik, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 68a, kn. 1
[1355] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68a, kn. 2.
[1356] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68a, kn. 3.

edilmektedir.[1357] Özel hayatın gizliliği kapsamında değerlendirilebilecek sorular, tanığın kimi özellikleri, sağlık durumu, siyasi görüşü, dini inancı, aile hayatı ve cinsel yaşamına ilişkin olabilir. Bu sorular her durumda değil, yalnızca tanığın dinlendiği ceza davasıyla hiçbir bağlantısı yoksa reddedilecektir.[1358]

Her ne kadar StPO § 68a'daki düzenlemenin CMK'da bir karşılığı yoksa da kanaatimizce CMK'da böyle bir düzenlemeye yer verilmemiş olması, bir eksiklik değildir. Gerçekten de tanığa sorulan soruya itiraz edildiğinde[1359] mahkeme başkanı veya hâkim tarafından sorunun yöneltilmesine gerek olup olmadığı tespit edilecektir. Bu tespitin nasıl yapılacağına CMK m. 201'de yer verilmediği için bu hususta, delillerin ortaya koyulması ve değerlendirilmesine ilişkin CMK'daki genel düzenlemelerden yola çıkılmalıdır. Bu kapsamda, örneğin, sorulan soruyla ispat edilmek istenen olayın bir bağlantısının bulunmaması, sorunun sadece yargılamayı uzatmak için sorulduğunun açık olması hâllerinde hâkim itirazı kabul etmelidir.[1360] Hâkim aynı zamanda sorunun delil yasaklarına aykırı olup olmadığını ve temel hak ve özgürlükleri ihlal eden bir yönünün bulunup bulunmadığını da değerlendirecektir.[1361] Herhangi bir itiraz bulunmasa bile CMK m. 206/2[1362] uyarınca hâkim re'sen bu hususları gözetecektir.[1363]

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların mağdurlarına yargılamalar sırasında yöneltilen soruların uygunsuz olup olmadığı, benzer bir mantıkla, AİHM tarafından da AİHS m. 8 bağlamında incelenmektedir. Mahkeme, yargı makamlarının, muhakemenin tarafları ile bilirkişilerin mağdurlara ve diğer tanıklara saygılı bir

---

[1357] Maier, **Münchener Kommentar zur…**, § 68a, kn. 10; Slawik, **Karlsruher Kommentar zur…**, § 68a, kn. 2.
[1358] Maier**, Münchener Kommentar zur…**, § 68a, kn. 8.
[1359] Soruya, sorunun muhatabı itiraz edebileceği gibi soru sanığa veya katılana yöneltilmişse bunların müdâfii ile vekilinin de itiraz etmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Kocasakal, "Yeni Ceza Muhakemesi…", s. 46.
[1360] Dönmez, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 367.
[1361] Parlar, Öztürk, **Ceza Yargılamasında Doğrudan…**, s. 47.
[1362] "***Delillerin ortaya konulması ve reddi***
Madde 206 *– (1) Sanığın sorguya çekilmesinden sonra delillerin ortaya konulmasına başlanır. Ancak, sanığın tebligata rağmen mazeretsiz olarak gelmemesi sebebiyle sorgusunun yapılamamış olması, delillerin ortaya konulmasına engel olmaz. Ortaya konulan deliller, sonradan gelen sanığa bildirilir.*
(2) Ortaya konulması istenilen bir delil aşağıda yazılı hâllerde reddolunur:
a) Delil, kanuna aykırı olarak elde edilmişse.
b) Delil ile ispat edilmek istenilen olayın karara etkisi yoksa.
c) İstem, sadece davayı uzatmak maksadıyla yapılmışsa.
(3) Cumhuriyet savcısı ile sanık veya müdafii birlikte rıza gösterirlerse, tanığın dinlenmesinden veya başka herhangi bir delilin ortaya konulmasından vazgeçilebilir."
[1363] Aksi yönde bkz. Parlar, Öztürk, **Ceza Yargılamasında Doğrudan…**, s. 47.

şekilde davranmalarını ve bu kimselere gereksiz bir rahatsızlık yaşatmamaları sağlamakla yükümlü olduğuna işaret etmektedir.[1364] O halde, sanığın tanığın güvenilirliğini soru sorarak sınama hakkı ile mağdurun kişisel ve aile hayatına saygı hakkı arasında bir denge kurulmalıdır. Bu dengenin mağdur aleyhine bozulması, mağdurun AİHS m. 8'de ifade edilen haklarının ihlali anlamına gelecektir.

CMK m. 201'deki düzenlemenin, çelişmeli yargılama ilkesinin bir görünümü olduğuna ilk bölümde değinilmişti. Soru sorma hakkının, tanığın dinlenmesinin hemen ardından kullanılması, çelişmelilikten umulan faydanın gerçekleşebilmesi için hayati niteliktedir. Kaldı ki, sonraki celsede tanığın duruşmaya gelip gelmeyeceğinden emin olabilmek de mümkün değildir.[1365] Bu nedenle, örneğin, müdafinin tanığa soru sormasının, müvekkilinin duruşmada bulunmaması, kaçak durumda olması ya da susma hakkını kullanması gibi gerekçelerle bir sonraki celseye bırakılması, savunma hakkını herhangi makul bir gerekçe olmaksızın sınırlandırmak anlamına gelir.[1366] Dinlenmesinden sonraki bir tarihte tanığa tekrar soru sorma ihtiyacı ortaya çıkarsa tanık yeniden çağrılmalıdır. Örneğin, *Orhan Çaçan/Türkiye* kararında AİHM, muhakeme sürecindeki beyanları arasında çelişkiler bulunan tanığın yeniden dinlenmeksizin ilk beyanına dayanılarak mahkûmiyet hükmü kurulmasını, tanık sorgulama hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.[1367]

Uygulamada doğrudan soru yöneltme hakkının mahkeme başkanı veya hâkim aracılığıyla kullanılması, tanığın da soruyu soran süje yerine mahkeme başkanı veya hâkime yönelik olarak cevap vermesine yol açmakta[1368] ve doğrudan soru yöneltme kurumundan umulan fayda azalmaktadır. Yine, duruşma tutanaklarında soruya yer verilmeyip sadece tanığın cevabının aktarılması da maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına engel oluşturabilmektedir.[1369] Duruşma tutanağının içeriğini düzenleyen CMK m. 221'de duruşma tutanağında tanık beyanlarına yer verilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Tanığa soru sorma sürecinin muhakemenin sonraki aşamalarında layığıyla denetlenebilmesi için tutanakların eksiksiz bir şekilde kaleme alınması

[1364] AİHM, Y/Slovenya, Başvuru No: 41107/10, T. 28.05.2015, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 11.06.2024), para. 112.
[1365] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 417.
[1366] Karakaya, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, 50, 51.
[1367] AİHM, Orhan Çaçan/Türkiye, Başvuru No: 26437/04, T. 23.03.2010, para. 41, 42, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 07.08.2023).
[1368] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 283.
[1369] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 283.

gerekir. Sorulara tanığın verdiği cevapların hâkim tarafından özetlenmesi, cevapların tutanakta olduğu gibi yer bulmasına engel olmakta; sürpriz soruların etkisini azaltmakta ve soru sorma işleminin seri bir şekilde ilerleyememesine yol açmaktadır.[1370] Aynı zamanda, tanığa duruşma sırasında yöneltilen sorulara yer vermeksizin, tanık sanki aralıksız olarak beyanda bulunmuş gibi yazılan ya da duruşma yoğunluğu nedeniyle beyanı olduğu gibi aktarmak yerine "Önceki beyanlarını tekrar etti." gibi kalıplaşmış cümlelerle özetlenen[1371] tutanaklar da gerçeği yansıtmayacak ve beyanın denetlenmesini güçleştirecektir.[1372] Bu nedenle, haklı olarak, hâkimin tutanak yazdırmasından vazgeçilmesi ve duruşmanın sesli ve görüntülü olarak kayda alınması ya da tutanakların stenografi yoluyla tutulması şeklinde bir uygulama benimsenmesi önerilmektedir.[1373]

3. Sanığın Tanığa Soru Sorma Hakkı ve Tanık Dinlenmesinde Fırsat Eşitliği Bağlamında Tanığa Doğrudan Soru Sorulması

Adil yargılanma hakkına ilişkin hem hukuk muhakemesinde hem de ceza muhakemesinde geçerli olan genel çerçeve, AİHS'nin altıncı maddesinin ilk fıkrasında çizilmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasındaki haklar ise adil yargılanma hakkının ceza muhakemesi hukukuna yansımasını teşkil eder ve asgari nitelikteki haklardır.[1374] Bu haklar AİHS m. 6/1'de yer alan adil yargılanma hakkının ögeleri olduğu için AİHM, m. 6/3'te yer alan hakların ihlal edildiğine ilişkin başvurularda değerlendirmesini m. 6/1 ile m. 6/3 ve hatta 6. maddenin bütünü üzerinden yapmaktadır.[1375]

Bilindiği üzere, adil yargılanma hakkının ihlali iddiasını değerlendirirken Mahkeme, iç hukuk yargılaması sırasında maddi veya hukuki meseleye ilişkin bir hata yapılıp yapılmadığını incelemez.[1376] Mahkeme'nin yapacağı denetim, ceza

---

[1370] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 413.
[1371] Ahmet Haşim Alagüney, "Ceza Yargısı Duruşmalarında Ses ve Görüntü Kaydı Alınmasının Aleniyet İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Eskişehir Barosu Dergisi**, C. 8, S. 1, 2023, s. 94.
[1372] Doğan, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik…**, s. 297.
[1373] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 413; Ali Kemal Yıldız, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", **EÜHFD**, C. 10, S. 3–4, 2006, s. 336; Veli Kafes, "Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması", **CHKD**, C. 3, S. 2, 2015, s. 193; Yalım Yarkın Özbalcı, "Ceza Muhakemesi Hukukunda İçerik ve Denetim Bağlamında Duruşma Tutanakları", **Suç ve Ceza Dergisi**, C. 12, S. 2, 2019, s. 156.
[1374] Harris, O'Boyle, Warbirck, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 441.
[1375] Harris, O'Boyle, Warbirck, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 441. Ayrıca bkz. AİHM, Vidal/Belçika, Başvuru No: 12351/86, T. 22.04.1992, para. 35, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).
[1376] AİHM, Schenk/İsviçre, para. 45, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

muhakemesi bir bütün olarak ele alındığında yargılamanın adil olup olmadığını değerlendirmekten ibarettir.[1377] Başka bir deyişle Mahkeme, önüne gelen başvuruda adil yargılanma hakkı kapsamındaki güvencelerin suç isnadı altındaki kişiye sağlanmamış olmasını, doğrudan 6. maddenin ihlali olarak kabul etmemekte; yargılama bir bütün olarak değerlendirildiğinde, söz konusu güvence eksikliğinin muhakemenin bir aşamasında giderilip giderilmediğini de incelemektedir.[1378]

AİHS m. 6/3'te yer alan aleyhe tanıkları sorguya çekme veya çektirme hakkı, tanığın beyanlarına itiraz edebilmek ve tanığı sorgulayabilmek için savuma makamına yeterli ve uygun bir fırsat verilmesini gerektirir.[1379] Söz konusu düzenleme şu şekildedir: "*Kendisi aleyhinde olan tanıkları sorguya çekmek veya çektirmek, kendisi lehinde olan tanıkların, kendisine karşı olan tanıklarla aynı şartlar altında duruşmaya katılmasını veya sorgulanmasını sağlamak."*[1380] Görüleceği üzere AİHS m. 6/3-d'de sanığın hem aleyhindeki tanıklara mahkeme huzurunda çelişmeli olarak soru sorma hem de dinlenmesini istediği tanığın aleyhindeki tanıklarla aynı şartlar altında beyanının alınmasına (tanık dinlenmesinde hak eşitliği) yer verilmektedir.[1381] Ceza yargılamasında sanığın aleyhine olan tanıkları sorguya çekme veya çektirme hakkı, hem yargılamanın çelişmeliliği hem de silahların eşitliği ilkelerinin sağlanması; özetle adil bir yargılama yapıldığının kabul edilebilmesi bakımından hayatidir. Tanık sınama sanık bakımından bir hak olduğu kadar maddi gerçeğe ulaşılması için önemli bir araç olarak da karşımıza çıkar.[1382] Tanığın sınanabilmesi için ise aleyhe tanıklar duruşmada hazır edilmelidir. Böylece sanık tanıklarla yüzleşip güvenilirliklerin test edebilir, beyanın güvenilirliği konusunda mahkemede şüphe uyandırabilir, aleyhe tanıkları sorgularken mahkemenin tanığı daha yakından gözlemlemesine imkân tanıyabilir.[1383]

AİHS m. 6/3-d, ceza davalarında tanıkların çağrılması ve sorgulanması konusunda savunma ve iddia makamının eşitliğini sağlamayı amaçlar; ancak sanığa

[1377] AİHM, Schatschaschwili/Almanya, (BD), para. 101.
[1378] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 56, 57.
[1379] AİHM, Ferrantelli ve Santangello/İtalya, Başvuru No:19874/92, T. 07.08.1996, para. 51, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).
[1380] Çeviri için bkz. Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 399.
[1381] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 400.
[1382] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 145, 146.
[1383] Günay, Günay, **AİHS'in 6. Maddesi…**, s. 166; AYM, AZ. M. Başvurusu, Başvuru No: 2013/560, T. 16.04.2015, para. 55, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

tanıklarının mahkemede hazır bulunmasını sağlamak için sınırsız bir hak vermez.[1384] Bu nedenle AİHM, Sözleşme'ye taraf devletlerin, tanıkların kabulü ve sorgulanması için, iç hukuklarında koşullar belirleyebileceğini; yerel mahkemelerin örneğin, savunma tarafından önerilen tanıkların ifadelerinin gerçeğin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmayacağı kanaatindeyse çağırmayı reddedebileceğini kabul etmektedir.[1385] O hâlde, tanık dinletme talepleri, söz konusu tanıkların dinlenmesinin neden önemli olduğunu gerekçeleriyle ortaya koymalıdır.[1386] Buna rağmen "isnat edilen suçun sübutu bakımından objektif olarak esaslı" olan tanıkların dinlenmesine ilişkin talepleri reddetmesi adil yargılanma hakkını ihlal edecektir.[1387]

AİHS m. 6/3-d'de düzenlenen tanıklara soru sorma hakkı, bu çalışmanın konusuyla daha doğrudan bir bağlantı içindedir. Bunun için kural olarak sanık ve tanığın bir araya gelmesi gerekir. Tanıkla bir araya gelme, tanığa sadece soru sormanın dışında, tanığın davranışlarını, yüz ifadesini, vücut hareketlerini gözlemleme, onunla göz teması kurma imkânı tanır.[1388] Gerçekten de "yüzleşme"[1389] tanığın doğru beyanda bulunması için önemli bir araçtır; birinin yüzüne karşı yalan beyanda bulunmak arkasından beyanda bulunmaya kıyasla daha zordur.[1390] Yüzleşmenin gereğinin yerine getirilebilmesi için tanığın duruşmada hazır edilmesi, beyanda bulunurken sesinin duyulmasının sağlanması ve görüntüsünün de engellenmemesi şarttır.[1391] Tanık sorgulama hakkı sanığa özetle 1- kendisi aleyhinde beyanda bulunan tanığın kimliğini öğrenme; 2- tanıklarla yüzleşme; 3- tanıkları sözlü olarak sorgulama imkânı sağlar.[1392]

Bu noktada, tanık dinletmede fırsat eşitliğine ilişkin olarak AİHM'in çizdiği genel çerçeveye değinmek faydalı olabilir. Burada sözü edilen eşitlik, savunma

---

[1384] AİHM, Huseyn ve Diğerleri/Azerbaycan, Başvuru No: 35485/05, 45553/05, 35680/05, 36085/05, T. 26.07.2011, para. 196, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
[1385] AİHM, Huseyn ve Diğerleri/Azerbaycan, para. 196.
[1386] AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/7800, T. 18.06.2014, para. 77, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).
[1387] AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, para. 90.
[1388] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 153.
[1389] Burada yüzleşme ile kastedilen, sanığın, aleyhinde beyanda bulunan tanıkla bir araya gelmesidir; teknik anlamıyla bir yüzleştirmeden bahsedilmemektedir.
[1390] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 153; Thomas Conklin, "People v. Fitzpatrick: The Path to Amending the Illionis Constitution to Protect Child Witnesses in Criminal Sexual Abuse Cases", **Loyola University Chicago Law Journal**, C. 26, S. 2, 1995, Childlaw Symposium Issue, s. 325, 326.
[1391] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 153; Arslan, "Sanığın İddia Tanığını…", s. 822.
[1392] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak…**, s. 147.

makamının dinletilmesini istediği tüm tanıkların duruşmada dinlenmesi şeklinde anlaşılmamaktadır. Tanıkların dinlenmek üzere çağırılmasının uygun olup olmadığına karar vermek kural olarak derece mahkemelerinin takdir edeceği bir husustur. AİHS m. 6/3-d'nin amacı, sanığın iddia makamıyla "aynı koşullar altında" ve "silahların eşitliği ilkesi"ne uygun olarak tanık dinletme talebinde bulunabilmesinin sağlanmasıdır. O hâlde, AİHM bu hak bakımından sayısal eşitlik aramamakta, yargılamanın bütününde ile iddia ve savunma dengesinin korunup korunmadığını inceleyerek nitelik eşitliğine odaklanmaktadır.[1393]

AİHM'in, sanığın tanığa soru sorma hakkına ilişkin içtihadını incelemeye bu içtihadın seneler içindeki evrimine göz atarak başlamak, meseleyi daha anlaşılır kılabilir. *Doorson* kararından itibaren AİHM'in benimsediği yöntem, sanığın sorgulama imkânına sahip olmadığı tanık beyanının, mahkûmiyet hükmü bakımından tek veya belirleyici delil olup olmadığının incelenmesidir. Tanık beyanının tek delil olması, hükmün dayandığı tek delilin tanık beyanı olduğuna işaret eder.[1394] Tanık beyanının belirleyici delil olup olmadığını tespit etmek ise diğer delillerle bir karşılaştırma yapmayı gerektirir. Bu noktada, sanık tarafından sorgulanmamış tanık beyanları dikkate alınmadığında, hükme esas alınan diğer delillerin mahkûmiyet hükmü kurulması için yeterli olup olmadığı araştırılmalıdır.[1395] Hükme esas alınan diğer delillerle mahkûmiyet hükmü kurabilmek mümkün değilse, söz konusu tanığın beyanı "kilit" önemdeyse[1396] belirleyici delil niteliğinde olduğu anlaşılır. O hâlde "belirleyicilik", "bir fark yaratması mümkün olan" şeklinde değil; "davayı bir yönden diğer yöne çevirmesi mümkün olan" şeklinde anlaşılmalıdır.[1397] *Doorson* kararında Mahkeme, belirleyici delil niteliğindeki tanığın duruşmada sorgulanamamasının AİHS m. 6/3'ü ihlal edeceğini belirtmiştir.[1398]

Öte yandan AİHM, *Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* kararından itibaren, tek veya belirleyici delil kuralını katı bir biçimde uygulamaktan vazgeçmiştir.[1399]

[1393] İnceoğlu, **İnsan Hakları Avrupa…**, s. 225.
[1394] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 207.
[1395] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 207.
[1396] Ersan Şen, Nilüfer Yenice, "Hazır Olmayan Tanık Beyanının "Yegane" veya "Belirleyici" Delil Etkisi", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 173, 2021, s. 118.
[1397] AİHM, Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık (BD), Başvuru No: 26766/05 ve 22228/06, T. 15/12/2011, para. 148, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023); Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 437.
[1398] AİHM, Doorson/Hollanda, para. 76.
[1399] Yıldırım, **Anayasal Düzeyde Bir…**, s. 208.

Başka bir deyişle Mahkeme, sanık tarafından sorgulanamayan ve mahkûmiyet hükmü bakımından tek veya belirleyici delil niteliğinde olan tanık beyanının, her durumda yargılamayı adil olmaktan çıkaracağı yönündeki içtihadını değiştirerek söz konusu yargılamada dengeleyici tedbirlere başvurulup başvurulmadığını da değerlendirmeye başlamıştır.[1400] Mahkeme'nin bu kararıyla beraber ortaya çıkan ve günümüzde de uygulamaya devam ettiği *Al-Khawaja* testinde[1401] öncelikle tanığın duruşmada hazır edilememesinin geçerli bir nedene dayanıp dayanmadığı denetlenmektedir. Geçerli bir nedenin varlığı hâlinde ikinci aşamada, mahkûmiyetin dayandığı tek veya belirleyici delilin, sanığın sorgulama veya sorgulatma imkânı bulamadığı tanık tarafından verilen beyan olup olmadığı incelenmektedir. Söz konusu tanık beyanı tek veya belirleyici delil niteliğindeyse üçüncü olarak savunma tarafının dezavantajlı duruma düşmemesi için yeterli düzeyde karşı dengeleyici güvenceler sağlayan bir usulün yürütülüp yürütülmediğinin de denetlenmesi gerekir.[1402] *Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* kararından sonra verilen *Schatschaschwili/Almanya* kararında bu dengeleyici güvencelerin neler olabileceği sınırlı bir sayım gözetilmeksizin örneklendirilmiş ;[1403] sanığın duruşmada sorgulama imkânı bulamadığı tanığın beyanı mahkûmiyet hükmü bakımından ne kadar önemliyse, dengeleyici güvencelerin de o oranda kuvvetli olması gerektiği ifade edilmiştir.[1404]

Mahkeme, hükümde beyanının güvenilirliği test edilememiş tanık beyanının yanında, bu beyanı destekleyen başka delillere dayanılmasını;[1405] duruşmaya getirilemeyen tanığın güvenilirliğinin soruşturma evresinde sanığın müdafii tarafından denetlenmesine imkân tanınmasını[1406] ve videoya kaydedilen tanığın beyanının mahkemeye, iddia ve savunma makamlarına izletilerek tanığın sorular karşısındaki

[1400] Harris, O'Boyle, Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 457, 458.
[1401] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 438.
[1402] AİHM, Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık (BD), para. 147.
[1403] AİHM, Schatschaschwili/Almanya (BD), para. 79,
[1404] AİHM, Schatschaschwili/Almanya (BD), para. 116.
[1405] AİHM, Sıcă/Romanya, Başvuru No: 12036/05, T. 09.07.2013, para. 76, 77; (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023). Bu kapsamda AİHM, mağdurların ifadesini alan polis memurlarının beyanını, olayın doğrudan tanığı olmadıkları gerekçesiyle doğrulayıcı delil olarak kabul etmemiştir. Karar için bkz. AİHM, Majadallah/İtalya, Başvuru No: 62094/00, T. 19.10.2006, para. 41, 42, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).
AYM, Orhan Güleryüz Başvurusu, Başvuru No: 2019/30221, T. 28/12/2021, para. 39, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).
[1406] AİHM, Gani/İspanya, Başvuru No: 6180/08, T. 19.02.2013, para. 48; (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

tutumunu gözlemleyebilmesini[1407] dengeleyici güvenceler arasında kabul etmektedir. Duruşma sırasında tanıkla yüz yüze getirilemese bile savunmaya örneğin sorularını tanığa yazılı olarak sunacak şekilde dolaylı yoldan soru sorma imkânı tanınması da AİHM tarafından önemli bir güvence olarak kabul edilmektedir.[1408] Herhangi bir dengeleyici usulün uygulanmaması hâlinde ise sanığın tanığa soru sorma hakkı, adil yargılanma hakkıyla bağdaşmayacak ölçüde kısıtlanmış olur.[1409]

Öte yandan, AİHM'in *Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* kararıyla birlikte tek veya belirleyici delil ölçütünü esnetmesi eleştiriyle de karşılanmakta, Mahkeme'nin savunma makamının tanığa yazılı olarak soru yöneltebilmesini dengeleyici bir güvence kabul eden içtihadı eleştirilmektedir.[1410] Tanığa yüz yüze soru sormanın yerinin yazılı soru sormayla doldurulabileceğini kabul etmenin tehlikeli olduğu, haklı olarak, ifade edilmektedir.[1411]

Mahkeme *Al-Khawaja* testini, önündeki davaya göre uyarlayarak hem gizli tanıklar hem de duruşmaya getirilemeyen tanıklar söz konusu olduğunda kullanmaktadır.[1412] Gizli tanık ve duruşmaya getirilemeyen tanıklar bakımından yargılamanın çelişmeliliğine ilişkin sorunlar yaşanması ve savunmanın tanığa soru sormak bakımından dezavantajlı konumda olması noktalarında ortaklıklar olsa da söz konusu iki kurumun aynı olmadığı ve gizli tanıklar bakımından benimsenen çözümlerin duruşmaya getirilemeyen tanıklar bakımından uygulanamayacağı belirtilmektedir.[1413] Mahkeme'nin gizli tanıklar ve kırılgan tanıklar bağlamında sanığın tanığa soru sorması hakkını ele alış şekli, yukarıda, ilgili başlıklarda ele alınmıştır. Bu konulardaki daha detaylı inceleme için ilgili bölümlere bakılmalıdır.

AYM'nin yerleşik içtihadı da *Al-Khawaja* testiyle aynı doğrultudadır. Başka bir deyişle, AYM de duruşmaya getirilemeyen tanıklarla ilgili, getirilememenin geçerli bir sebebe dayanıp dayanmadığı, tanık beyanının mahkûmiyet hükmünün tek ya da

[1407] AİHM, Chmura/Polonya, Başvuru No: 18475/05, T. 03.04.2012, para. 50; AİHM, D.T./Hollanda, Başvuru No: 25307/10, T. 02.04.2013, para. 50. Kararlar için bkz. https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023.
[1408] AİHM, Scholer/Almanya, para. 60.
[1409] AYM, Orhan Güleryüz Başvurusu, para. 35.
[1410] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 442.
[1411] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 442.
[1412] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 442.
[1413] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 442.

belirleyici delili olup olmadığı ve savunma hakkını dengeleyici güvencelere yer verilip verilmediğini denetlemektedir.[1414] Örneğin, istinabe yoluyla dinlenen; ancak herhangi bir gerekçe olmaksızın duruşmaya getirilmediği veya SEGBİS aracılığıyla bağlantısı sağlanmadığı için sanığın duruşmada sorgulama ve sorgulatma imkânı bulamadığı tanıkların beyanlarının, mahkûmiyet hükmü bakımından belirleyici delil niteliğinde olmasını, tanık sorgulama hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.[1415]

Öte yandan, AYM'nin yakın tarihte verdiği bir kararında bu içtihadından ayrıldığı gözlemlenmektedir. Soruşturma evresinde alınan tanık beyanının mahkûmiyet hükmünde belirleyici delil niteliğinde olduğu bir olayda AYM, kovuşturma evresinde bu beyanın yalnızca duruşmada okunmasıyla yetinilmesinin adil yargılanma hakkını ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır.[1416] AYM, kararında, sanığın müdafiiyle duruşmada hazır bulunarak söz konusu ifade tutanağına itiraz etme imkânı bulmasını yeterli görmüştür. Oysa bu olayda güvenilirliği ve doğruluğu test edilmemiş tanık beyanı, savunma tarafına herhangi bir dengeleyici güvence sağlanmaksızın belirleyici şekilde hükme esas alınmıştır.[1417]

AYM'nin sanığın tanığa soru sorma hakkı bağlamındaki tartışmaya değer bir diğer tespiti, *Hasan Ballı* kararındadır. Başvurucunun yer almadığı duruşmada, beyanı belirleyici delil teşkil eden tanık, istinabe yoluyla ve SEGBİS aracılığıyla dinlenmiş; tanığın neden duruşmada dinlenmediğine ilişkin herhangi bir gerekçeye ise yer verilmemiştir. Mahkeme, daha sonra tanık beyanının sanığa duruşmada okunmasını ve sanığın söz konusu beyanlara karşı itirazlarını ortaya koyabilmesini "telafi edici imkân" olarak nitelendirmiştir.[1418] Oysa herhangi bir haklı gerekçesi olmadan duruşmada dinlenmeyen ve beyanı mahkûmiyet hükmü bakımından belirleyici nitelikte olan tanığın, sanığın yokluğunda ve SEGBİS aracılığıyla dinlenmesi;

[1414] AYM, Abdurrahim Balur Başvurusu, Başvuru No: 2013/5467, T. 07.1.2016, para. 80; AYM, Onur Urbay Başvurusu, Başvuru No: 2014/6222, T. 06.03.2019, para. 36, 40; AYM, Zekeriya Sevim Başvurusu, Başvuru No: 2018/18989, T. 16.06.2021, para. 44, 51. Kararlar için bkz. https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023.

[1415] AYM, Sinan Bulut Başvurusu, Başvuru No: 2019/39608, T. 10.05.2023, para. 50, 51, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023). Aynı yönde bkz. AYM, Metin Akdemir (2), Başvuru No: 2020/3964, T. 21.09.2022, para. 35, 36, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

[1416] AYM, Yusuf Fil Başvurusu, Başvuru No: 2019/39608, T. 08.02.2023, para. 25 – 27, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

[1417] Bkz. Hasan Tahsin Gökcan'ın karşı oy yazısı, para. 7–9.

[1418] AYM, Hasan Ballı Başvurusu, Başvuru No: 2017/21825, T. 02.06.2020, para. 46, 47, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).

ardından beyanların tanığa okunmasını dengeleyici bir tedbir olarak değerlendirmek mümkün değildir.[1419]

Sanığın tanığı sorgulama hakkından feragat etmesi de mümkündür; ancak feragat şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde gerçekleşmelidir[1420]. Tanığa soru sorulamayan hâllerde bu durumun hak ihlaline yol açmaması için hakkın kullanılabilmesi bakımından çaba sarf edilmiş olması[1421] ve bu hususun duruşma tutanağından anlaşılabilmesi gerekir.[1422]

Sonuç olarak hem AİHS m. 6/3-d hem AY m. 36 ve hem de bu mahkemelerin sanığın tanığa soru sorma hakkı bağlamındaki içtihadı değerlendirildiğinde, CMK m. 201'deki tanığa doğrudan soru sorma kurumunun bahsi geçen düzenleme ve içtihatların aradığı gereklilikleri yerine getirdiği anlaşılmaktadır.[1423]

4. Tanığa Doğrudan Soru Sorulmasının Sınırlandırıldığı Hâller

Tanığa doğrudan soru sorulmasının sınırlandırıldığı hâller, bazı belgelerin duruşmada okunmasıyla yetinilebileceğine ilişkin düzenleme, gizli tanığın beyanının alınması ve devlet sırrına ilişkin tanıklık olarak karşımıza çıkmaktadır. Gizli tanığın dinlenmesi, tanığın korunma hakkı bağlamında, üçüncü bölümde ele alındığı için burada yalnızca duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek belgelere ve devlet sırrına ilişkin tanıklığı ilgilendiren düzenleme değerlendirilecektir.

a. Bazı Belgelerin Duruşmada Okunmasıyla Yetinilebileceğine İlişkin Düzenleme

Ceza muhakemesi hukukunda doğrudan doğruyalık ilkesi asıl olmakla beraber bu kuralın birtakım istisnalarının da bulunduğuna yukarıda, "delillerin doğrudan doğruya incelenmesi" başlığında değinilmişti. Söz konusu istisnalardan birini, bazı belgelerin duruşmada okunmasıyla yetinilebileceğine ilişkin CMK m. 211'deki

---

[1419] Aynı yönde bkz. Şen, Yenice, "Hazır Olmayan Tanık…", s. 125.
[1420] AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, Başvuru No: 2013/2630, T. 30.12.2014, para. 48, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).
[1421] AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, para. 51.
[1422] Taner, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 412, 413.
[1423] Dönmez, "Mukayeseli Hukuk ve…", s. 70.

düzenleme oluşturur. Savunma hakkının önemli bir şekilde sınırlandırılması anlamına geldiği için hangi durumlarda tanığın dinlenmesi yerine daha önceki beyanlarını içeren tutanakların okunmasıyla yetinilebileceği CMK m. 211/1'de[1424] açıkça ve sınırlı sayım yoluyla düzenlenmiştir. Duruşmada dinleme imkânı var olduğu sürece, tanığı dinlemek yerine onun önceki beyanını içeren belgelerin duruşmada okunmasıyla yetinilmesi mümkün değildir.[1425] Tanığın ölmesi, bulunduğu yerin öğrenilememesi, hastalık veya giderilmesi olanağı bulunmayan bir nedenle belli olmayan bir süreyle duruşmada bulunmasının mümkün olmaması gibi zorunluluktan kaynaklanan hâllere,[1426] CMK m. 211'de doğrudan doğruyalık ilkesinin istisnası olarak yer verilmiş; bu hâllerde tanığın soruşturma evresinde alınan beyanını içeren tutanakların okunmasıyla yetinilebileceği açıkça hüküm altına alınmıştır.[1427] Sanığın savunma hakkına saygı gösterilmesi koşuluyla bu beyanların yargılamada kullanılması, adil yargılanma hakkına ve özelde tanıkları sorgulama veya sorgulatma hakkına aykırılık teşkil etmeyecektir.[1428] CMK m. 211/1'de sayılan, tanığın ölmüş ya da akıl hastalığına yakalanmış olması veya bulunduğu yerin öğrenilememesi gibi hâller hariç, tanıkların önceki beyanlarının okunmasıyla yetinilmesi ancak sanığın açık muvafakatiyle mümkün olabilir.[1429] Bu bağlamda, bazı tanıkların dinlenmesi, şüphenin yenilmesini sağlamışsa, kalan tanıkların dinlenmesinden vazgeçilebileceği ve daha önceki beyanlarının okunmasıyla yetinilebileceği düzenlemenin (c) bendinde yer almaktadır. Söz konusu düzenleme doğrudan doğruyalık ilkesine değil, maddi gerçeğin araştırılmasına ilişkindir.[1430]

[1424] "*Duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek belgeler*
Madde 211– (1) a) Tanık veya sanığın suç ortağı ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse,
b) Tanık veya sanığın suç ortağının duruşmada hazır bulunması, hastalık, malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için olanaklı değilse,
c) İfadesinin önem derecesi itibarıyla tanığın duruşmada hazır bulunması gerekli sayılmıyorsa,
Bu kişilerin dinlenmesi yerine, daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanaklar ile kendilerinin yazmış olduğu belgeler okunabilir.
(2) Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanık veya müdafii birinci fıkrada belirtilenlerin dışında kalan tutanakların okunmasına birlikte rıza gösterebilirler."
[1425] Gabriele Cirener, Günther M. Sander, **Löwe-Rosenberg Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz Grosskommentar,** Cilt 6**,** Ed. Jörg Peter Becker, Christian Jaeger, Andreas Mosbacher, Günther M. Sander, 27. Bası, Berlin: De Gruyter, 2019, § 250, kn. 5.
[1426] AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, para. 43.
[1427] Şahin, Göktürk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 519.
[1428] AYM, Aligül Alkaya ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/1138, T. 27/10/2015, para. 159, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).
[1429] AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, para. 49.
[1430] Şahin, **Ceza Muhakemesi Kanunu…**, s. 606.

AYM Ali Rıza Telek başvurusuna ilişkin kararında, duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek nitelikte olmayan belgelere ilişkin bir değerlendirme yapmıştır. Karara konu olan olayda, ilk derece mahkemesi, başka dosyalarda başka suçlardan yargılanan kişilerin kolluk beyanlarına dayanarak başvurucu hakkında mahkûmiyet hükmü kurmuştur. Mahkeme, söz konusu tanıklar ile sanığı bir araya getirme girişiminde bulunmamış; yalnızca tanıkların kendileri hakkında yürütülen yargılamalarda kollukta verdikleri beyanlarını duruşmada okumakla yetinmiştir. Olaydaki tanıklar hem beyanı duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek tanık grupları arasında değildir hem de tanık beyanlarının duruşmada okunmasıyla yetinilmesine ilişkin savunma makamının açık muvafakati bulunmamaktadır. Bu nedenle AYM, mahkûmiyet hükmünün sanığın soruşturma veya kovuşturma evresinde sorgulama ya da sorgulatma olanağı bulamadığı kişiler tarafından verilen beyanlara dayandırıldığını tespit etmiş ve savunma haklarının AY m 36'da sayılan güvencelerle bağdaşmayacak ölçüde kısıtlandığına ve adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.[1431]

b. Devlet Sırrına İlişkin Tanıklık

Devlet sırrı CMK'nın 47. maddesinde "*Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler*" olarak tanımlanmaktadır. Ancak bir hususun sır niteliğinde olup olmadığının resmi makamlar tarafından önceden tespit edilmiş olması gerekmez.[1432] Bu bağlamda, devlet güvenliğini sağlamak amacıyla yürütülen istihbarat faaliyetleri gibi gizli yürütülmesi gereken faaliyetlere ilişkin bilgilerin aleni olması, ulaşılması amaçlanan kamu yararına erişmeyi imkânsız kılar.[1433] Öte yandan "devlet sırrının" hukuk devletinin gereklerini hiçe sayar şekilde araçsallaşmaması gerekir.[1434] Başka bir deyişle, devlet sırrı olarak korunması gereken istihbarat faaliyetleri, suç işlenmesini önleme amacına yönelik olmalı, bu amaca hizmet etmeyen başka herhangi bir sebeple yürütülmemelidir.[1435] Ayrıca istihbarat

[1431] AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, para. 53, 54.
[1432] Vesile Sonay Evik, Ali Hakan Evik, "Devlet Sırrını ve Açıklanması Yasaklanan Bilgileri Açıklama ve Elde Etme Suçları", **AÜHFD**, C. 8, S. 3-4, 2004, s. 122, 123.
[1433] Ömer E. Egeliği, "Devlet Sırrı ve İfade Özgürlüğü: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 80, S. 2, 2022, s. 361, 362.
[1434] Egeliği, "Devlet Sırrı ve…", s. 363, 364.
[1435] İzzet Özgenç, "Devlet Sırrı ve Ceza Hukuku", **Dünyada ve Türkiye'de Ceza Hukuku Reformları Kongresi**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 290.

faaliyetinin gizli olması, bu faaliyetin hukuka uygun olarak yürütülüp yürütülmediğinin yargısal olarak denetlenebilmesini de engellememelidir.[1436]

1412 sayılı mülga CMUK'nın 49. maddesi, devlet memurlarının saklamakla yükümlü oldukları sırlar hakkında tanıklık edebilmelerinin, amirlerinin iznine tabi olduğunu düzenlemekteydi.[1437] Madde her ne kadar "*Şahitlik, Devletin selametine zarar verecek derecede olmadıkça bu izin verilir*." hükmüyle devam etmekteydiyse de söz konusu düzenleme kimi zaman hakkın kötüye kullanılmasına araç edilmiştir.[1438] Mehaz kanun StPO'nun 54. maddesi de yargıç, devlet memuru ya da diğer kamu görevlilerinin devlet sırrı içeren bilgilerle alakalı tanıklık yapabilmeleri için amirlerinin bu hususta onay vermesine bağlı olduğunu düzenlemektedir.[1439] 5237 sayılı CMK ise "*bir suç olgusuna ilişkin bilgiler Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz*" demekle devlet sırrına ilişkin bilgilerde tanıklık yapılmasını kamu görevlilerinin takdirine bağlı olmaktan çıkarmıştır.[1440]

Tanığın devlet sırrı niteliğindeki bilgilerle ilgili tanıklıkta bulunacağı anlaşıldığında, yargılamayı yapan mahkemenin, tanığı zabıt kâtibi dahi bulunmaksızın dinleyeceği CMK m. 47'de hüküm altına alınmıştır.[1441] CMK m. 47'de sınırları çizilen usul uyarınca dinlenebilmesi için tanığın, devlet sırrına ilişkin beyanda bulunacağı en azından muhtemel olmalıdır.[1442] Genel hükümlere göre tanık dinlenirken beyanının devlet sırrına ilişkin olabileceği fark edildiğinde, tanık dinlemeye son verilip CMK m.

[1436] Özgenç, "Devlet Sırrı ve…", s. 290.

[1437] Mülga CMUK'daki hükme benzer bir düzenleme, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nda mevcuttur. Kanun'un 29. maddesine göre "*Devletin çıkarlarının veya görevin gizliliğinin zorunlu kıldığı hâllerde MİT mensuplarının ve MİT'te görev yapmış olanların tanıklığı Teşkilat Başkanının, Teşkilat Başkanının tanıklığı ise Cumhurbaşkanının iznine bağlıdır*." Başka bir deyişle Kanun'un 29. maddesi, CMK m. 47'ye ek bir koşul getirmiş ve söz konusu tanıklıkları amirlerin iznine tâbi kılmıştır. Bu usulün, tanıklık yapılmasının amirlerce reddedilmesi kararına karşı herhangi bir kanun yolu öngörmemesi nedeniyle sanığın hukuki dinlenilme hakkını ihlal ettiği yönünde bkz. Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 253.

[1438] Zeki Hafızoğulları, Muharrem Özen, "Türk Ceza Hukukunda Devlet Sırrına Genel Bir Bakış", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 68, S. 1, 2010, s. 25.

[1439] StPO § 54/1: "*Hakim, memur ve kamu görevinde çalışan diğer kişilerin görevlerinden doğan sır saklama yükümleri kapsamına giren haller hakkında, tanık sıfatıyla dinlenmeleri ve tanık sıfatıyla beyanda bulunmaya izin verilmesi hakkında memur hukukunun özel hükümleri uygulanır*." Yenisey, Oktar, Oktar, **Alman Ceza Muhakemesi…**, s. 50, 51.

[1440] Hafızoğulları, Özen, "Türk Ceza Hukukunda…", s. 26.

[1441] Söz konusu düzenleme, "Duruşmada hazır bulunacaklar" başlıklı CMK m. 188'in istisnasını teşkil etmektedir: "*Duruşmada, hükme katılacak hâkimler ve Cumhuriyet savcısı ile zabıt kâtibinin ve Kanunun zorunlu müdafiliği kabul ettiği hâllerde müdafiin hazır bulunması şarttır*."

[1442] Seydi Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Devlet Sırrı**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s. 138.

47'ye uygun olarak daha sonra özel oturumda beyanı alınmalıdır.[1443] Tam tersine, devlet sırrına ilişkin bilgisi olduğu düşüncesiyle özel oturumda dinlenmekte olan tanığın beyanlarının bu nitelikte olmadığının anlaşılması hâlinde, dinlemeye son verilmeli ve tanık, duruşmada dinlenmelidir.[1444] Nihayetinde, beyanın devlet sırrına ilişkin olup olmadığını belirleyecek olan, yargılamayı yürüten mahkemedir.[1445]

Maddede, cumhurbaşkanının tanıklığı bakımından daha farklı bir tutum benimsenmiştir. Buna göre tanıklıkta bulunması gereken konunun devlet sırrı niteliğinde olup olmadığına ve böyleyse bile tanıklıkta bulunup bulunmamaya cumhurbaşkanının kendisi karar verecektir. Cumhurbaşkanının değerlendirmesini hangi kriterlere göre yapacağı Kanun'da ifade edilmiş değildir.[1446] Bu yüzden, yargılamayı yürütmekte olan mahkemenin cumhurbaşkanına tanıklığına ihtiyaç duyulan olay hakkında bilgi veren bir yazı yazarak bu hususta tanıklık etmek isteyip istemediğini soran bir yazı yazması gerektiği söylenmektedir.[1447]

Tanığın özel oturumda dinlenmesinin ardından, açıklamalarının yalnızca isnat edilen suçu açıklamaya kavuşturabilecek nitelikte olanları tutanağa geçirilecektir. Devlet sırrı niteliğindeki belgelerin incelenmesine ilişkin CMK m. 125 hükmü[1448] de CMK m. 47 ile aynı yöndedir. Tanık böylece, Cumhuriyet savcısının, savunma makamının ve zabıt kâtibinin yokluğunda; yalnızca hâkim veya mahkeme heyetinin huzurundaki oturumda dinlenecek; beyanının yalnızca isnat edilen suçun ispatını ilgilendiren kısmı tutanağa aktarılacak ve bu tutanak daha sonra savunma makamına okunacaktır.

Düzenlemenin tanığın kapalı duruşmada dinlenmesine ve savunma makamınca tanığın beyanlarının sınanamamasına yol açması nedeniyle adil yargılanma hakkına

---

[1443] Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 138, 139.
[1444] Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 139.
[1445] İzzet Özgenç, **Suç Örgütleri**, 15. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 387-388; Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 139.
[1446] Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 141.
[1447] Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 141.
[1448] "*İçeriği Devlet sırrı niteliğindeki belgelerin mahkemece incelenmesi*
Madde 125 – (1) Bir suç olgusuna ilişkin bilgileri içeren belgeler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz.
(2) Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler, ancak mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından incelenebilir. Bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler, hâkim veya mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydettirilir.
(3) Bu madde hükmü, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır."

aykırı olduğu;[1449] düzenlemenin bu hâliyle tanığın bildiklerini eksiksiz bir şekilde anlatıp anlatmadığını sınayabilecek enstrümanlardan yoksun olması sebebiyle maddi gerçeğe ulaşılmasına da hizmet etmediği ifade edilmektedir.[1450] Bu nedenle tanığa soru sorulmasına imkân veren bir düzenleme yapılması gerektiği, haklı olarak, ifade edilmektedir.[1451]

AİHS m. 6/1, herkesin davasının kamuya açık olarak görülmesini isteme hakkına sahip olduğunu belirtmekle aleni yargılanma, duruşma ve aleni karar hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Buradaki amaç, davanın taraflarını kamu denetiminden uzak, gizli bir yargılamadan korumaktır.[1452] Ancak aynı maddede belirtilen nedenlerle duruşma, kamuya kapalı yapılabilecektir. Sayılan nedenlerden ikisi, kamu düzeni veya ulusal güvenliktir. Bu bağlamda, ulusal güvenlik mülahazaları ile devlet sırrının yayılmaması için muhakemeye ilişkin bazı kısıtlamalar getirilmesi mümkündür.[1453] Mahkeme, ulusal güvenlik nedeniyle duruşmanın kapalı yapıldığı hâllerde, sanığın menfaatlerini korumak için yeterli güvencelerin sağlanıp sağlanmadığını incelemektedir.[1454]

CMK m. 47'nin öngördüğü sistemde, beyanı alınırken yalnızca hâkimin huzurunda bulunan tanığa, savunma makamının soru sorabilmesi mümkün değildir ve dinlemenin ardından tutanağa geçirilen bilgilerin sonradan savunma makamına açıklanması da soru sorma imkânın yerini tutamaz. Bu durumda savunma makamı

[1449] Hafızoğulları, Özen, "Türk Ceza Hukukunda…", s. 28; Metin Feyzioğlu, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **TBB Dergisi**, C. 19, S. 62, 2006, s. 34; Cengiz Ozan Örs, "Ceza Yargılamasında Devlet Sırrı Üzerine Bir Değerlendirme", **TBB Dergisi**, C. 32, S. 142, 2019, s. 47; Sarıgüzel, **Devlet Sırlarına Karşı…**, s. 134, 135; Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku** s. 235; Toroslu, Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 216.

[1450] Metin Feyzioğlu, "Ceza Muhakemesi Kanunu Uyarınca Devlet Sırrı İçeren Beyanların ve Belgelerin Mahkemeye Sunulması", **Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Prof Dr. Köksal Bayraktar Armağanı**, Cilt 3, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, s. 891.

[1451] Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Muhakeme Hukuku Dalı…**, s. 1358; Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 250; Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 471. Bu noktada bir başka öneri de devlet sırrına ilişkin tanıklıklarda bu sırrın açıklanmasının ulusal güvenliği tehlikeye düşüreceğinin ilgili kurum veya memur tarafından gerekçeli olarak mahkemeye sunulması; mahkemenin söz konusu kurum veya memurun, iddia ve savunma makamının katıldığı özel bir celsede devlet sırrı içeren bu bilgiye erişilip erişilemeyeceğini değerlendirmesidir. Mahkeme ilgili memur ya da kurumun talebini kabul ederse devlet sırrı niteliğindeki bilgiye erişemeyecek; ancak talebi kabul etmezse savunmanın da yer aldığı duruşmada bu sırrın ortaya konması gerekecektir. Mahkemenin vereceği karara karşı itiraz kanun yoluna başvurulabileceğinin de ayrıca düzenlenmesi gerektiği yönündeki bu öneri için bkz. Örs, "Ceza Yargılamasında Devlet…", s. 49.

[1452] Harris, O'Boyle, Warbrick, **Avrupa İnsan Hakları…**, s. 411

[1453] AİHM, Moiseyev/Rusya, Baivuru No: 62936/00, T. 03.10.2008, para. 216, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

[1454] AİHM, Yam/Birleşik Krallık, Başvuru No: 31295/11, T. 16.01.2020, para. 57, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

tanığın beyanının güvenilirliğini sınama fırsatı bulamayacaktır. Tanık beyanının duruşmada tartışılamaması da çelişmelilik ilkesinin hayata geçirilememesine neden olmaktadır.[1455] Böyle bir tanık dinleme usulünde, tanığın bilerek ya da hatalı olarak gerçeği söylememesinin nasıl anlaşılabileceği konusunda hâkimlerin bilgi sahibi olması daha da önem kazanır.

Devlet sırrına ilişkin tanık dinlenmesi, Kanun'da yalnızca kovuşturma evresiyle sınırlı olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle cumhuriyet savcısının devlet sırrı içeren bilgilerle ilgili tanık dinleyemeyeceği;[1456] başka bir deyişle bu nitelikteki bilgilerin Cumhuriyet savcısına karşı gizli tutulabileceği ifade edilmektedir.[1457] Soruşturma evresinde devlet sırrına ilişkin tanık dinlenmesinin ayrıca düzenlenmemesi bir eksiklik olarak nitelenmekle beraber, cumhuriyet savcısının, devlet sırrına sahip olduğunu belirten tanığın beyanının alınması için CMK m. 162[1458] uyarınca sulh ceza hâkimine talepte bulunabileceği de ileri sürülmektedir.[1459] Böylece sulh ceza hâkimi zabıt kâtibi dahi bulunmaksızın tanığı dinleyecek ve yalnızca suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa aktaracaktır. Ancak, mevcut düzenleme uyarınca devlet sırrına ilişkin bilgilerde tanık dinlemenin soruşturma evresinde mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, soruşturma evresinde de bu nitelikteki bilgilerle ilgili tanık dinlenebilmesine imkân sağlayan bir düzenlemeye ihtiyaç olduğuna vurgu yapılmaktadır.[1460]

CMK m. 47 bağlamında tartışmalı olan bir diğer husus, düzenlemenin alt sınırı beş yıl ya da daha fazla hapis cezası gerektiren suçlarla ilgili bilgilerin devlet sırrı teşkil etmesi hâlinde uygulanacak olmasıdır. Alt sınırı beş yıldan az hapis cezası gerektiren suçlarda devlet sırrı niteliğindeki bilgilerde tanıklıkla ilgili nasıl hareket edilmesi gerektiği, Kanun'da düzenlenmemiştir. Bu nedenle bir görüş, alt sınırı beş yıldan az olan suçlarda tanık dinlenmesinin herhangi bir özellik arz etmediğini; ana

---

[1455] Kunter, Yenisey, Nuhoğlu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi…**, s. 471.
[1456] Hafızoğulları, Özen, "Türk Ceza Hukukunda…", s. 27.
[1457] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296; Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 251.
[1458] "*Soruşturmada Cumhuriyet savcısının hâkim kararı istemi*
Madde 162 – (1) Cumhuriyet savcısı, ancak hâkim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemine gerek görürse, istemlerini bu işlemin yapılacağı yerin sulh ceza hâkimine bildirir. Sulh ceza hâkimi istenilen işlem hakkında, kanuna uygun olup olmadığını inceleyerek karar verir ve gereğini yerine getirir."
[1459] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296, 297; Sarıgüzel, **Devlet Sırlarına Karşı…**, s. 140-141. Benzer yönde bkz. Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku** s. 235.
[1460] Ünver, Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 276.

kuralın devlet sırrının mahkemeye karşı gizli tutulamayacağı olduğunu belirtmektedir.[1461] Başka bir deyişle, bu kişilerin tanık dinlenmesine ilişkin olağan usul çerçevesinde beyanları alınacaktır. Ancak devlet sırrına ilişkin bilgilerde tanıklık bakımından cezanın alt sınırı esasına dayanan bir ayrım benimsenmesi, haklı olarak eleştirilmektedir; çünkü alt sınırı beş yıldan az hapis cezası gerektiren suçlara ilişkin devlet sırrının aleni duruşmada açıklanması milli savunmaya ve milli güvenliğe zarar verebilir.[1462] Bu hususta bir diğer görüş ise devlet sırrının mahkemeye karşı gizli tutulamamasının, ilgili suçun alt sınırının beş yıl ya da daha fazla hapis cezası gerektirmesine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu durumda, daha az hapis cezası gerektiren suçlarda devlet sırrı niteliğindeki bilginin mahkemeden saklanması, bu hususta tanıklık yapılmaması mümkündür.[1463] Burada kanun koyucunun maddi gerçeğe ulaşılmasındaki yarar ile devlet sırrının paylaşılmasından doğacak zarar arasında bir denge kurduğu; devlet sırrının ancak ağır suçlarda saklanamayacağı esasını benimsediği dile getirilmektedir.[1464] Beş yıldan az hapis cezası gerektiren suçlara ilişkin devlet sırrı niteliğinde bilgi sahibi olan tanığın, çekinme hakkı bulunduğuna işaret edilmektedir.[1465]

Tanık beyanının elde edilmesi ve tartışılmasından sonra bir delil türü olarak ceza muhakemesinde geçeceği son aşama beyanın değerlendirilmesidir. O hâlde, bu bölümde son olarak delillerin değerlendirilmesi bağlamında tanık beyanının değerlendirilmesi meselesi ele alınacaktır.

[1461] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296; Adem Sözüer, M. Kenan Tekdağ, "Ceza Muhakemesi Kanunu Neler Getiriyor?", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 3, 2005, s. 51.
[1462] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 296.
[1463] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 249; Öztürk, Tezcan, Erdem, Sırma Gezer, Saygılar, Alan, Özaydın, Erden Tütüncü, Tok, **Nazari ve Uygulamalı…**, s. 312; Cem Şenol, **Devlet Sırrı ve Devlet Sırlarına Karşı İşlenen Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 11, 12; Muhammet Sefa Çetin, **Kovuşturma Evresinde Belge Delillerinin İkamesi ve Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 117; Sarıgüzel, **Devlet Sırlarına Karşı…**, s. 143; Karakehya, **Ceza Muhakemesi Hukuku** s. 233, 234. Özgenç bu hususu, soruşturma veya kovuşturma konusu suçun alt sınırın beş yıldan fazla olması hâlinde, devlet sırrı niteliğindeki bilginin delil olarak kullanılamayacağı şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Özgenç, **Suç Örgütleri**, s. 391, dipnot: 33.
[1464] Baytaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 249, 250.
[1465] Kaymaz, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…,** s. 138.

IV. DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ BAĞLAMINDA TANIK BEYANININ DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Delillerin Değerlendirilmesi

Hâkim, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi gereğince huzuruna getirilen delilleri, tartışılmasının ardından vicdani kanaatine göre serbestçe takdir edecek; başka bir deyişle ispat güçlerini değerlendirerek kararına hangi delillerin gerekçe oluşturacağını tespit edecektir.[1466] Delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesine bu çalışmanın birinci bölümünde detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Burada tekrara düşmemek için ilkenin anlamı kısaca tekrar edilmekle yetinilecektir. Ceza muhakemesi hukukunda hem her türlü delil ispat amacıyla kullanılabilir hem de hangi delillerin hükme esas alınacağı hâkim tarafından, vicdani kanaatine göre serbestçe takdir edilir.[1467] Ancak, vicdani kanaatin hükmün tek dayanağı olamayacağı; çünkü vicdani kanaatin bir delil değil, delilleri değerlendirme aracı olduğunu[1468] bir kez daha vurgulamak yararlı olabilir.

Hâkim, bir olgunun ispatlandığı kanaatindeyse kendisinde bu kanaati oluşturan delilleri hükmün gerekçesinde gösterecektir. Aynı şekilde, bir olgu ispatlanamamışsa, o olguyu yansıtan delilin olayı yansıtmakta neden yetersiz kaldığını da hükmünde gerekçelendirmelidir.[1469] Bu bağlamda hâkim, beyanındaki çelişkilerin giderilememesi nedeniyle tanıklardan birinin beyanına itibar etmediğini ve bu tanığın tanıklık yaptığı olgunun ispatlanamadığını belirtebilir.[1470] Ancak öncelikle, çelişkinin giderilmesi denenmelidir. Bunun için hâkimin başvurabileceği yöntemler, aşağıdaki başlıklarda ele alınacaktır.

B. Tanık Beyanının Değerlendirilmesi

Delillerin değerlendirilmesinde hakimlere tanınan serbesti keyfiliğe işaret etmediğine göre bu süreçte mantık kurallarından ve bilimsel yöntemlerden de

---

[1466] Löhr, **Der Grundsatz Der…**, s. 73.
[1467] Bozalan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 20; Karabulut, Karapazarlıoğlu, Tosun, "Ceza Muhakemesinde Delil…", s. 390.
[1468] Özbek, Doğan, Bacaksız, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 691.
[1469] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 827.
[1470] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 827.

faydalanılması elzemdir.[1471] Ayrıca, tanık beyanının kaynağını oluşturan tanığın kendisinin de incelenmesinin gerekli oluşu, bu delili diğer delillerden ayıran hususlardan biridir.[1472] O hâlde, bu çalışmanın ikinci bölümünde tanık beyanının güvenilirliğine ilişkin olarak yürütülen bilimsel araştırmalardan elde edilen verilerin tanık beyanını güvenilirliği değerlendirilirken gözetilmesi, delillerin serbestçe değerlendirilmesine ilişkin yetkinin amacına uygun şekilde kullanılabilmesini sağlayacaktır[1473]

Hâkim, tanık beyanının gerçeğe uygunluğunu, güvenilirliğini denetlemek için tanığın beyanlarını öncelikle kendi içinde değerlendirmeli, ardından diğer delillerle tutarlı olup olmadığını incelemelidir.[1474] Beyanın diğer delillerle birbirini tamamlaması, hayatın olağan akışına, akla ve mantığa uygun olması hâlinde tanık beyanının güvenilir olduğundan bahsedilebilir.[1475] Hâkim, tanık beyanının güvenilirliğini değerlendirirken yukarıda sözü edilen verilerden yararlansa bile kimi zaman tanığın beyanı kendi içinde kimi zaman da diğer delillerle çelişebilir. Tanık beyanının kendi içinde çelişip çelişmediği, bu çalışmanın ikinci bölümünde anlatılan, beyanın içeriğinin güvenilirliğini denetleyen Kriter Bazlı İçerik Analizi aracılığıyla, bilirkişiler tarafından değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmenin detaylarına çalışmanın ikinci bölümünde, "Tanığın Kasten Gerçeğe Aykırı Beyanda Bulunması" başlığında yer verildiği için burada tekrarlanmayacaktır.

Tanığın daha önceki beyanıyla çelişmesi halinde daha önceki beyanının okunmasıyla bu çelişki giderilmelidir. Beyanın diğer delillerle (örneğin diğer tanıkların beyanlarıyla) çelişmesi hâlinde ise bu çelişkiyi gidermek için başvurulabilecek yöntemlerden biri, yüzleştirme olabilir. Aşağıda, çelişmeye ilişkin her iki ihtimal sırasıyla ele alınacaktır.

[1471] Löhr, **Der Grundsatz Der…**, s. 74.
[1472] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda**…, s. 386.
[1473] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 305.
[1474] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 86.
[1475] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 87.

1. Tanığın Beyanının Önceki Beyanıyla Çelişmesi Hâlinde Değerlendirilmesi

Tanığın önceki beyanıyla duruşmada alınan beyanı arasında çelişki olduğu fark edilirse, önceki beyanın okunmasıyla çelişkinin giderilmeye çalışılacağı CMK m. 212/2'de[1476] açıklığa kavuşturulmuştur. Bu hüküm önceki beyanın yalnızca ilgili kısmının mı yoksa tümüyle mi okunacağından söz etmese de kanaatimizce yalnızca çelişen kısım okunmalıdır. Önceki beyanın tümüyle okunması, tanığın belleğini etkileyebilir ve onu yönlendirme tehlikesini bünyesinde barındırır. Nitekim, tanığın beyanda bulunurken bir hususu hatırlayamadığı ihtimalde, önceki beyanının yalızca ilgili kısmı okunarak kendisine hatırlatma yapılabileceği, aynı maddenin ilk fıkrasında açıkça hükme bağlanmıştır. Kanaatimizce ilk fıkranın bu kısmı kıyasen ikinci fıkraya da uygulanmalı ve tanığın önceki beyanıyla çelişmesi hâlinde de beyanın yalnızca ilgili kısmı okunmalıdır.

Tanığın önceki beyanının okunması CMK m. 212 çerçevesinde yalnızca bir hususu hatırlayamaması veya önceki ifadeleriyle çelişmesi ihtimallerinde mümkündür. Ancak, uygulamada bu gereklilikler olmaksızın, rutin olarak tanığın önceki beyanlarının okunduğuna işaret edilmektedir.[1477]

CMK m. 212/2'nin StPO'daki karşılığı olan § 253 ise çelişkinin varlığı hâlinde evvela tanığın önceki beyanını alan kişinin tanık olarak dinlenmesi gerektiğine işaret etmekte; ancak, bunun mümkün olmaması veya uzun zaman alacak olması gibi bir nedenle muhakemeyi kesintiye uğratma riski yaratması hâlinde, önceki tutanağın okunacağını hüküm altına almaktadır.[1478] Kanaatimizce CMK'daki düzenleme StPO'dakinden daha isabetlidir. Zira tanığın beyanları arasında çelişki ortaya çıkması, çoğunlukla soruşturma evresinde alınan beyanıyla kovuşturma evresindeki beyanının birbirinden farklı olması hâlinde söz konusu olacaktır. Ancak bu evreler arasında çoğunlukla kısa bir zaman olmadığı için soruşturma evresinde tanığı dinleyen Cumhuriyet savcısının da tanığın beyanına ilişkin detayları hatırlayabilmesi her zaman

---

[1476] CMK m. 212/2: "*Tanığın duruşmadaki ifadesiyle önceki ifadesi arasında çelişki bulunduğunda, evvelce alınmış ifadesi okunarak çelişkinin giderilmesine çalışılır.*"

[1477] Eyüp Kara, Ahmet Aslan, Okan Yıldız, **Cumhuriyet Savcıları için Kovuşturma Rehberi**, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı Yayını, 2022, s. 50.

[1478] Helmut Kreicker, **Münchener Kommentar zur StPO**, Cilt 2, Ed. Hartmut Schneider, 2. Bası, Münih: C. H. Beck, 2024, § 253, kn. 14.

mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, tanığın önceki beyanıyla çelişmesi hâlinde, bu beyana ait tutanağın ilgili kısmının okunmasıyla çelişkinin giderilmeye çalışılmasının isabetli olduğu düşüncesindeyiz. Çelişkinin giderilememesi hâlinde, diğer deliller de dikkate alınarak, bu beyanlardan hangisinin, hangi gerekçeyle esas alındığı hükümde gösterilmelidir.[1479]

2. Tanığın Beyanının Diğer Delillerle Çelişmesi Hâlinde Değerlendirilmesi

Olayın tanıklarının beyanları arasında çelişki bulunması hâlinde, bu çelişki tanıklara soru sormak veya yüzleştirmek suretiyle giderilmeye çalışılmalıdır.[1480] Çelişkiyi gidermek mümkün olmazsa, söz konusu beyanların diğer delillerle beraber değerlendirilmesi ve hangi tanığın beyanının hangi nedenle üstün tutulduğunun gerekçeleriyle ortaya koyulması gerekmektedir.[1481] Nihayetinde, delil değerlendirme serbestisinin geçerli olduğu sistemimizde, bir tanık beyanının aksini ifade eden birden fazla tanık beyanı bulunsa bile, gerekçesini belirtmek suretiyle yetkili makam tek tanığın beyanına dayanarak hüküm kurabilecektir.[1482]

Tanığa soru sorulması, yukarıda, tanığın dinlenmesi başlığında ele alındığı için burada çelişki giderme yöntemi olarak yüzleştirmeye değinilecektir. Yüzleştirme işleminin amacı, tanıkların veya tanıkla şüphelinin beyanları arasındaki çelişkinin giderilmesidir.[1483] Tanıkların birbirleriyle ya da şüpheliyle yüzleştirilmelerine rağmen çelişkinin giderilememesi hâlinde, yüzleştirilen kişilerden hangisinin beyanına hangi gerekçeyle üstünlük tanınacağı tespit edilmelidir.[1484] O hâlde yüzleştirmeyle birlikte

---

[1479] Şahbaz, **Açıklamalı ve İçtihatlı…**, s. 563.
[1480] Yargıtay 1. CD, E. 2015/5051, K. 2017/1034, T. 3.4.2017, (www.lexpera.com., E.T. 17.05.2023); Yargıtay 18. CD, E. 2015/32188, K. 2016/14938, T. 26.9.2016, (www.lexpera.com., E.T. 17.05.2023).
[1481] Şahbaz, **Açıklamalı ve İçtihatlı…**, s. 563. Aynı yönde bkz. *"...sanığın duyduğu rahatsızlıktan dolayı samimi ikrarda bulunacağını, ekili yeri olduğunu ve yeri de göstereceğini söylediğini" beyan eden tutanak tanığı H..Ö.. A..'nın beyanı ile, sanığın "kenevir ekili yeri ava gittiğinde tesadüfen gördüğünü söylediğini" ifade eden tanıklar E.. Y.. ve O.. D..'in beyanları arasındaki çelişki giderilmeden, hangi tanığın beyanlarına itibar edildiği de belirtilmeden eksik inceleme sonucu yazılı şekilde hüküm kurulması…"* Yargıtay 20. CD, E. 2015/7220, K. 2015/4237, T. 21.10.2015, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).
[1482] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 396.
[1483] Öte yandan tanığın kendi beyanları arasında çelişki bulunması hâlinde bu çelişki, hâliyle, yüzleştirme işlemiyle değil; CMK m. 212/2 uyarınca önceki ifadesi okunarak giderilmeye çalışılacaktır.
[1484] Akar, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, s. 24.

hem tanık beyanlarının tutarlılığı denetlenecek hem de hangi tanık beyanının neden üstün tutulacağı tespit edilecektir.[1485]

Yüzleştirmenin kural olarak kovuşturma evresinde uygulanacağı, soruşturma evresinde yapılacak bir yüzleştirmenin mahkeme huzurunda beyanda bulunmadan önce tanıkları etki altına alma ve yönlendirme tehlikesi barındırdığı ifade edilmektedir.[1486] Ancak gecikmesinde sakınca bulunan bir hâlin varlığı ve kimliğin belirlenmesi gerekliliği söz konusu olduğunda, soruşturma evresinde de yüzleştirme yapılabilir.[1487] Bununla birlikte, soruşturma evresinde yüzleştirmenin tanıkların mahkeme huzurunda beyanda bulunmadan önce etki altına alınmasına, beyanlarının yönlendirilmesine ve tanıkların birbirlerinden duyduklarını kendi beyanlarıymış gibi benimsemesine neden olma ihtimali barındırdığı öne sürülmektedir.[1488] Ayrıca kovuşturma evresinde yapıldığı durumda, hâkim yüzleştirmenin aktörlerini bizzat gözlemleyerek davranışlarını inceleyebilecek ve yüzleştirmeyle elde edilen delilin güvenilirliğini doğrudan değerlendirebilecektir.[1489] Gerçekten de kanun koyucu, yüzleştirme işlemine kural olarak kovuşturma evresinde, delillerin tartışılması sırasında başvurulacağını düzenlemiştir.

Nitekim CMK m. 52/2'de ancak gecikmesinde sakınca bulunan bir hâl olması ya da kimliğin belirlenmesine ilişkin hâllerde istisnai olarak soruşturma evresinde tanıkların birbirleriyle veya şüpheliyle yüzleştirilmelerinin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Beyanları arasında çelişki olan tanıklardan birinin ağır hasta olması, gecikmesinde sakınca bulunan hâle örnek verilebilir.[1490] Soruşturma evresinde ağır hasta olan tanık, yüzleştirme işlemi yapılmazsa kovuşturma evresine geçilene dek hayatını kaybederse, çelişkinin giderilme imkânı olmayacaktır. Gecikmede sakınca bulunan hâlin varlığında soruşturma evresinde, yüzleştirmeyi Cumhuriyet savcısının ya da onun talebiyle sulh ceza hâkiminin yapabileceği ifade edilmektedir.[1491]

[1485] Avşar, Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 83.
[1486] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 84.
[1487] Avşar, Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 84.
[1488] Avşar, "Ceza Muhakemesinde Tanık…", s. 83, 84; Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 333; Timur Demirbaş, **Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması**, 6. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 226.
[1489] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 303.
[1490] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda**…, s. 333.
[1491] Centel, Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, s. 303.

Yüzleştirmenin anlamı, ilk kez hâkim huzurunda yapıldığında en fazladır. Olaydan sonra ve fakat yüzleştirmeden önce tanık/mağdur ve sanığın bir araya getirilmesi yüzleştirmeden umulan faydayı azaltır. Çünkü hâkim teşhisi bizzat gözlemleyerek olaydan sonra ilk kez karşılaşan tanık/mağdur ve sanığın beyanlarını, beden dillerini doğrudan inceleyebilecektir. Bu yüzden soruşturma evresinde teşhis yaptırılırken tanık veya mağdurla şüphelinin bir araya getirilmemesi oldukça önemlidir.[1492]

3. Tanığın Beyanı Değerlendirilirken Bilirkişiden Yararlanılması

Tanık beyanının değerlendirilmesinde başvurulabilecek bir diğer yöntem, bilirkişiden faydalanmaktır. Bilirkişi, tanığın beyanında ifade ettiği somut olaylara ilişkin bir değerlendirme yapabileceği gibi değerlendirmesini tanığın kendisi üzerinde de yoğunlaştırabilir.[1493] Hukukçuların ve bunların içinde özellikle de hakimlerin tanık psikolojisine ilişkin bilgi sahibi olmaları önemliyse de ceza yargılamalarında daha teknik psikoloji bilgisine ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Nasıl ki belirti delillerinin değerlendirilmesi bakımından genellikle uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmaktaysa; gerektiğinde tanık beyanının değerlendirilmesi bakımından da adli psikoloji alanında uzman bilirkişilere başvurulması gerekir.[1494] Oysa uygulamada tanık beyanlarının değerlendirilmesi bakımından yalnızca mantık kuralları ve tecrübeyle sonuca ulaşıldığı,[1495] tanığın ifadesinin alınması sırasında bir psikoloğun duruşma salonunda bulundurulmasını öngören düzenlemelerin uygulanması hariç, adli psikolog bilirkişilerin bilgi birikimlerinden faydalanılmadığı ifade edilmektedir.[1496] Hâlbuki ceza adaletinin sağlanabilmesi bakımından, tanık beyanını etkileyen hususlar hakkında hâkimlere güncel bilimsel çalışmaları açıklayan bir adli psikolog bilirkişinin bilgi birikiminden faydalanılmasının önemi çoktandır bilinmektedir.[1497]

İnsan, pek çok nedenle gerçekliği bütün olarak değil; kısmen ve öznel bir şekilde algılayabileceği için tanıkların aktardıklarının, yalan söylemelerinden bağımsız olarak

---

[1492] Demirbaş, **Soruşturma Evresinde Şüphelinin…**, s. 227.
[1493] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 386.
[1494] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 277; Mustafa Tören Yücel, "Ceza Adaletinde "Tanık"", **TBB Dergisi**, C. 6, S. 1, 1994, s. 102.
[1495] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 277.
[1496] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 309.
[1497] Loftus, "Impact of Expert…", s. 9.

da gerçeği yansıtmaması ihtimali[1498] ceza yargılamaları sırasında daima akılda bulundurulmalıdır. Tanık hafızasının boşluklarının adli psikologların yardımıyla doldurulmadığı durumdaysa ya isnat doğru olmasına rağmen şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği sanığın beraat etmesi gündeme gelebilecek ya da beyan güvenilir olmamasına rağmen sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi söz konusu olabilecektir.[1499] Ancak özellikle, olayın tek delilinin tanık beyanı olması durumlarında, beyanın güvenilirliğinin denetlenebilmesi için adli psikoloji alanında uzmanlaşmış bir bilirkişinin görüşlerinden faydalanmak, kararın adil olması bakımından büyük önem taşır.[1500] Örneğin, Almanya'da adli psikoloji alanında uzmanlaşmış bilirkişiler kolluk, savcı veya mahkeme tarafından yürütülen muhakeme işlemlerinin sonuçlarını içeren tüm dosyalara erişim hakkına sahiptir; duruşmadan önce tanıkla bizzat görüşebilirler ve duruşma sırasında sadece beyanının güvenilirliği değerlendirilen tanığı değil, diğer tanıkları veya sanığı da sorgulayabilirler.[1501] Öte yandan, elbette, değerlendirilecek beyanın doğru olup olmadığına karar vermek bilirkişinin görevi değildir; bu görev yargılamayı yapan mahkemeye veya hâkime aittir. Bilirkişi daha ziyade, beyanın inandırıcılığını değerlendirmesi için gerekli olan hususlardaki bilgisini mahkeme ile paylaşmalıdır.[1502]

Son olarak, tanık beyanı değerlendirilirken bilirkişi raporunun yanında keşiften de yararlanılabilir. Örneğin, tanığın olayı gördüğünü ifade ettiği yer ve görüş açısı, tanığın katıldığı bir keşif işleminde canlandırılarak o mesafeden tanığın ifade ettiği kadar ayrıntılı bir bilgiye sahip olunup olunamayacağı belirlenebilecektir.[1503]

[1498] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 277.
[1499] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 278.
[1500] Canpolat, "Adli Psikoloji Nazarında…", s. 307.
[1501] Vorbert, Steller, "Is This Testimony…", s. 216.
[1502] Jansen, **Zeuge und Aussagepsychologie**, kn. 53.
[1503] Feyzioğlu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda…**, s. 387.

SONUÇ

Tanık beyanı, teknolojik gelişmelerin artışıyla ortaya çıkan dijital delillerin bolluğuna rağmen önemi beklendiği kadar azalmayan bir delil türüdür. Hâl böyle olunca, bu delil türünün güvenilirliğini artırmak geçmişte olduğu kadar günümüzde de üzerinde düşünülmesi gereken bir problem olarak varlığını korumaktadır.

Bir beyan delili olan tanık beyanının, muhakemeye katılan süjelerin huzurunda alınması, beyanın sağlamlığının denetlenebilmesi bakımından elzemdir. Beyanın hükmü kuracak olan hâkim ya da mahkemenin önünde, sözlü olarak alınması, ceza muhakemesi sistemimizde benimsenen delillerin doğrudan doğruyalığı ilkesinin de bir gereğidir. Böylece sanık da yargılama sırasında aleyhine beyanda bulunan tanıkla bir araya gelebilecek, tanığa soru yöneltebilecek ve tanığı sınama imkânı bulacaktır. Bu sayede yargılamanın çelişmeliliği sağlanacaktır. Ayrıca, silahların eşitliği ilkesinin bir gereği olarak sanık, kendi tanıklarını dinletme ve mahkemenin oluşturacağı kanaate etki etme imkânına sahiptir. Tanık beyanına hükümde dayanılabilmesi için beyanın hukuka uygun olarak elde edilmesi ve değerlendirilmesi şarttır. Bu bağlamda örneğin, hakları tanığa beyanı alınmadan önce hatırlatılmalı, çekinme hakkını kullanan tanığın önceki beyanlarına ait tutanak değerlendirmeye alınmamalıdır.

Tanığı ceza muhakemesinde benimsenen ispat ilkelerine riayet ederek dinlemek beyanın güvenilirliğini artıracaksa da bu alanda daha amaca yönelik ve daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Tanığın yalan veya yanlış beyanda bulunmasını engellemek için ceza muhakemesi mevzuatımızda kimi güvencelere yer verilmiştir. Ancak bu güvenceleri detaylı olarak ortaya koymadan evvel, tanık beyanının güvenilirliğine gölge düşüren nedenleri kavramak gerekir. Bunun için adli psikoloji alanında tanık beyanına ilişkin olarak yürütülen araştırmaların izini sürmek şarttır. Adli psikoloji alanında yapılan çalışmalar arasında tanık beyanının güvenilirliğine odaklanan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların bir kısmı tanık

hafızasının ne gibi nedenlerle güvenilmez olabileceğini ortaya koyarken bir kısmı da beyanının güvenilirliğine etki eden nedenleri araştırmakta ve bunları beyanın güvenilirliğini artıracak şekilde ortadan kaldırmanın ya da değiştirmenin yollar üzerinde düşünmektedir.

Adli psikoloji alanında tanık beyanı üzerine yürütülen araştırmalar, beyanın bellek hatalarına açık olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre tanık, şahitlik ettiği olayı belleğine kaydederken, belleğinde saklarken veya belleğinden geri çağırırken pek çok sebeple hata meydana gelebilir. Böyle bir durumda beyanda bulunan tanık, beyanının gerçeğe uygun olduğunu düşünecektir. Beyandan kaynaklanabilecek hatalar, bellek süreçlerinin yanında tahmini değişkenlerden veya sistem değişkenlerinden de kaynaklanabilir. Adli sistemin kontrolünde olmayan, etkileri ancak tahmin edilebilen değişkenler olarak adlandırılan tahmini değişkenlere tanığın yaşı, olaya maruz kalma süresi, görüş açısı, olayda bir silahın var olup olmadığı, tanığın beyanına duyduğu güven örnek olarak verilebilir. Bu değişkenler adli sistemin kontrolü dışında bulunsa da tanık beyanına etki edebileceklerinin hukuk uygulayıcıları tarafından bilinmesi önemlidir. Bu bağlamda örneğin, tanığın şahitlik ettiği olayda failin elinde bir silah varsa, tanığın dikkatini büyük ihtimalle silaha yönelteceği ve silahı elinde tutan kişiye ait özellikleri gözden kaçırmış olabileceği hukuk uygulayıcılarının farkında olması gereken bir husustur.

Sistem değişkenleri ise ceza adaleti sisteminin kontrolü altındadır; bu sebeple ceza adaleti sistemini sistem değişkenlerine uygun olarak organize etmek, tanık beyanının hatalı olarak ortaya çıkmasını en baştan önleyebilir. Oysa tahmini değişkenler, tanık beyanı daha hukuk sisteminin önüne gelmeden evvel beyana etki ettiği için tahmini değişkenler hakkında bilgi sahibi olmak, beyanın hatalı olarak ortaya çıkmasını engellemeye değil, doğru beyanı yanlış olandan ayırmaya yarar. Olayın gerçekleşme ânıyla tanığın beyanının alındığı an arasında geçen süre sistem değişkenlerine örnek olarak verilebilir. Gerçekten de aradan zaman geçtikçe tanığın şahitlik ettiği olaya ilişkin belleğindeki bilgilerin "solmaya" başlaması mümkündür ve bu sürenin uzayıp kısalmasına müdahale etmek hukuk sisteminin elindedir.

Sistem değişkenleri üzerinde yürütülen araştırmaların önemli bir kısmını teşhis işlemine eğilenler oluşturmaktadır. Teşhiste benimsenen yöntem, teşhis öncesi tanığa

verilen talimatlar, teşhisteki dizilimin içeriği ve teşhis işlemini yöneten kişilerin etkisi şeklinde gruplandırılan bu araştırmaların, özellikle de teşhis dizilimi ve teşhisi yöneten kişiler bakımından ulaştıkları sonuçlardan ceza muhakemesi hukukumuzda yararlanılması faydalı olacaktır. Bu bağlamda teşhis diziliminde yer alacak şüpheli ile diğer kişilerin tanığın tarif ettiğine uygun fiziksel özelliklere sahip olmaları, dizilimde yer alan kişi sayısının mümkün mertebe çok olması ve bu sayede teşhisin güvenilirliğinin artırılması önemlidir.

Tanık beyanının hangi yönlerden güvenilmez olabileceği ve varsa beyanı daha güvenilir kılmayı sağlayan imkânların neler olduğu, adli psikolojinin güncel literatürü takip edilerek anlaşıldıktan sonra ceza muhakemesi hukukumuzda tanık beyanını ilgilendiren düzenlemelerin bu perspektifle ele alınması gerekir. Tanık beyanını şüpheli hâle getiren iki temel husus, tanığın yalan ve/veya yanlış beyanda bulunma ihtimalidir. Bunu engelleyebilmek için mevzuatımızda tanıklığa ilişkin kimi güvencelere yer verilmektedir. Söz konusu güvencelerden bazıları; yalan tanıklığın, hatta tanığı etkilemeye teşebbüs etmenin suç olarak düzenlenmesi ve böylece cezaların genel önleme amacından faydalanarak caydırıcılığın sağlanması; tanıkta doğruyu söylemesi yönünde içsel bir baskı yaratmayı amaçlayan ve beyanı alınmadan evvel yemin etmesi gerekliliğini düzenleyen hükümler; yakınlarını korumak için gerçek dışı beyanda bulunarak yargılama neticesinde hatalı bir karar verilmesine neden olmalarındansa kanunda açıkça belirlenmiş bazı kimselere tanıklıktan çekinme hakkı tanınması; tanığın, kural olarak, tarafların yüzüne karşı beyanda bulunması zorunluluğu ve beyanı alındıktan sonra tanığa soru yöneltilebilmesi imkânı; CMK'da tanık beyanının nasıl alınacağıyla ilgili detaylı hükümlere yer verilmesi; soruşturma evresinde tanığın şüpheliyi teşhis etmesine ilişkin PVSK'daki kapsamlı düzenlemenin varlığı ve kovuşturma evresinde tanığın gerektiğinde sanık veya diğer tanıklarla yüzleştirilmesidir.

Söz konusu kapsamlı düzenlemelerin genel olarak AYM ve AİHM'in bu alandaki içtihatlarıyla uyumlu olduğu gözlemlenmekteyse de uygulamaya yönelik kimi problemlerin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Özellikle de beyanının güvenilirliğinin denetlenmesi imkânı oldukça sınırlı olan gizli tanıklık müessesesine gerekmediği hâlde başvurulması veya koşullar oluşsa bile savunma makamının tanığın güvenilirliğini sınamasına yeterince izin verilmemesi uygulamadan kaynaklanan

sorunlar olarak belirmektedir. Tanık sıfatıyla dinlenen kırılgan mağdurların beyanlarının uzman eşliğinde ve tek seferde alınmasını emreden kurallara uyulmayarak yeniden travmatize edilmeleri de bu alanda yapılan mevzuat değişiklikleriyle ulaşılması umulan faydaya erişilememesine yol açmaktadır. Yine, tanığın teşhis işlemi başlamadan evvel beyanının alınması ve teşhis diziliminde bu beyanda ifade ettiği failin özelliklerine benzeyen kişilere yer verilmesine ilişkin PVSK hükümlerine uyulmaması da bir diğer sorundur. Böylece tanık, tümü tarifindekine benzeyen kişiler arasından bir seçim yapamamakta, bu da beyanının güvenilirliğini azaltmakta, üstelik elde edilen delil de hukuka aykırı hale gelmektedir. Tanığın teşhis işlemi sırasında yönlendirilmesi gibi uygulamalar da bu alandaki düzenlemelere uyulmadığını göstermektedir.

Her ne kadar tanık beyanının güvenilirliğini temin etmeye yarayan çok sayıda mevzuat hükmü bulunsa da adli psikoloji alanında yürütülen çalışmalardan faydalanılarak tanığın gerçeğe daha uygun beyanda bulunmasını sağlayacak yeni düzenlemeler yapılması da mümkündür. Bu bağlamda, teşhis diziliminde yer alacak kişileri belirleyen kolluk görevlisi ile teşhis işlemini gerçekleştiren kolluk görevlisinin aynı kişi olmaması, yukarıda sözü edilen, tanığın yönlendirilmesi riskini ortadan kaldıracaktır. Buna ek olarak, tanıkların birbirlerinin beyanlarından etkilenmemeleri için tek tek dinlenmelerini emreden CMK'daki hükmün genişletilmesi gereklidir. Beyanı alındıktan sonra kural olarak duruşma salonunda bulunmaya devam edecek olan tanık, kendisinden sonra dinlenen tanığın beyanlarını da duyacaktır. Oysaki adli psikoloji alanında yürütülen çalışmalar, tanıkların şahitlik ettikleri olaydan sonra, söz konusu olaya ilişkin edinecekleri yeni bilgilerin de belleklerini etkileyeceğini ortaya koymaktadır. Bu durumda, tanık beyanları arasında çelişki ortaya çıktığında ve çelişkiyi gidermek üzere tanıklar yüzleştirildiğinde, tanığın kendisinden sonra beyanı alınan diğer tanıktan öğrendiği bilgileri kendisine ait zannederek hatalı beyanda bulunması ihtimal dahilindedir. Bu nedenle, tanıkların adliyelerde birbirlerinin beyanlarını duymamalarını sağlayacak bir sistem geliştirilmesi şarttır.

Tanıktan elde edilecek beyanın gerçeğe daha uygun olmasını temin etmek üzere yapılabilecek bir diğer düzenleme, kırılgan tanıklara ilişkindir. Kırılgan mağdur gruplarının beyanlarının alınması, CMK'da özel olarak 236. maddede düzenlenmektedir. 236. madde, yaşı küçük olan, işlenen suç nedeniyle psikolojisi

bozulan, cinsel suç mağduru olan ya da şüpheli veya sanıkla aynı ortamda beyanda bulunmaması gerektiği değerlendirilen mağdurların, diğer mağdur gruplarından daha farklı şekilde dinleneceklerini hüküm altına almaktadır. Bu düzenlemeyle kırılgan mağdurun özel ve aile hayatına saygı hakkı ile sanığın/şüphelinin adil yargılanma hakkı arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır. Kırılgan mağdurlar için Kanun'da yer verilen düzenlemenin bir benzerinin kırılgan tanıklar için de getirilmesi düşünülebilir. Bu bağlamda, kırılgan mağdurların beyanlarının alınmasına ilişkin düzenleme sanığın adil yargılanma hakkını sınırlar nitelikte olduğu için kıyasen kırılgan tanıklara da uygulanamayacaktır. Bu nedenle, yeni bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak elbette, böyle bir düzenleme yapılacak olursa kırılgan tanıkların güvenilirliklerinin sınanmasına imkân tanıyacak araçlara da yer verilmesi, adil yargılanma hakkının ölçüsüz bir biçimde sınırlandırılmaması için elzemdir.

Tanık beyanını ilgilendiren hükümlerin tanık beyanının güvenilirliğini temin etmek bakımından çoğunlukla olumlu olduğu söylenebilse de mevcut düzenlemelerin küçük bir kısmı bu amaca ulaşmak bakımından elverişsizdir. Bu bağlamda, tanığın devlet sırrı mahiyetindeki bilgilere ilişkin beyanda bulunacağı anlaşıldığında, savunma makamının yokluğunda dinlenmesi, savunma makamının tanığa soru soracak araçlardan yoksun olması, beyanının güvenilirliğinin denetlenmesinin önündeki çok büyük bir engeldir. Sanığın adil yargılanma hakkının ihlal edilmemesi için savunma makamının tanığa soru sorabilmesine imkân tanıyan yeni bir düzenleme yapılması gereklidir. Mevzuatımızda yer almakla birlikte tanık beyanının güvenilirliğini sağlama amacına hizmet etmeyen bir diğer düzenleme, suç ortaklarının yeminsiz tanık olarak dinlenmesine ilişkin CMK m. 50/1-c hükmüdür. Suç ortaklarının tarafsız olamayacaklarından hareketle yeminsiz dinlenmeleri gerektiğinden söz eden düzenleme, suç ortaklarının yeminsiz de olsa "tanık" sıfatıyla dinlenebileceklerini söylemekle kendi içinde çelişmektedir. Bu nedenle, söz konusu hüküm Kanun'dan çıkarılmalı ve hatta birlikte suç işleyen kişilerin birbirleri lehine ya da aleyhine tanıklık yapmaya zorlanamayacakları açıkça hüküm altına alınmalıdır.

Mevcut düzenlemeler mükemmelen uygulansa ve önerilen düzenlemelere mevzuatta değişiklik yapılarak yer verilse bile hukuk uygulayıcılarının adli psikoloji alanındaki tanık beyanını ilgilendiren güncel çalışmalardan haberdar olması konusunda sürekliliğin sağlanması önemlidir. Bu bağlamda, hukuk uygulayıcılarına

adli görüşme teknikleri, tanık psikolojisi ve tanık belleği konularında Adalet Bakanlığı ile baroların ortaklaşa yürüteceği düzenli eğitim imkânları sunulması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

ADAR ÖZDEMİR Çiğdem, **Nemo Tenetur İlkesi Bağlamında Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

AKAR İbrahim, **Ceza Muhakemesinde Teşhis**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.

AKBULUT Berrin, "Delil Değerlendirme Yasakları", **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 13, 2010, ss. 6 – 25.

AKGÜL ÇÜRÜK Cansu, **Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanı ve Delil Değeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2021.

AKINTÜRK Turgut, ATEŞ Derya, **Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku-2. Cilt**, 18. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016.

AKİL Cenk, ERCAN ÖZLER Meltem, "Tanıklık Beyanının Delil Değerinin Değerlendirilmesi Hakkında Bir İnceleme (Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 25.02.2015 Tarihli Kararının Değerlendirilmesi", **TAAD,** C. 9, S. 34, 2018, ss. 61 – 73.

AKSARAY ERKMAN Buse, **Roma Hukukunda Tanıklık**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

AKTAŞ Batuhan, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **YÜHFD**, C. 27, Özel Sayı, 2020, ss. 1 – 64.

AKYAZAN Ahmet Emrah, **Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Doğrudan Soru Yöneltme (Çapraz Sorgu)**, Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 2009.

AKYILDIZ Anıl, **Soruşturma Evresinde Gizliliğin İhlali Suçu**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2021.

AKYÜREK Güçlü, "Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu", **TBB Dergisi**, C. 25, S. 101, 2012, ss. 61 – 82.

ALAGÜNEY Ahmet Haşim, "Ceza Yargısı Duruşmalarında Ses ve Görüntü Kaydı Alınmasının Aleniyet İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi", **Eskişehir Barosu Dergisi**, C. 8, S. 1, 2023, ss. 89 – 105.

ALTAY Yağmur, **Türkiye'de Cinsel Suç Mağdurlarının Yardım Arama Deneyimleri ve Destek Mekanizmalarına İlişkin Algıları**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.

ALTIPARMAK Cüneyd, "Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delil," **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 82, S. 4, 2008, ss. 1891-1900.

ALTUNÇ Sinan, "5187 Sayılı Basın Kanunu Kapsamında Düzeltme ve Cevap Hakkı ile Haber Kaynaklarının Korunması Hakkında Değerlendirmeler", **Basın Hukuku Atölye Çalışmaları I**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2007, ss. 59-68.

ALTUNKAŞ Aysun, **Basın ve Yayın Yoluyla İşlenen Suçlar ve Hukuka Uygunluk Nedenleri**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

AMADO Bárbara G., ARCE Ramón, FARİÑA Francisca, "Undeutsch Hypothesis and Criteria Based Content Analysis: A Meta-Analytic Review", **The European Journal of Psychology Applied to Legal Context**, C. 7, S. 1, 2015, ss. 3-12.

ANIL Yaşar Şahin, GENCER Meltem, ŞASEV ÖZBEK Nilüfer, **Yalan Tanıklık**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2023.

APAYDIN Cengiz, "Ceza Muhakemesi Hukukunun Temel İlkeleri", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 15, S. 166, 2020, ss. 1212-1233.

ARSLAN Mehmet, "Yalan Tanıklık Suçunda Gerçeğe Aykırılık", **CHD**, C. 10, S. 28, 2015, ss. 261–281.

ARSLAN Mehmet, "Sanığın İddia Tanığını Sınama Hakkı Özellikle Tehlike Altındaki Gizli Tanıklık Meselesi", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 813–860.

ARTANTAŞ Günce, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Soruşturmanın Gizliliği**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

ATALAY Oğuz, **Pekcanıtez Usul Medeni Usul Hukuku**, Cilt 2, 15. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.

AVŞAR Erdinç, "Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Tartışılması ve Değerlendirilmesi", **TBB Dergisi**, C. 34, S. 154, 2021, ss. 41–95.

AYDENİZ Tugay, **Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanı Delili**, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

AYDIN Devrim, **Ceza Muhakemesinde Deliller**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.

AYDIN Devrim, "Adil Yargılanma İlkeleri Açısından Türk Ceza Yargılamasında Gizli Tanıklık Kurumu", **YBHD**, C. 6, S. 2, 2021, ss. 1-38.

AYDIN Melike Belkıs, "Anlatının Kurucu Öznesi Olarak Hukukta Tanık", **Hukukta Anlatı-Hukukun Anlatısı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, ss. 71-84.

AYDIN Murat, **Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı, Mağdur Hakları ve Mağdurun İkincil Mağduriyetten Korunması**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

AYDIN Semih Oğuz, **Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Anonim Tanık**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

AYGÜN KARAKOYUNLU Ülkem Cansu, **Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Hâkimin Yasaklılığı, Reddi ve Çekinmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.

AYTEKİN İNCEOĞLU Asuman, "Ceza Hukukunda Mağdur Hakları Çerçevesinde Mağdurun Zararının Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkındaki Kanun Tasarısının Değerlendirilmesi", **BAUHFD**, C. 11, S. 141-142, 2016, ss. 9-46.

BABAYİĞİT Celal, **Suç Mağduru Çocuğun Dinlenmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2016.

BABAYİĞİT Celal, ÇALICI Can, ZİYALAR Neylân, AŞICIOĞLU Faruk, "Suç Mağduru Çocuğun Dinlenmesi: Yargılamanın Değişik Safhalarında Görevli Kamu Personelinin Görüşlerinin İncelenmesi", **Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences**, C. 16, S. 2, 2019, ss. 135 – 144.

BACAKSIZ Pınar, BAYZİT Tuğba, "Yargıtay'ın Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda İspata Yaklaşımı", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 379 – 414.

BADEM Semiyet, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık", **TAAD**, C. 12, S. 45, 2021, ss. 289 – 326.

BADER Markus, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023.

BAKIM Sevi, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi", **MÜHF-HAD**, **Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, ss. 919-951.

BALCI Murat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Teşhis ve Yüzleştirme", **CHD**, C. 5, S. 12, 2010, ss. 187 – 202.

BALO Yusuf Solmaz, "Anonim Tanığın Dinlenmesi", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 4, S. 34, 2009, ss. 69-83.

BALO Yusuf Solmaz, **Uluslararası İlke ve Uygulamalar Çerçevesinde Ceza Muhakemesinde Tanık Koruma (Anonim Tanık)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

BALO Yusuf Solmaz, "Türk Hukukunda Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu, Uygulama ve Gelişmeler", **Hukuk Biliminin Güncel Sorunları-III. Uluslararası Kongre Bildiri Kitabı**, Cilt 1, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, ss. 125-137.

BATMAN Hüseyin, GÖKÇEARSLAN Elif, **Çocuğun Cinsel İstismarında Adli Görüşme**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

BATMAN Hüseyin, GÖKÇEARSLAN Elif, "The Evaluation of Justice System Actor on Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse", **Opus Journal of Society Research**, C. 20, Special Issue, 2023, ss. 969 – 983.

BAYRAKTAR Köksal, "Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs", Özel Ceza Hukuku-Cilt 10, Adliyeye Karşı Suçlar, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, ss. 423-440.

BAYTAZ Abdullah Batuhan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

BAYTAZ Abdullah Batuhan, **Kanunilik İlkesi Bağlamında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Yorum**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

BEERNAERT Marie-Aude, KRENC Frédéric, **Le Droit à un Procès Équitables Dans la Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme**, 1. Bası, Limal: Anthemis, 2019.

BELLI Robert F., LINDSAY D. Stephen, GALES Maria S., McCARTHY Thomas T., "Memory Impairment and Source Misattribution in Postevent Misinformation Experiments With Short Retention Intervals", **Memory & Cognition**, C. 22, S. 1, 1994, ss. 40 – 54.

BENDER Rolf, NACK Armin, TREUER Wolf-Dieter, **Tatsachenfeststellung vor Gericht**, 4. Bası, Münih: Verlag C. H. Beck, 2014.

BEULKE Werner, SWOBODA Sabine, **Strafprozessrecht**, 15. Bası, Heidelberg: C.F. Müller, 2020.

BEZIZ Annie, "Défense Pénale et Victimes", **Revue Pénitentiaire et de Droit Pénal**, Numéro Spécial, 2010, ss. 27 – 30.

BİLGİNER Çilem, ÜSTÜN GÜLLÜ Belgin, ORHAN Gülçin, KALAYCI Bilge Merve, ERDEN Gülsen, KOÇTÜRK Nilüfer, "Türkiye'de Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Beyanlarında Ölçüt Bazlı İçerik Analizine Göre Değerlendiriciler Arası Güvenilirlik", **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, C. 28, S. 1, 2021, ss. 52-59.

BİRTEK Fatih, **AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.

BİRTEK Fatih, "Ceza Muhakemesinde Tanık Hakkında İletişimin Tespiti Koruma Tedbirine Başvurulup Başvurulamayacağı Sorunu", **CHD**, C. 17, S. 49, Ağustos 2022, ss. 189 – 216.

BJØRNDAL Ludvig Daae, MCGILL Lucy, MAGNUSSEN Svein, RICHARDSON Stéphanie, SARAIVA Renan, STADEL Marie, BRENNEN Tim, "Norwegian Judges' Knowledge of Factors Affecting Eyewitness Testimony: A 12-Year Follow-Up", **Psychiatry, Psychology and Law**, C. 28, S. 5, 2021, ss. 665–682.

BLANDON-GITLIN Iris, PEZDEK Kathy, LINDSAY D. Stephen, HAGEN Lisa, "Criteria-based Content Analysis of True and Suggested Accounts of Events", **Applied Cognitive Psychology**, C. 23, S. 7, 2009, ss. 901-917.

BOLAYIR Nur, **Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü**, 1. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014.

BOSTANCI BOZBAYINDIR Gülşah, "Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Değerlendirme Yasağı", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 14, S. 158, 2019, ss. 1926-1937.

BOSTANCI BOZBAYINDIR Gülşah, "Yalan Tanıklık", **Özel Ceza Hukuku-Cilt 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

BOSTANCI BOZBAYINDIR Gülşah, "Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs", **Özel Ceza Hukuku-Cilt 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

BOZALAN M. Nureddin, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık ve Beyanının Güvenilirliği**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.

BOZDAĞ Ahmet, SARIUSTA Kader, "Ceza Yargılamasında Mağdurun Beyanı ve Delil Değeri", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 8, S. 2, 2017, ss. 573–602.

BRADFIELD DOUGLASS Amy, STEBLAY Nancy, "Memory Distortion in Eyewitnesses: A Meta-Analysis of the Post-identification Feedback Effect", **Applied Cognitive Psychology**, C. 20, S. 7, 2006, ss. 859 – 869.

BRAUN Kathryn A., ELLIS Rhiannon, LOFTUS Elizabeth F., "Make My Memory: How Advertising Can Change Our Memories of the Past", **Psychology & Marketing**, C. 19, S. 1, 2002, ss. 1–23.

BREWER Neil, CAON Alita, TODD Chelsea, WEBER Nathan, "Eyewitness Identification Accuracy and Response Latency", **Law and Human Behavior**, C. 30, S. 1, 2006, ss. 31 – 50.

BRIGHAM John C., MALPASS Roy S., "The Role of Experience and Contact in the Recognition of Faces of Own- and Other-Race Persons", **Journal of Social Issues**, C. 41, S. 3, 1985, ss. 139 – 155.

CANPOLAT Can, "Adli Psikoloji Nazarında Ceza Muhakemesinde Gerçeğe Aykırı Tanık Beyanı", **GSÜHFD**, C. 20, S. 1, Haziran 2021, ss. 267 – 313.

CANPOLAT Can, "Ceza Muhakemesi Hukukunun Amacı Objektif Gerçeğin Keşfi Mi? Yargısal (Kazai) Bir Gerçeklik İnşa Etmek mi?", **ERÜHFD**, C. 25, S. 2, 2020, ss. 451-499.

CANPOLAT Can, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık Beyanının İtibari Değerine İlişkin Bazı Özel Durumlar", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 25, S. 2, 2021, ss. 511 – 554.

CENTEL Nur, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Yargı Görevi Yapanı Etkileme Suçu", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, Cilt 1, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 135 – 154.

CENTEL Nur, "Mağdurun Hakları ve Zararının Giderilmesi", **Akademik Yaşamının 55. Yılı Onuruna Rona Aybay'a Armağan, LHD**, Özel Sayı, 2014, ss. 577-604.

CENTEL Nur, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Hâkimin Tarafsızlığı**, 1. Bası, İstanbul: Kazancı Kitap, 1996.

CENTEL Nur, ZAFER Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2022.

CIRENER Gabriele, SANDER Günther M., **Löwe-Rosenberg Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz Grosskommentar**, Cilt 6, Ed. Jörg Peter Becker, Christian Jaeger, Andreas Mosbacher, Günther M. Sander, 27. Bası, Berlin: De Gruyter, 2019.

COCHRAN Kevin J., GREENSPAN Rachel L., BOGART Daniel F., LOFTUS Elizabeth F., "Memory Blindness: Altered Memory Reports Lead to Distortion in Eyewitness Memory", **Memory & Cognition**, C. 44, S. 5, 2016, ss. 717–726.

CONKLIN Thomas, "People v. Fitzpatrick: The Path to Amending the Illionis Constitution to Protect Child Witnesses in Criminal Sexual Abuse Cases", **Loyola University Chicago Law Journal**, Childlaw Symposium Issue, C. 26, S. 2, 1995, ss. 321-350.

COSSINS Anne, "Prosecuting Child Sexual Assult Cases: Are vulnerable witness protections enough?", **Current Issues in Criminal Justice**, C. 18, S. 2, 2006, ss. 299 – 317.

COŞKUN Serdar, **Cinsel Suçların İspatında Mağdur Beyanı Delili**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

CROSS Theodore P., JONES Lisa M., WALSH Wendy A., SIMONE Monique, KOLKO David, "Child Forensic Interviewing in Children's Advocacy Centers: Empirical Data on a Practice Model," **Child Abuse and Neglect**, C. 31, S. 10, 2007, ss. 1031-1052.

CUTLER Brian L., PENROD Steven D., DEXTER Hedy Red, "Juror Sensitivity to Eyewitness Identification Evidence", **Law and Human Behavior**, C. 14, S. 2, 1990, ss. 185 – 191.

ÇELİK Dilek, **Çocukluk Çağı Cinsel İstismar Olgularında Mağdur İfadesinin Delil Niteliği ve İfade Geçerlilik Analizi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2014.

ÇELİK Elif, "İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü", **DEÜHFD**, C. 22, S. 1, 2020, ss. 57-77.

ÇELİK, İsa, **Nitelikleri, Hak ve Yükümlülükleri Kapsamında Avukatlık Suçları**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

ÇELİKKAYA Serhat Deniz, **Türk Ceza Muhakemesinde SEGBİS (Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi)**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

ÇETİN Muhammet Sefa, **Kovuşturma Evresinde Belge Delillerinin İkamesi ve Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

ÇETİNER Ezgi, **Mağdur Beyanına Dayalı Hüküm Kurulması Bağlamında Nitelikli Cinsel Saldırı Suçunda İspat**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.

ÇOLAK Haluk, **Uygulamalı-Karşılaştırmalı Ceza Yargılaması Hukukunda Çapraz Sorgu (Cross Examination)**, 2. Bası, Ankara: Bilge Yayınevi, 2007.

DE LA TORRE LASO Jesús, "The Reality of Tonic Immobility in Victims of Sexual Violence: "I was Paralyzed, I Couldn't Move", **Trauma Violence & Abuse**, C. 25, S. 2, 2023, ss. 1-8.

DEFFENBACHER Kenneth A., BORNSTEIN Brian H., PENROD Steven D., "Mugshot Exposure Effects: Retroactive Interference, Mugshot Commitment, Source Confusion, and Unconscious Transference", **Law and Human Behavior**, C. 30, S. 3, 2006, ss. 287-307.

DEĞİRMENCİ Olgun, "Ceza Muhakemesinde Tehlike İçinde Bulunan Tanığın Dinlenmesi", **TBB Dergisi**, C. 22, S. 83, 2009, s. 73-122.

DEMİR ARSLAN Kübra, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi İçtihatları Doğrultusunda Tanık Sorgulama Hakkı", **YBHD, Prof. Dr. M. Fatih Uşan'a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı**, Cilt 1, C. 7, S. 2, 2022, ss. 479-515.

DEMİR Mustafa, "The Perceived Effect of a Witness Security Program on Willingness to Testify", **International Criminal Justice Review**, C. 28, S. 1, 2018, ss. 62-81.

DEMİRBAŞ Timur, **Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması**, 6. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

DEMİREL BAKIRMAN Büşra, **Şahsi Cezasızlık Sebepleri ve Cezada İndirim Yapılmasını Gerektiren Şahsi Sebepler**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

DEMİREL Muhammed, "Alman Hukukuyla Karşılaştırmalı Olarak Muhakemeye Katılan Süjelerin Tanık Olup Olamayacakları Sorunu", **AndHD**, C. 8, S. 1, 2022, ss. 1–35.

DEMREN DÖNMEZ Burcu, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu", **3. Yılında Ceza Adaleti Sistemi**, Ed. Bahri Öztürk, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008, ss. 541-570.

DERELİ Alparslan, **Mutlak Bozma Nedeni Olarak Savunma Hakkının Kısıtlanması, (CMK Madde 289/1-h)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

DEWHURST Stephen A., HAY Dennis C., WICKHAM Lee H. V., "Distinctiveness, Typicality, and Recollective Experience in Face Recognition: A Principal Components Analysis", **Psychonomic Bulletin & Review**, C. 12, S. 6, 2005, ss. 1032 – 1037.

DIEMER Herbert, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck.

DODSON Chad D., KRUEGER Lacy E., "I Misremember It Well: Why Older Adults Are Unreliable Eyewitnesses", **Psychonomic Bulletin & Review**, C. 13, S. 5, 2006, ss. 770-775.

DOĞAN Koray, **Ceza Muhakemesinde Belirsizlik-Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

DONAY Süheyl, **Güncelleştirilmiş Ceza Yargılaması Hukuku**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2015,

DOYLE James M., "Eyewitness Evidence: Historical Backround", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, ss. 1509–1518.

DÖNMEZ Burcu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

DÖNMEZ Burcu, **Çocuk Yargılaması**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

DÖNMEZ Burcu, "Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukuku Bakış Açısıyla Ceza Muhakemesinde Çapraz Sorgu", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru ve Çapraz Sorgu Sempozyumu Tebliğler Kitabı**, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2017, ss. 59–80.

DÖNMEZ Burcu, "AİHM ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Gizli Tanıklara Soru Sorma Hakkının Kullanılması", **TBB Dergisi**, C. 29, S. 127, 2016, ss. 121-156.

DRUZIN Bryan H., LI Jessica, "Yalan Söyleme Eyleminin Suç Olarak Öngörülmesi: Eğer Mümkün İse Hangi Şartlar Altında Yalan Söylemek Suç Olarak Öngörülebilir?", Çev. Nagehan Kırkbeşoğlu, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, C. 7, S. 23, 2017, ss. 1–50.

DUMAN Nesrin, "Adli Psikolojinin Tarihine Kısa Bir Bakış", **Muhakeme Dergisi**, C. 3, S. 1, 2020, ss. 29–36.

DUNNING David, STERN Lisa Beth, "Distinguishing Accurate From Inaccurate Eyewitness Identifications via Inquiries About Decision Processes", **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 67, S. 5, 1994, ss. 818 – 835.

DUNNING David, STERN Lisa Beth, "Examining the Generality of Eyewitness Hypermnesia: A Close Look at Time Delay and Question Type", **Applied Cognitive Psychology**, C. 6, S. 7, 1992, s. 643 – 657.

DURAL Mustafa, ÖĞÜZ Tufan, GÜMÜŞ Mustafa Alper, **Türk Özel Hukuku-Cilt 2, Aile Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2023.

DYSART Jennifer E., LINDSAY R. C. L., "A Preidentification Questioning Effect: Serendipitously Increasing Correct Rejections", **Law and Human Behavior**, C. 25, S. 2, 2001, ss. 155–165.

DYSART Jennifer, LAWSON Victoria Z., "Eyewitness Research", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, ss. 1530–1538.

EGELİĞİ Ömer E., "Devlet Sırrı ve İfade Özgürlüğü: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 80, S. 2, 2022, ss. 351-398.

EISENBERG Ulrich, **Beweisrecht der StPO**, 10. Bası, Münih: C. H. Beck, 2017.

EKER KAZANCI Behiye Eker, "Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması Çerçevesinde Sesli ve Görüntülü İfade Alma", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 7, 2006, ss. 158-167.

EKMEKÇİ Dilek, **Kitle İletişim Özgürlüğünün Sınırı Olarak Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkına Karşı Suçlar**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

ER Nurhan, ALPAR Gül, UÇAR Fatma, "Görgü Tanığının Bellek Yanılsamaları ve Güven Kararları: Bağımsız Bellek Bildirimlerinden Sonraki Test ve Soru Türü Değişkenlerinin Etkisi", **Türk Psikoloji Dergisi**, C. 20, S. 56, 2005, ss. 45 – 56.

ERBAY Ayhan, KAYMA Derya, TEZCAN Ebru, **Adli Görüşme: Amaç, Yöntem ve Teknikler**, 1. Bası, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2020.

ERBAŞ Rahime, **Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

ERCAN İsmail, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 5. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2012.

ERDEM Mustafa Ruhan, ŞENTÜRK Candide, **Ceza Muhakemesinde Kanun Yolları**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

EREM Faruk, **Suç Bilimi Açısından Adalet Psikolojisi**, 10. Bası, Ankara: Adil Yayınevi, 1997.

EREM Faruk, **Ceza Usulü Hukuku**, 5. Bası, Ankara: Sevinç Matbaası, 1978.

ERMAN Barış, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Belirti ve İspat Değeri", **GSÜHFD**, **Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, 2010, ss. 679–701.

ERMAĞAN ÇAĞLAR Eda, KOCABAŞOĞLU Neşe, "Bellek Boşluklarını Doldurmaya Zorlamanın Çocuk Görgü Tanığı Belleği Üzerindeki Olumsuz Etkileri", **TAAD**, C. 9, S. 34, 2018, ss. 451–473.

ERMAĞAN ÇAĞLAR Eda, TÜRK Tuğba, "İstismara Maruz Kalan Çocuklarla Adli Görüşme: NICHD Protokolü Önerisi", **TAAD**, C. 11, S. 38, 2019, ss. 393–412.

ERTANHAN Mesut, **Medeni Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

EVİK Vesile Sonay, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2004.

EVİK Vesile Sonay, "Ceza Muhakemesinde Çocuk Mağdurların Hakları", **BAUHFD,** C. 12, S. 151 – 152, 2017, ss. 69-115.

EVİK Vesile Sonay, "Suç Delillerini Yok Etme, Gizleme veya Değiştirme Suçu", **BAUHFD**, C. 11, S. 137-138, 2016, ss. 7–29.

EVİK Vesile Sonay, "Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", **Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku (Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3), Prof. Dr. Nurullah Kunter'e Armağan**, Ed. Yener Ünver, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004, ss. 283-308.

EVİK Vesile Sonay, "Basın Kanununa İlişkin Düşünceler", **Basın Hukuku Atölye Çalışmaları I**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2007, ss. 83-90.

EVİK Vesile Sonay, EVİK Ali Hakan, "Devlet Sırrını ve Açıklanması Yasaklanan Bilgileri Açıklama ve Elde Etme Suçları", **AÜHFD**, C. 8, S. 3-4, 2004, ss. 111-147.

FAWCETT Jonathan M., RUSSELL Emily J., PEACE Kristine A., CHRISTIE John "Of Guns and Geese: a Meta-analytic Review of the 'Weapon Focus' Literature", **Psychology, Crime & Law,** C. 19, S. 1, 2013, ss. 35–66.

FEYZİOĞLU Metin, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: US-A Yayıncılık, 1996.

FEYZİOĞLU Metin, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Hakkında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **TBB Dergisi**, C. 19, S. 62, 2006, ss. 27-61.

FEYZİOĞLU Metin, "Ceza Muhakemesi Kanunu Uyarınca Devlet Sırrı İçeren Beyanların ve Belgelerin Mahkemeye Sunulması", **Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Prof Dr. Köksal Bayraktar Armağanı,** Cilt 3, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, ss. 889-894.

FEYZİOĞLU Metin, TANER Fahri Gökçen, **Ceza Muhakemesinde İspatın Ölçütü Olarak Vicdani Kanaat**, 2. Bası, İstanbul: Islık Yayınları, 2015.

GABBERT Fiona, WRIGHT Daniel B., MEMON Amina, SKAGERBERG Elin M., JAMIESON Kat, "Memory Conformity Between Eyewitnesses", **Court Review: The Journal of the American Judges**, C. 48, 2012, ss. 36-43.

GABBERT Fiona, HOPE Lorraine, FISHER Ronald P., JAMIESON Kat, "Protecting Against Misleading Post-event Information With a Self-Administered Interview", **Applied Cognitive Psychology**, C. 26, S. 4, 2012, ss. 568–575.

GABBERT Fiona, MEMON Amina, ALLAN Kevin, "Memory Conformity: Can Eyewitnesses Influence Each Other's Memories for an Event?", **Applied Cognitive Psychology**, C. 17, S. 5, 2003, ss. 533-543.

GARRAUD François, "Kıta Avrupası Delil Sistemi Tarihi", Çev. Devrim Aydın, **CHD**, C. 11, S. 32, 2016, ss. 197-203.

GEDİK Doğan, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması**, 5. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.

GEDİK Doğan, **Öğreti ve Yargısal İçtihatlar Işığında Ceza Muhakemesinde Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (In Dubio Pro Reo)**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

GEDİK Doğan, "Ceza Muhakemesinde Hâkimin Delilleri Değerlendirme Serbestliği (CMK M.217)", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 913–963.

GERCKE Björn, **Strafprozessordnung, Heidelberger Kommentar**, Ed. Björn Gercke, Karl Peter Julius, Dieter Temming, 6. Bası, Heidelberg: C.F. Müller, 2019.

GIVONI Michal, **The Care of the Witness: A Contemporary History of Testimony in Crises**, 1. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, s. 5.

GİYİK Abdülbaki, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Akıl Hastalığı**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

GOODIN Robert E., **Protecting the Vulnerable: A Reanalysis of Our Social Responsibilities**, 1. Bası, Chicago: Chicago University Press, 1985.

GÖKCEN Ahmet, BALCI Murat, ALŞAHİN Emin, ÇAKIR Kerim, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 4. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

GÖKCEN Ahmet, ÇAKIR Kerim, "Ceza Muhakemesinde Delil, Delillerin Muhafazası, Toplanması, Değerlendirilmesi ve Delil yasakları", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 2911–2951.

GÖKTÜRK Neslihan, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 1, 2016, ss. 347-409.

GÜLEÇ Şafak, **Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

GÜNAY Meryem, GÜNAY Mehmet, **AİHS'nin 6. Maddesi Kapsamında Ceza Davalarında Adil Yargılanma Hakkı ve İç Hukuk Uygulaması**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

GÜNGÖR Devrim, "Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Değeri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 2, 2015, ss. 307–318.

GÜROL Candaş, "Tanığın Korunması Müessesesi ve Adil Yargılanma Hakkı", **TBB Dergisi**, C. 18, S. 60, 2005, ss. 44-53.

HAFIZOĞULLARI Zeki, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler – Millete ve Devlete Karşı Suçlar**, 2. Bası, Ankara: US-A Yayıncılık, 2017.

HAFIZOĞULLARI Zeki, ÖZEN Muharrem, "Türk Ceza Hukukunda Devlet Sırrına Genel Bir Bakış", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 68, S. 1, 2010, ss. 21–30.

HARRIS David, O'BOYLE Michael, WARBRICK Colin, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Çev. Mehveş Bingöllü Kılcı, Ulaş Karan, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2021.

HARRIS Richard J., "Answering Questions Containing Marked and Unmarked Adjectives and Adverbs", **Journal of Experimental Psychology**, C. 97, S. 3, 1973, ss. 39–401.

HARTMANN Arthur, SCHMİDT Rolf, **Strafprozessrecht**, 7. Bası, Bremen: Dr. Rolf Schmidt Verlag, 2018.

HAYDAR Nuran, **Susma Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

HEGER Martin, **Strafgesetzbuch-Kommentar**, Ed. Karl Lackner, Kristian Kühl, Martin Heger, 30. Bası, Münih: C. H. Beck, 2023.

HOCKLEY William E., HEMSWORTH David H., CONSOLI Angela, "Shades of the Mirror Effect: Recognition of Faces With and Without Sunglşasses", **Memory and Cognition**, C. 27, S. 1, 1999, s. 128–138.

HOFMANN Anja, **Personenidentifizierung durch Zeugen im Strafverfahren** 1. Bası, Berlin: Duncker & Humblot, 2013.

HOŞGÜL Batuhan, **Etkin Soruşturma Yükümlülüğü**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

HOWITT Dennis, **Adli Psikoloji ve Suç Psikolojisine Giriş**, Çev. Didem Yücel Elitez, Fulya Giray Sözen, 6. Bası, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

IGNOR Alexander, BERTHEAU Camilla, **Löwe-Rosenberg Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz**, Cilt 2, Ed. Jörg Peter Becker, Christian Jaeger, Andreas Mosbacher, Günther M. Sander, 27. Bası, Berlin: De Gruyter, 2018.

ILDIRIM Ezgi, **Görgü Tanıklığında Yanılabilirlik: Yönlendirici Sorular ve Zamanın Etkisi**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2021.

İÇER Zafer, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272)", **MÜHF–HAD**, C. 18, S. 1, 2012, ss. 179–226.

İNCE TUNÇER Asuman, **Yalan Tanıklık Suçu**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

İNCEOĞLU Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013.

İNCİ Z. Özen, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Teşhis", **TBB Dergisi**, C. 22, S. 85, 2009, ss. 105–136.

İTİŞGEN Rezzan, **Kişinin Kendini Suçlamaya Zorlanamaması İlkesi (Nemo Tenetur İlkesi) ve Susma Hakkı**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.

İTİŞGEN Rezzan, "Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 288)", **TBB Dergisi**, C. 26, S. 111, 2014, ss. 61–76.

JANSEN Gabriele, **Zeuge und Aussagepsychologie**, 3. Bası, Heidelberg: C. F. Müller, 2022.

JOECKS Wolfgang: **Strafprozessordnung Studienkommentar**, 3. Bası, Münih: C.H. Beck, 2011.

JONG Marloes D., WAGENAAR Willem A., WOLTERS Gezinus, VERSTIJNEN Ilse M., "Familiar Face Recognition as a Function of Distance and Illumination: a Practical Tool for Use in the Courtroom", **Psychology, Crime & Law**, C. 11, S. 1, 2005, ss. 87 – 97.

KAFES Veli, "Ceza Muhakemesinde Meram Anlatma İlkesinin Sağlanması", **CHKD**, C. 3, S. 2, 2015, ss. 181-197.

KANGAL Zeynel T., "Resmî Belgenin Düzenlenmesinde Yalan Beyan", **Özel Ceza Hukuku Cilt VI, Kamu Güvenine, Kamu Barışına, Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, ss. 125-144.

KARA Eyüp, ASLAN Ahmet, YILDIZ Okan, **Cumhuriyet Savcıları için Kovuşturma Rehberi**, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcılığı Yayını, 2022.

KARABULUT Ferhat, KARAPAZARLIOĞLU Hamza, TOSUN Ersin, "Ceza Muhakemesinde Delil Kavramı ve Kovuşturma Sürecinde Hakimlerin Delil Algısı", **TBB Dergisi**, C. 28, S. 120, 2015, ss. 385–422.

KARAKAŞ DOĞAN Fatma, **Cezanın Amacı ve Hapis Cezası**, 1. Bası, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2010.

KARAKAŞ DOĞAN Fatma, "Suçtan Doğan Mağduriyetin Devlet Tarafından Giderilmesi ve Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı", **TBB Dergisi**, C. 24, S. 95, 2011, ss. 197–234.

KARAKEHYA Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 2. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016.

KARAKEHYA Hakan, **Ceza Muhakemesinde Maddi Gerçeğin Tespiti**, 1. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2016.

KARAKEHYA Hakan, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma**, 1. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2008

KARAKEHYA Hakan, "Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine", **TAAD**, C. 7, S. 27, 2016, ss. 59–82.

KARAKEHYA Hakan, "Sanığın İddia Tanıklarının Beyanlarının Doğruluğunu Test Etme Hakkı", **MÜHF-HAD**, **Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, ss. 715-733.

KARAKEHYA, Hakan, "Ceza Muhakemesinde Suçluluğun İspatının Tek Delile Dayanması", **Haluk Konuralp Anısına Armağan**, 2. Cilt, Ankara: Yetkin Yayınları, 2009, ss. 993-1019.

KARAMERCAN Fatih, "Medeni Usul Hukukunda Tanık ve Tanıklık", **Ankara Barosu Dergisi**, C. 76, S. 3, 2018, ss. 151-191.

KAŞIKARA M. Serhat, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Elde Etme Yasakları", **CHD**, C. 4, S. 10, Ağustos 2009, ss.177–208.

KATOĞLU Tuğrul, "Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları", **AÜHFD**, C. 61, S. 2, 2012, ss. 657–693.

KAYA Abdülkadir, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarında Tanıkların Korunması", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, İstanbul: Beta Basım, 2014, ss. 1465-1486.

KAYAER Nebahat, **Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilin Değeri**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2024.

KAYMAZ Seydi, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Devlet Sırrı**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

KEBBELL Mark, DEPREZ Steven, WAGSTAFF Graham, "The Direct and Cross-Examination of Complainants and Defendants in Rape Trials: A Quantitative Analysis of Question Type", **Psychology, Crime & Law**, C. 9, S. 1, 2003, ss. 49–59.

KELLEN David, MCADOO Ryan M., "Toward a More Comprehensive Modeling of Sequential Lineups", **Cognitive Research: Principles and Implications**, C. 7, S. 65, 2022, ss. 1- 35.

KESKİN KİZİROĞLU Serap, "Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi", **Özel Ceza Hukuku, C. 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, ss. 245-256.

KESKİN KİZİROĞLU Serap, "Suçu Bildirmeme", **Özel Ceza Hukuku, C. 10, Adliyeye Karşı Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, ss. 221-236.

KIR Feyza, "Yalan Tanıklık Suçu (TCK m. 272) ve Etkin Pişmanlık", **AÜHFD**, C. 70, S. 3, 2021, ss. 1107–1132.

KINDHAEUSER Urs, "Ceza Muhakemesinin Basın Yayın Yoluyla İhlali (Yayın Yoluyla Soruşturmanın Gizliliğinin, Masumiyet Karinesinin İhlali ve Muhakemeyi Etkileme)", Çev. Serdar Talas, **Dünyada ve Türkiye'de Ceza Hukuku Reformları Kongresi**, Cilt 1, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, ss. 39-51.

KİTAPÇIOĞLU YÜKSEL Tülay, "Meslek ve Sürekli Uğraşıları Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme Yükümlülüğü Altındaki Kişilerin Suçu Bildirme Yükümlülüğü", **CHD**, C. 13, S. 38, 2018, ss. 193–215.

KNITTEL Eberhard, SEILER Dietmar, "The Merits of Trial By Jury", **Cambridge Law Journal**, C. 30, S. 2, 1972, ss. 316–325.

KOCA Mahmut, "Ceza Muhakemesinde Deliller", **CHD**, C. 1, S. 2, 2006, ss. 207–225.

KOCASAKAL Ümit, "Organize Suçluluğun Tanımı, Özellikleri ve Kapsamı", **GSÜHFD, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan**, C. 1, S. 1, 2002, ss. 130-162.

KOCASAKAL Ümit, **Suçu Bildirmeme Suçları (TCK 278-279-280)**, 2. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017.

KOCASAKAL Ümit, "Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun 201. Maddesi Üzerine Düşünceler", **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 6-7, 2005, ss. 40-48.

KOÇ Coşkun, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Gizli Tanık Beyanının Delil Değeri", **DEÜHFD**, C. 25, S. 1, 2023, ss. 67-91.

KOÇ Ziya, **Ceza Muhakemesinde Katılan**, 2. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.

KOÇAK Mehmet Faruk, "Bir Ceza Yargılamasına Eleştirel Bakış: Yalan Tanıklık Suçu İncelemesi", **Hacettepe HFD**, C. 9, S. 1, 2019, ss. 196–231.

KOLCU Selahattin, **Adil Yargılanma Hakkı Boyutuyla Ceza Muhakemesi Hukukunda Hakimin Davaya Bakamaması ve Reddi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

KOPPEN Peter J. Van, LOCHUN Shara K., "Portraying Perpetrators: The Validity of Offender Descriptions by Witnesses", **Law and Human Behavior**, C. 21, S. 6, 1997, ss. 661–685.

KORKMAZ Fulya, "Ceza Muhakemesinde Gizli Soruşturmacının Tanıklığı Meselesi", **AÜHFD**, C. 73, S. 1, 2024, ss. 703-733.

KÖK Hilal, ERBAY Ercüment, "Cinsel İstismara Maruz Bırakılan Çocuklara Hizmet Sunan Çocuk İzlem Merkezleri Üzerine Bir Araştırma", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 34, S. 2, 2023, s. 81–403.

KÖROĞLU Saim, **Ceza Yargılamasında Duruşma Süreci**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.

KÖSE Hamid, "Delil Değerlendirme Yasakları Bakımından Zehirli Ağacın Meyvesi Doktrini", **TAAD**, C. 13, S. 49, 2022, ss. 165–202.

KÖSE Metin, **Ceza Kovuşturmasında Delillerin Ortaya Konulması ve Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.

KRAMER Thomas H., BUCKHOUT Robert, EUGENIO Paul, "Weapon Focus, Arousal, and Eyewitness Memory", **Law and Human Behaviour**, C. 14, S. 2, 1990, ss. 167–184.

KREICKER Helmut, **Münchener Kommentar zur StPO**, Cilt 2, Ed. Hartmut Schneider, 2. Bası, Münih: C. H. Beck, 2024.

KREY Volker, HEINRICH Manfred, **Deutsches Strafverfahrensrecht**, 2.Bası, Stuttgart: Kohlhammer, 2018.

KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 18. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2010.

KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi Kanunu (BAU-CMK)**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013.

KURŞUN Günal, **Ceza Muhakemesinde Hüküm**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

KÜÇÜKAY Alper, "Tanık İfadesi ve Çapraz Sorgu Psikolojik Bir Bakış", **TAAD**, C. 8, S. 32, 2017, ss. 435–464.

KÜÇÜKOĞLU Nurullah, **Adil Yargılanma Hakkı Perspektifinde Gizli Tanıklığın Değerlendirilmesi**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

LEINFELT Fredrik H., "Descriptive Eyewitness Testimony: The Influence of Emotionality, Racial Identification, Question Style, and Selective Perception", **Criminal Justice Review**, C. 29, S. 2, 2004, ss. 317–340.

LINDSAY D. Stephen, JOHNSON Marcia K., "Reality Monitoring and Suggestibility: Children's Ability to Discriminate Among Memories From Different Sources", **Children's Eye Witness Memory**, Ed. Stephen J. Ceci, Michael P. Togli, David F. Ross, New York: Springer, 1987, ss. 92-121.

LINDSAY R. C. L., WELLS Gary L., "What Price Justice? Exploring the Relationship of Lineup Fairness to Identification Accuracy", **Law and Human Behavior,** C. 4, S. 4, 1980, ss. 303–313.

LINDSAY R. C. L., WELLS Gary L., O'CONNOR Fergus J., "Mock-Juror Belief of Accurate and Inaccurate Eyewitnesses", **Law and Human Behavior**, C. 13, S. 3, 1989; ss. 333–339.

LINDSAY R. C. L., WELLS Gary L., RUMPEL Carolyn M., "Can People Detect Eyewitness-Identification Accuracy Within and Across Situations?", **Journal of Applied Psychology**, C. 66, S. 1, 1981, ss. 79–89.

LIPPMAN Matthew, **Criminal Procedure**, 3. Bası, California: Sage, 2016.

LOFTUS Elizabeth F., "Impact of Expert Psychological Testimony on the Unreliability of Eyewitness Identification", **Journal of Applied Psychology**, C. 65, S. 1, 1980, ss. 9–15.

LOFTUS Elizabeth F., **Eyewitness Testimony**, 2. Bası, Cambridge: Harvard University Press, 1981.

LOFTUS Elizabeth F., "Eyewitness Testimony and Event Perception", **University of Bridgeport Law Review**, C. 8, S. 1, 1987, ss. 7–14.

LOFTUS Elizabeth F., "Reconstructing Memory: the Incredible Eyewitness", **Jurimetrics Journal**, C. 15, S. 3, 1975, ss. 188–193.

LOFTUS Elizabeth F., ZANNI Guido, "Eyewitness Testimony: the Influence of the Wording of a Question", **Bulletin of the Psychonomic Society**, C. 5, S. 1, 1975, ss. 86–88.

LÖHR Holle Eva, **Der Grundsatz Der Unmittelbarkeit im Deutschen Strafprozessrecht**, Cilt 8, Berlin: Dunker & Humbolt, 1972.

MAHMUTOĞLU Fatih Selami, "Ceza Yargılamasında Katılanın Aynı Zamanda CMK 45. Maddede Öngörülen Kişilerden Biri Olması Halinde, Tanıklıktan Çekinme Hakkını Kullanıp Kullanamayacağı Sorunu", **MÜHF-HAD, Prof. Dr. Nur Centel'e Armağan**, C. 19, S. 2, 2013, ss. 191–209.

MAIER Stefan, **Münchener Kommentar zur StPO**, 1. Cilt, Ed. Christoph Knauer, Hans Kudlich, Hartmut Schneider, 2. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023.

MALKOÇ İsmail, **Açıklamalı Türk Ceza Kanunu**, 4. Cilt, 4. Bası, Ankara: Yazarın Kendi Yayını, 2013.

MALPASS Roy S., DEVINE Patricia G., "Eyewitness Identification: Lineup Instructions and the Absence of the Offender", **Journal of Applied Psychology**, C. 66, S. 4, 1981, ss. 482- 489.

MAVİŞ Volkan, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Dolaylı Tanık", **Suç ve Ceza Dergisi**, C. 15, S. 2, 2022, ss. 249-290.

MCCLOSKEY Michael, ZARAGOZA Maria, "Misleading Postevent Information and Memory for Events: Arguments and Evidence Against Memory Impairment Hypotheses", **Journal of Experimental Psychology: General**, C. 114, S. 1, 1985, ss. 1–16.

MEISSNER Christian A., BRIGHAM John C., BLUTZ David A. Blutz, "Memory for Own- and Other- Races: A Dual-process Approach", **Applied Cognitive Psychology**, C. 19, S. 5, 2005, ss. 545–567.

MELEMEZ Burak, **Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçu**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

MEMİŞ Pınar, **Adil Yargılanma Hakkının Unsuru Olarak Masumiyet Karinesi**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

MICHAEL Robert B., GARRY Maryanne, "How Do Ordered Questions Bias Eyewitnesses?", **Memory**, C. 27, S. 7, 2019, ss. 904–915.

MONTESQUIEU, **Kanunların Ruhu Üzerine**, Çev. Berna Günen, 9. Bası, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.

MOSBACHER Andreas, "Aktuelles Strafprozessrecht", **Juristische Schulung**, S. 2, 2019, ss. 129–133.

MÜLLER Henning Ernst, **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, 3. Cilt, Ed. Volker Erb, Jürgen Schaefer, 4. Bası, Münih: C. H. Beck, 2021.

NAS Ali Murat, **Yalan Tanıklık Suçu Psikolojik ve Hukuki Sınırlar**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

NEWIRTH Karen A., SCHECK Barry C., "Eyewitness Identification Evidence", **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, Ed. Gerben Bruinsma, David Weisburd, New York: Springer, 2014, ss. 1518–1529.

NIEHAUS Holger, **Münchener Kommentar zur StPO**, 2. Cilt, Ed. Christoph Knauer, Hans Kundlich, Hartmut Schneider, 2. Bası, 2024.

NİŞANCI Dilaver, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Asgari Sanık Hakları (AİHS 6. Madde Çerçevesinde)**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

OKUYUCU ERGÜN Güneş, "Soruşturmanın Gizliliği", **AÜHFD**, C. 59, S. 2, 2010, ss. 243-275.

OKUYUCU ERGÜN Güneş, **Ceza Muhakemesi İşlemleri**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.

ONAR Ali Osman, **Ceza Muhakemesinde Gizli Tanıklık**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ORER TOKUZLU Ayça, **Beliefs of Legal Professionals About Eyewitness Testimony and Identification**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

OST James, GHONOUIE Hossein, COOK Lorna, VRIJ Aldert, "The Effects of Confederate Influence and Confidence on the Accuracy of Crime Judgements", **Acta Psychologica**, C. 128, S. 1, 2008, ss. 25–32.

ÖLMEZ Gökhan, **Yalan Tanıklık Suçu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

ÖNDER Ayhan, "Ceza Muhakemeleri Usulünde Şahitlikten Çekinme Hakkı", **İÜHFM**, C. 29, S. 4, 1963, ss. 876-932.

ÖNTAN Yaprak, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2014.

ÖRS Cengiz Ozan, "Ceza Yargılamasında Devlet Sırrı Üzerine Bir Değerlendirme", **TBB Dergisi**, C. 32, S. 142, 2019, ss. 9-58.

ÖZBALCI Yalım Yarkın, "Ceza Muhakemesi Hukukunda İçerik ve Denetim Bağlamında Duruşma Tutanakları", **Suç ve Ceza Dergisi,** C. 12, S. 2, 2019, ss. 123-175.

ÖZBEK Veli Özer, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları", **Alman Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku, Prof Dr. Köksal Bayraktar Armağanı**, Cilt 3, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, ss. 913-928.

ÖZBEK Veli Özer, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÖZBEK Veli Özer, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, 18. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÖZBEK Veli Özer, **Ceza Hukukunda Suçtan Doğan Mağduriyetin Giderilmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1999.

ÖZBEK Veli Özer, **Polis Hukuku, İnternet Hukuku ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Temel Haklara Müdahaleler ve Hukuka Aykırı Müdahalelere Karşı Korunma Çareleri (Önleme ve Koruma Tedbirleri)**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÖZEN Tuğçe, **Türk Ceza Yargılamasında Mağdur Çocuk**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

ÖZEN Mustafa, **Öğreti ve Uygulama Işığında Ceza Muhakemesi Hukuku**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.

ÖZGENÇ İzzet, **Suç Örgütleri**, 15. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÖZGENÇ İzzet, "Devlet Sırrı ve Ceza Hukuku", **Dünyada ve Türkiye'de Ceza Hukuku Reformları Kongresi**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, ss. 285-307.

ÖZGENÇ İzzet, "Soruşturma İşlemlerinin Gizliliğini İhlal ve Adil Yargılamayı Etkilemeye Teşebbüs Suçları", **08 Ekim 2010 Kolokyum-Ceza Hukukunun Güncel Sorunları**, Ed. Tevfik Gülsoy, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 2010, ss. 146-171.

ÖZTÜRK Bahri, "Anonim (Gizli) Tanıklık Tek Başına Mahkumiyete Yeter Mi?", **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 2, S. 5, 2010, ss. 6-7.

ÖZTÜRK Bahri, "Yeni CMK'da Delil Yasakları", **Uğur Alacakaptan'a Armağan**, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, ss. 599-627.

ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM Mustafa Ruhan, SIRMA GEZER Özge, SAYGILAR Yasemin F., ALAN Esra, ÖZAYDIN Özden, ERDEN TÜTÜNCÜ Efser, TOK Mehmet Can, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 17. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, SIRMA GEZER Özge, ÖZAYDIN Özdem, ERDEN TÜTÜNCÜ Efser, "Gizli Soruşturmacı", **11. Ceza Hukuku Günleri-Koruma Tedbirleri ve Türk Anayasaları ile Yeni Anayasa Önerilerinde Koruma**

Tedbirlerine İlişkin Düzenlemeler, Ed. Adem Sözüer, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.

ÖZTÜRK Bahri, EKER KAZANCI Behiye, SOYER GÜLEÇ Sesim, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri**, 5. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

ÖZTÜRK, Mustafa Kağan, TULAY Muhammed Emre, "Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Yasağı", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 179, 2021, ss. 1339–1353.

PAILLARD René A., **Le Témoignage en Justice: Celui de l'Enfant et de l'Adolescent**, 1. Bası, Neuchâtel: Belle Rivière, 1982.

PAMUK Gülfem, **Türk ve Fransız Ceza Muhakemesi Hukuku'nda Mağdurun Makam Olarak Yeri**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2012.

PANTELL Robert H., "The Child Witness in the Courtroom," Pediatrics, C. 139, S. 3, 2017, ss. 1–9.

PARLAR Ali, HATİPOĞLU Muzaffer, YÜKSEL Erol Güngör, **Deliller, Çapraz Sorgu ve İspat**, Ankara: Yazarların Kendi Yayını, 2008.

PARLAR Ali, ÖZTÜRK Mustafa, **İstinaf ve Yargıtay Kararlarıyla İftira, Yalan Tanıklık ve Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçları**, 1 Bası, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2017.

PARLAR Ali, ÖZTÜRK Mustafa, **Ceza Yargılamasında Doğrudan Soru Yöneltme (Çapraz Sorgu)**, 1. Bası, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018.

PATERSON Helen M., KEMP Richard I., "Co-witnesses Talk: A Survey of Eyewitness Discussion", **Psychology, Crime & Law**, C. 12, S. 2, 2006, ss. 18 –191.

PAZ-ALONSO Pedro M., GOODMAN Gail S., IBABE Izaskun, "Adult Eyewitness Memory and Compliance: Effects of Post-event Misinformation on Memory for a Negative Event", **Behavioral Sciences and the Law**, C. 31, S. 5, 2013, ss. 541–558.

PELİT Şura Nur, "Vicdani İspat Sisteminde Bilimsel Delillerin Konumunun Türk Ceza Muhakemesi Hukuku Bağlamında İncelenmesi", **Ceza Muhakemesinde Delil**, Ed. Doç. Dr. Pınar Memiş Kartal, İstanbul: Der Yayınları, 2020, ss. 1–27.

PERONI Lourdes, TIMMER Alexandra, "Vulnerable Groups: the Promise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law", **International Journal of Constitutional Law**, C. 11, S. 4, 2013, ss. 1056-1085.

POLAT Oğuz, **Adli Psikolojiye Giriş**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

POWELL Martine B., SNOW Pamela C., "Guide to Questioning Children During the Free Narrative Phase of an Investigation Interview", **Australian Psychologist**, C. 42, S. 1, 2007, ss. 57–65.

PUTNAM Adam L., SUNGKHASETTEE Victor W., ROEDIGER Henry L., "When Misinformation Improves Memory: the Effects of Recollecting Change", **Psychological Science**, C. 28, S. 1, 2017, ss. 36–46.

ROBINSON Julie, BRIGGS Pamela, "Age Trends in Eye-Witness Suggestibility and Compliance", **Psychology, Crime & Law**, C. 3, S. 3, 1997, ss. 187–202.

ROBERTS Paul, ZUCKERMAN Adrian, **Roberts and Zuckerman's Criminal Evidence**, 3. Bası, New York: Oxford University Press, 2022.

ROGALL Klaus, **Systematischer Kommentar zur Strafprozessordnung Mit GVG und EMRK**, Cilt 1, Ed. Jürgen Wolter, Mark Deiters, 5. Bası, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2018.

ROXIN Claus, SCHÜNEMANN Bernd, **Strafverfahrensrecht–Ein Studienbuch**, 30.Bası, Münih: C. H. Beck, 2022.

ROXIN Claus, "İspat Hukukunun Esasları", Çev. Yener Ünver, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 8, 2005, ss. 265–289.

RUBIN David C., BELL Carolyn, F., "Tonic Immobility (Freezing) During Sexual and Physical Assaults Produces Stronger Memory Effects Than Other Characteristics of The Assaults", **Memory**, C. 31, S. 5, 2023, ss. 678-688.

SARICA Ayşe Dolunay, COŞKUN Umut Haydar, "Cinsel İstismar Olgularında, Adli Görüşme Odalarının Kullanımı: Hakim, Avukat, Uzman ve Mağdur Görüşleri", **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi**, C. 8, S. 1, 2020, ss. 1–26.

SARIGÜZEL Hacı, **Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk Suçları**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

SARISÖZEN M. Serhat, **Medeni Usul Hukukunda Soru Yöneltme ve Çapraz Sorgu**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.

SARITAŞ Erkan, "Ceza Muhakemesinde Sanığın Yokluğunda Duruşma", **İstanbul Hukuk Mecmuası**, C. 78, S. 3, 2020, ss. 1525-1591.

SCHACTER Daniel L., **How the Mind Forgets and Remembers The Seven Sins of Memory**, 1. Bası, London: Souvenir Press, 2003.

SCHOON Wiebke, BRIKEN Peer, "Zur Anwendbarkeit der Glaubhaftigkeitsbegutachtung Unter Spezifischen Begutachtungsumstaenden-Eine Narrative Übersichtsarbeit", **Forensische Psychiatrie, Psychologie, Kriminologie**, C. 13, S. 2, 2019, ss. 125–135.

SCHROEDER Friedrich – Christian, "Ceza Muhakemesinde Dürüst Yargılama İlkesi", Çev. Cumhur Şahin, SÜHFD, C. 5, S. 1 – 2, 1996, ss. 269–283.

SCHROEDER Friedrich Christian, VERREL Torsten, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Çev. Salih Oktar, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.

SEVDİREN Öznur, "Çelişmeli Yargılama ve Silahların Eşitliği İlkeleri Bağlamında Teşhis İşlemi ve Bu İşlemde Müdafiin Hazır Bulunma Yetkisi", **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 18, S. 1, 2019, ss. 15–55.

SHIN HyeEun, BJORKLUND David F., BECK Erinn F., "The Adaptive Nature of Children's Overestimation in a Strategic Memory Task", **Cognitive Development**, C. 22, S. 2, 2007, ss. 197–212.

SINAR Hasan, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.

SIRMA GEZER Özge, "Hukuka Aykırı Delillerin Türk Ceza Muhakemesi Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi", **İKÜHFD**, C. 16, S. 1, 2017, ss. 189-201.

SLAWIK Sabine, **Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK**, Ed. Christoph Barthe, Jan Gericke, 9. Bası, Münih: C.H. Beck, 2023.

SOKULLU AKINCI Füsun, DURSUN Selman, **Viktimoloji (Mağdurbilim)**, 3. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016.

SOYASLAN Doğan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 7. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.

SÖZÜER Adem, TEKDAĞ M. Kenan, "Ceza Muhakemesi Kanunu Neler Getiriyor?", **Hukuki Perspektifler Dergisi**, S. 3, 2005, ss. 48-62.

SPENCER J. R., "The English System", **European Criminal Procedures**, Ed. Mireille Delmas-Marty, J. R. Spencer, 3. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ss. 142-217.

SPENCER J. R., "Evidence", **European Criminal Procedures**, Ed. Mireille Delmas-Marty, J. R. Spencer, 3. Bası, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ss. 594-640.

SPORER Siegfried Ludwig, "A Brief History of the Psychology of Testimony", **Current Psychological Reviews**, C. 2, 1982, s. 323–339.

STEBLAY Nancy Mehrkens "Social Influence in Eyewitness Recall: A Meta-Analytic Review of Lineup Instruction Effects", **Law and Human Behavior**, C. 21, S. 3, 1997, s. 283 – 297.

STEBLAY Nancy, DYSART Jennifer, FULERO Solomon, LINDSAY R. C. L., "Eyewitness Accuracy Rates in Sequential and Simultaneous Lineup Presentations: A Meta-Analytic Comparison", **Law and Human Behavior**, C. 25, S. 5, 2001, ss. 459–473.

ŞAHBAZ İbrahim, **Açıklamalı ve İçtihatlı Ceza Muhakemesi Kanunu**, Cilt 1, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.

ŞAHİN Cumhur, **Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğruyalığı İlkesi)**, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2001.

ŞAHİN Cumhur, **Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.

ŞAHİN Cumhur, "Ceza Muhakemesinde Silahların Eşitliği ve Çelişmeli Yargılama İlkeleri", **DEÜHFD, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan**, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 3051–3065.

ŞAHİN Cumhur, "Türk Hukukunda Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Gazi Üniversitesi HFD**, C. 7, S. 1-2, 2002, ss. 155-188.

ŞAHİN Cumhur, "Türk Hukukundaki Tanık Koruma Hükümlerinin Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı**, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2004, ss. 803-828.

ŞAHİN Cumhur, GÖKTÜRK Neslihan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ŞAMAR Berhudan, URHAN Betül, "Adli Görüşme Odalarında Suç Mağdurlarıyla Görüşme Yapan Adli Görüşmecilerin Deneyimlerinin İncelenmesi: Eskişehir Adliyesi", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C. 31, S. 3, 2020, ss. 931–959.

ŞEN Ersan, "Hazır Olmayan Tanığın İfadesiyle Mahkûmiyet ve Delillerin İspat Gücü", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 11, S. 114, 2016, ss. 104-113.

ŞEN Ersan, SERDAR Cem, "Ceza Muhakemesinde Tanık Dinlenirken Uyulması Gereken Usul Kuralları", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 18, S. 197, 2023, ss. 164-170.

ŞEN Ersan, YENİCE Nilüfer, "Hazır Olmayan Tanık Beyanının "Yegane" veya "Belirleyici" Delil Etkisi", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 16, S. 173, 2021, ss. 117-126.

ŞEN Ersan, YURTTAŞ Yasemin, "Gizli Tanık, X Muhbir, Gizli Soruşturmacı, Ajan Provokatör", **CHD**, C. 3, S. 6, 2008, ss. 21-50.

ŞENOL Cem, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişiyi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 277)" **İÜHFM**, C. 71, S. 1, 2013, ss. 1119–1146.

ŞENOL Cem, **Devlet Sırrı ve Devlet Sırlarına Karşı İşlenen Suçlar**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.

ŞENOL Cem, **Teori ve Uygulamada Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Kullanılması ve Değerlendirilmesi Yasağı**, 2. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

ŞENTÜRK Candide, BAYZİT Tuğba, "Gizli Tanık", **TBB Dergisi**, C. 25, S. 101, 2012, ss. 103-166.

TAHİROĞLU Bülent, ERDOĞMUŞ Belgin, **Roma Hukuku Dersleri**, İstanbul: Der Yayınları, 2010.

TANER Fahri Gökçen, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

TANER Fahri Gökçen, "Kırılgan Mağdurun Beyanının CMK'nın 236. Maddesi Uyarınca Alınması ve Uygulanan Özel Usuller Karşısında Savunma Hakkının Dengelenmesi", **TBB Dergisi**, C. 32, S. 153, 2021, s. 1-38.

TANER Fahri Gökçen, ÖNTAN Yaprak, "CMK'nın 119/4. Maddesi Uyarınca Adli Aramada Bulundurulması Gereken Tanıklar Konusunda İçtihatta Dönüşüm", **AÜHFD**, C. 65, S. 4, 2016, ss. 2445-2469.

TANERİ Gökhan, **Ceza Muhakemesi Kanunu El Kitabı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

TAŞKIN Özden Özer, "Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi", **AndHD**, C. 6, S. 1, Ocak 2020, ss. 239–262.

TAŞKIN Ş. Cankat, "Yargı Görevi Yapanı Etkileme Suçu", **Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 75-76, 2010, ss. 168-196.

TEKİN BABUÇ Zeynep, "Ceza Adaleti Sistemi İçerisinde Mağdur Çocukların İkincil Mağduriyeti", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,** C. 23, S. 2, 2023, ss. 320–355.

TEKİN Serra, **Görgü Tanıklığı: Olay Sonrası Yanlış Bilgide Kategori Faktörünün Etkisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 2009.

TEMİZ Yağmur, "Türk Hukukunda Çapraz Sorgu Tartışmaları", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 2015, ss. 299–332.

TERCAN İzzet, **Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kararları Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

TEZCAN Durmuş, SIRMA GEZER Özge, SAYGILAR KIRIT Yasemin F. vd., **Dijital Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ed: Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

TEZCAN Durmuş, ERDEM Mustafa Ruhan, ÖNOK R. Murat, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, 21. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

THAMAN Stephen C., **Comperative Criminal Procedure-A Casebook Approach**, 2. Bası, Durham: Caroline Academic Press, 2008

THEUNE Lucas, **Polizeibeamte als Berufszeugen in Strafverfahren**, 1. Bası, Baden-Baden: Nomos, 2020.

THOMPSON Sandra Guerra, "Amerika'da Suç Delilleri Nasıl Yanlış Hükümlere Yol Açmaktadır?", Çev. Alev Dilber, **CHD**, C. 7, S. 9, 2012, ss. 339–349.

TOROSLU Nevzat, FEYZİOĞLU Metin, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 22. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2023.

TOSUN Öztekin, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, Cilt 1, 4. Bası, İstanbul: Acar Matbaacılık, 1984.

TOUSIGNANT James P., HALL David, LOFTUS Elizabeth F., "Discrepancy Detection and Vulnerability to Misleading Postevent Information", **Memory & Cognition**, C. 14, S. 4, 1986, s. 329–338.

TRAVERSİ Alessandro, **La Défense Pénale Techniques de L'Argumentation et de L'Art Oratoire**, Çev. Michèle Fantoli, 1. Bası, Brüksel: Bruylant, 1996.

TRECHSEL Stefan, **Human Rights in Criminal Proceedings**, 1. Bası, New York: Oxford University Press, 2005.

TURGUT Bayram, **Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması**, 1. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010.

TURHAN Faruk, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006.

TURHAN Faruk, **Ceza Muhakemesinde Tehlike İçindeki Tanıkların Korunması**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.

TURHAN Faruk, "Tanık Koruma Tedbirleri ve Sanığın Adil Yargılanma Hakkı/Tanık Koruma Kanunu'na Göre Ceza Muhakemesinde Tanıkların Korunması ve Sanığın İddia Tanıklarına Soru Sorma ve Sorgulama Hakkının AİHM Kararları Işığında Değerlendirilmesi", **3. Yılında Yeni Ceza Adaleti Sistemi, Hukuk Devletinde Suç Yaratılmasının ve Suçun Aydınlatılmasının Sınırları Sempozyumu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, ss. 383-407.

TURHAN Faruk, "Ceza Muhakemesinde Şüpheli veya Sanığın Yakınlarının Tanıklıktan Çekinme Hakkı – Kapsamı, Koşulları ve Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme", **SÜHFD**, C. 28, S. 3, 2020, ss. 1383–1427.

TURHAN Faruk, "Tanıklara Yemin Verilmesine İlişkin Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 24, S. 4, 2020, ss. 359–409.

TÜRAY Aras, "Haber Kaynaklarının Gizliliğinin Hukuksal Boyutu", **CHD**, C. 13, S. 37, 2018, ss. 111-170.

TÜTÜNCÜ Efser Erden, "Schatschaschwili Almanya'ya Karşı Kararı Işığında Sanığın İddia Tanıklarına Doğrudan Soru Sorma Hakkı", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 1-2, 2016, ss. 753–786.

TVERSKY Barbara, MARSH Elizabeth J., "Biased Retellings of Events Yield Biased Memories", **Cognitive Psychology**, C. 40, S. 1, 2000, ss. 1–38.

USLUADAM Asena Kamer, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Karakter Delili**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

UYSAL Merve, "Türk ve Alman Medeni Usul Hukukunda Tanık İfadelerinin Değerlendirilmesinde Tecrübe Kuralları", **EBYÜ-HFD**, C. 26, S. 1, 2022, ss. 329-366.

ÜNAL Ertuğrul, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Silahların Eşitliği İlkesi**, 1. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

ÜNVER Yener, "Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız", **CHD**, C. 1, S. 2, 2006, 103–205.

ÜNVER Yener, **İftira, Suç Uydurma, Suç Üstlenme, Yalan Tanıklık ve Bilirkişilik, Suçu İhbar Etmemek Suçları (TCK'da Düzenlenen Adliye'ye Karşı Suçlar)**, 7. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 21. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

ÜNVER Yener, HAKERİ Hakan, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Cilt 1, 15. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019. (Geniş Kitap).

VENTER A., LOUW D., VERSCHOOR T., "Perception and Memory: Implications for Eyewitness Testimony", **South African Journal for Criminal Justice**, C. 16, S. 2, 2003, ss. 137–162.

VERDUSSEN Marc, "La Convention Européenne des Droits de l'Homme et les Droits de la Victime Dans le Procés Pénal", **Les Cahiers de L'Institut d'Études sur la Justice**, içinde: La Place de la Victime Dans le Procès Pénal, Brüksel: Bruylant, 2005, ss. 147–167.

VRIJ Aldert, "Criteria-Based Content Anaysis: A Qualitative Riview of the First 37 Studies", **Psychology, Public Policy, and Law**, 2005, C. 11, S. 1, ss. 3-41.

VOLBERT Renate, STELLER Max, "Is This Testimony Truthful, Fabricated, or Based on False Memory? Credibility Assessment 25 Years After Steller and Köhnken (1989)", **European Psychologist**, C. 19, S. 3, 2014, ss. 207–220.

VOLBERT Renate, STELLER Max, "Kapitel 21: Glaubhaftigkeit", **Thomas Bliesener, Friedrich Lösel, Günter Köhnken-Lehrbuch Rechtspsychologie**, Bern: Verlag Hans Huber, 2014, ss. 391-407.

VOLBERT Renate, "Kapitel 22: Besonderheiten bei der aussagepsychologischen Begutachtung von Kindern", **Thomas Bliesener, Friedrich**

Lösel, Günter Köhnken-Lehrbuch Rechtspsychologie, Bern: Verlag Hans Huber, 2014, ss. 408-420.

VOLK Klaus, ENGLAENDER Armin, **Grundkurs StPO**, 10. Bası, Münih: C. H. Beck, 2021.

VORMBAUM Thomas, **Nomos Kommentar-Strafgesetzbuch**, Ed. Urs Kindhäuser, Ulfrid Neumann, Hans-Ullrich Paeffgen, Frank Saliger, 6. Bası, Baden-Baden: Nomos, 2023.

VORMBAUM Thomas, **Einführung in die moderne Strafrechtsgeschichte**, 3. Bası, Berlin; Springer, 2016.

VREDEVELDT Annelies, VAN ROSMALEN Eva A. J., VAN KOPPEN Peter J., DROR Itiel E. OTGAAR Henry, "Legal Psychologist, as Experts: Guidelines for Minimizing Bias", **Psychology, Crime & Law**, 2022, ss. 1–25.

WALKER Margaret Urban, "The Cycle of Violence", **Journal of Human Rights**, C. 5, S. 1, 2006, ss. 81–105.

WELLE Ida, BERCLAZ Michel, LACASA Marie-Josee, NIVEAU Gerard, "A Call to Improve The Validity of Criterion-Based Content Analysis (CBCA): Results From A Field-Based Study Including 60 Children's Statements of Sexual Abuse", **Journal of Forensic and Legal Medicine**, S. 43, 2016, ss. 111-119.

WELLS Gary L., "Applied Eye-witness Testimony Research: System Variables and Estimator Variables", **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 36, S. 12, 1978, ss. 1546–1557.

WELLS Gary L., BRADFIELD Amy L., "'Good, You Identified the Suspect': Feedback to Eyewitnesses Distorts Their Reports of the Witnessing Experience", **Journal of Applied Psychology**, C. 83, S. 3, 1998, ss. 360–376.

WELLS Gary L., OLSON Elizabeth A., "Eyewitness Testimony", **Annual Review of Psychology**, C. 54, 2003, s. 277–295.

WELLS Gary L., MALPASS Roy S., LINDSAY R. C. L., FISHER Ronald P., TURTLE John W., FULERO Solomon M., "From the Lab to the Police Station: A Successful Application of Eyewitness Research", **American Psychologist**, C. 55, S. 6, ss. 581–598.

WELLS Gary L., MEMON Amina, PENROD Steven D., "Eyewitness Evidence: Improving Its Probative Value", **Psychological Science in the Public Interest**, C. 7, S. 2, 2006, ss. 45–75.

WELLS Gary L., SMALL Mark, PENROD Steven, MALPASS Roy S., FULERO Solomon M., BRIMACOMBE C. A. E., "Eyewitness Identification Procedures: Recommendations for Linups and Photospreads", **Law and Human Behavior,** C. 22, S. 6, 1998, ss. 603–647.

WISE Richard A., SAFER Martin A., "What US Judges Know and Believe About Eyewitness Testimony", **Applied Cognitive Psychology**, C. 18, S. 4, 2004, ss. 427–443.

WRIGHT Daniel B., MEMON Amina, SKAGERBERG Elin M., GABBERT Fiona, "When Eyewitnesses Talk", **Current Directions in Psychological Science**, C. 18, S. 3, 2009, ss. 174–178.

YAŞAR Osman, OTACI Cengiz, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı ve Yorumlu Ceza Muhakemesi Kanunu**, 1. Cilt, 10. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.

YAYLA Mehmet, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

YAZICI Samet, "Tanık Koruma", **Terazi Hukuk Dergisi**, C. 6, S. 61, 2011, ss. 28–41.

YENİSEY Feridun, "Ceza Muhakemesi Hukukunda (Hukuka Uygun Bir Şekilde Elde Edilmiş) Delil", **CHD**, C. 2, S. 4, 2007, ss. 5–60.

YENİSEY Feridun, "Örgüt Suçu, Muhakemesi ve Gizli Tanık", **GSÜHFD**, **Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, 2010, ss. 397-420.

YENİSEY Feridun, "Ceza Muhakemesinde Anlattırıcı Soru ve Çapraz Sorgu", **Ceza Muhakemesi Hukukunda Doğrudan Soru ve Çapraz Sorgu Sempozyumu Tebliğler Kitabı**, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2017, ss. 39–58.

YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

YENİSEY Feridun, OKTAR Salih, OKTAR Ayla, **Alman Ceza Muhakemesi Kanunu**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2020.

YETİMOĞLU Melike Ezgi, **Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Gizli Tanıklık**, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014

YILDIRIM Akif, **Anayasal Düzeyde Bir Güvence Olarak Ceza Muhakemesinde Tanık Sorgulama Hakkı**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

YILDIZ Ali Kemal, **Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002.

YILDIZ Ali Kemal, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik", **EÜHFD**, C. 10, S. 3 – 4, 2006, ss. 274–345.

YILMAZ Ahmet Çağrı, **Ceza Hukukunda Örgütlü Suçlar**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

YILMAZ Aslı Ekin, "Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu (TCK MD. 280)", **TAÜHFD**, C. 2, S. 2, Aralık 2020, ss. 235–282.

YOKUŞ SEVÜK Handan, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Gizli Tanıklık", **GSÜHFD**, **Prof. Dr. Köksal Bayraktar'a Armağan**, Cilt 1, C. 9, S. 1, İstanbul: Beta Basım, 2010, ss. 615-624.

YURTCAN Erdener, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

YURTCAN Erdener, **Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi**, 9. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

YURTCAN Erdener, **Yargıtay Kararları Işığında İftira Suçu (Adliyeye Karşı Diğer Suçlar**), 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.

YÜCEL Mustafa Tören, **Türkiye'de Yargının Etkinliği**, 1. Bası, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2008.

YÜCEL Mustafa Tören, "Ceza Adaletinde "Tanık"", **TBB Dergisi**, C. 6, S. 1, 1994, ss. 100-106.

ZAFER Hamide, "Yargı Görevi Yapanı, Bilirkişi veya Tanığı Etkilemeye Teşebbüs Suçu (TCK m. 277/1) Bakımından Bir Değerlendirme", **Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi**, C. 9, S. 21, 2017, ss. 185–193.

ZİYALAR Neylan, **Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme**, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.

ZOĞLAR DURMAZ Burcu, **Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Bakımından İfade ve Sorgu**, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

Online Kaynaklar

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Genelge No: 162, S. 19120602-010-06-02-0117-2015-407, T. 20.02.2015, (https://cigm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1822020142913162nolu.pdf, E. T. 08.04.2023.)

BARRY Lynn, NIXON Kendra, TUTTY Leslie M., WYLLIE Karen, MACKENZIE Jennifer, **A Review of the Calgary Child Witness Preparation Program: Issues and Implications for Child Witnesses and the Criminal Justice System**, 2006, (https://live-nursing.ucalgary.ca/sites/default/files/teams/13/A%20review%20of%20the%20Calgary%20Child%20Witness%20Preparation%20Program-%20Issues%20and%20implications%20for%20child%20witnesses%20and%20the%20criminal%20justice%20system.pdf, E. T. 12.04.2024).

CARTWRIGHT-FINCH Ula, WADE Kimberley, "Selected Review of Scientific Literature Relating to Memory and Witness Evidence", **ICC Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration**,

2020, ss. 31- 40, (https://iccwbo.org/accuracy-of-fact-witness-memory, E. T. 11.04.2023).

HUBER Matthias, **Beck'sche Online-Kommentare StPO mit RiStBV und MiStra**, Ed. Jürgen Graf, 50. Bası, 2024, § 48, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024).

ICC Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration, 2020, (https://iccwbo.org/accuracy-of-fact-witness-memory, E. T. 11.04.2023), (Sonraki atıflarda "ICC Raporu" olarak adlandırılmıştır.)

https://innocenceproject.org/dna-exonerations-in-the-united-states/

KARAKAYA Naim, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Avukatın Soru Sorma Yetkisi**, Avukatlar İçin El Kitabı IV, 2014, http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/648.pdf.

KUDLICH Hans, **Beck'sche Online-Kommentare-StGB**, Ed. Bernd von Heintschel-Heinegg, Hans Kudlich, 60. Bası, 2024, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024).

MONKA Monka, **Beck'sche Online-Kommentare StPO mit RiStBV und MiStra**, Ed. Jürgen Graf, 50. Bası, 2024, (https://beck-online.beck.de, E. T. 03.28.2024).

U.S. Department of Justice, Eyewitness Evidence: A Guide for Law Enforcement, 1999, (https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/178240.pdf, E. T. 03.28.2024).

Yargı Kararları

AİHM, Aigner/Avusturya, Başvuru No: 28328/03, T. 10.05.2012, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık (BD), Başvuru No: 26766/05 ve 22228/06, T. 15.12.2011, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Balta ve Demir/Türkiye, Başvuru No: 48628/12, T. 23.06.2015, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Blokhin/Rusya, (BD), Başvuru No: 47152/06, T. 23.03.2016, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Chmura/Polonya, Başvuru No: 18475/05, T. 03.04.2012, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Colozza/İtalya, Başvuru No: 9024/80, T. 12.02.1985, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Daştan/Türkiye, Başvuru No: 37272/08, T. 10.10.2017, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Dombo Beheer B. V./Hollanda, Başvuru No: 14448/88, T. 27.10.1993, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Doorson/Hollanda, Başvuru No: 20524/92, T. 26.03.1996, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, D.T./Hollanda, Başvuru No: 25307/10, T. 02.04.2013, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Ellis, Simms ve Martin/Birleşik Krallık, Başvuru No: 46099/06, 46699/06, T. 10.04.2012, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Engel ve Diğerleri/Hollanda, Başvuru No: 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, T. 08.06.1976, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).

AİHM, Faig Mammadov/Azerbaycan, Başvuru No: 60802/09, T. 26.01.2017, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Ferrantelli ve Santangello/İtalya, Başvuru No:19874/92, T. 07.08.1996, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Foucher/Fransa, Başvuru No: 22209/93, T. 18.03.1997, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Gani/İspanya, Başvuru No: 6180/08, T. 19.02.2013, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Goodwin/Birleşik Krallık, (BD), Başvuru No: 17488/90, T. 27.03.1996, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Graviano/İtalya, Başvuru No: 10075/02, T. 10.02.2005, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).

AİHM, Huseyn ve Diğerleri/Azerbaycan, Başvuru No: 35485/05, 45553/05, 35680/05, 36085/05, T. 26.07.2011, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Jannatov/Azerbaycan, Başvuru No: 32132/07, T. 31.07.2014, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 01.08.2023).

AİHM, Majadallah/İtalya, Başvuru No: 62094/00, T. 19.10.2006, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Mercello Viola/İtalya, Başvuru No: 45106/04, T. 05.10.2006, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Moiseyev/Rusya, Baivuru No: 62936/00, T. 03.10.2008, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, N.Ç./Türkiye, Başvuru No: 40591/11, T. 09.02.2021, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 01.04.2024).

AİHM, Murat Menteş/Türkiye, Başvuru No: 3648/02, T. 06.02.2007, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Orhan Çaçan/Türkiye, Başvuru No: 26437/04, T. 23.03.2010, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 07.08.2023).

AİHM, Orhan Şahin/Türkiye, Başvuru No: 48309/17, T. 12.03.2024, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T.09.04.2024).

AİHM, Osinger/Avusturya, Başvuru No: 54645/00, T. 24.03.2005, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Osman/Birleşik Krallık, Başvuru No: 87/1997/871/1083, T. 28.10.1998, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Öcalan/Türkiye Davası, Başvuru No: 46221/99, T. 12.05.2005, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Pitkanen/Finlandiya, Başvuru No: 30508/96, T. 09.03.2004, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Popov/Rusya, Başvuru No: 26853/04, T. 13.07.2006, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Trofimov/Rusya, Başvuru No: 1111/02, T. 04.12.2008, (https://hudoc.echr.coe.int, E.T. 02.01.2024).

AİHM, Saidi/Fransa, Başvuru No: 14647/89, T. 20.09.1993, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Sakhnovsky/Rusya (BD), Başvuru No: 21272/03, T. 02.11.2010, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Schatschaschwili/Almanya (BD), Başvuru No: 9154/10, T. 15.12.2015, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Schenk/İsviçre, Başvuru No: 10862/84, T. 12.07.1988, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Scholer/Almanya, Başvuru No: 14212/10, T. 18.12.2014, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Sıcă/Romanya, Başvuru No: 12036/05, T. 09.07.2013, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Süleyman/Türkiye, Başvuru No:59453/10, T. 17.10.2020, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Taal/Estonya, Başvur, No: 13249/02, T. 22.11.2005, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Vasilyev ve Diğerleri/Rusya, Başvuru No: 66543/01, T. 13.10.2005, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda, Başvuru No: 21363/93, 31364/93, 21427/93, 22056/93, T. 23.04.1997, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Vidal/Belçika, Başvuru No: 12351/86, T. 22.04.1992, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Visser/Hollanda, Başvuru No: 26668/95, T. 14.02.2002, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Vladimir Romanov/Rusya, Başvuru No: 41461/02, T. 24.07.2008, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AİHM, Windisch/Avusturya, Başvuru No: 12489/86, T. 27.09.1990, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 04.02.2024).

AİHM, Y/Slovenya, Başvuru No: 41107/10, T. 28.05.2015, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 11.06.2024).

AİHM, Yam/Birleşik Krallık, Başvuru No: 31295/11, T. 16.01.2020, (https://hudoc.echr.coe.int, E. T. 30.07.2023).

AYM, E. 2022/75, K. 2022/128, T. 26.10.2022, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, E. 2020/65, K. 2023/187, T. 08.11.2023, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 03.12.2024).

AYM, E. 2010/52, K. 2011/113, T. 30.06.2011, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

AYM, Abdurrahim Balur Başvurusu, Başvuru No: 2013/5467, T. 07.01.2016, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Aydın Oğuz Başvurusu, Başvuru No: 2014/8872, 07.03.2018, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 30.07.2023).

AYM, Baran Karadağ Başvurusu, Başvuru No: 2014/12906, T. 07.05.2015, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 18.02.2024).

AYM, Levent Yanlık Başvurusu, Başvuru No: 2013/1189, T. 18.11.2015, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM Cezair Akgül Başvurusu, Başvuru No: 2014/10634, T. 26.10.2016, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Ali Rıza Telek Başvurusu, Başvuru No: 2013/2630, T. 30.12.2014, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).

AYM, Atila Oğuz Boyalı Başvurusu, Başvuru No: 2013/99, T. 20/3/2014, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Orhan Kılıç Başvurusu, Başvuru No: 2014/4704, T. 01.02.2018, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, AZ. M. Başvurusu, Başvuru No: 2013/560, T. 16.04.2015, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Emsan Öner Başvurusu, Başvuru No: 2013/1504, T. 03.02.2016, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Hasan Ballı Başvurusu, Başvuru No: 2017/21825, T. 02.06.2020, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 02.08.2023).

AYM, Mehmet Baransu Başvurusu (2), Başvuru No: 2015/7231, T. 17.05.2016, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

AYM, Metin Akdemir (2), Başvuru No: 2020/3964, T. 21.09.2022, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Onur Urbay Başvurusu, Başvuru No: 2014/6222, T. 06.03.2019, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Orhan Güleryüz Başvurusu, Başvuru No: 2019/30221, T. 28/12/2021, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Sedat Kaya Başvurusu, Başvuru No: 2020/22865, T. 20.09.2023, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

AYM, Mete Arslan Başvurusu (2), Başvuru No: 2014/12734, T. 12.12.2018, (www.anayasa.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

AYM, Selçuk Demir Başvurusu, Başvuru No: 2014/9783, T. 22/1/2015, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 01.08.2023).

AYM, Sencer Başat ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No: 2013/7800, T. 18.06.2014, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Sertaç Kılıçarslan Başvurusu, Başvuru No: 2013/7090, T. 18.02.2016, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Sinan Bulut Başvurusu, Başvuru No: 2019/39608, T. 10.05.2023, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, Yusuf Fil Başvurusu, Başvuru No: 2019/39608, T. 08.02.2023, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr E. T. 30.07.2023).

AYM, Zekeriya Sevim Başvurusu, Başvuru No: 2018/18989, T. 16.06.2021, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E. T. 30.07.2023).

AYM, E. 2011/43, K. 2012/10, T. 19.01.2012, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr, E.T. 05.04.2023).

Yargıtay CGK, E. 2009/160, K. 2009/264, T. 17.11.2009, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023).

Yargıtay CGK, E. 2016/1170, K. 2019/488, T. 20.06.2019, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay CGK, E. 2013/251, K. 2013/454, T. 12.11.2013, (www.legabank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay CGK, E. 2017/1087, K. 2018/211, T. 15.05.2018, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay CGK, E. 2015/187, K. 2018/206, T. 8.5.2018, (www.lexpera.com.tr, E.T. 28.03.2023).

Yargıtay CGK, E. 2014/428, K. 2018/8, T. 16.1.2018, (www.lexpera.com.tr, E.T. 28.03.2023).

Yargıtay CGK, E. 2013/423, K. 2014/328, T. 17.06.2014, (www.legalbank.com.tr, E. T. 01.12.2022).

Yargıtay CGK, E. 2018/406, K. 2021/196, T. 4.5.2021, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023).

Yargıtay CGK, E. 2014/428, K. 2018/8, T. 16.01.2018, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2019/14080, K. 2020/857, T. 15.01.2020, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 6. CD, E. 2019/786, K. 2021/558, T. 21.01.2021, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay CGK, E. 2013/695, K. 2014/220, T. 29.04.2014, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay CGK, E. 2020/347, K. 2021/653, T. 21.12.2021, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay CGK, E. 2018/3-193, K. 2018/360, T. 18.09.2018, karar için bkz. Yaşar, Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı…**

Yargıtay CGK, E., 2012/ 5-341, K. 2012/33, T. 14.02.2012, karar için bkz. Yaşar, Otacı, **Yeni İçtihatlarla Uygulamalı…**

Yargıtay 1. CD, E. 2022/4119, K. 2022/3889, T. 24.05.2022, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 17.10.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2015/5051, K. 2017/1034, T. 3.4.2017, (www.lexpera.com.tr, E.T. 17.05.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2014/4975, K. 2015/3781, T. 10.06.2015, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 07.07.2024).

Yargıtay 1. CD, E. 2011/4996, K. 2012/7719, T. 18.10.2012, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2012/2043, K. 2012/7392; T. 10.10.2012, (www.legalbank.net, E.T. 22.07.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2016/6108, K. 2017/2239, T. 12.06.2017, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2011/1867, K. 2011/5422, T. 22.09.2011, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 1. CD, E. 2012/3742, K. 2012/6892, T. 26.09.2012, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay 1. CD, E. 2011/1529, K. 2011/1484, T. 14.03.2011, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 2. CD, E. 2010/24700, K. 2012/41623, T. 20.09.2012, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2012/193, K. 2012/7525, T. 06.04.2021, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2009/1620, K. 2010/26396, T. 23.09.2010, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2010/324, K. 2011/39028, T. 17.11.2011, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2012/27114, K. 2013/16501, T. 19.06.2013, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2011/8486, K. 2012/45037, T. 5.11.2012, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

Yargıtay 2. CD, E. 2014/20277, K. 2015/23859, T. 23.12.2015, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay 2. CD, E. 2019/6169, K. 2019/17747, T. 14.11.2019, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 2. CD, E. 2014/37084, K. 2017/6480, T. 05.06.2017, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2014/36588, K. 2015/11289, T. 31.03.2015, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2012/9098, K. 2022/7407, T. 07.11.2022, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2014/9158, K. 2014/29478, T. 15.09.2014, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2022/5156, K. 2022/1029, T. 29.12.2022, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2014/18945, K. 2014/40132, T. 03.12.2014, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2013/12677, K. 2014/5685, T. 17.02.2014, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2014/4596, K. 2014/29388, T. 15.09.2014, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay 3. CD, E. 2022/23951, K. 2022/5411, T. 04.10.2022, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay 4. CD, E. 2015/22198, K. 2019/18394, T. 28.11.2019, (www.kararara ma.yargitay.gov.tr E. T. 28.08.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2012/36537, K. 2014/5518, T. 20.02.2014, (www.kararara ma.yargitay.gov.tr E. T. 28.08.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2019/1084, K. 2019/5993, T. 03.04.2019, (www.kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/11145, K. 2015/25167, T. 25.03.2015, (https://kararara ma.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay 4. CD, E. 2016/5835, K. 2020/4637, T. 04.03.2020, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

Yargıtay 4. CD, E. 2005/4174, K. 2006/14805, T. 04.10.2006, (www.legalbank.net, E. T. 09.08.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/36021, K. 2016/2687, T. 17.02.2016, (www.legalbank.net, E.T. 22.04.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2014/30950, K. 2017/21229, T. 03.10.2017, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/40622, K. 2016/4939, T. 15.03.2016, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2015/8865, K. 2015/23895, T. 06.03.2015, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/34568, K. 2016/1793, T. 04.02.2016, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/35836, K. 2016/1885, T. 08.02.2016, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

Yargıtay 4. CD, E. 2016/929, K. 2018/6092, T. 29.03.2018, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/5185, K. 2015/80, T. 05.01.2015, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/17195, K. 2015/32219, T. 25.06.2015, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2009/26494, K. 2012/3767, T. 27.02.2012, (www.legalbank.net, E.T. 16.02.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2010/22373, K. 2012/19394, T. 03.10.2012, (www.legalbank.net, E.T. 16.02.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/28712, K. 2015/38716, T. 30.11.2015, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2019/1123, K. 2019/6335, T. 08.04.2019, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 4. CD, E. 2022/8968, K. 2022/18307, T. 28.09.2022, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E.T. 28.11.2023).

Yargıtay 4. CD, E. 2013/11813, K. 2015/24527, T. 13.03.2015, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay 5. CD, E. 1992/174, K. 1992/465, T. 12.02.1992, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 6. CD, E. 2018/2872, K. 2020/3432, T. 08.10.2020, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 8. CD, E. 2020/15809, K. 2022/11797, T. 06.09.2022, (www.legalbank.net, E. T. 04.08).

Yargıtay 8. CD, E. 2021/9834, K. 2022/11542, T. 04.07.2022, (www.legalbank.net, E. T. 27.01.2023).

Yargıtay 8. CD, E. 2019/14563, K. 2021/2255, T. 15.02.2021, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023).

Yargıtay 9. CD, E. 2021/16213, K. 2021/10390, T. 28.12.2021, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 9. CD, E. 2012/11127, K. 2013/2434, T. 20.02.2013, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 10. CD, E. 2014/1285, K. 2014/2556, T. 11.04.2014, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 12. CD, E. 2016/6153, K. 2018/2272, T. 28.02.2018, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 13. CD, E. 2011/29618, K. 2013/1271, T. 23.01.2013, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 13. CD, E. 2020/5213, K. 2020/9304, T. 14.10.2020, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 13. CD, E. 2018/12683, K. 2019/6541, T. 16.04.2019, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 14. CD, E. 2013/6232, K. 2015/6000, T. 30.04.2015, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 28.08.2023).

Yargıtay 14. CD, E. 2014/6900, K. 2014/12272, T. 06.11.2014, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 14. CD, E. 2015/6914, K. 2016/1063, T. 10.02.2016, (www.karararama.yargitay.gov.tr E. T. 28.08.2023).

Yargıtay 14. CD, E. 2016/7454, K. 2016/7825, T. 155.11.2016, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 15. CD, E. 2015/6469, K. 2015/30622. T. 02.11.2015, (www.legalbank.net, E.T. 03.02.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2020/1002, K. 2020/3560, T. 09.07.2020, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2015/7507, K. 2016/1928, T. 03.03.2016, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 12.26.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2016/5687, K. 2016/7123, T. 20.12.2016, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2018/4, K. 2018/1470, T. 16.04.2018, (www.lexpera.com.tr, E.T. 05.04.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2017/1916, K. 2017/5160, T. 26.10.2017, (www.lexpera.com.tr, E.T. 29.4.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2019/9278, K. 2020/4333, T. 16.09.2020, (www.legalbank.net, E.T. 04.08.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2015/7735, K. 2016/1683, T. 25.03.2016, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 16. CD, E. 2018/2944, K. 2018/2741, T. 12.09.2018, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2019/11909, K. 2020/2173, T. 02.06.2020, (www.legalbank.net, E. T. 03.08.2023).

Yargıtay 16. CD, E. 2021/515, K. 2021/3292, T. 25.05.2021, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 16. CD, E. 2016/7026, K. 2017/3341, T. 21.03.2017, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 16. CD, E. 2019/5580, K. 2021/1592, T. 24.02.2021, (www.karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 08.02.2024).

Yargıtay 17. CD, E. 2015/26702, K. 2018/1059, T. 05.02.2018, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 17. CD, E. 2015/7218, K. 2015/9594, T. 12.11.2015, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

Yargıtay 17. CD, E. 2015/13365, K. 2016/6633, T. 03.05.2016, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay 18. CD, E. 2017/5117, K. 2019/9516, T. 23.5.2019, (www.lexpera.com.tr, E. T. 04.11.2022).

Yargıtay 18. CD, E. 2015/32188, K. 2016/14938, T. 26.9.2016, (www.lexpera.com.tr, E.T. 17.05.2023).

Yargıtay 18. CD, E. 2016/15125, K. 2019/1024, T. 10.01.2019, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E.T. 28.11.2023).

Yargıtay 18. CD, T. 29.11.2017, E. 2015/41662, K. 2017/13872, ((https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 04.02.2024).

Yargıtay 20. CD, E. 2015/15910, K. 2018/4736, T. 30.10.2018, (www.legalbank.net, E. T. 25.07.2023).

Yargıtay 20. CD, E. 2018/2679, K. 2018/2701, T. 06.06.2018, (www.legalbank.net, E.T. 22.07.2023).

Yargıtay 20. CD, E. 2017/1772, K. 2019/5547, T. 21.10.2019, (www.legalbank.net, E. T. 04.08.2023).

Yargıtay 20. CD, E. 2015/7220, K. 2015/4237, T. 21.10.2015, (https://karararama.yargitay.gov.tr E. T. 03.11.2023).

Yargıtay 22. CD, E. 2015/15082, K. 2016/11000, T. 23.06.2016, (https://karararama.yargitay.gov.tr, E. T. 03.11.2023).

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	: T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü	: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı	: Şeyma CEBECİ BİNGÖL
Tez Başlığı	: Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık Beyanının Güvenilirliği
Savunma Tarihi	: 06/ 06/ 2024
Danışman	: Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı İmza

Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK
Prof. Dr. Ayşe NUHOĞLU
Prof. Dr. Ümit KOCASAKAL
Prof. Dr. Pınar KARTAL
Prof. Dr. Güçlü AKYÜREK

Prof. Dr. Ulun AKTURAN
Enstitü Müdürü